

ΟΜΙΛΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΣΗ - ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΥ)

Γ' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

**Πῶς ἡ Ἑλληνική Γλῶσσα
γονιμοποίησε
τόν Παγκόσμιο Λόγο**

*(Συνεδριακό Κέντρο τῆς Διεθνoῦς Ὀλυμπιακῆς Ἀκαδημίας
στήν Ἀρχαία Ὀλυμπία ἀπό 7 ἕως 10 Αὐγούστου 1996)*

**ΟΔΕΓ ΑΘΗΝΩΝ
2006**

Οι διορθώσεις έγιναν
από την Α' Αντιπροέδρο του ΟΔΕΓ Αθηνών
φιλόλογο κα Εύστρατία Αγαπίδου

Έκδοτης - Υπεύθυνος κατά τόν νόμον:
Ο Όργανισμός γιά τήν Διεθνοποίηση
τής Έλληνικής Γλώσσας (Ο.Δ.Ε.Γ. Αθηνών)
Φαραντάτων 31 - 115 27 Αθήναι
τηλ. 210 7705328 - 210 7718077
τοτ. 210 7470463

Έκδοτική παραγωγή:
"ΠΕΛΑΣΓΟΣ"
Ιωάννης Χρ. Γιαννάκας
Χαρ. Τρικούπη 14, τ.κ. 106 79 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 210 3628976, Τηλεομοιότυπο: 210 3638435

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Έπιτροπές - πρόγραμμα συνεδρίου.....	7
Χαιρετισμοί.....	14
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ:	
"Τό Έλληνικό λεξιλόγιο τών Όλυμπιακών Αγώνων".....	21
ΚΛΑΙΡΗ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ:	
" Έλληνικός Λόγος / Γλώσσα: Πρόκληση καί όριοθέτηση τής προσφοράς της στόν κόσμο".....	29
ΑΔΡΑΔΟΣ F.R.:	
"Τά Έλληνικά, ή πλέον παγκόσμια γλώσσα".....	34
ΚΡΥΤΩΓ ΣΑΓΡΕΔΟ FEDERICO:	
" Η Έλληνική γλώττα καί ή Έλληνική παιδεία έν τῷ αἰῶνι τής κυβερνητικής" ...	41
ΤΖΕΡΜΙΑΣ ΠΑΥΛΟΣ:	
" Η Έλληνική γλώσσα καί Παιδεία στό έξωτερικό".....	48
PUJANA ARZA JUAN JOSE:	
"Διά τήν Έλληνικήν Ψυχήν παρέκβασίς τις".....	54
ΜΑΛΙΚΟΥΤΗ - DRACHMAN ΑΓΓΕΛΙΚΗ:	
" Έλληνική γλώσσα, διαλεκτικός λόγος καί προσωδία".....	59
ΣΟΚΟΛΙΥΚ VICTOR:	
" Η επίδραση τής Έλληνικής γλώσσας στην διαμόρφωση τής πανεθνικής ρωσικής γλώσσας".....	67
ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ-ΤΖΙΡΟΠΟΥΛΟΥ ANNA:	
" Πῶς ή έλληνική γονιμοποίησε τόν εύρωπαϊκό λόγο".....	76
ΜΟΗΑΥ ANDRAS:	
" Η Έλληνική γλώσσα στην Ούγγαρία τόν 19ο αἰῶνα".....	85
ΠΑΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ:	
"Οί θησαυροί τής έλληνικής προσφοράς στή γλώσσα τής οίκουμένης".....	92
ΝΙΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ:	
" Η Γλώσσα τών Έλληνοφώνων τής Καλαβρίας καί Άπουλίας".....	99
ΨΩΜΑΔΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ:	
" Η έλληνική γλώσσα καί τό σύγχρονο λεξιλόγιο τής πληροφορικής καί τών ηλεκτρονικών ύπολογιστῶν".....	112
LAZAR ELENA:	
" Η Έλληνική γλώσσα - γλώσσα διδασκαλίας στίς Ρουμανικές Χῶρες κατά τούς 16ο - 19ο αἰῶνες".....	120
ΑΣΣΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ:	
" Η επίδραση τής Έλληνικής γλώσσας στή διαμόρφωση ένός άραβοϊσλαμικού πολιτισμού".....	128

NAVARRO JOSE LUIS:	
“Επιδράσεις της Έλληνικής γλώσσας στην Ίσπανική”	146
DECKER WOLFGANG:	
“Η Έλληνική γλώσσα και ο άθλητισμός”	152
ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ:	
“Τρεις στόχοι, τρία όραματα”	161
ΒΛΑΧΟΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΟΔΩΡΗΣ:	
“Σχέση συντακτικής δομής μεταξύ άρχ. ελληνικής και γερμανικής γλώσσας. Ο ρόλος του Λουθήρου και του κύκλου του. Τό ένσωματωμένο έλληνικό λεξιλόγιο στη σύγχρονη γερμανική γλώσσα”	167
DIDIER MIGUEL CASTILLO:	
“Ο Νεοελληνιστής και οι ποικίλες μορφές της ελληνικής γλώσσας”	187
ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ:	
“Η ποντιακή διάλεκτος από την αρχαιότητα έως σήμερα”	195
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ:	
“Αδημοσίευτα ελληνικά εκκλησιαστικά έγγραφα περιοχής Τσαλκας της Γεωργίας από τό 1850 έως τις αρχές του 20ου αιώνα”	205
ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ:	
“Η επίδραση της Έλληνικής σέ παγκόσμια κλίμακα”	209
ΓΙΑΚΟΥΣΤΙΔΟΥ ANNA:	
“Η διατήρηση της έθνικής ταυτότητας της απόδημης Έλληνίδας μέσω της ελληνικής γλώσσας”	235
MUNOZ FERNARDO:	
“Η εκμάθηση της Έλληνικής γλώσσας στην Κολομβία από τόν 19ο αιώνα μέχρι σήμερα”	239
MAURICE PIERRE:	
“Τά ελληνικά στοιχεία στην λογοτεχνία της Κολομβίας”	242
ΠΑΠΑΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ:	
“Η γλώσσα ως πεμπουσία του ανθρώπου”	246
ΣΤΟΪΤΣΕΒΑ ΕΥΤΕΡΠΗ:	
“Η Έλληνική γλώσσα και ο ελληνικός πολιτισμός μέσω των άνασκαφών της Αρχαίας Μεσημβρίας, Πόλης του Δυτικού Εύξεινου Πόντου”	253

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ήλειας κ.κ. ΓΕΡΜΑΝΟΣ
- Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τριφυλίας καί Όλυμπίας κ.κ. ΣΤΕΦΑΝΟΣ
- ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ ΚΛΑΙΡΗ, Υπουργός Παιδείας καί Πολιτισμοῦ Κύπρου
- ΡΑΛΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Νομάρχης Ήλειας
- ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Δήμαρχος Ἀθηναίων καί Πρόεδρος Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.
- ΔΕΒΒΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δήμαρχος Όλυμπίας
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δήμαρχος Πύργου
- ΡΑΛΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Δήμαρχος Ἀμαλιάδος
- ΧΑΤΖΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Δήμαρχος Ἀνδραβίδας
- ΓΙΑΝΝΙΤΣΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Δήμαρχος Ἀνδρίτσαινας
- ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δήμαρχος Βαρβολομιοῦ
- ΛΟΥΡΜΠΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Δήμαρχος Γαστούνης
- ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Δήμαρχος Κρεσταίων
- ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Δήμαρχος Λεχαιῶν
- ΚΡΙΤΣΕΛΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ, Δήμαρχος Ζαχάρως
- ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, Δήμαρχος Καβάλας

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν
- ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ ΤΑΣΟΥΛΑ, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Καβάλας
- ΠΑΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Πειραιῶς
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Μελβούρνης
- ΠΑΠΑΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Λευκωσίας Κύπρου
- ΨΩΜΑΔΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Α΄ Ἀντιπρόεδρος ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν
- ΤΖΑΦΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Β΄ Ἀντιπρόεδρος ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν
- ΠΑΥΛΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γ. Γραμματέας ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν
- ΚΟΝΔΥΛΗ ΙΩΑΝΝΑ, Εἰδ. Γραμματέας ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν
- ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ, Νομαρχιακός Σύμβουλος Πολιτισμοῦ - Ἀθλητισμοῦ
Ν. Ήλειας
- ΜΑΣΣΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Προϊστάμενος 2/βάθμιας Ἐκπαίδευσης Ν. Ήλειας
- ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Πρόεδρος Ἐνώσεως Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ
Ν. Ήλειας
- ΛΟΥΤΑ ΘΕΟΔΟΣΙΑ, Ταμίας Ἐνώσεως Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ Ν. Ήλειας.

Συντονιστής Συνεδρίου: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΥΛΑΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΟΣ), Άκαδημαϊκός - Καθηγητής του Πανεπιστημίου Άθηνών
- ROBERT BROWNING, Όμ. Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Λονδίνου
- JACQUELINE de ROMILLY, Όμ. Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου των Παρισίων - Άκαδημαϊκός
- HELENE ARVEILER - ΓΛΥΚΑΤΖΗ, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου των Παρισίων - τ. Πρύτανης
- FR. RODRIGUEZ ADRADOS, Καθηγητής - Πρόεδρος του Ίνστιτούτου Κλασσικών Σπουδών Μαδρίτης
- MARIANNE McDONALD, Καθηγήτρια Κλασσικών Σπουδών καί Θεάτρου στο Πανεπιστήμιο Καλιφόρνιας - Ταξίαρχης του Έλληνικού Τάγματος του Φοίνικος

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ

Τετάρτη 7 - 8 - 96

ΑΓΙΑΣΜΟΣ, ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ από εκπροσώπους της Πολιτείας, της Εκκλησίας, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης καί των ΟΔΕΓ.

Εισήγηση: **ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ** Ph.D. (Lond.) Έπ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Άθηνών, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Άθηνών. - "Τό Έλληνικό λεξιλόγιο των Όλυμπιακών Αγώνων".

Πέμπτη 8 - 8 - 96

Πρωινή συνεδρίαση

ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ, Άκαδημαϊκός - Καθηγ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Άθηνών: "Η δημοτική γλώσσα στον φιλοσοφικό λόγο σήμερα".

ΡΕΝΤΖΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ, Σκηνοθέτης: "Έλληνικά, ή γλώσσα της Εύρώπης".

ADRADOS F.R., Πρόεδρος Ίνστιτούτου Κλασσικῶν Σπουδῶν καί Φιλολογίας
Μαδρίτης, Ίσπανία: *“Τά Ἑλληνικά, ἡ πλέον παγκόσμια γλῶσσα”*.

KRUTWIG SAGREDO FEDERICO, Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς
Βασκωνίας, Βίλβαο, Ίσπανία: *“Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα καί ἡ Ἑλληνική
παιδεία ἐν τῷ αἰῶνι τῆς κυβερνητικῆς”*.

ΤΖΕΡΜΙΑΣ ΠΑΥΛΟΣ, Βυζαντινολόγος καί Νεοελληνιστής, Καθηγητής στό Πανε-
πιστήμιο FRIBOURG Ἑλβετίας: *“Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα καί Παιδεία στό
ἔξωτερικό”*.

FUJANA ARZA JUAN JOSÉ, Κοινοβουλευτικός Ἐκπρόσωπος τῆς Ίσπανικῆς
Βουλῆς, τ. Γερουσιαστής, Μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς
Βασκωνίας, Ίσπανία: *“Διά τήν Ἑλληνικήν Ψυχὴν παρέκβασίς τις”*.

ΓΙΑΚΟΥΣΤΙΔΟΥ ANNA, Πρόεδρος Διεθνοῦς Ἐνώσεως Ἑλληνίδων καί Ἑλλη-
νοφῶνων γυναικῶν: *“Ἡ διατήρησις τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος τῆς ἀπόδη-
μης Ἑλληνίδος μέσῳ τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας”*.

Ἀπογευματινὴ συνεδρίαση

ΜΑΛΙΚΟΥΤΗ - DRACHMAN ΑΓΓΕΛΙΚΗ, Δρ Γλωσσολόγος, Καθηγήτρια στό
Πανεπιστήμιο Salzburg. Αὐστρίας - Τμῆμα Γλωσσολογίας:
“Ἑλληνική γλῶσσα, διαλεκτικός λόγος καί προσωδία”.

SOKOLIUK VICTOR, Διδάκτωρ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στό Γλωσσολογικὸ
καί Παιδαγωγικὸ Πανεπιστήμιο Μόσχας, Ρωσία:
*“Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας στὴν διαμόρφωσις τῆς
πανεθνικῆς ρωσικῆς γλῶσσας”*.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ -ΤΖΙΡΟΠΟΥΛΟΥ ANNA, Φιλολόγος, Συγγραφέας, Τακτικόν Μέλος
- Ἐταῖρος τῆς Ἑλλ. Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας:
“Πῶς ἡ ἑλληνική γονιμοποίησε τόν εὐρωπαϊκόν λόγον”.

ΜΟΗΑΥ ANDRAS, Ἐπ. Καθηγητής, Προϊστάμενος Τομέα Νεοελληνικῆς Φι-
λολογίας Πανεπιστημίου Εοίνος Lorand, Βουδαπέστη, Οὐγγαρία:
“Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα στὴν Οὐγγαρία τόν 19ο αἰῶνα”.

ΠΑΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Φιλολόγος, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Πειραιώς:

“Οί θησαυροί της ελληνικής προσφοράς στη γλώσσα της οικουμένης”.

ΝΙΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητής Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας

στό Πανεπιστήμιο Ανατολικών Σπουδών, Νάπολη, Ίταλία:

“ Η γλώσσα των Έλληνοφώνων της Καλαβρίας και Απουλίας”.

ΨΩΜΑΔΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Δρ Ίατρος-Αιματολόγος, τ. Δν/τής - Ίατρος

του Νοσοκ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ Αθηνών, Α΄ Αντιπρόεδρος ΟΔΕΓ Αθηνών:

“ Η ελληνική γλώσσα και τό σύγχρονο λεξιλόγιο της πληροφορικής και των ηλεκτρονικών υπολογιστών”.

ΝΙΑΡΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Άν. Καθηγητής Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθη-

νών, Έπισκέπτης Καθηγητής Πανεπιστημίου Ώξφόρδης:

“ Νόηση και γλώσσα”.

Παρασκευή 9 - 8 - 96

Πρωινή συνεδρίαση

YANG JOSEPH, Δρ Διευθυντής Ειδικών Προγραμμάτων - Τμήμα Ηλεκτρονικών

Συστημάτων, Διευθυντής Ειδικών Προγραμμάτων και Συστημάτων του Διαστήματος: *“ Ένας ξένος μιλάει Έλληνικά”.*

LAZAR ELENA, Φιλολόγος και Μεταφράστρια, Ίδρύτρια και Διευθύντρια

έκδοτικού Οίκου “ΟΜΟΝΟΙΑ”: *“ Η Έλληνική γλώσσα - γλώσσα διδασκαλίας στις Ρουμανικές Χώρες κατά τους 16ο - 19ο αιώνες”.*

ΑΣΣΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Καθηγητής - Θεολόγος, τ. Σύμβουλος Έκπαιδεύσεως της

Έλλάδος στις χώρες της Μ. Ανατολής και Β. Αφρικής - Άραβολόγος:

“ Η επίδραση της Έλληνικής γλώσσας στη διαμόρφωση ενός άραβοϊσλαμικού πολιτισμού”.

NAVARRO JOSE LUIS, Διδάκτωρ Κλασσικής Φιλολογίας, Άντιδρος Euroclassi-

ca, Καθηγητής Άρχ. Έλληνικών στό Λύκειο Κάρολος ΙΙΙ, Μαδρίτη,

Ίσπανία: *“ Επιδράσεις της Έλληνικής γλώσσας στην Ίσπανική”.*

Άπογευματινή συνεδρίαση

DECKER WOLFGANG, Καθηγητής Έλληνικής Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κολωνίας, Γερμανία: *“ Η Έλληνική γλώσσα και ο άθλητισμός”*.

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, Δημοσιολόγος, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Μελβούρνης: *“ Τρεῖς στόχοι, τρία όράματα”*.

ΒΛΑΧΟΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΟΔΩΡΗΣ, Έρευνητής - Έπιστ. Συνεργάτης τής Άκαδημίας Έπιστημών Γοττίγγης. Ίδρυμα έρευνών Thesaurus Linguae Graecae, Universität Hamburg: *“ Σχέση συντακτικής δομής μεταξύ άρχ. έλληνικής και γερμανικής γλώσσας. Ό ρόλος του Λουθήρου και του κύκλου του. Τό ένσωματωμένο έλληνικό λεξιλόγιο στη σύγχρονη γερμανική γλώσσα”*.

DIDIER MIGUEL CASTILLO, Καθηγητής και Διευθυντής Κέντρου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών “ΦΩΤΙΟΣ ΜΑΛΕΡΟΣ” του Πανεπιστημίου τής Χιλής: *“ Ό Νεοελληνιστής και οι ποικίλες μορφές τής έλληνικής γλώσσας”*.

ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ, Φιλολόγος, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Καβάλας: *“ Η ποντιακή διάλεκτος από την άρχαιότητα έως σήμερα”*.

ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ, Ιστορικός τών χωρών Έγγύς και Μέσης Άνατολής- Τουρκολόγος. Καθηγητής Πανεπιστημίου Τιφλίδας, Γεωργία: *“ Άδημοσίευτα έλληνικά έκκλησιαστικά έγγραφα περιοχής Τσάλκας τής Γεωργίας από τό 1850 έως τις άρχές του 20ου αιώνα”*.

ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Κοσμήτορας Έλληνικού Κολλεγίου Holy Cross, Greek Orthodox School of Theology, Brookline, USA: *“ Η επίδραση τής Έλληνικής σέ παγκόσμια κλίμακα”*.

ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Έπ. Καθηγητής τής Ιστορίας τής Ιατρικής Πανεπιστημίου Άθηνών: *“ Ιατρική όρολογία και έλληνική γλώσσα”*.

MUNOZ FERNARDO, Καθηγητής Άρχ. Έλλ. Γλώσσας και Λογοτεχνίας

Πανεπιστημίου Distrial τής Bogota, Κολομβία:

"Η εκμάθηση τής Έλληνικης γλώσσας στην Κολομβία από τόν 19ο αιώνα μέχρι σήμερα".

MAURICE PIERRE, Καθηγητής τής Λατινικῆς καί τής Ἀρχ. Ἑλληνικῆς γλώσσας τοῦ Πανεπιστημίου τής Bogota, Κολομβία:

"Τά ἑλληνικά στοιχεῖα στην λογοτεχνία τής Κολομβίας".

ΣΤΟΪΤΣΕΒΑ ΕΥΤΕΡΠΗ, Πρόεδρος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πολιτιστικῆς συνεργασίας "ΟΜΗΡΟΣ"-Μεσημβρία Βουλγαρίας καί Ἀρχαιολόγος τής Διευθύνσεως "Παλαιά Μεσημβρία":

"Η Ἑλληνική γλώσσα καί ὁ ἑλληνικός πολιτισμός μέσῳ τῶν ἀνασκαφῶν τής Ἀρχαίας Μεσημβρίας, Πόλης τοῦ Δυτικοῦ Εὐξείνου Πόντου".

ΠΑΠΑΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Ἐπ. Καθηγητής Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Κύπρου, Πρόεδρος ΟΔΕΓ Λευκωσίας: *"Η γλώσσα ὡς πεμπουσία τοῦ ἀνθρώπου".*

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, κλείσιμο ἐργασιῶν - Σύνοψη.

Σάββατο 10 - 8 - 96

Π.μ. Ξενάγηση

Πρόσθετη συνεδρίαση: Ὑπόλοιπες ἐρωτήσεις καί παρεμβάσεις.

Μ.μ. Δεῖπνο Νομαρχίας.

ΧΟΡΗΓΟΙ

τοῦ Συνεδρίου πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Ὄργανωτική Ἐπιτροπή ἐκφράζει τίς θερμές εὐχαριστίες της.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΥΠΡΟΥ - ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΗΛΕΙΑΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΔΚ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΜΦΙΑΛΩΣΕΩΣ (3Ε)

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
ΑΦΣΙ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΙ
Κ. ΡΑΓΚΟΣ & ΣΙΑ
ΕΛΛΗΝΟΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟ ΚΟΛΛΕΓΙΟ
Δ. ΒΕΛΛΗΣ & ΥΙΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
Ε.Κ.Ο. (ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΥΣΙΜΑ-ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΑ)
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΡΗΣ Σ. (Πρόεδρος ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΟΤΗΤΑΣ)
ΒΕΛΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΑΥΛΩΝΙΤΟΥ - ΚΑΤΑΚΑΛΟΥ ΛΥΔΙΑ (Καναδάς)
ΛΙΑΚΑΤΟΥ ΑΣΠΑΣΙΑ (Αύστραλία)
ΠΕΤΡΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ
ΠΑΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

- Ο **ΔΗΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ** προσέφερε δωρεάν τούς φακέλους τῶν Συνέδρων.
- Η κ. **ΜΑΙΡΗ ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ** τῶν Ἐκδόσεων "Ἀθηνᾶ", Ἐμμ. Μπενάκη 37, Ἀθῆναι, προσέφερε δωρεάν τή φιλοτέχνηση τοῦ Προγράμματος τοῦ Συνεδρίου.
- Ο κ. **ΑΔΩΝΙΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ**, Ἐκδότης τῆς "Βιβλιοθήκης τῶν Ἑλλήνων", Ἀκαδημίας 84, Ἀθῆναι, προσέφερε δωρεάν τήν ἐκτύπωση τοῦ Προγράμματος.
- Ο κ. **ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡ. ΓΑΝΝΑΚΕΝΑΣ**, Ἐκδόσεις "ΠΕΛΑΣΓΟΣ", προσέφερε δωρεάν τήν παραγωγή καί ἐκτύπωση τῆς ἀφίσας τοῦ Συνεδρίου.
- Ο κ. **Θ. ΔΕΛΔΗΜΟΣ**, τυπογράφος, προσέφερε δωρεάν τίς καρτέλες τῶν συνέδρων.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἡ Ὄργανωτική Ἐπιτροπή τοῦ Συνεδρίου ἐκφράζει ιδιαίτερες εὐχαριστίες πρὸς τοὺς κατωτέρω, λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων ὑπηρεσιῶν πού προσέφεραν τόσο ὡς πρὸς τήν πραγματοποίηση ὅσο καί ὡς πρὸς τήν προβολή τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ:

κ. **Joseph Yang**, κ. **Ἀλεξάνδρα Κανελλοπούλου**, κ. **Θεοδοσία Λούτα**, κ. **Ἄννα Δοντᾶ**, κ. **Κων/νο Κούση**, κ. **Εὐαγγελία Βαλάτα**, καθὼς καί στὸν Γεν. Γραμ. τοῦ ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν κ. **Γεώργιο Ἀποστ. Παυλάκο**, στὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ πραγματοποίηση καί ἐπιτυχία τοῦ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Αθήνα, 31 Μαΐου 1996

Κύριε Πρόεδρε,

Ευχαρίστως δέχομαι να τεθεί υπό την αιγίδα μου το
Γ' Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο που θα οργανώσετε στην
Αρχαία Ολυμπία.-

Με εκτίμηση

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Κύριον
Ανδρέα Παναγόπουλο
Επικ. Καθηγητή Παν/μίου Αθηνών
Πρόεδρο
Οργανισμού για τη Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας
Φαραντάτων 31
115 27 Αθήνα

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΕΤΡΑΚΗ
ΕΠΙΤ. ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΤΟ Γ' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Επίτιμες Κυρίες, Άξιότιμοι Κύριοι, Εισηγητές και Σύεδροι, αγαπητοί φίλοι άλλοδαποί και Έλληνες, αγαπητά μέλη όλων των Όμιλων για την Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας, άπλοι συνδρομητές των τριών εντύπων ΕΛΛΗΝΙΚΗ - ΔΙΕΘΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑ, Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ και Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΕΘΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑ (στην ελληνική και αγγλική), αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση που εύρισκεσθε εδώ, στον ιερό χώρο της Αρχαίας Ολυμπίας, συγκεντρωμένοι από τα πέρατα της γης, άνθρωποι πνευματικοί, εκλεκτοί και κορυφαίοι επιστήμονες, για να διατρανώσετε στο Γ' Παγκόσμιο Γλωσσικό Συμπόσιο την αγάπη σας προς την ελληνική γλώσσα και την γνώμη σας για τα προτερήματα και τις ικανότητές της να διευκολύνει **καλύτερα από κάθε άλλη γλώσσα** τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνικής ζωής, αλλά και όλων των επιστημών επί παντός επιστητού.

Κυρίες, κύριοι,

Θά προσπαθήσω να μή σας κουράσω, διότι σέβομαι τον πολύτιμο χρόνο σας.

Άπευθυνόμενος σ' εσάς, ένα εκλεκτό και πνευματικό άκροατήριο, σας προσφωνώ όλους Έλληνες, διότι Έλληνες είναι όχι μόνον εκείνοι που στην ταυτότητά τους αναγράφεται ιθαγένεια ελληνική, αλλά εκείνοι που έχουν ήθος, αγωγή, παγκοσμιότητα, οί Έλληνες τη παιδεία, όπως είπε ο Ίσοκράτης. Αυτοί που προβληματίζονται και αγωνιούν για τό μέλλον της ανθρωπότητας και προσπαθούν, όσο μπορούν, να ετοιμάσουν έναν καλύτερο κόσμο για τον άνθρωπο γενικώς και όχι μόνο να εξασφαλίσουν "τό μέλλον" των παιδιών τους, των έγγονών τους κ.λπ. Αυτοί που έχουν ανθρωπιά, καλωσύνη, φιλότιμο, αίσθημα δικαιοσύνης, δημοκρατική συνείδηση και αντικειμενική κρίση. Αυτοί για τους οποίους είπε ο Μένανδρος: *"Τί ώραϊος εΐναι ο άνθρωπος όταν εΐναι άνθρωπος"*.

Έκεΐνο που θά ήθελα να τονίσω είναι οί η άνασκόπηση της ιστορίας μās φανερώνει οί η γλώσσα του έκάστοτε ίσχυροΐ της γης προσπαθεΐ και κατά κάποιο τρόπο τά καταφέρνει, να έπεκταθεΐ και σέ άλλους λαούς, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο. Αυτό όμως δέν μπορεΐ, νομίζω, και δέν πρέπει να συνεχισθεΐ, αν οί λαοΐ έχουν στοιχειώδη λογική.

Διότι δέν μπορεΐ η διεθνής γλώσσα να περιέρχεται σάν μπάλα από τά χέρια του έκάστοτε ίσχυροΐ της γης στά χέρια του έπόμενου και μετά την παρακμή του έπόμενου στον μεθεπόμενο κ.ο.κ. Όποτε θά έλθει κάποτε ως διεθνής μία άλλη γλώσσα π.χ. Κινεζική, Ίσπανική, Γερμανική, Ίνδική, Ίαπωνική, Ρωσική, Άραβική κ.λ. Τό άποτέλεσμα εΐναι, όσο θά περνοΐν οί αιώνες να αύξάνει και η άσκοπη σπατάλη δυνάμεων και οικονομικών μέσων για την εκμάθηση δύο, τριών η και τεσσάρων η πέντε γλωσσών και να καταλήξουν οί λαοΐ σέ μιτά νέα Βαβυλωνία. Εΐναι λοιπόν, κυρίες, κύριοι, **άδήριτη άνάγκη να καθιερωθεΐ μία γλώσσα ως διεθνής**, όπως ακριβώς αναγνωρίστηκαν ως διεθνεΐς οί λεγόμενοι άραβικοί άριθμοΐ 1, 2, 3, 4 ..., οί όποΐοι στην πραγματικότητα εΐναι Ίνδικοί κι' έπεκράτησεν ο όρος Άραβικοί έπειδή τούς έφεραν οί Άραβες από την Ίνδια

στην Εύρωπη.

Ἐάν ὁμως ἐπικρατήσει μία γλῶσσα οἰουδήποτε μεγάλου ἀριθμητικῶς λαοῦ, δέν καταλήγουμε πουθενά. Διότι ὑπάρχει, νομίζω, ἓνας βασικός ψυχολογικός κανόνας πού μᾶς διδάσκει πῶς ὅ,τι ἐπιβάλλεται καί στά ἄτομα καί στά ἔθνη δέ μένει γιά πάντα, διότι προσπαθοῦν νά τό ἀποσείσουν καί ἀργά ἢ γρήγορα τό καταφέρνουν καί τό ἀποτινάσσουν. Ὅποτε ἔρχεται ἡ γλῶσσα τοῦ ἐπόμενου ἰσχυροῦ λαοῦ κ.ο.κ. μέ ἀποτέλεσμα νά θυμίζουμε τόν πῖθο τῶν Δαναϊδῶν καί νά ὑποδαυλίζονται οἱ ἐγώισμοί, οἱ ἐθνικισμοί καί οἱ πόλεμοι, αὐτή ἡ κατάρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπί τῆς γῆς.

Μόνον ἂν οἱ λαοί πειθοῦν γιά τά πρότερήματα μιᾶς γλώσσας θά τήν ἐπιλέξουν μόνοι τους καί θά τήν κρατήσουν ἔσσει, ὁπότε θά σωθοῦν οἱ ἐπόμενες γενεές ὄλων τῶν λαῶν ἀπό τήν γάγγραινα τῆς πολυγλωσσίας.

Αὐτό εἶναι, κυρίες καί κύριοι, καί τό **μήνυμα πού θέλω νά σᾶς παρακαλέσω ὄλους νά διαβιβάσετε στούς λαούς σας**. Διότι ἂν αὐτό τό συνειδητοποιήσουν οἱ μορφωμένοι ἐκάστου ἔθνους, τότε νά εἴσθε βέβαιοι ὅτι πολύ σύντομα θά ἔχομε μία γλῶσσα ἐτοιμη νά γίνει διεθνῆς καί θά πλησιάσουμε ἔτσι περισσότερο ἓναν πλέον εἰρηνικό καί πλέον ἀνθρώπινο κόσμο.

Εὐελπιστῶν ὅτι θά ἀνταποκριθεῖτε στήν παράκλησή μου, σᾶς εὐχαριστῶ πολύ γιά τή συμμετοχή σας στό Γ΄ Π.Γ.Σ. Ἰδιαίτερα ὁμως εὐχαριστῶ καί συγχαίρω τούς ἐκλεκτούς ξένους μας, οἱ ὅποιοι ἦλθαν ἀπό τίς μακρινές πατρίδες τους καί τούς παρακαλῶ καί πάλι νά διαβιβάσουν στούς λαούς πού ἐκπροσωποῦν τούς πλέον ἐγκάρδιους χαιρετισμούς ἀπ' ὄλους τούς κατοίκους τῆς γαλάζιας μας χώρας, ἀλλά καί τούς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἀνθρώπους πού σκέπτονται Ἑλληνικά.

* * *

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

τῆς **ΤΑΣΟΥΛΑΣ ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ**
(ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Ο.Δ.Ε.Γ. ΚΑΒΑΛΑΣ)

Ἐφέτος, σέ μία ἱστορική στιγμή καί σ' ἓνα ἱστορικό χῶρο, ἐδῶ, στήν Ἀρχαία Ὀλυμπία, πραγματοποιώντας τό Γ΄ Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης τῶν 100 χρόνων ἀπό τήν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων, κάνουμε καί ἐμεῖς τούς δικούς μας γλωσσικούς ἀγῶνες, γιατί πιστεύουμε ὅτι ὄλοι οἱ λαοί, ἀργά ἢ γρήγορα, θά γυρίσουν στίς ρίζες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, πού στηρίζεται στίς ὑπερεθνικές ἀξίες τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Ὅπως εἶναι γνωστό τό Α΄ Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο ξεκίνησε δειλά-δειλά στό Δίον τῆς Κατερίνης τό 1990, τό Β΄ Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο πραγματοποιήθηκε τό 1993 στήν Καβάλα μέ τήν ἐπέτειο τῶν 80 χρόνων ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης μας ἀπό τούς Τούρκους καί σήμερα (1996) ἔχομε τή χαρά νά πραγματοποιοῦμε τό Γ΄ Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο σ' αὐτό τόν ἱστορικό χῶρο τῆς Ἀρχαίας Ὀλυμπίας δίνοντας σ' ὄλο τόν κόσμο τό μήνυμα τῆς διαχρονικότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πού μιλιέται περίπου 4000 χρόνια καί εἶναι συνεχῆς ἡ ἐπιβίωσή της.

Κανείς δέν μπορεί νά ἀμφιβάλλει γιά τό ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἔχει τήν ἰκανότητα νά καλύπτει ὅλες τίς ἀνάγκες τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη γλῶσσα τοῦ κόσμου, γι' αὐτό καί ἀγωνιζόμαστε γιά τή διάδοση καί διεθνοποίησή της. Καί ἄς μή διαφεύγει τήν προσοχή μας ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα κατά τήν Ὀμηρική ἐποχή, τήν Ἀλεξανδρινή, κατά τούς ἑλληνιστικούς χρόνους καί κατά τή βυζαντινὴ περίοδο εἶχε ἐπικρατήσει σχεδόν σ' ὅλο τόν τότε γνωστό κόσμο.

• Ἐξάλλου στήν ἑλληνική γλῶσσα ἔχει ἐκφραστεῖ ὁ κυριότερος πολιτισμός ὅλων τῶν αἰώνων (ἀρχαῖα κείμενα, θρησκευτικά, κ.λπ.), γι' αὐτό δίκαια καί ἀποτελεσματικά μπορεί νά λύσει ἓνα ἀπό τά βασικά καί μεγάλα διεθνή προβλήματα, δηλ. τῆς ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν, μέ τό νά γίνει παγκόσμια γλῶσσα. Φυσικά δέν ἐννοοῦμε νά παραμεριστοῦν οἱ ἄλλες γλῶσσες, δηλ. θά μαθαίνει κάθε λαός τή γλῶσσα του, θά ἔχει ὅμως ὡς δεύτερη γλῶσσα ἐπικοινωνίας τήν ἑλληνική, ὅποτε θά πάψει ἡ σημερινή "Βαβέλ" τῶν γλωσσῶν καί τό ὑψηλό κόστος τῶν μεταφραστῶν.

Ὁ Ὀμιλος γιά τή Διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας Καβάλας, πού ἔχω τήν τιμὴ αὐτὴ τῆ στιγμῆ ὡς Πρόεδρος νά ἐκπροσωπῶ, εἶναι ὁ πρῶτος τοῦ εἴδους τοῦ πού ἰδρύθηκε τό 1984 στήν Καβάλα μέ ἐμπνευστή, πρωτεργάτη καί πρῶτο Πρόεδρο τόν κ. Εὐάγγελο Πετράκη, τότε Εἰρηνοδίκη τῆς πόλης μας (πού γιά λόγους υγείας δέν βρίσκεται σήμερα κοντά μας).

Ἡ ἐπιλογή τῆς Ἀρχαίας Ὀλυμπίας γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ Γ' Παγκόσμιου Γλωσσικοῦ Συνεδρίου ἐγινε μέ πρόταση τοῦ κ. Πλούταρχου Δεληγιάννη, ἀπό τή Μελβούρνη τῆς Αὐστραλίας, πού εἶναι Πρόεδρος τοῦ ἐκεῖ Ὀμίλου, πού φέρει τόν τίτλο "Ὀμιλος γιά τή Διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας καί γιά τή μόνιμη τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στήν Ἑλλάδα", δηλ. ἐδῶ, στήν Ἀρχαία Ὀλυμπία, στήν κοιτίδα τοῦ Ὀλυμπισμοῦ.

Οἱ ὄραματισμοί μας λοιπόν εἶναι διττοί, δηλ. διάδοση-διεθνοποίηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί μόνιμη τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στήν Ἑλλάδα, γιά νά παύσει ἡ ἐμπορευματοποίηση τῆς ὀλυμπιακῆς ιδέας καί ἡ ἀφή τῆς ὀλυμπιακῆς φλόγας νά γίνεται ἐδῶ καί νά παραμένει ἐδῶ καί νά μή κάνει τό γύρο ὅλου τοῦ κόσμου, ἀλλά ὅλος ὁ κόσμος νά ἐρχεται ἐδῶ, στήν Ἑλλάδα, στή χώρα τοῦ φωτός καί νά σταματήσουν πιά οἱ πόλεμοι, πού ἀποδεκατίζουν τούς λαούς καί νά προσβλέπουν ὅλοι πρὸς μία διαρκῆ εἰρήνη -ὄχι προσωρινή μόνο κατά τή διάρκεια τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων- ἐμπνεόμενοι ἀπό τό ὀλυμπιακό πνεῦμα καί τό διαχρονικό ἑλληνικό πολιτισμό, πού φέρει καθημερινά στήν ἐπιφάνεια ἡ ἀρχαιολογική σκαπάνη.

Αὐτός ὁ πολιτισμός στηρίχθηκε στήν ἑλληνική γλῶσσα, πού δέν μπόρεσε νά τή δαμάσει ὁ "πανδαμάτωρ" χρόνος, γιατί ἡ ἐκφραστική της δύναμη μπορεί νά καλύψει ὅλες τίς πνευματικές ἐνασχολήσεις τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, γι' αὐτό ἡ διάδοση καί ἡ διεθνοποίησή της πρέπει νά γίνει ἀποδεκτὴ ἀνεπιφύλακτα ὡς μέσο ἐπικοινωνίας στίς σχέσεις μεταξύ ὅλων τῶν λαῶν.

Ἄς δοθεῖ λοιπόν αὐτό τό μήνυμα, ἀπ' αὐτόν ἐδῶ τόν ἱερό χῶρο τῆς Ὀλυμπίας, πρὸς ὅλους τούς λαούς τῆς γῆς καί ἰδιαίτερα σήμερα μέ τήν ἔνωση τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἄς υἱοθετηθεῖ ἓνα γλωσσικό ὄργανο, ἡ ἑλληνική, ὡς γλῶσσα ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

του ΜΑΝΩΛΗ ΑΛΙΦΙΕΡΑΚΗ
(ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Ο.Δ.Ε.Γ. ΧΑΝΙΩΝ)

Αίσθάνομαι ιδιαίτερη χαρά και συγκίνηση, διότι έχω την τιμή να μεταφέρω τον χαιρετισμόν και τον ένθουσιασμόν τῶν μελῶν τοῦ γλωσσικοῦ Ὁμίλου Χανίων πρὸς τὸ συνέδριον.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα φέρει πολιτισμόν, εἶναι πνευματικὴ ἄσκησης, καθοδηγεῖ τὴν σκέψιν. Μιλώντας ἑλληνικά εἴμεθα οἱ ἴδιοι Ἕλληνες ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια. Τὸ χρέος νὰ διαδοθεῖ ἡ γλῶσσα μας δέν εἶναι πλέον μόνον ἐθνικόν, εἶναι καὶ χρέος ἀπέναντι στον πολιτισμόν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔγινε προσπάθεια ὑποβαθμίσεως καὶ ἀμφισβητήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὅλες του τὶς ἐκφράσεις. Ὅρισμένοι ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ θεωροῦν κάθε τί τὸ ἑλληνικόν φασιστικόν, ρατσιστικόν, ἀντιδραστικόν.

Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀποδομεῖται, βλέπε Ζάκ Ντεριντά, ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τέχνη ἀντικαθίσταται μὲ ἀνοσιουργήματα τῆς μοντέρνας νέας ἐποχῆς, ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία πλαστογραφεῖται ἀσυστόλως, βλέπε τὸν Ἀμερικανόν Μάρτιν Μπέρναλ.

Φυσικὸ ἦταν νὰ δεχθεῖ ἐπιθέσεις καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἀλλοιώθηκε μάλιστα μέσα στὴν ἴδια τῆς τὴν κοιτίδα μὲ ἐπιδείξεις, ἐπιτρέψτε μου τὴν ἔκφραση, γυμνισμοῦ τῆς γραφῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Ποτὲ ἄλλοτε δέν σημειώθηκαν τόσες ὑποχωρήσεις ἀπέναντι στὴν πιὸ στοιχειώδη ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, τόσες μαζικὲς ἀπόπειρες ὑποβιβασμοῦ τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἰδανικῆς ἀπλότητος εἰς τὸ ἐπίπεδο μιᾶς πρακτικῆς ἀπλούστευσης, ὅπως ἔλεγε ὁ Ἐλύτης.

Κι ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ρέπει πρὸς τὸ εὐκόλον, ἄλλο τόσο εἶναι ἀληθές ὅτι "τὰ ἀγαθὰ κόποις κτῶνται".

Ἡ πρακτικὴ ἀπλούστευση ἰδιαίτερα στὴν γλῶσσα ὁδήγησε τὸν ἄνθρωπο, τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, σὲ ἀδιέξοδα καὶ τὸν ἐστέρησεν ἀπὸ τὴν εὐτυχία.

Ἡ νέα ἐποχὴ, πού κάποιοι ἐχάρασαν γιὰ τὸ 2.000, τελείωσε πρὶν καν ἀρχίσει, διότι μία ἐποχὴ μόνον ὑπάρχει καὶ εἶναι ἐκείνη τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου.

Πρὶν ἀπὸ χρόνια οἱ Ἀμερικανοὶ ψήφισαν σάν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους των τὴν ἀγγλικήν. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ γλῶσσες δέν καθιερώνονται μὲ νομοθετήματα, ἀλλὰ ἐπιβάλλονται ἐκεῖνες πού ἱκανοποιοῦν καλλίτερα τὶς ἀνάγκες τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐξυψώνουν τὴν διάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση τὸ πῶς ἐπεβλήθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὸ Βυζάντιον. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα εὐχομαι ἐπιτυχία εἰς τὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου καὶ ὑγεία, χαρὰ, εὐτυχία σὲ κάθε σύνεδρο χωριστά.

* * *

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

του ΦΩΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
(ΕΠΙΤ. ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΕΝΩΣΗΣ ΑΠΟΔΗΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ)

Τό Σάββατο, 3-8-1996, στις 9 π.μ. τηλεφώνησε από τή Μεμβούρνη ό κ. Άποστολό-
πουλος Φώτης για νά εύχηθεϊ καλή έπιτυχία στο Συνέδριο. Ζήτησε άκόμη νά μεταφερ-
θοϋν καϊ οϊ δικές του εγκάρδιες εύχές για εύόδωση τών έργασιών τοϋ Γ΄ Παγκοσμίου
Γλωσσικού Συνεδρίου, πού πραγματοποιεϊται στην Άρχαία Όλυμπία, καθός καϊ οϊ θερ-
μοϊ του χαιρετισμοϊ πρός όλους τούς Συνέδρους καϊ ιδιαίτερα πρός τούς εισηγητές. Ό
κ. Άποστολόπουλος τούς εύχεται εύχάριστη παραμονή στην Έλλάδα καϊ έλπίζει έπι-
στρέφοντας στις χώρες τους ότι θά δώσουν τό μήνυμα για τή διάδοση-διεθνοποίηση
τής ελληνικής γλώσσας, τής τροφού τοϋ παγκόσμιου πολιτισμοϋ.

Άκόμη εκφράζει τή λύπη του πού για λόγους άνωτέρας βίας δέν μπορεϊ νά εϊναι
κοντά μας στο Συνέδριο καϊ στην πατρίδα του, στον Πύργο τής Ηλείας.

* * *

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

του ΛΕΥΤΕΡΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ
(ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ)

Κυρίες καϊ Κύριοι Σύεδροι,

Άφοϋ πρώτα εύχαριστήσω τήν Όργανωτική Έπιτροπή τοϋ Συνεδρίου πού με
περιέλαβε στην Τιμητική Έπιτροπή τοϋ Γ΄ Παγκοσμίου Γλωσσικού Συνεδρίου, πού
πραγματοποιεϊται έφέτος στην Άρχαία Όλυμπία σε μιá ιστορική στιγμή με τή συμ-
πλήρωση 100 χρόνων από τήν αναβίωση τών Όλυμπιακών Άγώνων, εκφράζω τή λύπη μου,
γιατί λόγω άνειλημμένων ύποχρεώσεών μου, δέν εϊναι δυνατό νά παραβρεθώ σε μιá
τέτοια ένδιαφέρουσα σύναξη με τήν παρουσία έκλεκτών όμιλητών από όλο τόν κόσμο,
πού άσχολοϋνται με τήν ελληνική γλώσσα, τή "γλώσσα τών θεών" καϊ τήν τροφό τοϋ
παγκόσμιου πολιτισμοϋ.

Όπως εϊναι γνωστό σε πολλούς από σας με τήν έπέτειο τών 80 χρόνων (1913-1993)
από τήν άπελευθέρωση τής πόλης μας πραγματοποιήθηκε στην Καβάλα τό 1993 τό Β΄
Παγκόσμιο Γλωσσικό Συνέδριο με θέμα: "Η διαχρονικότητα τής ελληνικής γλώσσας καϊ
οϊ λόγοι τής διεθνοποίησής της". Τό Συνέδριο στέφθηκε από πλήρη έπιτυχία με τή
συμμετοχή όμιλητών από 16 χώρες, τών όποιών εϊχαμε άναρτήσει καϊ τίς σημαϊες σε
περίοπτη θέση στο δημοτικό κήπο τής Καβάλας καϊ κυμάτιζαν σ' όλη τή διάρκεια τοϋ
Συνεδρίου δίνοντας τό μήνυμα τής συναδέλφωσης τών λαών.

Άς πληροφορηθοϋν άκόμη όλοι οϊ λαοϊ, ιδιαίτερα οϊ Εύρωπαϊκοϊ, ότι από τήν
Καβάλα, τήν άρχαία Νεάπολη, ό Άπόστολος Παϋλος τό 50 μ.Χ. πήγε στους κοντινοϋς
Φιλίππους καϊ βάπτισε τόν πρώτο άνθρωπο σε Εύρωπαϊκό έδαφος, τήν Άγία Λυδία τή

Φιλιππησία, στό Ζυγάκτη ποταμό, πού θεωρεῖται ὁ Ἰορδάνης τῆς Εὐρώπης. Ἐπομένως ἀπό ἐδῶ, ἀπό τούς Φιλίππους, ἄρχισε ὁ ἐκχριστιανισμός τῶν Εὐρωπαίων.

Τώρα ἀπό ἐδῶ, ἀπό τήν ἀρχαία Ὀλυμπία, ἄς ἀκουστεῖ τό εὐήχο σάλπισμα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας πρὸς ὅλους τούς λαούς τοῦ κόσμου καί ἄς ἀφυπνιστοῦν ὅλοι ὅτι ἐπιτέλους πρέπει νά ἀποφασίσουν οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες νά γυρίσουν στήν κοιτίδα τους, στήν Ἑλλάδα, στήν Ὀλυμπία.

Εὐχομαι σ' ὅλους τούς Συνέδρους εὐχάριστη παραμονή στήν Ἀρχαία Ὀλυμπία καί πλήρη εὐόδωση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου.

* * *

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΜΠΛΕΤΣΑ

(Π. ΣΛΗΒΕΝ ·

ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΡΕΤΣΙΤΣΑ»)

Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τήν δυνατότητα νά πάρουμε μέρος στό Συνέδριο αὐτό.

Θά ἤθελα νά μεταφέρω τούς θερμούς χαιρετισμούς στό Συνέδριο ἐξ ὀνόματος τῶν 20.000 Σαρακατσανέων, δηλαδή Ἑλλήνων, πού κατοικοῦν στήν γειτονική Βουλγαρία.

Δέν μιλῶ καλά τήν σύγχρονη ἐλληνική γλώσσα, ἀλλά γνωρίζω καλά καί ξεύρω τήν δική μας σαρακατσάνικη γλώσσα, ἡ ὁποία στό παρόν εἶναι σάν διάλεκτος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Ἄλλά καί ἂν πέρασαν δεκαετίες, πού μᾶς ξεχωρίσανε ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἐμεῖς προφυλάξαμε τήν γλώσσα μας καί τό ἐλληνικό πνεῦμα.

Πρὶν 5 χρόνια ἐγίνε δυνατό νά ἰδρύσουμε πολιτιστικούς Συλλόγους, οἱ ὁποῖοι ἐγίναν αἰτία γιὰ τήν ἀνανέωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τώρα δόθηκε δυνατότητα τά παιδιά μας νά μαθαίνουν γραφτά καί προφορικά τήν νεοελληνική γλώσσα. Δικοί μας παιδαγωγοὶ ἐκπαιδεύτηκαν στήν Ἑλλάδα γιὰ νά διδάσκουν τήν γλώσσα. Ἔχουμε (πιά) δεκάδες φοιτητές, πού σπουδάζουν στά Πανεπιστήμια τῆς Ἑλλάδας. Ἄλλά θέλω νά σημειώσω, ὅτι καί πρὶν, πού εἴμασταν ξεχωρισμένοι, ὄχι μόνο ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἀλλά καί ἀπ' ὅλον τόν κόσμο, ἐμεῖς καί τά παιδιά μας πρῶτα ἀρχίσαμε νά μιᾶμε τά ἐλληνικά καί αὐτὴν τήν γλώσσα μιλοῦσαμε στό σπίτι. Ἐπειδὴ αὐτό ἐρχότανε ἀπό τήν καρδιά καί ποτέ δέν τὴν λησμονήσαμε.

Σᾶς ἀπευθύνω τούς χαιρετισμούς θερμούς ἀπ' τούς Σαρακατσανέους ἀπὸ τήν Βουλγαρία καί ἐκφράζω τὴν μεγάλη εὐχαρίστησή τους πρὸς τὴν Δημοκρατία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία σ' αὐτὰ τά βαρειά καί δύσκολα χρόνια μᾶς βοηθᾶ σέ ὅλους τούς κλάδους · πολιτισμό, μόρφωση καί οἰκονομία.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε, ἀγαπητὰ ἀδέλφια.

“ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ”

ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΟΔΕΓ ΑΘΗΝΩΝ

Ο μόνος ὄρος πού μᾶς ἔθεσε ἡ Διεθνῆς Ὀλυμπιακὴ Ἀκαδημία, ὅταν ζητήσαμε τοὺς χώρους τῆς γιὰ τὸ παρόν Συνέδριο, ἦταν νὰ ὑπάρχει καὶ μία ἀνακοίνωση μὲ τὸ λεξιλόγιο τῶν ἀρχαίων Ὀλυμπιακῶν ἀγωνισμάτων. Τίποτε φυσικότερο καὶ ὀρθότερο. Μὲ χαρὰ λοιπὸν ἀνέλαβα νὰ ἐξερευνήσω ἐγὼ αὐτὴ τὴν ἐντελῶς παρθένα περιοχὴ, ὄχι μόνον, γιατί συμβαίνει νὰ εἶμαι κλασσικός φιλόλογος (καὶ κάθε φιλόλογος εἶναι, ἢ ὀφείλει νὰ εἶναι, καὶ γλωσσολόγος καὶ ἀντιστρόφως), ἀλλὰ γιατί ὡς Καθηγητὴς στοῦ Μεταπτυχιακοῦ Σεμιναρίου τῆς Διεθνούς Ὀλυμπιακῆς Ἀκαδημίας, στοῦ πλαίσιο τοῦ εἰδικοῦ μαθήματος “Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καὶ πολιτικὴ”, τὸ ὅποιο διδάσκω, ἀντιμετωπίζουμε συχνὰ θέματα ἐτυμολογίας σημαντικῶν ὄρων, πού, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ Ὀλυμπιακὴ ὀρολογία, σταδιοδρόμησαν λαμπρά, (παράδειγμα ἡ λέξη σταδιοδρομῶ) στὴ διαχρονικὴ ἐλληνικὴ καὶ κάποτε κυριαρχοῦν καὶ στίς ξένες γλώσσες ἀτόφιες, χωρὶς καμία μεταβολή, ὅπως οἱ ὄροι “παγκράτιον”, “πένταθλον”, “στάδιον” κ.ἄ.

Θυμᾶμαι μὲ χαρὰ τὴν εὐχάριστη ἐκπληξὴ στὰ μάτια τῶν 30 περίπου πρωταθλητῶν τοῦ κόσμου, πού μετέχουν κάθε χρόνο στοῦ Μεταπτυχιακοῦ Σεμιναρίου, ὅταν ἀκοῦν καὶ ἀντιλαμβάνονται τὴ διαφορὰ βάθους, ἀκρίβειας, καὶ ὁμορφίᾳς μεταξύ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ὄρου “ἐκεχειρία” καὶ τοῦ λατινογενοῦς “armistice” (παύση τῶν ὄπλων).

Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε στοῦ κυρίως θέμα, καλὸ εἶναι νὰ προτάξουμε τὴ σειρά εἰσαγωγῆς καὶ καθιέρωσης τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγωνισμάτων, ὅπως αὐτὴ μαρτυρεῖται ἀπὸ τίς ἀρχαῖες πηγές, καὶ μάλιστα τὸν Πausanias (V Ἡλειακά), τὸν Φιλόστρατο (Γυμναστικός), τὸν Ἀφρικανό (Κεστοί [=ζῶνες, ζωστήρες, ἱμάντες]) καὶ τὸν Εὐσέβιο (ἄλλον ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας).

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέχρι τὴν 145ῃ Ὀλυμπιάδα (776-200 π.Χ.):

Ὀλ. 1ῃ = 776 π.Χ.: δρόμος ταχύτητας (“δρόμος”, “στάδιον”)

Ὀλ. 14ῃ = 724 π.Χ.: διπλὸς δρόμος ταχύτητας (“δίαυλος”)

Ὀλ. 15ῃ = 720 π.Χ.: δρόμος ἀντοχῆς (“δόλιχος” [= μακρός, ἐξ οὗ δολιχοκέφαλος])

Ὀλ. 18ῃ = 708 π.Χ.: πάλη καὶ πένταθλον (“πάλη”, “πένταθλον”

[= δρόμος, ἄλμα, δίσκος, ἀκόντιο, πάλη])

Ὀλ. 23ῃ = 688 π.Χ.: πυγμαχία (“πυγμή” [= γροθιά, = boxing])

Ὀλ. 25ῃ = 680 π.Χ.: τέθριππον (“τέθριππον” [< τέσσαρες + ἵππος = ἀρματοδρομὴ μὲ τέσσαρα ἄλογα])

Ὀλ. 33ῃ = 648 π.Χ.: παγκράτιον + ἵπποδρομία (“παγκράτιον”, “κῆλης”)

Ὀλ. 37ῃ = 632 π.Χ.: δρόμος ταχύτητας καὶ πυγμαχία παιδῶν
 (“δρόμος, πυγμὴ παιδῶν”)

- Όλ. 38η = 628 π.Χ.: πένταθλον παιδων ("πένταθλον παιδων") (δέν επανελήφθη)
- Όλ. 41η = 616 π.Χ.: πυγμαχία παιδων ("πυγμαχία παιδων" [κατ' άλλους
τήν 60ή Όλ. τό 500 π.Χ.])
- Όλ. 46η = 596 π.Χ.: δρόμος ταχύτητας παιδων ("δρόμος παιδων"
[κατά Φιλόστρατον])
- Όλ. 65η = 520 π.Χ.: δρόμος ταχύτητας όπλιτών ("όπλίτης" [ένν. δρόμος])
- Όλ. 70η = 500 π.Χ.: άρματοδρομία μέ ήμιόνους, ["άμαξα άπήνη"]
- Όλ. 71η = 496 π.Χ.: ίπποδρομία καί τρέξιμο ("κάληη")
- Όλ. 84η = 444 π.Χ.: κατάργηση άπήνης καί κάλης (δηλ. άρματοδρομίας μέ
ήμιόνους καί ίπποδρομίας μέ τρέξιμο)
- Όλ. 93η = 408 π.Χ.: άρματοδρομία μέ δύο ίππους ("συνωρίς" [ένν. άμαξα])
- Όλ. 99η = 384 π.Χ.: άρματοδρομία μέ τέσσερα πουλάρια ("τέθριππον πωλικόν")
- Όλ. 128η = 268 π.Χ.: ίπποδρομία μέ πουλάρια ("πώλων κέλης")
- Όλ. 131η = 256 π.Χ.: άρματοδρομία μέ δυό πουλάρια ("πώλων συνωρίς" [ένν.
"άμαξα"])
- Όλ. 145η = 200 π.Χ.: παγκράτιον γιά παιδιά ("παγκράτιον παιδων")

Τό έτος 393 μ.Χ. ό Θεοδόσιος ό Α' κατήργησε μέ διάταγμα τούς αρχαίους Όλυμπιακούς άγώνες στή διάρκεια τής 293ης Όλυμπιάδας μετά από βίον 1168 χρόνων (στήν ιστορική τουλάχιστον περίοδο).

Έπί του κυρίως θέματος τώρα: Από τόν άκεανό τής όρολογίας τών άγωνισμάτων, πού θά μπορούσε εύκολα νά άπαρτίσει: όλόκληρο λεξικό, θά άπομονώσουμε είκοσι όρους - κλειδιά, μέ κύρια κριτήρια πρῶτον τή σημασία καί δεύτερον τή δυσκολία. Οί δέκα σημαντικότεροι όροι εΐναι κατά τή γνώμη μου οί εξής (κατά σειράν): άγών, έκεχειρία, άσυλία, Έλλανοδίκαι, ίερομηνίαι, έναγισμός, κότινος, θεωροί, σπονδοφόροι καί έκατόμβη. Οί δέ δέκα δυσκολότερες εΐναι (κατά σειράν) οί εξής: Θωσουθιάς, εΐα, δίσκος, πρόρρησις, άγένειος, άμφιθαλής, σκανά, άπειπειν, νύσσα καί σπεισαμένους.

1. άγών:

Παράγωγο του άγω (=τελώ, οδηγώ, άσκώ). Όλα στήν Ελλάδα ήταν, εΐναι καί θά εΐναι άγών καί άγωνία. Η πεμπτουσία του έλληνικοϋ κόσμου, όπως τών Ρωμαίων, εΐναι ή disciplina, τών Έβραίων τό Τορά (ό ίερός Νόμος), τών Άσιατών ή νιρβάνα, εΐναι ό άγών. Δείχνει τή "vis vitalis", τή ζωική όρμη, τή έριστικότητα, τή διχόνοια τών Έλλήνων όλων τών εποχών. Εΐναι ή κατάρα, γιά λόγους εύνοήτους, του έθνους, του γένους καί του λαού μας, αλλά καί ή εύλογία. Μέ αυτά τά άγωνιστικά καί άνταγωνιστικά γονίδια επιζοϋμε, ενώ πολλοί σπουδαίοι λαοί του παρελθόντος έχουν εξαφανισθεΐ από προσώπου γής. Ό άγών εξασφαλίζει τό δαιμόνιον τής φυλής (δείτε π.χ. τά κατορθώματα σε όλους τούς τομείς του ύπέροχου Απόδημου Έλληνισμού). Δέν εΐναι λοιπόν χωρίς σημασία ότι τά Όλυμπιακά, όπως καί τά άλλα Πανελλήνια άθλήματα (Νέμεα, Πύθια, Ισθμια) όνομάστηκαν "άγώνες". Από τό άγω βγαίνει καί ή άγωγή καί ό άγωγός καί τό άγημα, αλλά καί μέσω του λατινικοϋ ago, ή άτζέντα, δηλαδή τά άγκέντα, δηλ. τά πρακτέα, οί δουλειές, πού έχουμε νά κάνουμε καί τίς σημειώνουμε στο ήμερολόγιο.

2. έκεχειρία:

Η έκεχειρία, πού πληρέστερα λεγόταν καί ίερά ή Όλυμπιακή έκεχειρία προέρχεται από τό “έχε-χειρία”, δηλ. έχω, βαστάω, κρατάω τά χέρια μου, δέν χτυπώ, σταματώ τίς έχθροπραξίες. Ό πιό καλός σύγχρονος αντίστοιχος όρος μου φαίνεται ό γερμανικός Gottesfriede, δηλ. “ειρήνη του Θεού”. Τό αντίστοιχο άγγλο-γαλλικό κ.λπ. armistice προέρχεται άμεσα από τό λατινικό armistitum καί σημαίνει στάση, σταμάτημα τών όπλων, διακοπή τών έχθροπραξιών. Τό δέ νεότατο “παύσατε πύρ”, άφότου τά όπλα έγιναν πυροβόλα, άναδεικνύουν τήν πρωτοκαθεδρία τής ελληνικής, καθώς καί τό άγγλικό fire καί τό γαλλικό feu καί τό γερμανικό Feuer κ.ά. ενέχουν έν σπέρματι τήν ελληνική λέξη “πύρ”.

3. άσυλία:

Ή “άσυλία” συνοδεύει σχεδόν πάντα τήν “έκεχειρία” καί βγαίνει από τό άσυλον (< α στερητ. + συλέω-ω = παραβιάζω, βλάπτω, ένοχλώ). Ή άσυλία λοιπόν ήταν τό άπαραβίαστον, καί άπαραβάτονον, ή ασφάλεια όλων τών παρόντων (άθλητών, συνοδών, θεωρών, προπονητών κ.λπ.) τών Όλυμπιακών άγώνων. Ό όρος είχε λαμπρή σταδιοδρομία στίς νεότερες γλώσσες μέσω του άκριβοϋς μεταχαρακτηρισμοϋ του στά λατινικά ως asylum.

4. Έλλανοδίκαι:

Άπό τό έλλην (δωρικό α άντί η) καί +δίκης: δικαστής, κριτής τών Έλλήνων. Ήταν δηλ. ένα λαμπρό σώμα, πού άσκοϋσε τή διεύθυνση, τή όργάνωση, τή διοίκηση καί έπιστασία τών Όλυμπιακών άγώνων. Μέ τό πέραςμα του χρόνου αύξήθηκε ό αριθμός τους από 1 σέ 2 καί μετά σέ 9, 10 καί 12. Μετά όμως τό 348 π.Χ. ήταν πάντοτε σταθερά 10, όλοι Ήλεϊοι, έκλεγμένοι μέ άύστηρά άξιοκρατικά κριτήρια μέ άμεσες ειδικές εκλογές. Φοροϋσαν, για νά διακρίνονται, έρυθρά ίμάτια καί έφεραν δάφνινα στεφάνια. Ήταν οί μόνοι πού παρακολουθοϋσαν τους άγώνες καθισμένοι σέ ειδικές θέσεις στό στάδιο καί όχι όκλαδόν, όπως όλοι οί άλλοι θεατές, αλλά σέ πέτρινα καθίσματα στό νότιο μέρος του σταδίου στό μέσον. Είχαν στή διάθεσή τους ένα ειδικό σώμα μαστιγοφόρων, πού άστυνόμευαν τόν χώρο, πού τους έλεγαν αλύτας καί τόν έπικεφαλής τους αλυτάρχη ή αλυτάρχον. Στο Μέγα Έτυμολογικόν διαβάζουμε: “Ήλεϊοι ... τους ραβδοφόρους ή μαστιγοφόρους παρά τοίς άλλοις καλουμένους αλύτας καλοϋσι”. (Αυτό τό “άλυτης” του αλύω ή αλυω=περιπο-λώ, άστυνομεύω, είναι διάφορον του αλίτης ή αλείτης=θαλάσσιος ή θαλασσινός καί του “άλήτης” του αλάομαι, -ωμαι=περιπλανώμαι, άλητεύω).

5. ίερομηνία:

Ήί. ή στή Σπάρτη τά ίερομήνια (=τά Κάρνεα) από τό ίερός+μήν= μήνας, σημαίνει τίς ίερές ήμέρες του μήνα, πού άποτελοϋσαν καί θρησκευτικές γιορτές καί στή διάρκεια τών όποιών διακόπτονταν οί έχθροπραξίες. Συμφωνούν ό Ήσύχιος, ή Σούδα καί ό Άρποκρατίων. Στόν Θουκ. (3.56) φαίνεται ως ή πιό άύστηρή άργία καί έορτή (“έν σπουνδαίς καί προσέτι ίερομηνία”) καί στόν Πίνδαρο “ίερομηνία Νεμεάδι”. (Νεμ. 3.2). Ή Όλυμπιακή “ίερομηνία” συνέπιπτε μέ τήν “έκεχειρία” καί περιείχε καί κάποιες ένδιάμεσες σπουδαίτες θρησκευτικές γιορτές καί τελετές, όπως, π.χ. τους έναγισμούς.

6. οί έναγισμοί:

- “Έναγισμός” ή “έναγισμοί” από τό έν+άγός (έξ ου:άγιος), είναι ή προσφορά δώρων στούς νεκρούς ή στίς σκιές τους, κατ’ αντίθεση πρός τίς “θυσίες”, πού ήταν προσφορές στούς θεούς. Συνήθως πρόσφεραν μύρα, λιβάνι ή σμύρνα πρός τιμήν τών ήρώων καί μάλιστα τό βράδυ τής 3ης μέρας τών αγώνων 13ης τοῦ μηνός (=28ης Ιουλίου μέ τή σημερινή χρονολόγηση) εἰς μέν τήν ἴδια τήν Όλυμπία πρός τιμήν τοῦ Πέλοπος (γενάρχη τών Πελοποννησίων), εἰς δέ τήν Ἡλιδα πρός τιμήν τοῦ Ἀχιλλέα. Ὁ συμβολισμός καί ή αντίστοιχία εἶναι εὐεξήγητα: στό πρόσωπο τοῦ πρώτου τιμοῦσαν τούς Πελοποννησίους προγόνους καί τούς Ἡλείους, στό δέ πρόσωπο τοῦ δευτέρου τούς Πανελλήνες. Θυσίες στόν Όλύμπιο Δία πρόσφεραν τήν τρίτη μέρα ἀπό τήν έναρξη καί τήν έναύριον τής λήξης τών πενθημέρων αγώνων, δηλ. τήν 13η καί τήν 16ην μέρα τοῦ σεληνιακοῦ μήνα (δηλ. περί τά τέλη Ιουλίου - ἀρχές Αὐγούστου).

Ἐδῶ εἶναι μία καλή εὐκαιρία νά δοῦμε τό συνοπτικό πρόγραμμα τών Ἀγώνων, τοῦλάχιστον στίς περιόδους ἀκμῆς καί ἐκτός μεγάλων ιστορικῶν ταραχῶν: Οἱ κυρίως αγῶνες διαρκοῦσαν 5 μέρες, δηλ. ἀπό τήν 11η μέχρι τήν 15η τοῦ μηνός:

τήν πρώτη (=11η): αγῶνες σαλπικτῶν καί κηρύκων.

τή δεύτερη (=12η): αγῶνες παιδῶν (ὄλων τῶν εἰδῶν).

τήν τρίτη (=13η): ἵππικοί αγῶνες, πένταθλον. Έναγισμός τῶν δύο ήρώων.

τήν τέταρτη (=14η [πανσέληνος ἱερομηνία]): Ἐκατόμβη Ἡλείων, δεῖπνο τῶν ἀρχῶν στό Πρυτανεῖο.

τήν πέμπτη (=15η): δρόμος, δίαυλος, δόλιχος, πάλη, πυγμή, παγκράτιον, ὀπλίτης. Τήν έναύριον, τήν ἕκτη (=16η): στεφάνωμα τῶν νικητῶν στό Ναό τοῦ Διός καί τό βράδυ δεῖπνο τῶν Όλυμπιονικῶν στό Πρυτανεῖο.

7. κότινος:

Τό ἔπαθλο τῶν αγώνων, ἐπειδή οἱ Όλυμπιακοί αγῶνες ήταν στεφανῖται καί ὄχι χρηματῖται (δηλ. ἐρασιτεχνικοί καί ὄχι ἐπαγγελματικοί), οἱ νικητές ἐστέφοντο μέ στεφάνι ἀπό κλαδιά ἀγριελιάς, πλεγμένα μέ ξανθό βόστρυχο ἀπό τά μαλλιά νέου. Ὁ κότινος προερχόταν ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἱερή ἐλιά, πού ήταν φυτευμένη στόν ὀπισθόδομο τοῦ ναοῦ τοῦ Όλυμπίου Διός καί τόν ἔκοβε μέ χρυσό μαχαίρι ἕνας ἀμφιθαλής παῖς (ένα ἀγόρι δηλ. πού ζοῦσαν καί οἱ δύο γονεῖς του). Ἡ λέξη “κότινος” προέρχεται ἀπό τόν “κότον”=θάρος, ὀργή, ἀνταγωνισμός (διατηρεῖται: στά χεῖλη τοῦ λαοῦ: “ἄν κοτᾶς” ἢ ἄν “σοῦ κοτάει κάντο αὐτό”). Ὁ Ἡσίοδος (Ἔργα καί Ἡμέραι, 25-26) λέει: “καί κεραμεύς κεραμεῖ κοτέει καί τέκτονι τέκτων καί πτωχός πτωχῷ φθονέει καί ἀοιδός ἀοιδῷ”.

8. θεωρός:

Ὁ ὄρος, προερχόμενος ἀπό τό θεάομαι, -ῶμαι (=εἶμαι θεατής) ἔχει δύο σημασίες, μία τοῦ θεατῆ σέ θέατρο (κι αὐτό ἀπό τό “θεῶμαι” καί τοῦτο ἀπό τήν “θέαν”) καί μετά τή σημασία τοῦ ἐπίσημου ἀπεσταλμένου σέ αγῶνες καί ἐορτές (στην Ἀθήνα ἢ “ἀρχιθεωρία” ήταν μία ἀπό τίς ἐγκύκλιες λεγόμενες λειτουργίες [= φορολογίες] μαζί μέ τή χορηγία, τήν ἐστίαση καί τή γυμνασιарχία). Μέ τήν πρώτη σημασία, τοῦ θεατῆ, ὁ θεωρός λεγόταν καί (δωρ.) “θεαρός” καί “θεωρητής” καί εἰδικῶς στό θέατρο καί στούς αγῶνες ήταν τό ἀντί-

θετο τοῦ “ἀγωνιστῆ” μέ τήν ἔννοια τοῦ “ἠθοποιοῦ” καί τοῦ “ἀθλητῆ”, ἀντίστοιχα. Μόνο Ἕλληνες ἀντρες ἐλεύθεροι ἐπιτρεπόταν νά παρακολουθήσουν τούς ἀγῶνες. Σίγουρα οἱ ἐγγαμες γυναῖκες καί ἴσως καί οἱ ἀγαμες, μέ μοναδική ἐξαίρεση τήν ἱέρεια τῆς θεᾶς Δήμητρας, ἀπαγορευόταν μέ ποινή θανάτου νά εἰσέλθουν στήν ἱερὰν Ἄλτιν (= Ἄλσας, “τόν κάλλιστον τῆς Ἑλλάδος χῶρον”). Εἶναι γνωστή ἡ μοναδική περίπτωση τῆς Καλλιπάτειρας, κόρης τοῦ Διαγόρα καί μητέρας Ὀλυμπιονικῶν, πού τήν τραγοῦδησαν πολλοί καί μεταξύ αὐτῶν ὁ Κωστής Παλαμᾶς.

9. σπονδοφόροι:

Ὁ ὄρος, σύνθετος ἀπό τό σπονδαί + φόρος (τοῦ φέρω), σημαίνει κατά λέξη τόν φέροντα εἰρήνη. Ἄρα ὁ ὄρος ἔχει νά κάνει μέ τήν ἱερὰν ἐκεχειρίαν καί τούς “θεωρούς”, τοῦ ὁποῦ, ὅπως φαίνεται καθαρά σέ ἐπιγραφή τῆς Ὀλυμπίας, ἀποτελοῦσε συνώνυμον μέ τήν δεύτερη σημασία τοῦ ὄρου θεωρός= “ἀπεσταλμένος”. Στόν Πίνδαρο ὁ ὄρος συμπίπτει καί μέ τούς “κήρυκας”, πού ἀνήγγελλαν καί ἐπισήμως τήν ἔναρξη τῆς ἐκεχειρίας βάσει τῶν “ῥῶν” (ἡμερομηνιῶν: “Κάρυκες ῥῶν, σπονδοφόροι Κρονίδα Ζηνός Ἄλεϊοι= Ἡλεῖοι, κήρυκες τῆς ἔναρξης τῆς ἱερᾶς ἐκεχειρίας, πού ἦταν ἀγγελιοφόροι τῆς εἰρήνης, σπονδοφόροι τοῦ Κρονίδη Δία” Ἰσθμ. 2.23). Συχνά τό “σπονδοφόροι” εἶναι ἐπίθετο τῶν κηρύκων (“οἱ σπονδοφόροι κήρυκες τοῦ Διός”).

10. ἐκατόμβη:

Ὁ ὄρος κατά λέξη σημαίνει “ἐκατό βόδια”, δηλ. “θυσία ἐκατό βοδιῶν”. Ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε μεταφορικῶς μέ τή σημασία τῆς μεγάλης θυσίας ἢ τῆς ἠρωϊκῆς αἱματοχυσίας. Στή συγκεκριμένη ὁμως περίπτωση πρόκειται γιά τήν Ἐκατόμβη τῶν Ἡλείων, πού προσφερόταν θυσία στόν Ὀλύμπιο Δία τήν 3η μέρα (=14η τοῦ σεληνιακοῦ μήνα, “Ἀπολλωνεῖο” στήν Ὀλυμπία, “Βοηδρομιῶνος” στήν Ἀθήνα). Τό πρῶν, πανηγυρική πομπή, μέ τή συμμετοχή τῶν ἀρχόντων τῆς Ἡλίδας, τῶν Ἑλλανοδικῶν τῶν ἀγῶνων, τῶν ἀθλητῶν καί θεωρῶν, ὅλων τῶν πόλεων, ξεκινοῦσε ἀπό τό Πρυτανεῖο καί ἐφθανε στόν μεγάλο βωμό τοῦ Διός. Στήν πρώτη κρηπίδα τοῦ βωμοῦ, πού λεγόταν καί πρόθυσι, θυσιάζονταν 100 ταῦροι (κυριολεκτικῶς ἐκατό) καί μόνον οἱ μῆροί τους καίγονταν σέ φωτιά ἀπό ξύλα λεύκης, πού ἦταν ἀναμμένη στήν κορυφή τοῦ βωμοῦ. Καμιά Δυτική γλῶσσα, ἀπ’ αὐτές πού ὀνομάζονται ἰνδοευρωπαϊκές καί πού θά ἔπρεπε ὀρθότερα νά ὀνομάζονται ἰνδοελληνικές ἢ ἑλληνοσανσκριτικές, δέν ἀποπειράθηκε ποτέ νά μεταφράσει τήν “ἐκατόμβη”. Παντοῦ, ἀπό τά λατινικά καί πέρα, τήν διατηροῦν μεταγραμματοσμένη ἢ μεταχαρακτηρισμένη.

Συντομότερα τώρα οἱ δέκα ἐτυμολογικῶς καί φιλολογικῶς δυσκολότεροι ὄροι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων εἶναι οἱ ἐξῆς:

1. **Θωσυθιάς:** ἐννοεῖται νουμηνία. Ὁ ὄρος ἐτυμολογεῖται ἀπό τό θεός+θυσία μέ ἀντιμετάθεση τοῦ σ καί τοῦ θ, δηλ. θεοθυσίας. Πρόκειται γιά τήν 8η νουμηνία (νέαν μήνην=ἀρχή σεληνιακοῦ μήνα, δηλ. τήν 2η ἢ 3η πανσέληνο μετά τό θερινό ἡλιοστάσιο). Αὐτό τόν 8ο σεληνιακό μήνα οἱ Ἡλεῖοι ὀνόμαζαν Ἀπολλώνειον ἢ Παρθένειον, οἱ δέ

Ἄθηναῖοι Βοηδρομιῶνα καί διαρκοῦσε ἀπό τά μέσα Ἰουλίου μέχρι τά μέσα Αὐγούστου. Ἡ Θωσυθιάς λοιπόν νομηγία ἦταν ἡ ἀρχή τοῦ Ἀπολλωνείου μηνός τῶν Ἡλείων.

2. **εἶα**: προστακτική-παρακελευσματικό ἐπιφώνημα=ἐμπρός! Πρόκειται γιά τήν παραλλαγμένη - ἐπεκτεταμένη προστακτική τοῦ ἐά -ῶ = ἀφήνω καί ἀποτελεῖ ἐνθουσιώδη ἰαχή, σάν πολεμική κραυγή στήν ἀρχή τῶν συναντήσεων τοῦ παγκρατίου ἀγωνίσματος. Ἡ ἴδια ἰαχή ἀκούγεται καί ἀπό τούς Ἰάπωνες, Κινέζους καί ἄλλους ἀπωανατολίτες "παγκρατιστατές" τοῦ Κούν Φού, Σιάτσου, Ζίου-Ζίτσου, Καράτε κ.λπ. Τά εἶα αὐτό στά λατινικά ἐγινε eia, eija, λέξη πού ἔμεινε στό στόμα τοῦ ναυτικοῦ λαοῦ μας ὡς ἔγια, ὅπως στό ἔγια-μόλα, ἔγια-λέσα: εἶα= ἀμόλα, δηλ. ἀπόλυσε, λύσε, χαλάρωσε, τό δέ λέσα εἶναι ἀπό τό ἰταλικό lasciare ἐξ οὗ "λάσκα" καί "λασκάρω".

3. **δίσκος**: τό σκεῦος καί τό ἀγώνισμα τῆς δισκοβολίας, μέρους τοῦ πεντάθλου. Παράγεται ἀπό τό "δικεῖν" ἀπαρ. τοῦ ἔδικον, ἀορίστου, πού χρησιμοποιοῦν ὁ Πίνδαρος καί οἱ τραγικοί, ἐνός ἀχρήστου ἐνεστώτος *δίκω = ρίπτω, βάλλω. Καί ὅπως τό "λέσχη" προέρχεται ἀπό τό "λέγω", ἔτσι ὁ δίσκος ἀπό τό δικεῖν, πρβλ. λατ. jac-ere. Στό ἀπόσπασμα 490 τοῦ Ἀριστοτέλη διαβάζουμε ὅτι "ὁ δίσκος ἐγράφη τοῖς Ἑλλανοδίαις, καθ' ὃν ἔδει τά Ὀλύμπια ἀγεῖν". Πρόκειται γιά τόν λεγόμενο δίσκο τοῦ Ἰφίτου πού εἶχε προλάβει νά τόν δεῖ ὁ Πausανίας στό Ἡραῖον περί τό 200 μ.Χ.

4. **Πρόρρησις**: ὁ ὅρος προέρχεται ἀπό τήν πρόθ. πρό+ρῆσις καί κατά λέξη σημαίνει προαναγγελία, ἐκ τῶν προτέρων ἀνακοίνωση. Ἐδῶ ὡς εἰδικός ὅρος σημαίνει τή δημόσια ἀνακοίνωση γιά δίκη περί φόνου, ὥστε νά ἀποκλείονται ἀπό τούς ἀγῶνες ὄχι μόνον οἱ ἀποδεδειγμένα ἀνδροφόνου, ἀλλά καί οἱ ὑποπτοί ἀνθρωποκτονίας, ὅπως γινόταν καί μέ τά Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτό γιὰτί ὁ φόνος δέν ἦταν τόσο ποινικό ἀδίκημα, ὅσο θρησκευτικό, σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα.

Τό μέτρο θεωρεῖται προληπτικό, ἐπειδή ὁ φονιάς, ὅπως καί κάθε κακοῦργος, ἂν τοῦ δοθεῖ εὐκαιρία, θά ξανακακοῦργήσει, ὥστε "μηδέν ἐς τόν Ὀλυμπιακόν ἀγῶνα ἐσεσθαι παρ' αὐτῶν κακούργημα". Σ' αὐτό ἀπέβλεπε καί ὁ ὅρκος, πού ἔδιναν οἱ ἀθλητές καί κριτές στόν Ὀρκιον Δία, δηλ. τό ἀγαλμα τοῦ Δία πού βρίσκεται στό Βουλευτήριο. Ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Βουλῆς τῶν Ἡλείων, ἴσως καί τῶν Ἑλλανοδικῶν, καί ἐπίσης ὁ τόπος, ὅπου φυλάσσονταν τά ἀρχεῖα τῶν νικητῶν καί ἐκδικάζονταν τά παραπτώματα, οἱ παραβιάσεις τῶν κανόνων καί οἱ προσφυγές σέ ἀμφισβητούμενες περιπτώσεις. Ὁ Pausanias (V. 24.9) λέει ὅτι "Μπροστά στά πόδια τοῦ Ὀρκίου Διός ὑπάρχει μιά μικρή χάλκινη πλάκα μέ ἐλεγειακή ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἔχει σκοπό νά ἐμπνεύσει φόβο στούς ἐπίορκους".

5. **ἀγένειος**: ἐνν. παῖς, δηλ. αὐτός πού δέν ἔχει ἀκόμη φυτρώσει τό γένειόν του, δηλ. ἀμούστακο παιδί.

6. **ἀμφιθαλής**: ἐνν. πάλιν παῖς, δηλ. αὐτός πού θάλλει καί ἀπό τίς δύο πλευρές, πού εἶναι θαλερός ἀμφοτέρωθεν, παιδί δηλ. πού ζοῦν καί οἱ δύο γονεῖς του. "Ἐνα τέτοιο

παιδί έκοβε τούς κλάδους άγριελιάς για τόν κότινον τής νίκης.

7. **σκανά:** σημαίνει, στή δωρ. διάλεκτο, “σκηνή”. Η εύτελεια, ως τό αντίθετον τής πολυτέλειας, πού ήταν για τούς άρχαίους “Έλληνες σύμβουλος τών σοφών και μέ τήν όποία “φιλοκαλοῦσαν” οί άρχαίτοι, Έθηναίτοι, επέβαλλε στους ιερείς τής “Άλτεως του Διός νά μήν επιτρέπουν στους πανηγυριστές νά έχουν σκηνή μεγαλύτερη τών τριάντα τετραγωνικῶν ποδῶν, ούτε κρεβάτια “ούτε άργυρώματα πλείονος αξίας δραχμάν τριακοσιάν”. Δωρική λιτότης και άρχαιοελληνική ολιγάρκεια.

8. **άπειπεῖν:** άόρ. του άπαγορεύω, δηλ. άναγνωρίζω τήν ήττα μου, π.χ. στό παγκράτιον, “παραδίνομαι”. Τό παγκράτιον, μεῖγμα “άτελοῦς πάλης και άτελοῦς πυγμής”, ήταν σκληρό και επικίνδυνο άγώνισμα και εῖναι πολύ τιμητικό για τό πνεῦμα του Όλυμπισμού και τήν εύγενή άμιλλαν (τό fair play) τών άρχαίων Έλλήνων ότι εῖναι ελάχιστες οί περιπτώσεις θανατηφόρων ή σοβαρῶν άτυχημάτων ή βιαιοτήτων. Χαρακτηριστική εῖναι ή περίπτωση του Άρραχίωνος (άπό τήν Φυγάλεια, τή σημερ. Ζούρτσα), πού, όταν ο αντίπαλός του τόν εῖχε μέ γερή λαβή καθλώσει και του έσφιγγε τό λαιμό, κοίταξε τόν προπονητή του για νά τόν συμβουλευτεῖ τί νά κάνει και αυτός του φώναξε “καλόν εντάφιον τό έν Όλυμπία μή άπειπεῖν” (δηλ. εῖναι ο πιό ένδοξος θάνατος τό νά πεθάνει κανείς άγωνιζόμενος στους Όλυμπιακούς άγῶνες και νά μήν παραδοθεῖ). Τότε ο Άρραχίων έσπασε ένα δάχτυλο του ποδιού του αντίπαλου του για νά τόν αναγκάσει νά χαλαρώσει τή λαβή και αυτός “άπηγόρευσε” τήν ώρα άκριβῶς πού ο Άρραχίων έξέπνεε. Έτσι ο κότινος τής νίκης άπενεμήθη στον νεκρό Φυγαλιέα, κατά μοναδική εξαίρεση, για πρώτη και τελευταία φορά σέ νεκρό.

9. **νύσσα:** ουσιαστικό, παράγωγο του ρήματος νύσσω ή νύπτω, =“σκουντάω”, κάνω νυγμό, χτυπάω, κεντώ. Στην όρολογία τών Όλυμπιακῶν άγῶνων, ιδιαίτερα του ίπποδρομου, νύσσα ήταν τό όνομα τών δύο στηλῶν. Η μία νύσσα, τής άφετηρίας, εῖναι συνώνυμο τών ὄρων “άφεις” και “βαλβίς”, ή δέ άλλη του ὄρου “καμπτήρ”. Η λέξη προέρχεται άπό τό γεγονός ότι στά σημεία αυτά στροφής τών αλόγων στά άγωνίσματα τής ίπποδρομίας, τής άρματοδρομίας, του κέλητος και τής κάλπης, οί ίπποι χτυπούσαν δυνατότερα μέ τά πόδια τους και τρυπούσαν τό έδαφος, προκειμένου νά κρατήσουν τήν ίσορροπία τους. Στην Άσπίδα Ηρακλέους του Ησιόδου (62) υπάρχει ή ωραία και διαφωτιστική του ὄρου έκφραση “χθόνα νύσσειν χηλῆσι” (=“τύπτειν τήν γῆν διά τών όπλῶν”).

10. **θεός:** κράτησα τή λέξη “θεός” τελευταία επίτηδες, γιατί έχει νά κάνει μέ τό πρόβλημα τής σχέσης τής ελληνικής μέ τά σανσκριτικά και τίς άλλες άρχαίες γλώσσες. Βέβαια ή λέξη θεός στην όρολογία τών Όλυμπιακῶν άγῶνων εῖναι πολύ σπάνια, γιατί αντικαθίσταται σχεδόν πάντα άπό τό Ζεύς, του όποίου άποτελεῖ εξέλιξη, όπως τό διος του θεῖος. Η παλαιότερη γλωσσολογία, έπηρεασμένη κυρίως άπό τή Γερμανική Σχολή, πού ήθελε τήν Ίνδοευρωπαϊκή νά λέγεται Ίνδογερμανική, δέν δίσταζε νά συσχετίσει χωρίς δεύτερη σκέψη τό θεός πρός τό άρχ. ινδ. δηλαδή τό Σανσκριτικό देवा και τό λατινικό deus. Χιλιάδες όμως χρόνια πριν ο Πλάτων στον Κρατύλο (397c) εῖχε σωστά

φαίνεται, ἐτυμολογήσει τό “θεός” ἀπό τό ρῆμα θέω=τρέχω, κινουῖμαι. Αὐτό ἐπειδή οἱ πρῶτοι θεοί, δηλ. ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καί τά ἄλλα ἄστρα, “ἔτρεχαν” διαρκῶς. Φαίνεται λοιπόν ὅτι τό θεός προέρχεται ἀπό τό θέειν, ὅπως ἡ βοήθεια ἀπό τό “θέειν εἰς βοήν”, δηλ. σπεύδω δραμαίως πρὸς κάποιον πού φωνάζει. Ἔτσι θεωρεῖται πιθανό νά παράγονται καί τό Σανσκριτικό देवा καί τό Αἰγυπτιακό θεύς καί τό λατινικό deus καί τό γαλλικό dieu καί ὅλα τά τετραγράμματα ἀπό τήν κοινή μήτρα καί μητέρα ὄλων, τό ἑλληνικό “θεός”.

“ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ / ΓΛΩΣΣΑ: ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ”

τῆς ΚΛΑΙΡΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
(ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ)

“Ρῆμα δ' ἐργμάτων χρονιώτερον βιοτεύει ὅτι καί σὺν χαρίτων τύχα γλῶσσα ἐξέλοι βαθείας”, ἐπισημαίνει ὁ Πίνδαρος.

Δηλαδή, ἡ γλῶσσα μέ τῆ βοήθεια τῶν χαρίτων θά βγάλει ἀπό τό βάθος τῆς ψυχῆς λόγο μακρύτερο ἀπό τά ἔργα.

Τά μηνύματα καί τά διανοήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διά τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου μεταφέρονται καί φωτίζουν τόν πολιτισμένο ἄνθρωπο στίς σημερινές ἐκφάνσεις τῆς πολιτιστικῆς, κοινωνικῆς καί πολιτικῆς του ζωῆς, ὅπως εἶναι ἐκπεφρασμένα στήν ἀντίληψη τοῦ πολιτισμένου καί μορφωμένου λαοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας.

Οἱ ἀξίες, μάλιστα, οἱ διατυπωμένες μέσα ἀπό τό λεκτικό, τῆ σύνταξη καί τῆ δομή τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ λόγου συνιστοῦν ὑπεριστορικά μηνύματα, πού ἤδη ἔχουν πάρει σημαίνουσα θέση στήν πανανθρώπινη συνείδηση. Τά ἀρχαία ρητά “γνώθι σαυτόν”, “ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος ὅταν ἄνθρωπος ᾖ”, “οὐδένα δοῦλον ἢ φύσις πεποίηκε”, “αἰέν ἀριστεύειν”, “πᾶν μέτρον ἄριστον”, οἱ φιλοσοφικοί λόγοι: “πάντα ρεῖ, μένει δέ παγίως οὐδέν”, “μηδεῖς ἀγεωμέτρητος εἰσίστω”, “τῆ παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί δέ μοι δέον οὐκ ἔτελέσθη”, “ψυχῆς πείρατα ἰών οὐκ ἐξευρέσοιο” παραμένουν ὡς ὑψηλῆς ποιότητος λόγοι ἐκφρασης μηνυμάτων μέσα στή σπερματική ζωή τοῦ σύγχρονου πολιτισμένου κόσμου καί ἐξανθρωπίζουν τήν ἐποχή πού στεγνώνει τήν ψυχή τῆς ἠ ἐπιστήμη τῆς Τεχνολογίας καί τῆς Φυσικῆς.

Μέσα στόν κλασικό λόγο ἀναζητοῦμε τήν πεμπουσία τῆς σοφίας τοῦ ἀνθρώπου καί ἀφοῦ τήν κατανοήσουμε, ξαναγυρνοῦμε στά σημερινά, γιά νά φωτίσουμε καλύτερα τήν ἐποχή μας καί τά προβλήματά τῆς.

Ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ ὀρίζεται μέ τόν ὄρο κρίση: κρίση ἀξιῶν, κρίση συνειδητέσεων, κρίση ἀνθρώπων, πολιτικῆς καί παιδαγωγικῆς μεθόδου. Ἀπό τήν τυραννική πίεση τούτης τῆς κρίσης ζητοῦνται λυτρωτικές διέξοδοι.

Ἱστορικό ὄροσημο ἀποτέλεσε ἡ κρίση στήν πνευματική ζωή, κατά τήν περίοδο τῶν Σοφιστῶν, 478/431 π.Χ., ἡ δέ δαιμόνια παρουσία τῆς μορφῆς τοῦ Σωκράτη μέ τῆ γλῶσσα τοῦ λόγου/διαλόγου ἔδωσε τῆ λυτρωτική διέξοδο. Οἱ ὄροι πού εἰσήχθησαν στή γλῶσσα τῆς τεχνικῆς τῆς μαυευτικῆς μεθόδου “τί ἐστίν ἀλήθεια” “τί Θεός” “τί ἀρετή” ἄλλαξαν τῆ ροή τῆς ἀνθρώπινης σκέψης ἀπό τά ἐξωτερικά φαινόμενα πρὸς τόν ἔσω ἄνθρωπο.

Ἡ σημερινή κρίση τοῦ πολιτισμοῦ δέν εἶναι ἄσχετη μέ τίς ἄλλες, γιὰτί εἶναι καί αὐτή μιὰ ἀγωνιώδης αὐτοσυγκέντρωση πάνω στά τρία ἴδια ἐρωτήματα, πού βασάνισαν

τή σκέψη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Στό πρόβλημα τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς, τῆς δικαιοσύνης, στή σχέση ομάδων καί ἀτόμων, καί τοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας.

Καί θά ξαναγυρνοῦσαμε 2500 χρόνια πίσω νά πάρουμε συμβουλές καί καθοδήγηση ἀπό τό λόγο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ γιά τή σημερινή ζωή, πού καταπλήσσει ἡ διαστημική πρόοδος καί οἱ αὐτοματισμοί τῆς Φυσικῆς καί τῆς Τεχνολογίας;

Κι ὅμως, σήμερα πιό πολύ ἀπό ποτέ ἄλλοτε δέν ὑπάρχει στοχαστής ἢ ὁμιλητής, πού νά μὴν ἐπικαλεῖται τήν πλατωνική σκέψη, τό Δημόκριτο καί τοὺς Ἑλληνες.

Γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γκαίτε, ἡ ἀνθρωπότητα προχωρεῖ, ὅμως ὁ ἀνθρώπος παραμένει ὁ ἴδιος στήν τραγικότητά του, ὅσο κι ἂν ἀλλάζουν οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς του καί πολλά προβλήματα ἐπανερχονται τὰ ἴδια στήν οὐσία τους μέ τὰ παλιά, ἄσχετα ἂν οἱ διαστάσεις τους σήμερα εἶναι πολύ μεγαλύτερες. Ἀλλάζει ἡ κλίμακα τῶν διαστάσεων, ἡ οὐσία ὅμως παραμένει ἡ ἴδια. Ὁ ἀνθρώπος, ὁ Θεός, ἡ τραγικότητα τῆς ζωῆς καί τῆς μοίρας, ἡ νοσταλγία τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ τάση πρὸς τήν ἐλευθερία καί τήν εὐδαιμονία, πῶς θά ζήσουμε εὐτυχέστερα ὡς ἀνθρώποι. Μέσα σ' αὐτά τὰ ἀγωνιώδη ἐρωτήματα καί μέσα στή ρευστότητα καί στήν ἀλλαγὴ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς ὑπάρχουν ζωντανά καί ἀμετάβλητα τὰ ἱστορικά μηνύματα τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου "ἐνδον σκάπτε", "τό δέ εὐδαιμον τό ἐλεύθερον τό δέ ἐλεύθερον τό εὐψυχον", "σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη καί σοφία ἀληθῆς λέγειν καί ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας", "βίος ἀνεξέλεγκτος οὐ βιωτός ἀνθρώποις", "οὐ τοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν", "πολλῶν τό φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει", "χρὴ δέ τὰ γ' ἐς Θεοῦς μηδέν ἀσεπτεῖν".

Ὁ ἀνθρώπινος λοιπόν πυρήνας τῆς ζωῆς τυράννησε τή σκέψη τῶν μεγάλων στοχαστῶν Αἰσχύλου, Σωκράτη, Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη, Ἰσοκράτη, πού ὁ λόγος τους εἶναι τό "στῶμεν καλῶς" μπροστά στά ἱερά καί ἅγια θέματα τῆς ζωῆς καί συνιστοῦν ἐγερτήρια σαλπίσματα γιά συνεχεῖ ἐπαγρύπνηση σ' αὐτό πού λέγεται: ἀγώνας γιά τήν τελειότητα καί κατάκτηση τῆς ἀρετῆς καί ἐνεργοῦν ὅπως τό μαγικό σκῆπτρο τοῦ Ἑρμῆ, πού "τοὺς δ' αὐτε καί ὑπνώττοντας ἐγείρει".

Ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη, σωφροσύνη καί εὐσέβεια συνιστοῦν τήν οὐσία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ λόγου, ὅπως τόν ἀντιλήφθηκαν οἱ Ἑλληνες ποιητές, φιλόσοφοι καί πολιτικοί τοῦ χρυσοῦ αἰῶνα τοῦ Περικλή. Οἱ Σοφιστές σέ τοῦτο τό λόγο τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἀντέταξαν τό δικό τους ἰδανικό, τόν ἀντίλογο τοῦ ἐγωῖσμοῦ: στόν πολίτη τό ἄτομο, στήν πολιτική δικαιοσύνη τήν ἀτομική δικαιοσύνη, στήν ἀνθρωπιστική παιδεία τήν ἐπαγγελματική ὠφελιμότητα, ὁ δέ λόγος τους σκοποῦσε νά διαπλάσει ἐπαγγελματίες τῆς πολιτικῆς ὄχι χάριν τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Οἱ νέοι τότε συγκίστηκαν καί δέν ἤξεραν ποιό λόγο νά διαλέξουν, τί νά πιστέψουν καί τί νά μισήσουν.

Τότε ἐμφανίστηκε στή δημόσια ζωὴ σωτήρια ἡ μορφή τοῦ Σωκράτη, πού πῆρε τό μαστίγιο τῆς ἐρώτησης καί τῆς εἰρωνείας κι ἀνίχνευε νά βρεῖ τήν οὐσία, εἰσδύοντας στά βάθη τῆς ψυχῆς. Μέ τήν ἄλλη δύναμη τοῦ λόγου του, τοῦ διδακτικοῦ του δαιμονίου ἀλίευε ψυχές.

Ἀλλοίμονο ὅμως! Ἡ κρίση προχώρησε τόσο βαθιά, ὥστε νά μὴν μποροῦν οἱ Ἀθηναῖοι νά κάνουν διάκριση μεταξύ τοῦ λόγου τοῦ Σωκράτη καί τοῦ λόγου τῶν Σοφιστῶν. Κέρδισε ὅμως ὁ Σωκράτης τή μεγάλη ψυχὴ τοῦ Πλάτωνα καί ἡ διαδικασία τῆς κάθαρσης

συνεχίστηκε μέ τήν πνευματική δημιουργία τούτου τού μαθητή, πού κεντρικό πρόσωπο τού λόγου του στάθηκε ό “ετάζων καρδίας καί νεφρούς” Σωκράτης.

“Sancte Socrates ora pro nobis”. Η λατινική επίκληση άπηχεϊ τή σπαρακτική κραυγή τού σύγχρονου πολιτισμένου κόσμου, άπέναντι στον κατ’ έξοχήν ένσαρκωτή τού λόγου τής Παιδείας, στό πρόσωπο πού τή μετουσίωσε σε καθημερινή πράξη ζωής, στό μάγο δάσκαλο τού κόσμου καί τού Πολιτισμοϋ, τό Σωκράτη.

Ό Σωκράτης μάς διδάσκει καί σήμερα, καθώς ό λόγος του έπαναλαμβάνεται σε κάθε έποχή. Κέντρο τού διαλόγου του, έμεϊς, ό καθένας μας ξεχωριστά καί ιδιαίτερα. Πώς μπορούμε οί άνθρωποι νά ζήσουμε μαζί εύτυχισμένοι; Ποιός είναι ό σκοπός τής ζωής καί τής Πολιτείας; Ποιά είναι τά βασικά πολιτικά μέτρα καί μέσα για τήν πραγματοποίηση τού σκοπού αυτού;

Στή φιλία, στήν εύσέβεια, στή δικαιοσύνη, στήν άνδρεία ύπάρχει λοιπόν αντικειμενική αλήθεια. Άπαιτείται, όμως, για τήν άνίχνευσή της μέθοδος, κυνηγητό, διαλεκτική, αναζήτηση. Σκοπός τής ζωής είναι ή πραγμάτωση τού αγαθού καί για νά τον πραγματοποιήσουμε πρέπει νά ζούμε σε οργανωμένη πολιτική κοινότητα, τήν Πολιτεία. Άρα, ή άρετή τού ανθρώπου είναι στήν προέκτασή της πολιτική άρετή καί ή ζωή του είναι στή βάση της ζωή άρετής, έλευθερίας καί δικαιοσύνης.

Γιά νά βοηθήσει όμως ή Πολιτεία στήν πραγματοποίηση τής ιδέας τού αγαθού, πρέπει νά έχει για θεμελιώδεις άρχές της τό δίκαιο καί τήν παιδεία. Η παιδεία νά σημαίνει τή συνεχή άνάβαση, τήν άνύψωση από τά ύλικά στά πνευματικά, από τά φθαρτά στά ύπερφυσικά.

Κεντρική έννοια λοιπόν τού άρχαίου έλληνικού λόγου είναι ή παιδαγωγούσα τούς πολίτες Πολιτεία, ή εύσεβής, ή δίκαιη, ή αγαθή. Γι’ αυτό, ό άρχαίος έλληνικός λόγος άποστέλλει: κρυσταλλένιο, ζωντανό μήνυμα στό σύγχρονο πολιτισμένο κόσμο άνανέωσης τής ζωής καί εύαγγελισμό εύδαιμονίας τού ανθρώπου. Γιατί ή τραγική άγωνία των πολιτισμένων ανθρώπων σήμερα συγκεντρώνεται στα ίδια ακριβώς έρωτήματα πού βασάνισαν τή σκέψη των μεγάλων φιλοσόφων τής άρχαιότητας.

1) Ποιό είναι τό ιδανικό τής ζωής μας;

2) Πώς ή Πολιτεία γίνεται δικαιοτέρα;

3) Ποιός είναι ό σκοπός τής παιδείας;

Αυτά τά ίδια έρωτήματα συνιστοϋν τήν ούσία έρευνας τού λόγου τού Πλάτωνα καί τού Άριστοτέλη.

Σήμερα, στον πολιτισμένο χώρο τής ανθρωπότητας οί νέοι κινούνται σε ιδεολογική σύγχυση, ανασφάλεια καί σπαρακτική προσπάθεια αναζήτησης ιδανικών. Μέσα από τήν ιστορική πορεία τού έλληνισμού άκματος καί ζωντανός, ύγιής καί άθάνατος ό έλληνικός λόγος ύπάρχει καί συνιστά πνευματική δύναμη καί κινητήρια πολιτική ιδέα από τά χρόνια τού Περικλή.

Κι άν γεννάται τό έρώτημα ποιό σκοπό καί ποιό περιεχόμενο νά τού δώσουμε σήμερα; Άπαντούμε πως ή φύση τής ιστορίας τού ανθρώπου είναι ή ίδια ή φύση τής ζωής. Καί ζωή είναι άπλά κίνηση κι όχι άλλαγή τής ούσίας τού ανθρώπου, αλλά συνέχιση καί άνανέωσή της. Ό έλληνικός λόγος δέν προσφέρει συνταγές για έκτέλεση αλλά πα-

ρορμήσεις, αφορμήσεις και μηνύματα, στά όποια ό σύγχρονος κόσμος δίνει τό περιεχόμενο του σημερινού πολιτισμού.

Γιατί γνώρισμα τών Ελλήνων Μεγάλων τής Ιστορίας δέν είναι νά υποδουλώνουν τήν προσωπικότητα τών άλλων και νά άπαιτούν δούλους και μιμητές και αντιγράφοντες, αλλά φίλους ελεύθερους, έταίρους και συνόντες, ώστε από τό δικό τους πνευματικό σπόρο νά φυτρώνουν νέοι αυτόφύτρωτοι βλαστοί. Αντίθετα, δούλοι είναι οί ψευδοηγέτες πού θέλουν δούλους και οί δημαγωγοί, οί όποιοι συνιστούν για τήν Πολιτεία έθνικούς κινδύνους.

Παράδειγμα ό Πλάτωνας πού κοντά στό Σωκράτη δέν έγινε ή σκιά του δασκάλου του και μιμητής του, αλλά άυθυπόστατη όντότητα, φάρος παγκόσμιας άκτινοβολίας, πού έξαποστέλλει στην άνθρωπότητα τό μήνυμα του σωκρατικού ήθους, τής δικαιοσύνης, τής άρετής τής Δημοκρατίας και τής ελευθερίας. Ό έλληνικός λόγος όδηγεϊ τήν παιδεία από τά κατώτερα στρώματα τής επαγγελματικής εκπαίδευσης στην άνθρωπιστική αναμόρφωση και στην αισθητική καλλιέργεια του πολίτη. Αύτή τήν ποιότητα άνθρώπου άπαιτεί ό σύγχρονος πολιτισμένος κόσμος, πού νά είναι προσαρμοσμένος μέν προς τίς τεχνικές και επαγγελματικές άπαιτήσεις, αλλά και έμφορούμενος από τό άνθρωπιστικό ιδεώδες του έλληνικού πολιτισμού.

Ποιάς σκεπτόμενος σήμερα άνθρωπος, πού ποθεϊ τήν άνύψωση του πολιτισμού μας από τό στεγνό τεχνολογικό επίπεδο στον τέλειο έξανθρωπισμό, θά μπορούσε ν' άρνηθεϊ τήν προσφορά του άρχαίου έλληνικού πνεύματος στη σύγχρονη δημιουργία; 'Η επιβίωση τών κλασικών έργων του έλληνισμού για χιλιετίες και ή άντοχή τους στην κριτική βάσανο άπειρών επιστημόνων διαφόρων χωρών και εποχών άποδεικνύει πώς ή δυναμική άξία τών μεγάλων έργων του Λόγου δέν έγκειται στα στοιχεϊα τής ιστορικότητάς τους, αλλά στην ένυπάρχουσα μέσα τους άγωνία για τόν ΕΝΑ, τόν έξω τόπου και χρόνου άνθρωπο και στην αϊώνια προβληματικότητα τής ζωής του, κάτω από τήν πίεση τής όποίας γεννήθηκαν ως λυτρωτικές διέξοδοι.

“Δέ θέλουμε -όπως λέει ό Κακριδής- ούτε νά αντιγράψουμε ούτε νά δανειστούμε ιδανικά, αλλά νά πλησιάσουμε τόν άρχαίο κλασικό κόσμο και νά άναμετρηθούμε μαζί του, έτσι ώστε νά μας γίνει ό πόνος του στήριγμα νά κρατήσουμε τό δικό μας πόνο άλύγιστο μέσα στην ιστορία. Νά ζήσουμε μαζί του τό μεγάλο άγώνα του άνθρώπου, νά κατακτήσει από τή μία τόν κόσμο πού τόν κυκλώνει σαν κληρονομιά τών πατέρων του και από τήν άλλη τόν κόσμο πού τόν κυκλώνει σαν φύση. Νά ζήσουμε μαζί του τό μεγάλο άγώνα του άνθρώπου νά κρατήσει τή λευτεριά του μπροστά στη φύση και τήν παράδοση, τίς δύο μεγάλες αυτές δυνάμεις, πού γυρεύουν νά τόν υποτάξουν. Θά καταφύγουμε στους 'Αρχαίους, γιατί ποθούμε τή δική μας και τών γύρω μας άνθρώπων τή μόρφωση. Δέ ζητούμε νά γίνουμε δούλοι τών 'Αρχαίων, όσο μεγάλοι και νά είναι εκείνοι, όσο μικροί έμεϊς”.

DON FRANCISCO RODRIGUEZ ADRADOS

Γεννήθηκε στην Σαλαμάνκα τό 1922. Διετέλεσε καθηγητής ελληνικής φιλολογίας στό Πανεπιστήμιο Complutense τής Μαδρίτης, όπου σήμερα εἶναι ἐπίτιμος διδάκτωρ. Εἶναι πρόεδρος τής Ἰσπανικῆς Ἐταιρείας Κλασικῶν Σπουδῶν, ἐνῶ ἔχει διατελέσει πρόεδρος καί τῆς Ἰσπανικῆς Ἐταιρείας Γλωσσολογίας. Διευθύνει τρία ἐπιστημονικά περιοδικά, ἐνῶ συνδιευθύνει τό μεγάλο ἑλληνοἰσπανικό λεξικό.

Ἐχει δημοσιεύσει πάνω ἀπό τριάντα βιβλία ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου καί ἔχει μεταφράσει ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων στήν ἰσπανική γλῶσσα. Ἐχει συμμετάσχει σέ πολυάριθμα συνέδρια καί ἔχει δώσει πολλές διαλέξεις σχετικά μέ τά θέματα τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἐνδιαφέροντος.

Ἐχει τιμηθεῖ γιά τήν μεγάλη του προσφορά στήν μελέτη τοῦ κλασικοῦ πολιτισμοῦ μέ πολλά βραβεῖα σέ Ἰσπανία καί Ἑλλάδα. Εἶναι μέλος τῆς Ἰσπανικῆς Βασιλικῆς Γλωσσικῆς Ἀκαδημίας ἀπό τό 1990, ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπό τό 1991 καί τῆς Ἀκαδημίας τῶν Γραμμάτων τῆς Ἀργεντινῆς ἀπό τό 1997. Τό 1996 τοῦ ἀποδόθηκε ὁ βαθμός τοῦ Ταξιάρχου στό ἑλληνικό Τάγμα τῆς Τιμῆς.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ, Η ΠΛΕΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΓΛΩΣΣΑ

τοῦ FRANCISCO RODRIGUEZ ADRADOS

Υπάρχουν μόνο δύο γλώσσες στὸν κόσμο πού ἐπιβιώνουν μέχρι σήμερα καί ἔχουν ἀσκήσει μιὰ σημαντική ἐπίδραση, γλωσσολογική καί πολιτιστική, ἔξω ἀπό τὰ σύνορά τους ἐδῶ καί τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια· τὰ Ἑλληνικά καί τὰ Κινέζικα. Θά μπορούσαν νά συγκριθοῦν ἐπίσης μέ τὰ Αἰγυπτιακά, ὁμως ἡ γλώσσα πού προέρχεται ἀπ' αὐτά, τὰ Κοπτικά, εἶναι ἐδῶ καί πολλές ἑκατονταετίες μία νεκρή γλώσσα, θρησκευτικῆς μόνο χρήσης. Καί τὰ Ἑβραϊκά, ἐγγραφα τῶν ὁποίων χρονολογοῦνται ἀπό μετέπειτα ἡμερομηνίες καί πού εἶναι, στήν πραγματικότητα, μία νεκρή γλώσσα πού ἀναβίωσε στό κράτος τοῦ Ἰσραήλ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἡ ἐπίδραση αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καί συγκεκριμένα, τῆς Κινεζικῆς γλώσσας· ἡ ἐπίδραση τῆς γλώσσας, τῆς γραφῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ σέ διάφορους λαούς τῆς Ἀνατολῆς, γιά νά μὴν ἀναφερθῶ στήν Κινεζική διασπορά. Ἐν τούτοις ὁμως ἦταν εὐρύτερη ἡ ἐπίδραση τῶν Ἑλληνικῶν. Ἡ σημασία τους ἐγκείται, νομίζω, ὄχι μόνο στή συνέχεια τῆς γλώσσας, τῆς γραφῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά καί στήν τεράστια ἐπίδραση σέ ὅποιοιδήποτε εἶδους γλώσσα καί πολιτισμό, ἀπό τήν Ἀρχαιότητα καί μέσω τοῦ Μεσαίωνα μέχρι καί σήμερα· κατ' ἀρχάς στὸν πολιτιστικό Εὐρωπαϊκό κύκλο, μετὰ σέ ὅλο τὸν κόσμο.

Στήν πραγματικότητα οἱ μεγάλες εὐρωπαϊκές γλώσσες καί σήμερα σχεδόν ὅλες οἱ γλώσσες τοῦ κόσμου εἶναι ἡμιελληνικές γλώσσες πού ἀπό μία πρώτη ἀποψη δέν μοιάζουν στά Ἑλληνικά, ἀλλά κατακλύζονται ἀπό ἑλληνικές γραμματικές δομές· καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ἀπό ἑλληνικό λεξιλόγιο καί ἑλληνικούς σημασιολογικούς δανεισμούς. Ὅλο ἢ σχεδόν ὅλο τό λόγιο λεξιλόγιο τῶν μοντέρνων γλωσσῶν εἶναι, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἑλληνικό, γιατί τό ἔλαβαν ὡς δάνειο ἄμεσα ἢ μέσω τῶν λατινικῶν, στήν ἀρχαία ἢ μοντέρνα ἐποχή ἢ καί σήμερα.

Εἶναι ἓνα οὐσιαστικό φαινόμενο γιά νά εἶναι κατανοητή ἡ πολιτιστική παγκόσμια ἱστορία καί ἡ βαθμιαία ἔνωσή της.

Αὐτό βέβαια εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού δέ γίνεται κατανοητό, ἂν δέν θεωρεῖται συνδεδεμένο μέ τή διάδοση, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα καί μέσω τῶν διαδοχικῶν Ἀναγεννήσεων, τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν ἐπινοήσεων· τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν, τῆς δημοκρατίας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς Ἐπιστήμης, τοῦ θεάτρου, τῶν πλαστικῶν καί εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Θά προσπαθῆσω ἐν συντομία νά σᾶς παρουσιάσω μία ἀποψη αὐτῶν τῶν κολοσσιαίων καί ἀποφασιστικῶν φαινομένων. Καί ἓνα εἶδος σχεδίου ἐργασίας, προγράμματος ἐρευνας πού εἶναι κάλλιστα ἐφικτό, ἂν καί περίπλοκο, ἐπί τῆς εὐρείας διάδοσης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Αὐτό τό πρόγραμμα θά ἔπρεπε νά εἶχε διάφορες φάσεις ἢ κεφάλαια, πού θά ἀριθμῆσω διαδοχικά.

1. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας.

Είναι, χωρίς αμφιβολία, τό τμήμα τοῦ προγράμματος, πού ἔχει σχεδόν ὀλοκληρωθεῖ, ἂν καί εἶναι δυνατόν νά δεχθεῖ βελτιώσεις καί νά τελειοποιηθεῖ. Πρόκειται γιά τή μελέτη τῆς κατάστασης τῶν κοινῶν ἐλληνικῶν μέσα στό Ἰνδοευρωπαϊκά ἀπό τή δημιουργία τῶν μεγάλων γεωγραφικῶν καί λογοτεχνικῶν διαλέκτων τῆς Ἀρχαιότητος, ἀπό τήν Μυκηναϊκή καί Ὀμηρική μέχρι τήν Ἀττική διάλεκτο καί ἀπό τή συνέχεια αὐτῶν τῶν διαλέκτων μέσω τῆς κοινῆς στό διαφορετικά κοινωνικο-γλωσσολογικά επίπεδα, σέ ἐλληνιστική, ρωμαϊκή, βυζαντινή ἐποχή καί ἀργότερα, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ὑπάρχει, παρά τίς ποικιλίες, μία ἐξομοιωτική καί ἐνωτική τάση.

Τά ἐλληνικά ἦταν ἡ γλῶσσα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας (καί γλῶσσα πολιτισμοῦ στή Ρώμη), γλῶσσα τοῦ Βυζαντίου καί εἶναι τώρα ἡ γλῶσσα τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Ἑλληνικῆς διασποράς. Ἦταν ἐπίσης ἡ δευτέρη γλῶσσα σέ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου μέσω σέ μία εὐρύτατη γεωγραφική ἔκταση. Τή συναντᾶμε στίς ἐπιγραφές τοῦ Ἀσόκα στό Ἀφγανιστάν, στήν Κόρδοβα ὑπό τήν κυριαρχία τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, στίς ἐπιγραφές τῆς Βουλγαρίας ὑπό τήν κυριαρχία τῶν πρώτων χάνων καί στό βασίλειο τῆς Μέρου, στό Σουδάν.

2. Ιστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

Τό ἐλληνικό ἀλφάβητο, πού ἀποτελεῖ σημαντική πρόοδο τοῦ φοινικικοῦ χάρη στήν ἐπινόηση τῶν φωνηέντων, κληροδότησε ἕνα μέσο ἔκφρασης σέ πολυάριθμες γλῶσσες στήν πραγματικότητα, ἀπό τήν παραλλαγή τοῦ ἰδίου, πού εἶναι τό λατινικό ἀλφάβητο, ὑπάρχει ἡ τάση νά μεταγράφονται σ' αὐτό τό ἀλφάβητο ὅλα τά γραφικά συστήματα τοῦ κόσμου καί ἀκόμη νά γράφονται μέσω αὐτοῦ ὅλες οἱ γλῶσσες· ἔγιναν σημαντικές προσπάθειες πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση στήν Κίνα, γιά παράδειγμα.

Ἄλλά θά ἔπρεπε νά θεσπίσουμε ἕνα corpus τῶν ἀλφαβητῶν, πού προέρχονται ἀπό τά ἐλληνικά ἀλφάβητα ἢ ἀπό ἐκεῖνο πού ἐπεβλήθη, τό ἰωνικό. Ἀλφάβητα ὅπως τό ἔτρουσκικό ἢ τό λατινικό ἢ τό λυδικό προσφέρουν παραλλαγές, πού προέρχονται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἔχουν τήν προέλευσή τους ἀπό διάφορα ἐλληνικά ἀλφάβητα. Τίς περισσότερες φορές, ὅμως, τά διάφορα ἀλφάβητα προέρχονται ἀπό τό ἰωνικό ἀλφάβητο καί τήν τελειοποίησή του στήν Ἀλεξάνδρεια, ἀπό ὅπου ἐκπήγασαν παραδείγματος χάριν τό ἀρμενικό, τό γοτθικό καί τό σλαβικό.

Ἄλλα ἀλφάβητα προέρχονται ἀπό τό λατινικό, μέ παραλλαγές πού εἶναι ἀπαραίτητες λόγω τῆς φωνητικῆς τῶν διαφορετικῶν γλωσσῶν, ὅπως τό λιθουανικό ἢ τό πολωνικό ἢ τό τσέχικο. Οὕτως ἢ ἄλλως πρόκειται πάντα γιά παραλλαγές τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως εἶναι καί τό φωνητικό ἀλφάβητο.

Κατ' αὐτό τόν τρόπο οἱ Ἕλληνες δημιούργησαν ἕνα παγκόσμιο πρότυπο γιά τή γραφή.

3. Σύνταξη.

Ὅλα αὐτά διαφαίνονται εὐκόλα, ἀλλά πολύ λιγότερο τά σχετικά μέ τή σύνταξη.

Ἡ σύνταξη τοῦ Ἰνδικοῦ Βέδα καί τοῦ Ὀμήρου, πού εἶναι παρόμοιες, προέρχονται ἀπό τήν Ἰνδοευρωπαϊκή, ἀλλά ἡ σύνταξη τοῦ ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου ἐξελίχθηκε σέ

μεγάλο βαθμό, μέχρι να φθάσουμε στην περιπλοκότητα και ποικιλία, που συναντάμε πρώτα στο Θουκυδίδη και τον Πλάτωνα και μετά στους ρήτορες. Αυτή η σύνταξη στάθηκε ικανή για μία ζωντανή και τολμηρή έκφραση, για τη δημιουργία μεγάλων περιόδων τέλεια οργανωμένων. Ήταν τό πρότυπο όλων των ίνδοευρωπαϊκών γλωσσών, με εξαίρεση των ίνδικών, που παρέμειναν άπομονωμένες.

Αυτή η επίδραση πραγματοποιήθηκε είτε άμεσα είτε μέσω των λατινικών δανεισμών από την ελληνική σύνταξη και εισχώρησε εύκολα σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες, που είχαν ως άφετηρία μία ίνδοευρωπαϊκή σύνταξη που είναι, επίσης, η βάση της ελληνικής. Με βοήθεια μεταφράσεων από τά ελληνικά και μιμήσεων των ελληνικών άναμορφώθηκε, πράγματι, η σύνταξη των λατινικών, και μετά της άρμενικής, της άραβικής και της γερμανικής. Τά λατινικά βοήθησαν επίσης στη δημιουργία της σύνταξης των γερμανικών, των κελτικών, των λιθουανικών, κ.τ.λ. Καί δέν πρόκειται μόνο για ίνδοευρωπαϊκές γλώσσες. Ή επίδραση ήταν παρομοίως μεγάλη στην συριακή, στην αιθιοπική και μέσω των μοντέρνων γλωσσών, ρομανικών και γερμανικών, φθάνει σήμερα σε όλες τις γλώσσες του κόσμου.

Χρησιμοποιούμε μία σειρά συντακτικών δομών, που τά ελληνικά έχουν αναπτύξει και που σήμερα είναι άπαραίτητες για την έκφραση της άφηρημένης σκέψης και για την έπιστημονική και λόγια γλώσσα εν γενεί. Καί είναι επίσης ένα πρότυπο, άμεσα ή μέσω των λατινικών ή των γλωσσών της μεσαιωνικής Ευρώπης, της ποιητικής γλώσσας. Όπως έλεγα πριν, οί γλώσσες μας είναι, σε μεγάλο βαθμό, ήμιελληνικά ή σχεδόν ελληνικά, καθώς θά μπορούσαμε να τις ονομάσουμε.

Μεταξύ αυτών των συντακτικών δομών, που μεταδόθηκαν άμεσα από τά ελληνικά ή μέσω των λατινικών, είναι παραδείγματος χάριν η ανάπτυξη του ύποταγμένου λόγου, η συντακτική χρήση του άπαρεμφάτου, οί άπόλυτες μετοχές, η ουσιαστικοποίηση των επιθέτων με ή χωρίς τη βοήθεια του άρθρου, κ.τ.λ. Τά ελληνικά ανέπτυξαν ένα σύστημα, τό όποιο μιμήθηκαν τά λατινικά και φτάνει σ' έμάς, στο όποιο σε κάθε ρήμα αντίστοιχών ένα ή διάφορα όνόματα, επίθετα και επίρρηματα. Αυτό παρέχει ροή στη σύνθεση της πρότασης, που είναι δυνατόν να οργανώνεται κατά διάφορους τρόπους διαφορετικά και με άκρίβεια.

4. Λεξιλόγιο.

Ό πλοῦτος του ελληνικού λεξιλογίου, ή ικανότητα σύνθεσης, παραγωγής και δημιουργίας νέων λέξεων είναι άπολύτως μοναδική. Άλλά προχωρεί πολύ περισσότερο και πάντα δημιουργεί έκπλήξεις. Κατά την έπεξεργασία του Άρχαιοελληνικού-Ίσπανικού Λεξικού, που πραγματοποιούμε στην Ίσπανία, ή άφθονία των νέων λέξεων, που συναντάμε σε νέα έγγραφα ή κατά την διερεύνηση των ήδη γνωστών ξεπερνάει κάθε προσδοκία.

Έκετ που δημιουργούμε μία φράση, σε μία γλώσσα, όπως είναι τά Ίσπανικά, οί Έλληνες μπορούσαν και μπορούν να δημιουργούν μία λέξη, με όλη τη δυνατότητα σύνθεσης, που αυτό συνεπάγεται. Άπό έδω διαφαίνεται ο άξεπέραστος πλοῦτος του ελληνικού λεξιλογίου, του άρχαίου και του νέου. Αυτή είναι ή αίγλη τόσο της άρχαίας ελληνικής έπιστήμης, όσο και της νεοελληνικής ποίησης.

Είναι γνωστό πράγματι πώς μέσω της αρχαίας φιλοσοφίας και σοφιστικής τά ελληνικά έπεξεργάστηκαν ένα λόγο λεξιλόγιο, πού αργότερα ανέπτυξαν εύρως οι ελληνιστικές φιλοσοφίες και επιστήμες και πού παρέλαβαν και ανέπτυξαν όλες οι γλώσσες του κόσμου πρώτα τά λατινικά, μετά οι υπόλοιπες, από την εποχή του Άνθρωπισμού και του Διαφωτισμού και μετά κυρίως κατά τον δέκατο ένατο και είκοστό αιώνα. Αυτό είναι ένα γεγονός, πού γνωρίζουμε καλά, αλλά στερούμεθα σήμερα μιὰς συστηματικής μελέτης. Έγώ έγραψα μερικά δοκίμια επί τούτου.

Δέν έχει δοθεῖ ἡ απαιτούμενη προσοχή πού αξίζει στό γεγονός ὅτι τά ελληνικά εἶναι ἡ γλῶσσα, πού δημιούργησε ἀπό τήν καθομιλουμένη γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἕνα τεχνικό εἰδικευμένο λεξιλόγιο, οἱ υπόλοιπες γλῶσσες δέν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο ἀπό τό νά τό μιμηθοῦν καί νά τό ἀναπτύξουν.

Ἡ επέμβαση τῶν λατινικῶν ὡς γλώσσας, πού μετέδωσε τό ελληνικό λεξιλόγιο ἄμεσα ἢ μέσω τῶν σημασιολογικῶν δανεισμῶν, ἦταν οὐσιαστική. Ξέρουμε ἤδη ὅτι ὁ Λουκρήτιος μιλοῦσε γιά *patrii sermonis egestas*.

Αργότερα εἰσήχθησαν ελληνικοί ὄροι κατά κόρον στά λατινικά ἢ σημασιολογικοί δανεισμοί. Ὁ Πλαῦτος δημιούργησε *mulierosus* γιά νά μεταφράσει φιλογύναιος, ὁ Κικέρων *officium* γιά τό καθῆκον, *quantitas* καί *qualitas* γιά τίς λέξεις ποσότης καί ποιότης.

Γιά γλῶσσες, ὅπως τά λατινικά καί τά ἰσπανικά, ἔχουμε μελέτες πού μᾶς κάνουν νά δοῦμε τήν εποχή κατά τήν ὁποία εἰσήχθησαν τά διάφορα ελληνικά δάνεια ἢ δημιουργήθηκαν νέες λέξεις μέ ελληνικά στοιχεῖα, ὅπως ἀντί-, αὐτο-, ἴδιο-, πρωτο-, τηλε- καί ἄπειρα ἄλλα (μεταξύ τούτων ἐπιθέματα ὅπως -ισμός, -ίτις, -μα, -ώδης, -σις), πού ἀνήκουν στίς γλῶσσες μας. Ἐπίσης, εἰσήχθησαν σημασιολογικοί δανεισμοί. Ἀλλά πρέπει νά γίνουν ἀκόμη πολλές ἐργασίες. Θά ἦταν τεράστιας σημασίας γιά τήν πολιτιστική εὐρωπαϊκή ἱστορία νά παρακολουθήσουμε τήν πορεία τῶν ελληνικῶν λέξεων καί τήν προσαρμογή τους.

Στά λατινικά καί τά ἰσπανικά καί στίς υπόλοιπες γλῶσσες μπορούμε νά καθορίσουμε μερικές φορές τήν χρονολογία εἰσαγωγῆς κάθε μιὰς ελληνικῆς λέξης. *Purpura* εἶναι ἀρχαία λέξη στά λατινικά, *philosophia* πιό πρόσφατη μερικές φορές ἀνασυνθέτουμε τό λατινικό ὄρο ἀπό τά ρομανικά του παράγωγα. Στά ἰσπανικά, *acidia* προέρχεται ἀπό τά ελληνικά βυζαντινά μέσω τῶν μεσαιωνικῶν λατινικῶν, ὅπως *iglesia* ἀπό τό ἐκκλησία. Πάμπολλες προέρχονται ἐπίσης μέσω τῶν λατινικῶν τῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἀναγεννησιακῆς ἐποχῆς καί τοῦ Διαφωτισμοῦ. Αργότερα εἰσήχθησαν ελληνικές λέξεις ἢ δημιουργήθηκαν συνεχῶς λέξεις βασιζόμενες σέ ελληνικές.

Συχνά μιὰ ελληνική λέξη μπορεῖ νά ἔχει παραγάγει διάφορες ἰσπανικές λέξεις, ὅπως π.χ. *murga* καί *música*, *paralís* καί *parálisis*. Μερικές φορές ἔχουν διαφορετική σημασία. Τό ἴδιο συμβαίνει σέ ἄλλες μοντέρνες γλῶσσες, ὅπως τά γαλλικά.

Μετά ἔρχεται τό θέμα τοῦ συσχετισμοῦ μεταξύ τῶν μοντέρνων γλωσσῶν. Μερικές φορές μιὰ ελληνική λέξη ἔφθασε, π.χ., μέσω τῶν γαλλικῶν, εἶναι ἡ περίπτωση τῆς *poesía*, μεταξύ πολλῶν ἄλλων. Εἶναι συνηθισμένο αὐτό τό ἐνδιάμεσο στάδιο τῶν γαλλικῶν νά φέρει τήν εὐθύνη γιά τίς ἀνωμαλίες στήν ἰσπανική ἀπόδοση τῶν ελληνικῶν λέξεων: *estratega* καί *estratego*, *crátera* καί *crater*, *hematie ων* ἀρσενικό, κ.τ.λ.

Άλλά πολλές φορές είναι αμφίβολο αν ή όδός είναι τά γαλλικά ή τά άγγλικά ή τά γερμανικά. Αυτό είναι ένα θέμα πού άπαιτεί έρευνα. Πολύ πρόσφατα παρουσίασα στό τέταρτο συνέδριο τών ισπανιστών από την Άσία, στή Σεούλ, μία έργασία στήν όποία φαινότουσαν τά λάθη πού έγιναν σχετικά μέ τήν ισπανική λέξη *acrobata* καί τίς αντίστοιχες sé άλλες εύρωπαϊκές γλώσσες. Είναι άξιοσημείωτο ότι, όταν εισήχθη ή λέξη *acrobata*, ή έλληνική λέξη άκροβάτης δέν ήταν τεκμηριωμένη (σήμερα είναι): δέν ήταν άναγκαίτο, γιατί ό τύπος του έλληνικού σχηματισμού ήταν γνωστός. Μπορούμε νά πούμε ότι κατά κάποιον τρόπο τά ισπανικά άκουλούθησαν τά έλληνικά δημιουργώντας λέξεις μέ βοήθεια, άπλως, σχηματιστικών στοιχείων καί κανόνων παραγωγής από τά έλληνικά.

Καί υπάρχει τό πρόβλημα τών έλληνικών λέξεων, πού άλλοίωσαν βαθιά τή σημασία τους (*estética*, π.χ.) καί αυτών πού δημιούργησαν διάφορα παράγωγα, όπως είπα, καί εκείνων πού είναι άδύνατον νά άναγνωρίσουμε λόγω τών σημαντικών εξέλιξεων τής γλώσσας μετάδοσης. Ποιός θά σκεφτόταν ότι ή ισπανική λέξη *fonda* προέρχεται από τό έλληνικό πανδοχείον; Ή ότι τό ισπανικό *albeitar* είναι τό έλληνικό ιππίατρος; Τά άραβικά ως ένδιάμεση γλώσσα φέρουν τήν εύθύνη. Έξ άλλου ή εισβολή του άγγλικού λεξιλογίου μάς παρέχει, πολλές φορές, λεξιλόγιο έλληνικής καί λατινικής προέλευσης.

Τό έλληνικό λεξιλόγιο, όπως βλέπουμε, είναι μερικές φορές άλλοιωμένο ή άγνωριστο ή έχει δώσει διάφορα παράγωγα ή έχει λάβει νέες έννοιες ή έχει βοηθήσει στό σχηματισμό νέων λέξεων, μερικές φορές υπό μορφήν μορφολογικά άνώμαλη ή μέ άνάμειξη λατινικών στοιχείων (τύπου *automóvil*) ή άλλων γλωσσών. Καί υπάρχουν τά γλωσσολογικά δάνεια. Μίλησα ήδη για τά λατινικά. Αυτά τά δάνεια επαναλαμβάνονται, όταν μία γλώσσα, όπως τά γερμανικά, π.χ., έχει προτιμήσει νά δώσει μία αυτόχθονη μορφή τό νά πούμε *Fernsehen* αντί *television*, π.χ. Έδω δέν λείπει ή έλληνική επίδραση, αλλά είναι λιγότερο φανερή. Κατά τόν ίδιο τρόπο, όταν δημιουργήθηκε *Dichtung*, για νά άποφευχθεί ή έλληνική πηγή ποίησης, είναι ένας σημασιολογικός δανεισμός.

Τό έλληνικό λεξιλόγιο κρύπτεται στίς γλώσσες μας μερικές φορές, άλλες φορές είναι διαφανές. Είναι ζωντανό μέσα σ' αυτές, άποτελεί ένα τμήμα τους χωρίς νά πάψει νά παραμένει έλληνικό. Γι' αυτό έλεγα πριν, ότι αυτές οι εύρωπαϊκές μας γλώσσες είναι ένα είδος κρυπτοελληνικών. Αυτό συμβαίνει ήδη στήν πραγματικότητα sé όλες τίς γλώσσες του κόσμου. Όπως επίσης υπάρχουν άφθονα γλωσσικά δάνεια, μεταξύ άλλων, στά νέα έλληνικά.

Οί μοντέρνες γλώσσες, πάνω άπ' όλα στό λόγιο λεξιλόγιό τους, είναι στήν πραγματικότητα μία μόνο γλώσσα: είναι μία συνέχεια, άπ' αυτή τήν άποψη, τών αρχαίων ελληνικών, πού έχει άποτελέσει έναν παράγοντα ένοποίησης.

5. Λογοτεχνία, σκέψη, τέχνη.

Δέν θέλω νά κάνω υπέρβαση του χρόνου μου, αλλά δέ θά ήθελα νά τελειώσω χωρίς νά πώ, ότι ή είσοδος τής έλληνικής σύνταξης καί του λεξιλογίου έξηγεϊται μόνο μέσω τής τεράστιας επίδρασης άμεσα ή έμμεσα επίσης, πού έχουν άσκήσει ή λογοτεχνία, ή σκέψη καί ή έλληνική τέχνη sé όλη τή δύση, στήν αρχή καί sé όλο τόν κόσμο, άργότερα. Ό έλληνικός πολιτισμός, όταν εξαπλώθηκε, έφερε μαζί του τή γλώσσα, στήν όποία έχει

έκφραστεῖ μέσω τῶν αἰῶνων. Ἔτσι δημιουργήθηκε μία πολιτιστική κοινή γλῶσσα μέ ἑλληνική βάση καί οἱ διάφορες γλῶσσες ἀναμείχθηκαν μέ τήν ἑλληνική γλῶσσα καί τήν ἀνέπτυξαν ἐπί πλέον.

Ἔτσι τά ἑλληνικά -καί μετά ἀπό αὐτό τελειώνω- ἀπέτελεσαν καί ἀποτελοῦν, ἀπό τή μία πλευρά, ἕνα ζωντανό γλωσσολογικό κλάδο πού ἀνθεῖ ἀπό ἄνους του. Ἄλλά ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἔχει ἐπιδράσει τεράστια, μέσω διαφόρων καί περίπλοκων ὁδῶν, πάνω στίς ὑπόλοιπες γλῶσσες. Τίς βοήθησε νά μετατραποῦν σέ ἐργαλεῖα σκέψης καί λογοτεχνίας. Κατά κάποιο τρόπο, τά ἑλληνικά ἐπιζοῦν σέ ὅλες αὐτές καί τίς ἐμπλουτίζουν καθημερινά.

Γι' αὐτό τό λόγο εἶπα στήν ἀρχή ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα εἶναι ἡ πλέον παγκόσμια· εἶναι μία ἀκόμη γλῶσσα μέ μακρόχρονη παράδοση καί εὐρεῖα διάδοση. Ἄλλά εἶναι, μέσα στό χρόνο, τό πρότυπο ἀνάπτυξης καί ἐνοποίησης τῶν μοντέρνων μας γλωσσῶν.

Federico Krutwig Sagredo

Γεννήθηκε τό 1921 στό Μπιλμπάο καί απέβίωσε τό 1998, σέ ηλικία 77 ἐτών. Ἐσπούδασε οἰκονομικό δίκαιο καί ἀνατολικούς πολιτισμούς στήν Γαλλία καί τήν Γερμανία. Διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας, Πρύτανις τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Βάσκων, ἐπίτιμο μέλος τῆς Ἑταιρείας Βάσκων Συγγραφέων, μόνιμο μέλος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ Διεθοῦς Ἐπιστημονικοῦ Forum τῶν Ἀθηνῶν, ἀκαδημαϊκός ἐταῖρος τῆς Διεθοῦς Ἀκαδημίας τῆς Ρώμης γιά τήν προώθηση τοῦ πολιτισμοῦ καί ἐπίτιμο μέλος τῶν παραρτημάτων Καβάλας καί Θεσσαλονίκης τοῦ « Ὄργανισμοῦ γιά τήν Διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας».

Τοῦ ἔχουν ἀπονεμηθῆ τό βραβεῖο « Ὀμηρος» καί τά μετάλλια τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν καί τῆς Καβάλας.

Ἐχει δημοσιεύσει βιβλία στήν ἰσπανική, τήν γαλλική καί τήν βασκική γλῶσσα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΤΤΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΝ ΤΩ ΑΙΩΝΙ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗΣ

του **Federico Krutwig Sagredo**
(Ἀρίστων Ἄμμων)

Περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τε καὶ πολιτισμοῦ, μόνον δυνάμεθα λέγειν ὅτι ἐν **θαῦμά ἐστιν, καὶ ἐν θαῦμα** ἦν διότι τὰ πράγματα, ἃ μόνον ἄπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φαίνονται χρῆ ἡμῖν λέγειν ὅτι εἰ ταῦτα τὰ πράγματα ἢ φαινόμενα ἐθέλοιμεν μελετᾶν, τοῦτο ποιεῖν ἀδύνατον ἂν εἴη, διότι τοὺς ἐπιστημονικοὺς νόμους μόνον ἐκ τοῦ πολλακίς παρόντας εἶναι τῶν φαινομένων αὐτοὺς δυνάμεθα μελετᾶν καὶ ὁρᾶν.

Μετὰ τοῦτο δυνάμεθα ἂν γράφειν εἰ βουλοίμεθα ὁμιλεῖν περὶ τῶν συμπιπτόντων σχέσεων καὶ πραγμάτων.

Ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ ἄλλαι γενέσεις ἄλλων πολιτισμῶν, –οὐ μέντοι πολλοί– ἀλλ' οὐδεὶς ἔγνω / οὔτε εὔρε / τὸν τρόπον τοῦ ἐπιστημονικῶς ζητεῖν. Οὕτως ἦν ἐν τῇ Σουμερία, ἐν Βαβυλωνί, καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ δὴ καὶ ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις ἐν τῇ Ἰνδίᾳ, καὶ πολλακίς μετὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις ἀνθρώποις ἐν τῇ ἡμετέρῳ Εὐρώπῃ. Διὰ τούτου ἡ ἑλληνικὴ παιδείσις τοῖς πεπαιδευμένοις Εὐρωπαίοις οἷος μέγας θησαυρός ἐστιν.

Διὰ τοῦτο νῦν ἐν τῷ αἰῶνι τοῦ τέλους τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τῆς Κυβερνητικῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς πληροφορίας, χρῆ ἡμῖν ἀναβαίνειν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἀναβιώσασθαι τὴν γλῶτταν ταύτης τῆς ἡμετέρας ἐννοήσεως. Διότι οὕτως ἀνθρωποὶ ἐσόμεθα ἐστ' ἂν Ἕλληνες ἀπὸ τῆς παιδείας εἶναι γινώσκωμεν. Καὶ οὕτως ἐσόμεθα δυνατοὶ ἵνα περιλαμβάνωμεν καὶ μετέχωμεν τῶν νέων γνώσεων τοῦ αἰῶνος τῆς Κυβερνητικῆς.

Ἔστι μὴν νῦν τετταρακάδεκα ἔτη ἀπὸ τῆς ἡμέρας ὁπότε ἐγὼ ἔγραψα τὸ βιβλίον μου μετὰ τοῦ ὀνόματος **COMPUTER SHOCK** Αἴο 2001, (1983). Πιστεύω ὅτι τοῦτο τὸ βιβλίον ἐστὶν ὁ πρῶτος τόπος ὅπου λέγεται ὅτι ἐν τῷ αἰῶνι τῆς Νέας Φυσικῆς τε τῆς Κυβερνητικῆς τε καὶ τῆς πολιτικῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ γλῶττα ἔξει ἓνα λαμπρὸν ἐπιόντα χρόνον, ὅπως ἡ γλῶττα τῶν σοφῶν ἀνθρώπων γενήσοιτο.

Ὁ αἰὼν τῆς τεχνολογίας νῦν ἐτέλευσε, τοῦτ' ἐστὶν ὁ αἰὼν ἐν ᾧ ἡ ἐπίδοσις τε καὶ ἡ πρόοδος ἐν τῷ βίῳ πεποίηται μετὰ τῆς δαπάνης τῆς ἐνεργείας τῆς καθ' ἡμέραν ἐκάστην μεζήσανος. Τοῦτο ἤδη ἐγένετο καὶ νῦν ἀπέθανε· τοιγάρτοι, ὑστερόν δε ἔξομεν τὸν αἰῶνα τῆς Κυβερνητικῆς τε καὶ τῆς πληροφορίας, ὅτε τὸ γινώσκειν καὶ τὸ ἐπίστασθαι καὶ τὸ μανθάνειν τῶν πραγμάτων ἢ πρῶτῃ καὶ μεγίστῃ πηγῇ καὶ δύναμις τοῦ ἀποφέρειν καὶ τοῦ πράγματα ποιεῖν καὶ δημιουργεῖν ἔσοιτο.

Καὶ ταῦτα πάντα τῶν νῦν γεγονότων μεταβολῶν ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτῶν πρῶτιστα ἐν

τῷ καλουμένῳ ἑλληνικῷ θαύματι. Τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἐπιστημονικῶς νοεῖν τε καὶ εἶναι, ὅς δ' ἔφωε μετὰ τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας, μετὰ Θαλοῦ, ἐν Μιλήτῳ, καὶ ἐν ὑστέρω ἐν ταῖς Ἀθήναις.

Αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἀξία καὶ ἡ δόξα τῆς ἑλληνικῆς γλώττης καὶ παιδείας, διότι ἐν τῇ Ἰωνίᾳ πεφύκασιν οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἐπραξαν τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα, τὸ θαῦμα τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεθόδου τῆς λογικῆς διανοίας· καὶ διότι τοῦτο τὸ θαῦμα μόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι οὕτως γέγονε, καὶ μόνον ἀπαξ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· καὶ οἱ δὴ λαοὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις πολιτισμοῖς γεγόνασιν, ὡς ἐν τῷ τῆς Ἰνδίας καὶ οἱ τῆς Κινεζικῆς Παιδείας, οὐκ ἐγνώσαν ταύτην τὴν τῆς διανοίας ἀλλαγὴν, καὶ δὴ καὶ σήμερόν γε οὐ γινώσκουσιν τοσαύτην διάνοιαν. Οἱ μὲν λαοὶ τῶν ἄλλων κύκλων παιδείας, τότε καὶ νῦν, τρόπῳ μαγικῷ ὁρῶσιν τε καὶ ἐννοοῦσιν, καὶ εἰ σπουδάζουσιν τοῦτο ποιοῦσι θέλοντες ὁρᾶν ὀπισθεν τῶν φαινομένων τῆς ἐμπειρίας ψυχικὰς αἰτίας, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν ἰωνικῶν φιλοσόφων ἐζήτησαν μόνον ὀπισθεν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐνίας φυσικὰς αἰτίας.

Αὕτη ἡ πρᾶξις ἐν Ἰωνίᾳ ἔφω, καὶ διὰ τοῦτου τοῦ θαύματος ἡμεῖς ἀληθῶς ἄνθρωποι γεγόναμεν, καὶ οὕτως ἀξιόλογος οὗτος ὁ τρόπος ἐστίν, ὅπως ἡμῖν χρὴ λέγειν ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρὸ ταύτης μὲν μεταβολῆς καὶ μετὰ δὲ ταύτην μεταβολῆν, βιολογικῶς ἐκ παραβολῆς ὁ ἴδιος ὢν οὐκ ἂν εἶη. Αὕτη ἡ μεταβολὴ οὕτως εἰς ἄλλον γένος μόνον ἐν τῷ διανοεῖν τῷ τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας γέγονε. Καὶ δυνάμεθα μανθάνειν.

Ἡ μεγάλη τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης ἦν τὸ εἶναι ἡ μεγίστη πηγὴ ἐν πάσαις ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώτταις πασῶν τῶν ἰδεῶν τῆς ὑψηλῆς παιδείας, ὅπως αἱ τῆς Φιλοσοφίας, οὕτως καὶ τῆς Ἰατρείας τε, τῆς Γεωμετρίας τε, τῶν καλῶν τεχνῶν τε καὶ ἀπάντων τῶν ἐπιστημῶν καὶ βασικῶν γνώσεων. Οὕτως γέγονασι οἱ δημιουργοὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Παιδείας, τῆς Ψυχῆς τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐνθὲνδεν ἀπάσης ἀνθρωπίνης προόδου τῆς μόνης ταύτην τὴν δυνάμιν ἐχούσης παιδείας τότε καὶ νυνί.

Εἰ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος τοῦ ἐνθυμεῖσθαι καὶ τοῦ μανθάνειν οὕτως ἀγαθὸς καὶ, –λέγωμεν– οὕτω παντελής ἦν·

Δ ι α τ ρ ῖ ἠφανίσθη;

Αἱ αἰτίαι πολλαὶ δύνανται εἶναι, πρῶτον δυνηθεῖν ἂν εἶναι ἡ κακὴ προφορὰ τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς γλώττης ἐν τοῖς χεῖλεσι τῶν νέων Ἑλλήνων, ἐν τῷ στόματι τῶν ξένων μετὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν, ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς βυζαντινικῆς ἐποχῆς, ὅτε ἡ προφορὰ τῶν διφθόγγων, ὡς μονόφθογγος γέγονε καὶ διὰ τοῦτο, αἱ διαφοραὶ τοῦ λέγειν καὶ γράφειν ἐκ τῆς μνήμης ἔπεσον.

Τοῦτο μὲν μία δυνατὴ ἐξήγησις ἐστίν· μία μὲν ἐκ τῶν ἔξω ἐπιδράσεων γεγενημένη ἀλλὰ δὴ μίαν δευτέραν δὲ ἐξήγησιν δυνάμεθα ἔχειν (ἐκ τῶν ἐνδον αἰτιῶν ἐνθυμουμένην). Ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, ἡμῖν δεῖ λέγειν ὅτι ἡ μὲν φιλοσοφικὴ πίστις τε καὶ γνώμη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἀντικρὺς ἡ δὲ πίστις τῶν νεωτέρων χριστιανῶν μία ἀντίθεσις ἦν, ὡσπερ ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις ἡ ἀντίθεσις τῆς μὲν Νέας Φυσικῆς ἐναντίον τῆς ἰδέας τῆς καλουμένης Φυσικῆς τοῦ Νεύτωνος, τὸ ἴδιον εἶη.

.....
"Ὅπως ἡμῖν ἡ ἡμετέρα γλώττα ἐστίν· οὕτως γὰρ ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου γίγνεται.

Οὕτως ὁ γερμανὸς ἐρευνητὴς Ὅττο Φριεδριχ Βόλλνοβ γέγραφε·

“ Ἡ γλῶττα ἀφορίζει τί αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος καὶ τί οὐκ αἰσθάνεται, καὶ ὅπως τοῦτο αἰσθάνεται, ἀλλὰ ἡ γλῶττα ἄγει ὑπὲρ τοῦτο πᾶσαν τὴν ἐπίστασιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἄγει εἰς τοὺς σκοποὺς οὓς ἂν θέλοι, καὶ αἰρεῖται τὰς ὁδοὺς μετὰ ὁποίας θέλει περι-έρχεσθαι. Ὁ ἄνθρωπος ἐνθυμεῖται καὶ βιοῖ μόνος ἐν ἐνὶ κόσμῳ μιᾶς γλώττης.”

Καὶ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ ἐν πολλαῖς ρήσεσιν, καὶ ἐκ ταύτων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ λέγει:

Εἰ πάσας τὰς αἰσθήσεις ἐν τοῖς ὅροις τῆς ἡμετέρας γλώττης εἶχομεν,

Εἰ ἡ ἡμετέρα ἐμπειρία πᾶσα ἐν τοῖς ὅροις τῆς ἡμετέρας γλώττης πεποιήται, τότε γὰρ μάλα σπουδαῖόν ἐστιν ἡ ἕξις τῆς γλώττης· ὅτι ὅπως ἡ γλῶττα οὕτως καὶ ὁ κόσμος ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων ἔσται.

Ὁ γερμανὸς Φιλόσοφος Robert Havemann, ἐν τῷ αὐτοῦ βιβλίῳ *Dialektik ohne Dogma?* (Ἡ Διαλεκτικὴ ἄνευ Δόγματος;) ἔλεγε περὶ τῆς μὲν νέας φιλοσοφικῆς ὀψευς τοῦ κόσμου ἀντικρὺ τῆς ἀρχαίας:

Ὅπως γράφει ὁ Ἄβεμαννος, ὁ πίναξ τοῦ κόσμου ὄν ἡμῖν ἡ κλασσικὴ Φυσικὴ (ἡ τοῦ Νευτῶνος), ἐδίδου καὶ ὁ πίναξ τῆς Νέας Φυσικῆς παντάπασι διάφοροί εἰσιν. Ἐν τῇ κλασσικῇ Φυσικῇ ὁ χρόνος (καὶ ἡ χώρα) ἐνώσεις ἦσαν ἄνευ ρήξεως, αἱ στιγμαὶ τοῦ **πρότερον**, τοῦ **νῦν** καὶ τοῦ **ὑστερον** στιγμαὶ ἄνευ χώρας, ὡς μία ἀκολουθία γεωμετρικῶν στιγμῶν ἐλθοῦσα ἐκ τοῦ πρότερον, ἤδη ποτὲ ἀρχομένη ἄνευ διαστήματος, ἐν τῷ νῦν οὔσης καὶ ἄνευ διαστήματος εἰς τὸ ὑστερον διαβάσα. Αἱ τρεῖς στιγμαὶ μίαν ἔνωσιν ποιοῦσι. Ἐν τῷ μέτρῳ ὅποσον γινώσκωμεν τὸ πρῶτον, ὅσον καὶ γνωσόμεθα σαφέστερον τὸ ὑστερον, ὅπως γίνονται ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Λαπλάς (Laplace). Ὁ χρόνος διαπορεύεται, ὅπως ἐν μιᾷ κινηματογραφικῇ λήψει, πάντα γεγραμμένα ἦν καὶ μία ἀλλαγὴ οὐκ ἦν δυνατὴ. Διότι ἐν τῷ κόσμῳ τῆς Φυσικῆς τοῦ Νευτῶνος οὐκ ἔστιν ἐλευθερία ἐν τῇ γενέσει τοῦ ὑστερον.

Ἐν τῇ νέᾳ Φυσικῇ τὸ **πρῶτον** ἡ βᾶσις παντός ἐστιν, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δύναται ἀλλάττειν τὰ ὑστερα.

Ἐν τῇ νέᾳ Φυσικῇ ἐν τῷ νῦν μίαν ρῆξιν ἔχομεν.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες τὴν Εὐκτικὴν, ὁ χρόνος οὐκ ἦν εἰς διὰ τὸ ἔχειν μίαν ψυχικὴν ἀλυσιν ὅπως ταύτη μία μὴ κεκομμένη γραμμὴ εἶη, οὕτως ἡ εὐθεΐα, ἄνευ τμήσεως.

Ὡς λέγει ὁ Ἀχιλλεὺς Α. Τζάρτζανος ἐν τῇ “Γραμματικῇ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης” περὶ τῶν Ἑγκλίσεων ὁμιλῶν ὅτι ἡ

Ὅριστικὴ λέγεται ἡ ἐγκλισίς τοῦ ρήματος, ἡ ὁποία παριστᾷ τὴν πρᾶξιν ὡς βεβαίαν.

Ἡ **ὑποτακτικὴ** λέγεται ἡ ἐγκλισίς, ἡ ὁποία παριστᾷ τὴν πρᾶξιν ὡς ἐπιθυμητὴν ἢ προσδοκωμένην καὶ

Ἡ **εὐκτικὴ** λέγεται ἡ ἐγκλισίς, ἡ ὁποία παριστᾷ τὴν πρᾶξιν ὡς εὐχὴν τοῦ ὁμιλοῦντος.

Ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Εἰνσไตνοῦ (Einstein) γινώσκωμεν ὅτι μόνον ὡς βέβαια τὰ πράγματα τοῦ νῦν παρόντος καὶ ἐν πρώτοις τοῦ παρεληλυθότος (τοῦ προτέρου) χρόνου εἰσιν. Δηλαδή ὁ χρόνος τῶν πραγμάτων, περὶ ὁποίων βεβαίαν γνῶσιν ἔχομεν, ἡ δυνάμεθα ἔχειν. Διὰ τοῦτο οὗτός ἐστιν ὁ χρόνος μετὰ τῆς Ὅριστικῆς ἐγκλίσεως φραζόμενος.

Τοῦτ' ἔστιν ὁ χρόνος τῶν νῦν ἀφ' ἡμῶν ἀποβαδίζόντων φαινομένων καὶ πραγμάτων, ἃ (ὁποῖα) εἰσβαίνουντα ἐκ τοῦ οὐδέν ἐρχονται εἰς τὸ νῦν, καὶ αἰεὶ μένουσιν ἐν τῇ μνήμῃ ὡς βέβαιοι πίνακες. Ἐν τούτοις ἡ ἐγκλισίς ἢ Ὁριστική ἐστίν.

Ἡ ἐγκλισίς τῶν πραγμάτων τῶν ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ὄντων ἢ Ὑποτακτική ἐστίν. Ταῦτα τὰ πράγματα νῦν ἀληθῶς οὐχ ὑπάρχουν, ἀλλὰ ἐν τῷ ἐσομένῳ χρόνῳ ἀλήθεια δύνανται εἶναι.

Αἱ ἐν Εὐκτική λεγόμενα φράσεις καταφάσεις μὴ βέβαιαι εἰσὶν ὡσπερ τὰ λεγόμενα μόνον ὑποθέσεις εἶψαν ἐπ' ἄκρου τῶν χειλέων τοῦ φράζοντος, ὅπου ἡ ἀλήθεια τῆς λεγομένης πίστεως οὕτως περ οὐχ ὡσαύτως βέβαια ἂν εἶη, ὅπως διὰ τοῦ μὴ ἔχειν ὑπὸ ἡμῶν τὴν ὅλην γνῶσιν.

Διὰ τοῦτο εἰ οἱ χρόνοι τοῦ **πρότερον**, τοῦ **νῦν** καὶ τοῦ **ὑστερον** ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ὄψει τῶν χριστιανῶν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς πρὸς ἄλληλα οὕτως προσεκολλῶντο, ἄνευ διαστημάτων, ὅπως ἐπὶ μιᾶς εὐθείας. Τοῦτοι οἱ χρόνοι γὰρ ὕλικοι ἦσαν. Διότι ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ ὁ χρόνος ἐκ τοῦ **πρῶτον** εἰς τὸ **νῦν** καὶ εἰς τὸ **ὑστερον** ἀπαραιτήτως ἐπαίγεται, ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν.

Τοῖς Ἕλλησι τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ὡσπερ τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, τὸ **νῦν** ἄνευ ἀμφισβητήσεως μία ὕλικὴ ἀλήθεια ἦν, καὶ δὴ τοῖς νῦν Εὐρωπαίοις οὕτως ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἕλλησι τὸ **ὑστερον** χρόνος ὡς μία εὐχὴ ἦν οὕτως καὶ ἡμῖν, εἰ τὸ νῦν μία ὕλικὴ ἀλήθεια ἐστίν, μόνον ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχομεν τὴν Εὐκτικὴν ἐν ταῖς εὐρωπαϊαῖς νέαις γλώτταις· οἱ μέντοι Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς γλώττης αὐτὴν τὴν ἐγκλισίαν μάλιστα καλῶς ἔγνωσαν.

Διὰ ταῦτα μετὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώττης δυνάμεθα μειζόνως περιλαμβάνειν τὰ φαινόμενα τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Κυβερνητικῆς, ἄνευ ταύτης τῆς γνώσεως οὐκ ἔχομεν τὸ ἀναγκαῖον αἰσθητήριον, ἵνα μειζόνως καταλαμβάνωμεν τὴν νέαν κατάστασιν καὶ διάθεσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Αἱ γλώτται, ὅπως ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γερμανικὴ, πολὺ ἀγαθαί εἰσιν ὡς ἀποθήκαι τῶν ἐπιστημονικῶν τεκμηρίων, τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπὸ τῶν ὑπολογιστῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ δὴ αἰεὶ, ἐν τέλει, ἀναγκαῖος ἐστίν εἷς ἄνθρωπος ὅς πάντα νομίζει.

Διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐσκεψάμην καὶ ἔγραψα μίαν θέσιν (ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐφημερίδι Ἰέραξ) περὶ μιᾶς

Σοφοπόλεως

ἐν ἧ, ἐγὼ ἐνθυμούμενος, καὶ βλέπων ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ αὔριον ταχέως ἐρχεται, ἐνόμιζον ὅτι τὰς γνώσεις τῶν νέων ἐπιστημῶν ἐν ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ γλώττῃ δεῖ μανθάνειν, καὶ γινώσκειν, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐπιστήμων, διὰ τῆς πανηγύρας πράξεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώττης, οὕτω γινώσκουσι τί ἐστίν μία ἀπόδειξις ἐν τῇ μὲν **ὀριστικῇ** καὶ τί μία ἐν τῇ δὲ **εὐκτικῇ**, καὶ δὴ καὶ τί θέλομεν λέγειν μετὰ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ὀρθῆς συνηθείας μιᾶς μὲν φράσεως, εἰ αὕτη λεγομένη εἶη ἐν τῇ ἐγκλίσει τῆς ὀριστικῆς· καὶ τί δὲ θέλομεν λέγειν εἰ τοῖνυν ἀπέναντι ταύτης τῆς φράσεως, τὸν λόγον ἐν τῇ ἐγκλίσει τῆς **εὐκτικῆς** ἂν λέξαιμεν. Διότι ταύτας τὰς διαφορὰς μόνον ὄρᾳν τε καὶ κρίνειν καὶ γινώσκειν δυνάμενοί ἐσμεν ἐκ τῆς πανηγύρας πράξεως μιᾶς γλώττης. Καὶ ταύτην τὴν γνῶσιν ἔξουν ὁ ἄνθρωπος ἀδύνατον ἔσται μόνον ἐκ τῆς γνώσεως καὶ πράξεως τῆς ἀγγλικῆς, ἢ τῆς γερμανικῆς, καὶ τοιγαροῦν ἐκ τοῦ γινώσκειν, καὶ δηλαδὴ ἐκ τῆς πράξεως τῆς νέας

έλληνικῆς γλώττης, τῆς νῦν ἐν Ἑλλάδι ἐπισήμου οὔσης, διότι αὕτη ἡ πράξις τῆς Εὐκτικῆς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἠφανίσθη ἐκ τῆς πανημέρας πράξεως τῆς γλώττης ἀπὸ τοῦ Μεσαίωτος.

Νῦν σήμερον ἔχομεν ἐν τῇ Ἑλλάδι δύο γλώττας, τὴν μὲν τῆς παραδόσεως, τὴν δὲ ἀρχαίαν. Ἄλλὰ ἀπέναντι ταύτης ἔχομεν τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλώτταν, τὴν δὲ ρωμαϊκὴν καλουμένην.

Οὐκοῦν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶττα οὐ μόνον ἐστὶν ἡ γλῶττα τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεώς τε καὶ παιδείας, ἀλλὰ αὕτη ἡ παράδοσις ἡ ἀπάντων τῶν πεπαιδευμένων εὐρωπαϊῶν ἐστίν.

Ἄλλὰ ἅμα τούτῳ, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώττης καίπερ μόνον μιᾶς δευτέρας μητρικῆς γλώττης ἐν γὰρ Ἑλλάδι οὔσης ἐν τῷ ἀλλάγματι, οὕτως ἡ δευτέρα γλῶττα ἐσομένη ἐστὶν ἀπάντων τῶν Εὐρωπαϊῶν· διότι ἡ Εὐρώπη τοῦ ἐσομένου χρόνου οὐκ ἂν ἄλλως γενήσεται εἰ μὴ μόνον ἐν τῇ ἐνώσει τῶν εὐρωπαϊῶν λαῶν, τοῦτ' ἐστίν, τῶν τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας ἐχόντων ἄνευ ἀλλοτρίων λαῶν ἀλλοτρίας βαρβάρων παιδείας, ἄνευ βαρβάρων πίστεως, ἄνευ βαρβάρων ἰδιοσυγκρασίας, διότι εἷς ἄνθρωπος ἄνευ εὐρωπαϊᾶς παιδείας οὐκ ἐστὶν εὐρωπαῖος, καὶ διὰ τοῦτο ἐν κράτος βαρβάρων ἀνθρώπων οὐ δύναται ἐνδοθῆαι τῆς χώρας τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης εἶναι, τοῦτ' ἐστίν ἄνευ πρότερον μιᾶς ἀφομοιώσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἄνευ τοσαύτης ἀλλαγῆς, εἷς βάρβαρος λαὸς ἡ διαφθορὰ ἀπάσης τῆς Εὐρώπης ἔσται.

SUMMARY

The author of this intervention, Mr. Federico Krutwig Sagredo, considers that the greatest contribution of the Greek Culture to the development of Human Kind is due to the so-called Greek Miracle, that is the fact that the Greek philosophers in Jonia and in Athens had developed the logical thinking, which is the European contribution to the scientific progress of mankind. This thinking method has not been developed elsewhere in the world.

This thinking method was so important that in Rome the well-behaved people spoke always in Greek instead of doing it in Latin. With the Macedonian conquest of the Persian Empire, the Greek language became the language of culture from the Mediterranean up to India and China.

The expansion of the classical Greek language had suffered a development and change of the classical Greek pronunciation with the result that the original pronunciation of some diphthongs have disappeared, and the differences between the pronounced forms of the indicative and of the euktikê had disappeared during the last time of the Alexandrine period. Thus when these differences had disappeared from the spoken language they also did disappear from the written language, thus even if some Atticist writers used these differences in the mere written language, they had forgotten the real sense of these three different modes between indicative, - as the mode of the objectified affirmation, of the facts that have been objectified, and thus their after-time (future) runs towards the past-condition of time, and forgot that the time of the real after-now, the time which according to the definition given by the Relativity theory, is the time of things that have not yet arrived to the actuality and on which we could, or can have, an influence for these events the time is the mode that in classical Greek was the euktikê, for events of which we really do not know anything, that is an real after-now of which we can only imagine a small idea by means of an analogical projection of what can be obtained from the past experiences...

As we know today, languages with their structures, are previously prescribed conditions and forms for our thinking, and of what we call the reality; thus languages which have the three modes of conjugation (indicative, subjunctive and euktikê) have a complete different (idea) representation of the reality (idea of time and space), different from language which have only two modes in conjugation (indicative and subjunctive), and that changing these models of time and space, are really impossible to an average common man, after an age of 25-30 years, when the system mental representation is fixed in men's brain.

Thus a language with the three modes, like classical Greek, can not be substituted by a language only of two modes, like Modern Greek, German, French, Italian etc. and so be a practical new mental toil for the Relativity Physics and Cybernetics.

ΠΑΥΛΟΣ ΤΖΕΡΜΙΑΣ

Βυζαντινολόγος καί Νεοελληνιστής στό Πανεπιστήμιο τοῦ FRIBOURG (Φράϊμπουργκ) τῆς Ἑλβετίας (ἀπό τό 1965 ὡς τό 1995), Νεοελληνιστής καί στό Πανεπιστήμιο τῆς Ζυρίχης (1984-1992), πρῶτος Διευθυντής τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου Δελφῶν (1977-1979), συγγραφέας πολλῶν βιβλίων καί μελετῶν σέ διάφορες γλώσσες. Τό ὀγκῶδες γερμανόγλωσσο ἔργο του γιά τήν Κύπρο βραβεύτηκε ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἡ NEUGRIECHISCHE GRAMMATIK του ἔχει χαρακτηριστεῖ σέ βιβλιοκρισίες θεμελιακό σύγγραμμα γιά τήν ἐκμάθηση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Γιά τό

συγγραφικό ἔργο τοῦ Παύλου Τζερμιᾶ βλ. τήν ἐργογραφία στόν τιμητικό τόμο: GUNNAR HERING (ἐπιμ.), DIMENSIONEN GRIECHISCHER LITERATUR UND GESCHICHTE, FESTSCHRIFT FÜR PAVLOS TZERMIAS ZUM 65. GEBURTSTAG, Φραγκφούρτη / Βερολίνο / Βέρνη / Νέα Ὑόρκη / Παρίσι / Βιέννη 1993, σελ. 17 ἐπ. Πρβλ. ἐπίσης Παύλου Τζερμιᾶ, Τό ἄλλο Βυζάντιο, Ἡ προσφορά τῆς Κωνσταντινούπολης στήν Εὐρώπη, Ἀθήνα 1995, σελ. 217 ἐπ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

του ΠΑΥΛΟΥ ΤΖΕΡΜΙΑ

Τό 1892 κυκλοφόρησε στή Λειψία ή *Einleitung in die neugriechische Grammatik* του Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι (1848-1941). Τό έργο τουτο του προικισμένου Έλληνα γλωσσολόγου υπήρξε μία σημαντική συμβολή στήν επιστήμη. Όπως έπισημαίνω στό βιβλίο μου *Die Identitätssuche des neuen Griechentums*, Freiburg τής Έλβετίας 1994, ό Χατζιδάκις έδειξε μέ τήν Είσαγωγή στή Νεοελληνική Γραμματική, πώς είχε πλήρη συνείδηση τής σπουδαιότητας τής λαϊκής γλώσσας, μ' όλο πού δέν ήταν στήν πράξη θιασώτης τής δημοτικής. Άκολουθώντας τήν ιστορική μέθοδο του Άδαμαντίου Κοραή (1748-1833) ό Χατζιδάκις ύπογράμμισε τή συνέχεια τής ελληνικής γλώσσας στό διάβα των αιώνων. Στήν *Einleitung* μιλώντας για τό σκοπό καί τή μέθοδο τής νεοελληνικής γλωσσικής έρευνας πολέμησε τήν αντίληψη, πώς τά νέα ελληνικά συνιστούν δήθεν άμελητέα ποσότητα, γιατί δέν πρόκειται τάχα τώρα για παραφθορά τής αρχαίας γλώσσας. Για τόν Χατζιδάκι ή νεοελληνική είναι ή νεότερη φάση τής μιās καί ενιαίας ελληνικής γλώσσας μέ πηγή καί βάση τήν Κοινή.

Η *Einleitung* έκανε τόν Χατζιδάκι γνωστό σέ διεθνή κλίμακα. Ίδιαίτερα στή Γερμανία τό έργο βρήκε πολύ θετική άπήχηση. Η Πρωσική Άκαδημία του έγραψε: "*Είς Υμās άνήκει άνευ τινός αντιζήλου ή δόξα, ότι τήν ιστορικήν έρευναν τής ελληνικής γλώσσας του μέσου αιώνος καί των νεωτέρων χρόνων άνυψώσατε εκ των βυθών τής έρασιτεχνίας καί τής άμεθοδίας εις τήν τάξιν επιστήμης των καθ' ήμās χρόνων*". Άπό τότε πέρασε ένας αιώνας. Πολύ νερό κύλησε καί στά γερμανικά καί στά ελληνικά ποτάμια. Πολλές άλλαγές έγιναν στήν Εύρώπη. Άν καί συντελέστηκαν πάρα πολλά καί πολύ αξιόλογα πράγματα στον τομέα των νεοελληνικών σπουδών, έχει κανείς τήν αίσθηση, όπως τήν είχε προφανώς τότε ό Χατζιδάκις, ότι βρισκόμαστε στήν αρχή μιās νέας εποχής. Οί λόγοι είναι πολλοί καί περίπλοκοι. Καί μόνο σέ τηλεγραφικό στυλ είναι δυνατό στά πλαίσια μιās πολύ σύντομης ομιλίας νά αναφερθούν μερικοί άπ' αυτούς.

Ός Νεοελληνιστής στό Πανεπιστήμιο τής Ζυρίχης άπό τό 1984 ως τό 1992 καί προπαντός ως Βυζαντινολόγος καί Νεοελληνιστής στό Πανεπιστήμιο του Freiburg τής Έλβετίας άπό τό 1965 ως τό 1995, αλλά καί ως καθηγητής του Τμήματος Ξένων Γλωσσών τής Έπαγγελματικής Σχολής τής πόλης τής Ζυρίχης, επί πολλά χρόνια έζησα καί ζω τίς άντανακλάσεις καί επιπτώσεις των άλλαγών, πού παρατηροῦνται στήν κλασική φιλολογία, πάνω στον κλάδο τό δικό μας. Δυστυχώς στό πεδίο των άνθρωπιστικών σπουδών σημειώνονται στήν Εύρώπη (καί όχι μόνο σ' αυτή) άπό καιρό συμπτώματα κρίσης. Αύτά όφείλονται σέ πολλούς παράγοντες, στους όποιους συγκαταλέγεται καί ή τάση πολλών θαυμαστών τής κλασικής Έλλάδας ή πρός ένα ξένο πρός τήν πραγματικότητα ρομαντισμό ή πρός μία φορμαλιστική θεώρηση των πραγμάτων ή καί πρός τά δύο. Συμπτώματα

κρίσης διαπιστώνονται καί στον τόπο μας. "Ας θυμηθούμε μόνο την κακοποίηση της γλώσσας σε τόσες καί τόσες περιπτώσεις. Συχνά παραπονιόμαστε, γιατί οι Εύρωπαϊοι (οί άλλοι Εύρωπαϊοι!) ξεχνούν την προέλευση αυτής ή εκείνης της λέξης τους από τά ελληνικά. Καί ξεχνούμε, πώς πρίν από χρόνια πολλοί νέοι "Έλληνες καί πολλές νέες Έλληνίδες δέν κατάλαβαν στό θέμα (έκθέσεως σέ Πανελλαδικές εξετάσεις), πού τούς δόθηκε, τή λέξη "άρωγή".

Κατανοητές οί αντιδράσεις σ' εκείνη τήν πρόταση Γάλλου πολιτικοῦ νά περιοριστοῦν οί γλώσσες ἐργασίας στήν Εύρωπαϊκή Ένωση καί ἔτσι νά ἐξοστρακιστεῖ, ἄς ποῦμε, ἡ ἐλληνική. Ἄλλά σέ ὄχι λίγες περιπτώσεις οί αντιδράσεις κατά της "Εύρώπης τῶν δύο ταχυτήτων στό γλωσσικό τομέα" δείχνουν ἄγνοια της σημερινῆς εὐρωπαϊκῆς πραγματικότητας. Γι' αὐτό εἶναι ἀπρόσφορες γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ ζητούμενου, δηλαδή της ἐνίσχυσης της παρουσίας τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ στήν Εὐρώπη. Στό γερμανό-γλωσσο χώρο δρομολογεῖται αὐτό τόν καιρό μιά ἀπλοποίηση της ὀρθογραφίας, πού θά ἔχει γιά ἀποτέλεσμα κοντά σ' ἄλλα καί τήν ἀπομάκρυνση πολλῶν λέξεων ἀπό τίς ἀρχαιοελληνικές τους ρίζες. Ἡ λέξη *Athlet* γιά παράδειγμα θά γράφεται χωρίς *h*. Κι ἔτσι ἡ ἐτυμολογική προέλευση ἀπό τό ἐλληνικό ἀθλητής δέν θά εἶναι πιά ὀρατή. Πολλοί ἐπικρίνουν τήν μεταρρύθμιση ἢ ξενίζουν. Μέ τό δίκιο τους. Ἄλλά θά ἦταν λάθος, ἂν ἀπολυτοποιούσαμε φORMALISΤΙΚΑ τό θέμα.

Ὁ πολιτισμός εἶναι ζήτημα οὐσίας. Κι ἡ οὐσία εἶναι, πώς ὁ εὐρωπαϊκός πολιτισμός στηρίζεται σέ μεγάλο μέτρο στήν ἐλληνική κληρονομιά. Αὐτό ἀφορᾷ καί τήν ἀρχαιο-ελληνική καί τή βυζαντινή περίοδο, ὅσο κι ἂν ἡ προσφορά της Κωνσταντινουπόλης, ὅπως ἀναλύω στό βιβλίο μου *Das antee Byzanz* ἢ -στήν ἐλληνική ἐκδοση- *Τό ἄλλο Βυζάντιο*, παραγνωρίζεται ἢ ὑποβαθμίζεται ἀκόμα καί σήμερα σέ μέρος της δυτικῆς ἱστοριογραφίας. Δέν κάνω πολεμική κατά τοῦ *Jean-Baptiste Duroselle* καί τῶν συνεργατῶν του. Ὅμως ἡ λεγόμενη Εὐρωπαϊκή Ἱστορία τους εἶναι μόνο Ἱστορία της Δύσης. Ὅταν λοιπόν ἡ Εὐρώπη δέν συνειδητοποιεῖ στον ἀναγκαῖο βαθμό τίς ἐλληνικές ρίζες της ἢ ὅταν τίς ξεριζώνει, δέν κάνει, ὅπως ξεφωνίζουν ὑστερικά μερικοί, ἐπίθεση κατά της σημερινῆς Ἑλλάδας, ἀλλά αὐτοῦπονομεύεται. Σ' αὐτή τή βάση πρέπει νά τοποθετηθεῖ τό ζήτημα, δηλαδή σέ μιά βάση ὄχι ἐθνικιστικά ἐλληνική, ἀλλά ὑπερεθνικά εὐρωπαϊκή. Χάρη καί στήν ἐλληνική κληρονομιά ὁ εὐρωπαϊκός πολιτισμός ἔχει μιάν ἀνθρωπιστική, οἰκουμενική συνιστώσα. Χωρίς αὐτή τή συνιστώσα θά ἔχανε τήν ἴδια τήν πεμπουσία του. Αὐτή εἶναι ἡ καίρια ἐπισήμανση. Ἡ καλλιέργεια της ἐλληνικῆς κληρονομιάς εἶναι συνεπῶς ὄχι ἐλληνική ἀξίωση, ἀλλά πανευρωπαϊκό αἷτημα.

Ἡ κρίση τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν συμβαδίζει μέ τή γενικότερη κρίση στό σημερινό κόσμο, μέ τήν ὑποβάθμιση θεμελιακῶν ἀξιών, πού ἐκπορεύονται ἀπό τή *dignitas humana*. Παρά τά συμπτώματα κρίσης ἡ ἀνθρωπιστική παράδοση δέν ἔχει ἐκλείψει. Ἐνας Γερμανός ἀνεργος ὁδηγός φορτηγοῦ, ἔγραφε πρίν ἀπό καιρό τό περιοδικό *Der Spiegel*, δίνει μαθήματα φιλοσοφίας σέ ἐνδιαφερομένους καί διακηρύσσει τήν πίστη του στήν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος. Καί καλά. Αὐτό μπορεῖ νά θεωρηθεῖ καί μόνο ἀξιοπεριέργο. Ὅμως τή δύναμη της ἀνθρωπιστικῆς παράδοσης ἀποδεικνύει λ.χ. τό ὀγκῶδες γερμανόγλωσσο ἔργο τοῦ *Christian Meier* γιά τήν ἀρχαία Ἀθήνα. Στόν ἐπίλογό του ὁ

συγγραφέας, διαπρεπής επιστήμονας, προτάσσει τά λόγια του Gottfried Benn: “*Ἡ ἀρχαιότητα εἶναι πολύ κοντά, εἶναι ἐντελῶς μέσα μας, ὁ πολιτιστικός κύκλος δὲν ἔχει ἀκόμα κλείσει*”. Ἄς μὴν εἴμαστε λοιπὸν ὑπεραπισιόδοξοι, ὅσο κι ἂν οἱ ἴδιοι οἱ ἱστορικοὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος (ἀνάμεσά τους κι ὁ Meie) κι οἱ ἴδιοι οἱ κλασικοὶ φιλόλογοι ὄχι σπάνια ἀναγκάζονται ἀπὸ τά πράγματα νά ἐκπροσωπήσουν τοὺς κλάδους τους σχεδὸν σέ ἀπολογητικὸ τόνο. Κι ὅσο κι ἂν κάποτε τά συμπεράσματά τους δὲν μᾶς βρίσκουν σύμφωνους, π.χ. μιὰ σημείωση τοῦ Meie γιὰ τὸ δηθεν ἀποκλεισμό τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες-σημείωση, πού παραγνῶριζει τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄ ἴσως τὸ 496 π.Χ., ὅπως τὴν ἐρμηνεύει ὁ Μιχαήλ Σακελλαρίου στὸ συλλογικὸ τόμο γιὰ τὴ Μακεδονία. Ἐδῶ φαίνεται καθαρὰ, πῶς οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες προσφέρουν καὶ ἔχουν νά προσφέρουν πολλὰ στίς ἑλληνικὲς σπουδές σ’ ὅλο τους τὸ πλάτος, δηλαδὴ ἀρχαῖο-, μέσο- καὶ νεοελληνικὲς. Ἄλλωστε καὶ ξένοι ἐπιστήμονες ἔχουν ὑποστηρίξει (π.χ. ὁ Carl Schneide, λαμπρὸς μελετητὴς τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς) τὸν ἑλληνικὸ χαρακτῆρα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.

Ἡ μακρόχρονη ἀπασχόλησή μου μὲ τὸν κλάδο ἔχει ἐνισχύσει τὴν πεποιθησή μου, πῶς οἱ νεοελληνικὲς σπουδές στὴν Εὐρώπη (καὶ σ’ ὅλο τὸν κόσμο) προϋποθέτουν στενὸ συντονισμό μὲ τὴ διερεύνηση τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς φάσης τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ συντονισμοῦ συνηγορεῖ ἤδη ἡ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, γιὰ τὴν ὁποία, ὅπως ἀνέφερα, ὁ Χατζιδάκις διατύπωσε σωστὲς ἀπόψεις καὶ τὴν ὁποία παραγνῶριζει ὁ πολὺ τῆς μόδας σήμερα Eric J. Hobsbawm, χωρὶς νά ἔχει ἐγκύψει στίς πηγές. Ὁ Hobsbawm ἰσχυρίζεται, πῶς ἡ ἀναδρομὴ στὴν ἀρχαιότητα δὲν ἐπαιξε κανένα ρόλο στοὺς κύκλους τῶν ἀπλῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Τά μπερδεύει καὶ στὸ γλωσσικὸ πεδίο ὑποβαθμίζοντας τὴ σημασία τῆς ἱστορικῆς συνέχειας τῶν ἑλληνικῶν. Παρερμηνεύει τὴν ἔννοια τῆς Ρωμισσύνης μὲ τὸν ἰσχυρισμό, πῶς οἱ ἀγωνιστὲς πολεμοῦσαν περισσότερο γιὰ τὴν Ρώμη παρά γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ δυστύχημα εἶναι, πῶς ὁ Hobsbawm δὲν εἶναι τυχαῖος ἐπιστήμονας. Ὁφείλουμε πολλὰ στίς ἀναλύσεις του. Ὅμως στὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πρόκειται ἐδῶ, ἔπεσε θύμα τῆς ὑπεραπλούστευσης. Ὁ Μακρυγιάννης, γιὰ νά περιοριστῶ σ’ αὐτὸ τὸ παράδειγμα, ἦταν “ἀναλφάβητος”. Μά συνιστῶσα τοῦ πατριωτισμοῦ του ἀποτελοῦσε ἀναμφίβολα κι ὁ σεβασμὸς τῆς ἀρχαίας κληρονομιάς.

Μίλησα γιὰ τὴν ἀνάγκη συντονισμοῦ τῶν ἐργασιῶν τῶν κλασικῶν φιλόλογων, τῶν Βυζαντινολόγων καὶ τῶν νεοελληνιστῶν -ἀνάγκη, πού προκύπτει ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ παιδείας στὸ διάβα τῶν αἰώνων. Θά μοῦ ἐπιτρέψετε νά σταματήσω ἐδῶ σ’ ἓνα ἀξιέπαινο παράδειγμα τέτοιου συντονισμοῦ ὄχι γιατί ἀναφέρεται ἔμμεσα στὴν ταπεινότητά μου, ἀλλὰ γιατί ἀποτελεῖ δυστυχῶς τὴν ἐξαίρεση καὶ ὄχι τὸν κανόνα. Ὁ Πανεπιστημιακὸς Ἐκδοτικὸς Ὄγκος τοῦ Φράιμπουργκ τῆς Ἑλβετίας ἐκδίδει φέτος μὲ τίτλο ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ἓνα τόμο μὲ ἐργασίες κλασικῶν φιλόλογων, βυζαντινολόγων καὶ νεοελληνιστῶν ἀπὸ διάφορες χῶρες. Ὁ τόμος ἐκδίδεται σέ ἀνάμνηση τῆς τριαντάχρονης διδασκαλίας μου στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Φράιμπουργκ τῆς Ἑλβετίας. Δὲν πρόκειται ὁμως γι’ αὐτὸ. Πρόκειται γιὰ τὸ γεγονὸς, πῶς ὁ τόμος περιέχει ἐπιστημονικὲς συμβολές διαπρεπῶν ἐπιστημόνων, πού ἀναφέρονται σέ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ

παιδεία και γλώσσα από την αρχαιότητα ως σήμερα, π.χ. από τον Πίνδαρο ως το δημοτικό τραγούδι, από τον Φώτιο ως τους ύστεροβυζαντινούς και το ρόλο τους στην αναγέννηση στην Ιταλία, από τον αττικισμό ως τη δημοτική μας γλώσσα. Ο τόμος συνιστά λοιπόν μία σαφή, μία χτυπητή επιβεβαίωση της θέσης του Χατζιδάκι για την αδιάκοπη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας και παιδείας.

Μά δεν πρόκειται μόνο για τη γλώσσα. 'Οφείλω να δώσω εδώ έκφραση και στην πεποίθησή μου, πώς οι νεοελληνικές σπουδές δεν περιορίζονται και δεν πρέπει να περιορίζονται στο χώρο της γλώσσας και της λογοτεχνίας, αλλά αγκαλιάζουν και πρέπει ν' αγκαλιάζουν ολόκληρο τό φάσμα της νεοελληνικής ζωής. Για να μην παρεξηγηθώ, θά υπενθυμίσω, πώς αφιέρωσα πολλά χρόνια της ζωής μου, για να συγγράψω στά γερμανικά μία Νεοελληνική Γραμματική και μίαν Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Δεν υποτιμώ λοιπόν αυτούς τους κλάδους. Κάθε άλλο. Όμως οι νεοελληνικές σπουδές περιλαμβάνουν και πρέπει να περιλαμβάνουν και άλλους τομείς, π.χ. την Ιστοριογραφία και την Πολιτική Έπιστήμη. Θυμίζω εδώ τον άξεχαστο φίλο μου Gunnar Hering, πού μās έφυγε αδόκητα τον Δεκέμβριο του 1994.

Πάντως προσωπικά απέδωσα από την αρχή της πανεπιστημιακής και συγγραφικής δραστηριότητάς μου σημασία στην εύρεία αυτή έννοια του όρου νεοελληνικές σπουδές. Και συνεδύασα, όσο μου τό επέτρεπαν οι δυνάμεις μου, τη μελέτη της γλώσσας και του πολιτισμού μ' εκείνη της γενικής Ιστορίας και της πολιτικής του νέου ελληνισμού στον έλλαδικό και τον έξεωελλαδικό (π.χ. Κυπριακό) χώρο. Λόγω των μεταβολών στην ήπειρό μας μετά τις συνταρακτικές εξελίξεις στο στρατόπεδο του λεγόμενου ύπαρκτου σοσιαλισμού ο ρόλος των νεοελληνικών σπουδών πρέπει να εξεταστεί και να καθοριστεί σε μεγάλο μέτρο διαφορετικά άπ' ό,τι στο παρελθόν. Έχουν γεννηθεϊ νέες ανάγκες και νέες προτεραιότητες. Αútές επηρεάζουν και θά επηρεάζουν τις σχέσεις της Έλλάδας με τις ύπόλοιπες χώρες. Χωρίς την εύρύτερη αντίληψη για την έννοια των νεοελληνικών σπουδών δεν θά μπορέσουμε, εϊμαι βέβαιος, ν' ανταποκριθούμε στα νέα καθήκοντα, άφοϋ μάλιστα εξαιτίας της αναβίωσης παλαιών εθνικισμών ή της γέννησης νέων, ή Έλλάδα αντιμετώπιζει δύσκολα προβλήματα και κριτικές, πού κάποτε είναι σωστές, πολλές φορές όμως προδίδουν άγνοια ή και κακοπιστία. Ιδιαίτερα στο γερμανόγλωσσο χώρο τό κλίμα δεν είναι ιδιαίτερα καλό- βοηθούντος και του ιστοριογραφικού αναθεωρητισμού και ενός πότε ύποβόσκοντος και πότε φανερού νεοεθνικισμού.

Οί πιστοί των νεοελληνικών σπουδών, ξένοι ή Έλληνες, αδιάφορο, δεν έχουν λόγο ν' αντιδράσουν στα φαινόμενα τούτα μέ πανικό. Κάποιες κραυγές τρομοκρατημένων μου φέρνουν στο νοϋ εκείνη την κωμωδία του Friedrich Durreumatt, όπου ο Έλβετός συγγραφέας βάζει τον κύριο ήρωα του θεατρικού έργου, ένα Ρωμαίο αυτόκράτορα της παρακμής, να λέει: "Εϊναι ο πολιτισμός κάτι, πού μπορεί να σωθεϊ." Τό έρώτημα έχει στα πλαίσια της κωμωδίας τό νόημα, πώς οί κραυγές για τη σωτηρία του πολιτισμού είναι άνώφελες και άσκοπες. Άνώφελες και άσκοπες είναι και στην περίπτωση του νεοελληνικού πολιτισμού. Αútός ύπάρχει. Και θά εξακολουθεϊ να ύπάρχει, όσο οί Έλληνες και οί έλληνιστές έχουμε πίστη μας τό σολωμικό, πώς τό άληθινό είναι και εθνικό.

ENGLISH SUMMARY

The Greek Language and Culture Abroad

The continuity of the Greek Language for centuries is an important characteristic of Greek History. This concept must be taken into consideration in the course of the efforts for a renewal of the Hellenic studies abroad. But the widening of the crisis of the humanistic studies regulates the fight against the formalism which often lets...; dignitas humana. The dignitas humana is the essence of Greek culture, an important component of the European and universal civilization. Therefore the renewal of the humanistic studies abroad is not a nationalistic Greek request, but an universal request.

Finally the overcoming of the crisis of humanistic studies requires the enlargement for Hellenic studies (not «only» language and literature, but also politics, history, sociology etc.).

Juan José Pujana Arza

Γεννήθηκε στο Μπιλμπάο τό 1943. Διετέλεσε πρόεδρος του Βασκικού Κοινοβουλίου κατά τά έτη 1980-1987. Από τό 1987 είναι μέλος της Συγκλήτου της Ίσπανίας, εκπροσωπώντας την Χώρα των Βάσκων. Είναι πρόεδρος της Έλληνικής Ακαδημίας της Βασκωνίας και της Έταιρείας «Καλιά της Γνώσεως» ή οποία εδρεύει στο Μπιλμπάο και ασχολείται μέ την προώθησι του έλληνικού πολιτισμού. Είναι εξέχον μέλος της Διεθνούς Ακαδημίας της Ρώμης για την προώθησι του πολιτισμού. Είναι επίτιμο μέλος των παραρτημάτων της Καβάλας και της Θεσσαλονίκης του "Όργανισμού για την Διεθνοποίηση της Έλληνικής Γλώσσας". Συμμετείχε στην πρωτοβουλία των Βάσκων Εύρωβουλευτών, που κατέθεσαν πρότασι στο Εύρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την διδασκαλία της έλληνικής γλώσσας και του έλληνικού πολιτισμού στα κράτη-μέλη της Εύρωπαϊκής Ένώσεως.

Έχει τιμηθῆ μέ τό μετάλλιο της πόλεως των Δελφών και της Καβάλας.

Έχει μεταφράσει έργα αρχαίων Έλλήνων συγγραφέων στην Βασκική γλώσσα.

ΔΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΗΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΙΣ ΤΙΣ ΔΙΑΝΟΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΙΣ

Τοῦ JUAN JOSÉ PUJANA ARZA

Κυρίαί τε καί κύριοι Σύνεδροι!

Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶ ἡ εὐκαιρία ἢ τρίτη ἐν ἧ κέκλημαι τοῦ μετέχειν ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Ἑλληνικῷ Συνεδρίῳ ὑπὸ τῶν Ὁμίλων διὰ τὴν Διεθνοποίησιν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης διοργανωμένῳ, ὃ, ἀληθῶς, δι' ἐμέ μεγάλην τιμὴν ἀποτελεῖ, δι' ἣν εἰλικρινῶς εὐχαριστῶ.

Πρῶτον γὰρ τοὺς ἀδελφικούς ἀσπασμούς πάντων τῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας μελῶν προσφέρω ὑμῖν, καί δε καί παντὸς Βασκωνικοῦ λαοῦ. Ἔστι μὲν οὖν ἡμῖν αἰτία ὑπερηφανείας ὅτι οἱ ἡμέτεροι Ἕλληνες ἀδελφοὶ μιμνήσκονται τῆς ἡμετέρας σμικρᾶς τε καί ἀρχαίας χώρας καὶ ὅτι ὑπολογιζόμεθα μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεργατῶν αὐτῶν.

Ἐκάστοτε ἑλληνικὴν γῆν πατέω, βαθεῖαν συγκίνησιν, δύσκολον τοῦ ὀρίζειν, αἰσθάνομαι, τούτεστι ὥσπερ ἐὰν ἡ οὐσία μου ἢ ὅλη ἐγέροίτο καὶ ἐντεινόίτο ἐν τελλουρικῇ συγκοινωνίᾳ ταύτης εὐλογημένης γῆς, ὁμοίως ὅταν ὁδοιπόρος τις διὰ χρόνου ἀπὸ τῆς Πατρίδος ἐπιστρέφει εἰς τὴν αὐτοῦ ἐστίαν, εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκογένειαν, εἰς τὴν αὐτοῦ προγόνων κοινωνίαν. Οὕτως, γόνατα τιθεῖς ἐπὶ ταύτης τῆς γῆς καὶ ἐπὶ τούτου εὐλογημένου τόπου τῆς Ἀρχαίας Ὀλυμπίας, πάντας ὑμᾶς ἀσπάζομαι καὶ δι' ὑμῶν πάντας τοὺς φίλους ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐτι εὐρείας διασπορᾶς.

Ἀπεφάσισαν δὲ τοῦ ἐορτάζειν τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας τοῦ ἑκατονταετοῦς τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ἐν Ἀτλάντᾳ. Βούλομαι μὲν, ὧδε καὶ νῦν, κατηγορεῖν τὴν ἀναισθησίαν τῆς Ὀλυμπιακῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, μήτηρα καὶ δημιουργὸν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων, ἐν ταύτῃ γὰρ σημαντικῇ εὐκαιρίᾳ, ὄντων ἐπίσης τῶν ἐσχάτων τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ χιλιετέος. Οὐχ οἷοι ὑπάρχουσιν τοῦ σέβεσθαι τὴν χώραν ἢ ἐδημιούργησε αὐτοὺς καὶ ἐνέπνευσε τὸ αὐτῶν πνεῦμα. **Ἄλλ' εἰρωνεία τῆς ἱστορίας, ὃ αὐτῶν ἐορτασμός ὑπῆρχε ἐπὶ τόπῳ τινὶ Ἀτλάντα λεγομένῳ καὶ ἐν Κράτει τινὶ μετ' ὀνόματος Γεωργίας, ἐπιφανῶς ἀμφότερα ἑλληνικὰ ὀνόματα ὄντα!**

Πρέπει δὲ τὸν κόσμον μιμνήσθαι ὅτι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐ μόνον ἐορτάζοντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ οἱ Πυθιακοί, Νημεαῖοι, Παναθηναϊκοί... καὶ ὅτι τὸ μέγιστον οὐκ ἦν ὁ ἐορτασμός εἰδικῶς, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ὃ ἐνέπνεε αὐτοῖς ἐν οἷς ἡ ἄμιλλα ἦν ἐν ἀναμνήσει τῶν προγόνων, ἐνότητι τοῦ θεοῦ καὶ τῇ ἰδρύσει τῆς εἰρήνης ἐν τοῖς Ἕλλησιν διὰ τῶν ἱερῶν σπονδῶν, ἃς ἔδει τηρεῖν μέχρι τῆς διαρκείας αὐτῶν. Οὔτε μὲν οἱ Ῥωμαῖοι οὔτε δὲ οἱ τοῦ σήμερον ἐκεῖνο πνεῦμα κατέλαβον. Καίπερ ἐν τῷ παρόντι τιθέντες ἐκφάνσεις τινὰς ἀρχῶν, νομίζω ὅτι καὶ ἐν τῷ νυνί, δυστυχῶς, τὰ νόθα οἰκονομικὰ συμφύροντα ἐπικρατεῖ. Ὅμως δὲ σεβεῖν θέλω τὸν Βάρωνα τοῦ Κουβερτίνος ὃς ἐγγνώρισε προαίσθηται τοῦτο τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ καρδία ἀναπαύεται εἰς αἰῶνα ἐν ταύτῃ γῇ ἣν ἠγάπησε.

Ἄν βουλοίμην αὕτη τοῦ σήμερον ἀγόρευσις μου ὡς συνέχισις θεωροῖτο τῶν σκέψεων ἀπ' ἐμοῦ ἐκφραζομένων ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Καβάλας Συνεδρίῳ καὶ δε καὶ τῶν ῥημά-

των προφερομένων ἐν ταῖς Ἀθήναις ἐν Φεβρουαρίῳ τούτου ἔτους ὡς ἐγκώμιον τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς Κλασσικῆς Γλώσσης. Τὰ αὐτῶν κείμενα ἐκδιδόμενά ἐστιν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Συνεδρίου καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΕΘΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑ. Ὡσπερ ὑμεῖς αὐτοὶ δύνασθε ἐπαληθεύειν ἀμφοτέρὰ ἐστὶ παρέκβασίς τις διὰ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ἣς τὸ μέγιστόν ἐστιν ἡ "φιλομάθεια", "τὸ φιλομαθές" καὶ ἡ "περιέργεια" αὐτῆς ὡς παγκά- λως ὀρίζει ὁ θεῖος Πλάτων ἐν τῇ αὐτοῦ Πολιτείᾳ¹, βιβλίῳ 4, κεφαλαίῳ 11 καὶ Ἁγίος Λου- κᾶς ἐν τοῖς Ἀποστόλων Πράξεσιν², κεφαλαίῳ 17, στίχοις 18-21, ἀναφέρων μόνον δύο κείμενα μακρινὰ διὰ χρόνου ἀλλὰ συμπίπτοντα ἐν τῇ σκέψει.

Ὡς περιλήψιν δυνάμεθα εἰπεῖν τε καὶ ἐπιβεβαιεῖν ὅτι Ἑλλάς μήτηρ καὶ λίκνον ἐστὶ τοῦ δυτικῆς πολιτισμοῦ καὶ δε καὶ αὐτοῦ ἀξιῶν συστήματος. Ἑλλάς διὰ μακρᾶς τινοῦ προόδου ἐδημιούργησε τὴν ἡμετέραν παιδείαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν σκέψιν τε καὶ τὴν αἰσθητικὴν πρὸς ἕν τέλειον ἀνθρώπου τε καὶ κοινωνίας παράδειγμα, ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἠθικῆς θεμελιούμενον. Ἐλεγον ὅτι οὐ πάσαι αἱ γλῶσσαι ὁμοιαὶ εἰσὶν ἀπολύτως τοῦ διαμορφῶσαι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἡ Κλασσικὴ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα ὑπῆρξε τὸ μέγα ἐργαλεῖον μεθ' οὗ ὁ Ἕλληνας ἐδημιούργησε πάντα τὰ ὑψηλότατα, ἃ βροτὸς τις πώποτ' ἐποίησε. Πολλάκις μὲν διάνοια καὶ λόγος αὐτὸ πρᾶγμα ἐστί, ὡσπερ ἔλεγε Πλάτων "διάνοια καὶ λόγος ταῦτά!" Διό, ἡ Κλασσικὴ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα ἀπαραίτητός ἐστι τόσον τοῦ γνωρίζειν τὸν ἡμέτερον πολιτισμὸν ὅσον τοῦ μεταδιδόναι αὐτόν. Ἐσῆμνα δέ, ἐπίσης, τὴν καινῆς ἀναγεννήσεως ἀνάγκην ἔμπροσθεν τῆς κρίσεως ἣν φέρομεν ἐν τῷ δυτικῷ καὶ δε καὶ ἔμπροσθεν τοῦ κινδύνου ἀπολέσαι τὴν ἡμετέραν ταυτότητα.

Πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, ἄπειρα ἐρωτήματα εἰς διάνοιάν μου ἔρχεται. Μετ' αὐ- τῶν οὔτε μὲν οὐδένα ἐνοχλεῖν οὔτε δ' οὐδενὶ οὐδὲν διδάσκειν θέλω, ἀλλὰ φωνῇ συλλογι- σμούς τινας τιθῆναι τε καὶ συλλογιζέσθαι μετ' ἐμοῦ προσκαλεῖν ὑμᾶς. Ὡς ἔλεγον, πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, οἵτινες Ἕλληνες αἰσθανόμεθα δεόμεθα ποιεῖν τι; Τί οὖν δυνάμεθά τε καὶ ὀφείλομεν πράττειν; Οὐσα γε Ἑλλάς ἡ θεματοφύλαξ τούτου μεγάλου πλοῦτου διὰ τί ἐστὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τόποις, ὅταν περασμένοις καιροῖς ὑπῆρξε ἡ κεφαλή τε καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ αὐτῆς πολιτισμὸς προχωρεῖν ἐποίησεν ἄλλας χώρας; Ἄπρακτοι ἄρα γ' ἐνδοξον ἡμῶν περασμένον θεωροῦντες παραμένομεν ἢ ἀπλῶς τὸν ἡμῶν ὀμφαλὸν θεωροῦντες συνεχίσομεν; Οὐκ ἄρα ἴσως συμβαίνει, ἐν τῇ ἀμείνονι ὑποθέσει, ἡμᾶς παραμένειν ἐν τῇ ἀπλῇ θεωρίᾳ τοῦ περασμένου ἢ, ἐν τῷ κακίοντι, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ αὐτοῦ; Οὐκ ἄρα δεησόμεθα γοῦν τὴν ἰδιαιτέραν ἐπίκρισιν ποιεῖν ὡσπερ διαρκῶς ἐποιοῦν πρὶν οἱ Ἕλληνες; Τί οὖν εὐθύνην ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν αὐτῶν, ἐνώπιον τῆς συνειδήσεως τῆς ἡμετέρας τε καὶ ὀλοκλήρου κόσμου;

Πιστεύω εἰλικρινῶς, καὶ οὕτως ἐπιδεικνύω, ὅτι ἡ πρώτη ἐν τῷ ἀντιδρᾶν σοβαρῶς Ἑλλάς δεῖ εἶναι καί, διὰ τοῦτο, δεῖ εἶναι ἡ πρώτη ἐν τῷ ἐγείρεσθαι τε καὶ ἐν τῷ ἀνα- γεννᾶσθαι ἀπὸ τῆς αὐτῆς τέφρας. Πιστεύω, ἐπίσης, ὅτι δυνατόν τε καὶ ἐάν οὕτως ποιῆσῃ πάλιν ἀνακτάοιτο τὴν δόξαν ἣν ἄλλοτε ἔσχε τε καὶ εἶη τὸ φῶς τοῦ κόσμου τε καὶ παράδειγμα μᾶλλον μιμηθησόμενον ὡσπερ ἔλεγε ὁ ἀθάνατος Περικλῆς τοῖς Ἀθηναίοις ἐν τῇ αὐτοῦ ὀμιλίᾳ. Εἰς τοῦτο δεῖ μὲν τὰς συνειδήσεις τὰς ἡμετέρας διεγείρειν τε καὶ καταλείπειν στάσεις αἱ ὀδηγοῦσιν ἡμᾶς εἰς ὄκνον, πρέπει δὲ πράττειν δραστηρίως, ὑποχρεωτικῶς, πειθόμενοι ὅτι δι' ὀρθὴν ὁδὸν τρέχομεν. Ἡ πρώτη ἐργασία ἐστίν, ὡς

ἐγῶμαι, ἡ ἀνάκτησις τῆς κλασσικῆς παιδείας, τοῦ πνεύματος ὃ ἐνέπνευσε αὐτὴν καὶ ἅμα ἡ ἀνάκτησις τῆς κλασσικῆς γλώσσης ὡς ἀναντικατάστατον ἐργαλεῖον. Πρέπει οὖν δραστήριος τε καὶ συνετὸς ἀγωνισμός.

Υπάρχει μὲν ἤδη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν σημαντικὸν ἐργαλεῖον, τοῦτέστι οἱ Ὅμιλοι διὰ τὴν Διεθνοποίησιν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Πρέπει δὲ τούτους τοὺς Ὅμιλους αὐξάνειν καὶ ἐπεκτείνειν διὰ πάσας τὰς πόλεις τε καὶ ἑλληνικὰς χώρας, ὥσπερ ἐπεκτείνεται τὸ ἔλαιον. Ἐάν ἐκάστῳ χωρίῳ τοσοῦτον ὄμιλον ὑπάρχη ἢ αὐτοῦ δύναμις πράξεως καὶ ἐπιδράσεως τεράστιος εἴη. Διὰ ταύτης πράξεως δύναται Ἑλλάς μεταμορφοῦσθαι τόσοσόν ἐν ταῖς κοινωνικαῖς ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς κατασκευαῖς.

Οὕτως δυνατόν ἂν εἴη ἀποφασιστικῶς ἐπιδρᾶν ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ συστήματι τε καὶ ἐν ταῖς ἐκπαιδευτικαῖς πολιτικαῖς ἐν τοῖς σχολείοις, λυκείοις καὶ πανεπιστημίοις. Δῆλον ὅτι τὸ μέλλον οὐκ ἔστιν οὔτε μὲν ἐν τῇ δυνάμει τῶν ὄπλων οὔτε δ' ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἔθνων, ἀλλ' ἐν τῇ νοημοσύνη, ἐν τῇ ποιότητι τῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Νομίζω, εἰλικρινῶς, ὅτι τοῦτο τὸ σχέδιον ἄνω πασῶν πολιτικῶν ἰδεολογιῶν ἔστι καί, πρὸς τούτοις, πᾶσαι αὐτῶν δύναιντο ὑποστηρίξει αὐτόν, ζήτημα γὰρ ἀληθινοῦ πατριωτισμοῦ εἴη.

Ἡ πρᾶξις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως δύναται σπουδαιοτάτη εἶναι, οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Ἐάν χρησιμοποιοῖντο τοὺς διπλωματικούς ἀντιπροσώπους μετὰ προγράμματός τινος συνετῶς κατασκευαζομένου, ἐκάστη Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος, ἐκάστη Διπλωματικὴ Ἀποστολὴ εἶναι δύναιντο ἀποφασιστικὴ λαμπρὰς διεθνοῦς διαχύσεως, οὐ μόνον εἰς τὰς οἰκονομικὰς τε καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἀρχηγῶς εἰς διαχύσιν τῶν τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ ἀξιών. Ὑπάρχουσι, ἐπίσης, ἀνησυχία καὶ πρωτοβουλία περὶ ἃ προστατεύομεν, διὸ πρέπει πάσας τὰς συνεργασίας ἐνώσαι, πάσας τὰς δυνάμεις χρησιμοποιῆσαι τοῦ φθάνειν τούτους τοὺς σκοποὺς.

Δοκεῖ μὴν ὅτι καί, ἐν τῷ παρόντι, τὰ πράγματα ἀλλάσσει ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Βασίζοντες γὰρ ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς Σοφοπόλεως διὰ χρόνου ὑπὸ τοῦ κυρίου Φεδερικό Κρουτβιγ Σαγρέδο τιθεμένης, Κράτη Μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως ἀποφασίζόμενοι εἰσὶν ἐν τῷ ἰδρῦσαι τοῦ καλουμένου "Εὐρωπαϊκὸν Κλασσικῶν Γραμμάτων Κέντρον". Καλὴ εἰδήσις αὕτη ἢ χειροκροτέα καὶ ὑποστηρικτέα. Οἶμαι μὲν, προσωπικῶς, ὅτι τοῦτο Κέντρον δεῖ εἶναι ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ὅμως δέ, ἐκτιμῶ ὅτι ἀπαίσιον ἀντιλογίαν εἶναι τοῦτο τὸ Κέντρον ἰδρῦειν καὶ ἐγκαταλείπειν, ὡς δυστυχῶς ποιεῖται, τὰς κλασσικὰς διδασκαλίας ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτικοῖς προγράμμασιν. Τοῦτο οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ἀπλῶς μία ὑποκρισίας πρᾶξις.

Καθὼς πάντες ὑμεῖς γνωρίζετε ἐν τῇ περασμένη νομοθετικῇ περιόδῳ ὑπέβαλον ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ Κοινοβουλίῳ διὰ τοῦ κυρίου Γαραϊκοεζέα τὰ καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ διὰ τοῦ κυρίου Ἰμαθ μίαν ἀποφάσεως πρότασιν ὅπως διδάσκεται ἡ Κλασσικὴ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ αὐτῆς πολιτισμὸς ἐν πᾶσιν ἀναβαθμοῖς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπάντων Κρατῶν Μελῶν διὰ τῶν ἀντιστοίχων ἐκπαιδευτικῶν προγραμμάτων, ὥστε γίγηται ἡ κοινὴ Γλῶσσα πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν. Ἐν τῇ παρουσίᾳ εὐκαιρία δοκεῖ ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ εὐρωβουλευταὶ ἐνδιαφέρονται περὶ ταύτης τῆς προτάσεως, κατ' εἰδήσεις ὅς ἔχω. Εἶθ' οὕτως εἴη! Καὶ δὴ καὶ ἀγγέλλω ὑμῖν ὅτι μετὰ πρωτοβουλίας τῆς ἡμῶν Φίλης, μέλους τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας, κυρίας Ἄνης Εὐσταθίου διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀγω-

γην και τὸν τηλεοπτικὸν σταθμὸν “Κανάλι Πέντε” συγκεντροῦνται ὑπογραφαὶ Ἑλλήνων πολιτῶν τοῦ ὑποστηρίξαι ταύτην τὴν πρωτοβουλίαν και ὅτι, ἐπίσης, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κοινοβουλίῳ εἷς Βουλευτὴς ἐπηρώτησε τυπικῶς τοὺς Παιδείας τε και Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοὺς περὶ τῆς στάσεως τῆς Κυβερνήσεως εἰς ταύτην πρωτοβουλίαν.

Οἶμαι γε ὅτι πάντες ἐσμέν συναισθανόμενοι τῆς σπουδαιότητος τούτου θεματός τε και ὅτι δεόμεθα συνεχίσαι ἐργαζόμενοι δραστηρίως ὥστε φθάνωμεν τοῦτον τὸν σκοπὸν. Αὕτη ἐστὶ μὴν ἡ ὥρα τῆς ὑποχρεώσεως, ἡ ὥρα τῆς πράξεως ἡ ἀπαιτεῖ ἡμᾶς μεταβολὴν τινα ἡμῶν αὐτῶν, μίαν προσωπικὴν μεταμόρφωσιν, ἄνευ γὰρ τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας οὐδένα δυνησόμεθα καταπεθεῖν. Ἐν τῷ ἡμῶν, προσφέρομεν ἡμᾶς αὐτοὺς τοῦ συνεργάζεσθαι ἄνευ ὄρων τοῦτον τὸν σκοπὸν φθάνοντες, ὥσπερ γὰρ πολλακίς ἐλεξα, πάντες και ἰδιαιτέρως οἱ εὐρωπαῖοι ὀφειλέται ἐσμέν τῆς Ἑλλάδος.

Βουλοίμην τελέσαι ταύτην τὴν σμικρὰν ἡμετέραν λαλίαν μετὰ ῥηθέντος τινός τοῦ Ἡσιόδου ὃ ἐδει χαρασσόμενον εἶναι ἐν τοῖς πνεύμασι πάντων τῶν ἀνθρώπων. Οὗτοί εἰσιν οἱ στίχοι 274-280 τοῦ ἔργου αὐτοῦ Ἔργα και Ἡμέραι λέγοντες:

“ Ὡ Πέρση, οὐ δὲ ταῦτα μετὰ φρεσὶ βάλλεο σῆσι
και νυ δίκης ἐπάκουε, βίης δ' ἐπιλήθεο πάμπαν 275
τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἰχθύσι μὲν και θηρσί και οἰωνοῖς πετεηνοῖς
ἐσθεῖν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς
ἀνθρώποισι δ' ἔδοκε δίκην, ἢ πολλὸν ἀρίστη
γίγνεται”.

Χάριτας πλείστας ὁμολογῶ. Ἐρῶσθε πολλά!

Ἀριστείδης Πολιάναξ,
ὁ λεγόμενος,
Juan Jose Pujana Arza.
Ἐν Ὀλυμπίᾳ, 8η Αὐγούστου 1996.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἄρ' οὖν ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ, πολλὴ ἀνάγκη ὁμολογεῖν ὅτι γε τὰ αὐτὰ ἐν ἐκάστῳ ἔνεστιν ἡμῶν εἶδη τε και ἦθη ἄπερ ἐν τῇ πόλει; οὐ γὰρ που ἄλλοθεν ἐκεῖσε ἀφίκεται. γελοῖον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις οἰήθει τὸ θυμοειδὲς μὴ ἐκ τῶν ἰδιωτῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐγγεγονέναι, οἳ δὴ και ἔχουσι ταύτην τὴν αἰτίαν, οἷον οἱ κατὰ τὴν Θράκην τε και Σκυθικὴν και σχεδόν τι κατὰ τὸν ἄνω τόπον, ἢ τὸ φιλοχρήματον ὃ περὶ τοὺς τε Φοίνικας εἶναι και τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα.

2. Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων και τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ, και τινες ἔλεγον· τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγει; οἱ δὲ Ἕξνων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεύς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν και τὴν ἀνάστασιν εὐαγγελίζετο αὐτοῖς. ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον λέγοντες· δυνάμεθα γνῶναι τίς ἡ καινὴ αὐτῆ ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ; ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γνῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι. Ἄθηναῖοι δὲ πάντες και οἱ ἐπιδημούμενοι ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι και ἀκούειν καινότερον.

Άγγελική Μαλικούτη-Drachman

Γλωσσολόγος, ειδικευμένη στον τομέα της Φωνολογίας. Σπουδές: Παν/μιο Ἀθηνῶν (Πτυχίο 1954, Διδακτορικό 1967), Σορβόνη (1956-57) Παν/μιο Σικάγου (1963-1967). Μέλος της *Linguistic Society of America* και της *Societas Linguistica Europaea*.

Ἐπιστημονικές Δραστηριότητες: Γλωσσολογικό Σπουδαστήριο Παν/μίου Ἀθηνῶν 1954-1964, *Classics Department, Ohio State University* 1969-1973, *Summer Linguistics Institute of the Linguistic Society of America* 1970, *Salzburg Summer School in Linguistics* 1977, 1979, 1982, *Linguistic Department Salzburg University* 1973-1995, περιστασιακά και σε ἑλληνικά παν/μια. Συνεργάτης στα προγράμματα: *Washington State University* (μελέτη της Ἑλληνικῆς 1990-1992), *European Science Foundation (ESF)* (τυπολογία τονικῶν συστημάτων τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν 1990-1995).

Συμμετοχή σε ἑλληνικά και ξένα γλωσσολογικά συνέδρια και δημοσιεύσεις σε ἑλληνικά και ξένα περιοδικά με κύριο ἀντικείμενο τήν ἐξέταση φωνολογικῶν προβλημάτων της Ἑλληνικῆς (Κοινῆς και διαλέκτων) στό πλαίσιο σύγχρονων γλωσσολογικῶν θεωριῶν.

Ἑλληνική γλῶσσα, διαλεκτικός λόγος καί προσωδία

τῆς Ἀγγελικῆς Μαλικούτη-Drachman
Πανεπιστήμιο τοῦ Saizzburg

1. Τό μήνυμα τῆς Ὀλυμπιακῆς ιδέας

Χαιρετίζω τά 100 χρόνια τῆς ἀναβίωσης τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καί τόν ἑορτασμό τους σ' αὐτόν τόν ἴδιο, τόν ἱερό χῶρο, πού ξεκίνησαν. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτό χαιρετίζω τό μήνυμα, πού μέ τήν ιδέα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στέλνει ἀπό τά βᾶθη τῶν αἰῶνων ὁ Ἑλληνισμός. Ἐνα μήνυμα πού συνοψίζεται σέ δύο νοήματα:

Διατήρησε τή φυλή σου καί τή διάλεκτό σου, ἀλλά καί ταυτίσου σάν πανέλληνας.

Καί γενικώτερα: Διατήρησε τήν ταυτότητα τῆς ἐτερότητάς σου, ἀλλά καί ταυτίσου μέ τό σύνολο -τήν ἐνοποιό ιδέα. Ἐνότητα μέσα ἀπό τή διαφοροποίηση.

Τήν ἐνσάρκωση τοῦ μηνύματος αὐτοῦ βλέπουμε καθαρά στούς Ὀλυμπιακοῦς ἀγῶνες. Πόλεμοι καί διαμάχες κατασιγάζουν καί ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀνεξάρτητα φυλῆς καί πόλεως, καλοῦνται νά συμμετάσχουν στούς ἱεροῦς ἀγῶνες. Χαρακτηριστικό τῆς ἐνότητας αὐτῆς εἶναι ὅτι μέσα σέ 100 περίπου χρόνια (588-484 π.Χ.) ἀναγράφονται δώδεκα νίκες Ἑλλήνων ἀπό τόν Κρότωνα, ἀπομακρυσμένη ἀποικία τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν Κάτω Ἰταλία.

2. Τό μήνυμα τοῦ λογοτεχνικοῦ λόγου

Ἐκτός ἀπό τοῦς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, πού συνενώνει τόν Ἑλληνισμό τῆς Ἀρχαιότητος, εἶναι ὁ ἐντεχνος λόγος.

Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι σχεδόν ταυτόχρονα μέ τήν πρώτη ἐγγραφή μαρτυρία ὀνομάτων τῶν Ὀλυμπιονικῶν (776 π.Χ.) ἔχουμε καί μαρτυρίες τοῦ ἄλλου μηνύματος, πού θά στείλει ὁ Ἑλληνισμός στήν ἀνθρωπότητα. Τή δημιουργία τοῦ λογοτεχνικοῦ λόγου. Τόν 7ο αἰ. ἀκμάζουν ἤδη λυρικοί ποιητές, ὅπως ὁ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος (680-640 π.Χ. περίπου) καί ὁ Δωριεύς Ἀλκμάν (660 π.Χ. περίπου), ὁ δημιουργός τῆς χορικῆς ποιήσεως.

Καί τά δύο αὐτά στοιχεῖα-ἀθλητικοί ἀγῶνες καί ἐντεχνος λόγος- διακηρύσσουν τό ἴδιο μήνυμα, τήν ἴδια ιδέα: διαφοροποίηση, ἀλλά καί ἐνοποίηση.

Στήν ὁμιλία μου θά περιοριστῶ στό μήνυμα τοῦ ἐντεχνου λόγου, ὁ ὁποῖος ἐν συνεχείᾳ ἐνσπεύρεται στό εὐρωπαϊκό πνεῦμα.

3. Ἐνότητα μέσω τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας

Τή σχετικά ἐνιαία διαλεκτική ἐνότητα πού ὑποδεικνύουν οἱ ἐπιγραφές τῆς Γραμμικῆς Β τῶν διαφόρων ἀνακτόρων, Πύλου, Κνωσοῦ, Θηβῶν κ.λπ., διασποῦν δύο κυρίως ἱστορικά γεγονότα: Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Δωρικοῦ φύλου στήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ τήν ἐπίδρασή της καί τό ἐπακόλουθο κύμα τοῦ ἀποικισμοῦ.

Κατά την αρχαϊκή και κλασσική περίοδο (8ος-4ος αι. π.Χ.) οι ελληνικές φυλές είναι πιά διαχωρισμένες και εγκαταστημένες στα καθορισμένα γεωγραφικά όρια, απ' όπου θα διαδραματίσουν τον ιστορικό τους ρόλο στην ιστορική πορεία του Έλληνισμού.

Στην ήπειρωτική Ελλάδα οι πόλεις-κράτη με τη διάλεκτό τους είναι διαχωρισμένες με καθαρά τὰ γεωγραφικά όρια της επικράτειάς τους. Στίς ελληνικές όμως αποικίες τέτοιος αύστηρος διαχωρισμός απουσιάζει. Σέ μεγάλα κέντρα συνοικοῦν και συνεργάζονται Έλληνες από διάφορες φυλές και στον ίδιο γεωγραφικό χῶρο μπορεί νά συνυπάρχουν αποικιακές πόλεις διαφόρων φυλών ή κάθε μία με τή δική της διάλεκτο. Η δυνατότητα της συνύπαρξης εδράζεται και στο ότι ή γλωσσική απόσταση ανάμεσα στις διαλέκτους τῶν διαφόρων φυλών δέν είναι τόσο, ὥστε νά ὀδηγεῖ σέ ἀκαταληψία.

Ο συγχρωτισμός αυτός, πέρα από τίς διαμάχες τῶν πόλεων-κρατῶν, δημιουργεῖ τό αἶσθημα μιᾶς ταυτότητας, πού ἐνισχύεται από τήν κοινή γλῶσσα. Έτσι ή ελληνική ταυτότητα ταυτίζεται με τήν ελληνική γλῶσσα, πού ὄχι μόνο ἀποτελεῖ τόν ἐνωτικό κρίκο τῶν Ἑλλήνων τῶν διαφόρων αὐτῶν φυλών, ἀλλά και τούς διαχωρίζει από τούς περιβάλλοντες λαούς, πού από κοινοῦ ἀποκαλοῦν βαρβάρους. Τό ὄνομα Πανέλληνες, πού βρίσκουμε ἤδη χωρίς στον Όμηρο (κατάλογος τῶν νεῶν Β 530) και τόν Ἀρχίλοχο τόν Πάριο ἐνσαρκώνει τό νόημα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς ἐνότητας. Τά πλεῖστα λογοτεχνικά εἶδη - ἐμμετροῦ και πεζοῦ λόγου, με ἐξαιρεση τήν Ἀττική τραγωδία- ἐμφανίζονται κατ' ἀρχάς στις ἀποικίες - ὅπου και ὁ συγχρωτισμός- κατά τή διάρκεια τοῦ 7ου-5ου αι. π.Χ.¹

Σημαντικό χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι τό κάθε λογοτεχνικό εἶδος ἀκολουθεῖ τό διαλεκτικό λόγο τῆς φυλῆς, πού τό πρωτοδημιουργεῖ. Έτσι ὁ Λάκωνας Τυρταῖος ἀκολουθεῖ στις ἐλεγείες του τόν παραδεδομένο για τό εἶδος αὐτό διαλεκτικό λόγο, πού εἶναι ή Ἴωνική διάλεκτος με ἀνάμειξη ἐπικῶν στοιχείων. Καί ὁ ἀττικός τραγωδός χρησιμοποιεῖ Ἀττική διάλεκτο στους διαλόγους, ἀλλά τά χορικά ἀποδίδονται με τόν δωρικό λόγο. Έν τούτοις, ὁ ἐνωτικός κρίκος τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας διαφαίνεται ἀκόμα και μέσα από τή διαφοροποιημένη αὐτή μορφή τοῦ λογοτεχνικοῦ λόγου. Δίπλα στα ἰδιαίτερα διαλεκτικά χαρακτηριστικά, πού ἀπαιτεῖ τό κάθε εἶδος ἐντεχνου λόγου, ἀναφαίνονται και ὑπερδιαλεκτικά και ὑπερτοπικά στοιχεία, πού κατά κάποιον τρόπο ὑποδεικνύουν ὅτι δέκτες τοῦ λογοτεχνικοῦ λόγου εἶναι οἱ Πανέλληνες.²

Η συμβίωση αὐτή τῶν διαλέκτων κάτω από τήν ἐνοποιό ἰδέα τῆς ἐνότητας τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας θά διατηρηθεῖ ἐπί μακρόν, μέχρις ὅτου ή Ἀττική διάλεκτος, λόγω τῆς πνευματικῆς και οἰκονομικῆς ἐπικράτησης τῶν Ἀθηνῶν και τῆς ἐξασθένησης τῶν πολιτικῶν ὁρίων, θά ἀποβεῖ αὐτή ή ἴδια ή ἐνοποιός ἐνσάρκωση τῆς γλῶσσας τοῦ ἐλληνισμοῦ.

4. Ἐξάπλωση τῆς προσωπίας στο εὐρωπαϊκό πνεῦμα: Δακτυλικός ἐξάμετρος.

Ο ἐντεχνος λόγος, πού ἀπετέλεσε ἕναν από τούς ἐνωτικούς δεσμούς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μεταδίδεται ἐν συνεχεία και στο μετέπειτα εὐρωπαϊκό πνεῦμα. Τόσο τά λογοτεχνικά εἶδη ὅσο και ή μετρική τους μορφή υἱοθετοῦνται και συνεχίζονται πρῶτα από τούς Λατίνους.³

Η υἱοθέτηση αὐτή δείχνει και από μία ἄλλη σκοπιά, τό γόητρο ὄχι μόνο τοῦ ἑλλη-

νικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά καί τοῦ φορέα του· τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, μέ τόν ἰδιάζοντα τονικό της χαρακτήρα. Ὅπως εἶναι γνωστό, στά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὁ τονισμός συνίσταται ἀπό δύο στοιχεῖα: τή φωνητική πραγμάτωση τοῦ τόνου συνοδεύει καί μία δίχρονη ἀνοδική καί καθοδική μελωδία (ὀξύτητα καί βαρύτητα τῆς φωνῆς), πού ἡ καλύπτει τούς δύο χρόνους μιᾶς μακρᾶς συλλαβῆς (ἡ γνωστή μας περισπωμένη) ἢ καταμερίζεται μεταξύ τῶν χρόνων δύο συλλαβῶν (ἡ περίπτωση τῆς ὀξεῖας).

Στόν ἔμμετρο λόγο τά δύο αὐτά φωνητικά στοιχεῖα πραγμάτωσης τοῦ τόνου διασπῶνται. Ἔτσι σημαντικός παράγοντας γιά τήν ἰσχυρή μετρική θέση, δέν εἶναι ἡ θέση τοῦ λεξικοῦ τόνου μέ τή διάκριση σέ τονούμενες καί ἄτονες συλλαβές, πού συνεπάγεται, ἀλλά ἡ διάκριση τῶν συλλαβῶν σέ φύσει ἡ θέσει μακρές⁴ -δηλαδή ἀφενός μέν ἡ παρουσία μακροῦ φωνήεντος ἢ διφθόγγου ἔναντι βραχέος φωνήεντος καί ἀφετέρου ἡ παρουσία κλειστής ἔναντι ἀνοικτῆς συλλαβῆς. Ἔτσι π.χ. μιᾶ λέξη, ὅπως ἐπαμειβόμενος, μέ λεξικό τόνο στήν προπαραλήγουσα καί προηγούμενη μακρά συλλαβή, προσαρμόζεται στήν ἰσχυρή μετρική θέση τοῦ ὁμηρικοῦ δάκτυλου (-υυ) μέ τή μακρά συλλαβή -μει- καί ὄχι τήν τονισμένη -βό-. Καί μιᾶ λέξη, ὅπως Ἀχιλλεύς, μέ τονισμένη τή ληκτική συλλαβή, ἀλλά θέσει μακρά τήν προηγούμενη· λόγω τοῦ διπλοῦ ὕγρου / πού ἀκολουθεῖ· ἔχει παρόμοια μετρική προσαρμογή. Ἡ τονισμένη ληκτική συλλαβή -λεύς- ἀγνοεῖται καί τήν ἰσχυρή μετρική θέση τοῦ ληκτικοῦ σπονδαίου παίρνει ἡ θέσει μακρά συλλαβή -χιλ- (Allen 1973, 261). Πβ.

Ιλ. Ι 84: τόν δ' ἄπα/ μειβόμε/ νος προσέ/ φη πόδας/ ὠκύς Ἄ/ χιλλεύς

- υυ/ - υυ/ - υυ/- υυ/ - υυ/ -

Τό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τῆς προσωδιακῆς πραγμάτωσης τοῦ τόνου τῆς Ἑλληνικῆς λείπει ἀπό τή Λατινική. Στή γλῶσσα αὐτή, διάκριση τῶν συλλαβῶν σέ φύσει ἡ θέσει μακρές ἢ βραχεῖες συλλαβές -ἀνάλογη μέ τήν Ἑλληνική- εἶναι βασική γιά τή θέση τοῦ τόνου: πβ. π.χ. τονισμό στήν παραλήγουσα σέ τύπους μέ φύσει ἡ θέσει μακρό φωνῆεν στή συλλαβή αὐτή, ὅπως *ref [e:cit- ref] ectus*, ἀλλά *rf efcit* μέ τονισμό στήν προπαραλήγουσα, ἐφόσον τό φωνῆεν τῆς παραλήγουσας εἶναι βραχύ. Ὁ τονισμός, ὅμως, αὐτός στά Λατινικά πραγματώνεται φωνητικά σάν δυναμικός, χωρίς τή συνοδεία μελωδίας. Ἐπιπλέον οἱ κανόνες τονισμοῦ τῆς Λατινικῆς -ἐν ἀντιθέσει πρὸς τήν Ἑλληνική- ἀποκλείουν παρουσία τόνου στή ληκτική συλλαβή μιᾶς λέξης, ἐκτός φυσικά ἂν ἡ λέξη εἶναι μονοσύλλαβη.

Αὐτές οἱ διαφορές θεωρητικά καθιστοῦν τήν ἀποδοχή τοῦ μετρικοῦ συστήματος μιᾶς γλώσσας μέ διαφορετικό τονικό σύστημα, ὅπως ἡ Ἑλληνική, σχετικά δυσχερῆ. Ἐν τούτοις ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας σάν φορέας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος στούς Λατίνους φτάνει μέχρι τοῦ σημείου νά μιμηθοῦν ἀκόμα καί τόν μελωδικό τόνο τῆς ὀξεῖας καί περισπωμένης σέ λέξεις ἀντίστοιχες μέ τίς ἑλληνικές, ὅπως π.χ. στά: *arma* μέ ὀξεῖα, καί *mūsa*, μέ περισπωμένη, ὅπως καί στά ἀντίστοιχα ἑλληνικά (ἡάρμα μέ ὀξεῖα: *μουσα* μέ περισπωμένη). Μιά μίμηση, πού κατά τόν εὐστοχο χαρακτηριστικό τοῦ Allen (1973, 151): "*ὄχι μόνο δέν ἀποδεικνύει παρουσία μελωδικοῦ τόνου στή Λατινική, ἀλλά προκαλεῖ καί ἀμυχανία*".

Τὴν ἴδια μίμηση προσωδίας βρίσκουμε καί στὸν ἐντεχνο λόγο. Θὰ περιοριστῶ μόνο στό μέτρο τοῦ ὀμηρικοῦ ἔπους.

Ὁ λατινικός δακτυλικός ἐξάμετρος, πού χρησιμοποιοῦν πρῶτα ὁ Ἐννιος (239-169 π.Χ.) καί ὁ Λουκρήτιος καί ἀκολουθοῦν ὁ Βιργίλιος καί ὁ Ὀβίδιος, εἶναι μίμηση τοῦ ὀμηρικοῦ ποσοτικοῦ ἐξάμετρου μέ κάποια σχετική προσαρμογή στό τονικό σύστημα τῆς Λατινικῆς. Βασικά ὅμως ἡ μετρική διάκριση σέ ἰσχυρές ἢ μὴ μετρικές συλλαβές (ἡ γνωστή θέση καί ἄρση τοῦ μέτρου) μέ μίμηση τῆς Ἑλληνικῆς, στηρίζεται στή διάκριση σέ μακρές καί βραχεῖες συλλαβές καί ὄχι σέ τονισμένες καί ἄτονες, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς ἀπὸ ἓνα τονικό σύστημα μέ δυναμικό τόνο, ὅπως τῆς Λατινικῆς.

5. Ἐπέκταση τοῦ ἐξάμετρου καί σέ ἄλλες Εὐρωπαϊκές γλώσσες

Περαιτέρω ἐξάπλωση τοῦ δακτυλικοῦ ἐξάμετρου, ἀπὸ μίμηση τοῦ λατινικοῦ, βρίσκουμε μεταγενέστερα καί στὸν ἐντεχνο λόγο ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν⁵. Ὅπως π.χ. στήν Ἀγγλική, τὴ Γερμανική, τὴ Γαλλική, ἀκόμα καί τὴ Φινλανδική, πού εἶναι γλώσσα μὴ-ἰνδοευρωπαϊκή μέ διαφορετικό τονικό σύστημα: σταθερό τόνο σέ κάθε ἀρχική συλλαβὴ μιᾶς λέξης (Allen, 1973:353).

Τὰ πρῶτα πειράματα ἐφαρμογῆς τοῦ δακτυλικοῦ ἐξάμετρου στίς γλώσσες αὐτές, μέ διαφορετικό τονικό σύστημα, εἶναι μίμηση τοῦ ποσοτικοῦ ἐξάμετρου καί γι' αὐτό ἡ ἐπιτυχία τους ἀμφισβητεῖται. Τελικά ὅμως ἀκολουθεῖ μέ μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἡ προσαρμογὴ τοῦ ποσοτικοῦ ἐξάμετρου σέ δυναμικό, ὅπου τό μακρὸ φωνῆεν τῆς ἰσχυρότερης μετρικῆς θέσης ἀντικαθίσταται μέ ἓνα τονισμένο φωνῆεν. Μιά προσαρμογὴ ἀναγκαία γιὰ γλώσσες μέ δυναμικό τονισμό.⁶

6. Μετρικός πόδας: Σπόρος καί στήν Ἐπιστήμη: Μετρική Θεωρία

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὸν ἐντεχνο λόγο, ὁ μετρικός πόδας τῆς Ἑλληνικῆς προσωδίας μέ τίς δύο βασικές του μορφές (τοῦ τροχαίου καί τοῦ ἱαμβου) παίρνει καί σήμερα ὀργανική θέση στή σημερινή γλωσσολογικὴ ἐπιστήμη, μέ σημαντικές συνέπειες γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν τονικῶν συστημάτων.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς ἀναθεωρημένης Γενετικῆς Φωνολογίας εἶναι ἡ Μετρικὴ Φωνολογία μέ κύριο ἀντικείμενο τὴν ἀνάλυση τῶν τονικῶν συστημάτων τῶν διαφόρων γλωσσῶν. Θέση τῆς μετρικῆς Φωνολογίας εἶναι ὅτι ὁ μετρικός πόδας δέν εἶναι μόνο μονάδα τοῦ ἔμμετρου λόγου ἀλλὰ καί ἰδιότητα τοῦ ρυθμοῦ τῆς καθημερινῆς γλώσσας. Ἔτσι, βασικά τονικά σχήματα μέ τὰ ὅποια τυποποιοῦνται καθολικά τὰ διάφορα γλωσσικά συστήματα εἶναι ὁ ἱαμβος καί ὁ τροχαῖος. Περαιτέρω διαφοροποιήσεις τῶν τονικῶν συστημάτων ὀφείλονται στή συνεργία ἄλλων παραμέτρων.

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς θέσης αὐτῆς τῆς Μετρικῆς θεωρίας, πού εἶναι κι αὐτὴ καρπὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, φέρνει μιὰ ἐπανάσταση στήν ἀνάλυση τοῦ τονικοῦ συστήματος τῶν διαφόρων γλωσσῶν συμπεριλαμβανομένης τῆς Νέας καί Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Θὰ περιοριστῶ σέ μερικά ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰ Νέα Ἑλληνικά.

Εἶναι, γενικά, ἀποδεκτό ὅτι ὁ τονισμὸς τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ρυθμίζεται μέ ἓνα τρισυλλαβικό περιορισμό, πού μάλιστα συνεχίζει τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικό. Ὅμως, νεώτερη

ανάλυση μέ τή Μετρική Θεωρία δείχνει ότι ή θέση του τόνου στη γλώσσα μας ρυθμίζεται μέ τροχαϊκό πόδα (Μαλικούτη- Drachman & Drachman 1988, 1992). Ό τρισυλλαβικός τονισμός, όπως π.χ. άνθρωπος, θάλασσα κατά βάσεις είναι ένας τροχαϊός πόδας, ό οποίος μέ τήν προσθήκη μιός ληκτικής συλλαβής, πού είναι έξωμετρική, μεταβάλλεται επιφανειακά σέ δάκτυλο.

Ή μετρική αυτή ανάλυση έχει τό πλεονέκτημα νά ένοποιεί όλα τά τονικά συστήματα τής Νέας Έλληνικής - Κοινής και διαλέκτων- λύνοντας έτσι προηγούμενα προβλήματα. Για παράδειγμα: Στο ρηματικό τονισμό των τύπων τής Κοινής ταραζομαι, αλλά πληθ. ταραζόμαστε, έχουμε μετακίνηση τόνου, πού αποδίδεται στην τρισυλλαβία. Οί αντίστοιχοι όμως διαλεκτικοί τονισμοί από Βόρεια π.χ. ιδιώματα, όπως: ταραζομαι - ταραζομαστε, μέ τονισμό στην τέταρτη συλλαβή, αποδεικνύουν κατάργηση τής τρισυλλαβίας. Αντίθετα οί διαλεκτικοί τονισμοί: ταραζομαι- ταραζομ' αστε μέ δευτερεύοντα τόνο, από Βόρεια και πάλι ιδιώματα, αποδεικνύουν τήν αδιάλειπτο ισχύ της. Τό πρόβλημα αυτό τής διατήρησης ή μή του τρισυλλαβικού τονισμού, πού ταλαιπώρησε επί σειρά ετών τήν προηγούμενη έρευνα, λύνεται αυτόματα μέ τή μετρική ανάλυση τής Νέας Έλληνικής, πού προτείνουμε.

Βασικό μετρικό σχήμα όλων των διαλεκτικών διαφορών είναι ό τροχαϊός. Οί τονικές διαφορές είναι απλώς επιφαινόμενο του τρόπου, πού οί ρηματικές καταλήξεις συνάπτονται στο ρηματικό θέμα. Έτσι, στην Κοινή αποτελούν ένα μετρικό πεδίο μέ τό θέμα, όθεν και ή μετακίνηση του τόνου. Στα άλλα ιδιώματα, όμως, αποτελούν χωριστό μετρικό πεδίο, πού ή είναι μετρικά ούδέτερο, έξ ου και ή μή παρουσία δεύτερου τόνου, ή μετροποιείται χωριστά, έτσι και ή παρουσία δεύτερου τόνου.

Μιά τέτοια ανάλυση υποστηρίζεται και από άλλα φαινόμενα, όπως π.χ. γραμματικά. Συγκεκριμένα ή κατανομή παραγωγικών επιθημάτων μπορεί νά ρυθμίζεται από τό άν τό ρηματικό θέμα σχηματίζει ή όχι ένα τροχαϊό (Μαλικούτη- Drachman & Drachman 1994). Ένα παράδειγμα είναι ή κατανομή των επιθημάτων : -μα και -σιμο για τήν παραγωγή ρηματικών ονομάτων. Έχουμε: -μα σέ θέμα τουλάχιστον δισύλλαβο, δηλ. μέ τροχαϊό: σκουπιζ-ω > σκούπισμα, ανοίγ-ω> άνοιγμα, αλλά: -σιμο σέ θέμα μονοσύλλαβο χωρίς τροχαϊό: βάφ-ω> βάψιμο, ρίχν-ω> ρίξιμο.

Αποκαλυπτική είναι και ή γλώσσα των συνθημάτων, πού όπως ξέρουμε βρίσκεται μεταξύ πεζού και έμμετρου λόγου: Ανάλυση τής μετρικής δομής τους δείχνει καθαρά ότι ρυθμός του πεζού λόγου είναι ό τροχαϊός. Έτσι π.χ. ένα από τά συνθήματα των παιδιών τής ιστορικής γενιάς του Πολυτεχνείου είναι: (Μαλικούτι - Drachman & Drachman 1980)

θέλου- με ά-ντίστα- ση
- u - u - u - u

μέ τροχαϊκό ρυθμό κατά μήκος όλης τής φράσης, πού είναι άκριβώς αντίστοιχος και προβάλλει ανάγλυφα τόν ρυθμό του πεζού λόγου:

θέλου- με ά- ντίστα-ση ή θέλου-με ά-νάπau-ση

πού είναι κι αυτός τροχαϊκός και εξαπλοῦται σε ὅλη τὴν πρόταση ἐνοποιώντας τὰ συντακτικά της μέρη, μόνο πού δὲν τραγουδιέται.

Σημειωτέον ὅτι ἡ τροχαϊκή αὐτὴ ἀνάλυση τοῦ νεοελληνικοῦ τονισμού συμφωνεῖ καὶ μετὸν τονισμό τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Τελευταία ἀνάλυση τῆς Steriade (1988) μετὴν μετρικὴ θεωρία ἐδείξε ὅτι καὶ στὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά ἡ θέση τοῦ τόνου ρυθμίζεται μετὸ μετρικὸ σχῆμα τοῦ τροχαίου. Ἔτσι ἡ ἀνάλυση τοῦ Νεοελληνικοῦ τονικοῦ συστήματος μετὰ βάση ἓνα τροχαῖο ὄχι μόνο δὲν ἀντίκειται στὸ μετρικὸ πόδα τοῦ τονικοῦ συστήματος τῆς Ἀρχαίας, ἀλλὰ ἐπιπλέον ἀποδίδει καλύτερα τονικά φαινόμενα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ συμφωνεῖ μετὰ τὰ καθολικά γλωσσικά τῆς Μετρικῆς Θεωρίας.

Σύνοψη

Ἐδείξα πῶς ὁ ἐντεχνος διαλεκτικός λόγος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπέτελεσαν ἱστορικά πυρήνα συνένωσης τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν. Ἐπιπλέον πῶς ἡ προσωδιακὴ δομὴ τοῦ ἔμμετρου λόγου ἔθεσε τὴ σφραγίδα της ὄχι μόνο στὸν ἐντεχνο λόγο τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ στὴ σημερινὴ ἐπιστήμη αὐτὴ καθεαυτή.

7. Αἴτημα γιὰ ἐνοποίηση τῆς γλώσσας σὲ νεώτερους χρόνους

Ὅμως, στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἴτημα γιὰ μιὰ ἐνοποίηση τῆς γλώσσας παρουσιάζεται ἐκ νέου στοὺς νεώτερους χρόνους. Καὶ αὐτὴ τὴ φορά τὴν ἀναζητούμενη λύση δὲν θὰ προσφέρει ὁ ἐντεχνος λόγος, ἀλλὰ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἐνότητα, πού ἀπέκτησε ὁ ἐλληνικός λόγος στὴν Ἑλληνιστικὴ περίοδο μετὴν ἐπικράτηση τῆς Ἀττικῆς Κοινῆς καὶ τὴ βαθμιαία ἐξαφάνιση τῶν ἄλλων διαλέκτων, διασπᾶται καὶ πάλι μετὰ μιὰ νέα διαφοροποίηση, τὴ διγλωσσία, τὴν ἀπόσταση τοῦ προφορικοῦ ἀπὸ τὸ γραπτὸ λόγο, πού ἀρχίζει μετὸν Ἀττικισμό, καὶ πού θὰ σφραγίσει γιὰ χρόνια τὴν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας μας. Σ' αὐτὴν, κατὰ τὴ Βυζαντινὴ, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, περίοδο ἓνας νέος κατακερματισμὸς προστίθεται μετὴν ἐμφάνιση τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων.

Ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἐνοποίησης, αὐτὴ τὴ φορά μετὴν ἀναζήτηση τῆς μορφῆς μιᾶς ἐνιαίας γλώσσας, ἐμφανίζεται καὶ πάλι ἐντονη. Ἀπαιτήθηκε ὅμως πολὺς χρόνος γιὰ νὰ καλυφθεῖ.

Μιὰ ἐξήγηση, πού δίνεται γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ δὲν μπόρεσε νὰ λυθεῖ μετὴν ἐπικράτηση μιᾶς ἐνιαίας γλωσσικῆς μορφῆς κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο εἶναι: Β.Ν.Ν.(ewton) "ὅτι τὸ Βυζάντιο δὲν παρουσίασε μιὰ μορφή σὰν τοῦ Dante, πού θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ κάνει τὸν προφορικὸ λόγο ὄχημα μιᾶς μεγάλης λογοτεχνίας".

Νομίζω ὅμως ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψη μιᾶς μεγάλης ἰδιοφυίας ἢ ἀκόμα καὶ λογοτεχνίας. Ἐντεχνος λόγος δημιουργεῖται καὶ πάλι. Τὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως, ποίηση στὴν Κύπρο, στὴν Κρήτη, στὰ Ἐπτάνησα - στὴν περιφέρεια καὶ πάλι τοῦ Ἑλληνισμοῦ - πού ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ ἐπεκταθεῖ πέρα ἀπὸ τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῆς δημιουργίας του.

Πιστεύω ὅτι αὐτό, πού ἐμπόδιζε τὴν ἀναζητούμενη ἐνοποίηση, ἦταν τὸ ὄραμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν ἀπόκτηση μιᾶς ταυτότητας χαμένης πιά στὰ βάθη τοῦ παρελθόντος.

Μόνο όταν η γλώσσα ξεπέρασε τὰ διαχωριστικά όρια Δημοτικής καί Καθαρεύουσας καί έγινε υπερδημοτική καί υπερκαθαρεύουσα, όταν τὰ δυό ρεύματα συγχωνεύτηκαν, μπόρεσε νά κατασιγάσει τό φάσμα τοῦ παρελθόντος καί νά προσφέρει ἡ Δημοτική γλώσσα τήν ἀναζητούμενη ἐνοποίηση.

Καί ἐδῶ θά ξαναγυρίσω στό μήνυμα τῆς Ὀλυμπίας. Ἐνοποίηση, ἀλλά καί διατήρηση τῆς ἑτερότητας.

Σήμερα, μέσα στήν ἐνοποίηση, πού πρόσφερε ἡ Δημοτική, ὑπάρχει μιὰ μορφή ἑτερότητας, πού κινδυνεύει νά χαθεῖ. Ἡ διαφοροποίηση καί ἡ ἑτερότητα τοῦ διαλεκτικοῦ μας λόγου. Καί θά ἐπαναλάβω καί σήμερα τήν θέση, πού ἔχω ἤδη ὑποστηρίξει, γιά ἀναγνώριση, σεβασμό καί διατήρηση τῶν διαλέκτων μας, ὅσων τουλάχιστον ἐπιβιώνουν ἀκόμα.

Ἐνοποίηση δέν σημαίνει ἐξαφάνιση τῆς ἑτερότητας, ἀλλά, ὅπως καί τό μήνυμα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων: ἐνοποίηση, ἀλλά καί ταυτόχρονη διαφοροποίηση.

Κι αὐτό εἶναι τό μήνυμα πού θά ἤθελα νά ἐπαναλάβω σάν κατακλεῖδα τῆς συμμετοχῆς μου στόν σημερινό πανηγυρισμό: Ἐνοποίηση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου ἢ καί ὅλης τῆς εὐρύτερης ἀνθρωπότητας, χωρίς ἰσοπέδωση τῆς ἑτερότητας τῶν μελῶν, πού τήν ἀποτελοῦν, ἀλλά μέ ἀναγνώριση, σεβασμό καί διατήρησή τους.

Εὐχαριστῶ

Βιβλιογραφικές ἀναφορές

Allen, W.S. 1973. *Accent and Rhythm: Prosodic Features of Latin and Greek: a Study in Theory and Reconstruction*. Cambridge: At the University Press.

Malikouti-Drachman, A. & G. Drachman. 1980. "Slogan chanting and Speech Rhythm in Greek" *Phonologica* 1980, 283-292.

Μαλικούτη-Drachman, A. & G. Drachman. 1988. "Τονισμός στά Ἑλληνικά". *Μελέτες γιά τήν Ἑλληνική Γλώσσα. Πρακτικά τῆς 9ης Συνάντησης τοῦ Γλωσσολογικοῦ Τομέα τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 127-143.

..... 1992. "Σύγκριση τοῦ ρηματικοῦ τονισμοῦ Κοινῆς καί Διαλέκτων". *Μελέτες γιά τήν Ἑλληνική Γλώσσα. Πρακτικά τῆς 13ης Συνάντησης τοῦ Γλωσσολογικοῦ Τομέα τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 143-161.

..... 1994. "Προσωδιακή περιχάραξη καί θεωρία τοῦ Βέλτιστου: Μιά πρώτη ἐφαρμογή στά Ἑλληνικά". *Μελέτες γιά τήν Ἑλληνική Γλώσσα. Πρακτικά τῆς 15ης Συνάντησης τοῦ Γλωσσολογικοῦ Τομέα τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 186-198.

N(ewton) B.N. - "Byzantine Greek". *Encyclopaedia Britannica: the languages of the world: Greek*: 634

Steriade, D. 1988. "Greek Accent: A case for preserving structure". *Linguistic Inquiry*, 19. 271-314.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η Ίωνική Λυρική ποίηση με εκπρόσωπο τόν Αρχίλοχο τόν Πάριο αναπτύσσεται στην Ίωνία τής Μ. Ασίας. Ο Ησίοδος κατάγεται από τήν Κύμη τής Αιολίδος. Οί παλαιότεροι εκπρόσωποι τής Δωρικής Χορικής ποιήσεως Σπησίχορος καί Ίβυκος εἶναι καί αὐτοί Ἴωνες. Στή Φιλοσοφία ὁ Πυθαγόρας, Σάμιος, ἔχει τή σχολή του στόν Κρότωνα τής Κάτω Σικελίας.

2. Γιά παράδειγμα ἡ χρήση τῆς αὔξεσης. Ἡ σταθερή παρουσία της στόν πεζό λόγο καί τίς ἐπιγραφές δείχνουν ὅτι κατά τούς ἱστορικούς χρόνους ἡ αὔξεση εἶναι πιά ὀργανικό μέρος τῆς ρηματικῆς μορφολογίας. Ὅμως ἡ χρήση της στόν ἐντεχνο λόγο, ἀνεξάρτητα ἀπό τό εἶδος του, εἶναι ἐλεύθερη κατά μίμηση ὁμηρικῆ. Κι αὐτό ὄχι μόνο στή Χορική π.χ. ποίηση, ἀλλά ἀκόμα καί στά χορικά τῆς Τραγωδίας, ἐν ἀντιθέσει πρός τά διαλογικά της μέρη, ὅπου παράλειψή της εἶναι σπάνια καί περιορισμένη στήν ἀρχή στίχου.

3. Τό μόνο γνήσιο λατινικό μέτρο, πού παραδίδεται, εἶναι ὁ Σατούρνιος ἢ Κρόνιος στίχος.

4. Σημειωτέον ὅτι ἡ διάκριση σέ φύσει καί θέσει μακρά συλλαβή εἶναι βασική καί γιά τήν ἀπονομή τῆς θέσης τοῦ λεξικοῦ τόνου. Βλ. Steriade (1988).

5. Φυσικά, παράλληλα μέ τά ἤδη ὑπάρχοντα παραδεδομένα μέτρα τῆς ἐκάστοτε γλώσσας, ὅπως τά γερμανικά μέτρα.

6. Παρόμοια προσαρμογή βρίσκουμε πολύ νωρίτερα καί στή μεταγενέστερη Ἑλληνική, στούς ὕμνους π.χ. τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ (4 αἰ. μ.Χ.), πράγμα, πού πιστοποιεῖ τήν ἀπώλεια τῆς ἀρχαίας προσωδίας στή γλῶσσα μας καί τή μεταβολή τοῦ τονικοῦ μας συστήματος σέ δυναμικό.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΕΘΝΙΚΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΡΩΣΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

τοῦ VICTOR SOKOLIUK

Ἄξιότιμοι κυρίες καί κύριοι,

Γνωρίζετε ἀσφαλῶς πῶς ἡ ἑλληνορωσική γλωσσική ἐπικοινωνία ἀριθμεῖ ἤδη πολλούς αἰῶνες. Ἀκόμη καί ἡ λέξη РoсcиЯ (Ρωσία), σέ ἀντίθεση μέ τήν πιό ἀρχαία λέξη Рycь (Ρους), γιά τήν προέλευση τῆς ὁποίας οἱ γνώμες τῶν ἐπιστημόνων διχάζονται, μᾶς εἶναι γνωστή ἀπό τά ἐγγραφα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ἐκχριστιανισμός τῆς Ρωσίας τό 10ο αἰῶνα ἄσκησε ἐξαιρετικά εὐεργετική ἐπίδραση στήν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀνατολικῶν Σλάβων. Στό ἀνατολικό σλαβικό ἔδαφος ἔχει μεταφερθεῖ μιᾶ ὁλόκληρη λόγια παράδοση (βυζαντινή) μέ σημαντικότετη ἐπενέργεια στήν Ἀρχαία Ρωσική Γλῶσσα. Τά ἀποτελέσματα τῆς εἶναι πολύ αἰσθητά στίς σύγχρονες γλῶσσες: τή Ρωσική, τήν Οὐκρανική καί τή Λευκορωσική. Ἡ Ρωσία ἀφομοίωσε τό χριστιανικό πολιτισμό ἄμεσα ἀπό τό Βυζάντιο καί μέσῃ τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία δέχτηκε τό βυζαντινό ἑλληνικό πνεῦμα νωρίτερα καί μπόρεσε νά μεταβιβάσει στή Ρωσία τόν ἑλληνικό πολιτισμό σέ μορφές ἤδη προσαρμοσμένες στήν κουλτούρα τῶν Σλάβων, πρῶτα καί κύρια μέ τήν Ἀρχαία Σλαβική Γλῶσσα. Ἡ βασικότετη ἰδιομορφία τῆς Σλαβικῆς Γραφῆς συνίσταται στό ὅτι ἤδη ἀπό τήν ἀρχή ἐκπονήθηκε ὡς τρόπος ἀπόδοσης καί διάδοσης τῶν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν κειμένων.

Σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἱεραποστολικῆς καί μεταφραστικῆς δραστηριότητος τοῦ Κύριλλου καί τοῦ Μεθόδιου, καθώς καί τῶν πολυάριθμων μαθητῶν τους, δημιουργήθηκε ἡ Σλαβική Λογοτεχνική Γλῶσσα, αὐστηρότατα προσἀνατολισμένη στήν Ἑλληνική. Τή βάση αὐτῆς τῆς γλώσσας, πού τήν ἀποκαλοῦν συχνά Ἐκκλησιαστική Σλαβική, ἀποτελοῦν βέβαια οἱ διάλεκτοι τῶν Νότιων Σλάβων, ἀλλά τό πιό σημαντικό εἶναι ἡ πάνω ἀπό τίς διαλέκτους ὀργάνωσή της ὡς γλώσσας λογοτεχνικῆς, ὡς γλώσσας ἀναπτυγμένης χάρη -

* Διευθυντής τοῦ Τμήματος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στό Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο Μόσχας, Καθηγητής Νεοελληνικῆς Γλώσσας στό Γλωσσολογικό Πανεπιστήμιο Μόσχας καί τῆ Θεολογική Ἀκαδημία Μόσχας.

στόν "έλληνικό" προσανατολισμό της.

Στήν Άρχαία Ρωσία τοῦ Κιέβου ἀναπτύσσεται πλατιά τό ἔργο μετάφρασης ἀπό τήν Ἑλληνική τῶν λειτουργικῶν βιβλίων, τῶν Βίων τῶν Ἁγίων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν χρονικῶν κ.ά., πρᾶγμα πού ἀποτελέσσε σοβαρότατο κίνητρο γιά τήν ὀργάνωση, τήν ἀνάπτυξη, τόν ἐμπλουτισμό καί τήν τελειοποίηση τῆς Ρωσικῆς. Ἐπί Γιαροσλάβ τοῦ Σοφοῦ (11ος αἰώνας) συντελεῖται μιᾶ ὀρμητική πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας στήν ὁποία σημαντικότερο ρόλο διαδραμάτιζαν οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς. Μέ τήν εὐκαιρία πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι μέχρι καί τόν Ἕλληνα μητροπολίτη Μόσχας Ισίδωρο (1437-1441), ὄλοι σχεδόν οἱ μητροπολίτες τῆς Ρωσίας ἦταν Ἕλληνες. Οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες ἱερεῖς στήν Ἄρχαία Ρωσία τοῦ Κιέβου ὄχι μόνο ὑπηρετοῦν τούς νέους, ἀλλά καί καταρτίζουν "έθνικά στελέχη" γιά τήν Ἐκκλησία καί, σάν συνέπεια, διαδίδονται οἱ γνώσεις καί ἡ μόρφωση, γενικά.

Ἡ γλῶσσα τῶν φημισμένων χαρτῶν τοῦ Νόβγκοροντ γραμμένων σέ φλοιό σημιῶδας δείχνει πώς στό Νόβγκοροντ τῶν 11ου-12ου αἰώνων γνώριζαν τήν Ἑλληνική. Στούς χάρτες συναντᾶμε τήν διατύπωση "ΟΤ ΠαПа" (ἀπό τόν παπά) ἀντί τοῦ ρωσικοῦ πού ἀναμφίβολα εἶναι μετάφραση τοῦ ἑλληνικοῦ "χάριν πράττη". Εἶναι ἐνδεικτικό πώς στήν Ἄρχαία Ρωσία οἱ μεταφραστῆς (πολλοί ἀπό τούς ὁποίους ἦταν Ἕλληνες) ἐπίδωκαν νά ἀποδώσουν ὅλες χωρίς ἐξαίρεση τίς ἰδιομορφίες τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, ἀκόμη καί τά ἄρθρα, τά ὁποῖα στή Ρωσική δέν ὑπάρχουν (τά ἄρθρα εἰδικά ἀποδίδονταν μέ δεικτικές καί κτητικές ἀντωνυμίες). Ἀναπαράγονταν στή μετάφραση καί ἡ μή χαρακτηριστική γιά τή Ρωσική γλῶσσα τοποθέτηση πρόθεσης ὕστερα ἀπό τό οὐσιαστικό: Χριστοῦ ἔνεκα.

Ἡ Ἄρχαία Ρωσία γίνεται βαθμιαῖα κράτος μέ νέο ὑψηλό ἐπίπεδο πολιτισμοῦ. Δέν πρέπει ὡστόσο νά νομίζει κανεῖς ὅτι τήν ἐποχή τῆς εἰδωλολατρίας δέν εἶχε δική της ἰδιόμορφη κουλτούρα. Αὐτός ὁ λαϊκός εἰδωλολατρικός πολιτισμός ἐξῆσε καί μετά τόν ἐκχριστιανισμό τῆς Ρωσίας ἀκόμη γιά πολύ καιρό καί ἔδωσε στήν Ἄρχαία Ρωσική Τέχνη καί Πολιτισμό ἰδιόμορφα γνωρίσματα. Στήν ἀνάπτυξη τοῦ Ρωσικοῦ Πολιτισμοῦ (καί συνεπῶς καί τῆς Ρωσικῆς Γλῶσσας) ἐξαιρετικά μεγάλο ρόλο διαδραμάτιζαν τά μοναστήρια, πού ὑπῆρξαν φυτώρια χριστιανικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τά μοναστήρια στή Ρωσία γιά πολλούς αἰῶνες δέν ἦταν μόνο θρησκευτικά κέντρα, ἀλλά κάτι παρόμοιο μέ τίς ἀκαδημίες καί τά πανεπιστήμια. Στά μοναστήρια τῆς Ρωσίας, ἀπό τά ὁποῖα τόν ἰδιαίτερα μεγάλο ρόλο διαδραμάτισε ἡ Ἁγία Λαύρα τοῦ Κιέβου, μεταφράζονταν καί ἀντιγράφονταν ἑλληνικά βιβλία, συντάσσονταν πραγματεῖες γιά τά πιό διαφορετικά θέματα καί καταρτίζονταν ἡ νέα γενιά μορφωμένων ἀνθρώπων. Ἀπ' ἐδῶ προβάλλονταν ἡ λόγια βυζαντινή παράδοση, ἡ γραπτή κουλτούρα τῆς Ὁρθοδοξίας, πρᾶγμα πού συνετέλεσε σέ πολύ μεγάλο βαθμό σέ μιᾶ ἰδιαίτερη ἐκτίμηση στή Ρωσία τοῦ γραπτοῦ λόγου, πρᾶγμα πού ἐξηγεῖ τήν ἐξαιρετικά μεγάλη σημασία πού πάντα δίνονταν στά Γράμματα στήν πολιτιστική ζωὴ τῆς Ρωσίας.

Τήν ἐποχή τοῦ Μεσαίωνα, ἕνα ἀπό τά πιό σημαντικά κέντρα τῆς ἑλληνορωσικῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας ὑπῆρξε τό "Ἅγιον Ὅρος. Στή Ρωσία ἔρχονταν τακτικά μοναχοί ἀπό τό Ὅρος, συγχρόνως παρατηρεῖται ἕνα παράλληλο ρεῦμα ἐπίσκεψης τοῦ Ἄθω ἀπό Ρώσους μοναχοῦς. Πολλοί ἀπό τούς ἐπισκεπτόμενους τόν Ἄθω ἐπαιρναν μαζί τους στή Ρωσία μεταφράσεις στήν Ἄρχαία Ρωσική ἔργων ὄχι μόνο τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλά καί τῆς κοσμικῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Τά βιβλία αὐτά ὄχι μόνο ἀντιγράφονταν, μετα-

φράζονταν, αλλά και αγοράζονταν για αποστολή στη Ρωσία από Ρώσους μοναχούς, οι οποίοι γνώριζαν καλά την Έλληνική.

Μετά την άλωση της Πόλης τό πνεύμα επίδρασης του Έλληνικού Πολιτισμού στον Ρωσικό παίρνει καινούργιες μορφές. Στη Ρωσία καταφεύγουν πολλοί Έλληνες λόγιοι, μαζί και κληρικοί, που με την πλούσια δραστηριότητά τους συνέβαλαν στην παραπέρα ανάπτυξη της έλληνορωσικής γλωσσικής επικοινωνίας. Είναι ένδεικτικό πώς τά λειτουργικά βιβλία μεταφράζονται στη Ρωσία από Έλληνες, περίπου ως τό πρώτο ήμισυ του 17ου αιώνα.

Τό πρώτο ήμισυ του 15ου αιώνα στη Ρωσική Αναγέννηση και την ανάπτυξη του Πολιτισμού συνέβαλαν σημαντικά ως Μητροπολίτες Μόσχας οι καταγόμενοι από την Πελοπόννησο Φώτιος και Ίσιδωρος. Επί Φωτίου έγινε τό μεγάλο ιστορικό μνημείο που είναι γνωστό ως “Φώτιος Πολυχρόνης”. Βάση της ρωσικής χρονογραφίας ήταν τά κείμενα του Παχώμιου του Λογοθέτη, που αποδίδονται στο 1442.

Κατά τη διάρκεια του 15ου και των αρχών του 16ου αιώνα δυναμώνει τό Κράτος της Μόσχας και διατυπώνεται ή ιδέα της “Τρίτης Ρώμης”. Στόν αγώνα της κατά της λατινικής Καθολικής Έκκλησίας ή Ρωσική Έκκλησία και πάλι απευθύνθηκε στό Βυζαντινό Πολιτισμό. Σέ σχέση με αυτό μπαίνει τό καθήκον διόρθωσης και αναθεώρησης των μεταφρασμένων από την Έλληνική λειτουργικών βιβλίων, δηλαδή στη Ρωσία αρχίζει νά αναπτύσσεται τό γνωστό στις σλαβικές χώρες από τά τέλη του 13ου αιώνα πολιτιστικό-θρησκευτικό κίνημα έξελληνισμού της Έκκλησιαστικής Σλαβικής Γλώσσας (ας θυμηθούμε έδω τη δραστηριότητα του πατριάρχη Εύθυμιού Τιρνόβσκη στην Βουλγαρία, που άπαιτούσε τη μαθηματική ακρίβεια στην απόδοση του έλληνικού κειμένου). Ήταν ίσως μία αναπόφευκτη διαδικασία. Γιατί ή ανάπτυξη των έθνικών σλαβικών πολιτισμών και ή εμφάνιση διαφόρων έθνικών παραλλαγών της Αρχαίας Σλαβικής Γλώσσας άρχισαν νά έρμηνεύονται σάν απομάκρυνση από τις έλληνικές άπαρχές του σλαβικού πολιτισμού. Εκτός τούτου πρέπει νά παραδεχθούμε, πώς όχι όλα τά λειτουργικά βιβλία ήταν μεταφρασμένα στην Έκκλησιαστική Σλαβική Γλώσσα από μορφωμένους ανθρώπους, που κατείχαν τέλεια την Έλληνική.

Τό 1518, για την διόρθωση των παλιών και για νέες μεταφράσεις στη Ρωσία προσκλήθηκε από τό Άγιον Όρος ο Μάξιμος ο Γραικός, ή προσφορά του οποίου στό Ρωσικό Πολιτισμό είναι τεράστια. Έχει πλουτίσει τά Ρωσικά Γράμματα με νέες μεταφράσεις κειμένων της Άγίας Γραφής και των Πατέρων της Έκκλησίας. Ο Μάξιμος υπήρξε στη Ρωσία πρώτος θεμελιωτής της γραμματικής επιστήμης, υπήρξε ο πρώτος επιστήμονας-φιλόλογος, ο οποίος διατύπωσε τις άρχές της μεταφραστικής δραστηριότητας και ο οποίος συνειδητοποίησε την ανάγκη διόρθωσης των ρωσικών λειτουργικών βιβλίων αντιπαραβάλλοντάς τα με έλληνικά πρωτότυπα. Η μεταφραστική δραστηριότητα του Μαξίμου του Γραικού στάθηκε σημαντικότερος παράγοντας στην ιστορία της ρωσικής γραπτής κουλτούρας την εποχή που άρχισε ή διαμόρφωση της Ρωσικής Πανεθνικής Λογοτεχνικής Γλώσσας.

Σύγχρονος και αντίπαλος του Μαξίμου του Γραικού στόν αγώνα για τις έκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις, που νά περιόριζαν τις αυθαίρεσές του κλήρου, ήταν ο μητροπολίτης Μακάριος (τό 1542 έγινε μητροπολίτης Μόσχας). Ομάδα κληρικών με επικεφαλής

τό Μακάριο προχώρησε στην τυποποίηση των εκκλησιαστικῶν τελετῶν καί λατρειῶν τῶν Ἁγίων σ' ὅλη τή Ρωσία, καθώς επίσης συνέταξε τά περίφημα "Μεγάλα Μηναῖα". Αὐτοί οἱ 12 τόμοι μεγάλου σχήματος μέ 27.057 σελίδες εἶναι κώδικας ὄλων τῶν ρωσικῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Κατά τή σύνταξή του τά κείμενα ἀντιπαραβάλλονταν μέ τά ἀρχαῖα σλαβικά καί τά ἑλληνικά κείμενα. Πάντως ἡ τεράστια αὐτή ἐργασία δέν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ, γιατί δέν ὑπῆρχαν στή διάθεση τῆς ομάδας ὅλες οἱ ἀπαραίτητες ἑλληνικές πηγές, δέν ὑπῆρχαν καί ἀρκετοί ἄνθρωποι πού νά ἤξεραν ἀριστα τήν Ἑλληνική.

Ἀπό τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνα, ὅταν στίς δυτικές ρωσικές περιοχές δυνάμει ἡ καθολική λατινική ἐπίδραση, μπαίνει ἐπιτακτικά ἡ ἀνάγκη ἐδραίωσης τῆς Ρωσικῆς ὡς γραπτῆς γλώσσας (ὅπως καί τῶν ἄλλων σλαβικῶν γλωσσῶν). Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά ἀναπτυχθεῖ στή Ρωσία ἡ γραμματική σκέψη. Ἡ συνεχῶς ἐντεινόμενη λατινική ἐπίδραση ἔκανε τούς ἀντιπάλους της νά ἀπευθυνθοῦν στήν ἑλληνική γλωσσολογική κληρονομιά. Οἱ πρῶτες σλαβικές Γραμματικές (1586, 1596, 1619) στηρίζονται στίς ἑλληνικές γραμματικές παραδόσεις καί ἐρμηνεύουν τό σλαβικό γλωσσικό ὕλικό μέ βάση τή γραμματική τῆς Ἑλληνικῆς.

Ὁ 17ος αἰῶνας εἶναι στή Ρωσία ἡ ἐποχή τοῦ πατριάρχη Νίκωνα (1605-1681), ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε μέ τή διόρθωση τῶν ρωσικῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἀντιπαραβάλλοντάς τα μέ τά ἑλληνικά. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ μεταρρύθμιση τῶν εκκλησιαστικῶν βιβλίων καί τελετῶν ἀπό τόν Νίκωνα συνετάραξε ὅλο τό Ρωσικό Κράτος καί ὀλόκληρη τή Ρωσική Ἐκκλησία. Ὁδήγησε στό Σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας, τό ὁποῖο ἀποδυνάμωσε τό κράτος καί προκάλεσε πλῆθος βαρειές συνέπειες. Καί αὐτό δέν ἦταν ἐξαίρεση. Ἡ προσφυγή στίς ἑλληνικές πηγές στήν ἱστορία τῶν σλαβικῶν χωρῶν κατά τό πλεῖστον ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῶν σημαντικώτατων πολιτικῶν καί πνευματικῶν γεγονότων.

Κατά τόν 17ο αἰῶνα στήν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐντονης λατινικῆς ἐπίδρασης αὐξάνει ἡ ἀνάγκη ἀπό μορφωτικά ἰδρύματα, ὅπου νά διδάσκονται τά Ἑλληνικά. Πρώτη στίς ἀνατολικές σλαβικές περιοχές σχολή μέ τή διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς ὑπῆρξε ἡ Σχολή τοῦ Ὁστρόγκ (16ος αἰῶνας). Τό 1631 μέ πρωτοβουλία τοῦ μητροπολίτη τοῦ Κιέβου Πιότρ Μογκίλα ἰδρύθηκε ἡ Ἀκαδημία Κίεβο-Μογκιλιάνσκαγια - τό πρῶτο στίς ἀνατολικές σλαβικές περιοχές Πανεπιστήμιο. Ἡ Ἑλληνική ἐδῶ διδάσκονταν ἀπό Ἑλληνες καθηγητές. Ἐδῶ σπούδασαν τέτοιοι γνωστοί παράγοντες τοῦ οὐκρανικοῦ καί τοῦ ρωσικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ὁ Ἐπιφάνιος Σλαβινέτσκη, ὁ Συμεών Πόλοτσκη, ὁ Ντμήτρι Ροστόβσκη κ.ά. Ὁ Ἐπιφάνιος Σλαβινέτσκη προσπαθοῦσε νά ἐνισχύσει τήν "ἐλληνο-σλαβική" κατεύθυνση καί κατά τή διόρθωση τῶν λειτουργικῶν βιβλίων καί κατά τήν ἐπεξεργασία τῶν κανόνων τῆς λογοτεχνικῆς γλώσσας, πολεμώντας τούς "φιλοδυτικούς" μέ ἐπικεφαλῆς τόν Συμεών Πόλοτσκη καί τό Θεοφάνη Προκοπόβιτς, οἱ ὁποῖοι ἐκλιναν ὑπέρ τῆς λατινικῆς παιδείας.

Στή Μόσχα ὁ πατριάρχης Φιλάρετος ἀνοίγει τήν Ἑλληνο-Λατινική Σχολή, τήν ὁποία διευθύνει ὁ Ἑλληνας Ἀθανάσιος. Τό 1649 μέσα στό Κρεμλίνο, στή Μονή Τσοῦντοφ, ἀνοίγει ἡ Σλάβο-Ἑλληνολατινική Σχολή. Τό 1687 ἐδῶ ἰδρύεται ἡ Σλάβο-Ἑλληνολατινική Ἀκαδημία, ἡ ὁποία λειτουργοῦσε στή ρωσική πρωτεύουσα ἕως τό 1814. Πρῶτοι καθηγητές τῆς Ἀκαδημίας αὐτῆς ἦταν οἱ λόγιοι κληρικοί Ἰωαννίκιος καί Σωφρόνιος Λειχοῦδες.

Ἡ ἐμφάνιση τῶν Λειχοῦδων στή Μόσχα σήμανε τόν θρίαμβο τῆς “ἑλληνοσλαβικῆς” κατεύθυνσης στή ρωσική παιδεία. Παρ’ ὅλο πού οἱ Λειχοῦδες δέν ἦταν οἱ πρῶτοι καθηγητές τῆς Ἑλληνικῆς καί τῆς Λατινικῆς Γλώσσας πάνω σέ μιά ἀρκετά σοβαρή μεθοδολογική βάση. Οἱ Λειχοῦδες ἔγραψαν στή Μόσχα μιά σειρά ἐγχειρίδια γιά τούς σπουδαστές τους, μαζί καί τή σύντομη Γραμματική τῆς Ἑλληνικῆς, ἡ ὁποία βασίζεται στή Γραμματική τοῦ Κωνσταντίνου Λάσκαρη.

Στό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 18ου αἰώνα στή Ρωσία ζοῦσαν καί δημιουργοῦσαν οἱ ἄλλοι δύο διάσημοι ἐπιστήμονες καί διαφωτιστές, Εὐγένιος Βούλγαρης καί Νικηφόρος Θεοτόκης, οἱ ὁποῖοι ἔφτασαν στή Ρωσία μέ πρόσκληση τῆς Αἰκατερίνης Β΄. Ἡ αὐτοκράτειρα ἐπαιρνε ὑπόψη της ὅτι καί οἱ δύο τους ἀνήκουν στήν Ἑλληνική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, στήν ὁποία ἡ τσαρική κυβέρνηση στηριζόταν γιά τίς σχέσεις της μέ τούς βαλκανικούς λαούς. Ὁ Βούλγαρης καί ὁ Θεοτόκης στή Ρωσία χειροτονήθηκαν ἀρχιεπίσκοποι. Ὁ Βούλγαρης ἔζησε στή Ρωσία 35 χρόνια, ἐνῶ ὁ Θεοτόκης 24 χρόνια. Αὐτοί οἱ λόγιοι κληρικοί ἦταν συνδεδεμένοι μέ τούς ρωσικούς ἐπιστημονικούς καί φιλολογικούς κύκλους. Τή συμβολή τοῦ Βούλγαρη (καί ἀργότερα τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια) στή ρωσική ἐπιστήμη καί τόν πολιτισμό ἐπιβεβαιώνει ἡ ἀνάδειξή τους στήν Ρωσική Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν (τοῦ Βούλγαρη τό 1776 ὡς μέλους, τοῦ Καποδίστρια τό 1818 ὡς ἐπίτιμου μέλους).

Τόν 18ο αἰῶνα, τήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅταν ὁ Ἑλληνικός Πολιτισμός καί πάλι γίνεται ὑπόδειγμα γιά μίμηση καί ἀντικείμενο μελέτης σ’ ὅλες τίς χῶρες τῆς Εὐρώπης, τό τῆς ἑλληνικῆς προέλευσης λεξιλόγιο τῆς Ρωσικῆς Γλώσσας διευρύνεται σημαντικά. Ἡ μελέτη τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κατά πολύ διευρύνει τόν ἐπιστημονικό ὀρίζοντα τῶν Ρώσων φιλολόγων πρᾶγμα πού τό ὑπέδειξε λαμπρά ὁ μέγας Ρῶσος ἐπιστήμονας Μιχαήλ Λομονόσοφ, ὁ ὁποῖος τό 1755 γράφει τή “Ρωσική Γραμματική”. Ἀπό τό Λομονόσοφ στό Πανεπιστήμιο Μόσχας ἀρχίζουν οἱ συστηματικές Ἑλληνο-Λατινικές Σπουδές. Ὁ Λομονόσοφ τό 1748 δημοσιεύει ἕνα ἔργο ἀφιερωμένο στή ρητορική, χάρις στό ὁποῖο οἱ Ρῶσοι ἀναγνώστες μπόρεσαν γιά πρώτη φορά νά διαβάσουν ἀποσπάσματα ἀπό τήν “Ἰλιάδα” τοῦ Ὀμήρου σέ ὑπέροχη μετάφραση τοῦ ἴδιου τοῦ Λομονόσοφ.

Ἀπό τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 18ου αἰώνα λόγφ τοῦ ὅτι ὁ πολιτισμός στή Ρωσία ἀρχίζει νά ἀποκτᾷ κοσμικό χαρακτήρα, τό ἴδιο κοσμική μορφή ὑπερισχύει στήν ἑλληνορωσική γλωσσική ἐπικοινωνία. Κατά τή διάρκεια τοῦ 19ου καί τοῦ 20ου αἰώνων, ὅπως καί σέ ἄλλες εὐρωπαϊκές γλώσσες, μέ βάση ἕνα ὁλόκληρο σύστημα ἀπό ἑλληνικές ρίζες, προθέματα καί ἐπιθέματα ἀναπτύσσεται τό ἐπιστημονικό λεξιλόγιο τῆς Ρωσικῆς. Τίς τελευταῖες δεκαετίες στή Ρωσία δυναμώνει ἡ διαδικασία ἀφομοίωσης τῶν ἑλληνικῶν λέξεων στήν ἐπιστημονική ὀρολογία.

Στή σύγχρονη Ρωσική γλῶσσα, σέ πολύ μεγάλο βαθμό, χάρις στήν Ὁρθοδοξία, ὅπως προκύπτει ἀπό τά παραπάνω, ὑπάρχουν τό λιγότερο 12 χιλιάδες λέξεις ἑλληνικῆς προέλευσης. Αὐτό τό λεξιλόγιο χωρίζεται στίς ἐξῆς βασικές κατηγορίες:

Α) Θρησκευτικό-Ἐκκλησιαστικό Λεξιλόγιο:

- ὀνομασίες Ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων
- ὀνομασίες χώρων θρησκευτικῆς λατρείας
- ὀνομασίες ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν

- όνομασίες λειτουργικών βιβλίων

Β) Λέξεις καθημερινού βίου

Γ) Όνομασίες φυτών και ζώων

Δ) Γεωγραφικές όνομασίες

Ε) Προσωπικά όνόματα

ΣΤ) Όνομασίες συνδεδεμένες με τον Άρχαϊο Έλληνικό Πολιτισμό

Ζ) Διεθνής επιστημονική όρολογία

Η) Έλληνικά στοιχεία στη γλώσσα των πλανόδιων εμπόρων και στη ρωσική άργκό.

Έκτός τούτου ή Ρωσική Γλώσσα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα, άφομοίωσε πάρα πολλούς ελληνικούς ιδιωτισμούς (μαζί και από την Άγία Γραφή), άρκετά από τά στοιχεία της ελληνικής γραμματικής και της σύνταξης χωρίς νά αναφέρουμε τό αλφάβητο, τά σημεϊα στίξης κ.ά.

Στη Ρωσία δέν ξεχνούμε πώς ό σημερινός πλοΰτος της Ρωσικής Γλώσσας άποκτήθηκε, σύμφωνα με τά λόγια του Μιχαήλ Λομονόσοφ από τον Πρόλόγο του στο βιβλίο: *"Γιά την Όφέλεια των Βιβλίων Έκκλησιαστικών στη Ρωσική", "κυρίως μαζί με τον Έλληνικό Χριστιανικό Νόμο, όταν τά έκκλησιαστικά βιβλία μεταφράστηκαν από την Έλληνική στη Σλαβική γιά του Θεου τη Δοξολογία"*.

Όσοτόσο ή πιό σημαντική, βαθύτατη ουσία της επίδρασης της Όρθοδοξίας στη Ρωσική Γλώσσα συνίσταται όχι τόσο σε μία έφικτή επενέργεια της Έλληνικής Γλώσσας σε διάφορα γλωσσικά επίπεδα, όσο στην κατευθυντήρια επίδρασή της ως παράγοντα όργάνωσης της πανεθνικής λογοτεχνικής γλώσσας.

Σταθήκαμε στην Ιστορία της έλληνορωσικής γλωσσικής επικοινωνίας. Καί ποιά είναι ή σημερινή της κατάσταση; Άς δοΰμε, πολύ σύντομα βέβαια, την κατάσταση των Έλληνικών σπουδών στη Ρωσία σήμερα.

Πρώτα-πρώτα πρέπει νά τονιστεϊ ότι τά Άρχαϊα Έλληνικά διδάσκονται σήμερα στη Ρωσία άρκετά πλατιά -σε Φιλολογικές, Ιστορικές και Φιλοσοφικές Σχολές δεκάδων πανεπιστημίων, σε μία σειρά γυμνασίων και λυκείων. Από χρόνο σε χρόνο αύξάνει στη χώρα μας τό ενδιαφέρον γιά τά Νέα Έλληνικά. Στίς νότιες περιοχές του Κουμπάν και της Σταυρούπολης, όπου υπάρχει συμπαγής έλληνοποντιακός πληθυσμός, εδώ και χρόνια λειτουργούν σχολεία με διδασκαλία των Νέων Έλληνικών. Όχι μόνο εκεί, αλλά και σε άλλες περιοχές της Ρωσίας (μαζί και στη Μόσχα) στά σχολεία μέσης παιδείας υπάρχει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον προς την Ελλάδα και τον πολιτισμό της από μαθητές της μη ελληνικής καταγωγής, πού συγκροτούνται ομάδες, όμιλοι και τάξεις γιά την εκμάθηση των Έλληνικών.

Τό πιό εύγλωπτο παράδειγμα είναι του Λυκείου ύπ. άρ. 112 της Μόσχας τό όποιο από τό άκαδημαϊκό έτος 1996 / 97 καθιερώνει χάρη στίς προσπάθειές μας τον 4χρονο Κύκλο Έλληνικών Σπουδών, πράγμα πού γίνεται γιά πρώτη φορά στη ρωσική πρωτεύουσα. Γιατί μέχρι τώρα τά Νέα Έλληνικά δέν συμπεριλαμβάνονταν έπίσημα σε κανένα σχολικό πρόγραμμα και ή διδασκαλία τους σε διάφορα σχολεία της Μόσχας είχε προαιρετικό χαρακτήρα. Στο Λύκειο ύπ. άρ. 112 τά Έλληνικά (μαζί με τά Άγγλικά) γίνονται υποχρεωτικό μάθημα γιά όσους τά διάλεξαν ως δεύτερη ξένη γλώσσα. Έκτός από τη

γλώσσα τὰ παιδιὰ θά διδάσκονται τὴν Ἑλληνικὴ Ἱστορία καὶ τὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Εἶναι ἐνδεικτικὸ πῶς τὸ Λύκειο αὐτὸ δέχεται πρόθυμα ἀπ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Μόσχας παιδιὰ ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἐμεῖς οἱ Νεοελληνιστὲς τοῦ Γλωσσολογικοῦ καὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ συνεργαζόμεστε στενά μὲ τὸ Λύκειο καὶ θέλουμε πολὺ νὰ τὸ βοηθήσουμε νὰ γίνῃ ἓνα πραγματικὸ κέντρο διάδοσης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας στὴν καρδιά τῆς Μόσχας. Στὰ τέλη Μαΐου ἤδη κάναμε ἐκεῖ μιὰ μεγάλη γιορτὴ "Γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ ἀγάπη", ἡ ὁποία σημείωσε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία καὶ ἐκτιμήθηκε πολὺ θετικὰ ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους προσκεκλημένους: τὸν Κύπριο πρέσβη κ. Μιχαηλίδη καὶ τὸν Ἕλληνα πρόξενο κ. Καλαμβρέζο. Οἱ Ἑλληνομαθεῖς φοιτητὲς τοῦ Παιδαγωγικοῦ καὶ τοῦ Γλωσσολογικοῦ Πανεπιστημίων μὲ τὴ γλώσσα τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, τοῦ ἑλληνικοῦ χοροῦ καὶ τῆς ποίησης, μίλησαν στοὺς μαθητὲς τοῦ Λυκείου γιὰ τὴ χώρα, πού μὲ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν Ἱστορία τῆς εἶναι τόσο στενά δεμένη μὲ τὴ Ρωσία. Προγραμματίζουμε ἀπὸ τὸ φθινόπωρο πολλὰ ἐνδιαφέροντα ἐκδηλώσεις σ' αὐτὸ τὸ Λύκειο. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς θὰ εἶναι οἱ σχολικοὶ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, ἄλλη μιὰ θὰ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν ἑλληνικὴ μαγειρικὴ. Στὸ Λύκειο ἀπὸ τὸ Σεπτέμβρη θὰ λειτουργοῦν ἡ VIDEO-Λέσχη "Παράθυρο στὴν Ἑλλάδα" καὶ ἡ Λέσχη Φίλων τῆς Κύπρου. Ὁ Κύπριος Πρέσβης ὑποσχέθηκε νὰ προσφέρει στὸ Λύκειο αὐτὸ, πού ἀναπτύσσει μιὰ τόσο ἐνδιαφέρουσα καὶ γόνιμη πρωτοβουλία, κάθε δυνατὴ βοήθεια.

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ διάφορα μέρη τῆς Ρωσίας λειτουργοῦν μὲ ἐπιτυχία τὰ κυριακάτικα σχολεῖα, καθὼς καὶ φροντιστήρια τῆς Νεοελληνικῆς. Στὴ Μόσχα, π.χ., ὑπάρχουν δύο κυριακάτικα σχολεῖα γιὰ παιδιὰ σχολικῆς ἡλικίας καὶ πλῆθος φροντιστήρια ξένων γλωσσῶν, ὅπου διδάσκονται τὰ Νέα Ἑλληνικά.

Σὲ μιὰ σειρά Πανεπιστημίων τῆς χώρας μας ὑπάρχουν Τμήματα Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, μαζί καὶ ἔδρες τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ὅπως π.χ., στὰ Πανεπιστήμια τῆς Μόσχας, τῆς Ἁγ. Πετρούπολης, τῆς Σταυρούπολης καὶ ἄλλων πόλεων.

Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1994 ἡ Νεοελληνικὴ Γλώσσα διδάσκεται συστηματικὰ στὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία Μόσχας, πού εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἐκπαιδευτικὸ κέντρο τῆς Ρωσικῆς Ὀρθοδοξίας. Ὑστερα ἀπὸ διακοπὴ 70 χρόνων μέσα στὰ τείχη αὐτοῦ τοῦ ἔγκυρου ΑΕΙ ἀναγεννήθηκε ἡ παλιὰ Παράδοση διδασκαλίας τῆς λεγόμενης "ἀπλῆς Ἑλληνικῆς", τὴν ὁποία θεμελίωσαν ἐδῶ οἱ ἐπιφανεῖς Ἕλληνες θεολόγοι Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος Λειχοῦδες. Στὸ τμῆμα ἑλληνικῶν σπουδῶν τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας, πού καταρτίζει τοὺς μεταφραστὲς θεολογικῶν βιβλίων, παρακολουθοῦν τὰ μαθήματά μου οἱ εἰδικὰ ἐπιλεγμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ προικισμένοι φοιτητὲς, οἱ ὁποῖοι πολὺ σύντομα μὲ τὴν προσφορὰ τους θὰ βοηθήσουν στὴ σύσφιξη τόσο τῶν διεκκλησιαστικῶν, ὅσο καὶ τῶν μορφωτικῶν δεσμῶν μεταξὺ τῶν χωρῶν μας.

"Ὅπως βλέπετε εἶναι ἄρκετοὶ στὴ Ρωσία ἐκεῖνοι, πού καθημερινὰ σκέφτονται τὴν Ἑλλάδα, πού μελετοῦν τὴ Νεοελληνικὴ Φιλολογία, πού βρίσκονται σὲ μόνιμη πνευματικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Γλώσσα, μὲ τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ.

Ἐποστηρίζω τὴν ἄποψη τοῦ κ. Παπαδῆ ἀπὸ τὴν Κύπρο ὅτι ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ὀφείλουμε νὰ φροντίζουμε καθημερινὰ, μὲ συγκεκριμμένα καὶ σοβαρὰ βήματα, γιὰ τὴ διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας στὸ ἐξωτερικόν.

Όφείλουμε, κατά τήν ταπεινή μου γνώμη, νά παραδειγματιστοῦμε ἀπό μιά σειρά εὐρωπαϊκῶν χωρῶν (Ίταλία, Ίσπανία, Γαλλία, Γερμανία, Σκανδιναβικές χώρες), οἱ ὁποῖες στήν πράξη φροντίζουν γιά τήν προβολή τῶν γλωσσῶν τους. Στήν περίπτωση μας μιά σειρά φορέων στήν Ἑλλάδα, πού θά ἔπρεπε νά ἔχουν μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα γιά τήν κατάσταση τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν στό ἐξωτερικό, εἰδικώτερα στή Ρωσία, δέν τήν ἔχουν σαφῆ καί πλήρη καί συνεπῶς δέν μποροῦν νά προσφέρουν μιά ἐγκαιρη καί ἀποτελεσματική βοήθεια. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἐννοῶ τό Ἴδρυμα Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, τά ἑλληνικά Ὑπουργεῖα Πολιτισμοῦ καί Παιδείας οἱ ἐπαφές μας μέ τά ὁποῖα δέν ἔφεραν πρὸς τό παρόν κανένα αἰσθητό ἀποτέλεσμα, τή στιγμή πού ἡ συμπαράσταση, ἡ συμβολή καί ἡ βοήθεια στή διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας στό ἐξωτερικό ἀπό τήν Ἑλληνική Πολιτεία ἔχει, ὅπως τό καταλαβαίνετε, ἀγαπητοί Σύνεδροι, ζωτική σημασία.

Ὅπως εἶναι γνωστό σωστή παιδεία χωρίς ὑποδομή δέν ὑφίσταται. Στήν καθημερινή μας δουλειά ἐμεῖς, οἱ Νεοελληνιστές τῆς Ρωσίας, ἀντιμετωπίζουμε πολλές καί διάφορες δυσκολίες, καμιά φορά καί ἀνυπερβλήτες. Δέν διαθέτουμε πάντα ἀπαραίτητο διδακτικό ὑλικό, ὑπάρχουν ὀρισμένα προβλήματα μέ βιβλία, λεξικά, συχνά λείπουν τά σύγχρονα ὀπτικοακουστικά μέσα διδασκαλίας. Οἱ φοιτητές μας δυστυχῶς ἔχουν ἐλάχιστες δυνατότητες γιά τελειοποίηση τῶν γνώσεών τους στήν Ἑλλάδα στά πλαίσια τῶν πολυάριθμων θερινῶν προγραμμάτων ἑλληνικῶν σπουδῶν, πού ὀργανώνουν διάφοροι φορεῖς.

Μέ λύπη διαπιστώνουμε ὅτι ἤδη ἀρκετά χρόνια στό πρόγραμμα ΘΥΕΣΠΑ (Θερινές Ὑποτροφίες Ἑλληνικῶν Σπουδῶν), πού ὀργανώνει τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τῆ Ρωσία ἐκπροσωποῦν κυρίως οἱ φοιτητές καί καθηγητές τοῦ πανεπιστημίου Λομονόσοφ τῆς Μόσχας, ὅπου μέχρι τελευταῖα ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν εἶχε περιορισμένες διαστάσεις. Προκαλεῖ ἐκπληξη τό γεγονός ὅτι τό περασμένο καλοκαίρι κανένας ἀπό τούς Ἑλληνομαθεῖς φοιτητές (Ἑλληνικῆς καί μὴ καταγωγῆς) τοῦ Παιδαγωγικοῦ Πανεπιστημίου Μόσχας, τοῦ Γλωσσολογικοῦ Πανεπιστημίου Μόσχας, τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας, τοῦ Ἰνστιτούτου Διεθνῶν Σχέσεων Μόσχας (εἶναι στό σύνολο πάνω ἀπό 100 ἄτομα) δέν πῆρε πρόσκληση γιά συμμετοχή στά θερινά μαθήματα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας στήν Ἑλλάδα. Δέν συμμετεῖχαν ποτέ οἱ φοιτητές μας στά προγράμματα ἐπιμόρφωσης, πού ὀργανώνουν τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καί τό ΙΜΧΑ. Ἡ συμμετοχή τῶν Ἑλληνομαθῶν φοιτητῶν μας στό φετεινὸ πρόγραμμα Ἑλληνικῶν σπουδῶν στήν Πάτρα εἶναι πάρα πολύ σεμνή (προσκλήθηκε μόνο ἓνα ἄτομο).

Ἐμεῖς, οἱ Ρῶσοι Νεοελληνιστές, ἐπιτελοῦμε ἓνα δύσκολο, ἀλλά πολύ ἀπαραίτητο καί εὐγενικό ἔργο καί εἴμαστε υπερῆφανοι γι' αὐτό. Ἐκ μέρους ὅλων τῶν συναδέλφων μου στή Ρωσία χαιρετίζω τό Σινέδριο, εὐχομαι κάθε ἐπιτυχία στό ἔργο διεθνοποίησης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καί ζητῶ κάθε δυνατή βοήθεια γιά μιά σωστή, ἐντατική καί ὀλοκληρωμένη ἐκπαίδευση στά ἐκπαιδευτικά ἴδρύματα τῆς Ρωσίας ἑκατοντάδων τώρα Ἑλληνοποντίων καί Φιλελλήνων Ρώσων φοιτητῶν, γιά νά φτάσουμε στίς παλιές δόξες στήν ἑλληνορωσική γλωσσική ἐπικοινωνία. Ζητᾶμε κάθε δυνατή ἐνίσχυση τῆς διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν στή χώρα, ὅπου λόγῳ κοινῆς μέ τούς Ἑλληνες ἱστορίας καί θρησκείας, κοινῶν πολιτιστικῶν ἀξιών μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ ἓνα πραγματικά πλατὺ ἀνοιγμα τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας.

Εὐχαριστῶ.

ANNA TZIROPOΥΛΟΥ - ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Γεννήθηκε στόν Πειραιά. Έσπούδασε Έλληνική καί Γαλλική Φιλολογία στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Ἰταλική Φιλολογία στήν CASA D' ITALIA καί Ἰσπανική Γλῶσσα στό Ἰνστιτούτο τῆς Ἰσπανικῆς Πρεσβείας.

Εἶναι τακτικόν Μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας. Εἶναι ἐπίσης μέλος τῆς "Φιλολογικῆς Στέγης Πειραιῶς", τοῦ "Πειραικοῦ Συνδέσμου" καί τοῦ "Ὁμίλου Πειραιῶς διά τήν διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς Γλῶσσας", τοῦ ὁποῦ ἐπί διετίαν διετέλεσε Ἀντιπρόεδρος.

Ἀγωνίζεται διά τήν διάσωση, διάδοσι καί ὀρθή διδασκαλία τῆς Κλασσικῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, μέ βιβλία, ἄρθρα, μεταφράσεις, κριτικές μελέτες, ραδιοφωνικές καί τηλεοπτικές ἐκπομπές, ὁμιλίες, συμμετοχές σέ Συνέδρια στήν Ἑλλάδα καί στό Ἐξωτερικό.

Κυριώτερα ἔργα τῆς, τό δίτομον Λεξικόν-Μελέτη «Πῶς ἡ Ἑλληνική γονιμοποίησε τόν Εὐρωπαϊκόν λόγον», τό «Πῶς ἡ Ἑλληνική γονιμοποίησε τόν Παγκόσμιον λόγον» καί τά 6 Ἐγχειρίδια «Μαθήματα Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης» τῆς Σχολῆς «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ».

Σήμερα εἶναι Διευθύντρια Σπουδῶν τῆς «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ», στήν ὁποία διδάσκει καί τό μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Διδάσκει ἐπίσης Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης στήν Σχολή Πολέμου τῆς Πολεμικῆς Ἀεροπορίας.

ΠΩΣ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΛΟΓΟ

τῆς ANNAΣ ΤΖΙΡΟΠΟΥΛΟΥ - ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Κύριε Πρόεδρε, Κύριοι Σύεδροι,
Κυρίες καί Κύριοι

Όλοι γνωρίζουμε ὅτι ἡ Ἑλληνική εἶναι ἡ ἀρχαιότερη γλῶσσα ἀπ' ὅσες ὁμιλοῦνται σήμερα στήν Εὐρωπαϊκή ἥπειρο. Καί ἂν ἀδυνατοῦμε νά καθορίσουμε ἐπακριβῶς τήν ἡλικία της, ἔχει πλέον καταστῆ ἀδιαμφισβήτητο ὅτι εἶναι ἐντυπωσιακά ἀρχαιότερη ἀπ' ὅ,τι ἐδίδαχθήκαμε στά μαθητικά καί φοιτητικά μας χρόνια. Αὐτό μαρτυροῦν, ἀνάμεσα σέ πολλά ἄλλα, καί οἱ διάφορες πινακίδες, "οἱ φθεγγόμενοι λίθοι", πού τά Ἀρχεῖα τῆς ἐλληνικῆς γῆς διεφύλαξαν ἐπί τόσες χιλιετίες καί ἤλθαν στό φῶς κατά τήν διάρκεια τοῦ αἰῶνος μας· ἀπό τίς πινακίδες τῆς Κνωσοῦ καί τῶν Μυκηνῶν μέχρι τήν πρόσφατη -καλοκαίρι τοῦ 1993- πινακίδα τοῦ Δισπηλιοῦ τῆς Καστοριάς. Ὁ ἐπί τῆς ἀνασκαφῆς υπεύθυνος καθηγητής κ. Γ. Χουρμουζιάδης, στήν σελίδα 46 τοῦ βιβλίου του "Τό Δισπηλιό τῆς Καστοριάς", ὁμιλεῖ γιά τήν "*παρουσία ἐνδείξεων πρώιμης γραφῆς πού ἡ ἐνδεχόμενη ἀποκρυπτογράφησή της μπορεῖ νά σημαίνει ἰστορικῆς σημασίας ἀποκαλύψεις*". Εἶναι πλέον ὀλοφάνερο ὅτι στήν πραγματικότητα δέν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε γιά τίς ἀπαρχές τῆς γλῶσσας μας, κάτι πού ὁ Τζῶν Τσάντγουϊκ, ὁ ἐλληνιστής σύμβουλος τοῦ Βέντρις, εἶχε τονίσει ἤδη ἀπό τό 1952, ἀμέσως μετά τήν ἀποκρυπτογράφησι τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β, γιά τήν ὁποία μέχρι τότε ἐπίστευαν ὅτι ἀναφέρεται σέ κάποια γλῶσσα ἀνατολικῆς προελεύσεως.

Εἶναι γνωστό καί πασιφανές, ὅτι ὅλες οἱ Τέχνες καί οἱ Ἐπιστῆμες γεννήθηκαν, ἀναπτύχθηκαν καί κινοῦνται μέ ἓνα λεξιλόγιο καθαρά ἐλληνικό καί ὅτι ἡ Ἑλληνική ἔχει ἐνδύσει λεκτικά τίς περισσότερες ἀφηρημένες ἔνοιες. Ὅταν, ἐδῶ καί ἀρκετά χρόνια, ἐσκέφθηκα νά ἀναζητήσω τίς λέξεις αὐτές καί νά τίς καταγράψω (σέ παράλληλες στῆλες) στίς πέντε κυριώτερες εὐρωπαϊκές γλῶσσες (ΓΑΛΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ, ΙΣΠΑΝΙΚΑ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ καί ΑΓΓΛΙΚΑ) ὑπό τόν τίτλο "ΠΩΣ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΛΟΓΟ", τότε εὐρέθηκα πρό ἐκπλήξεων. Ὅσο προχωροῦσε ἡ γλωσσική ἀνασκαφή, ἐρχονταν στήν ἐπιφάνεια λέξεις καί τοῦ ἀπλοῦ καθημερινοῦ λεξιλογίου· λέξεις πού ἐκ πρώτης ὄψεως δέν ἀναγνωρίζονται ὡς ἐλληνικές, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀλλοιώσεων πού ἔχουν ὑποστῆ ἡ λόγῳ τοῦ ὅτι κατάγονται ἀπό πολύ πολύ ἀρχαῖες ἐλληνικές λέξεις καί ὀνόματα πού, λησμονημένα, ἔχουν σιγήσει. Ἀρκεῖ ὅμως μία ἐτυμολογική ἀνάλυσις εἰς βάθος ἢ μία ἀποκρυπτογράφησις σημασιολογική καί ἰστορική, γιά νά ξεπροβάλη πανάρχαιος, ἀλλά γνώριμος, ὁ ἐλληνικός λόγος. Πολλές φορές οἱ ἐλληνικές αὐτές λέξεις ἐπιστρέφουν στήν Ελλάδα ὡς "ξενικές": τά λεγόμενα "ἀντιδάνεια" ὅπως λ.χ. οἱ "ζάντες"

(JANTES) τῶν αὐτοκινήτων, πού εἶναι αἱ “ἀντυγες” τῶν ἀρχαίων ἀρμάτων (“περίδρομοι ἀντυγες” Ἰλ. Ε 728) ἢ ὁ KURATOR, ὁ CURÉ, ὁ SHERIFF - “σερίφης”, πού (ὄλοι αὐτοί) εἶναι τρόπον τινά ὁ κ ο ρ έ ω ν, δηλ. ὁ ἔχων τήν ἐπιμέλειαν, τήν φροντίδα: ἀπό τό ὀμηρικό ρῆμα “κορέω”, πού οἱ Λατῖνοι τό εἶπαν “CURO”, μέ τήν ἴδια πάντοτε ἑλληνική σημασία.

Υπάρχει ἐπίσης μία ἀρκετά μεγάλη κατηγορία λέξεων, οἱ ὁποῖες μέσα ἀπό τήν ἀτομική τους ἱστορία προβάλλουν τήν ἀγνωστή Προϊστορία, αὐτήν πού δέν ἔχει ἐπίσημα καταγραφή καί πού συγγέεται μέ ὅ,τι ὀνομάζουμε “Μυθολογία”, ἡ ὁποία ὅταν δέν προσωποποιεῖ τίς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἄλλο δέν εἶναι παρά ἡ συμβολική καί γι’ αὐτό ἡ πιό ἀνόθευτη μορφή τῆς ἱστορικής ἀλήθειας. Συνεπῶς, ὄχι μόνον οἱ ἑλληνικές ρίζες καί λέξεις, ἀλλά προσέτι ἡ Μυθολογία καί ἡ Ἱστορία μας ἔχουν ἐμπλουτίσει τήν λατινική, καί μέσῳ αὐτῆς τίς δυτικές γλῶσσες, μέ ὄρους καί λέξεις τῶν ὁποίων τίς περισσότερες φορές ἀγνοοῦμε τήν ἑλληνικότητα. Θά σταθῶ σέ δύο μόνον χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Π α λ ά τ ι - λέξεις διεθνῆς: PALACE, PALAZZO, PALACIO, PALACE, PALAST. Ἀπό τίς βασιλικές κατοικίες, πού ὑψώνονταν στόν Παλλαντῖνο λόφο τῆς Ρώμης. Ὁ Παλλαντῖνος λόφος ὀφείλει τό ὄνομά του στόν Ἀρκάδα Εὐάνδρου, ὁ ὁποῖος στά μέσα τῆς Β΄ π.Χ. χιλιετίας ἔθεσε ἐκεῖ τά θεμέλια τοῦ α΄ οἰκισμοῦ τῆς Ρώμης. Θέλοντας νά τιμήσῃ τόν συμπατριώτη του ἥρωα Πάλλαντα, τόν ἐγγονό τοῦ Πελασγοῦ, ὀνόμασε τόν λόφο “Παλλάντιον” (PALLANTIUS, PALLATINUS, PALATIUM). Γι’ αὐτό καί ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντώνιος Πίος ἀνεκήρυξε ἀργότερα τό Παλλάντιον τῆς Ἀρκαδίας “πόλιν ἐλευθέραν”, ἀπαλλάσσοντας τήν, ὡς ἱστορικήν μητρόπολιν τῆς Ρώμης, ἀπό τήν καταβολήν φόρων.

Παρομοίως, κατά “μυθολογικήν” παράδοσιν, τά ρωμαϊκά νομίσματα πού ἀπεικόνιζαν τήν τιμωρημένη ἀπό τόν Δία “εἰς ἀπομόνωσιν” Ἥρα Μονία, (MONETA κατά τοὺς Λατῖνους) ἔδωσαν στό χρῆμα τίς πασίγνωστες ὀνομασίες MONETA, MONNAIE, MONEDA, MONETEN, χαρίζοντας στήν Οἰκουμένη τήν, δυστυχῶς, πανίσχυρη σημερινή “ἀξία”, τό MONEY! (πού ἡ ἐκφορά του θυμίζει ἀρκούντως τήν ἑλληνική λέξη “μόνη”).

Πῶς συντελοῦνται ὅμως αὐτές οἱ μεγάλες φθογγολογικές μεταβολές καί φωνητικές μεταλλάξεις, πού καθιστοῦν τίς λέξεις ἀγνώριστες, ὄχι μόνον ἠχητικά, ἀλλά καί γραπτά; Πῶς, ἐπί παραδείγματι, ὁ Ἕλληνας ν α ύ κ λ η ρ ο ς, πού οἱ λατῖνοι τόν πρόφεραν NAUCLERUS, κατέληξε NOCHER στά γαλλικά; Πῶς ὁ χαρακτηρισμός “β ά ρ β α ρ ο ς” προήχθη σέ BRAVO! -μπράβο!-, ὑποδηλώνοντας ὅμως, συγχρόνως, καί αὐτοῦς πού σήμερα ὀνομάζουμε “μπράβους”; Πῶς ἡ ἐ λ ε η μ ο σ ύ ν η, χάνοντας -πλὴν ἑνός- ὅλα τῆς τά φωνήεντα κατέληξε ALMS στά ἀγγλικά, ἐνῶ τό β α λ α ν ε ἴ ο ν (δηλ. λουτρόν) στήν Γερμανία ἀκούγεται ὡς BAD, βαπτίζοντας συγχρόνως BADEN BADEN καί τήν γνωστή λουτρόπολι;

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἐρχεται νά μᾶς ἐξηγήσῃ ὅτι ὁ διαφορετικός τρόπος ἀποδόσεως τῶν ἤχων ἐξαρτᾶται ἀπό τήν στοματική κοιλότητα, τίς φωνητικές χορδές καί τόν τρόπο ἀναπνοῆς, ὁ ὁποῖος καθορίζεται ἀπό τό κλίμα. Οἱ πρόγονοί μας ἐγνώριζαν τό φαινόμενο καί τό εἶχαν ἀναλύσει διεξοδικά: ὁ Πλούταρχος, ὁ Διογένης Λαέρτιος, ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, ὁ Στράβων, ὁ Πλάτων... Ἀναφέρω ἐνδεικτικά ἕνα μόνον

σύντομο απόσπασμα από τον “Κρατύλο”. (Όμιλεϊ ὁ Σωκράτης:)

“Ὁ μακάριε, τὰ πρῶτα ὀνόματα τεθέντα, κατακέχωσται ἤδη ...”

(δηλ. σάν νά καλύφθηκαν μέ χῶμα καί πρέπει νά σκάψουμε γιά νά τά ἀνακαλύψουμε)

“... περιτιθέντων γράμματα καί ἐξαιρούντων ...”

(Οἱ γνωστές καί συνήθεις προσθαφαιρέσεις γραμμάτων ...)

Ὁ Ἴπποκράτης, ὡς ἰατρός, παρατηρεῖ ὅτι “οἱ κάτωκοι πρὸς τὰς δύσεις καί ἄρκτον, εἶναι βαρύφωνοι καί βραγχώδεις καί διὰ τὸν ἥερα, φθέγγονται βαρύτατον”.

Δέν πρέπει ἀκόμη νά μᾶς διαφεύγη, ὅτι ἡ ἀρχική παράδοσις τῆς γλώσσας στά πρῶϊμα στάδια, ἔχει γίνει μέ τρόπο προφορικό. Οἱ Ἕλληνες, θαλασσοβίωτοι καί θαλασσοκρατοῦντες, “πολλαχῆ κατὰ θάλατταν πλανώμενοι, γλῶτταν τὴν ἑλληνικὴν ἐπέβαλον, εὐρύ ποιοῦντες τὸ ἐμπόριον...” (Πλούταρχος). Καί εἶναι γνωστόν ὅτι τὰ ἠχητικά ἀκούσματα ρέπουν πάντοτε “πρὸς συντόμευσιν καί ἠχηρότητα”. Στὴν περίπτωσι δέ πού ἐξετάζουμε, αὐτὸ συμβαίνει τοῦλάχιστον σέ δύο φάσεις: πρῶτα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στά λατινικά καί ἀκολουθῶς ἀπὸ τὰ λατινικά πρὸς τὴν ἀντίστοιχη λατινογενῆ γλῶσσα, ἐάν δέν μεσολαβῆ καί τρίτη μεταφορά, ἀπὸ τὴν μία γλῶσσα στὴν ἄλλη - καί ὄχι ἀπ’ εὐθείας ἐκ τῆς λατινικῆς-. λ.χ. λατινικά → γαλλικά → ἀγγλικά.

Ὁ ΜΑΡΣΕΛ ΠΡΟΥΣΤ στό πολυδιαβασμένο ἔργο του “ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΑΜΕΝΟ ΧΡΟΝΟ” (A LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU) παρατηρεῖ εὐστοχα: “Οἱ γαλλικὲς λέξεις, πού τόσο περηφανεύομαστε νά τίς προφέρουμε, δέν εἶναι τίποτ’ ἄλλο παρά βαρβαρισμοί, πού ἔγιναν ἀπὸ Γαλάτες, πού πρόφεραν λάθος τὰ λατινικά...”.

Κατὰ παρόμοιο τρόπο, μεγάλες ἀλλοιώσεις ἔχουν ὑποστή, ἐκτός ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα (ΣΤΕΦΑΝΟΣ→ΕΤΙΕΝΝΕ, ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ→DENIS, ΝΙΚΟΛΑΟΣ→CLAUS) καί τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά τοπωνύμια.. “ἔνθα ἦσαν ἑλληνίδες πόλεις”. Σ’ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὅμως οἱ ἀλλαγές γίνονται εὐκολώτερα κατανοητές καί ἀποδεκτές. Ἀδιάψευστοι μάρτυρες οἱ παλαιοὶ καί οἱ νεώτεροι χάρτες: Μοντρέιγ τὸ Μοναστήριον, Γιάλτα ὁ Αἰγιάλος, Ἄγκντ ἡ Ἀγάθη, Ἀμπούρις τὸ Ἐμπορεῖον, Μονακό ὁ Ἡρακλῆς Μόνικοις, Λέτσε τὸ Ἀλήτιον ... Ὅσο γιά τὴν Νέα Πόλιν, Νάπολι στὴν Ἰταλία, Ναπούλ στὴν Γαλλία, ἀλλὰ Ναμπέλ στὴν Τυνησία, ἀκόμη καί Ναμπλοῦς. Γι’ αὐτὸ, οἱ βοηθητικὲς τῆς ἱστορίας Ἐπιστῆμες προσδιορίζουν τοὺς πληθυσμούς πού ἔχουν περάσει ἀπὸ τίς διάφορες περιοχές, μελετώντας γλωσσολογικά τὰ τοπωνύμια, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ Στράβων, ὁ “ἀπὸ τῆς τῶν ἐθνῶν κοινότητος ἔτυμολογῶν”.

Οἱ φβογγολογικὲς ἀλλοιώσεις ἀκολουθοῦν ὠρισμένους φωνητικούς νόμους καί κανόνες. Κατὰ τὸ πέρασμα - μεταφορὰ λ.χ. ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Λατινικὴν, συνήθως τρέπεται τὸ π εἰς τ (σπεύδω - STUDEO): τὸ ρ εἰς l (σιρός - SILO) ἢ καί τὸ ἀντίθετον (λάβρος - RABIES). Τὸ δ ἐπίσης τρέπεται εἰς l (Ὀδυσσεύς - ULYSSES, δάκρυμα - LACRYMA). Τὸ η τρέπεται εἰς e (φήρ - FERUS), τὸ θ εἰς f (θύρα - FORES), τὸ ο εἰς u (τραγικός - TRAGICUS), (ὄμφαλός - UMBILICUS). Ἡ δασεῖα μας ἄλλοτε παραμένει ὡς h καί ἄλλοτε τρέπεται εἰς s. (Ὦρα - HORA, ἔρπω - SERPO). Αὐτὰ καί ἄλλα πολλά, μέ εἰδικώτερους γιά τὴν κάθε γλῶσσα νόμους - κανόνες μεταλλάξεως. Οἱ τόσες ἀλλοιώσεις συχνότατα συνοδεύονται καί ἀπὸ μετὰπτωσιν τῆς ἀρχικῆς ἐννοίας, καθὼς ἡ γλῶσσα περνοδιαβαίνει ἀπὸ τὸν ἕνα λαὸ στὸν ἄλλο καί ἀπὸ τὴν μιά γενιά στὴν ἄλλη.

Συμβαίνει ακόμη και τό εξής: ή άρχική έννοια νά βασίζεται σέ διαφορετικό τρόπο του σκέπτεσθαι, δυσκολεύοντας έτσι τήν ανακάλυψη τής ρίζας, πού οί λατίνοι έχρησιμοποίησαν. Είται ή περίπτωση τού βοηθητικού ρήματος habeo = έχω.

Τό habeo παράγεται έκ τού άπτω (χάπτω) μέ τήν ειδικώτερη έννοια “καταλαμβάνω” (“άπτεσθαι τών άνδρῶν” -Ξενοφῶν- βλ. Λεξ. Liddel Scott). Πράγματι, ή άρχική σημασία τού habeo είναι καταλαμβάνω (“occuper” - βλ. Έτ. Λεξ. τής Λατινικής Ernout-Meillet) και άργότερον έχω, διότι σύμφωνα μέ τήν σκέψη τού πρωτόγονου Λατίνου, προϋπόθεσις τού “έχειν” ήτο τό “άρπάζειν”.

Άς πάρουμε τώρα τό γαλλικό ρήμα TRAVAILLER (εργάζομαι), μέ πλήθος παράγωγα. Μέχρι τόν 16ον αιώνα είχε τήν έννοια τού “ύποφέρω”, άφοϋ επλάσθηκε από τήν λατινική λέξη TRIPALIUM, δηλαδή τό μαρτύριο τών “τριῶν πασσάλων”: TRES + PALUS, ΤΡΙΣ + ΠΑΣΣΑΛΟΣ, → PASLUS → PALUS. Στήν Ίταλική τό ρήμα TRAVAGLIARE εξακολουθεῖ νά σημαίνει “βασανίζω”, στά ισπανικά, όπως και στά γαλλικά, έκφράζει μόνον τό “μαρτύριον” τής εργασίας, ένῶ τό άγγλικό TRAVAIL σημαίνει μόχθο, πόνο, ταλαιπωρία, τό τί “τραβάω”, τό αντιδάνειον πού κι έμεῖς χρησιμοποιοϋμε μέ τήν έννοια τού “σύροντας, ταλαιπωροϋμαι”. Τό παράξενο είναι ότι από τό TRIPALIUM - τούς τρεῖς πασσάλους - κατάγεται και τό άγγλικό “ταξίδι” (TRAVEL) μέ τήν έννοια ότι ταξιδεύοντας καταπονοϋμεθα, άφοϋ κατά τόν 14ον αιώνα πού επλάσθηκε ό ὅρος “TRAVEL”, τά ταξίδια ήσαν πράγματι μιά επίπονη περιπέτεια: Άμαξες, άλογα, ληστεῖτες, κίνδυνοι, σταθμοί, λιμάνια...

Θά σᾶς μιλήσω γιά “λιμάνια”: τό ρήμα π ε ί ρ ω σημαίνει διαπερνῶ. Σημαίνει ακόμη μεταβαίνω στό άπέναντι μέρος, κυρίως περνώντας θάλασσα. Π έ ρ α τ ο ς είναι ό άπέναντι κείμενος, εκεί πού φθάνω. Άπό τό ΠΕΡΑΤΟΣ οί λατίνοι επλάσαν τό PORTUS, πού άρχικά εσήμαινε π έ ρ α σ μ α και άργότερα “λιμάνι”, “περάτη χώρα”. Άς μήν ξεχνᾶμε δέ ότι και ό λιμήν τού Πειραιῶς τόν καιρό ακόμη πού ή παράκτια πεδιάδα του, τό “Άλίπεδον”, ήταν θάλασσα και ό Πειραιεύς νησί, από κάποιον “περαιέα”, περάτη, περαματάρη, επήρε τό ὄνομά του. Όπότε ό Πειραιεύς είναι στήν οϋσία τό άρχικό λιμάνι - πέραςμα, πού μέσα από τήν έτυμολογική του ρίζα έχάρισε ὄνομα σέ όλα τά λιμάνια τού κόσμου: PORT, PORTO, PUERTO ... Άπό τόν λιμένα, τόν PORTUS, γεννήθηκε τό ρήμα PORTO (κομίζω, φέρω, άρχικῶς διά τής θαλασσίας ὁδοϋ) καθώς και τό οϋσιαστικό PORTA (πύλη, πέραςμα). Άμέτρητα τά έξ αϋτῶν παράγωγα: σελίδες ὀλόκληρες στά Ξένα λεξικά: PORTER, PORTARE, PORTEAR. PORTE, PORTA, PUERTA, PORTAL ... PORTIER ό θυρωρός PORCHE ό νάρθηξ PORTIQUE ή στοά ... Τής ίδιας οίκογενείας και τό SPORT! Άπό τήν σύντμησι τού “SE DÉPORTER” → SEPORT (ή προσωπική άντωνυμία SE είναι ή δασυνομένη ελληνική ξ, σφέ, SFE): SE DÉPORTER λοιπόν, εκφέρομαι, άρα διασκεδάζω, αϋτό πού λέμε “ξεδίνω”.

Άς σταθοϋμε ὅμως λίγο και στήν έννοια τού “περαίνω”, “πέρας” - δηλαδή τελειώνω, τέλος. Άντικειμενικός σκοπός, περνώντας νά φθάσω κάπου άπέναντι. Ό αϋτός συνειρμός ένυπάρχει στήν άγγλική λέξι END (τέλος) και στήν γερμανική ENDEN (τελειώνω, περαίνω). Έκ τού ä ν τ η ν (πέρα, άπέναντι): “άντην έρχεσθαι”. Πραγματικά συναρπαστικό τό ταξίδι τών λέξεων. Ένας άλλος, συνήθης, τρόπος παραγωγής λεξιλογίου

είναι ή άπομόνωσις μιās λέξεως άπό ένα λεκτικό σχήμα και ή πρόσληψις έννοιας διαφορετικής μέν, αλλά συνειρμικής πρός τήν άρχική σύνθεσι. Όπως συνέβη και στήν ελληνική μέ τό “νηρόν ύδωρ” (έφυγε τό ύδωρ, έμεινε τό “νερό”) μέ τόν “ήδυμον ύπνον” (έφυγε ό ύπνος, έμεινε ό “-ν-ήδυμος”)· μέ τό “όψάριον ίχθύς” (έφυγε ό ίχθύς και έμεινε τό όψάριον, ψάριον, ψάρι). Κατ’ άνάλογον τρόπον άπό τήν συνεκδοχική έκφορά “φίλιος υιός”, οί λατίνοι έκράτησαν τό FILIUS ώς “υιός”. Τό επίθετον ούσιαστικοποιήθηκε και πολύ άργότερα έδημιούργησε τόν θηλυκό τύπο FILIA, θυγάτηρ. Άπό τό “ώ Ισμήνης κάρα” (“ώ Οιδίπου κάρα” κ.ά.) και τήν λατινική μίμησι στό λατινικό δράμα “Ο CARA SOROR” ή “Ο CARA CONJUX” έπεκράτησε τό CARA ώς “άγαπητή”. Έδω τό ούσιαστικό CARA (κεφαλή) έγινε επίθετο και απέκτησε και άρσενικό γένος: CARUS, άγαπητός, καθώς και τά μεταγενέστερα δυτικά “MON CHER”, “MIO CARO”, μέ γονιμωτάτη περαιτέρω παραγωγή. Άπό τήν συνεκδοχή “ίερεύς ένός” (παλαιός, σεβάσμιος) γεννήθηκε τό SENIOR, ένω άπό τό “ίερεύς άκρος” (πρώτος, έξοχος) παρέμεινε τό S-ACRUM ώς “ιερόν” (άρχαϊκή γραφή SAKROS). Καί ένα τελευταίο παράδειγμα: έκ του “θύραθεν ύλη” (έξω τής κατοικημένης περιοχής δάσος, πρβλ. “ύλοτόμος”) και τήν λατινική άλλοιωμένη προφορά ώς “FORESTIS SYLVA” προέκυψε πλουσιωτάτη παραγωγή λεξιλογίου όχι μόνον στά λατινικά, αλλά και σε όλες τίς δυτικές γλώσσες.

Η γονιμοποίησης του εύρωπαϊκού λόγου άπό τήν ελληνική γλώσσα συντελεσθή τμηματικά μέσα άπό διάφορες φάσεις και σταθμούς τής ιστορίας των λαών τής ήπειρου μας. Η άπαρχή αυτών των εισροών μπορούμε νά πούμε ότι χάνεται στά βάθη τής προϊστορίας, τότε πού οί Έλληνες πρωτοσκαπανεΐς τής Δύσεως πλημμύριζαν μέ τήν διαλεκτολογική τους ποικιλία τά λιμάνια τής Έσπερίας (πρώτος, δεύτερος, αλλά και πρώιμος άποικισμός). Ο Ντέηβιντ Ριτζγουαιη στήν πραγματεία του “ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΔΥΣΗ” τονίζει: “Οί σχέσεις μέ τήν Δύση ύπήρξαν ένα έκπληκτικό κατόρθωμα των Έλλήνων, για τό όποιο καμία πραγματεία δέν μπορεί νά θεωρηθί ώς ή τελευταία λέξη... ό όγκος άρχαιολογικών μαρτυριών πολλαπλασιάζεται συνεχώς στίς Πιθηκούσες ... είναι δυνατόν νεώτερες άνασκαφές νά καταστήσουν ξεπερασμένα άνά πάσαν στιγμήν... τά όσα γράφονται... ή ταξινόμησης των μυκηναϊκών θραυσμάτων και των μινωϊκών κεραμεικών πού άνασύρονται είναι πολύ δύσκολη”. Καί, κατά τόν Στράβωνα: “Πλείστα ίχνη τής ελληνικής καταγωγής ένταύθα σώζεται, Γυμνάσιά τε και Έφηβεία και φρατρίαι και όνόματα Έλληνικά...”.

Κατά τόν καιρό του Αύγουστου, ό δανεισμός πλέον γίνεται συνειδητά. Έπιδιώκεται. Μόνον τότε είσεχώρησαν στό λατινικό λεξιλόγιο τούλάχιστον 10.000 ελληνικές λέξεις, καθώς ύπολογίζει ό ΓΟΥΪΛ ΝΤΥΡΑΝ. Συνειδητός επίσης δανεισμός έκ τής Έλληνικής έγινε κατά τόν 16ον μ.Χ. αιώνα στήν Γαλλία. Έμπνευσταί οί ποιηταί DU BELLAY (DEFENSE ET ILLUSTRATION DE LA LANGUE FRANÇAISE) και RONSARD, ό όποιος συνεβούλευε νά “κατασκευασθούν” νέες λέξεις μέ πρότυπο τήν ελληνική (CRÉER DES MOTS D’ORIGINE GRECQUE).

Στρατιές ελληνικών λέξεων ώρμησαν ξανά στήν Δύσι, όταν άρχισαν νά μεταφράζονται έκ του ελληνικού πρωτοτύπου τά Εύαγγέλια και τά λοιπά ίερά κείμενα στήν Λατινική, Γερμανική, Άγγλική. Πρόκειται για τό λεγόμενο Έκκλησιαστικό Λεξιλόγιο,

πού τὰ ἐτυμολογικά λεξικά καθορίζουν μέ τόν τυποποιημένο ὄρο VOCABULAIRE ECCLÉSIASTIQUE, μέσα ἀπό τό ὁποῖον προέκυψε νέα σειρά ὄχι μόνον τυπικοῦ, δογματικοῦ, ἀλλά καί καθημερινοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου. Ἄκρως χαρακτηριστικό παράδειγμα ἡ λέξις “παραβολή”. Ἀφοῦ ἐχρησιμοποιήθηκε αὐτούσια πρῶτα ἀπό τήν Θεολογία καί τήν Γεωμετρία ὡς PARABOLA, PARABOLE κ.λπ., μεταλλάχθηκε ἀργότερα χάνοντας τήν μεσαία συλλαβή της καί ἐγινε PAROLE, PAROLA, PALABRA, PARLER, PARLARE (δηλ. λόγος, ὁμιλία, ὁμιλῶ κ.λπ.) γεννώντας πλήθος παράγωγα, σύνθετα καί καινούργιες ἐννοιες ὡς τό PARLEMENT, PARLAMENTO κ.ά. δηλ. τό Κοινοβούλιον, τόπον ὁμιλιῶν.

Μέ τό νά ὁμιλοῦμε κι ἐμεῖς σήμερα γιά ὄλ’ αὐτά, δέν σημαίνει ὅτι κομίζουμε γλαῦκα εἰς Ἀθήνας. Τόσον οἱ Ἕλληνες, ὅσον καί οἱ Λατῖνοι, οἱ Δυτικοί ἐν γένει, εἶχαν ἐπίγνωσι τῆς ὅλης διαδικασίας. Ὁ λατῖνος ρητοροδιδάσκαλος Κοϊντιλιανός στό ἔργο του “INSTITUTIO ORATORIA” καταγράφει ἀπλᾶ: AEOLICA RATIONE EST SERMO NOSTER SIMILLIBUS (δηλ. ἡ γλῶσσα μας εἶναι ὁμοιότητα πρὸς τήν Αἰολικὴν διάλεκτον). Ὁ Τυραννίων ὁ νεώτερος, πού ἐζήσε στήν Ρώμη ἀρχικά ὡς αἰχμάλωτος στήν οἰκία τοῦ Κικέρωνος καί κατόπιν ὡς ἀπελεύθερος, δέν ἔγραψε μόνον περὶ Ὀμηρικῆς Προσωπείας, ἀλλά καί “Περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Διαλέκτου ὅτι ἐστὶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς”. Ὁ Πλούταρχος στό “Περὶ Ἴσιδος καί Ὀσίριδος” τονίζει: “... ὀνόματα ... μυρία, ταῖς μεθισταμένους ἐκ τῆς Ἑλλάδος, συνεκπεσόντα μέχρι νῦν παραμένει καί ξενιτεύει παρ’ ἐτέροις...”. Ὁ καθηγητῆς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας Κων. Ἡλιόπουλος στό σύγγραμμά του “Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ” ἀναπτύσσει τό “πῶς ἡ γῆ τῆς Ἰταλίας, ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀρκάδος Εὐάνδρου, ἦτο πλήρης λειψάνων μιᾶς παλαιᾶς ἀρχαιότητος... ὁ δὲ Ὀδυσσεύς πρόδρομος τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν Ἰταλικὴ χερσόνησο”. Δέν ἀναφέρεται τυχαίως στὸν Ἀρκάδα Εὐάνδρου. Τό ἐτυμολογικὸ λεξικὸ LAROUSSE ἐπεξηγεῖ ὅτι οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς λατινικὲς λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ “V”, εἶναι δάνεια ἀπὸ κάποια διάλεκτο, ἡ ὁποία διατηροῦσε ἀκόμη τό ἑλληνικὸ δῖγαμμα -F- κατὰ τὴν στιγμή τοῦ δανεισμοῦ.

Φελύω, ἐλύω	λατιν. VOLVO	- ἐξ αὐτοῦ VOLTA κ.λπ.
Φοχῶ, ὄχῶ - Φόχημα	" VEHO	" WAGON κ.λπ.
Φεῖδω, εἶδω	" VIDEO	" VOIR, VEDERE κ.λπ.
Φοῖνος, οἶνος	" VINUM	" VIN, VINO, WEIN κ.λπ...

... καί ὡς γνωστόν, τό ἀπολεσθέν δῖγαμμα (-F-) εἶναι τό ἰδιαιτέρο χαρακτηριστικὸ τῆς Ἀρκαδοκυπριακῆς διαλέκτου.

Στὴν Εἰσαγωγή τοῦ γνωστοῦ λατινικοῦ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ ERNOUT MEILLET, διαβάζουμε: “Τό λατινικὸ λεξιλόγιο εἶναι μετάφρασις τοῦ ἀντίστοιχου ἑλληνικοῦ. Ἡ λατινικὴ, γλῶσσα λαοῦ ἀγροτικοῦ, ἐπῆρε ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ὅλο τό ἀφηρημένο καί τεχνικὸ λεξιλόγιο. Σέ κάθε χρονικὴ στιγμή τῆς ἱστορίας διακρίνονται νέες εἰσοδές ἐκ τῆς ἑλληνικῆς”. Αὐτό ἀκριβῶς, πού αἰῶνες πρὶν εἶχε ἐπισημάνει ὁ Κικέρων: “οἱ λατῖνοι, λαὸς ἀγροτικός, ξεκίνησαν μέ 250 περίπου ἀγροτικὲς λέξεις, ἀντλώντας σωρηδόν λεξιλόγιον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς”.

Γιὰ τὴν τελικὴ διαμόρφωσι τοῦ λεξιλογίου καί τόν ἀκριβῆ προσδιορισμὸ τῶν ἐν-

νοιολογικών αποχρώσεων, μεγάλη σημασία έχουν τὰ διάφορα προσυνθετικά καί μόρια, πού συνήθως καταγράφονται σέ ιδιαίτερες στήλες: προσφύματα, προθέματα, ἐπιθήματα, προθέσεις, σύνδεσμοι κ.λπ. κ.λπ. Ἀπό αὐτά λοιπόν, ἄλλα ἀναγνωρίζονται ἀμέσως, ἐνῶ ἄλλα χρειάζονται ἀνίχνευσι: SUPER, SUB, AMPHI, ANTI, ARCHI, HÉMI, HYPER, AD (ἐντε, ἄντα), AB (ἄπο, ἀπό, ἄψ).. Ὅλα αὐτά, ὅταν δέν προτίθενται ἀπλῶς, ἀλλά καί συγχωνεύονται, δίνουν νέες λέξεις μέ δυσδιάκριτη τήν προηγηθεῖσα σύνθεσι. Ὅπως τό AVEYGLE πού σημαίνει "τυφλός". Ἐκ τοῦ AB OCCULIS, δηλ. ἐστερημένος ὀφθαλμῶν. (ἄπο καί ὄκκος = ὀφθαλμός δωρικά).

Πολύ ἐνδιαφέρον καί ἀποκαλυπτικό ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ εἶναι αἱ "Καταλήξεις", τόσον τῶν ρημάτων, ὅσον καί τῶν οὐσιαστικῶν καί τῶν ἐπιθέτων. Χρειάζεται ἐιδική μονογραφία προκειμένου νά καλυφθῇ τό θέμα. Θά περιορισθῶ σέ μερικές χαρακτηριστικές ἐπισημάνσεις, ἀναφέροντας μόνον τήν γαλλική καταληκτική μορφή:

-ESSE	-ΙΣΣΑ	-ASE	-ΑΣΙΣ	-EX	-ΑΧ
-IE	-ΙΑ	-ISME	-ΙΣΜΟΣ	-ET	-ΕΤΗΣ
-ON	-ΩΝ	-ODE	-ΩΔΗΣ	-ULE	-ΥΛΙΟΝ
-ISTE	-ΙΣΤΗΣ	-ACER	-ΑΡΚΗΣ	-TÈRE	-ΤΗΡΙΟΝ
-EME	-ΗΜΑ	-IQUE	-ΙΚΟΣ	-ER	-ΗΡΗΣ
-OME	-ΩΜΑ	-TEUR	-ΤΩΡ	-URE	-ΟΥΡΟΣ

κ.λπ. κ.λπ. ...

Ἡ γαλλική ρηματική κατάληξις -ISER προέρχεται ἀπό τὰ ρήματα εἰς -ΙΖΩ (μέ ἀντιστοιχίες καί στίς λοιπές γλώσσες), ἐνῶ ἡ γερμανική -EN ἀπό τὰ εἰς -ΕΙΝ ἑλληνικά ἀπαρέμφρατα...

Ὁ Γ. Χατζιδάκις ("Περί τῆς Ἐνεστώσης Μεθόδου ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Ἑρευναῖς") ἀναλύοντας τὰ διὰ συγκολλήσεως γλωσσικῶν στοιχείων σύνθετα, ἀπομονώνει τήν ἰταλική κατάληξι -MENTE ἀποδίδοντάς την στό λατινικό MENS γεν. MENTIS = νοῦς, καταφανῆ ἀντιγραφή τοῦ ἑλληνικοῦ "μ ἐ ν ο ς" = ψυχή, ὄρμη. Σαφέστατα λοιπόν τό "GOUVERNEMENT", δηλ. ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ, ἀναλύεται: GUBERNO = κυβερνῶ + MENTE, μέ πλέον ἐναργῆ τήν συνάφεια στά ἐπιρρήματα ὅπως: DIFFICILMENTE, DIFFICILEMENT, κ.λπ. ...

Τό γερμανικό ρῆμα MACHEN = ποιῶ, ἐκ τοῦ μηχανῶμαι = κατασκευάζω, καθιέρωσε τίς γερμανικές ρηματικές καταλήξεις εἰς -CHEN.

Ὁ γερμανικός παρακείμενος GE-SCHRIEBEN δέν εἶναι ἐκ συμπτώσεως πού θυμίζει τόν ἀντίστοιχο ἑλληνικό ΓΕ-ΓΡΑΦΕΝΑΙ.

Καταλήγω τονίζοντας ἰδιαίτερος ὅτι καθοριστικό γιά τό σμίλημα καταλήξεων εἶναι ἓνα ἀπό τὰ σπουδαιότερα καί ἀρχαιότερα ρήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας: τό ρῆμα ἄγω, τό ὅποῖον ἐκτός ἀπό ὀδηγῶ, σημαίνει ἀποκομίζω, τελῶ, ἐλαύνω, εἰσχωρῶ καί γενικά ἐκφράζει κίνησι, πορεία, τάσι... (Χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σέ πολλές περιφράσεις: "ἄγεσθαί γυναῖκα", νυμφεύομαι - "ἄγειν ἐορτήν", ἐορτάζω). Οἱ Λατῖνοι, ἀντιγράφοντάς το ἐπακριβῶς, ἐχάρισαν στίς λατινικές γλώσσες ὄχι μόνον ἓνα μεγάλο ἀριθμό λέξεων καί ὄρων, ἀλλά καί μία ἀπό τίς συχνότερα ἀπαντώμενες καταλήξεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λόγου, κάτι πού ἐκτός τῶν ἄλλων ἀποδεικνύει καί τήν ἄριστη προσαρμοστικότητα τῶν ἑλληνι-

κῶν ἀρχετύπων. Διασαφηνίζω: τὸ λατινικὸ AGO = ἄγω, ἐλαύνω, καί ἐξ αὐτοῦ ACTUS = κίνησης, δρᾶσις (πρβλ. ἀκτέον, ἀκτός, ἄξω) ἐδώρισε στήν δύση τήν “πράξι” (γαλλ. ACTION, ἰταλ. AZIONE, ἰσπ. ACCION κ.ο.κ...). Ἡ “ACTION” ὅμως δέν παρέμεινε μόνον “πράξις”. Χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐνδεικτικὴ καί λιάν ἐκφραστικὴ γραμματικὴ κατάληξις σέ ὅλες τίς γλῶσσες, πού ἐξετάζουμε, κάτι πού δέν ἔχει ἐπισημανθῆ.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πράξις τοῦ NAVIGUER = πλέω, θαλασσοπορῶ, εἶναι: NAVIG-ATION, NAVIG-AZIONE, NAVEG-ACIÓN, NAVIG-ATION... Ἡ πράξις τοῦ INCLINER = ἐν-κλίνω εἶναι: INCLIN-ATION, INCLIN-AZIONE, INCLIN-ACIÓN, INCLIN-ATION κ.ο.κ.

Καθώς διαπιστώνουμε, στίς πιά πάνω λέξεις, θέματα, καταλήξεις, προθέματα, εἶναι ὅλα ἑλληνικά.

Ἀνάλυσις:

NAVIGATION: NAVIS καί AGO, -NAYΣ, (ἀρχαϊκά NAFΣ) καί ΑΓΩ

INCLINATION: IN καί CLINO καί AGO - EN καί ΚΛΙΝΩ καί ΑΓΩ.

Ἴσως δέ, ἓνα ἀπό τά πλέον ἀντιπροσωπευτικά παραδείγματα τοῦ “ὅλα εἶναι ἑλληνικά” τὸ συναντᾶμε στήν γαλλικὴ λέξι TRANSUBSTANTIATION = μετουσίωσις, ἡ ὁποία ἀναλύεται εἰς:

TRANS ἐκ τοῦ	τρύω, τρύσω
SUB	ὑπό
STANO	ἐκ τοῦ στάν, αἰολ. τύπος τοῦ ἴστημι
ATION	ἢ ἐκ τοῦ “ἄγω” συνήθης κατάληξις.

...

Πρὶν τελειώσω θά ἤθελα ἀπλῶς καί μόνον νά ἀναφέρω ὅτι ἑλληνικὸ ὑπόβαθρο καί ἀφθονο γλωσσικὸ ὑλικὸ ἀνιχνεύεται ὄχι μόνον στίς πέντε κυριώτερες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, ἀλλὰ καί στίς μικρότερες (συγγενικὲς τους ἢ μὴ) ἀκόμη κ α ἰ στίς σλαυικὲς γλῶσσες, γιά τίς ὁποῖες ὑπάρχει ἀρκετὴ βιβλιογραφία. Ἐπί πλέον: ἑλληνικά στοιχεῖα γλωσσικά, γραμματικά καί συντακτικά, γενικώτερον “δομῆς τοῦ λόγου”, ἐντοπίζονται καί στήν “μυστηριώδη” γλῶσσα τῶν Βάσκων. Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει ἰδιαίτερως ἀσχοληθῆ ὁ ἀξιότιμος Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βασκωνίας κ. FEDERICO KRUT-WIG SAGREDO, ὁ ὁποῖος ἔχει δημοσιεύσει στοιχεῖα, πού πραγματικὰ ἐντυπωσιάζουν.

Ἐπιθυμῶ ἀκόμη νά ἀναφερθῶ στό καταπληκτικὸ βιβλίον τοῦ NORS JOSEPHSON, Ἐκδόσεως Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης “GREEK LINGUISTIC ELEMENTS IN THE POLYNESIAN LANGUAGES” (ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΝΗΣΙΑΣ) ὁ τίτλος τοῦ ὁποῖου δικαίῶνει καί τὸν τίτλο τοῦ Συνεδρίου μας, ὁ ὁποῖος τίτλος βασίζεται στό ὑπό συγγραφὴν βιβλίον μου “Πῶς ἡ Ἑλληνικὴ γονιμοποίησε τὸν Παγκόσμιον λόγο”. Τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γιόζεφσον καταπλήσσει τὸν ἀναγνώστη ὄχι μόνον μὲ τὰ λήμματά του, ἀλλὰ καί μὲ τὴν σπάνια βιβλιογραφία πού παραθέτει. Στόν ΕΠΙΛΟΓΟ του τονίζεται ὅτι ἀπό τά ἑλληνικά διαλεκτολογικὰ στοιχεῖα, πού ἐντοπίζονται στήν Πολυνησία (ἰωνικά, ἀττικά, ἐπικά, αἰολικά, δωρικά κ.ἄ.) σαφῶς ὑπερτεροῦν τὰ α ἰ ο λ ἰ κ ἄ. Αὐτὸ ἔρχεται σέ πλήρη συμφωνία μὲ τὴν διαπίστωσι τοῦ Κοϊντιλιανοῦ, πού ἤδη ἀναφέραμε, ὅτι: “ἡ γλῶσσα ἢ λατινικὴ εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν αἰολικὴν διάλεκτον”. “Αἰολίζουσα λατινικὴ” τὴν ἀποκαλεῖ καί ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων, στό

ἔργον του “Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης”.

Ἡ πρόκλησις διὰ μίαν περαιτέρω ἔρευναν: “Διατί ἡ Αἰολικὴ;” ἐμφανίζεται ἤδη μεγάλη...

Σὰς εὐχαριστῶ.

Anna Tziropoulou Efstathiou

«How the Greek Language Fertilized the European Speech»

(Brief Summary)

Mrs. Efstathiou started her speech with a reference to the antiquity of the Greek language and its influence on the international scientific vocabulary. In her book «How the Greek Language Fertilized the European Speech» she specifically exhibited the methodology that she followed in order to list the vocabulary in five parallel rows, each one representing one of the five major European languages. During her research she discovered that the vast majority of the everyday vocabulary of all western (and not only) languages has Greek origins, something which can be noticed with some difficulty mainly because the original words are very old Greek ones that are no longer in use by modern Greeks. The majority of those words are coming from a very ancient period of time which is generally known as «Prehistory». By passing from one generation to another and one nation to another they had been significantly altered, sometimes their very meaning has altered too.

By giving characteristic examples she specified that to a great extent the western vocabulary has been enriched from the Greek history, mythology and geography with terms, words and expressions of which most of the times we ignore their Greek origin.

The fertilization of the European speech from the Greek language took place partially through different stages of the European history. The beginning of those inflows is lost in the depth of mythology, it continues at the times of August Caesar, when the borrowing of Greek words is taking place consciously, while the peak of the borrowing took place during the translation of the Bible and the other ecclesiastical books. The Bible and the rest of the ecclesiastical books were directly translated from the Greek prototypes. The peak of this conscious borrowing took place at France of the 16th century.

In the speech it was also mentioned that the Greek prefixes and endings tremendously assisted in the final formation of the European languages by defining the very small differentiation of meanings.

The speech ended by referring to those Greek elements (linguistic, grammar, composition) which the Board of the Greek Academy of Basquony has identified in the language of the Basqs and to Nors Josephson's book «Greek Linguistic Elements in the Polynesian Languages (Hellenicum Pacificum)» Heidelberg 1987, Carl Winter-Universitätsverlag.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴν Οὐγγαρία τοῦ 19ου αἰῶνα

τοῦ **A. Mohay**

Βουδαπέστη

Ἡ σημερινὴ Εὐρώπη κατοικεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ λαοὺς πού μιλοῦν “ἰνδοευρωπαϊκὲς” γλῶσσες, συγγενικὲς σὲ μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμὸ μετὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Χάρη στὴν ἱστορικο-συγκριτικὴ γλωσσολογία, πού εἶναι σχετικὰ νέα ἐπιστῆμη, ἀπόκτημα τῶν τελευταίων διακοσίων ἐτῶν, γνωρίζουμε λ.χ. ὅτι οἱ ἀγγλικὲς λέξεις *queen* “βασιλίσσα”, *work* “ἐργασία” καὶ *year* “ἔτος” ἀντιστοιχοῦν ἐπακριβῶς στίς ἑλληνικὲς λέξεις *γυνή*, *ἔργον* καὶ *ἔρα*, γεγονός, πού εἶναι ἀποτέλεσμα ὄχι δανεισμοῦ, ἀλλὰ τῆς ἀπόμακρης ἔστω, γλωσσικῆς συγγένειας τῆς Ἀγγλικῆς μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ. Ἀκούγοντας τίς ἐπισημάνσεις αὐτές, θά ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ “ἀναδέλφου” τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς γλῶσσας τους εἶναι ἀβάσιμα ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως. Διαπιστώσεις, ὅμως, πού βασίζονται στίς διαισθήσεις ἑνός λαοῦ, μποροῦν κάλλιστα - καὶ πρέπει κατ’ ἀνάγκη- νὰ περιέχουν καὶ κάποια δόση ἀλήθειας, πού νὰ ἀντέχει στὴν βάσανο τῆς ἐπιστῆμης.

Αὐτὸ ἰσχύει καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση, ἐάν τὰ περὶ ἀναδέλφου ἔθνη ἐρμηνευθοῦν σ’ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ γλῶσσα, ὡς ἀναφορὰ στὴ μοναδικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου. Γιατί ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι μοναδική στὸ εἶδος τῆς, καὶ μάλιστα ἀπὸ περισσότερες ἀπὸ μία ἀπόψεις. Κατ’ ἀρχάς -μαζὶ μετὰ τὴν Κινέζικη, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν- εἶναι ἡ ἀρχαιότερη ἀπὸ τίς σύγχρονες γλῶσσες, φορέας μιᾶς ἀδιόσπαστης, σχεδόν, γραπτῆς παράδοσης τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων ἐτῶν περίπου. Ὑπάρχουν, βέβαια, γλῶσσες μετὰ ἀρχαιότερη γραπτὴ παράδοση -ὅπως εἶναι ἡ Σουμερικὴ, ἡ Ἀρχαία Αἰγυπτιακὴ ἢ ἡ Χεττιτικὴ- ἀλλὰ αὐτές δὲν ἔχουν μιὰ ἀδιάκοπη ζωντανὴ παρουσία μέχρι τίς ἡμέρες μας: ἡ Σουμερικὴ καὶ ἡ Χεττιτικὴ εἶχαν ἐξαφανιστεῖ ἤδη ὡς τὴν κατάκτηση τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὸν Μεγαλέξανδρο.

Ἐκτός ἀπὸ ἀρχαία, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι καὶ ἐξαιρετικὰ ἀρχαϊκὴ, δηλαδὴ παρουσιάζει ἕναν -καλῶς ἐννοούμενο- συντηρητισμὸ, ὅπως ἐπικράτησε νὰ λέγεται στὴ γλωσσολογία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι διατηρεῖ μετὰ μοναδικὴ γιὰ τὴ σύγχρονη φάση τῶν “ἰνδοευρωπαϊκῶν” γλωσσῶν πιστότητα πολλὰ ἀπὸ τὰ πανάρχαια χαρακτηριστικά, πού στὴν πορεία τῆς ἐξέλιξης ἔχουν ἐκλείψει ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς ὁμογλωσσίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι μοναδικὴ καὶ γιὰ ἕναν τρίτο λόγο. Εἶναι ἡ γλῶσσα πού ἔδωσε ὑπόσταση καὶ μορφή στὴ σύγχρονη -εὐρωπαϊκὴ καὶ πανανθρώπινη- σκέψη στίς διάφορες ἐκφάνσεις τῆς. Ὅλοι στὸν σημερινὸ κόσμον χρησιμοποιοῦμε τὰ ἐννοιολογικὰ ἐργαλεῖα, πού διαμορφώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὄχι μόνο... γιατί δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ Βυζαντίου: Ἡ ζωὴ τοῦ Εὐρωπαίου καὶ τοῦ Ἀμερικάνου ἀπὸ τὰ σπάργανα ἕως τὸ ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο τῶν ἐκκλησιῶν συνοδεύεται ἀπὸ λέξεις ἑλληνικὲς ὅπου μάλιστα τὸ *diaper* (σπάργανο) καὶ τὸ *organ* (ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο)

συμβαίνει να είναι δάνεια τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Καί μιὰ πού ξαναγυρίσαμε στήν ἀφετηρία μας ὅπου κάναμε χρήση ἀγγλικῶν παραδειγμάτων, δέν ἀντέχω στόν πειρασμό νά ὑπενθυμίσω ἓνα περιστατικό, γνωστό, ὅπως θέλω νά πιστεῦω, σέ ἄλους τούς συνέδρους. Ἐάν ἤθελα νά εἶμαι “ἴν” καί ὄχι “ἄουτ”, θά ἔπρεπε νά κάνω προσπάθεια στό “φούλ”, γιά νά στήσω μιὰ “κουλ στόρυ” στό ἀγγλολεβαντίνικα τῆς καφετέριας καί τοῦ φαστφουντάδικου, ἀλλά δύσκολα θά μπορούσα νά ἐπαναλάβω - πρός τήν ἀντίθετη κατεύθυνση, αὐτή τή φορά - τό κατόρθωμα τοῦ Ξενοφῶντος Ζολῶτα, μέ τίς δύο ὁμιλίες, πού ἐξεφώνησε σέ ἄπαιστα... ἑλληνοαγγλικά γιά σημαντικά θέματα. Κι ἄς ἀφήσουμε πού πάλι δέν θά μπορούσα νά ξεφύγω ἀπό τήν ἑλληνική παράδοση, ἀφοῦ τό περιβόητο “στόρυ” καί ἀγγλοποιημένο μᾶς παραπέμπει, εἴτε θέλουμε εἴτε ὄχι, στούς λογογράφους τῆς Ἰωνίας.

Ἡ οὐγγρική γλῶσσα εἶναι κι αὐτή “ἀνάδελφη” στόν χῶρο τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἀλλά στήν κυριολεκτική σημασία τοῦ ὄρου. Ἀνήκει στήν οἰκογένεια τῶν φιννοουγγρικών γλωσσῶν, γνωστά μέλη τῆς ὁποίας εἶναι ἡ Φινλανδική, ἡ Ἑσθονική καί ἡ Λαπωνική τῆς Βόρειας Εὐρώπης. Οἱ ἄμεσοι συγγενεῖς τῶν Οὐγγρων, οἱ Βογοῦλοι καί οἱ Ὅστι-άκοι, ζοῦν στή Σιβηρία, ὅπου ἀπωθήθηκαν ἀπό τήν περιοχὴ τῶν Οὐραλίων, ἐνῶ οἱ πρόγονοι τῶν Οὐγγρων προχώρησαν πρός νότον καί μπῆκαν στήν πανοπερμία τῶν λαῶν τῆς στέπας, ἀποτελώντας μέρος τῶν μεγάλων νομαδικῶν κρατῶν καί συνασπισμῶν, πού ἀλληλοδιαδέχονταν στόν χῶρο τῆς Σκυθίας, δηλαδή τῆς μετέπειτα Νότιας Ρωσίας. Ἡ ἐγκατάστασή τους στή λεκάνη τῶν Καρπαθίων ἐγινε στό τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα μετὰ Χριστόν (ἡ συμβατική χρονολογία εἶναι τό ἔτος 896).

Στή νέα τους πατρίδα οἱ Οὐγγροι δημιούργησαν πρῶτοι ἀπό τούς ἀναριθμητοὺς λαούς, πού εἶχαν περάσει ἀπό τήν περιοχὴ κατὰ τούς αἰῶνες τῶν μεταναστεύσεων τῶν λαῶν, μιὰ πραγματικά βιώσιμη κρατική ὄντοτητα, ἱκανή νά ἀναχαιτίσει - μέ τεράστια θυσία αἵματος, εἶναι ἀλήθεια - τὰ κατοπινά τελευταῖα κύματα τῶν λαῶν, πού ἔρχονταν ἀπό τήν Ἀνατολή, ὅπως ἦταν οἱ Μογγόλοι τόν 13ο αἰῶνα καί οἱ Τοῦρκοι τόν 16ο αἰῶνα.

Οἱ ἐπαφές τῶν Οὐγγρων μέ τόν Χριστιανισμό εἶχαν ἀρχίσει ἤδη πρὶν ἀπό τή μόνιμη ἐγκατάστασή τους καί συγκεκριμένα στίς παρευξείνιες περιοχές, ὅπου οἱ βυζαντινοὶ ἐπίσκοποι τῆς Κριμαίας ἀνέπτυσαν ἐντονη ἱεραποστολική δράση.

Τό βασίλειο τῆς Οὐγγαρίας, πού ἰδρύθηκε τό ἔτος 1000 ἀπό τόν Ἅγιο Στέφανο, ἦταν μέχρι τήν κατάληψη τῶν κεντρικῶν τμημάτων του ἀπό τούς Τούρκους, τόν 16ο αἰῶνα, ἓνα ἰσχυρό πολυεθνικό κράτος, πού περιλάμβανε ἐκτός ἀπό Οὐγγρους καί Σλοβάκους, Κροάτες, Ρουμάνους καί ἄλλες ἐθνότητες. Μολοντί γιά λόγους γεωπολιτικούς ὁ βασιλιάς Στέφανος εἶχε συνδέσει τίς τύχες τῆς χώρας του μέ τόν Δυτικό Χριστιανισμό, ἡ Οὐγγαρία διατηροῦσε στενές σχέσεις - εἴτε φιλικές εἴτε ἀνταγωνιστικές - μέ τή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καί μόνιμη, ἂν καί ὄχι πολὺ ἐντονη ἦταν ἡ παρουσία τοῦ ὀρθόδοξου στοιχείου, στό ὅποιο πρέπει νά συγκαταλέγονταν καί Ἕλληνες.

Ἡ πρώτη βασιλικὴ δυναστεία τῆς Οὐγγαρίας εἶχε συνάψει δεσμούς συγγένειας μέ τούς βυζαντινοὺς οἴκους τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Λασκάρων καί τῶν Παλαιολόγων. Ἡ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη Κομνηνοῦ Β΄ ἦταν κόρη τοῦ Οὐγγρου βασιλιά Λαδισλάου Α΄, ἐνῶ ἡ πριγκίπισσα Ἁγία Μαργαρίτα, πού ἔδωσε τό ὄνομά της στό

πανέμορφο Νησί της Μαργαρίτας στη Βουδαπέστη, ήταν κόρη του Θεοδώρου Λάσκαρι Α' της Νικαίας. Ο μετέπειτα Ούγγρος βασιλιάς Μπέλα Γ' ανατράφηκε στη βυζαντινή αυλή, ανακηρύχθηκε επίσημα διάδοχος του βυζαντινού θρόνου και θά είχε γίνει αυτοκράτορας του Βυζαντίου, αν δεν είχε αποκτήσει ἄρρενα απόγονο από τον δεύτερο γάμο του ο μεγάλος βυζαντινός αυτοκράτορας Μανουήλ Κομνηνός, ο οποίος εξέταλλο ήταν Ούγγρος από τη μεριά της μητέρας του, ἔγγονός του προαναφερόμενου βασιλιά Λαδισλάου.

Κατά συνέπεια, κάποια γνώση της ελληνικής γλώσσας θά πρέπει να ὑπῆρχε στην Ούγγαρία ἀκόμη και στα ἀνώτατα κλιμάκια της ἐξουσίας. Παρά τό γεγονός αυτό, δέν μπορούν να ἔντοπιστοῦν μέ ἀπόλυτη βεβαιότητα ἄμεσα δάνεια ἀπό τήν Ἑλληνική στά Ούγγρικά του μεσαίωνα, ἐκτός ἀπό λίγες και ἀβέβαιες ἐξαιρέσεις, ὅπως εἶναι τό *fatyo!* "πέπλο" (ἀπό τό φακίολι) ἢ τό *parlan* "πάπλωμα". Οἱ περισσότερες ἐλληνικές λέξεις της πρώτης ἐποχῆς -ὡς ἐπί τό πλεῖστον θρησκευτικοί ὅροι - πέρασαν στην ούγγρική γλώσσα μέ σλαβική μεσολάβηση, ὡς μακρῖνοι ἀντίπαλοι της ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος τῶν Κυρίλλου καί Μεθοδίου. Ἀργότερα τό κύριο κανάλι διοχέτευσης ἐλληνικοῦ γλωσσικοῦ πλούτου στάθηκαν τά Λατινικά, ὅπως στην ὑπόλοιπη "φράγκικη" Εὐρώπη.

Κατά τήν ἐποχή της Τουρκοκρατίας, ἡ ὁποία στην Ούγγαρία κράτησε περίπου 150 χρόνια καί τελείωσε τήν ἴδια περίπου ἐποχή, πού οἱ Τοῦρκοι μέ τήν κατάληψη της Κρήτης κόντευαν να ὀλοκληρώσουν τίς κατακτήσεις τους στόν χῶρο της κυρίως Ἑλλάδας, ἡ μικρή, ἔστω, παρουσία τῶν Ἑλλήνων στά ἐδάφη της ἱστορικής Ούγγαρίας συνεχίστηκε, ἀλλά αὐτή τή φορά στόν ἐμπορικό τομέα. Ἡ ἐποχή της ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων κράτησε ἀπό τά μέσα του 18ου αἰώνα ἕως τά μέσα του 19ου αἰώνα. Σύμφωνα μέ Ούγγρους ἐρευνητές, οἱ ἱκανοί Ἕλληνες "πραματευτάδες", ἐπωφελοῦμενοι ἀπό τά προνόμια, πού τοῦς ἐξασφάλιζαν οἱ διεθνεῖς συνθήκες, ἀναδείχθηκαν σέ πρωτεργάτες της πρωταρχικῆς συσσώρευσης κεφαλαίων στην χώρα μας, συμβάλλοντας κατά τρόπο καθοριστικό στην διαδικασία της ἀστικοποίησης στην φεουδαρχική-ἀγροτική Ούγγαρία. Εἶχαν στα χέρια τους τή διάθεση σημαντικῶν προϊόντων, ὅπως ἦταν λ.χ. ὁ περίφημος σταφιδίτης οἶνος "τοκάου", καί σέ ὀρισμένες περιοχές της χώρας μας ἡ ούγγρική ὀνομασία τῶν Ἑλλήνων (göğög) ἔγινε ταυτόσημη μέ τόν ἔμπορο.

Ἡ παρουσία καί τῶν τότε Ἑλλήνων στην Ούγγαρία εἶχε ἀφήσει κάποια ἴχνη στην γλώσσα τῶν δύο λαῶν: λ.χ. στα Ούγγρικά πέρασε τό - ἀπαρχαιωμένο σήμερα - *fidé* "φιδές", ἐνῶ στην Μακεδονία ἐμφανίστηκαν μερικές ούγγρικές λέξεις, ὅπως τό "φιρχάν" στην διάλεκτο της Κοζάνης, πού σημαίνει "κουρτίνα". Μεγαλύτερος ἦταν ὁ ἀριθμός τῶν λέξεων πού προωθήθηκαν μέ τή μεσολάβηση διαφόρων βαλκανικῶν γλωσσῶν, ὅπως *kaliba* "καλύβα", *Kamat* "τόκος" (ἀπό τό κάματος), *Kerevet* "ξαπλώστρα" (ἀπό τό κρεββάτι) καί ἄλλα. Οἱ πρόγονοι τῶν περιφημῶν Τσιγγάνων βιολιτζήδων της Ούγγαρίας μετέφεραν ὡς τά μέρη μας τό δημοφιλέστατο ἀπό τήν ἐποχή του Χριστοῦ μωρέ (ούγγρ. *more* ἢ *poré*), τό ὅποιο στην χώρα μας ἔγινε προσφώνηση ἢ ὀνομασία τῶν Τσιγγάνων. Ἐμμεσοὶ δανεισμοί εἶχαν γίνει καί πρὸς τήν ἄλλη κατεύθυνση: Ούγγρικῆς προελεύσεως εἶναι οἱ λέξεις ραβασάκι ἢ -για τήν ἵπποσκυτή- χάμουρα, καί ἡ ούγγρική λέξη *város* "πόλη" εἶχε φτάσει (μέ τή μορφή *βαρώσι*) μέχρι τή μακρινή Κύπρο.

Οι άπανταχοῦ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Εὐρώπης στὸν 18ο αἰῶνα διακρίνονταν ἀπὸ ἐντονότατη ἔφεση γιὰ μόρφωση καὶ πνευματικὴ ἀνανέωση. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση δὲν κερδήθηκε μὲ τὰ ὄπλα τῶν ἀγωνιστῶν καὶ μόνο: ἔπρεπε νὰ προηγηθεῖ μιὰ ἐπανάσταση στὶς συνειδήσεις, ἡ ὁποία ἔθετε ὡς πρώτη προτεραιότητα τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση τοῦ Γένους.

Ἡ πορεία πού διέγραψε ἡ ἐξέλιξη τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Οὐγγαρίας δὲν διέφερε ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Οἱ ἐπιδόσεις στὸν ἐμπορικὸ τομέα τῶν πρώτων γενεῶν τῶν σκαπανέων δὲν ἄργησαν νὰ ἀνοίξουν τὴν ὄρεξη γιὰ τὴν μόρφωση. Οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς ἐπόμενης γενιᾶς ἄρχισαν νὰ μετακαλοῦν καὶ νὰ διατηροῦν οἰκονομικά καὶ στὴν Οὐγγαρία -ὡς ἡμεμερίους καὶ δασκάλους- σημαντικὲς πνευματικὲς προσωπικότητες τοῦ προεπαναστατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ προπερασμένου αἰῶνα ἀναδύθηκε σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη ἕνας νέος τύπος Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος συνδύαζε τίς ἰδιότητες τοῦ ἐπιχειρηματία καὶ τοῦ λογίου, ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου ἀπλῶς γιὰ λόγους βιοποριστικούς, μὲ μισὴ καρδιά, προκαλώντας πολλές φορές πικρία στοὺς πατεράδες. Οἱ πιὸ τυχεροὶ ἐκπρόσωποι αὐτῆς τῆς γενιᾶς - ὅπως ὁ Ἄδαμάντιος Κοραῆς - κατόρθωσαν νὰ ἐπιβληθοῦν ὡς αὐτοσυντήρητοι διανοούμενοι. Καὶ ἡ Οὐγγαρία ἀπέκτησε τὸν δικὸ της λόγιο ἀπὸ τὴν γενιά τοῦ Κοραῆ, τὸν Γεώργιο Ἰωάννου Ζαβίρα. Ὁ Ζαβίρας γεννήθηκε τὸ 1744 στὴ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας καὶ 16 χρόνων ἦρθε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Οὐγγαρία, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1804, σὲ ἡλικία ἐξήντα χρόνων. Χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψει μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του τὴν ἐμπορικὴ του ἰδιότητα καὶ ζώντας σὲ διάφορες ἀσήμαντες κωμοπόλεις τῆς Κεντρικῆς Οὐγγαρίας, δίχως τὸ δαιμόνιο τῶν δημοσίων σχέσεων, πού διέθετε ὁ μακροβιότατος Παρισινὸς συναδέλφος του, ὁ Ζαβίρας συγκέντρωσε μιὰ πλοῦσια βιβλιοθήκη καὶ ἀνέπτυξε ἀξιόλογη συγγραφικὴ δράση μὲ πρωτότυπες ἐργασίες καὶ μεταφράσεις, οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες ἔμειναν ἀνέκδοτες. Τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ "Νέα Ἑλλάς", ἕνα λημματογραφημένο ἐργοβιογραφικὸ ἐγχειρίδιο τῶν Ἑλλήνων λογίων ἀπὸ τὴν Ἄλωση ὡς τίς ἡμέρες του, τὸ ὁποῖο εἶχε μὲν μείνει ἀνέκδοτο, ἀλλὰ ἀποτελέσει τὴν βάση μιᾶς παρόμοιας ἐργασίας τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα, τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, πού εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ 1868.

Στὸν γλωσσικὸ τομέα ὁ Ζαβίρας, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἐκπρόσωποι τῆς γενιᾶς του, ἀπέδιδε ἰδιαίτερη σημασία στὸν ἐμπλουτισμὸ καὶ ἀνανέωση τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου, ἰδίως σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐμπορικὴ, βοτανικὴ καὶ ζωολογικὴ ὀρολογία. Στὸ γλωσσικὸ πεδίο θὰ πρέπει νὰ ἐντοπίζεται καὶ ἡ γονιμοποιὸς ἐπίδραση, πού ἄσκησε πάνω στὸν Ζαβίρα καὶ σὲ ἄλλους Ἕλληνες τὸ οὐγγρικὸ πνευματικὸ περιβάλλον. Ἡ Οὐγγαρία -μαζὶ μὲ τὴν Πολωνία- ἦταν ἀπὸ τοὺς τελευταίους προμαχῶνες τῆς ζωντανῆς χρήσης στὸν γραπτὸ, ἀλλὰ καὶ στὸν προφορικὸ λόγὸ τῆς λατινικῆς γλώσσας, μιᾶς πρακτικῆς, ἡ ὁποία στὴ χώρα μας διατηρήθηκε μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ 1840, ἐνῶ στὰ προηγμένα δυτικοευρωπαϊκὰ κράτη ἄρχισε νὰ ἐγκαταλείπεται ἤδη ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα. Ἡ ἰσχυρὴ θέση τῶν Λατινικῶν στὴν Οὐγγαρία τοῦ Διαφωτισμοῦ ἀποτελοῦσε κοινὴ συνείδηση ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐπικαλοῦνταν ὡς παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴ ἢ μίμηση, ἀνάλογα μὲ τίς θέσεις, πού ἐκπροσωποῦσαν στὶς γλωσσικὲς διαμάχες τῆς ἐποχῆς. Ἡ γνωστὴ

άποψη τής συντριπτικής πλειοψηφίας τής ελληνικής διανόησης του περασμένου αιώνα, σύμφωνα με τήν όποία ή προφορική χρήση τής καθαρεύουσας θά συνεπαγόταν καί τόν πνευματικό έξευγενισμό του ελληνικού λαού, στηριζόταν λοιπόν έν μέρει στην άνάλογη χρήση τών Λατινικών στην Ούγγαρία. Άς μήν ξεχνάμε, άλλωστε, ότι ή καθαρεύουσα είχε παίξει στην άρχή άναμφισβήτητα θετικό ρόλο καί είχε τίς ρίζες της στις προσοδευτικές ιδέες του Διαφωτισμού περί στενής σχέσεως του γλωσσικού όργανου με τήν ανθρώπινη σκέψη.

Τό επόμενο κεφάλαιο τής ελληνικής γλωσσικής ιστορίας στην Ούγγαρία άνοίγει τό 1846, όταν ένας νεαρός Ούγγρος δικηγόρος, ό Ιβάν (Ίωάννης) Τέλυ (1816-1898), άπόφοιτος τών Πανεπιστημίων τής Πέστης καί τής Βιέννης, διορίζεται λέκτωρ καί άργότερα καθηγητής τών Άρχαίων Έλληνικών στό Βασιλικό Πανεπιστήμιο τής Πέστης. Μετά τίς έλπιδοφόρες άπαρχές τήν εποχή τής ουγγρικής Άναγέννησης (ιδίως επί βασιλέως Ματθία του Κορβίνου), ή ένασχόληση με τήν άρχαία ελληνική φιλολογία είχε άτροφήσει στην Ούγγαρία καί μέχρι τά μέσα του περασμένου αιώνα τά Άρχαία Έλληνικά δέν ήταν παρά άπλήθερα παιδιά τής θεολογικής έπιστήμης. Παραμένοντας λίγο-πολύ άμέθοδος έρασιτέχνης, ό Ιδιος ό Τέλυ δέν διέφερε σ' αυτό τό σημείο από τούς προκατόχους του καί οι μεγάλοι Ούγγροι κλασικοί φιλόλογοι τών κατοπινών χρόνων είχαν πάρει από άλλους πανεπιστημιακούς δασκάλους τά καθοριστικά έρεθίσματα. Η δραστηριότητα όμως του Τέλυ παρουσίαζε μία ιδιαιτερότητα, ή όποία άποδείχθηκε εύεργετική για τίς μετέπειτα τύχες τών ελληνικών σπουδών στην Ούγγαρία. Φλογερός φιλέλληνας, με πηγαία άγάπη για ό,τιδήποτε ελληνικό όποιασδήποτε εποχής, ό Τέλυ καθιέρωσε μαζί με τή διδασκαλία τής Άρχαίας καί τή διδασκαλία τής Νέας Έλληνικής καί πρέσβευε τήν άποψη ότι ή ελληνική γλώσσα καί παιδεία είναι μία καί άδιαίρετη από τήν εποχή του Όμήρου μέχρι τίς ήμέρες του. Χάρη στις προσπάθειές του, σέ άρκετά γυμνάσια τής Ούγγαρίας καθιερώθηκε ή διδασκαλία τών Άρχαίων Έλληνικών όχι με τήν έρασιμακή, αλλά με τή σημερινή ελληνική προφορά καί μέσα από τά άρθρα του τό ουγγρικό κοινό άποκτούσε τακτική έννημέρωση για τή θεαματική πρόοδο του νεαρού ελληνικού κράτους κατά τό δεύτερο ήμισυ του περασμένου αιώνα.

Τό έπιστημονικό καί διδακτικό έργο του Τέλυ βρήκε άξιο συνεχιστή στό πρόσωπο του Βίλμος (Γουλιέλμου) Ρετς (1854-1923), κλασικού φιλόλογου καί ίδρυτου τών βυζαντινών σπουδών στην Ούγγαρία. Ό Ρετς είχε προτείνει τά Νέα Έλληνικά (στη λογία έκδοχή τους) νά γίνουν διεθνής γλώσσα τής κλασικής φιλολογίας δίπλα στα Λατινικά καί συνεπής στην πρότασή του, δημοσίευσε άρκετές εργασίες του στη νεοελληνική γλώσσα. Είχε θεμελιώσει, επίσης, με έπιστημονικά έπιχειρήματα τήν άποψη για τήν ένιαία ελληνολογία, ή όποία, εκτός από τήν άρχαιότητα, θά περιελάμβανε καί τή βυζαντινή, καθώς καί τή νεότερη εποχή. Τήν ιδέα τών ένιαίων ελληνικών σπουδών τήν υιοθέτησε επίσης ό μαθητής του καί ό μεγαλύτερος βυζαντινολόγος τής Ούγγαρίας, ό Gyula (Ίούλιος) Μορανςικ (1892-1972), ό πρώτος καθηγητής τής αυτόνομης πλέον Έδρας Έλληνικής Φιλολογίας, πού ιδρύθηκε στό Πανεπιστήμιό μας τό 1935.

Για νά επανέλθουμε όμως στους Έλληνες τής Ούγγαρίας καί στον Ιβάν Τέλυ, σύμφωνα με όλες τίς ένδείξεις στη γέννηση του πάθους του για τόν νεότερο Έλληνισμό,

ΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ

Τοῦ ΠΑΥΛΑΚΗ ΙΩΑΝΝΗ

Σ' αὐτούς τούς ἱερούς χώρους, τούς ἅγιους τόπους τοῦ παγκόσμιου ἀθλητισμοῦ καί πολιτισμοῦ, αὐτές τίς ἱστορικές ὥρες τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἄς ἐπικαλεσθοῦμε τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα τὸ ἀθάνατο νά μᾶς δυναμώσει καί νά μᾶς φωτίσει. Ἀγγίζοντας τὸ χῶρο αὐτὸ καί τὴν ἱστορία αἰσθητὰ καί νοητὰ νά σταθοῦμε γενναῖοι σάν τὸν Ἄνταῖο καί σοφοί σάν τὸν Ἴσοκράτη στὸν ἀγῶνα μας γιὰ τὴν νίκη τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ ωραίου σέ μιά ἐποχὴ τελείων μέσων, ἀλλὰ συγκεχυμένων σκοπῶν, γιὰ νά λάμψει στὸν κόσμο ἡ ἀθάνατη Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Αὐτὴ τὴν ὥρα ἄς μεταφερθοῦμε νοερά δυόμισυ χιλιάδες χρόνια πίσω καί μ' ἀνοιχτά καί ἄγρυπνα τῆς ψυχῆς καί τῆς φαντασίας τὰ μάτια, ἄς γίνουμε θεατές τῶν ἀρχαίων ἐκείνων λαμπρῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Ἄς δοῦμε τούς δρομεῖς, τούς ἀκοντιστές, τούς παλαιστές, τούς ἄλτες, τούς ἀρσιβαρίστες, τούς δισκοβόλους, τούς ἀρματοδρόμους νά ἀγωνίζονται ἐδῶ στὴ Βηθλεέμ τοῦ ἀθλητισμοῦ, στὸ στάδιο τῆς Ὀλυμπίας καί νά στεφανώνονται ἀπὸ τούς Ἑλλανοδίκες μέ τὸν κότινο τῆς νίκης. Ἄς δοῦμε νοερά τὸ Διαγόρα τὸ Ρόδιο, τὸν Ὀλυμπιονίκη, νά τὸν σηκώνουν στὰ χέρια οἱ γυιοὶ κι οἱ ἐγγονοὶ του, Ὀλυμπιονίκες κι αὐτοί, ἄς ἀκούσουμε τίς ζητωκραυγές τῶν θεατῶν καί τίς θαυμαστικές ἐκεῖνες φωνές τους: «κάτθανε νῦν Διαγόρα οὐκ εἰς Ὀλυμπον ἀναβήσει!». Ἄς δοῦμε τὸ Θεμιστοκλῆ μετὰ τὸ θρίαμβο τῆς Σαλαμίνας νά μπαίνει στὸ στάδιο καί νά τὸν ἀποθεώνουν ὡς ἐλευθερωτὴ τῆς Ἑλλάδας κι ἄς τὸν ἀποθεώσουμε κι ἐμεῖς ὡς θεμελιωτὴ καί τῆς Εὐρωπαϊκῆς καί τῆς Παγκόσμιας ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πνεύματος.

Ἄς ἀκούσουμε τώρα, σέ τοῦτο δῶ τὸ χῶρο, τὸν Ἴσοκράτη νά ἐκφωνεῖ τὸν Πανηγυρικό του καί νά καλεῖ ὅλους τούς Ἕλληνες, ἀλλὰ καί τούς «μετέχοντας Ἑλληνικῆς Παιδείας» σέ ἀγῶνες ἐλευθερίας ἐνάντια σέ κάθε λογῆς βαρβαρότητα λέγοντας: «τά κατορθώματα τῶν προγόνων μας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εἶναι γιὰ ὅλους ἱερές παρακαταθήκες καί εἶναι ἔργο τῶν συνετῶν ἀνθρώπων νά ἔχουν αὐτούς τούς ἀγῶνες ὡς πρότυπα". Κι ἀκόμα: «ὄλοι τὸ ὁμολογοῦν ὅτι ἐμεῖς πρῶτοι καί εὐφύεστατοι ὑπήρξαμε «πρὸς ἀπάσας τὰς τέχνας καί αἴτιοι μεγίστων ἀγαθῶν καί προσφορῶν τοῖς ἀνθρώποις ἅπασι καί οὐδεὶς ἂν δύναιτο εὐρεῖν προσφορὰν τοσαύτην ὅσηπερ ἡ ἡμετέρα» καί νά συνεχίζει: «Φροντίσαμε καί νά πλουτίσουμε τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μέ ὅσα ἀγαθὰ δὲν πήραμε ἀπὸ τούς θεοὺς, ἀλλὰ καί νά τὴν προστατέψουμε ἀπὸ πλεῖστα δεινὰ πού κακοὶ ἄνθρωποι δημιουργοῦν. Ἔτσι ἀπὸ τὴ μῖα καταπολεμήσαμε τὴν κάθε λογῆς βαρβαρότητα, ἀνομία καί ἀναρχία κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μέ ἀγῶνες καί πανηγύρεις «μὴ μόνον τάχους καί ρώμης, ἀλλὰ καί λόγων καί γνώμης καί ἄλλων ἐργῶν διελεύσαμεν ὑπαρχούσας ἐχθρας καί φιλοξενίαν

άνενεώσαμεν καί φιλοτιμίαν άνεπτύξαμεν, ώστε πάντας ανθρώπους ώφελειν καί παρά πᾶσιν ανθρώποις αγαπήσθαι». Καί συνεχίζει:

«Φιλοσοφίαν δέ ή πάντας έπαίδευσε καί έπράυνε καί τήν άμαθίαν καί βαρβαρότητα άπεδίωξεν πρώτοι ήμείς κατεδείξαμεν πᾶσι καί τόν λόγον τά μέγιστα έτιμήσαμεν. Δυνάμεθα δέ είπειν ότι οι μαθηταί ήμῶν τῶν άλλων διδάσκαλοι γεγόνασι καί τό τῶν Έλλήνων όνομα μηκέτι τοῦ γένους άλλα τής διανοίας φαίνεσθαι καί μάλλον Έλληνας καλεῖσθαι τούς τής παιδείσεως τής ήμετέρας μετέχοντας. Άλλά καί τούς βαρβάρους τολμήσαντας είς Εύρώπην διαβήναι έπαύσαμεν ούτω μέγα φρονειν».

Αυτά διακήρυσσε έδῶ στήν Όλυμπία τό 350 π.Χ. ό Ίσοκράτης μέ τόν περίφημο «Πανηγυρικό» του καί παρόμοια έλεγε καί ό Λυσίας μέ τόν «Όλυμπιακό» του. Τό γεγονός πάντως ότι οι άρχαίοι Έλληνες έθεσαν ως άφετηρία τής γραπτής ιστορίας τους τό 776 π.Χ., δηλ. τήν πρώτη Όλυμπιάδα μέ καταγεγραμμένους τούς Όλυμπιονίκες, καταδεικνύει τό πόσο μεγάλη σημασία απέδωσαν στήν Όλυμπιακή ιδέα.

Τό 776 π.Χ. είναι τομή στήν παγκόσμια ιστορία, όπως καί τό έτος τής γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, πού μοίρασε τούς αιῶνες σέ π.Χ. καί μ.Χ.

Έδῶ στήν Όλυμπία άποτυπώνονται γιά πρώτη φορά τρισδιάστατα καί άνάγλυφα ό χῶρος, ό χρόνος καί ό λόγος. Ό χρόνος ως άφετηρία, ό χῶρος ως συμβολή-όνομα καί μέτρο (στάδιο όπως τό δικό μας χιλίοκεντρο) καί ό λόγος ως πρωταρχικό γραπτό μνημείο μέ τήν έπιγραφή τής νίκης τοῦ Κοροΐβου, τοῦ παμπάλαιου προγόνου τῶν σημερινῶν Όλυμπιονικῶν μας. Γίνεται έτσι ή Όλυμπία λόγω καί έργῳ τό πολικό άστέρι τής ιστορίας καί τοῦ πολιτισμοῦ, πού βοηθάει όλους τούς λαούς καί όλες τίς εποχές νά ξαναβρίσκουν μέσα από τίς κάθε λογής μπόρες καί καταγίδες καί φουρτοῦνες τό σωστό, ανθρωπιστικό προσανατολισμό τους.

Τήν άκτινοβολία όμως τοῦ Έλληνικοῦ Πνεύματος, πού δύο φορές έφώτισε τήν Άνατολή (Μ. Άλέξανδρος καί Βυζάντιο) καί δύο φορές τή Δύση (έκπολιτισμός τῶν Ρωμαίων, ανθρωπιστική Άναγέννηση) δέν τήν άποτυπώνουν μόνο τά μεγάλα έργα πολιτισμοῦ καί οι σοφοί λόγοι κορυφαίων Έλλήνων τής Κλασσικής άρχαιότητας. Τή βεβαιώνουν καί οι διακηρύξεις τῶν κορυφαίων ξένων -όχι Έλλήνων- σοφῶν ολόκληρης τής Οίκουμένης. Περιοριζόμαστε σέ μερικές, ελάχιστες από τίς διακηρύξεις αυτές:

α) Ό Γκαίτε έλεγε: Η Έλλάδα είναι ό νοῦς καί ή καρδιά τής οίκουμένης.

β) Ό πολὺς Φουρτβέγγλερ άρχιζε κάθε χρόνο τίς παραδόσεις του μέ τή φράση: Rom ist eine stadt aber Athen eine ganze Welt.

γ) Ό κορυφαίος Έλληνιστής Λέσκυ έγραφε: «Μόνο ή Έλληνική γλῶσσα μπορεῖ νά άποδώσει όλες τίς άποχρώσεις τῶν έννοιῶν σ' όλο τό βάθος καί τό πλάτος τους, από τίς πιό άφηρημένες ως τίς πιό συγκεκριμένες.»

δ) Η έμπνευσμένη, σοφή έλληνίστρια Jacqueline de Romilly γράφει καί λέει: «Τά Έλληνικά γράμματα στάθηκαν τά θεμέλια τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ σέ όλους τούς τομεῖς».

ε) Άλλά καί ό Pierre de Cunbertin, ό θεμελιωτής τής αναβίωσης τῶν ολυμπιακῶν άγώνων, πού ή καρδιά του βρίσκεται έδῶ κοντά μας, στήν Όλυμπία, έλεγε τό 1894 στό συνέδριο τῶν Παρισίων:

« Η Ελληνική κληρονομιά σε όλες της τρεις μορφές είναι τό πρότυπο γιά όλους τούς λαούς καί όλες τές εποχές». Καί ώς έμπρακτη συμβολική έπισφράγιση-αναγνώριση τής Έλληνικής προσφοράς στόν Παγκόσμιο Πολιτισμό, ήρθε καί φέτος ή αφή τής ολυμπιακής φλόγας έδω στήν Όλυμπία γιά τούς Όλυμπιακούς άγώνες τής Ατλάνας, πού μόλις τελείωσαν.

Μάς άδίκησε μέν ή Διεθνής Όλυμπιακή Έπιτροπή, μάς έδικαίωσαν όμως οί χρυσοί καί άργυροί Όλυμπιονίκες Έλληνες άθλητές μας, πού έτίμησαν κατά τόν καλύτερο τρόπο έδω καί έκατό χρόνια τήν χρυσή έκατονταετηρίδα τών Όλυμπιακών άγώνων.

Άφου λοιπόν ή Ελλάδα έβαλε τά θεμέλια, τές άπαρχές, τά πρότυπα σε όλες τές ύψηλές πολιτιστικές δημιουργίες, ήταν φυσικό νά δώσει καί τή γλωσσική έκφραση, τήν όνοματοθεσία όλων αυτών τών δημιουργιών, κάθε λαός άλλωστε προσφέρει στήν παγκόσμια γλώσσα λέξεις ανάλογα μέ τήν πολιτιστική του δημιουργία.

Η Έλληνική γλώσσα αναδείχτηκε από τά παλιά τά χρόνια καί εξακολουθεϊ νά είναι ή μάνα καί δασκάλα τών γλωσσών όλης τής οίκουμένης. Δέν είναι μόνο ή πλουσιότερη αλλά καί ή χαριέστερη γλώσσα, όπως τό όμολογοϋν οί ξένοι κορυφαίοι γλωσσολόγοι, ώστε νά μή φαίνεται ώς σωβινιστική ύπεροψία ή δική μας διακήρυξη. Τό έπιβεβαιώνει άλλωστε τό γεγονός ότι σε καμμιά γλώσσα τοϋ κόσμου δέν ύπάρχουν τόσα γραπτά κείμενα, κλασικά καί πρότυπα όλων άνεξαίρετα τών μορφών τοϋ πεζοϋ καί ποιητικού λόγου. (Έπικά- ίαμβικά-δραματικά-φιλοσοφικά-ιστορικά-ρητορικά.).

Τό έπιβεβαιώνει έπίσης περίτρανα ή διαμόρφωση τοϋ σύγχρονου λεξιλογίου τών γλωσσών όλόκληρης τής οίκουμένης, πού είναι κατάμεστο από λέξεις Έλληνικές καί μάλιστα τές πιό βαρυσήμαντες καί ποιοτικά ώραιότερες καί σπουδαιότερες. Ίδου γιατί ή διεθνοποίηση τής Έλληνικής γλώσσας ούτε ούτοπική ούτε άνέφικτη είναι, αλλά μάλλον συμφέρουσα καί ώφέλιμη γιά όλους τούς λαούς. Για νά τεκμηριώσουμε όμως αυτήν τή διαπίστωση καί πρόταση (στήν εποχή τών τεκμηρίων ζοϋμε) θά άναφερθοϋμε σε μερικές συγκεκριμένες άδιαμφισβήτητες άποδείξεις:

α) Σε όλες τές βιβλιοθήκες τοϋ κόσμου θά βρεϊς στο πρώτοτυπο καί σε μετάφραση άρχαϊτα καί νεώτερα ελληνικά κείμενα.

β) Σε όλες τές βιβλιογραφίες όλων τών έπιστημών, τεχνών, τεχνικών γίνεται άναφορά στους πρώτους διδάξαντας, τούς Έλληνες συγγραφείς-δημιουργούς.

γ) Δύο από τά κυριότερα αλφάβητα τής σύγχρονης οίκουμένης, τό λεγόμενο Λατινικό καί τό Σλαβικό είναι Έλληνικής Προέλευσης. Τό μέν Λατινικό είναι τό άρχαϊο Χαλκιδικό, τό δε Σλαβικό είναι δημιούργημα τών Βυζαντινών Κυρίλλου καί Μεθοδίου, πρόσφατα μάλιστα είδα μέ τά μάτια μου καί στήν Κίνα άκόμα νά εισάγεται από τά νηπιαγωγεία τό Λατινικό-Χαλκιδικό αλφάβητο σε άντικατάσταση τοϋ μανδαρινικού.

Τεράστια είναι όμως ως προς τά αλφάβητα καί ή Έλληνική προσφορά τοϋ φθογογραφικού συστήματος γραφής στή θέση τοϋ ιερογλυφικού ή συλλαβογραφικού άλλων λαών. Η θεωρία τής φοινικικής προελεύσεως έχει ήδη άναθεωρηθεϊ.

δ) Η Έλληνική γλώσσα εξ άλλου είναι ή πιό φωνήεσσα, ή πιό μουσική θά λέγαμε γλώσσα στόν κόσμο μέ τά περισσότερα καί χαριέστερα σχήματα λόγου. (π.χ. χαρά, πόνος).

ε) Ἄλλά καί ἡ σύνταξη πολλῶν σύγχρονων γλωσσῶν καί δὴ τῆς γερμανικῆς εἶναι κομμένη καί ραμμένη πάνω σέ ἑλληνικά πρότυπα.

στ) Στή δημιουργία παραγῶγων, συνθέτων, πολυσυνθέτων λέξεων -ὀνομάτων- ἐπιθέτων, ἡ γλωσσοπλαστική ἰκανότητα τῶν Ἑλλήνων εἶναι μοναδική στόν κόσμον ἀπό τόν Ὅμηρον μέχρι τά δημοτικά μας τραγούδια.

ζ) Πάρα πολλές ἑλληνικές προθέσεις (ὄπως: ὑπέρ, ἀντί, πρό, ἐκ-ἐξ, κ.ά.) ἐγιναν διεθνεῖς.

η) Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη καί τεχνολογία ἀντλοῦν συνεχῶς ὀνόματα ἀπό τή δεξαμενὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας γιά νά βαφτίσουν τά νέα δημιουργήματά τους. Χαρακτηριστικά εἶναι τά πρῶτα συνθετικά: τήλε -, φωνο -, φωτο -, αερο -, αυτο -, τυπο - κ.ά. Ἄλλά καί οἱ εἰδικοί τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν λένε ὅτι γιά τά computer ἢ πιό εὐπειπητή τροφή καί ἢ πιό δυναμωτική εἶναι οἱ ἑλληνικές λέξεις.

θ) Γενικά ἂν ἀνοίξετε ἓνα λεξικό (ἑλληνική κι' αὐτή ἡ διεθνῆς λέξη) ὁποιασδήποτε γλώσσας θά διαπιστώσετε, χωρίς νά εἴστε γλωσσολόγοι, ὅτι κατὰ τά 15% οἱ λέξεις εἶναι παντοῦ ἑλληνικές. Στήν ἰατρική μάλιστα κατὰ τά 40%.

Σέ ποιὰ γλῶσσα τοῦ κόσμου θά μπορούσες νά κάμεις ὀλόκληρη διάλεξη χρησιμοποιώντας μόνο καί μόνο ἑλληνικές-διεθνεῖς λέξεις, ὅπως ἔκαμε στήν περίφημη ἐκείνη ὀμιλία του ὁ πολὺς Ζολώτας;

Ἄλλά γιά νά τεκμηριώσουμε καί πάλι τοῦ λόγου τό ἀσφαλές ἀναφερόμαστε σέ μερικά ἐλάχιστα, ἀλλά χαρακτηριστικά δείγματα ἑλληνικῶν λέξεων, πού ἐγιναν παγκόσμια.

Ἀρχίζουμε μιά κι εἴμαστε στήν Ὀλυμπία ἀπό τόν ἀθλητισμό:

α) ολυμπic, athletic, rhythmic, stadium, gymnastic. Τό Γυμνάσιο μάλιστα ἀποδεικνύει τή σύζευξη σωματικῆς καί πνευματικῆς γύμνασης. Ἡ γλῶσσα διδάσκει ἰστορία, ἐνῶ τό ἀθλητής κρύβει μέσα του τόν «ἄθλο» (ἄθλα γάρ οἷς κεῖται ἀρετῆς...).

β) Λέξεις πολιτιστικές: Πόλις..., Σχολή..., Ἱστορία, κόσμος, ἀλφάβητο, Εὐρώπη, βιβλιοθήκη, οἰκολογία, ὄργανο.

γ) Φιλοσοφικές: Φιλοσοφία, Κριτική, Αἰσθητική, Ψυχολογία, Λογική, Ἄκαδημία Ἰδέα, ...

δ) Ἐπιστημονικές: Ἰατρικοί ὄροι, ἀστρονομικές ὀνομασίες, Παιδαγωγική, Φυσική, Μαθηματικά, Γεωμετρία, Ζωολογία, μέθοδος, σύστημα, πρόβλημα, φαινόμενο..., Ἐγκυκλοπαιδεῖα.

ε) Τεχνικές: Τεχνολογία, ἐνέργεια, τά πρῶτα συνθετικά πού εἴχαμε: metro-, tele-, foto, astro, meteo, auto, kosmo- καί πλεῖστες ἄλλες.

στ) Καλλιτεχνικές: Θέατρο, Μουσική, ἄρμονία, μελωδία, δρᾶμα, τραγωδία, κωμωδία, ποίηση, Ἀρχιτεκτονική, ὀρχήστρα, μουσεῖο, σινεμά...

ζ) Πολιτικές: Πολιτική, Δημοκρατία, Ἀριστοκρατία, οἰκονομία, τυραννία, δεσποτισμός, ἀμνηστία. ...

Ἵθρες ὀλόκληρες καί μέρες θά χρειάζομαστε γιά νά τίς ἀναφέρουμε ὅλες...

Μιά συγκεκριμένη ἄμεση ἐμπειρία-καταγραφή ἐθεώρησα καλὸ νά καταθέσω στό συνέδριό σας. Μεταφράζοντας τόν Φάουστ τοῦ Γκαίτε, ὅπου μάλιστα, ὅπως ξέρετε ὁ

Γκαΐτε φέρνει τόν Φάουστ στήν 'Ελλάδα (Β' Φάουστ Γ' πράξη) γιά νά γνωρίσει τήν όμορφιά καί τήν ἀλήθεια, κατέγραψα 1.000 περίπου ἑλληνικές λέξεις. Στό σημείο μάλιστα πού ὁ Φάουστ ἐπιχειρεῖ νά μεταφράσει ἀπό τά ἑλληνικά τό κατά 'Ιωάννην Εὐαγγέλιο, σταματᾷ στήν πρώτη κιόλας λέξη (στό: Λόγο) καί δέν μπορεῖ νά βρεῖ ἀνάλογη στά γερμανικά, πού νά ἀποδίδῃ τό πλάτος καί τό βάθος τῆς λέξης. Χαρακτηριστικό λοιπόν παράδειγμα ἀντιπροσωπευτικό μυριάδων ἄλλων ἑλληνικῶν λέξεων, ὁ λόγος, γιά τό βάθος πού ἔχουν οἱ ἑλληνικές λέξεις. Γιά τό ρῆμα βάλλω λ.χ. γιά τό πλάτος 1.000 λέξεις σύνθετες καί παράγωγες ἐμέτρησα.

Καί μιά καί βρισκόμαστε στήν Ὀλυμπία θά μπορούσαμε εἰκονικά-συγκριτικά νά παρομοιάσουμε τήν Ἑλληνική γλῶσσα μέ τόν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους ἢ τή νίκη τοῦ Παιωνίου καί τίς ἄλλες γλῶσσες μέ τά Αἰγυπτιακά, τά Ἑτρουσκικά, τά Βαβυλωνιακά, τά Κινέζικα ἀγάλματα ἢ ἀρχιτεκτονήματα.

Γιά μιά τέτοια λοιπόν γλῶσσα, γλῶσσα τῶν θεῶν, ὅπως τήν ἀποκάλεσε ὁ Κικέρωνας, ἀγωνιζόμαστε ὅλοι οἱ γλωσσικοί Ὅμιλοι Ἑλλάδος καί ἐξωτερικοῦ καί πιστεύουμε ὅτι ὁ ἀγώνας μας οὔτε οὐτοπικός εἶναι οὔτε τά ἀνέφικτα ζητάει. Θά εἶναι μάλιστα γιά ὅλους τούς λαούς καί τούς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης, ἐπαίοντα καί μή, θεωρητικούς καί πρακτικούς, ἀνυπολόγιστα ὠφέλιμη ἢ καθιέρωση τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας ὡς διεθνοῦς ἢ ἔστω ἐπί τοῦ παρόντος ἢ γνώση καί διάδοσή της παντοῦ.

Στόν ἀγῶνα αὐτό καλοῦμε ὅλους τούς σκεπτόμενους καί προβληματιζόμενους ἀνθρώπους, ὅπου γῆς κι ἀκόμα αὐτούς πού ἐξω ἀλλά καί μέσα στήν ἴδια τήν Ἑλλάδα ἀμφισβητοῦν ἢ καί ὑπονομεύουν τόν ἀγῶνα μας.

Ἄς ἔλθουν μαζί μας, ἄς ἀποκολληθοῦν ἀπό τόν ἀρνητισμό καί τήν ἀληθοφάνεια, ἄς ὑπηρετήσουν κι αὐτοί τήν ἀλήθεια γιά τό καλό ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης, γιά νά λάμψει τό ἀρχαῖο πνεῦμα τό ἑλληνικό, τό ἀθάνατο, ὅπως στόν ἀθλητικό, ἔτσι καί στόν πνευματικό στίβο, γιά νά πλουτίσει μέ τούς θησαυρούς της τήν οἰκουμένη ἢ ἑλληνική γλῶσσα, ὅπως τήν φωτίζει καί μέ τό ἀθάνατο καί ὑπέρλαμπρο ὀλυμπιακό φῶς.

**A brief presentation of Professor Ioannis Pavlakis speech during the
3rd International Linguistics Convention in Olympia
(7-10 August 1996)**

Here on the sacred place of international athletics, where the Olympic Games were born, now that the world celebrates the 100 years since their revival (1896-1996) and as an epilogue to this year's Olympiad in Atlanta, the linguistics club in Piraeus, participating in the cultural activities of the 3rd International Linguistics Convention, proclaims that:

a) The Greek language is undoubtedly and by all means the mother and instructor of all world languages.

b) Its contribution to the world vocabulary, quantitatively amounts to 15%, whereas in terms of quality, this contribution cannot be estimated because the most important words in universal culture are Greek (eg. Democracy - Gymnasium - Philosophy - Theatre - Music - School - Atom - Technology and so many others).

c) Two basic alphabets (the Latin one and the Slav one) are of Greek origin.

d) The syntax and the grammar of many languages have as their model the Greek language.

e) All the international book references mention the ancient Greeks as the founders of all cultural conquests.

f) These conquests have also internationally established the corresponding Greek nomenclature.

g) Modern science and technology draw words from the Greek linguistic «well» in order to baptize its new achievements.

h) There is no sense which cannot be expressed by the Greek language.

i) The Greek language is not only the richest but also the most musical language in the world.

j) It will be of great benefit for the whole world to establish the Greek language as an international one.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΚΑΣ

Γεννήθηκε στο Κιάτο, 7-4-1935. Τέλειωσε τή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί ἔγινε βοηθός στήν Ἐδρα Μεσαιωνικῆς καί Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ ἴδιου Πανεπιστημίου (Καθηγητής Γεώργιος Ζώρας), 1961-1965. Ἀπό τό 1966-1971 Ἐπιστημονικός συνεργάτης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης (La Sapienza) στήν Ἐδρα Βυζαντινῆς Φιλολογίας. Ἀπό τό 1971 μέχρι σήμερα Καθηγητής Νεοελληνικῆς Γλώσσας καί Λογοτεχνίας στό Πανεπιστήμιο Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Νεάπολης (Istituto Universitario Orientale) καί Λέκτορας τοῦ Πανεπιστημίου Federico II τῆς Νεάπολης (μέχρι τό 1981). Εἶναι μέλος πολλῶν Ἐπιστημονικῶν καί Λογοτεχνικῶν Ἐταιρειῶν.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΩΝ ΤΗΣ ΚΑΛΑΒΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΥΛΙΑΣ

Τοῦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΙΚΑ

Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ Ἰταλική χερσόνησος, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ κέντρο καί πρὸς νότον, ἢ Σικελία καί ἡ Σαρδηνία καί ἄλλα μικρότερα νησιά ἀπετέλεσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κέντρα πολλαπλῶν καί ποικίλων μεταναστεύσεων Ἑλλήνων, πού γρήγορα εὐτύχησαν νά γνωρίσουν περίοδο μεγάλης ἀκμῆς καί δημιουργήσαν τὴν Μεγάλῃ Ἑλλάδα.

Ἑλληνικές πόλεις, ὅπως ἡ Νεάπολις, ἡ Ποσειδωνία, ὁ Τάραντας, ἡ Ἑλέα, ἡ Ἡράκλεια, ὁ Κρότων, ἡ Σύβαρις, ὁ Ὑδροῦς, τὸ Ρήγιον, οἱ Λοκροί καί πολλές ἄλλες στὴ νότιο Ἰταλία, ἢ ἡ Μεσσήνη, ἡ Κατάνη, ἡ Συρακούσα, ἡ Πάνορμος, ἡ Γέλα, τὸ Δρέπανον, ὁ Ἀκράγας, ὁ Σελινοῦς καί ἄλλες στὴ Σικελία ἐκαλλιέργησαν σέ τέτοιο βαθμὸ τὰ Γράμματα καί τὶς Τέχνες, ὥστε διακρίθηκαν σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καί ἄφησαν στοὺς αἰῶνες ὑψίστα μνημεῖα πολιτισμοῦ.

Ὁ ἐκλατινισμὸς τῆς νοτίου Ἰταλίας κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ περίοδο ἄρχισε ἀπὸ τὰ βορεινὰ τμήματά της, ὅπου οἱ κάτοικοι εἶχαν καί κάποια φυλετικὴ σχέση μέ τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ γιά πολὺ καιρὸ ἡ λατινικὴ καί ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα συνυπῆρχαν καί οἱ κάτοικοι ἦταν δίγλωσσοι, μέ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ Θρησκεία, τὰ Γράμματα καί οἱ Τέχνες διατήρησαν τὸν ἑλληνικὸ χαρακτῆρα τους. Ὁ ἐκλατινισμὸς ὁμως τῶν ἄκρων τῆς νοτίου Ἰταλίας, τῆς Καλαβρίας καί τῆς Ἀπουλίας, ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῶν μεγάλων παραλιακῶν πόλεων, ὅπως π.χ. Hipponium, Tropea, Locri Epizephyrni, Taras, Skyllaëum, Rhegium, Caulonia, Kroton, Sybaris, Metapontum, Hydrous κ.λπ., γιὰτί ἰσχυρότατη ὑπῆρξε ἡ πολιτικὴ καί πολιτισμικὴ ἑλληνικὴ παράδοση. Εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς κάτω Ἰταλίας εἶναι τὰ ἴδια μέ τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος. Εἶναι γνωστόν, ἄλλωστε, ὅτι στὴ Ρώμη, ἀλλὰ καί σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐδιδάσκοντο τὰ ἑλληνικὰ Γράμματα, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Ρητορικὴ Τέχνη, ἡ Μουσικὴ κ.λπ. ἀπὸ Ἑλλήνες, πού προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἢ τὴν Μεγάλῃ Ἑλλάδα.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἑλληνικὴ παρουσία καί παράδοση στὴν Ἰταλία συνεχίστηκε, μέ ἰδιαίτερη ὁμως ἔμφαση κατὰ τὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας (9ος αἰώνας). Τότε κατακλύστηκε, θά λέγαμε, ἡ νότιος Ἰταλία ἀπὸ βυζαντινοὺς μοναχοὺς, τοὺς λεγόμενους βασιλιανούς μοναχοὺς (monaci basiliani)¹, οἱ ὅποιοι ἴδρυσαν μοναστήρια, ἔκτισαν βυζαντινοὺς ναοὺς, πού σώζονται μέχρι σήμερα, ὀργάνωσαν τὰ λεγόμενα *Scriptoria*, δηλαδὴ τὰ γνωστὰ Ἐργαστήρια, ὅπου ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς καλλιγράφων ἐργαζόταν γιά τὴν ἀντιγραφή καί πολλαπλασιασμὸ χειρογράφων θρησκευτικοῦ, ἐπιστημονικοῦ καί ποικίλου ἄλλου περιεχομένου καί διέδωσαν τὴν ὀρθοδοξία στὴν περριοχή.

Ὁ ἴ ἐπαφές καί οἱ σχέσεις μέ τὴν Κωνσταντινούπολη καί γενικῶς τὴν Ἀνατολή ὑπῆρξαν στενές καί συνεχεῖς· οἱ μοναχοί, οἱ καλλιτέχνες, οἱ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων ταξί-

δευαν συχνά από την Ίταλία προς την Ελλάδα και άλλα μεγάλα κέντρα Ἑλληνισμού, όπως π.χ. Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτο και ἀντιστρόφως.

Ἀκόμη και μετά την κατάκτηση τῆς νοτίου Ἰταλίας από τούς Νορμανδούς (10ος-11ος α.ι.) ἡ ἑλληνική γλῶσσα και οἱ ἑλληνικές παραδόσεις κυριαρχοῦσαν στην περιοχή. Αυτό ἀποδεικνύεται ἀπό τό πλῆθος τῶν συμβολαιογραφικῶν Πράξεων σέ περγαμηνές, πού συνέλεξε και ἐξέδωσε ὁ Francesco Trinchera στό μνημειῶδες ἔργο του *Syllabus graecarum membranarum* (Napoli 1865)². Εἶναι ἔγγραφα (1000-1350 μ.Χ.) ἀπό τίς πόλεις Regium, Ierace, Squillace, Seminara, Catanzaro, Nicotera, Badolato, Briatico, Grotteria, κ.ά., πού δείχνουν ὅτι και κάτω ἀπό τούς Νορμανδούς, τούς Σβέβους και τούς Ἀνζιῶνους, ἡ ἑλληνική ἦταν ἡ ἐπίσημη γλῶσσα και ἡ περισσότερη ὀμιλούμενη στή νότιο Ἰταλία.

Ἡ ἐπίδραση τῶν βυζαντινῶν συνεχίστηκε μέχρι και τόν 15ο αἰῶνα ἀρκεῖ νά σκεφτοῦμε τούς δύο μοναχοῦς ἀπό τήν Καλαβρία, τοῦ 14ου αἰῶνος, τόν Bernardo Barlaam και τόν Leonzio Pilato, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τά συγγράμματά τους σέ μιά τέλεια, πράγματι, ἑλληνική γλῶσσα.

Ἀργότερα μέ τή Διασπορά και τήν ἔξοδο τῶν Ἑλλήνων πρὸς τή Δύση, κυρίως τῶν ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων, ἀναζωογονοῦνται οἱ ἑλληνικές σπουδές και παρατηρεῖται τό φαινόμενο τοῦ Οὐμανισμοῦ και στή συνέχεια τῆς Ἀναγέννησης τῶν Κλασσικῶν Γραμμάτων στην Ἰταλία και στην Εὐρώπη. Οἱ μεταναστεύσεις πρὸς τήν ἰταλική χερσόνησο πληθαίνουν μέ τήν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης (1453), ἰδιαίτερα πρὸς ἐκεῖνα τά παραδοσιακά κέντρα, στά ὅποια δέν ἐξέλειπε ποτέ τό ἑλληνικό στοιχεῖο³. Ἀπό τήν ἐποχή αὐτή και στό ἐξῆς, βρίσκουμε ἀμιγῆ ἑλληνικά χωριά στην Καλαβρία και στην Ἀπουλία, πού δημιουργήθηκαν και στηρίχτηκαν, ἴσως, στην ὑπαρξη μερικῶν πολύ παλαιότερων πυρήνων ἑλληνισμοῦ. Αὐτά τά χωριά μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἔγιναν δίγλωσσα και σήμερα μικρές μειονότητες μόνο ὀμιλοῦν ἑλληνικά, ἐκτός ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὅπως π.χ. τό χωριό Γαλλιτσιανό, ὅπου ὅλοι οἱ κάτοικοι ὀμιλοῦν ἑλληνική διάλεκτο.

Στήν Ἀπουλία, στην περιοχή τοῦ Salento, τή λεγόμενη Grecìa, ὑπάρχουν τά ἐξῆς ἑλληνόφωνα χωριά: Calimera, Castrignano dei Greci, Corigliano d' Otranto, Martano, Martignano, Melipignano, Soleto, Sternatia, Zollino. Βρίσκονται ὅλα σέ πεδινή και εὐφορη περιοχή, ἐπικοινωνοῦν δέ μεταξύ τους και μέ τά μεγάλα ἀστικά κέντρα μέ καλό ὁδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο.

Στήν Καλαβρία, στην περιοχή, πού ὀνομάζεται Bovesia, τά ἑλληνόφωνα χωριά τῶν λεγόμενων Grecanici, ὅπου τόν περασμένο αἰῶνα κυριαρχοῦσε ἡ ἑλληνική γλῶσσα, εἶναι: Bova, Gallicianò, Roccaforte dei Greco, Chorio di Roccaforte, Rochudi, Chorio di Rochudi, Condofuri. Ἰχνη τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τῆς περιοχῆς βρίσκονται και στά χωριά: Cardeto, Amyddalia, San Lorenzo. Στήν παραλιακή κωμόπολη Bova Marina, πού δημιουργήθηκε ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἀπό τήν κάθοδο κατοίκων τοῦ χωριοῦ Bova, ἰδρύθηκε και λειτουργεῖ σήμερα τό Ἴνστιτούτο Ἑλληνοφῶνων Σπουδῶν.

Τά χωριά τῆς Bovesia βρίσκονται ὅλα στις νότιες παρυφές τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Aspromonte, μερικά στην κορυφή ἀπόκρημνων βουνῶν, πού ἀνάμεσά τους ρέουν μεγάλα

ποτάμια, όπως π.χ. τό ποτάμι Amentolea, και άλλα μικρότερα. Οί κάτοικοι ασχολούνται έν μέρει μέ τή γεωργία και περισσότερο μέ τήν κτηνοτροφία. Μερικά χωριά έχουν εγκαταλειφθεϊ σήμερα, λόγω αντίξων γεωλογικων συνθηκων και άλλων δυσκολιών, και έχουν μεταφερθεϊ κοντά στην παραλία.

Θαυμαστό γεγονός στο πέρασμα των αιώνων είναι, ότι οι πληθυσμοί αυτών των περιοχών, -πού κάποτε εξετείνοντο πολύ περισσότερο- διατήρησαν τό γλωσσικό τους ιδίωμα, που στην Καλαβρία ονομάζεται Grecanico και την Άπουλία Grico.

Είναι γνωστό ότι τό ουσιαστικότερο στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας ενός λαού είναι ή Γλώσσα και ακολουθούν οι παραδόσεις, τά έθιμα και τά ήθη, ή θρησκεία, ή τέχνη κ.λπ. Η γλώσσα των Έλληνοφώνων της Καλαβρίας και της Άπουλίας είναι ή Έλληνική για αιώνες μιλήθηκε, γράφτηκε, διδάχτηκε και επομένως εξελίχτηκε και έχει τή δική της ιστορική πορεία και διαδρομή· έτσι από τήν αρχή, σχεδόν, του περασμένου αιώνος μέχρι σήμερα έχουν γίνει μελέτες εξαιρετικού ενδιαφέροντος και πολλές ακόμη απομένουν να γίνουν στο μέλλον γλωσσολογικού, λαογραφικού, ιστορικού και φιλολογικού περιεχομένου.

Η γλώσσα των Έλληνοφώνων των περιοχών αυτών πέρασε μερικές περιόδους παρακμής, που οφείλονταν σε διάφορους λόγους. Στο τελευταίο τέταρτο του 16ου αιώνος και, πιο συγκεκριμένα, μετά τό κλείσιμο της Συνόδου του Trento (1565), που σήμανε τήν αρχή της Άντιμεταρρύθμισης, ή ελληνική γλώσσα των περιοχών αυτών υπέστη ένα φοβερό πλήγμα, γιατί καταργήθηκε κάθε λατρεία που δεν υπήκουε στο καθολικό δόγμα και τους παπικούς κανόνες. Έτσι ή ορθόδοξη παράδοση της νότιας Ιταλίας και επομένως και ή ελληνική γλώσσα, αφού απαγορεύτηκε ή ανατολική ορθόδοξη λειτουργία, αντικαταστάθηκε από τήν λατινική. Σκληροί υπήρξαν οι άγωνες των Έλληνοφώνων για να διατηρήσουν τή λατρεία τους και τή γλώσσα τους. Τό τελευταίο γραπτό μνημείο σε ελληνική γλώσσα είναι του 1574 και γράφτηκε στη Bona από τον Colucci (Νικολάκι) Garino⁴. Είναι τό ανάθεμα έναντιον του επισκόπου της Bona, του Κυπρίου Σταυρινοῦ⁵, επειδή επέβαλε στους κατοίκους τήν καθολική λατινική λειτουργία, καταργώντας τήν ορθόδοξη ελληνική, αφού πρώτα συνεννοήθηκε με ώρισμένους προύχοντες της πόλης. Από τότε στους Έλληνοφώνους γραπτά ελληνικά κείμενα βρίσκουμε μόνο μέ λατινικούς χαρακτήρες, ενώ διαιωνίζεται ή προφορική παράδοση της ελληνικής γλώσσας.

Ένα άλλο βαρύ πλήγμα υπέστη ή ελληνική γλώσσα των Έλληνοφώνων στον αιώνα μας, στη διάρκεια του ιταλικού φασισμού (1922-1942), όταν απαγορεύτηκαν οι διάλεκτοι σ' όλη τήν Ιταλία και επεβλήθη ή κοινή ιταλική της Τοσκάνης. Στους Έλληνοφώνους έλεγαν ότι γρυλίζουν και πρέπει να ντρέπονται για τό ιδίωμά τους.

Τελευταία παρατηρείται μιá αντίστροφη τάση στους Έλληνοφώνους, δηλαδή μιá έντονη διάθεση ανακάλυψης και επιστροφής στις ρίζες, ακόμη μιá επίμονη και παθιασμένη προσκόλληση προς ό,τιδήποτε είναι ελληνικό και μιá σοβαρή προσπάθεια ανανέωσης και εμπλουτισμού του γλωσσικού τους όργάνου, μέ τήν πρόσληψη νέων στοιχείων της Νεοελληνικής, λέξεων και εκφράσεων⁶. Άς σημειωθεϊ ότι ή διάλεκτος των έλληνοφώνων, επειδή όμιλεϊτο, κατά τό πλεϊστον, από κτηνοτρόφους και γεωργούς, είχε μέ τήν πάροδο του χρόνου φτωχύνει πολύ και δεν ήταν εύκολο να εκφράσει και απο-

δώσει αφηρημένες έννοιες.

* * *

Τό ενδιαφέρον τῶν μελετητῶν γιά τή διάλεκτο τῶν Ἑλληνοφῶνων ἄρχισε ἀπό τότε πού ὁ Karl Witte συνέλεξε καί δημοσίευσε, τό 1821⁷, γλωσσικό ὕλικό ἀπό τήν Καλαβρία. Ἀπό τότε δημιουργήθηκε τό πρόβλημα τῆς προέλευσης καί καταγωγῆς τῆς διαλέκτου τῶν Ἑλληνοφῶνων.

Ἀργότερα, τό 1856, ὁ Γερμανός γλωσσολόγος Franz August Pott⁸ διειτύπωσε τήν ἀποψη ὅτι ἡ διάλεκτος αὐτή τῆς μεσογειακῆς Ἰταλίας ἔχει ἐμφανῆ χαρακτηριστικά τῆς Νεοελληνικῆς. Μετά ἀπό λίγα χρόνια, τό 1863, ὁ Cesare Lombroso⁹ ὑποστήριξε ὅτι ἐπρόκειτο περί μικτῆς διαλέκτου, ἐπειδὴ στίς παλαιές ἑλληνικές ἀποικίες τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος προσετέθηκαν νέοι πληθυσμοί ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, τόν ἐπόμενο χρόνο 1864¹⁰, ἔγραψε ὅτι ἡ διάλεκτος τῶν Ἑλληνοφῶνων ἦταν βυζαντινῆς προελεύσεως τῆς ἐποχῆς τῆς Εἰκονομαχίας. Στή συνέχεια, τό 1866, ὁ Domenico Comperetti¹¹ διατύπωσε τή γνώμη ὅτι ἡ διάλεκτος αὐτή ἦταν συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς¹¹.

Μέ τό πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας, θέτοντας τό θέμα ἐπί ἐπιστημονικῆς βάσεως, ἀσχολήθηκε σοβαρά ὁ γλωσσολόγος Giuseppe Morosi¹². Γιά πολλά χρόνια, περισσότερο ἀπό δέκα, περιώδευσε τίς περιοχές τοῦ Salento καί τῆς Bonvesia καί συνέλεξε πλούσιο γλωσσολογικό ὕλικό καί, ἀφοῦ πρῶτα ἐξέτασε τό λεξιλόγιο καί τήν γραμματική αὐτῶν τῶν ἰδιωμάτων, κατέληξε στό συμπέρασμα, μέ τή συμβολή καί μερικῶν ἱστορικῶν ἀναφορῶν, ὅτι ἐπρόκειτο γιά γλωσσικό ἰδίωμα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τοῦ 9ου αἰ. καί ὕστερα, μετά ἀπό μεταναστεύσεις, κυρίως ἀπό τήν Πελοπόννησο.

Ὁ πρῶτος ἀπό τούς Ἕλληνες, πού ἀμφισβήτησε τά συμπεράσματα τοῦ Morosi καί ὑποστήριξε τήν ἀρχαία καταγωγή τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων τῆς Κάτω Ἰταλίας εἶναι ὁ Γεώργιος Χατζηδάκης¹³, βασιζόμενος στό γεγονός ὅτι ἐπιζοῦσαν στή διάλεκτο τῶν Ἑλληνοφῶνων ὄρωκα στοιχεῖα καί ἀρχαῖες ἑλληνικές λέξεις, πού δέν ὑπάρχουν σέ καμία νεοελληνική διάλεκτο.

Στόν αἰῶνα μας ὁ Γερμανός γλωσσολόγος Gerhard Rohlf¹⁴ ἀφιέρωσε ὁλόκληρο σχεδόν τό ἐρευνητικό του ενδιαφέρον μέχρι τό θάνατό του στή διαλεύκανση τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς τῶν ἰδιωμάτων τῶν Ἑλληνοφῶνων τῆς Κάτω Ἰταλίας. Μελέτησε τό γνωστό γλωσσικό ὕλικό, συνέλεξε ἄλλο, ζώντας καθημερινά καί συζητώντας μέ τούς κατοίκους τῶν περιοχῶν, ἀνέλυε ὅλα τά γραμματικά, συντακτικά καί λεξικολογικά στοιχεῖα αὐτῶν τῶν ἰδιωμάτων καί κατέληξε στό συμπέρασμα, συμφωνώντας μέ τόν Χατζηδάκη, ὅτι ἡ ἀρχαία γλωσσική παράδοση ὑπῆρξε συνεχῆς μέχρι τίς μέρες μας, χωρίς καμία διακοπή. Ὁ Rohlf ὕστερα ἀπό σοβαρές καί ἐμπεριστατωμένες ἐρευνες ἔγραψε δύο βασικά ἐπιστημονικά συγγράμματα, τό Ἑτυμολογικό Λεξικό καί τήν Ἱστορική Γραμματική τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Καλαβρίας καί τῆς Ἀπουλίας¹⁴.

Οἱ ἐρευνες γύρω ἀπό τήν καταγωγή τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας συνεχίστηκαν μέ πολύ ενδιαφέρον καί διαμορφώθηκαν τελικά δύο ἀντίθετες θεωρίες, ἡ μία πού ἀνάγει τήν καταγωγή τους στήν ἀρχαία ἐποχή καί ἡ ἄλλη πού ὑποστηρίζει τήν βυζαντινή καί μεταγενέστερη προέλευσή τους.

Τή θεωρία τοῦ Χατζηδάκη καί τοῦ Rohlf's ὑποστηρίζουν μέ νέες ἐρευνες καί καινούργια στοιχεῖα οἱ δικοί μας γλωσσολόγοι Στυλιανός Καψωμένος¹⁵, Ἀγαπητός Τσοπανάκης¹⁶, Σταμάτης Καρατζάς¹⁷ καί Ἀναστάσιος Καραναστάσης¹⁸.

Ἀντίθετα τή θεωρία τοῦ Morosi, δηλ. τῆς βυζαντινῆς καί νεώτερης προέλευσης αὐτῶν τῶν ιδιωμάτων δέχονται καί ὑποστηρίζουν οἱ Carlo Battisti¹⁹, Hubert Pernot²⁰, Giovanni Alessio²¹, Oronzo Parlangeli²², Giuseppe Falcone²³, Maria Teresa Colotti²⁴, κ.ἄ.

Ὁ Rohlf's στήριξε τή θεωρία του σέ χαρακτηριστικά τῆς κοινῆς Δωρικῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καί τῆς κοινῆς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τῆς προβυζαντινῆς, πού δέν βρίσκονται στά λεξικά τῆς κλασσικῆς Ἀρχαίας, οὔτε τῆς νεώτερης Νεοελληνικῆς, λέξεις πού προϋπήρχαν καί δέν παρεισέφρυσαν ἀργότερα μέ τίς μεταναστεύσεις τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ὅπως π. χ. λ α ν ό, δωρ. λανός, ἀρχ. ἑλλ. ληνός· ν α σ ί δ α, δωρ. νασίδα, ἀρχ. ἑλλ. νησίδα (λωρίδα γῆς καλλιεργήσιμης ἀνάμεσα ἢ στά πλάγια τῆς ροῆς τῶν νερῶν τῶν ποταμῶν)· ἄ σ α μ ο, δωρ. ἄσαμος, ἀρχ. ἑλλ. ἄσημος (ζῶον πού δέν φέρει σφραγίδα, ἐγκάρακτο σῆμα πάνω του)· α χ ό, δωρ. ἄχος, ἀρχ. ἑλλ. ἤχος· π α τ τ ά, ἀρχ. ἑλλ. πηκτῆ (τό γάλα πού πήζει γιά νά γίνει τυρί)· κ α μ μ ά ρ ι, κάμμαρος (δηλητηριῶδες φυτό)· κ λ ú d ζ α, κνύζα, κόνυζα· δ ε λ φ α κ í - δ ε λ φ α κ í ν α, δέλφαξ - δελφάκι (χοιριδίων γάλακτος)· λ ά χ ρ ι, δωρ. βλάχρον, ἀρχ. ἑλλ. βλήχρον καί ἀλάχρη = φτέρη· σ π ή λ υ ν - g α, ἀρχ. ἑλλ. σπήλυγξ = σπηλιά· β ο ú ρ β ι θ ο, βόλβιτον, ἀπ. βόλιτον = βουληθιά, κοπριά βοδιοῦ· ἄ ν ά π ο ρ d ο - ἄ ν ά π ο υ ρ d ο, ὄνοπορδον = χόρτο ἀκανθῶδες, γαϊδουράγκαθο, καί μερικά ἄλλα.

Ὁ Καψωμένος προσέθεσε τίς δωρικές λέξεις ἄ σ κ λ ο ú ν η ἀπό τό ἀρχ. οὔσ. χλούνης = εὐνουχισμένος καί ἄ ρ ρ ο υ σ τ ο = ἄρρωστος. Ὁ Καρατζάς προσέθεσε τή λέξη τ σ ά κ κ α ν ο - ζ ζ ά κ κ α ν ο, σάκανον ἀπό τό δωρ. σακός, ἀρχ. οὔσ. σηκός = τό μαντρί. Ὁ Καραναστάσης προσέθεσε ἀκόμη μερικές δωρικές λέξεις, ὅπως π.χ. α d d ώ = αλλώς, δωρ. τύπος τοῦ ἐπιρρ. ἄλλως (ἀλλιῶς)· α μ b α τ ό, ἀμβατός δωρ. τύπος τοῦ ἐπιθ. ἀναβατός· κ υ σ π ά λ α, δωρ. κυψάλα, ἀρχ. ἑλλ. κυψέλη· μ α κ κ ώ ν ν ω, δωρ. μάκων, ἀρχ. μήκων (= βαθειά κοιμούμενος)· μ ú λ α, δωρ. τύπος τοῦ οὔσ. μύλη (= δόντι τραπεζίτης)· χ ά χ χ α λ ο, ἀπό τό κάγχαλος, (= κρίκος, δεσμός).

Στή γλώσσα τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας ὑπάρχουν, ἐκτός ἀπό τά δωρικά κατάλοιπα, μερικές λέξεις ἑλληνιστικῆς καί προβυζαντινῆς περιόδου, πού δέν συναντῶνται στά Βυζαντινά καί Νεοελληνικά ιδιώματα, ὅπως π.χ. χ α λ ι π ό = βάτος, ἀπό τό ἀρχ. χαλεπόν φυτόν· ἄ π ο δ ι α φ ά ζ ζ ε ι = ξημερώνει, ἀπό τό ἀποδιαφαίνει· ἄ π ό - κ λ α μ μ α = κατατεμαχισμός, δεύτερο ὄργωμα χωραφιοῦ, σκάλισμα ἀπό τό ἀρχ. ἀπόκλασμα, καί ἄ π ο κ λ ά ν ω = κατατεμαχίζω, ἀπό τό ἀρχ. ἀποκλάω· ἄ ν α β ρ ώ ν - ν ω = καταστρέφω, ἀπό τό ἀρχ. ἀναβιβρώσκω· ἀκόμη ἄ ν α κ λ ú ζ ζ ω = ταλαντεύομαι, ἀπό τό ἑλληνιστικό ἀνακλύζω· τ α μ í σ σ ι = πυτιά, ἀπό τό ἀρχ. τάμιος καί μερικά ἄλλα²⁵.

Ὁ ἀριθμός τῶν λέξεων τῆς βυζαντινῆς περιόδου στά ιδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας εἶναι πάρα πολύ μεγάλος. Ἀναφέρουμε μερικές μόνο· ἄ ρ κ λ í, ἀρκλίον, ἄρκλα = ἀπό τό λατ. arcula = μπαούλο· κ α τ ώ γ ι, κατώγιν, κατώγειον· τ α υ ρ ώ, ταυρίζω, τραβῶ, σέρνω· σ τ ο μ π ῶ, στομπίζω, κοπανίζω· σ υ μ π έ θ ε ρ ο, συνπενθερός· θ υ χ α τ έ -

ρα, θυγατέρα· φηλυκό, θηλυκό· σταμνί, σταμνίον, σταμνίν, στάμνα· κου-
τσούρι, κούτσουρον, κουτσούνι = Γαλλιτσιανό, = τεμάχιον κορμού δέντρου κ.ά.

Ἄνεξάρτητα ὅμως ἀπό τό ἄν ὑποστηρίζει κανεῖς τή μία ἢ τήν ἄλλη θεωρία, οἱ
διάλεκτοι τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Καλαβρίας, Grecanico, καί τῆς Ἀπουλίας, Grieco, ἔχουν
τή δική τους, ὅπως εἶπαμε, ἱστορική διαδρομή καί ἐξέλιξη, πού σέ πολλές περιπτώσεις
εἶναι παράλληλη μέ τήν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος. Μποροῦμε
νά παρακολουθήσουμε αὐτήν τήν ἐξέλιξη καί σέ φωνητικό καί μορφολογικό πεδίο, καί
στή σύνταξη, ἔτυμολογία καί σημασιολογικό περιεχόμενο τῶν λέξεων. Κοινά φαινόμενα
ἀναφέρουμε παραδειγματικά: ἀπουσία ἀπαρεμφάτου, τῆς δοτικῆς πτώσεως, τοῦ δυϊκοῦ
ἀριθμοῦ, τάση μετατροπῆς τοῦ ο εἰς ου, τοῦ υ εἰς ου, ὁ ἰοτακισμός κ.ά. Στίς Γραμμα-
τικές τῶν Filippo Condemi²⁶, Gianni Andrea Crupi²⁷, Mauro Cassoni²⁸ μποροῦμε νά βροῦ-
με πολλά ἐνδεικτικά παραδείγματα.

Πολλῶν φωνητικῶν φαινομένων μποροῦμε νά παρακολουθήσουμε τήν ἐξέλιξη στό
πέραςμα τοῦ χρόνου, ὅπως π.χ.

α) ΡΗCΙΟΥ = Ρηγίου, σέ ἐπιγραφή τοῦ τέλους τοῦ II αἰῶνος²⁹. Σέ ἓνα ποίημα τοῦ
XVIII αἰῶνος ὑπάρχει ὁ στίχος «rasasti a piedi lo faro di Rigi», δηλ. πέρασες τό στενό τῆς
Μεσσήνης. Ἡ λέξη Rigi = Ρήγι μέ πτώση τοῦ γ γίνεται Rii, πού τό συναντοῦμε σήμερα
στούς Ἑλληνοφώνους τῆς Βονα στή φράση *pàme στό Ρή(γ)ι*. Ἡ λέξη Ρή(γ)ι + ἴτης (πού
σημαίνει προέλευση) = Ρη(γ)ίτης (=Riiti), ἔδωσε τό ἐπώνυμο Iiriti (διαδεδομένο στή Βονα),
μέ μετάθεση τοῦ Ρ.

β) Στή λέξη C i u r i (Τσιούρι) = Πατέρας, Κύριος τό C F K καί τό u = u (φαινόμενο
τῆς δωρικῆς, ὅπως ἄχυρα = δωρ. ἄχουρα). Τό ἴδιο παρατηροῦμε καί στή λέξη A j o C i -
u r i a k i = Ἁγία Κυριακή. Στόν XV αἰῶνα βρίσκουμε τό ὄνομα Κύριλλος γραμμένο Q u i
r i i i o, στό ὅποιο τό u μπορεῖ νά εἶναι ἢ προφορά τοῦ Q ἢ ἡ προφορά τοῦ u. Στή
δεύτερη ὅμως περίπτωση δέν ἐξηγεῖται ἡ παρουσία τοῦ i στή λέξη Quirillo. Σκεφτόμαστε
ὅτι στόν XV αἰῶνα ἡ προφορά τοῦ u σέ i εἶχε πλέον συντελεσθεῖ. Αὐτό ἐπιβεβαιώνεται
ἀπό τή λέξη C i r z o s i m o (Cir - Zosimo) = Κυρ - Ζώσιμος.

γ) Τά οὐσιαστικά ο ἴ κ ο ς, ἵ π π ο ς, ο ἴ ν ο ς, ὕ δ ω ρ δέν δημιουργοῦν ἄλλες
σύνθετες μέ πρῶτο συνθετικό τίς ἴδιες, ἐκτός τό (ο ι) κ ο δ ἔ σ π ο ι ν α, γιατί πολύ
ἔνωρίς ἀντικαταστάθηκαν ἀπό τίς νεοελληνικές σπίτι, ἄλογο, νερό, κρασί, ἐνῶ στή
Νεοελληνική ἔχουμε πολλές, ὅπως π.χ. (οἴκος) = οἰκότροφος, οἰκόσημο, οἰκονόμος,
οἰκογένεια, (ἵππος) = ἵππόδρομος, ἵπποκόμος, ἵπποφορβεῖον, (οἶνος) = οἰνοπωλεῖο,
οἰνολόγος, οἰνοχόος, οἰνομαγειρεῖο, (ὑδωρ) = ὑδραγωγεῖο, ὑδρόμυλος, ὑδρονομέας,
ὕδατοφράχτης καί λοιπά.

δ) Παρατηροῦμε, ἀκόμη καί σέ χωριά τῆς ἴδιας περιοχῆς τῶν ἑλληνοφώνων,
διαφορές καί δυσκολίες προφορᾶς καί γραφῆς τῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων κτ, πτ, πσ
= ψ, κσ = ξ, χθ, π.χ.

1) κτ: ἡ λέξη ν ὕ κ τ α παραδίδεται ν ὕ π τ α στόν De Mauro, ν ὕ φ τ α στό
Castrignano dei Greci, ν ὕ τ τ α στήν Kalimera, ν ὕ θ τ α στό Chorio di Rochudi, ν ὕ -
σ τ α στή Βονα. Ἡ λέξη ἀ λ ἔ κ τ ο ρ α (ἀλέκτωρ) συναντᾶται ἀ λ ἔ τ τ ο ρ α στό
Gallicianò, ἀ λ ἔ θ τ ο ρ α στό Rochudi καί Chorio di Rochudi, ἀ λ ἔ σ τ ο ρ α στή Βονα.

Τή λέξη δάκτυλο τή βρίσκουμε δάφτυλο στό Condofuri καί Castrignano dei Greci, δάττυλο στό Gallicianò καί Chorio di Rochudi, δάστυλο στή Bova, δάθτυλο στό Chorio di Rochudi, κ.ά.

2) πτ: ή λέξη ἄραπτο (ράπτω) παραδίδεται ἄραφο στό Gallicianò καί Chorio di Rochudi, ἄραστο στό Rochudi, Gallicianò, Bova, ἄραθτο στό Chorio di Rochudi, ἄραττο στό Gallicianò. Τό ρῆμα κόπτω συναντᾶται κόθτω στό Chorio di Rochudi, κόστω στή Bova, κόττω στό Corigliano d'Otranto, Gallicianò, Kalimera, κ.ά.

3) πσ = ψ: ή λέξη ψωμί παραδίδεται τσωμί στή Bova, σσωμί στό Castrignano dei Greci, σφωμί στό Martano, φσωμί στό Zollino, σπωμί Gallicianò, Rochudi καί Chorio di Rochudi. Τή λέξη ψυχή τή βρίσκουμε τσυχή στή Bova, Kalimera, Corigliano d'Otranto, σπυχή στό Gallicianò, Rochudi καί Chorio di Rochudi, φσυχή στήν Kalimera, Martano. Τή λέξη ψάρι βρίσκουμε αφσάρι στήν Kalimera, Sternatia, ἄσσάρι στό Zollino, ἄτσάρι στή Bova, ἄσπάρι στό Gallicianò, Rochudi, Bova. Τή λέξη ψαλίδια βρίσκουμε τσαλίδια στή Bova, Kalimera, σφαλίδια στό Martano, φσαλίδια στό Zollino, σπαλίδια στό Gallicianò καί Chorio di Rochudi.

4) κσ = ξ: ή λέξη ξενία παραδίδεται τσενία στή Bova καί Sternatia, φσενία στό Castrignano dei Greci καί Martano, σφσενία στό Martano, σσενία στό Chorio di Rochudi. Τή λέξη ἐξάδελφος συναντοῦμε σσαδερφό στήν Amygdalea, σσεδρεφό στό Gallicianò, σσεδερφό στό Chorio di Rochudi, ασαδερφό στήν Kalimera καί Zollino, ἄφσαδερφό στό Martano. Τή λέξη ξερός βρίσκουμε σσερό στό Gallicianò, Rochudi, Chorio di Rochudi, τσερό στή Bova, Kalimera, Sternatia, Corigliano d'Otranto, φσερό στό Castrignano dei Greci. Τό ρῆμα ξημερώνει μαρτυρεῖται σσημερώνει στό Gallicianò καί στό Chorio di Rochudi, τσημερώνει στή Bova, ασσημερώνει στό Zollino, ἄτσημερώνει στό Corigliano d'Otranto καί Sternatia, φσσημερώνει στήν Kalimera, Martano καί Castrignano dei Greci.

5) χθ: ή λέξη ἐχθές συναντᾶται ἐστέ στή Bova, ἐφτέ στό Rochudi, ἐττέ στό Gallicianò, ἐθτέ στό Chorio di Rochudi.

ε) Στά ἄρσενικά σέ -ος παρατηρεῖται πτώση τοῦ τελικοῦ ς, ὅπως π.χ. ή λέξη ἐκεῖνος (De Mauro 1690) σήμερα παραδίδεται ἐκεῖνο (ἐτσεινο) ἢ ή λέξη μοναχός - μαναχός (De Mauro 1690) σήμερα συναντᾶται μαναχό, καί πολλά ἄλλα.

Σημαντικό φαινόμενο στή διάλεκτο τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας εἶναι ή τάση νά χρησιμοποιοῦνται ὑποκοριστικά καί χαϊδευτικά - φαινόμενο κοινό μέ τήν Νεοελληνική - μέ τίς καταλήξεις -οῦδι, -ίδι, -άκι (προφ. ἄτσι), -άρι, -ούλι, π.χ. ἀλεπού = ἀλεπούδι, λαγός = λαγούδι, ράχη = Ροχοῦδι, χοῖρος = χοιρίδι, σκάφη = σκαφίδι, ἐγγόνι = ἀγγονάκι, ἄλωνι = ἀλωνάκι, γούρνα = γουρνάκι, κουλούρι = καδδουράκι, καρύδι = καρυδάκι, λίθος = λισσάρι, γέρος = γερούλλι, ἄδερφό = ἀδερφούλλι, κ.ά.

Σχετικά μέ τήν κλίση τῶν ὀνομάτων παρατηροῦμε ὅτι ή ὀνομαστική πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν διατηρεῖ τήν κατάληξη -αι π.χ. φωλαί, γυναῖκαι, ἐνῶ τό ἄρθρο τῆς ἴδιας πτώσης ὑποκαθίσταται ἀπό τό ἄρθρο τῶν ἄρσενικῶν, δηλ. οἱ ἀντίαι, π.χ. οἱ γυ-

ναϊκαί, οίφωλεαί. Τά όξύτονα άρσενικά σέ ά (άς), κάνουν τόν πληθυντικό σέ ά δι (άδες), π.χ. φαγά πληθ. φαγάδι (φαγάς-φαγάδες) καί άλλα.

Στά ρήματα ή σπουδαιότερη παρατήρηση είναι ότι στον άόριστο διατηρείται ή άρχαία κατάληξη του παθητικού άορίστου -ην, π.χ. έδέθηνα (έδέθη), έγέρθηνα (έγέρθη), έφάνθηνα (έφάνθη), έστάθηνα (έστάθη), καθώς καί ό άόριστος έγενάστηνα (έγενόμην) κ.λπ.

Έκει όμως πού μπορούμε νά παρακολουθήσουμε πιό εύκολα τήν προέλευση τής διαλέκτου τών Έλληνοφώνων τής Καλαβρίας καί Άπουλίας καί τή σχέση της μέ τήν Έλληνική Γλώσσα είναι τά όνόματα καί τά τοπωνύμια. Στή μεγάλη κατηγορία τών όνομάτων (προσώπων, ζώων, φυτών, πραγμάτων) άνήκουν καί τά έπωνυμα καί τά προσωνομικά (παρατσούκλια).

Στά όνόματα προσώπων, μέ πτώση του τελικού ς, βρίσκουμε: Άνασταση, Γερμανό, Μακάριο, Άλέσση, Νταμιάνι, Μηνά, Σωτήρα κ.ά.

Τά όνόματα ζώων είναι πάρα πολλά, π.χ. χιλώνη-χαλώνα (χελώνα), χοιρινό, λύκο-λύκαινα (προφ. λύτσαινα), γεράτσε (ιέραξ), άρντέλλα (άβδέλλα), όρνου (όρνεον), βρόσακου (βάτραχος), λατταρίντα (λαχταρίδα, νυχτερίδα), σκάταρρου (σκάνθαρος), κάμπα (κάμπη).

Άπό τά όνόματα φυτών σημειώνουμε: ντάφίνα (δάφνη), μαλόχα (μαλόχη-μολόχη), λέπατου (λάπαθο), σπάλασου (άσπάλαθος) σκήνου (σκίνος) κ.λπ.

Πολλά είναι τά όνόματα πραγμάτων: καταόγιου (κατώγειον), γιέρσου (χέρσος), τημονιά (θημωνιά), χιέτη (χαίτη), γιοφύρι, γιαλό, λάκκο, λίσου λισσάρι (λίθος-λιθάρι), λιτρίβιο (έλαιοτριβεΐον), λωνάτσι (άλωνάκι), λαηνά (λαγήνιον) κ.λπ.

Ένδεικτικά είναι τά έπωνυμα: Γιακωβίτη, Γιαννόπουλο, Άντωνόπουλο, Άρκούδη, Σινόπουλο, Σταρόπολι (Σταυρόπουλος), Ροδά, Ροδινό, Άζζαρά (Άψαράς), Σκανδάλε (Σκανδάλης), Σγρό-Σγρόι (Σγουρός), Πολίτη, Σουριάνι (Συριάνος), Ζανγαρόπουλο, Ζακκονόπουλο, Καριώτη, Σκοπελίτη, Μαυρίδη, Άατρίδη, Καβαλιώτη, Λιβαθινό, Άδάμη, Μάντικα, Μακρή, Σκορδίλη. Η προφορά στά λήγοντα εις -άκη, π.χ. Στεφανάκη, Μαυράκη, Σταυράκη, Κανάκη, Μαλαμάκη, είναι -άτση. Πολλά είναι εκείνα πού δείχνουν επάγγελμα: Λαγανά (Λαχανάς), Βελονά, Καραβά, Μπαριλά (Βαρελάς), Κεραμυδά, Φαλκωματά (Χαλκωματάς), Μαγερά (Μαχαίράς), Κρισαρά (κρισάρα), Μαρασά (μάραθο), Λισαρά (Λιθαράς), κ.λπ.

Άπό τά προσωνομικά αναφέρουμε τά : Κουτσοδόνη, Κουτσομήτη, Κουτσοχέρη, Μαυρομούση, Πολυκρίτη, Φαγά.

Τά τοπωνύμια είναι ή κατηγορία τών όνομάτων πού αποδεικνύει άσφαλέστερα άπό ό,τιδήποτε άλλο τήν συνεχή παρουσία τής Έλληνικής Γλώσσας στις περιοχές αυτές καί τούς άρρηκτους δεσμούς μέ τίς έλληνικές παραδόσεις καί συνήθειες. Τά τοπωνύμια αναφέρονται σέ πόλεις, χωριά καί γειτονιές, σέ μοναστήρια, σέ βουνά, σέ ποτάμια, σέ τοποθεσίες μέ όνόματα δέντρων, ζώων, άνθέων, φυτών, σέ τόπους πού παίρνουν τό όνομά τους άπό τή μορφολογία του έδάφους καί του περιβάλλοντος. Έτσι βρίσκουμε τοπωνύμια:

α) Πόλεων, χωριών κ.λπ.: Ρήγιον, Πλατύ, Μοναστηράτσε, Βούα (Βούς), Χώρα, Χωρίο,

Γεράτσε, Ροχούδι (ράχη), Λόκροι, Γροττερία (άγριοθήρα), Ριάτσε (ρυάκι), Πολίστενα (πολύ+στενή), Φράντσικα (Φράγγικα), Πολύκαστρο, Παλιόκαστρο, Παλιάπολη κ.ά.

β) Μοναστηριών, Ἐκκλησιῶν: Αἰενάραδα (Ἁγία Τριάδα), Αἰελλάι (Ἅγιος Ἑλλάδιος), Ἄιο Ἀρκάνγελο, Ἄιο Νικόλα, Ἄιο Πέτρο, Ἄιο Προκόπη, Ἄιο Τρύφωνα, Ἄιο Σωτήρα.

γ) Ποτάμια, ρυάκια: ποταμό, ξεροπόταμο, Γάλατρο (χάραδρος), Γάλλικο, Πόρο, Χαράτσι, Λάκκο, Σαρριάτσε (Ξερό ρυάκι), Στομίο (έκβολές ποταμοῦ), Βασσαριάτσι (βαθύ ρυάκι) Φωλέα, κ.ά.

δ) Τοποθεσίες δέντρων, ζώων, ἀνθέων, φυτῶν: ἀλιώνα (ἐλαιώνας), ἀγραπιδιά (ἀγριαπηδιά), ἀγροσουσία (ἀγριοσυκιά), ἀλουπού (ἀλεπού), ρόδο (ρόδον), ροδόφιλι (ροδόφυλλον), σπάρτο, σουσία (συκιά), βάτο, καλάμια, καλαμιώνα, καριδιά (καρυδιά), τσεδονία (κυδωνία), τερασία (κερασία), δρουκκάλι (δορκάς, δορκάδιον), φαμάμπουλι (χαμάμπελος) φιτία (φυτεία), γροφιτία (ἀγριοφυτεία), μιλέα (μηλιά), τριφιλλά (τριφύλλι), κ.λπ.

ε) Τόποι πού παίρνουν τό ὄνομά τους ἀπό τή μορφολογία τοῦ ἐδάφους καί τοῦ περιβάλλοντος: λιταρούσα (λιθαρούσα=περιοχή γεμάτη λιθάρια), ἀκόνε (ἀκόνι), λιτρίβιο (ἐλαιοτριβεῖον), ἀκάτσι (ἀκανθότοπος), ἄβισο (ἄβυσσος), ἀργασίλι (ἐργαστήρι), καλονερό, μαυρονερό, μαυρόπιγο (μαύρη πηγὴ), μαυρόπιλο (μαῦρος πηλός), πενταμέλι (πενταμελής), προνία (πριόνι), περιβόλι, περιστερόνα, σκάφη, σκαφίδι, σταφίδα, βρύση, τηγάνι, βασί (βαθύ), τρίπι (τρύπα), τραπέζι, τριφιλλά (τριφύλλι), στενώματα, σταυρό, τίμπανο (τύμπανο), παλιοβούκουλου (παλαιό βούκουλον=βοσκοπότι), βλέφαρι, δρόμο, παλιακρόπα (παλαιά κόπρος), παλιόμιλο (παλιός μύλος), ἔμπασου (ἐμβαση), γούρνα, καστέδι (καστέλλι), χαμηλό (χαμηλό), φαμάμπουλι (χαμάμπελος), μετόχου (μετόχι), μεσοπλάγι (μέσον πλαγιάς), μεσόρακα (μέσον ρυάκος), μεσαχώριο (μεσοχώριον), χολό (θολός), μεσαμονέ (μέσα μονή), μεσοποταμό, μεσάρι (διαχωριστικός τοίχος), τρυπητό, μεσοφούνια (μεσοβούνια), περακάμπι, περαχωρίο, σπαμμένο (σφαγμένος), σπρόπολο (ἀσπρόπηλος), τουρούδου (τροῦλλος), καί ἄλλα πάρα πολλά.

Ὅλες αὐτές οἱ μαρτυρίες ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ ἑλληνικές ρίζες ὄχι μόνο δέν κόπηκαν στή διάρκεια τῶν αἰώνων, ἀλλά, ἀντιθέτως, εἰσχώρησαν βαθειά στήν ψυχὴ, στό πνεῦμα καί στή συνείδηση τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας καί ἔγιναν ἐντελεχειακό γνώρισμα τῆς ὑπαρξῆς τους.

Ἐνα ἄλλο πολύ σημαντικό κεφάλαιο, πού ἀποτελεῖ, ἴσως, τό βασικότερο ἀντικείμενο συγκριτικῆς ἔρευνας, εἶναι ἡ μελέτη τῶν τραγουδιῶν, τῶν μύθων, τῶν γινωμικῶν, τῶν ρητῶν, τῶν θρύλων καί τῶν παραδόσεων τῶν Ἑλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας³⁰.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1) BORSARI S., *Il monachesimo bizantino nella Sicilia e nell'Italia meridionale prenormanne*, «Istituto Italiano per gli Studi Storici», Napoli 1963. - ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ Σ., *Ἱταλοελληνικά, ἤτοι κριτική πραγματεία περί τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς Νεαπόλεως ἀνεκδότων Ἑλληνικῶν περγαμηνῶν*, Ἀθῆναι 1864, σσ. 211 κ.εξ.

2) TRINCHERA F., *Syllabus graecarum membranarum*, Cataneo, Napoli 1865.

3) NIKAS C., *L'antico Statuto della Confraternita dei Greci di Napoli*, «Annali Fac. Lettere e Filos. Univ. Napoli», n.s. XII, 1981-1982.

4) MOSINO F., *Dal greco antico al greco moderno in Calabria e in Basilicata*, Reggio Calabria 1995. - VIOLI F., *Storia degli Studi e della Letteratura popolare Greca in Calabria*, Reggio Calabria 1992.

5) ΝΙΚΑΣ Κ., *Κύπριοι στήν Ἱταλία καί στή Νεάπολη κατά τούς XVI-XVII αἰῶνες*, «Cypre et l'Europe», Πρακτικά Διεθνoῦς Συνεδρίου, Nancy 1998.

6) ΝΙΚΑΣ Κ., *Ζῶντες ἐλληνόφωνοι ποιητές τῆς Καλαβρίας*, «Ἱταλοελληνικά» III, Νεάπολη 1990, σσ. 255-278. - NUCERA S., *Agapao na graspo*, Cosenza 1987.

7) WITTE Karl, *Griechische Volkslieder in suden von Italien*, «Gesellshaiter» n° 105, 1821.

8) POTT Franz August, *Altgriechisch im heutigen Kalabrien*, «Philologus» XI, 1856.

9) LOMBROSO C., *Tre mesi in Calabria*, «Rivista Contemporanea» n° 35, 1863, σσ. 399 κ.εξ.

10) ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ Σ., *Ἱταλοελληνικά... ὁ. προηγ.*

11) COMPARETTI D., *Saggio sui dialetti greci dell'Italia Meridionale*, Pisa 1886.

12) MOROSI G., *Il dialetto romaico del mandamento di Bova in Calabria*, «Archivio Glottologico Italiano», 4 (1978) 1-116.

13) HATZIDAKIS G., *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig 1892. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ Γ., *Μεσαιωνικά καί Νέα Ἑλληνικά*, τόμ. 2 (1907) σσ. 480-487.

14) ROHLFS G., *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*, Tübingen 1964. Τ ο ὤ ἰ δ ἰ ο υ, *Historische Grammatik der Unteritalienischen Graecitatz*, München 1950, 2a ed. 1977.

15) KAPSOMENOS St., *Beitrage zur Historischen Grammatik der griechischen Dialekte Unteritaliens*, BZ 46 (1953) 320 κ.εξ. - Τ ο ὤ ἰ δ ἰ ο υ, *Ἑλληνικά ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος*, Λεξικ. Δελτ. 3 (1941) 92-132. - Τ ο ὤ ἰ δ ἰ ο υ, *Ἀπό τό Λεξιλόγιο τῶν Ἑλλήνων τῆς Καλαβρίας*, Θεσσαλονίκη 1949.

16) TSOPANAKIS A., *I dialetti greci dell'Italia meridionale rispetto a quelli neogreci*, «L'Italia dialettale» n. s. VIII (1968) 1-22. - Τ ο ὤ ἰ δ ἰ ο υ, *Contributo alla conoscenza dei dialetti greci dell'Italia meridionale*, Ibidem, n. s. XXI, Pisa (1981) 233-282.

17) CARATZAS Stam., *L'origine des dialectes Néo-grecs de l'Italie meridionale*, Paris 1958.

18) ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ Α., *Ἱστορικόν Λεξικόν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδωμάτων τῆς Κάτω Ἱταλίας*, τόμ. 1-5, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1984-1992.

19) BATTISTI C., *Appunti sulla storia e sulla diffusione dell'ellenismo nell'Italia merid-*

ionale, «Revue de linguistique romane» 3 (1927) 1-91. - Τ ο ũ ἰ δ ῖ ο υ, Nuove osservazioni sulla grecità della provincia di Reggio Calabria, «L' Italia dialettale» 6 (1930) 57-94.

20) PERNOT H., Hellenisme et Italie Meridionale, «Studi Ital. di Filologia classica», XIII (1936) 161-182.

21) ALESSIO G., Nuovo contributo al problema della Grecità dell' Italia meridionale, «Riv. Ital. Ling.», n. s. III, 1938-1939. Τ ο ũ ἰ δ ῖ ο υ, Nuove indagini sulla grecità dell' Italia meridionale, «Rendiconti dell' Istit. Lombardo di Scienze e Lettere» 78 (1943-1944), I, 27-106.

22) PARLANGELI O., Sui dialetti romanzi e romaici del Salento, «Memorie dell' Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, -classe di lettere- (1953) 93-198. - Τ ο ũ ἰ δ ῖ ο υ, Storia linguistica e storia politica dell' Italia meridionale, Firenze 1960.

23) FALCONE G., Il dialetto romaico della Bovesia, «Memorie dell' Istit. Lombardo, Accademia di Scienze e Lettere, XXXIV, Milano 1972.

24) COLOTTI M. T., Il problema delle geminate nei dialetti greci del Salento, Bari 1978.

25) ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ Α., Ἱστορικόν... ὁ. προηγ.

26) CONDEMI F., Grammatica grecanica, Reggio Calabria 1987. - Τ ο ũ ἰ δ ῖ ο υ, Grammatica. La lingua, la vita e l' anima degli ultimi Ellenofoni di Calabria, Reggio Calabria 1992.

27) CRUPI G. A., «La glossa» di Bova. Cento favole esopiche in greco calabro. Schema grammaticale, Lessico, Roma 1981.

28) CASSONI M., Helias otrantina. Disegno grammaticale, Grottaferrata 1937, 2a ed. 1990.

29) MOSINO F., Dal greco antico...ὁ. προηγ.

30) Πλούσιο ὑλικό ἀπό πῆν Καλαβρία δημοσίευσαν οἱ ROSSI - TAIBI G. καί CARA-CAUSI G., Testi Neogreci di Calabria, «Testi e Documenti», Testi n° 3, Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, Palermo 1959.

Abstract

Southern Italy together with Sicily and Sardinia were in ancient times centres of immigration for Greeks, who created a big area called Magna Grecia, where their artistic and cultural influence were very strong.

In spite of the attempt of latinization of Magna Grecia by the Romans, that started and was easier in the northern part of this area whereas it encountered strong resistance in the south, the influence of Greeks in Italy continued during the Byzantine period thanks to the work of Basilian monks who copied and reproduced many books of religious and scientific content. This influence continued during all the Renaissance with a renewed interest for the study of Greek language.

Today Greek is still spoken in many villages of Apulia (where it is called GRICO) and of Calabria (GRECANICO), as a result of a development lasted many centuries, whose studies gave birth to a lot of scientific works with philological, linguistic and ethnological character.

Today the most qualified theory about the origins of these dialects maintains a close relationship with Greek language of Doric, Hellenistic and Pre-byzantine periods and many examples support it. G. Chatzidakis were the first one who proved that many words still in use in Grico and Grecanico are present in Doric vocabulary whereas we cannot find them in the koiné of classical Greek.

Both dialects had a parallel development with Modern Greek, either from phonetic and morphologic point of view, or of the syntax, etymology and semantic content (i.e. absence of infinitive, dative case and dual, frequent analogies with names, surnames, nicknames, place-names, etc.).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΨΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ο Κωνσταντίνος Ψωμαδάκης ἐγεννήθη τό 1927 εἰς τό Ἄργος, ὅπου καί ἐπεράτωσε τήν πρωτο- καί δευτεροβάθμιον ἐκπαίδευσιν. Εἰς τήν Ἱατρικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἰσήλθεν τό 1946, ἀπεφοίτησε δέ "μόλις" τό 1954 μετά ἐνδιάμεσον τριετή στράτευσιν. Τόν τίτλον τοῦ Διδάκτορος τῆς Ἱατρικῆς ἔλαβε τό 1957. Εἰδικεύθη εἰς τήν Ἑσωτερικήν Παθολογίαν εἰς τάς Ἀθήνας καί κατόπιν εἰς τήν Αἱματολογία εἰς Ἀθήνας καί Γερμανίαν. Τήν ἱατρικήν σταδιοδρομίαν του ἐτερμάτισεν τό 1993 ὡς Διευθυντής-Αἱματολόγος τοῦ Νοσοκομείου "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ" τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτοτε ἀφιερῶθη ἀποκλειστικῶς εἰς τήν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τοῦ Ο.Δ.Ε.Γ.

Τό ἐνδιαφέρον του διά τόν διεθνή χαρακτήρα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προέκυψεν ἔνωρίς ἐκ τῆς μελέτης καί ξενογλώσσων ἱατρικῶν συγγραμμάτων (γαλλικῶν, ἀγγλικῶν καί γερμανικῶν), ὅπου διεπίστωσε τήν ὑπαρξιν εἰς αὐτά ὄχι μόνον ποσοτικῶς πολλῶν ἑλληνικῶν λέξεων, ἀλλά κυρίως λέξεων ποιοτικῶς, δηλ. νοηματικῶς, ἀνωτέρου ἐπιπέδου καί ἀναντικαταστάτων.

Τήν ὑπαρξιν ἀναλόγου ποιοτικῆς -ὄχι δέ τόσον ποσοτικῆς- ὑπεροχῆς τῶν ἑλληνικῆς προελεύσεως ὄρων διεπίστωσεν καί εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ διεθνοποιημένου ἀγγλικοῦ τεχνικοῦ λεξιλογίου τῆς νέας ἐπιστήμης τῆς Πληροφορικῆς, τοῦτο δέ ἀπετέλεσε καί τό θέμα τῆς εἰσηγήσεώς του εἰς τό Γλωσσικόν συνέδριον τοῦ 1996.

Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα καί τό σύγχρονον λεξιλόγιον τῆς Πληροφορικῆς καί τῶν Ἡλεκτρονικῶν Ὑπολογιστῶν

Τοῦ Δρ ΚΩΝΣΤ. Ι. ΨΩΜΑΔΑΚΗ

Τό γνωστόν εἰς ὅλους ὑψηλόν ποσοστόν τῶν ἑλληνικῶν λέξεων εἰς τήν ὀρολογίαν τῶν ἐπιστημῶν ὀφείλεται τόσον εἰς τά ἰδιαίazonτα προσόντα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὅσον καί εἰς τήν ἑλληνομάθειαν τῶν ἐπιστημόνων τῶν Νεωτέρων Χρόνων, ἀπό τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Μετά τόν πόλεμον αὐτόν ὅμως, εἶναι γεγονός ὅτι οἱ κλασσικές (ἢ Οὐμανιστικές) σπουδές ὑποχωροῦν σταδιακῶς. Ἀνησυχαστικόν λοιπόν προβάλλει τό ἐρώτημα περί τοῦ ἐάν καί τό λεξιλόγιον τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν κλάδων θά εἶναι καί αὐτό πλούσιον εἰς ἑλληνικές λέξεις ἢ ἡ ἑλληνική γλῶσσα θά χάσει ἐρείσματα καί ἔδαφος.

Ἡ Πληροφορική, ἡ νέα αὐτή ἐπιστήμη, συγκεντρώνει τρεῖς βασικές, ἀρνητικές προϋποθέσεις διὰ τήν εὐδοκίμησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἰς τό λεξιλόγιόν της: α) τήν ἔλλειψιν γλωσσικῆς παραδόσεως, ὅπως λ.χ. ἐκείνης τῆς Ἱατρικῆς, τῆς ὁποίας οἱ ρίζες φθάνουν μέχρι τοῦ Ἱπποκράτους καί τοῦ Ὀμήρου β) τό ὅτι τά κέντρα παραγωγῆς τεχνολογίας καί γνώσεων εὐρίσκονται κυρίως εἰς ἀγγλοφώνους χώρας καί γ) τήν στελέχωσιν της ἀπό ἀνθρώπινον δυναμικόν προερχόμενον ἀπό σχολές τεχνολογικῆς κατά κύριον λόγον καί ἐλάχιστα ἢ καθόλου ἑλληνιστικῆς (ἢ Οὐμανιστικῆς) Παιδείας! Θά ἔλεγα, λοιπόν, ὅτι ἡ Πληροφορική εἶναι ἓνα εἶδος «Λυδίας Λίθου», ὅπου δοκιμάζεται ἡ ἀντοχή καί ἡ πρός ἐπιβίωσιν ἰκανότης τῆς Ἑλληνικῆς..!

Ἐκρίνα, λοιπόν, ὅτι εἰς τό Συνέδριον αὐτό, πέραν τῶν πολλῶν ἀναφορῶν εἰς τά μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα ὡς πρός τήν Ἑλληνικήν γλῶσσαν, ἔπρεπε νά ὑπάρξει καί μία διαφορετική, ἀντικειμενική προσέγγισις τοῦ μέλλοντός της, μέ κριτήριον ἀκριβῶς τά ὅσα συμβαίνουν εἰς τήν Πληροφορικήν.

Τό σήμερον διεθνῶς ἰσχύον τεχνολογικόν λεξιλόγιον τῆς Πληροφορικῆς καί τῶν Ἡλεκτρονικῶν Ὑπολογιστῶν εἶναι ἀγγλικόν διὰ τοὺς ἀναφερθέντες ἤδη λόγους καί ἀκολουθεῖ τήν ἀγγλικήν γλῶσσαν εἰς διεθνή διὰδοσιν καί παραδοχήν. Εἰς τήν Ἑλλάδα κυκλοφοροῦν ἤδη πολλά καί καλά ἀγγλο-ἑλληνικά λεξικά Πληροφορικῆς. Ἐμελέτησα μέ προσοχήν δύο ἐξ αὐτῶν προκειμένου νά σχηματίσω ἴδιαν ἀντίληψιν περί τοῦ ἐάν καί κατά πόσον συμμετέχει ἡ ἑλληνική εἰς τό σύγχρονον λεξιλόγιον τῆς Πληροφορικῆς. Ἐπειδὴ δέν προέκυψαν οὐσιώδεις διαφορές μεταξύ των, θά ἀναφερθῶ χάριν συντομίας μόνον εἰς τό ἓνα λεξικόν, τό περιεκτικώτερον εἰς λήμματα. (Γ. ΔΕΣΠΟΤΗ: Ἀναλυτικό Λεξικό Πληροφορικῆς καί Ἡλ. Ὑπολογιστῶν, Β΄ ἐκδ., Ἀθήναι, 1992, τῆς DATA PIM ΕΠΕ, σελίδες 684).

Εἰς αὐτό ἐμετρήθησαν χωριστά α) Οἱ μονολεκτικοὶ ὅροι καί διεχωρίσθησαν εἰς

τούς άμιγώς άγγλικούς (π.χ. enter, store...), εις τούς άμιγώς έλληνικούς (π.χ. Graphics, system, microelectronics...) και εις τούς μικτής άγγλοελληνικής (π.χ. macroprocessor, oscilloscope...) ή μικτής λατινο-ελληνικής προελεύσεως όρους (π.χ. minidisk, multiplexor...).

β) Οί εκ πολλών λέξεων σύνθετοι όροι διεχωρίσθησαν όμοίως εις τούς άμιγώς άγγλικούς (π.χ. Concurrent operating control, transistor digital computer...), εις τούς άμιγώς έλληνικούς συνθέτους όρους (π.χ. Programmer Analyst, Statistical analysis system, symbolic parameter, synthetic logic, lexical analyser, optical disk (= τά γνωστά «CD»...), εις τούς περιλαμβάνοντας τουλάχιστον μίαν έλληνικήν λέξιν (π.χ. Hard disk, Voice synthesis, Time sharing dynamic allocator...) και, τέλος, εις τούς περιλαμβάνοντας τουλάχιστον μίαν μικτής προελεύσεως λέξιν (π.χ. Semi-automatic starter...).

Πρόέκυψαν τά εξής άποτελέσματα:

α) Έπί συνόλου 4.603 μονήρων λέξεων οί 3.931 ήσαν άγγλικές.

οί 495 έλληνικές και

οί 177 μικτές.

Τό ποσοστόν τών έλληνικών λέξεων άνέρχεται εις 10,7%, τών δε μικτής έτυμολογίας εις 3,79%.

β) Έπί συνόλου 8.044 συνθέτων όρων οί 5.987 ειίαι άμιγώς άγγλικοί.

οί 24 άμιγώς έλληνικοί,

οί περιέχοντες τουλάχιστον μίαν έλληνικήν λέξιν 2.016 και

οί περιέχοντες τουλάχιστον μίαν μικτήν λέξιν 41.

Τό ποσοστόν τών συνθέτων όρων τών άποτελουμένων έν όλη ή έν μέρει εξ έλληνικών λέξεων άνέρχεται εις 25%, προσαιξανόμενον ελάχιστα εις 25,6% μέ τόν συνυπολογισμόν και τών μικτών.

Πέραν αυτών εις τό λεξικόν περιλαμβάνεται και μακρός κατάλογος επεξηγηματικός τών Άκρωνυμίων, τών οποίων γίνεται, χάριν συντομίας, εύρυτάτη χρήςις εις τήν Πληροφορικήν. Έκ τών 1.600 άκρωνυμίων, τά 435 περιέχουν και έλληνικές λέξεις και τό ποσοστόν των άνέρχεται εις 28%, έπαιξανόμενον εις 30% αν συνυπολογισθοϋν και οί μικτές λέξεις.

Μερικά δείγματα άκρωνυμίων: AB (automated bibliography), HISAM (Hierarchical Indexed sequential Acces method), SYSGEN (System Generation), SMART (System for the mechanical Analysis and Retrieval of text) USRT (Universal Synchronous Receiver Transmitter).

Έδω προκαλεϊ έντύπωσιν ή αύξησις εις τό υπερδιπλάσιον τής συμμετοχής τών έλληνικών λέξεων εις τούς συνθέτους όρους, δεδομένου δε ότι μέρος μόνον τών μονήρων λέξεων συμμετέχει εις τόν σχηματισμόν τών συνθέτων όρων (περίπου 130 εκ τών 555), συνάγεται ότι μερικές έλληνικές λέξεις χρησιμοποιοϋνται συχνότερον. Μοϋ έγεννήθη ή περιέργεια νά έρευνήσω τό θέμα αυτό και μάλιστα συγκριτικώς μεταξύ τών δύο γλωσσών, τής έλληνικής και τής άγγλικής. Προέκυψεν ή εξής φθίνουσα σειρά συχνότητος εμφάνισεως:

Πίνακας 1

Σειρά συχνότητας - Έλληνικές λέξεις - Άγγλικές λέξεις -

184	System	
183	Program (me)	
173		Data
136	Magnet	
127		Control
108		Computer
105	Logic	
103	(4)	Memory (4)
99		Code, coding
97		Operate, operation
		Process, -ing
79		Adress
78	Character	
72		Set
66	Disk	
	Card, chart	Gate
60		Language
56		Line, linear
54		Access
53		Number
52	Analysis, -tic	
50		File
	Electronic	
46	Generator	
45		Time
44	Graphic	Store, storage
43		Numer, -ical
42	Arithmetic	Digit, digital
41	Mathematic	
39		Matrix
		Record
38	Base, basic	Normal
37	Cycle, cyclic	Error
36	Dynamic	Point
		Key
35		Model
32		Frequency
28		Check
27		Signal

26		Mode
25	Electric Phase Symbol	
24	Thermal	Voltage Instruction
23	Problem Method	Net, network
22	Optic	Fix, fixing
21		Circuit
19	Technic technology	Unit Register
17	Theory	
16	Electrostatic	
15		Display Floating On-line
14	Critical	Local Module
13		Transistor
11	Diagram	Channel Group Key-board
10	Hierarchy	Information

Έδω περιλαμβάνονται 29 ελληνικές και 47 αγγλικές λέξεις, συνολικώς 76. Ποσοστόν τῶν ἐλληνικῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ συνόλου: 36,8%. Παρατηρεῖται δηλ. μία σταδιακὴ αὐξησις τῶν ἐλληνικῶν λέξεων ἀπὸ 10% στὶς μεμονωμένους λέξεις, εἰς 25% στοὺς συνθέτους ὄρους καὶ εἰς 36% στὴν ὁμάδα τῶν περισσότερον χρησιμοποιουμένων λέξεων, ὡς δεῖγμα τῆς νοηματικῆς ὑπεροχῆς των.

Ἐνδεικτικῶς παρουσιάζω ἐπιπροσθέτως:

α) Μίαν σειρὰν μονολεκτικῶν ἐλληνικῶν ὄρων ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν: Acoustic, acronym, asynchronous, axis, axiom, bionics, catalog, canonical, critical, cryptograph, cybernetics, diagnosis (ἡ διάγνωσις τῆς αἰτίας κάποιας ἀνωμαλίας), diagram, dialogue, dichotomizing, dielectric, diode, elastic, electrode, energy, harmonic, hermetically, heuristics (=δύσκολα προβλήματα προγραμματισμοῦ λύονται ἐνίστε διὰ τῆς δοκιμαστικῆς "κατὰ τύχην" ἀνευρέσεως διεξόδου εἰς αὐτά...), hierarchy, histogram, hologram, hyperbola, hypothetical, hysteresis (=ἡ περίπτωσις ὅπου ὁ ἠλεκτρονικὸς ὑπολογιστὴς καθυστερεῖ ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὸ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τεθὲν ἐρώτημα. Τότε ἐπιβάλλεται ἡ

«diagnosis» τοῦ αἰτίου...), isochronal, isoelectric, mechanical, monadic, parallaxic, parameter, parasite, payse, peripheral, period, piracy (= πειρατεία. Εἶναι ἡ κλοπή (ληστεία) προγραμμάτων ἢ πληροφοριῶν ὑπὸ τοῦ χειριστοῦ ἑνὸς ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ ἐκ τῆς «μνήμης» ἑνὸς ἄλλου μέσῳ τῶν τηλεπικοινωνιακῶν διασυνδέσεων. Τό ἀντίδοτον: οἱ «κλεῖδες ἀσφαλείας»...), phase, photoelectric, pole, polyphasic, phrase, rheostat, schema, static, statistic, symmetric, syndetic, syntax, thermal, theory, topological, tripolar, triadic, xerographic, zone.

β) τὰ προθέματα macro-, micro-, pseudo-..

γ) Μερικὲς σημαντικώτατες μικρὲς λέξεις μεγίστης, ὅμως, πρακτικῆς σημασίας Πρόκειται περὶ τῶν λεγομένων «ὑποπολλαπλασιαστικῶν» ἢ «πολλαπλασιαστικῶν» προθεμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνολογίαν προκειμένου ἐν συντομίᾳ καὶ μονολεκτικῶς νὰ ὑποδηλώνουν ὑποδιαιρέσεις ἢ πολλαπλάσια τῶν ἑκατομμυρίων καὶ πέραν.

Ἐκ τῶν ὑποπολλαπλασιαστικῶν ἀναφέρω ἐνδεικτικῶς τὸ micro- (=ἑκατομμυριοστὸν τῆς οἰασθήποτε μονάδος) καὶ τὸ nano- (= τὸ δισεκατομμυριοστὸν αὐτῆς, π.χ. nanopsecond= τὸ δισεκατομμυριοστὸν τοῦ δευτερολέπτου).

Τὰ πολλαπλασιαστικὰ προθέματα εἶναι ὅλα ἑλληνικά, π.χ.:

Kilo- , ἐκ τοῦ «χίλια» (δηλ. $\times 1000$ ἢ $\times 10^3$) π.χ. Kilocharacter

Mega- , ἐκ τοῦ «μέγας» ($\times 1.000.000$ ἢ $\times 10^6$) π.χ. Megatone

Giga- , ἐκ τοῦ «γίγας» ($\times 1.000.000.000$ ἢ $\times 10^9$) π.χ. Gigabyte

Tera- , ἐκ τοῦ «τέρας» ($\times 1.000.000.000.000$ ἢ $\times 10^{12}$) π.χ. Terahertz

(δηλ. ἓνα τρισεκατομμύριον Hertz.)

Λέξεις ἐξ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν εὐρήκα μόνον δύο, μία γαλλικὴ καὶ μίαν ἰταλική... Προκειμένου περὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Μητροπόλεως τῆς Γαστρονομίας, ἡ γαλλικὴ λέξις δὲν θά ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν λέξιν «MENU». Αὐτὴ σημαίνει «κατάλογος ἐπιλογῶν» καὶ πρέπει νὰ εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς κατόχους ὀρισμένου τύπου τηλεοράσεων ἢ εἰς τοὺς συναλασσομένους μὲ τοὺς «αὐτόματους ταμίες» τῶν Τραπεζῶν. Ἡ ἰταλικὴ λέξις ἐπίσης πῶς θά μπορούσε νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὰ «Spaghetti!» Ἔτσι, «spaghetti codes» καλοῦνται μερικοὶ μακρόσυρτοι, σχοινοτενεῖς κώδικες, ἐνῶ ἀπλῶς «Spaghetti» ἀποκαλοῦνται οἱ γνωστοὶ εὐκαμπτοί, πλαστικοὶ μονωτικοὶ σωλῆνες, πού περιβάλλουν καὶ προστατεύουν λεπτά καλώδια, μόνον ἢ κατὰ δέσμας.

Ἐπομένως, τὸ διεθνῶς ἰσχύον ἀγγλικόν λεξιλόγιον τῆς Πληροφορικῆς εἶναι κατ' οὐσίαν Ἀγγλοελληνικόν... Τό ποσοστὸν 10-11% τῶν μονήρων ἑλληνικῶν λέξεων εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ συνολικόν ποσοστὸν τῶν 46.000 ἑλληνικῶν λέξεων τῆς Ἀγγλικῆς (κατὰ ΑΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΝ) ἐναντι τοῦ συνόλου τῶν 450.000 λέξεων τῆς Ἀγγλικῆς -κατὰ μετρήσεις τῶν ἰδίων τῶν Ἀγγλων. Τό ποσοστὸν, ὅμως, τῶν συνθέτων ὄρων μὲ ἑλληνικὲς λέξεις εἶναι μεγαλύτερον καὶ κυμαίνεται μεταξὺ τοῦ 1/4 καὶ τοῦ 1/3 αὐτῶν. Ὅμως, μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπό ποσοτικῆς ἀπόψεως ὄχι καὶ τόσοσὴν κακὴν εἰκόνα, προβάλλουν -ἀπό π ο ρ τ ι κ ῆ ς ἀπόψεως δύο μελανὰ σημεῖα. Τό πρῶτον: Ὅλοι οἱ ὄροι καὶ ἰδίως τὰ ρήματα πού ἐκφράζουν πράξεις, ἐνέργειες, δραστηριότητες καὶ λειτουργίες, προσέρχονται ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς ... (π.χ.: Operate-operation, Process -processing, Address, Store,

storage, Record, Check, Fix-fixing, display...) Δηλ. ἡ Ἑλληνική δέν ἔχει «κατακτήσει» τήν λειτουργικήν δομήν τοῦ λεξιλογίου τῆς Πληροφορικῆς.

Τό δεύτερον, ἴσως δέ καί τό σημαντικώτερον: Ὅλες οἱ ἑλληνικές λέξεις ἔχουν παραληφθεῖ ὡς δάνειον ἐξ ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων, ὅπου προϋπήρξαν ἤδη... Δέν ἀνευρίσκονται ὄροι ἑλληνικοῦ ἐντελῶς νεόπλαστοι, ὡς προϊόν μιᾶς «de novo» ὀνοματοποιίας, πρὸς χαρακτηρισμόν νέων κατασκευῶν ἢ λειτουργιῶν τῶν Η/Υ. Ὅπου ἐχρειάσθησαν νέοι ὄροι, αὐτοὶ ἐπλάσθησαν ἢ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς, λ.χ. Chips, Transistor, digital, windows. Ἄς μὴν θεωρηθεῖ δέ αὐτή ἡ ἔλλειψις νέας ὀνοματοποιίας ὡς μερική ἐπίπτωσης ἐνός γενικωτέρου φαινομένου, καθ' ὅσον εἰς ἄλλους τομεῖς συνεχίζεται καί ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἔστω καί σποραδικῶς, ἢ διάπλασις νέων ὄρων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, π.χ. πρὸ τινῶν δεκαετιῶν εἰσήχθησαν εἰς τήν Ἑργαστηριακὴν Ἱατρικὴν αὐτόματα μηχανήματα μαζικῆς ἐκτελέσεως βιοχημικῶν ἐξετάσεων, οἱ «AUTO-ANALYZERS» (Αὐτόματοι ἀναλυταί). Πρὸ ἔτους εἰς τίς Η.Π.Α. ἀνεκαλύφθη εἰς τὰ πειραματόζωα οὐσία παρεμποδίζουσα τήν παχυσαρκίαν, ἀπεκλήθη δέ LEPTIN (Λεπτίνη). Πρὸ ἐτῶν οἱ Γάλλοι σπηλαιολόγοι ἀπεκάλεσαν «SPÉLEONAUTES» (Σπηλαιοναῦτες) τοὺς αὐτοδύτες τοὺς εἰδικευμένους εἰς τήν ἐξερεύνησιν σπηλαίων εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν στάθμην τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης ἢ τῶν ὑπογείων λιμνῶν καί ποταμῶν. Πρὸ ἐτῶν συνῆλθεν εἰς τὴν Ν. Ἀμερικανὴν παγκόσμιον συνέδριον μὲ θέμα τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι ἀποθνήσκουν μὲν, ἀλλ' ἐπαναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν ἀφηγούμενοι, ὡς γνωστόν, ἐνδιαφέρουσες ἐμπειρίες ἀπὸ τό σύντομο «ταξίδι» των εἰς τό Ὑπερπέραν! Αὐτοὺς τό συνέδριον ἀπεφάσισε νά ἀποκαλοῦνται «Θανατοναῦτες» («THANATONAUTA»)!

Παρομοίων νεοπλαστικῶν ὄρων ἔχει ἀνάγκη ἡ Ἑλληνική καί εἰς τὴν Πληροφορικὴν, ὥστε νά μὴν παραμείνει μονίμως εἰς τὰ ὅρια ἐνός ἀνθεκτικοῦ, σκληροῦ πυρῆνος, διατηροῦντος τὴν θέσιν του ἀπλῶς καί μόνον ἐπειδὴ λέξεις ὅπως: Problem, Program, System, Method καί ὅλες ὅσες ἀνέφερα προηγουμένως δέν εἶναι δυνατόν (πρὸς τό παρόν...) ν' ἀντικατασταθοῦν. Αὐτό δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθεῖ ὡς ἐπαρκῶς φιλόδοξος στόχος τῶν ἀνά τὸν κόσμον ἐραστῶν τῆς Ἑλληνικῆς! Πρέπει νά γενῶνται καί νέοι ὄροι... Πρὸς τοῦτο, ὅμως, ἀπαραίτητον εἶναι τό κατάλληλον ἀνθρώπινον δυναμικόν, τό ὅποῖον θά δείξει ζῆλον πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν.

Υπάρχει ἄραγε αὐτό τό δυναμικόν; Φαίνεται ὅτι ὑπάρχει...

Πρὸ δύο ἐτῶν ὁ Καθηγητὴς Χρ. Γιανναρᾶς ἐξέδωσεν ἓνα βιβλίον μὲ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ περιοδεῖες του ἀνά τίς δύο μεγάλες σύγχρονες ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων, εἰς Β. Ἀμερικὴν καί Αὐστραλίαν. Ἐκ τοῦ βιβλίου του καί τηλεοπτικῆς συνεντεύξεώς του προκύπτει ὅτι σήμερον εἰς τίς Η.Π.Α. οἱ νεαροὶ Ἕλληνες οἱ σπουδάζοντες Πληροφορικὴν καί Ἡλ. Ὑπολογιστάς, εἶναι ἢ πολυαριθμότερα ὁμάς μεταξύ ὄλων τῶν ἄλλων νέων πάσης ἄλλης ἐθνικῆς προελεύσεως! Ἀλλά καί ποιοτικῶς ὑπερέχουν, μὲ τίς καλύτερες θέσεις καί ἐπιδόσεις εἰς τὰ Πανεπιστήμια.

Σήμερον αὐτοὶ εἶναι μαθητευόμενοι. Αὐριον θά εἶναι στελέχη ἢ καί διευθυνταί ἐπιχειρήσεων ἢ καθηγηταί ἢ ἐρευνηταί, πιθανότατα δέ, μὲ τὴν εὐφυΐαν των νά παρουσιάσουν καί καινοτομίας: τότε θά πρέπει νά προσφύγουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς ἀναζήτησιν νέων ὄρων, ὅπου αὐτό θά χρειασθεῖ.

Χρέος τῶν παλαιότερων εἶναι νά στραφοῦν πρὸς αὐτούς, πρῶτον γιὰ νά ἐμποδίσουν τυχόν ἐπαπειλούμενον γλωσσικόν ἀφελληνισμόν τους καί δεύτερον γιὰ νά καλλιεργήσουν σ' αὐτούς τήν ἀγάπην καί τόν θαυμασμό πρὸς τήν Ἑλληνική γλῶσσαν, τήν ὁποίαν νά παραλάβουν ὡς σκυτάλη καί νά τήν φέρουν πρὸς μίαν νέαν πορείαν πρὸς τό μέλλον, ὄχι ὅμως μέ τήν μορφήν μιᾶς Σεβάσμιας «Μούμιας τῶν Λεξικῶν», ἀλλά μέ τήν μορφήν μιᾶς πράγματι ζώσης καί γονίμου γλώσσης, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Ἑλληνική ὑπῆρξε καθ' ὅλους τοὺς παρελθόντες αἰῶνες μέχρι σήμερον...

English Summary

The Greek in the modern vocabulary
of the Information and Computer Science.
Dr Constantine Psomadakis

The demotion of the classical studies in the modern colleges, particularly in the technical ones and the fact that the technological development in computer engineering comes mainly from the english speaking countries are the two main reasons why the position of the Greek in the vocabulary of the Information and Computer Science is far from been satisfactory. This might be regarded as a criterion, a «touchstone» of the perspective of the greek language in many other sciences, too.

Actually, the international Computer vocabulary is for the most part english. The percentage of the greek words in the group of the single terms is about 10%, but, owing to the great and, sometimes, irreplaceable exactitude and expressiveness of the Greek, this percentage increases up to 25-28% in the groups of synthetic terms and acronyms and in 36% in the group of the most used words or compounds (s. Table I).

Nevertheless, all these greek words seem to have been borrowed from other sciences, such as Accounting, Physics, Electronics etc. New greek terms denoting new concepts, accessories or functions have not been created. This is contradictory with what is happening, although more and more scarcely, in other fields of science and it must be regarded as an alarming sign!

Numerous greek scientists are employed in Research, Industrial and Instructive Foundations, particularly in the U.S.A. It's their turn to be alarmed...

ELENA LAZAR

Ἡ ELENA LAZAR γεννήθηκε τό 1949, στό Στεφανέστι-Ιλφώβ, τῆς Ρουμανίας.

Σπούδασε στή Σχολή Κλασσικῶν Γλωσσῶν, Πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου (1967 -1972) καί εἰδικεύθηκε στήν ἑλληνική λογοτεχνία.

Διετέλεσε Συντάκτρια (ὑπεύθυνη γιά τίς λογοτεχνίες τῆς ἀρχαιότητος καί τήν λογοτεχνία τῆς Ἑλλάδος σέ πολλούς ἐκδοτικούς οἴκους.

Ἰδρυσε καί διευθύνει τόν ἰδιωτικό ἐκδοτικό οἶκο «Ο-ΜΟΝΟΙΑ» (μέ ἔδρα τό Βουκουρέστι) καί κύριο σκοπό τήν προβολή τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καί τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στήν Ρουμανία καί στήν Δημοκρατία τῆς Μολδαβίας. Ἐχει πλούσιο συγγραφικό καί μεταφραστικό ἔργο καί εἶναι συγγραφέας τῆς μικρῆς ἐγκυκλοπαίδειας "Πανόραμα" τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, Βουκουρέστι, ΕΜΙΝΕΣ-ΣΙ, 1987, 400 σελίδες, 20.000 ἀντίτυπα. Μετέφρασε κορυφαίους Ἑλληνες συγγραφείς καί τιμήθηκε μέ τό πρῶτο βραβεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Μεταφραστῶν Λογοτεχνίας γιά τήν καλύτερη μετάφραση (τό 1994, γιά τόν πρῶτο τόμο τῶν Ἀπάντων τοῦ Καβάφη).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ - ΓΛΩΣΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΙΣ ΡΟΥΜΑΝΙΚΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ (17ος-19ος αιώνες)

Της ΕΛΕΝΑ ΛΑΖΑΡ

«Εμεῖς οἱ Ρουμάνοι βρισκόμαστε γεωγραφικά καί πνευματικά πιό κοντά ἀπό κάθε ἄλλο λαό στήν ἀρχαία Ἑλλάδα» - μέ αὐτά τά λόγια ἐγκαινιάζε τό 1946 τό μάθημά του γιά τήν ἔννοια τοῦ ἑλληνικοῦ κλασικισμοῦ ὁ διάσημος καθηγητής καί ἀκαδημαϊκός GEORGE CADINESCU στό Πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου. Τά λόγια του ἔχουν πλήρη ἐγκυρότητα καί ὅσον ἀφορᾶ τήν σύγχρονη Ἑλλάδα καί ἐλπίζω ἡ ὁμιλία μου νά ἀποδεικνύει γιατί.

Στίς τελευταίες δεκαετίες, ἡ ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης στά νέα ἑλληνικά στίς Ρουμανικές Ἡγεμονίες ἀποτελέσασε τό ἀντικείμενον μερικῶν πολύ ἀξιόλογων ρουμανικῶν καί ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν. Ἐχοντας μία πλατύτερη ἀποδεικτική βάση, πού ἐπιτρέπει καινούργιες ἐρμηνεῖες - χάρη στήν ἐξέλιξη τῶν συγκριτικῶν σπουδῶν, αὐτές οἱ πρόσφατες μελέτες προσπάθησαν καί κατάφεραν ἐπιτυχῶς νά ἀνασυστήσουν αὐτό τό τόσο σημαντικό κεφάλαιο τῶν ρουμανο-ἑλληνικῶν πνευματικῶν σχέσεων καί, γενικά, τῆς πνευματικῆς ζωῆς στά Βαλκάνια.

Βεβαίως, ἡ ὁμιλία μου δέν φιλοδοξεῖ νά φέρει κανένα νεωτερισμό. Δέν εἶμαι ἐρευνητριά, δέν εἶμαι εἰδικός, εἶμαι μία φιλόλογος, πού δέν μπορεῖ νά μείνει ἀδιάφορη σέ ὅσα ἔγιναν ἐπί αἰῶνες στήν πατρίδα τῆς. Ἐχω ἀπόλυτη συναίσθηση ὅτι δέν θά φέρω καμία ἐντυπωσιακή συμβολή· θά ἤθελα μόνον νά παρουσιάσω ἐδῶ μία περίληψη τῶν πλούσιων ἐρευνῶν, πού ἔγιναν στήν Ρουμανία πάνω στό θέμα «ἡ μοῖρα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας».

Ἡ καλύτερη γνώση τῆς ἱστορίας τῆς ἐκπαίδευσης στά ἑλληνικά, στίς Ρουμανικές Ἡγεμονίες, προσφέρει τήν δυνατότητα μιᾶς πιό ἀκριβοῦς ἀνάλυσης τῶν ἰδεολογικῶν προόδων, πού κατάκτησαν τά ἑλληνικά σχολεῖα στήν ρουμανική καί στήν ἑλληνική κοινωνία. Ἡ περίοδος πού διαλέξαμε γιά παρουσίαση σήμερα εἶναι ἡ περίοδος τοῦ θρησκευτικοῦ οὐμανισμοῦ, τῆς ἀφομοίωσης τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ καί, τελικά, τοῦ ριζοσπαστικοῦ - ἰδεολογικοῦ ἀγώνα γιά τήν ἔκρηξη τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐπαναστάσεων. Φυσικά, δέν μπορούμε νά ἐξετάσουμε τό ζήτημά μας χωρίς νά ἀναφερθοῦμε ἀρχικά στήν ξεχωριστή θέση πού κατέχει τό ἔδαφος τῆς σημερινῆς Ρουμανίας στήν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας. Μᾶς ἐνώνουν 25 αἰῶνες κοινῆς παράδοσης. Βεβαίως δέν μπορούμε νά κάνουμε ἀφαίρεση σέ ὅσα χρωστᾶνε, ὄχι μόνον ἡ Ρουμανία, ἀλλά ὅλη ἡ Εὐρώπη, ὅλος ὁ παγκόσμιος πολιτισμός στήν χώρα, πού ἦταν ἡ κοιτίδα τῆς δημοκρατίας καί τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀνήκουμε, θέλοντας καί μή, στόν ἴδιο θρησκευτικό κόσμο-στήν ὀρθοδοξία. Ἕνα πολύ σημαντικό κεφάλαιο τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας γράφτηκε στόν χῶρο τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Τά ἴχνη μπορεῖ κανεῖς νά τά βρεῖ ἢ στά ἐρείπια τῶν τριῶν μεγάλων ἀποικιῶν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Μαύρης Θάλασσας, ἢ στό Ἴασι, ἢ στό Δραγατσάνι, ἢ στό Γαλάτσι

ή στην Βραΐλα - τοπωνυμίες πολύ γνωστές και πολύ αγαπητές για κάθε Έλληνα. Τό 335 π.Χ. ο Άλέξανδρος ο Μακεδών περπάτησε στην γή της σημερινής Ρουμανίας. Η περιοχή DOBROGEA - όπου βρίσκονται οι τρεις αρχαίες ελληνικές αποικίες - αποτελεί μέχρι τον έβδομο αιώνα μέρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο Κάτω Δούναβης ήταν η λεωφόρος του Βυζαντινού στόλου. Στις δύο Ρουμανικές Ήγεμονίες - ιδρυμένες τό 14ο αιώνα, ή σφραγίδα της βυζαντινής ιστορίας επανευρίσκεται παντού - στην έκκλησία (οι Ρουμάνοι έμειναν ως σήμερα ορθόδοξοι), στους κρατικούς θεσμούς, στό δίκαιο, στον πολιτισμό. Έτσι έξηγεΐται ή τεράστια έπιτυχία πού γνώρισε ο NICOLAE IORGA, ο μεγαλύτερος ρουμάνος ιστορικός του αιώνα μας - με τό βιβλίο του BYZANCE APRÈS BYZANCE, γραμμένο τό 1935 στά γαλλικά και μεταφρασμένο και στά ελληνικά. Τό βιβλίο τονίζει την ιδέα της ένότητας όλης της βαλκανικής περιοχής και ιδιαίτερα της έμμονης της έλληνο-βυζαντινής παρουσίας σέ έδάφη κατοικημένα από τούς Ρουμάνους και μετά τό μοιραίο έτος 1453.

Η τοποθέτηση στην Όρθοδοξία αποδείχτηκε καθοριστική για όλόκληρη την εξέλιξη των έπαφών των Ρουμάνων με τον ελληνικό πολιτισμό, για την διαμόρφωση μιας κοινής πολιτιστικής ταυτότητας των δύο λαών και, γενικά, όλόκληρης της νοτιο-ανατολικής ευρωπαϊκής περιοχής. Είναι γνωστό ότι ο ρόλος των Ρουμάνων ως υπερασπιστών της ορθόδοξης πίστεως στις κρίσιμες στιγμές από τις όποιες πέρασε αυτή στό 17ο αιώνα σήμαινε ταυτόχρονα μία πολύ στενή συνεργασία με τούς Έλληνες κληρικούς και λόγιους. Τό πιο σημαντικό γεγονός του 17ου αιώνα είναι « Η Σύνοδος του Ιασίου» (1642), υπό την ήγεμονία του VASILE LUPU στην Μολδαβία, του ήγεμόνα εκείνου, πού ο ιστορικός NICOLAE IORGA τον θεωρούσε ως συνεχιστή των βυζαντινών αυτοκρατόρων.

Άκόμα και οι αρχές των ελληνικών τυπογραφείων στις Ρουμανικές Ήγεμονίες είναι στενά συνδεδεμένες με την έκστρατεία για την υπεράσπιση της Όρθοδοξίας. Στο Ιάσι, στό τυπογραφείο της CETATUIA, ο Δοσίθεος Νοταράς εγκαινιάζει τό 1682 μία πολύ ψυχωμένη δραστηριότητα, την όποία και συνεχίζει μέχρι τό 1698. Άκολουθεΐ μία περίοδος άκμής άνευ προηγουμένου της τυπογραφικής δραστηριότητας, πού διεξάγεται, αυτήν την φορά, στην Βλαχία, κυρίως στις λαμπρές ήγεμονίες του SERBAN CANTACUZINO (1678-1688) και του CONSTANTIN BRANCOVEANU (1688-1714). Τό πιο σπουδαίο υπόδειγμα είναι εκείνο της Βίβλου του SERBAN CANTACUZINO, τυπωμένης στά ελληνικά, στην Βενετία τό 1687 και, τό επόμενο έτος, στά ρουμανικά, στό Βουκουρέστι. Άν ή ελληνική μετάφραση της Βίβλου είχε ιδιαίτερη πολιτική και πολιτιστική διαβαλκανική σημασία, παρόμοιο ένδιαφέρον δημιούργησε και ή συνηγορία του Δοσιθέου στον Πατριάρχη των Ιεροσολύμων για την μετάφρασή της στά ρουμανικά. Οι δύο αυτές έκτυπώσεις της Βίβλου στά ελληνικά και στά ρουμανικά από τον SERBAN CANTACUZINO γίνονται κατά την ήγεμονία του CONSTANTIN BRANCOVEANU, με κοινή ένέργεια των μεγάλων άρχιερέων και λογίων, πού βρήκαν καταφύγιο στην αύλή τους. Η προσωπικότητα του μητροπολίτη Άνθίμου κυριαρχεί σ' αυτή την περίοδο. Η συμβολή του στην διάδοση του ορθόδοξου πολιτισμού στην Έγγύς Άνατολή ήταν ουσιαστική.

Αυτό είναι, στις πιο γενικές γραμμές, τό ιστορικό πλαίσιο των ρουμανο-ελληνικών σχέσεων μέχρι τον 17ο αιώνα. Νά σταματήσουμε λίγο τώρα στην διδασκαλία της ελληνι-

κής γλώσσας στις Ρουμανικές Ήγεμονίες. Τό θέμα αυτό, τό επαναλαμβάνω, αποτέλεσε αντίκειμενο πολλών επιστημονικών έργων καί ή έρευνα βρίσκεται άκόμα μακριά από τόν σκοπό της. Οί μελλοντικές γενιές νεοελληνιστών έχουν όπωσδήποτε τό ψωμί τους έξαφαλισμένο. Τό ύλικό πού τούς περιμένει είναι άφάνταστα πλούσιο καί πλούσιες θά είναι καί οί καινούργιες έννοιες καί έρμηνείες, πού θά τίς προσφέρει ή έρευνα εκατοντάδων ελληνικών χειρογράφων, πού βρίσκονται στις βιβλιοθήκες τής Ρουμανίας καί στά ρουμανικά άρχεϊα. Άν ήταν μόνον γι' αυτό, καί τά δύο κράτη θά έπρεπε νά πράξουν πάν τό δυνατόν νά ύποστηρίξουν αυτές τίς έρευνες.

Νά θέξουμε όμως συγκεκριμένως τό θέμα μας. Κατά τά συμπεράσματα τής περιφήμης έρευνητριάς ARIADNA CAMARIANO-CIORAN-, στους 17ο-19ο αιώνες τά κύρια ρεύματα ιδεών ήταν τρία: ό νεοαριστοτελισμός ή ό κορυδαλισμός, ό ελληνικός διαφωτισμός καί, μετά τό '21, άλλες καινούργιες, σύγχρονες μορφές. Άλλο σημαντικό συμπέρασμα: οί πιό αντιπροσωπευτικοί καθηγητές καί λόγιοι τοῦ νεοελληνικού διαφωτισμοῦ άρχισαν τήν σταδιοδρομία τους στις Ρουμανικές Ήγεμονίες, έδω τύπωσαν πολλά από τά έργα τους. Ο Κωνσταντίνος Δαπόντες, ό Δημήτριος Δαρβάρης, ό Κύριλλος Λούκαρης, ό Δοσίθεος, ό Θεόκλητος Φαρμακίδης, ό Δανιήλ Φιλιππίδης (πού γράφει μία γεωγραφία καί μία πολύκροτη *Ίστορία τής Ρουμανίας* στήν όποία γιά πρώτη φορά όνομάζει τίς δύο ήγεμονίες μέ άρμονικό λατινικό όνομα "Ρουμανία"), ό Διονύσιος Φωτεινός (άλλος συγγραφέας μιάς *Ίστορίας τής πάλαι Δακίας*), ό Δημήτριος Γοβδελάς, ό Θεόφιλος Καίρης, ό Άλέξανδρος Καλφόγλου (μέ τήν «Ήθική στιχουργία» του), ό περίφημος Δημήτριος Καταρτζής -ό ίδρυτής τοῦ δημοτικισμοῦ-, ό Στέφανος Κομμητᾶς, ό Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ό Πολυζώης Κοντός, ό Άλέξανδρος καί ό Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ό Ίώσηπος Μοισιόδαξ, ό Ρήγας Φερραῖος Βελεστινλής- ή περίπτωση τοῦ όποίου άποτελεῖ ξεχωριστό κεφάλαιο- όλοι αὐτοί πού ανάφερα κιόλας καί πολλοί άλλοι- πέρασαν από τίς Ρουμανικές Χῶρες, όπου ό ελληνισμός θά βρεῖ φιλόξενη έστία. Ή ελληνική γλώσσα θά παίξει στις Ρουμανικές Ήγεμονίες τόν ρόλο, πού έπαιξε στήν Δύση ή λατινική γλώσσα. Τά νέα ελληνικά θά γίνουν, από τόν 18ο αῖώνα, ή γλώσσα τοῦ σχολείου καί τῶν επιστημῶν. Αὐτή ή γλώσσα γίνεται «τό παράθυρο από τό όποιο ό ρουμανικός πολιτισμός αρχίζει νά διαβλέπει τήν παγκόσμια λογοτεχνία»- όπως μεταφορικῶς τό λέει ένας Ρουμάνος συγγραφέας (AL. CIORANESOU). Γλώσσα μεγάλης κυκλοφορίας, ή ελληνική θά γίνει παράγων πνευματικῆς συνεκτικότητας, μέχρι τήν στιγμή, πού θά επιβληθοῦν οί εθνικές γλώσσες.

Τό πρώτο ελληνικό σχολεῖο στό ρουμανικό χῶρο - τήν ιστορία τοῦ όποίου τήν μελέτησε ό πολύ γνωστός ιστορικός, ίδρυτής τῶν βαλκανικών σπουδῶν στήν Ρουμανία, ό VICTOR PAPAΚOSTEA, πού έχει γράψει βασικές μελέτες πάνω στό θέμα αυτό, ίδρύθηκε στήν ήγεμονική έδρα TARGOVISTE, τό 1646, υπό τήν ήγεμονία τοῦ MATEI BASARAB, από τούς Έλληνες Λόγιους Παντελεήμονα Λιγαρίδη καί Ίγνάτιο Πετρίτζη. Ή SCHOLA GRECA E LATINA άποτελεῖ τήν αρχή τής ούμανιστικῆς εκπαίδευσης, μ' ένα πρόγραμμα άνώτερου επιπέδου. Περιφήμο έμεινε τό μάθημα ρητορικῆς τοῦ Λιγαρίδη πολλοί μαθητές τοῦ όποίου διακρίθηκαν ως μεγάλες προσωπικότητες τοῦ ρουμανικού πολιτισμοῦ. Οί ιδρυτές τής Σχολῆς αὐτῆς μετέφρασαν ελληνικά κείμενα γιά τήν συγκρότηση τής

νομοθεσίας, πράγμα πού δείχνει τήν γνώση τῆς ρουμανικῆς γλώσσας.

Ἡ Σχολή τοῦ Λιγαριδῆ φανερώνει μία σημαντικὴ φάση στήν ἱστορία τοῦ ρουμανικοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδή τήν ἀρχή τοῦ οὐμανιστικοῦ ρεύματος. Μὲ τίς ἐρευνες πού ἐγίναν τόσο στήν Ἑλλάδα, ὅσο καί στήν Ρουμανία, ὁ Ἰγνάτιος Πετρίτζης ὑπῆρξε μία προσωπικότητα, πού ἐπεβλήθηκε στήν ρουμανικὴ κοινωνία γιὰ τὰ πολλαπλά του ἐνδιαφέροντα. Νομικός, λογοτέχνης, στιχουργός, ἐμπειρος καθηγητῆς καί καλλιγράφος, συνέθεσε περισσότερα ἔργα, πού τὰ δώρησε στή βιβλιοθήκη τῶν Ἱεροσολύμων. Τό βασικὸ ἔργο τοῦ Ἰγνατίου Πετρίτζη παραμένει ἡ διασκευὴ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα καί ὑποτίθεται πὼς ἀποσπάσματα αὐτῆς τῆς διασκευῆς θά χρησίμευαν ἐν πρώτοις σάν σχολικὸ ἀνάγνωσμα γιὰ τοὺς μαθητὲς του.

Ἄν ἡ Σχολὴ τῶν Λιγαριδῆ καί Πετρίτζη ἐκπροσωποῦσε τό παραδοσιακὸ πνεῦμα, ἐντελῶς διαφορετικὴ εἶναι ἡ ἴδρυση τῶν Ἡγεμονικῶν Ἀκαδημιῶν στό Βουκουρέστι καί στό Ἴασι. Τά ἐπὶ ιδρύσεως - τό 1694-1695 ἐκείνη τοῦ Βουκουρεστίου - πού φιλοδοξεῖ νά ἀποτελέσει ἐπανεκδοσὴ τοῦ Ἀρχαίου Λυκείου τοῦ Ἀριστοτέλη - καί τό 1707 στό Ἴασι - δηλαδή πολὺ πρὶν ἀπὸ τήν ἴδρυση τῆς Ἀθωνικῆς Σχολῆς ἢ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης.

Οἱ δύο Ἀκαδημίες ἔφεραν οὐσιαστικὴ συμβολὴ στὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς παιδείας τῶν Πριγκιπάτων μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Κάτω ἀπὸ τήν πνευματικὴ τους καθοδήγηση εἶχαν περάσει διαδοχικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ - πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ἀνάφερα λίγο πιὸ πρὶν. Ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων καθηγητῶν τῶν Ἀκαδημιῶν αὐτῶν σπουδασαν στήν Παβία καί στήν Βενετία. Ὅ,τι δὲν ἦταν δυνατόν νά γίνει στήν Πόλη, πραγματοποιήθηκε στίς Ρουμανικὲς Ἡγεμονίες, χάρις στήν ὑποστήριξη τῆς κοινωνίας καί στήν γενναιοφροσύνη τῶν ἡγεμόνων. Ἀπὸ τὸν Σεβαστὸ Κυμινῆτη καί τὸν Ἰωάννη Καρυοφύλλη ὡς τὸν Κωνσταντῖνο Βαρδαλάχο, τὸν Βενιαμῖν τὸν Λέσβιο καί τόσους ἄλλους, οἱ εὐρυμαθεῖς Ἕλληνες καθηγητὲς τῶν δύο Ἀκαδημιῶν εἶχαν ὡς μαθητὲς νέους Ρουμάνους, Ἕλληνες, Βουλγάρους, Ἀλβανούς. Στίς τελευταῖες δεκαετίες λειτουργίας αὐτῶν τῶν ἀνώτατων σχολῶν οἱ μαθητὲς θά διαμορφώσουν τήν πρώτη γενεὰ διανοουμένων μὲ ἀνώτατη ἐκπαίδευση στὰ Βαλκάνια.

Ἀληθινὰ πανεπιστήμια τῆς ἐποχῆς, ὅπως τίς θεωροῦσαν οἱ σύγχρονοί τους, οἱ Ἡγεμονικὲς Ἀκαδημίες δὲν μπορούσαν βεβαίως νά συγκριθοῦν μὲ τὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσης τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὅμως, χάρις στήν σπουδὴ τῶν φιλοσοφικῶν κλάδων (ὅπου κυριαρχοῦσε τό πνεῦμα τοῦ Θεόφιλου Κορυδαλλέα), ἐκεῖνες ἀπέτελεσαν μία μορφή ἀνώτερης παιδείας στίς Ρουμανικὲς Ἡγεμονίες, πού ἀπολάμβαναν μία ἰδεολογικὴ ἐλευθερία ἄγνωστη στὸν ὑπόλοιπο ὀρθόδοξο κόσμο. Τὰ κύρια πολιτιστικὰ κέντρα στὰ Βαλκάνια, οἱ Ἀκαδημίες, χαράζουν ἀνανεωτικὲς κατευθύνσεις ἔχοντας προφανῶς μία δυνατὴ ἀπήχηση. Γιὰ τοὺς Ἕλληνες λόγιους, οἱ Ἀκαδημίες ἐπισημαίνουν μίαν οὐσιαστικὴ φάση στήν διδακτικὴ καί ἐπιστημονικὴ τους σταδιοδρομία. Γιὰ τοὺς Ρουμάνους σπουδαστὲς, οἱ Σχολές αὐτὲς ἐπέτρεψαν τήν ἐπαφή μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ, ἐμμέσως, μὲ τὰ μαθήματα καί τὰ βιβλία πού ἐκδίδονταν στὰ ἑλληνικά. Τό 1816 στό Βουκουρέστι ὁ ἀριθμὸς μαθητῶν ἔφθασε σὲ 400. Μετὰ τό 1821, ὅταν οἱ Ἀκαδημίες κλειόταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ πρῶτοι καθηγητὲς τῶν ρουμανικῶν σχολείων εἶναι οἱ πρῶην

μαθητές των Ἀκαδημιῶν - ὁ ION HELIADE RADULESCU - ὁ μέγας ἑλληνιστής, θαυμαστής ἐνθερμος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, ὁ EUFROSIN POTEGA κ.ά. Ἐπικρατώντας στήν πνευματική ζωή τῆς χώρας μετά τό 1821, αὐτοί χρησιμοποιοῦν τίς ἑλληνικές τους ἀναγνώσεις καί τίς ἑλληνικές μεταφράσεις ἀπό τήν δυτική λογοτεχνία.

Στόν 18 αἰῶνα ἡ παιδεία γίνεται ὄλο καί περισσότερο λαϊκή. Τώρα διαπερνοῦν τοὺς καινούργιους κλάδους τῆς ἐπιστήμης - οἱ φυσικές καί γενικότερα οἱ θετικές ἐπιστήμες, καθώς καί οἱ καινούργιες εὐρωπαϊκές ἰδέες τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ ρεύματος καί τοῦ Διαφωτισμοῦ. Οὐσιαστικό ρόλο στόν ἐκσυγχρονισμό τῆς πολιτικῆς σκέψης τῶν Ρουμάνων καί τῶν Ἑλλήνων ἐπαίξε ἡ Ἠθική. Γνωστή, χάρι στα μαθήματα τοῦ Βενιαμίν ἢ τοῦ Μοισιόδακος καί στήν κυκλοφορία ἑνός ἐγχειριδίου τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, ἡ Ἠθική πέρασε ἀπό τό ἠθικό - θρησκευτικό περιεχόμενο σέ ἐκεῖνο ἑνός κλάδου μέ κοινωνικές-πολιτικές ἀναζητήσεις.

Σημαντικό ρόλο στήν διάδοση μιᾶς στοιχειώδους παιδείας προορισμένης γιά τόν λαό ἐπαίξε τό ἀλληλοδιδασκτικό σχολεῖο ἀπό τήν STANCA (κοντά στό Ἴασι) ἰδρυμένο τό 1819-1820 ἀπό τόν NICOLAE ROSETTI ROZNOVEANU σέ συνεργασία μέ τόν Ἑλληνα παιδαγωγό Γεώργιο Κλεόβουλο καί τόν μητροπολίτη Βενιαμίν Κωστάκη. Ἐχοντας σχέσεις μέ κύκλους παιδείας τύπου LANCASTER, ὁ ROSETTI (ἄλλος Ρουμάνος πού ἀλληλογραφοῦσε μέ τόν Κοραΐ) εἶχε φέρεи στό σχολεῖο τά ἀναγκαῖα μέσα, πού ὁ Κλεόβουλος τά εἶχε προσαρμόσει στήν ἀλληλοδιδασκτική παιδεία στά ἑλληνικά. Ὁ σκοπός τοῦ σχολείου ἦταν νά ἐτοιμάσει δασκάλους γιά τήν Ἑλλάδα. Μέ τά διπλώματα, πού εἶχαν ἀποκτήσει ἐδῶ στό Ἴασι, οἱ νέοι Ἕλληνες δάσκαλοι ἰδρυσαν στήν πατρίδα τους - στήν Ἀθήνα, στήν Κρήτη ἢ στήν Χίο - τά πρῶτα σχολεῖα τέτοιου εἴδους. Αὐτοί οἱ ἀξιόλογοι νέοι διακρίθηκαν καί γιά τόν πατριωτισμό, μέ τόν ὁποῖο ἔλαβαν μέρος στόν ἐπαναστατικό ἀγῶνα.

Ἀκόμα καί μετά τήν κατάργηση τῶν Ἡγεμονικῶν Ἀκαδημιῶν, τά μαθήματα ἑλληνικῆς γλώσσας συνεχίζονται σέ ἰδιωτικά σχολεῖα, ἰδιαίτερα στά σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων. Τό 1832, παραδείγματος χάριν, 12 ἀπό τά 28 ἰδιωτικά σχολεῖα στό Βουκουρέστι ἦταν ἑλληνικά. Στό 1840 στήν Βλαχία ὑπῆρχαν ἀκόμη 28 ἑλληνικά σχολεῖα ἀπό τά 117.

Ἡ τρίτη δεκαετία τοῦ περασμένου αἰῶνα εἶναι ἡ τελευταία ὅσο μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά μία διδασκτική ἑλληνική παράδοση στά ἰδιωτικά σχολεῖα. Τό 1826 ὁ DINICU GOLESCU - πρῶν μαθητής τοῦ Στεφάνου Κομμητᾶ - ἰδρύει στό GOLESTI ἕνα σχολεῖο, στό ὁποῖο μποροῦσε κανεῖς νά μάθει τήν ρουμανική, τήν γερμανική, τήν ἑλληνική, τήν λατινική καί τήν ἰταλική γλώσσα. Τώρα ἐγκαινιάζεται καί ἡ ἰδιωτική παιδεία στά γαλλικά. Ἀπό τά προαιρετικά μαθήματα ἑλληνικῆς γλώσσας στά κρατικά σχολεῖα πολύ σημαντικά εἶναι ἐκεῖνα πού διδάσκονται στό περίφημο κολλέγιο «Ἅγιος Σάββας» στό Βουκουρέστι. Τό 1840, ἐπί κεφαλῆς τῆς ἑδρας ἀρχαίων ἑλληνικῶν βρισκόταν ὁ Γρηγόριος Παπαδόπουλος - ὁ μελλοντικός καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί ταυτόχρονα ὁ συγγραφέας μιᾶς διατριβῆς, στήν ὁποία παρουσιάζει τήν μοῖρα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στά Ρουμανικά Πριγκιπάτα.

Ἡ ρουμανο-ἑλληνική διγλωσσία καί ὁ μέγας ἀριθμός ἑλληνικῶν νεολογισμῶν μᾶς

αποδείχνουν τήν ἐπιμονή - ιδιαίτερα στόν νομοθετικό τομέα, ἀλλά καί στό λεξιλόγιο τοῦ τύπου καί τῆς συνομιλίας - τοῦ κύρους τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στήν περίοδο 1821-1859. Μετά τό 1851, οἱ κλασσικές γλώσσες, ἡ λατινική καί ἡ ἀρχαία ἐλληνική, θά γίνουν βασιικά μαθήματα τῆς ρουμανικῆς παιδείας, «ἡ βάση τῶν σπουδῶν», ὅπως τά ὀνομάζει ὁ μεγάλος ἱστορικός Α.Δ. ΧΕΝΟΠΟΛ.

Ἡ σταθερή παρουσία τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ λογοτεχνικοῦ φαινομένου ὀφείλεται στήν δράση πολλῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων, πού ὑπάρχουν ἐδῶ. Μετά ἀπό τήν ἀναγνώρισή τους τό 1860 ἀπό τόν ἡγεμόνα CUIZA, ἡ τυπογραφική τους δραστηριότητα (βιβλία καί περιοδικά) ἀκμάζει ὅλο καί περισσότερο. Τά δύο πρῶτα σύγχρονα νεοελληνικά μυθιστορήματα ἐκδίδονται στήν Βραῖλα στήν δεκαετία 1860-1870. Πρόκειται γιά τήν «Στρατιωτική Ζωή ἐν Ἑλλάδι» πού ἀποδίδεται στόν ἐκδότη τῆς καί τήν «Πάπισσα Ἰωάννα» τοῦ Ἐμμανουήλ Ροῖδη.

Γιά τήν κλασσική ἐλληνική παιδεία μεγάλη σημασία εἶχε ἡ πόλη ΜΠΡΑΣΟΒ, γνωστή στούς Ἕλληνες γιά τήν δράση τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στοιχείου. Στό Μπράσοβ κατέφυγαν πολλοί Ἕλληνες ἀπό τίς Ρουμανικές Ἡγεμονίες, μετά τά γεγονότα τοῦ 1821. Ἐδῶ ἔζησε χρόνια ὁ ποιητής Ἀθανάσιος Χριστόπουλος ἀσχολούμενος μέ τήν μετάφραση τοῦ σκεπτικιστῆ φιλόσοφου Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ. Σ' αὐτήν τήν πόλη λειτούργησε καί κλασσικό κολλέγιο, ὅπου τό μάθημα ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐδιδάσκετο κάθε μέρα.

Ἐνα πρόσφατο βιβλίο - "Ὁ ἐλληνικός τύπος στήν Ρουμανία τόν 19ο αἰῶνα" - τῆς ἐρευνήτριας Ὑλγας CIGANCI, μᾶς παρουσιάζει, γιά πρώτη φορά, ὅλες τίς ἐλληνικές ἐφημερίδες - καί ἦταν 31 - πού ἐκδόθηκαν στήν Ρουμανία τόν περασμένο αἰῶνα. Ἐνας αἰώνας ζωῆς καί ἱστορίας δύο φίλων λαῶν ξαναζωντανεύει μπροστά στά μάτια μας, πρᾶγμα πού δέν μπορεῖ ν' ἀφήσει ἀδιάφορο κανένα ἀπό τούς σύγχρονούς μας, πού θεωροῦν ὡς ἠθικό καθῆκον τήν γνώση τῆς ἱστορίας.

Καί ὅμως, τί γίνεται σήμερα; Στήν Ρουμανία, ὅπου ὑπῆρξε μία τέτοια πλούσια παράδοση τῆς ἐκπαίδευσης στά ἐλληνικά, ὅπου στό πρῶτο μισό τοῦ αἰῶνα μας ἀκόμα λειτούργησαν τά περίφημα Ἑλληνικά Ἐκπαιδευτήρια (ἰδρυμένα τό 1928-1929), στήν σημερινή Ρουμανία, λοιπόν, ἡ μοῖρα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας δέν μᾶς προσφέρει, δυστυχῶς, πολλούς λόγους αἰσιοδοξίας, ἀν καί ὁ φιλελληνισμός βρίσκεται πάντα στό σπίτι του ἐκεῖ. Στό Βουκουρέστι, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποῖου ἀνέκρουαν, ἐνθουσιασμένοι, στούς δρόμους, τόν «Θούριο» τοῦ Ρήγα τοῦ Βελεστινλή, δέν ὑπάρχει, δυστυχῶς, ἔδρα ἐλληνικῆς γλώσσας. Στήν χώρα, ὅπου ὁ «Ἐρωτόκριτος», αἰώνιο μνημεῖο τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, γνώρισε ἐντυπωσιακή ἀπήχηση τόν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα, οἱ περισσότεροι Ρουμάνοι, πού μιλάνε τά ἐλληνικά εἶναι, ὅπως εἶναι καί ἡ περίπτωση μου, αὐτοδίδακτοι. Ἡ σπούδασαν τίς κλασσικές γλώσσες ἢ τήν ἱστορία ἢ φιλολογία, ἔμαθαν τήν ἐλληνική γλώσσα μόνοι τους, μέ τήν γραμματική καί ἔγιναν μεταφραστῆς καί γνωστοί ἐρευνητές στό Ἰνστιτούτο γιά Νοτιο-Ανατολικές Σπουδές.

Πῶς μπορεῖς νά μάθεις τά νέα ἐλληνικά στήν σημερινή Ρουμανία; Στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ἰασίου ὑπάρχει, στήν φιλολογική σχολή, ἕνα φροντιστήριο ἐλληνικῆς γλώσσας, ὁ καθηγητής τοῦ ὁποῖου ἀξίζει ὅλο τό θαυμασμό μας. Πρόκειται γιά τόν Ἕλληνα Ἀνδρέα Ράδο. Ἄλλο μάθημα, προαιρετικό ὅμως, γίνεται στό Πανεπιστήμιο τοῦ Βουκου-

ρεστίου καί πρόσφατα γίνονται μαθήματα ελληνικής γλώσσας καί στήν Σχολή τῶν Ἀρχαιακῶν Σπουδῶν. Ὅλα αὐτά ὅμως εἶναι πολύ λίγα βήματα καί σᾶς ὁμολογῶ τήν ἀνησυχία μου γιά τό μέλλον τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν καί λογοτεχνικῶν μεταφράσεων στήν Ρουμάνια. Γιά τοῦτο θά ἤθελα ἡ σημερινή μου ὁμιλία νά ἀποτελέσει σήμα κινδύνου γιά τήν κατάσταση τῆς διδασκαλίας τῆς ελληνικῆς γλώσσας σέ μία χώρα τόσο κοντινή, ὄχι μόνον γεωγραφικῶς, ἀλλά ἰδιαίτερα πνευματικῶς. Δέν μπορεῖς νά ἔχεις πλήρη πνευματική ἐπικοινωνία μέ τόν πολιτισμό μιᾶς χώρας ἂν δέν ξέρεις, λίγο-πολύ, τήν γλώσσα. Πολλά εἶναι τά πράγματα, πού περιμένουν λύση σ' αὐτόν τόν τομέα.

Ἄν μέχρι τό 1989 ὑπάρχουν ἀρκετές δικαιολογίες - ὁ κρημνός τῆς φοβερῆς δικτατορίας, πού μᾶς χώρισε σχεδόν 50 χρόνια - ἀπό δῶ καί πέρα ἡ δραστηριότητα πρέπει νά γίνει πιο ἔντονη, οἱ κρατικές καί οἱ ἰδιωτικές πρωτοβουλίες ἀπό τή μεριά τῆς Ἑλλάδας πρέπει νά πολλαπλασιάζονται. Δέν πρόκειται γιά φθηνή προπαγάνδα, ἀλλά πράγματι τό καθῆκον ὅλων μας εἶναι τεράστιο καί ἡ ἱστορία δέν θά μᾶς συγχωρέσει πιά ἂν δέν πράξουμε πᾶν τό δυνατόν γιά μιᾶ καλύτερη ἀλληλογνωριμία. Καί αὐτή ἡ ἀλληλογνωριμία - ἦ, μάλλον, τό ζωντάνεμα καί τό βάθεμα τῆς μακρόχρονης πνευματικῆς σχέσης μας - ξεκινάει ἀπό τήν ἐκμάθηση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας. Εἶναι ἕνα ἠθικό καθῆκον πού ἐμεῖς ὅλοι μας τό χρωστᾶμε στούς λαμπρούς προγόνους μας. Καί ἡ συνεισφορά σ' αὐτό τῆς ελληνικῆς πλευρᾶς θά εἶναι καθοριστική.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Γ. ΑΣΣΟΣ

- Μέλος Ε.Ε. 'Ελλήνων Λογοτεχνών.
- Τ. Σύμβουλος 'Εκπαίδευσης τής 'Ελλάδας στίς χώρες Μ. 'Ανατολής καί Β. 'Αφρικής.
- Τ. 'Υπεύθυνος σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού σχολείων Δ'θμιας 'Εκπαίδευσης Ν. 'Αθηνών.
- Τ. Προϊστάμενος τού τμήματος 'Εκπαιδευτικῶν θεμάτων Γεν. Κατεύθυνσης τής Δ'νσης Δ'θμιας 'Εκπαίδευσης 'Αθηνών.
- Καθηγητής τής 'Ελληνικής καί 'Αραβικής στό διδασκαλείο ξένων γλωσσῶν Π.Λ. Πανεπιστημίου 'Αθηνών.
- Τ. 'Αντιπρόεδρος Πανελληνίου Συλλόγου Διερμηνέων Διεθνῶν Συνεδρίων.
- 'Ιδρυτικό μέλος - 'Αντιπρόεδρος τού 'Ελληνο-Αυστριακοῦ Μορφωτικοῦ καί Πολιτιστικοῦ 'Ινστιτούτου.
- Τ. Διευθυντής σύνταξης μηνιαίου δελτίου «ΗΧΩ» τού 'Ελληνο-Αυστριακοῦ Πολιτιστικοῦ 'Ινστιτούτου.
- 'Ιδρυτικό μέλος - Α' 'Αντιπρόεδρος τού Πολιτιστικοῦ καί Μορφωτικοῦ Συλλόγου «Οί φίλοι τού Λυκαβηττοῦ».
- 'Ιδρυτικό μέλος τού 'Ελληνο-Συριακοῦ Συνδέσμου Φιλίας.
- Μέλος τής 'Ελληνο-Αραβικής 'Ενωσης Φιλίας. - Μέλος τής 'Εταιρείας πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ προβληματισμοῦ. - Μέλος τού ἰδρύματος Νέο-Ελληνικῶν Σπουδῶν. - Μέλος τής 'Ελληνικής 'Εταιρείας Συμβουλευτικῆς καί Προσανατολισμοῦ (ΕΛ.Ε.ΣΥ.Π.).
- 'Εξωτερικός συνεργάτης - ἐκφωνητής 'Αραβικοῦ δελτίου εἰδήσεων τού Α' προγράμματος ΕΡΤ 1 (1982-1986).

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ: Α' ΓΛΩΣΣΙΚΑ

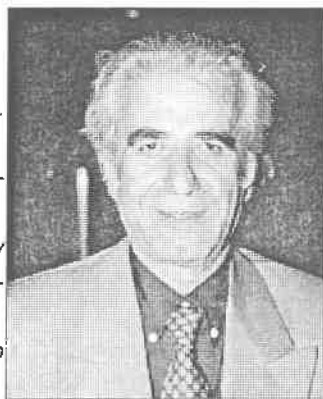
- 'Η 'Ελληνική Γραμματική στήν 'Αραβική γλῶσσα, 'Αθήνα 1970.
- Διάλογοι, 'Αθήνα 1971-1982.
- Κατ' ἐπιλογήν ἀναγνώσματα, 'Αθήνα 1972.
- 'Η νεοελληνική γραμματική στήν 'Αραβική γλῶσσα, 'Αθήνα 19.
- Διάλογοι - ἐπιστημονική ὀρολογία, 'Αθήνα 1987.
- 'Η 'Αραβική γραμματική στά 'Ελληνικά, Α' Β' τόμοι, 'Αθήνα 1993.
- 'Η διδασκαλία τής 'Αραβικής στούς 'Ελληνες - μελέτη, 'Αθήνα 1993.

Β' ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ: I - ΠΟΙΗΣΗ

- Χαμένες Διευθύνσεις. Ποιητική συλλογή στήν 'Αραβική, 'Αθήνα 1990.
- 'Ενοχές σέ χαμένες διευθύνσεις. Ποιητική συλλογή στήν 'Ελληνική, 'Αθήνα 1992.
- Ποιήματα τής Καρδιάς. Ποιητική συλλογή στήν 'Ελληνική, 'Αθήνα 1993.
- Κορφολογήματα ἀπό τήν σύγχρονη 'Ελληνική ποίηση. 1996
- Πέραν τού 'Ιορδάνη, φυγή μέ ἐλπίδα ἐπιστροφῆς, ὑπό ἐκδοση.

II - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ

- Βυζαντινές ἐκκλησίες καί μοναστήρια στήν 'Ελλάδα 1992.
- Φωνή βοῶντος ἐν τῇ καμίνῳ (ἄρθρα) 1990.
- Εκεί, στήν 'Ανατολή ὅπου ὁ 'Ελληνισμός ἀγωνιᾷ καί ἀεί προσμένει. 1999.
- Διάφορα ἄρθρα σέ 'Ελληνικά καί 'Αραβικά ἐντυπα καί περιοδικά ποικίλης ὕλης.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΑΡΑΒΟ-ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τοῦ ΕΥΘΥΜΙΟΥ Γ. ΑΣΣΟΥ

Υ. Συμβούλου ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδας
στὶς χώρες Μ. Ἀνατολῆς & Β. Ἀφρικῆς

Μιλώντας γιὰ τὸν ρόλο ποὺ διαδραμάτισαν οἱ Ἄραβες στὴ διαμόρφωση ἑνὸς νέου πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ ἀναφέρουμε, μαζί μὲ τὴν κρατικὴ διοίκηση, ποὺ ἀσκοῦσαν σ' ὅλη τὴν νέα αὐτοκρατορία, τὴν ἐπικρατοῦσα ἔκτοτε ἰσλαμικὴ θρησκεία καὶ ἓνα ἄλλο σημαντικό παράγοντα, τὴν γλῶσσα τῶν Ἀράβων.

Ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ παρουσία τῆς ἀραβικῆς γλώσσας ἀποτελοῦσαν τὸ κύριο δομικὸ πλαίσιο, μέσα στοῦ ὁποῦ ἀναπτύχθηκε ὁ νέος ἰσλαμικὸς πολιτισμὸς, οὕτως ὥστε, ὅταν μέχρι σήμερα μιλάμε γιὰ «Ἀραβικὴ σκέψη καὶ κουλτούρα» δὲν ἐννοοῦμε ἐκεῖνα μόνο, ποὺ κατάφεραν καὶ ἐπράξαν Ἄραβες μόνο ἢ ἄλλοι κατοικοῦντες σὲ ἀραβικὸ χῶρο καὶ περιοχὴ, ἀλλὰ κι ἄλλοι μὴ Ἄραβες στὴν καταγωγή, μὴ μουσουλμάνοι στοῦ θρήσκευμα, οἱ ὁποῖοι ὅμως κατόρθωσαν νὰ συμβάλουν στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἀραβικῆς σκέψης καὶ τῆς ἀραβικῆς κουλτούρας, διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς γλώσσας καὶ τῆς ἀραβομάθειάς τους.

Ἡ λεκάνη τῆς Μεσογείου ἦταν πλούσια σὲ πολιτισμούς καὶ γλῶσσες. Ἡ ἑλληνικὴ, ὅμως, ἦταν ἡ πρώτη σὲ διάδοση, ἀπόδοση καὶ παραγωγικότητα. Ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι πρώτη καὶ κυρίαρχη σ' ὅλες τὶς Βυζαντινὲς ἐπαρχίες, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ κλασσικὰ συγγράμματα διατηροῦσαν τὴν ὑψηλὴ τιμητικὴ θέση.

Παράλληλα, ὅμως, ἡ γλῶσσα τῶν νέων κρατούντων, τῶν βεδουϊνῶν τῆς ἐρήμου, φαίνονταν παράξενη καὶ πρωτόγνωρη, ἀσχέτως ἂν οἱ τότε Ἄραβες διέθεταν μία πλούσια ποιητικὴ παράδοση, προφορικὴ, ὅμως, μὲ μοναδικὸ γραπτὸ λόγο τὸ Κοράνιο.

Τὸ ἀραβικὸ λεξιλόγιο ἦταν ἀκόμα ἰσχυρό. Περιοριζόταν σὲ ἀπλὲς περιγραφές καὶ ἀναφορές, γύρω ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ νομαδικὴ ζωὴ τῆς ἐρήμου. Δὲν ἦταν ἐκείνη ἡ γλῶσσα ἰκανή, τότε, νὰ ἐκφράσει τὰ ὑπαρκτὰ δεδομένα τῶν ἀστικῶν ἀναπτυγμένων κοινωνιῶν τῆς περιοχῆς οὔτε νὰ ἀποδώσει τὶς «ξένες» σκέψεις καὶ ἀντιλήψεις ἢ ἄλλα λογοτεχνικὰ καὶ φιλολογικὰ ἐνδιαφέροντα.

Παρά ταῦτα, ὅμως, ὑπερνίκησε ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ μετουσιώθηκε σὲ γλῶσσα κρατοῦσα καὶ κυρίαρχη στοὺς πολιτιστικὸς τομεῖς καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ ἐρευνα τοῦ νεογέννητου ἰσλαμικοῦ κόσμου. Ἴσως, αὐτὸ ὀφειλόταν στοῦ ὅτι ἡ ἀραβικὴ ἦταν, ταυτοχρόνως, ἡ γλῶσσα τῆς κατάκτησης, τῆς ἐκπολιτιστικῆς, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν οἱ Ἄραβες, καὶ τῆς νέας θρησκείας.

Ὅσοι, λοιπόν, ἤθελαν νὰ συναναστρέφονται μὲ Ἄραβες εἴτε γιὰ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ μαζί τους εἴτε γιὰτὶ ἐπέδιωκαν τὴν εὐνοία τῶν νέων κυβερνῶντων, δὲν μποροῦσαν

νά αποφύγουν τή χρήση τῆς ἀραβικῆς, οὔτε ἦταν δυνατόν νά ἀσπασεῖ κανεῖς τό Ἰσλάμ καί νά ἐνταχθεῖ στίς τάξεις του, ἂν δέν γνώριζε, ἔστω ἐλάχιστα, τήν ἀραβική.

Στή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς ἀραβικῆς γλώσσας δέν μπορεῖ κανεῖς νά ἀμφισβητεῖ τόν κύριο ρόλο, πού διαδραμάτισε ἡ ἰσλαμική θρησκεία. Ἄλλωστε, τό Κοράνιο γράφτηκε, διακηρύττει τό Ἰσλάμ, καθ' ὑπαγόρευση τοῦ Θεοῦ στήν ἀραβική, καί θεωρεῖται, μάλιστα, ὡς ἡ μοναδική πηγή τῆς πίστεως, ἐπομένως, δέν ἦταν δυνατή οὔτε ἐπιτρεπτόταν ἡ μετάφρασή του σέ ἄλλες γλώσσες. Ὅλες δέ οἱ προσευχές καί οἱ λατρευτικές ἀκολουθίες γίνονταν στήν ἀραβική.

Ἐπιπλέον δέ κάθε προσπάθεια ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ Κορανίου ὠθοῦσε ἡ παρακινούσε σέ δημιουργία τάσεων γιά κάποιο εἶδος ἐπιστημονικῆς ἐρευνας στήν ἀραβική, ἀλλά ἐπειδή ὁ Θεός ἐπέλεξε ὡς γλώσσα τῆς θείας ὑπαγόρευσης τοῦ λόγου Του τήν ἀραβική, ὅπως προαναφέραμε, κατέστη ἀπαραίτητη ἡ σπουδή καί ἡ ἐκμάθηση τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καί τοῦ συντακτικοῦ τῆς ὡς βασική θρησκευτική ἀναγκαιότητα.

Δέν πρέπει νά θεωρήσουμε τήν κατάκτηση καί τή διάδοση τῆς νέας θρησκείας ὡς παράγοντες μοναδικούς, πού συνέβαλαν, ὥστε νά κατέχει ἡ ἀραβική γλώσσα τήν ὑψηλή ἐξέχουσα θέση, καθ' ὅλη τήν ἰσλαμική παιδεία καί κουλτούρα.

Ἡ ἀραβική, αὐτή καθ' αὐτή, ὡς γλώσσα, παρά τήν καταγωγή της ὡς γλώσσας τῆς ἐρήμου, διέθετε μεγάλη δυναμική, ὥστε νά γίνῃ τό κατάλληλο ὄργανο ἐνός λεπτοῦ διαλεκτικοῦ λόγου καί ἐκφραστικό μέσο, πού εἶχε ὅλο τό δυναμισμό ἀποδόσεως περιπλοκῶν ἐννοιῶν καί σκέψεων.

Ἡ σαφήνεια τῆς συνθέσεως, πού χαρακτήριζε τίς ἄλλες Σημιτικές γλώσσες, ἐπέτρεπε καί στή νεώτερη Σημιτική - τήν Ἀραβική - πολύ εὐκόλα, τή δυνατότητα συνθέσεως τῶν προτάσεων, γενικά, στό γραπτό λόγο, κατά τρόπο ἄρρηκτο. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, ἐδῶ, ὅμως νά πῶ ὅτι, ἡ ἑλληνική γλώσσα σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τίς σύνθετες λέξεις εἶναι πιό δυναμική καί πολλαπλῶς πιό ἐλαστική στήν ἀπόδοση τῶν ἐννοιῶν, ἐνῶ ἡ ἀραβική ἀκολουθεῖ τήν περιφραστική διατύπωση, π.χ. «νύχτα φεγγαρόλουστη».

Ἡ κυριαρχία αὐτῆ τῆς ἀραβικῆς γλώσσας ἄφησε τά ἀποτυπώματά της στήν Παγκόσμια Παιδεία, μέχρι σήμερα, καί τοῦτο, ἐπειδή ἔγινε τό μόνο μέσο συνεννόησης καί συναλλαγῆς ἀνάμεσα στά διάφορα ἔθνη, τά ὅποια ζοῦσαν καί δροῦσαν κάτω ἀπό τήν ἴδια πολιτική καί θρησκευτική ἡγεσία.

Ἡ Ἀραβική, λοιπόν, στήν νέα Ἀραβική Αὐτοκρατορία, ἔγινε ὅπως ἦταν ἡ Ἑλληνική κατά τούς Ἑλληνιστικούς, Ἑλληνορωμαϊκοὺς καί Βυζαντινοὺς χρόνους, ἡ Λατινική, κατά τόν Μεσαίωνα, στή Δύση, ἡ Ἀγγλική στίς Ἰνδίες, τήν ἐποχή τῆς Βρετανικῆς κυριαρχίας, καί ἀποτέλεσε τή γέφυρα πού συνέδεσε ὅλες τίς τοπικές γλώσσες καί πολιτισμούς, δημιουργώντας ἀπό τήν συνάντησή τους μιά καινούργια παιδεία καί κουλτούρα, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε στούς Πέρσες φιλοσόφους, τούς Ἀραβες τεχνίτες καί μαστόρους τοῦ ποιητικοῦ ἔμμετρου λόγου, τούς Χριστιανούς καί Ἰουδαίους γιατροὺς, καί τούς Ἰνδοὺς μαθηματικούς, νά μιλάνε, ἕκτοτε, ὄχι τήν μία καί ἐνιαία γλώσσα μόνο, ἀλλά καί νά συμμετέχουν ἐνεργά καί ἔμπρακτα, σέ μιά κοινωνία, ἡ ὁποία χαρακτηριζόταν ἀπό τήν κοινή γλώσσα, σκέψη, ἀντίληψη καί ἐπιδίωξη.

Ἄξιζει νά ἀναφέρουμε, ἐπίσης, πῶς ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἀραβικῆς καί ἡ υἱοθέ-

τηση τῆς γραφῆς της ἀπό ἔθνη, πού δέν μιλοῦσαν κι οὔτε μιλοῦν τήν ἀραβική, ὁδήγησε στή χάραξη μορφωτικῶν καί πολιτιστικῶν συνόρων, πού χωρίζουν τόν ἀραβικό κόσμο ἀπό τοὺς ὑπόλοιπους πολιτισμούς. Δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἀραβική γλῶσσα ὑπῆρξε τό σημαντικό ἐκεῖνο ὄργανο, πού διαφύλαξε τήν Ἑλληνική πνευματική κληρονομιά καί τήν μεταφύτευσε στήν Εὐρώπη. Γιά νά κάνουμε, ὅμως, μιὰ σωστή ἐκτίμηση, πρέπει νά ἀντιληφθοῦμε, ὀρθῶς καί πλήρως, τή σχέση ἀνάμεσα στό «Φέρον Ὅργανο» καί τό «Μεταφερόμενο Μήνυμα», καί νά ἐκτιμήσουμε τίς πραγματικές διαστάσεις, στίς ὁποῖες ὁδήγησε.

Ἐδῶ, θά ἀναφέρω μερικά ὀνόματα, ὅπως τοῦ Χαλίφη «Ἄλ - Μανσούρ», ἰδρυτῆ τῆς Βαγδάτης (754-775 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος εἶχε συμβούλους Πέρσες, Ἕλληνες, Ἰνδοὺς καί Σύρους, πού μετέφραζαν ἔργα τῶν Εὐκλείδη, Πτολεμαίου, Γαληνοῦ καί ἄλλων Ἑλλήνων μαθηματικῶν καί γιατρῶν φιλοσόφων. Ὁ ἴδιος αὐτός χαλίφης, ζήτησε ἀπό τόν Κωνσταντῖνο τόν Ε' (741-775 μ.Χ.) νά τόν ἐφοδιάσει καί μέ ἄλλα ἑλληνικά χειρόγραφα, γιά νά μεταφραστοῦν στήν Ἀραβική. (βλ. κεφ. Μεταφράσεις καί Μεταφραστὲς παρακάτω). Ὁ χαλίφης «Ἄλ-Μασαμούν» ἦταν ἐκεῖνος, πού ἱδρυσε στή Βαγδάτη τόν οἶκο τῆς σοφίας», μέ σκοπό τήν μετάφραση τοῦ Ἑλληνικοῦ κλασσικοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ. Ἔστειλε, γιά τόν λόγο αὐτό, στόν Βυζαντινὸ Αὐτοκράτορα, Λέοντα τόν Ε' (820 μ.Χ.), πρεσβεία, γιά ἀναζήτησι καί ἀγορά Ἑλληνικῶν χειρογράφων, πού ἦταν, μάλιστα, πολυάριθμα, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἀραβικὲς πηγές.

Ἔτσι, λοιπόν, κατανοοῦμε ὅτι ἡ ἀραβική μετάφραση βοήθησε στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν σέ τέτοιο βαθμό, πού βοήθησε καί τήν ἴδια τήν Εὐρώπη στήν ἀναγέννησή της.

Αὐτὴ ἡ γλῶσσα, μέ τίς ἰδιαιτερότητες τῆς γραφῆς της, τήν μουσικότητα τοῦ ριματικοῦ μέτρου της, προσέλκυσε τοὺς ξένους μελετητὲς γιά νά ἐρευνήσουν τήν ἰσλαμική σκέψη, ἀφοῦ ἡ ἀραβική σκέψη συνεχίστηκε μετὰ τήν κατάλυση τῆς ἀραβικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὡς ἰσλαμική, κατὰ κάποιον τρόπο.

Ἡ Ἀραμαϊκὴ γλῶσσα, ἡ μετονομασθεῖσα, κατὰ τοὺς Χριστιανικοὺς αἰῶνες, ὡς Συριακὴ, ἦταν φορέας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων πολὺ πρὶν ἀπὸ τό Ἰσλάμ.

Ἡ γλῶσσα αὐτὴ σάν μεσάζουσα μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ καί τοῦ Ἀραβικοῦ πνεύματος ὑπῆρξε πολὺ σημαντικὴ, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Ἀββασικῆς δυναστείας (750 μ.Χ.).

Οἱ Ἀββασίδες χαλίφες εἶχαν κλίση πρὸς τὰ Ἑλληνικά γράμματα, ὅπως καί ἀνοχή πρὸς θρησκευτικὲς καί ἰδεολογικὲς δοξασίες μιᾶς καί πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν τέκνα Ἑλληνίδων, Περσιδῶν καί ἄλλων ἰθαγενῶν. Ὁ φανατισμὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀραβικοῦ στοιχείου δὲ βρῆκε ἔδαφος ἐπὶ τῶν Ἀββασιδῶν.

Οἱ Ἕλληνες σύμβουλοι καί ὑπουργοὶ τῶν Ἀββασιδῶν ἦσαν ἐκδηλωτικοί, συγκριτικὰ μέ τοὺς ὁμολόγους τους τῶν Ὀμαϊδῶν καί ἐξέφραζαν ἐλεύθερα τίς πνευματικὲς, πολιτιστικὲς τους πεποιθήσεις καί ἐπιθυμίες κατὰ τρόπο, πού ὁ Ἀραβομαθὴς Ἕλληνας ποιητῆς, Ἴμπν Ἀλ-Ρούμη (γιόσ τοῦ Ρωμοῦ), 9ος αἰῶνας μ.Χ., νά διαλαλεῖ ποιητικὰ ἐγκώμια γιά τήν ἐνδοξη Ἑλλάδα στήν ἀραβικὴ γλῶσσα, καί τὰ ὅποια οἱ Ἀραβες καί μί, τῆς Βαγδάτης, ἀπήγγελλαν μέ θαυμασμό.

Ἡ πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴν μετάφραση τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, στὴν Ἀραβικὴ ἐγινε τότε. Ἡ Βαγδάτη ἐγινε ἡ δευτέρη πατρίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος καὶ ἀπ' αὐτὴ φωτοδοτήθηκε ἡ Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη.

Δέν ἦταν δύσκολο νὰ βρεθοῦν ἀνά τὸ ἰσλαμικὸ κράτος πολῦτιμα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα, μέ σχόλια καὶ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνομαθῶν διατάσεων, ὅπως τοῦ Θεόφραστου, τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ Ἀφροδισιέως, τοῦ Θεμιστοῦ, τοῦ Σιμπλικίου καὶ ἄλλων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ χαλίφη Ἄλ-Μαχτί (775-785 μ.Χ.), ὁ Θεόφιλος, ἐπίσκοπος τῆς Ἐδέσσης Μεσοποταμίας (785), ποῦ ἦταν καὶ ἀστρονόμος, ὑπῆρξε φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Ἄλ-Μαχτί. Λέγεται ὅτι, ὁ Θεόφιλος εἶχε μεταφράσει τὸν Ὅμηρο στὴ Συριακὴ γλῶσσα, ὥστε νὰ εἶναι προσιτὸς στοὺς Ἀραβες. Διασώζεται στὴν Ἀραβικὴ μετάφραση τῆς Σοφιστικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπὸ τὸν Θεόφιλο. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ χαλίφη, Χαροῦν Ἀρ-Ρασίντ (786-809 μ.Χ.) ἡ Βαγδάτη ἐγινε ἓνα σπουδαῖο πνευματικὸ κέντρο, ὅπου σύχναζαν καὶ Ἕλληνες. Ὁ Χαροῦν Ἀρ-Ρασίντ ἔδειξε μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, χωρὶς νὰ φεῖδεται κόπων καὶ χρημάτων, ἀνάθεσε δὲ στὸν Τιμόθεο (819 μ.Χ.) νὰ ἀναθεωρήσει καὶ νὰ διορθώσει τὴν Ἑλληνο-Αραβικὴ μετάφραση.

Μέ τὸ θάνατο τοῦ χαλίφη Ἄλ-Μααμούν (813-833 μ.Χ.) ἡ μεταφραστικὴ κίνηση ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐπίσημη καὶ νὰ τελεῖται ὑπὸ κρατικὴ ἐπίβλεψη. Μπορεῖ, ὅμως νὰ λεχθεῖ ὅτι τὸ μεγαλύτερο καὶ βασικότερο μέρος τοῦ γνωστοῦ ἕως τότε πνευματικοῦ Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ ἦταν γνωστὸ καὶ προσιτὸ στοὺς Ἀραβες καὶ στοὺς Ἀραβομαθεῖς, γενικὰ.

Ἡ μετέπειτα μεταγλώττιση τοῦ «Χουνάϊεν» καὶ τῶν μεταγενέστερων ἦταν ἐλεύθερη καὶ χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἀνεξέλεγκτη ἐμπορικότητα.

Μετὰ τὸν Μααμούν δὲ γίνεται λόγος γιὰ Ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Κατὰ τὴν μετέπειτα αὐτὴ περίοδο, ὡς βάση τῆς μετάφρασης λαμβανόταν ἡ Συριακὴ καὶ ὄχι ἡ ἕως τότε Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ πρωτοτύπου.

Οἱ ἀραβικὲς πηγὲς ἀναφέρουν ὅτι ὁ Μααμούν συνδέθηκε φιλικὰ μέ τὸν σύγχρονό του μαθηματικὸ τοῦ Βυζαντίου Λέοντα, τὸν ὁποῖο, μάλιστα, προσκάλεσε ἐπίμονα νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴ Βαγδάτη. Τὸ ζῶηρό, ὅμως, ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀραβὰ χαλίφη γιὰ τὸν μαθηματικὸ Λέοντα ἔκανε τὸν Αὐτοκράτορα Θεόφιλο (829-842 μ.Χ.) νὰ τὸν διορίσει δάσκαλο σὲ κάποια σχολεῖα. Ἡ ἐπιμονή, ὅμως, τοῦ Μααμούν στὴν πρόσκληση τοῦ μαθηματικοῦ Λέοντα προκάλεσε, ὄχι μόνο, τὴν ἐπίσημη ἀρνηση τοῦ Θεόφιλου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξύψωση τῆς ἀξίας τοῦ Λέοντα στὴν ἱεραρχία τοῦ Βυζαντίου, ὥστε νὰ διοριστεῖ Διευθυντὴς τῆς ἀνώτατης φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτσι ὁ Λέοντας δέν ἐπισκέφθηκε τὴ Βαγδάτη καὶ ἡ συναφθεῖσα συμφωνία εἰρήνης ἀνάμεσα στὸν Νικηφόρο Α' καὶ τὸν Χαροῦν Ἀρ-Ρασίντ, τὸ 807 μ.Χ., ποῦ ἐπέτρεπε στὸν Ἄλ-Μααμούν νὰ διευρύνει τίς Ἑλληνο-Αραβικὲς πνευματικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις, ὑπέστη ρωγμὴ, ὁ δὲ Βυζαντινο-Αραβικὸς πόλεμος ἀπασχόλησε πολὺ τὸν Ἄλ-Μααμούν μέχρι τὸ θάνατό του (833).

Ὅταν, ὕστερα, ὁ συνάδελφος τοῦ Λέοντα, ὁ Φῶτιος, ἐπισκέφθηκε τὴ Βαγδάτη ἦταν πλέον ἀργά, γιατί παρόμοιο ὑψηλὸ Ἀραβικὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δέν μνημονεύεται ἀλλοῦ στὶς Ἀραβικὲς πηγές.

Μεταφράσεις καί Μεταφραστές

Γιά τίς μεταφράσεις καί τούς μεταφραστές υπάρχει μιά πλούσια, παλιά καί σύγχρονη βιβλιογραφία, σώζονται, όμως, λίγα μόνο όνόματα Ἑλλήνων, ἀντίθετα μέ τούς Σύρους, ὅπου σώζονται περισσότερα.

Δέν ἦταν, ὅμως, δυνατό τά ἀρχαῖα Ἑλληνικά κείμενα νά μεταγλωττίζονται μόνο ἀπό τούς Σύρους. Ἦταν ἀνάγκη, λοιπόν, οἱ Ἕλληνες ἐγγράμματοι, οἱ ὅποιοι γνώριζαν τήν Συριακή χάρι τῆς κοινῆς ἐκκλησίας, νά ἀποτελοῦν τό οὐσιαστικό στοιχεῖο στήν ὅλη μεταφραστική κίνηση.

Ἔτσι, σπάνια, βρισκόταν Ἕλληνας, ὁ ὅποιος θά μπορούσε νά μεταγλωττίξει καλά καί ἱκανοποιητικά ἓνα ἀρχαῖο Ἑλληνικό κείμενο στήν Ἀραβική, Γιά τόν λόγο αὐτό ἡ μετάφραση, μοιραῖα, γινόταν ἀπό δεύτερη ἢ καί ἀπό τρίτη γλῶσσα, δηλ. ἀπό τήν ἀρχαία Ἑλληνική στήν κοινή τῆς ἐποχῆς, ἀπ' αὐτή δέ στήν Συριακή καί τέλος στήν Ἀραβική.

Ἀπό τόν παλαιότερο πίνακα, πού καταρτίστηκε τόν 1' μ.Χ. αἰῶνα οἱ πρῶτοι Ἕλληνες μεταφραστές ἦσαν:

Ὁ Ἰωάννης τοῦ Πατρικίου	Θ' αἰώνας
Ὁ Λουκάς τοῦ Θεραπίωνος	1' αἰώνας
Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Κωνσταντίνου	Η' αἰώνας
Ὁ Ἰσαάκ τοῦ Ἀνανία	1' αἰώνας
Ὁ Εὐστάθιος	Η', Θ' αἰώνας
Ὁ Στέφανος τοῦ Βασιλείου	Θ' αἰώνας
Ὁ Στέφανος ὁ Ἀρχαῖος	Η' αἰώνας
Ὁ Βασίλειος ὁ Ἐπίσκοπος	Θ' αἰώνας
Ὁ Πατρικίος πατέρας τοῦ Ἰωάννη	Θ' αἰώνας
Ὁ Θεόδωρος ὁ Ἐπίσκοπος	Θ' αἰώνας
Ὁ Ἀνανίας τοῦ Ἰσαάκ	Θ' αἰώνας
Ὁ Ζορμπᾶς τοῦ Μάγου	Θ' αἰώνας
Ὁ Σέργιος	Η', Θ' αἰώνας
Ὁ Τιμόθεος	Η', Θ' αἰώνας
Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Σεργίου	Η' αἰώνας
Ὁ Πυθεῖος ὁ διερμηνέας	1' αἰώνας
Ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ Λουκά	Θ' αἰώνας
Ὁ Σέργιος ὁ Ἅγιος	Η' αἰώνας
Ὁ Νικήτας τοῦ Πανᾶ	Θ' αἰώνας
Ὁ Καθαρόψυχος ὁ Ρωμιός	1' αἰώνας
Ὁ Ἰωάννης τοῦ Ἰωσήφ	1' αἰώνας
Ὁ Ἰωάννης τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ἀρέθα	Θ' αἰώνας

Θά ὑπῆρχαν βέβαια καί πολλοί, ἰδιαίτερα τοῦ Ζ' καί Η' αἰῶνα, οἱ ὅποιοι διέφυγαν τήν προσοχή ἢ λησμονήθηκαν ἀπό τήν παλιά Ἀραβική πηγὴ τοῦ ἱμν Ἀλ Ναντίμ, τόν 1' αἰῶνα.

Οί Έλληνες μεταφραστές είχαν νά αποδώσουν τό έλληνικό κείμενο στή Συριακή, ένώ οί Σύροι τό μεταγλώττιζαν στήν Άραβική. Η περίπτωση του Έλληνα μεταφραστή, Ευσταθίου, αποτέλεσε εξαίρεση, γιατί αυτός μετέφρασε τά Μεταφυσικά του Άριστοτέλη κατ' εύθειαν στήν Άραβική, πράγμα που εξασφάλισε στήν μετάφραση μεγαλύτερη σαφήνεια.

Στόν Ίωάννη του Πατρικίου ανάγεται ή μετάφραση τών: Πλάτωνος, Τιμαίου, Άριστοτέλους, Περί Ζώων καί Περί Ψυχής καί διαφόρων άλλων Έλληνικών έργων. Στο Σαλάμ Άλ Άμπράς ανάγεται ή μετάφραση του Άριστοτέλους - «Φυσικής Άκρόασης». Τά έργα του Πτολεμαίου: Όπτική, Γεωγραφική αφήγηση, ή Μεγίστη Μαθηματική Σύνταξη, που κατά τούς Άραβες καλεΐται AL MIGASTA. Ένώ ή Άπλωση Επιφάνειας, Σφαιρική Τριγωνομετρία, Περί Αναλήμματος, Άρμονικά βιβλία, οί Φάσεις Άπλανών καί ή Συναγωγή επισημασιών, Περί Κτιρίου καί Ήγεμονικού κ.ά., μεταφράστηκαν από τόν ΗΑΙΙΑΙΒΝ ΜΑΤΑΡ, που αποδείχθηκε πώς ό ίδιος μεταγλώττισε δύο φορές τά στοιχεία του Εύκλειδη, τήν πρώτη φορά μέ τόν τίτλο ΗΑΡΥΝΙΑΝ (Άφιέρωση δηλ. προς τόν χαλίφη ΗΑΡΥΝ ΑΙ ΡΑΣΗΙΔ) τή δε δεύτερη μέ τόν τίτλο ΜΑ. ΜΥΝΥΑΝ (Άφιέρωση δηλ. προς τόν χαλίφη ΑΙ-ΜΑΜΥΝ).

Ό δε ΗΙΛΑΙ τής Έμμέσης μετέφρασε ένα μέρος του Γεωμετρικού έργου του Άπολλώνιου.

Αυτά, όμως, τά όποια γράφτηκαν γιά τήν μετάφραση του Πλάτωνα καί τών άλλων αρχαίων Έλλήνων δέν απεικονίζουν τήν πραγματική καί όλη τήν αλήθεια γιατί όχι μόνο στή Βαγδάτη, αλλά καί έκτός αυτής γινόταν μιά εύρύτερη προσπάθεια γιά μετάφραση του Έλληνικού πνευματικού θησαυρού.

Η ελεύθερη αυτή δράση, που γινόταν χωρίς κρατικές δεσμεύσεις ή περιορισμούς τής αύλης του χαλίφη, δέν ήταν δυνατό νά είναι γνωστή στόν ΙΒΝ ΑΝ. ΝΑΔΙΜ καί τούς άλλους βιβλιοθηκάρχους (WΑΡΡΑΚΚΙΝ) τής Βαγδάτης, οί όποιοι αναφέρονται μόνο στά περί τής πρωτεύουσας συμβάντα.

Παρατηρείται, επίσης, στόν ΙΒΝ ΑΝ. ΝΑΔΙΜ ότι δε γνώριζε όνόματα τών παλιών μεταφραστών, ούτε καν, επίσης, τούς κατέχοντες Έλληνικά χειρόγραφα, έκτός τής Βαγδάτης. Έξ άλλου, ή πρώτη αυτή πηγή του ΙΒΝ ΑΝ. ΝΑΔΙΜ, στήν όποία στηρίζονται οί μεταγενέστεροι, δέν αποτελεί, δυστυχώς, τήν αλάνθαστη πηγή γιά τήν περίοδο αυτή, διότι έκτός του ότι γράφτηκε πολύ άργότερα, θεωρείται επηρεασμένη καί θύμα τής δυσφήμισης τών μεταγενέστερων μεταφραστών, οί όποιοι πλαστογράφησαν παλαιότερα έργα.

Η Συριακή, όπως καί ή Άραβική, είναι Άραμαϊκή διάλεκτος καί οί δύο τους δέν έχουν τά έλληνικά (ξ, ψ, β), ένώ ή Συριακή δέν έχει τά έλληνικά (δ,ε,η,θ,υ,φ,χ καί ω). Η Άραβική, όμως, έχει τά (δ,θ,φ, καί χ) λόγω τής επαφής της μέ τά έλληνικά γράμματα.

Έτσι, αναγκάστηκαν οί δυό αυτές Σημιτικές γλώσσες νά προσθέσουν σημεία γραφής καί προφοράς γιά νά αποδώσουν μερικά έλληνικά γράμματα όπως τό ττ=, κκ=, κλπ.

Δείγματα αυτών παρατηρούνται σέ πολλές δανεισμένες λέξεις όπως:

ΜΥΣΙQA= μουσική, ΔΙΜΥQΡΑΤΥAH= δημοκρατία καί QΑΡΙΑH= χώρα, χωριό.

Τό άρθρο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην Έλληνική. Ἡ Συριακή δέν ἔχει ἄρθρο, ἡ δέ Ἀραβική ἔχει μόνο τό AL πού εἶναι ἄκλιτο καί μοναδικό γιά ὅλα τά γένη, τούς ἀριθμούς καί τίς πτώσεις.

Οἱ Ἄραβες, ὅμως, οἱ ὅποιοι δέν εἶχαν στήν κεντρική Ἀραβία, οὔτε σχολεῖα οὔτε ὁμοιογενή γραφή, ἔπρεπε νά βασιζοῦνται στούς Σύρους Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι μάθαιναν στίς σχολές καί τά μοναστήρια τους τή Συριακή καί τήν Ἑλληνική. Λέγεται, μάλιστα, πώς ὁ Προφήτης Μωάμεθ ἔθεσε σάν ὄρο ἀμνηστίας, τῶν Σύρων αἰχμαλώτων, ὁ καθένας νά διδάσκει γράμματα σέ δέκα παιδιά τῶν Ἀράβων τῆς MADINA.

Ἐπίδραση τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως

Α' - Στήν Θεολογία τοῦ Ἰσλάμ.

Πέρα ἀπό τίς ὀψεις θρησκευτικῆς ἀνελευθερίας, πού ἐκδηλώνονται κυρίως στήν καθημερινή ζωή τῶν Μουσουλμάνων, ὑπάρχουν θεμελιώδη στοιχεῖα στή δομή καί στή θεολογία τοῦ Ἰσλάμ, πού φανερώνουν τήν ἀμιγῶς ἑλληνική προέλευσή τους. Κατά τήν προϊσλαμική περίοδο στόν Ἀραβικό χῶρο κυριαρχοῦσε ἡ λατρεία διαφόρων Θεοτήτων μέ ἐκδηλη ἑλληνική προέλευση, προερχομένων ἀπό τή θρησκεία τῶν Ἑτεοκρητῶν, ἐποίκων τῆς Παλαιστίνης, οἱ ὅποιοι εἶχαν σταδιακά ἐξαπλωθεῖ πρός τό νότο καί τήν Ἀνατολή (ἦτο Ἄλ-Ουζά= Ἀφροδίτη καί Ὀροτάλ= Διόνυσος) (βλ. Ἡροδότου Ἱστορία, Γ').

Ὁ Θεός γενικά στήν Ἀραβική καλεῖται Ἀλλάχ. Ἡ λέξη δέν εἶναι σύνθετη, ὅπως νομίζουν πολλοί, ἀντίθετα εἶναι ἀπλή καί ἀποτελεῖται ἀπό τό ἄκλιτο ἄρθρο AL καί τό ὄνομα ILAH, ὅπου τό φωνῆεν (I = APAB.) ἔχει διπλή φθογγική προφορά καί προφέρεται δηλ. καί ὡς (E) ὅπως τό (O) προφέρεται καί ὡς (OY). Ἐπομένως ἡ θεματική ρίζα (IL) ἢ (EL) ἔχει ἀσφαλῶς ἑλληνική προέλευση καί ὡς θέμα τῶν ὀνομάτων («Ελ-λην» καί «Ελ-λάς»).

Ἀργότερα τό παρέλαβαν οἱ «Σημίτες» καί τό μετέτρεψαν σέ «Ἐλώι» «Ἥλι» «Ἐλω-χείμ» στήν Ἀραμαϊκή καί Ἑβραϊκή καί σέ «ILAH» στήν Ἀραβική.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν Θεολογία τοῦ Ἰσλάμ, αὐτή εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Θυμίζουμε ὅτι ὁ Ἀρειανισμός ἀποτελοῦσε χριστιανική Αἵρεση μέ θεολογική σκέψη βασισμένη σέ καθαρά ἑλληνικά δεδομένα καί ἐλάχιστα ἀνατολικά στοιχεῖα καί τό Ἰσλάμ ἀκολουθεῖ σχεδόν πιστά σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τά χριστιανικά στοιχεῖα, πού διδάσκει, τή διδασκαλία τοῦ Ἀρείου. (βλ. Θεοδώρου Ἀουκαρά= «Κατά αἱρέσεων Ἰουδαίων καί Σαρακηνῶν» (Patrologia Graeca 97, 1560 A') καί ἀραβιστί - ἐκδοση Πανυλικανική βιβλιοθήκη Λιβάνου. 1982.

Κατά τήν περίοδο τῶν Ἀββασιδῶν (10ος αἰώνας) ἡ Θεολογική Ἀνάπτυξη τοῦ Ἰσλάμ φθάνει στό ἀποκορύφωμά της. Σ' αὐτό συντελεῖ καταλυτικά ἡ οἰκειοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Τήν ἴδια ἐποχή ἡ Ἑλληνική σκέψη ἀπλώθηκε καί μέσω ἄλλων ἐπιστημῶν. Ἡ Ἑλληνική ἀστρονομία, τά μαθηματικά καί ἰδίως ἡ ἱατρική μέ τή συνδρομή Ἑλλήνων ἱατρῶν ἔγιναν κτῆμα τοῦ Ἀραβικοῦ καί τοῦ Περσικοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀριστοτέλης - θεωρεῖται μέχρι σήμερα ὡς ὁ κατ' ἐξοχήν σοφός - «ΑΙ-ΗΚΚΙΜ» καί ὁ πρῶτος δάσκαλος, μέχρι σημείου νά ἔχει δημιουργηθεῖ ἐπ' ὀνόματί του αὐτοτελής

«σχολή» στους κόλπους του Ισλάμ, ενώ η εξάπλωση του Ισλαμισμού στο Ευρωπαϊκό έδαφος, την Ισπανία δηλ., είχε ως αποτέλεσμα την προσοικείωση του Αριστοτελικού Ένισμου και από τη Δυτική Εκκλησία. Στην Ευρωπαϊκή Δύση επέδρασε ιδιαίτερος ο Γκμπν Ρούσντ- (1126-1198) γνωστός ως Άβερρόης.

Συμβατικά η Έλληνική Φιλοσοφική Επίδραση στο Ισλάμ διαιρείται σε δύο «κύματα»:

A) 750-950 μ.Χ. και Β) 950-1250 μ.Χ.

Και στα δύο εκτός από τον Αριστοτελισμό και ο Νεοπλατωνισμός υπήρξε ο έτερος πόλος διατριβής του μουσουλμανικού στοχασμού: Κορυφαίοι διανοούμενοι υπήρξαν ο Άλ-Κίντι 800-870 μ.Χ. και ο Άλ Φαράμπι= ΑΡΑΒ. 870-950 μ.Χ. οί όποιοι συνδυάζουν και τά δύο ως άνω φιλοσοφικά ρεύματα. Επίσης σπουδαίος ήταν και ο Πέρσης στην καταγωγή Ιατροφιλόσοφος «Μουχάμεντ Γκμπν Ζακαρία Άλ-Ραζί 850-923 μ.Χ. του όποιου η φιλοσοφία είναι μάλλον πλατωνική ή νεοπυθαγόρειος.

Κατά τον 11ο αιώνα η Έλληνική φιλοσοφία σάρωνε κυριολεκτικά τον πνευματικό κόσμο της Άραβίας με κύριους εκπροσώπους της τον Άλ-Γκαζάλι μαζί με τους προγενέστερους του Άλ-Φαράμπι και τον Άβικέννα.

Μετά τό 1250 μ.Χ. η Μουσουλμανική κοινότητα άρχισε βαθμιαία νά χάνει τό ενδιαφέρον της γιά τήν φιλοσοφική σκέψη και επιδόθηκε σε τυπολατρεία και μυστικιστικές αναζητήσεις. Έκτοτε η Θεολογική σκέψη και ένασχόληση παραμερίστηκε, ενώ δόθηκε έμφαση σε θέματα πρακτικού χαρακτήρα. Όμως ο Έλληνικός λόγος, πού συνετέλεσε στή στήριξη του «οίκου του Ισλάμ» εξακολουθεϊ νά άπολαμβάνει μεγάλου σεβασμού.

Β' - Στην Άραβική Λογοτεχνία

Σ' ό,τι άφορα τήν Έλληνική επίδραση στην Άραβική λογοτεχνία, διακεκριμένοι Άραβες λόγιοι, όπως ο ΤΑΗΑ ΗΟΥΣΣΕΙΝ, πρώην ύπουργός Παιδείας της Αιγύπτου, στον όποιο άπονεμήθηκε ο τίτλος «Πρύτανης της Άραβικής λογοτεχνίας» στον Πρόλογο του βιβλίου «Η κριτική του πεζού Άραβικού λόγου», πού έκδόθηκε στο Κάιρο τό 1933, μεταξυ άλλων αναφέρει:

«Η επίδραση της Έλληνικής στην Άραβική λογοτεχνία συντελέστηκε και επικορυφώθηκε από λόγιους και ποιητές έξαραβισθέντες, πού όλοι τους είχαν έπηρεαστεί, κατά πολύ, από τήν Έλληνική Παιδεία. Αύτοί άντλούσαν τά θέματά τους, έμπνευσμένοι άμεσα ή έμμεσα άπ' αύτή, όπως ο μεγάλος ποιητής Άμπου Ταμάμ, σ' όλα τά ποιήματα του όποιου διακρίνουμε τήν Έλληνική επίδραση χωρίς καμιά ύποκρισία». Για νά καταλήξει στο τελικό συμπέρασμα λέγοντας: «Άρκετά λοιπόν διασαφηνίσαμε ότι η Άραβική σκέψη ως λόγος και ως συντακτικό σε όλα τά στάδια της εξέλιξης τους υπήρξαν στενά συνδεδεμένοι με τήν Έλληνική Φιλοσοφία και με τον Έλληνικό λόγο. Δικαίως θεωρούμε, κατά συνέπεια, τον Άριστοτέλη ως τον πρώτο δάσκαλο των Μουσουλμάνων όχι μόνο της Φιλοσοφίας, αλλά και στον τρόπο έκφρασης και σύνταξης του λόγου τους».

Κυρίες και Κύριοι,

Όσο παραμένει ζώσα η Όρθόδοξη πίστη, τόσο θά μένει ζωντανή η Έλληνική

γλώσσα, όχι μόνο για την «Καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή», ἀλλά για ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Δέν μιλῶ ἐδῶ ἐνώπιόν σας οὔτε μὲ τάση ὑπερεθνικιστικῆς διάθεσης ἢ σωβινιστικῆς νοοτροπίας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπόψεως καί σκοπιᾶς τοῦ Ἀραβομαθοῦς καθηγητῆ τῆς Ἑλληνικῆς στοῦς Ἀραβες καί τῆς Ἀραβικῆς στοῦς Ἕλληνες. Ὅταν δηλ. τεκμηριώνοντας τὴ γλωσσικὴ δομὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ὡς πρωταρχικὴ πηγὴ τῶν γραμματικῶν καί συντακτικῶν φαινομένων, συγκρίνοντας σὲ ἀντιδιαστολὴ τὰ παρόμοια μὲ ἐκεῖνα τῆς Ἀραβικῆς, τότε μόνο γίνεται ἀντιληπτός ὁ ρόλος τῆς Ἑλληνικῆς καί ἀξιολογεῖται ὡς μέσο, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καί γιὰ τὰ σύγχρονα δεδομένα, πού μᾶς ἐνδιαφέρουν, ὄχι ὡς περίοδος μόνο, ἀλλὰ καί ὡς σκοπός καί στόχος.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ὅποια καταγωγὴ κι ἂν ἔχουν, δέν ἀποκρούουν τὴν Ἑλληνικὴ τους Πολιτιστικὴ καί Πνευματικὴ συγγένεια, οὔτε ἀπορρίπτουν τὴν ὅποια καλοπροαίρετη προσπάθεια ἀμοιβαίας πολιτιστικῆς προσέγγισης.

Μπορεῖ ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα νὰ εἶναι διαφορετικὴ ὡς γραφὴ σὲ σχέση μὲ τίς ἄλλες Σημιτικογενεῖς τῆς περιοχῆς, δέν εἶναι ὅμως σπάνια ἢ σποραδικὴ παρουσία της ὡς μορφὴ καί μαρτυρία τῆς ἱστορικῆς Ἑλληνικῆς παρουσίας σ' ὅλα τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα ἐκεῖ.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ γλώσσα μπορεῖ εὐκολὰ καί σήμερα νὰ ἀποτελέσει τὸν κρίκο μιᾶς νέας προσέγγισης, ὅταν βρεθοῦν οἱ εὐκαιρίες ἐκεῖνες γιὰ τὴν ἐκ νέου μετάδοσή της σ' ἐκείνους, πού ἐπιθυμοῦν τὴν ἐκμάθησή της. Ἄρκεῖ νὰ ἀνευρεθοῦν οἱ κατάλληλοι φορεῖς, πού θὰ ἀναλάβουν τὴν ἐκτέλεση καί μὲ ἐπιτυχία τὴν ἀποπεράτωση τῆς ὅλης προσπάθειας.

Βεβαίως, στὴν προσπάθεια αὐτὴ δέν ἐπαρκοῦν μόνο τὰ τμήματα διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσας καί πολιτισμοῦ, ὡς προγράμματα πού ἀπευθύνονται σὲ Ἑλληνόπαιδες τοῦ ἐξωτερικοῦ, γόνων ὁμογενῶν ἢ μικτῶν γάμων. Χρειάζεται ἐδῶ ἡ μελέτη ἑνὸς ἄλλου προγράμματος διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς. Νὰ ἀπευθύνεται σὲ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν τὴν Ἑλληνικὴ, ἀρχαία, καθαρῆς καί νέα, ὁμογενεῖς καί ἀλλογενεῖς, μὲ μόνο πραγματικὸ κίνητρο ὄλων, διδασκόντων καί διδασκομένων, τὴν εὐγενικὴ προσπάθεια ἀναβίωσης τῆς πολιτιστικῆς καί πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τῆς περιοχῆς. Μιὰ προσπάθεια πού φρονοῦμε, πῶς δέν πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ μοναδικότητα γλωσσικὴ ἢ νὰ πηγάζει ἀπ' αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ δέχεται τὴ συνάφεια καί τὴ συγγένεια.

A

Αδάμας	AL-MAS
Αζωτον	AAZOT
Αιθήρ	ATHIR
Αίμα	DAM
Αιξ	ANZ
Αιρετικός	HARTOYKKI
Αίρεση	HARTAKKA
Αλαζονεία	HALAZONIA
Αλκαλικός	ALKALIKOS
Αλουμίνιον	ALOUMINION
Αλί	WAILI
Αν	IN
Αναιμία	ANEMIA
Αορτή	WARID.AWRATT
Αράζω	ARSI
Αρδέπιον	ARDEB
Αράδος	ARWAD
Αροτριώ	AHRETH
Αρραβών	ARBBOYN
Ασφαλτος	ASPHALT
Αυθεντία	AFANTIAT
Αυλός	HAYOULI
Αρχείο	ARSHIF
Ακακία	AQAQIA
Ασθμα	AZM
Αγγούρι	AJOUR
Αρμα	AARABA

B

Βάλσαμον	BALSSAM
Βάρβαρος	BARBARI
Βόας	BOA
Βόραξ	BORAQ
Βάρδια	WARDIA

Γ

Γαιτάνι	QAYTTAN
Γαργάρα	GARGARA
Γαρούφαλο	QOUROYNFOL
Γάτα	QOYTT
Γένος	JINS
Γεωγραφία	JOGRAFIA
Γεωλογία	JIOLOJIA
Γιασεμί	YASEMIN

الماس
آزوت
آثير
دم
عنز
هرطوقي
هرطقه
حلزونيه
الكولي
المينيوم
ويلي
ان
أنيميا
وريد-أورط
أرسي
أردب
أرواد
أحرث
عربون
أسفلت
أفنديه
هيولي
أرشيف
أفاقيا
أزم
عجور
عربة
بلسم
بربري
بوا
بوراق
وردية
قبطان
غرغرة
قرنفل
قطة
جنس
جغرافيا
جيولوجيا
ياسمين

Γλυκάνισον	YANISSOYN	يانسون
Γλυκερίνη	GLIKERIN	غليكرين
Γλυκόζη	GLIKOZ	غليكوذ
Γούρνα	JOYRN	جرن
Γραμμάριο	GRAM	غرام
Γραφίτης	GRAFIT	غرافيت
Γύψος	JIBS	جيس
Γάργαρο	QARIR	قرير
Γερμανικεία	YARMOYK	يرموك
Δ		ضرب
Δαρμός	DDARB	ديمقراطية
Δημοκρατία	DIMOQRATIA	دلال
Διαλαλητής	DALLAL	أدلل
Διαλαλώ	OY DALLILOY	دفتر
Διφθέρα	DAFTAR	ديكتاتورية
Δικτατορία	DIKTATORIA	ديكتاتور
Δικτάτωρ	DIKTATOR	ديپلوماسي
Διπλωμάτης	DIPLOMASI	ديپلوم
Δίπλωμα	DIPLOM	ديفتيريا
Διφθερίτης	DIFTERIA	درهم
Δράμιον	DIRHEM	درهم
Δραχμή	DIRHEM	ديناميت
Δυναμίτης	DOMAMIT	دمشق
Δαμασκός	DIMASHQ	ديماغوجيا - غوغائية
Δημαγωγία	DIMAGOUJIA	دينار
Δινάρι	DINAR	ذل
Δουλεία	DOYL	حزمة
Δέσμη	HIZMA	اشكال
Δυσκολία	ISHKAL	
Ε		ابنوس
Εβενος	IBINOS	أيقونه
Εικόνα	AYQOYNA	تعال
Ελα	TAALA	إفكاليبتوس
Ευκάλυπτος	IFKALIBTOYS	عريض
Ευρύς	AARIDD	عرض
Εύρος	AARDD	افشين
Ευχή	IFSHIN	أبرشية
Επαρχία	ABRASHIA	خراب
Ερείπιο	KHARAB	هكتار
Εκτάριο	HIKTAR	إنطباع
Εντύπωση	INTYBBAA	
Z		زينك
Ζίγκος	ZING	

Η		هيليون
Ηλιον	HILION	هيمنه
Ηγεμονία	HAYMANA	قائد - آغا
Ηγέτης	AGA-QAED	هيروين
Ηρωίνη	HIROEN	
Θ		تمائل
Θεμέλιο	THAMAEL	ثور يون
Θόριον	THORION	
Ι		ياسمين
Ιασεμί	YASEMIN	ايد يولوجيا
Ιδεολογία	IDILOGIA	هيرو غلينييه
Ιερογλυφική	HIROGLIFIA	ايود
Ιώδιον	YOYD	يود يوم
Ιωδιοφόριον	YOYDION	
Κ		أكوي
Καίω	AKWI	قلم
Κάλαμος	QALAM	أقلفط
Καλαφατίζω	OY.QALFITTOY	καλιον
Κάλιον	KALION	قالب
Καλούπι	QALEB	καλος
Κάλως	KALOS	قمين
Κάμινος	QAMIN	κα فور
Καμφορά	KAFOYR	قنديل
Καντήλι	QANDIL	قنب
Κάνναβις	QINNAB	قانون
Κανών	QANNOYN	قيراط
Καράτι	QIRRATT	قصدير
Κασσίτερος	QASSDIR	اقليم
Κλίμα	IQLLIM	قنا
Κεφαλή	QAFFA	κασتنا
Κάστανον	KASTANAA	غلاف
Κελεφος	GILLAF	قرن
Κέρας	QARN	قيثاره
Κιθάρα	QITHARA	κλασικι
Κλασικός	KLASSIKI	قرميد
Κεραμίδι	QARMID	كوكا بين
Κοκκαϊνη	KOKKAYN	قرة
Κόρη	QOYRAT	مكعب
Κύβος	MOYKKAAB	كمون
Κύμινον	KAMMOYN	أكرز
Κηρύττω	OKAREZ	كريزة
Κρίση	KARIZA	

Λ		
Λέλακας	LELAQ	ليلق
Λίβανος-Λιβάνι	LOYBAN	لبان
Λόγος	LOYFA	لغة
Λογάριθμος	LOGARITHM	لو غريثم
M		
Μαγνήτης	MAGNATTIS	مغناطيس
Μαγνητισμός	MAGNATTISIA	مغناطيسيه
Μάγος	MAGOUS	مجوس
Μαστίχα	MISKKA	مسكة
Μεταφυσική	METAFIZIQYA	ميثافيسيكية
Μέτρο	MITR	متر
Μίλλιον	MILL	ميل
Μονόλογος	MONOLOG	مونولوج
Μορφίνη	MORFIN	مورفين
Μόσχος	MISK	مسك
Μουσική	MOYSSIQA	موسيقى
Μαϊδανός	MAENDANOS-BAQDOYNES	بقدونس
N		
Na	AN	ان
Νάρκισσος	NARGES	نرجس
Ναύλος	NAOYLOYN	ناولون
Νάφθα	NAFTT	نفط
Νικέλιον	NIKEL	نيكل
Νικοτίνη	NIKOTIN	نيكوتين
Νιτρικός	NATRAT	نترات
Νίτρον	NATTRON	ناترون
Νόμος	NAMOUS	ناموس
Νευριάζω	ANRAFEZ	أنرفز
Ξ		
Ξίφος	SAYF	سيف
O		
Οζον	OZON	أوزون
Οκά	AQQA	أوقية
Οκτάπους	AKHTTABOYTT	أخطبوط
Οξειδίου	OXID	أوكسيد
Οπιον	AFIOYN	أفيون
Ορμόνη	HARMON	هرمون
Ουράνιον	OYRANIOYM	أورانיום
Ουτοπία	TOYBAWIYA	طوباوية

Π

Παλάτιον
Περπόναιον
Πετρέλαιον
Πρωτείνη
Πρωτόκολλον
Πρωτόπλασμα

BALLATT
BROTONION
BETROL
BROTIN
BROTOKOL
BROTOBLAZM

بلاط
بروتونيون
بترول
بروتين
بروتوكول
بروتوبلازم

Ρ

Ράχις
Ρότολον
Ρύαξ-Ρυάκιον
Ρέω
Ρέον
Ροή

RAHHA
RATTEL
RYAQ
ARIQ-AHRAQ
RRAY
IRRAQA

راحة
رطل
رياق
أريق-أهراق
رى
أرافقة

Σ

Στράτα
Σαβούρα
Σάκχαρις
Σανδάλιον
Σάπων
Σιμιγδαλι
Σήμα
Σημαντήρ
Σιρόπι
Σμίλη
Σοφιστής
Σπόγγος
Σταύλος
Σφήν
Σχήμα

SSIRRQTT
SSABOYRA
SOYKAR
SSANDAL
SSABOYN
SAMID-SAMITT
SYAM
SHAMANDOUR
SHARAB
ISMIL
SAFSATTAY
ISFANJ
ISTTABL
ISFIN
ISKIM

صراط
صابورة
سكر
صندل
صابون
سميد - سميط
سيم - شامه
شمندور
شراب
ازميل
سفسطائي
اسفنج
إسطلبل
أسفين
إسكيم

Τ

Τάγμα
Τάξη
Ταύρος
Τέρπω
Τεχνική
Τηλέγραφο
Τηλέφωνο
Τόνος
Τοπογραφία
Τούβλο
Τύφος
Τύπος
Ταός

TAΓMA
TAQSS
THAWR
OY.TRAB
TAQNIJA
TILEΓPAF
TALIFON
TTON
TTOPOΓPAFIA
TTOYBA
TIFOS
TTABE
TTAOYS

طغمة
طقس
ثور
أطرب
تقنية
تلغراف
تلفون
طن
طوبوغرافيا
طوبة
تيفوس
طبع
طاووس

Υ			هيدروجين
Υδραγόνο	HIDROGEN		هيسستيريا
Υστερία	HISTIRIA		
Φ			فانوس
Φανός	FANOYS		فاصوليا
Φασίολος	FASSOLIA		فلين
Φελλός	FALLIN		فلسفة
Φιλοσοφία	FALSAFA		فيزιولوجيا
Φυσιολογία	FISIOLOGIA		فوسفور
Φώσφορος	FOSFOR		فرس
Φοράς	FARAS		بنغم
Φέγμα	BALGAM		
Χ			خندق
Χάνδαξ-Χάνδακας	KHANDAQ		كيمياء
Χημεία	KIMIA		كيلو
Χιλιάς	KILO		غضروف
Χόνδρος	ΓADROYF		خراج
Χορηγία	KHIRAG		كروم
Χρώμιον	KROM		خارطة
Χάρτης	KHARITTA		كورة
Χώρα	KOYRA		قرية
Χωρίς	QARIA		
Ψ			بسيكولوجيا
Ψυχολογία	BSIKOLOGIA		
Ω			أوقيانوس
Ωκεανός	OQYANOS		

Βιβλιογραφία

Α΄ Άραβική

- Άλ Ταμπαρί (10ος αιώνας) ιστορία, Κάιρο 1952
- Άλ-Μασσούντι (10ος αιώνας) ιστορία, Κάιρο 1948
- Ά. Ρούστομ. Ιστορία της Έκκλησίας Άντιοχείας Τ. Α΄, Βηρυττός 1958
- Άβουκαρά Θεοδ. (9ος αιώνας) Κατά αίρέσεων-Λίβανος 1982
- Ίμπν Άναντίμ (10ος αιώνας) Ιστορία Leipzig 1871-1872
- Ίμπν Τζούν (11ος αιώνας) Γλωσσικά, Κάιρο 1952
- Ζεϊντάν Γ΄. Η Ιστορία των Άράβων πρό τοῦ Ίσλάμ Κάιρο 1960
- SHEIKHO Λουΐς, Χριστιανικοί Λόγιοι καί Ὑπουργοί στό Ίσλαμικό κράτος (632-1517 μ.Χ.) 1989
- ΤΑΗΑ Χουσεΐν, Βιβλίο καί Συγγραφεΐς, Βηρυττός 1980

Β΄ Ἑλληνική

- Άσσοσ Εὐθύμιος, Μιά σελίδα Ἱστορίας. Ἑλληνο-Άραβικό Περιοδικό «Πολιτισμός» 1982
- Τοῦ ἰδίου «Ἐκεῖ, στήν Ἀνατολή ὅπου ὁ Ἑλληνισμός ἀγωνιᾷ καί ἀεὶ προσμένει» Ἀθήνα 1995.
- Τοῦ ἰδίου: Ἡ γλῶσσα, ἡ μουσική καί οἱ εἰκόνες ὡς παράγοντες θρησκευτικῆς ταυτότητας τῶν Ἑλληνορθόδοξων τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ἀλλά καί ὡς μέσα Πολιτιστικῆς προσέγγισης τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς. Ἀθήνα 1996.
- Νούρ Ἀλύ: «Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τοὺς ἄραβες», Ἀθήνα 1971
- Μαρμανέας Μάριος: «Ἑλληνικές ἐπιδράσεις στό Ἰσλάμ» περιοδ. Δαυλός 145. Ἰανουάριος 1994.

SUMMARY

The Influence of Greek thought to Islam's Theology

Beyond the lack of freedom of religion that is shown especially in Muslims' everyday life, there are basic elements in Islam's structure and theology that reveal their pure Greek origin.

During the period of the Abbasides (10th century) Islam's Theological Development reaches its height. This was mainly achieved through the appropriation of Greek thought.

At the same time Greek thought was spread through other sciences as well, Greek astronomy mathematics and especially medicine with the help of Greek doctors came into the possession of the Arabic and Persian world.

Regarding the Greek influence on Arabic literature, eminent Arab scientists, as TAHA HOUSSEIN the ex minister of education in Egypt who was awarded the title «Rector of Arabic literature» at the preface of his book «The criticism of prosaic Arabic speech» that was published in Cairo in 1933, among others says:

«The influence of Greek literature on the Arabic one was achieved and reached its height by educated men and poets who spoke Arabic and who were influenced to a great extent by Greek Culture. They derived their subjects, inspired directly or indirectly by it, as it happened with the great poet, Abou Tamara whose poems we can see the Greek influence without any hypocrisy. He ended into his final conclusion by saying.: «We have made clear enough that Arabic thought as speech and point of syntax in all the levels of its development was closely related to Greek Philosophy and Greek Speech. Consequently, we are right to consider Aristotle, as the first teacher of Muslims not only of Philosophy but also of the point of syntax and expression of their speech».

Only when we prove with evidence the linguistic structure of the Greek language as the original source of grammatical and syntactic phenomena, in contrast with similar phenomena of the Arabic language, only then we can understand the important role of the Greek language and we can appreciate it not only for its classical ancient times but for modern data as well that are of interest not only as a period but also as our target.

The inhabitants of that area, whatever is their origin, they do not refuse their Greek Cultural and intellectual relationship neither do they regret any effort of wellmeant cultural approach to each other.

Greek language as a way of writing may be different from all the other Semitic languages of the area but its rare presence as an evidence of the historical Greek presence to all the archaeological monuments there, is not scare.

Therefore, this language may easily, even today, form the link of a new approach when circumstances are appropriate (it's the right chance) for its respreading to those who wish to learn it. What's necessary for this, are the right people who will undertake the fulfilment and the successful completion of the whole attempt.

ΧΟΣΕ ΛΟΥΙΣ ΝΑΒΑΡΟ

Κλασσικός φιλόλογος. Σπούδασε κλασσική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης, του οποίου είναι διδάκτωρ. Καθηγητής του Άνοιχτου Πανεπιστημίου (UNED) της Ciudad Real (Ίσπανία) και του Λυκείου Κάρολος Γ΄ στην Μαδρίτη.

Έχει μεταφράσει στα Ισπανικά έργα του Δημοσθένους, Λουκιανού, Αίσχύλου, Εύριπίδου και Μενάνδρου.

Αντιπρόεδρος της EUROCLASSICA και Γραμματέας της Ίσπανικής Έταιρείας Κλασσικών Σπουδών.

« Ἐπιδράσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Ἴσπανικὴ »

Τοῦ ΧΟΣΕ ΛΟΥΙΣ ΝΑΒΑΡΟ

Κύριε Πρόεδρε

Κυρίες καὶ Κύριοι

Αἰσθάνομαι μεγάλη μου τιμὴ, πού συμμετέχω σ' αὐτό τό παγκόσμιο συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Θέλω νά εὐχαριστήσω τοὺς ὀργανωτὲς γι' αὐτό, ἀλλὰ περισσότερο θέλω νά εὐχαριστήσω καὶ νά ἀναγνωρίσω τίς προσπάθειες τῆς κυρίας Μαρίας - Ἐλευθερίας Γιατράκου, ἐκπροσώπου τῆς Ἑλλάδος στὴν EUROCLASSICA (καὶ τοῦ κυρίου Παυλάκου), ὥστε νά καταστεῖ δυνατὴ ἡ παρουσία μου ἐδῶ.

Εἶμαι φιλέλληνας καὶ γνωρίζω καλά, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη γλῶσσα στὸν κόσμον σάν τὴν Ἑλληνικὴ.

Ὁ Ἑλύτης τό ἔγραψε:

«... εἴμαστε οἱ πρῶτοι πού λέμε τὸν οὐρανὸ "οὐρανὸ" καὶ τὴν θάλασσα, "θάλασσα"».

Ἐάν ρωτήσετε κάποιον τί εἶδος γλώσσας εἶναι ἡ Ἴσπανικὴ, θά σᾶς ἀπαντήσει ἀμέσως «εἶναι μιὰ λατινικὴ γλῶσσα». Βεβαίως ἔχει δίκιο, ἀλλὰ δὲν σᾶς δίνεται μιὰ ἀκριβῆς ἀπάντηση. Ἡ Ἴσπανικὴ εἶναι κυρίως μιὰ λατινικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ ὄχι μόνο μιὰ λατινικὴ γλῶσσα.

Ἐννοῶ ὅτι ἡ γλῶσσα μας πηγάζει ἀπὸ τὴ λατινικὴ, ἀλλὰ ἔχει δεχθεῖ ἐπίσης ἐπιδράσεις ἀπὸ δύο ἄλλες γλῶσσες ἀπὸ τὴ γλῶσσα πού ὀμιλεῖται ἀπὸ τοὺς Ἄραβες καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἀνακοίνωσή μου αὐτὴ ἔχει σκοπὸ νά δείξει ὄχι μιὰ πραγματικὴ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Ἴσπανικὴ, ἀλλὰ νά ὑπογραμμίσει πολλές ὁμοιότητες μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν.

Λίγα χρόνια πρὶν προετοίμασα μιὰ μικρὴ ἐρευνητικὴ ἐργασία μὲ τοὺς σπουδαστὲς μου στὴν τελευταία τάξη τοῦ Λυκείου. Αὐτὴ ἡ ἐργασία πραγματεύοταν μόνο τίς ἑλληνικὲς λέξεις -δηλαδὴ τό λεξιλόγιο-. Οἱ σπουδαστὲς ἐξέτασαν μὲ διεξοδικὸ τρόπο -ὄχι μὲ θεωρητικὴ προσέγγιση- πολλές κοινότητες λέξεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ὄνόματα κινηματογράφων, θεάτρων, καφετεριῶν, καταστημάτων, τροφῶν καὶ ποτῶν -βεβαίως συνηθισμένων γνωστῶν φαρμάκων- πού προέρχονται κατ' εὐθεῖαν καὶ μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τό συμπέρασμα ἦταν ἀπολύτως καὶ καθοριστικὰ σαφές: Περισσότερο ἀπὸ 34% τῶν ἰσπανικῶν λέξεων - τουλάχιστον οἱ λέξεις, πού ἐξέτασαν, πού εἶχαν σχέση μὲ τό περιβάλλον, ἦταν πραγματικῶς ἑλληνικὲς λέξεις, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι γραμμένες μὲ ἰσπανικὲς λέξεις, μὲ χαρακτηριστὲς λατινικοῦ ἀλφαβήτου.

Αὐτὴ ἦταν ἀπλῶς μιὰ πρώτη προσέγγιση ὅσον ἀφορᾷ τό λεξιλόγιο. Ἄλλὰ ἐάν προχωρήσουμε λίγο βαθύτερα, θά ἐκπλαγοῦμε περισσότερο, διότι ἡ ὁμοιότητα καὶ ἡ ἐγγύτητα τῶν δύο αὐτῶν γλωσσῶν ἔγκειται κυρίως στὴ γραμματικὴ.

Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν μὲ σύντομο τρόπο ὄχι μόνον τὴν ἐπίδραση τῆς μιᾶς γλώσ-

σας πάνω στην άλλη, αλλά λίγες ομοιότητες μεταξύ των δύο γλωσσών. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι Έλληνες ομιλητές δεν θα αισθανθούν ποτέ 100% σαν αρχάριοι, όταν μαθαίνουν Ισπανικά, ούτε και οι Ισπανοί ομιλητές θα αισθανθούν απόλυτα αρχάριοι, όταν μαθαίνουν την Ελληνική γλώσσα.

Τώρα ας αναφερθούμε στις φωνολογικές αποχρώσεις.

- Φωνολογικές αποχρώσεις

Εάν αρχίσουμε από τη φωνολογία, θα διαπιστώσουμε μια απόλυτα συγκλονιστική ομοιότητα μεταξύ των φωνητικών συστημάτων των δύο γλωσσών.

Εάν ένας Ισπανός ακούσει έναν Έλληνα να ομιλεί, θα αντιληφθεί άμεσα ότι αυτός χρησιμοποιεί τους ίδιους φωνητικούς ήχους και δεν θα εκπλαγεί καθόλου. Τα φωνητικά μας είναι καθαρά α / ε / ι / ο / υ /. Τά σύμφωνα είναι σχεδόν τά ίδια. Το φθογγικό σύστημα λειτουργεί κατά τον ίδιο τρόπο. Αλλά δεν θέλω να προσδώσω ιδιαίτερη έμφαση σ' αυτό τό σημείο, αφού όρισμένες μορφοσυντακτικές αποχρώσεις θά έχουν ακόμη πιό συγκλονιστικό αποτέλεσμα.

- Μορφοσυντακτικές αποχρώσεις
- Ουσιαστικά

Υπάρχει ένα κοινό διασκεδαστικό χαρακτηριστικό όσον αφορά τά ουσιαστικά στις δύο γλώσσες μας. Τά ελληνικά και τά Ισπανικά μπορούν να εκφράσουν αγάπη, συμπάθεια, προσθέτοντας ένα επίφυμα μετά από τή ρίζα των ουσιαστικών. Ένωσά τά υποκοριστικά.

Οί Άγγλοι συνηθίζουν πάντοτε να λένε «little boy-μικρό αγόρι» little house-μικρό σπίτι. Έμεϊς οί Ισπανοί όπως ακριβώς οί Έλληνες λέμε αγοράκι, σπιτάκι, κορούλα, σακούλι, έμεϊς muchachito, casita, muchachita/mozuela, bolsita.

Αντωνυμίες

Στήν Ελλάδα χρησιμοποιούμε τό ρήμα «βλέπω» (π.χ.), στήν Ισπανία τό ρήμα mirar, miro. Δεν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούμε τήν προσωπική αντωνυμία. Εάν πούμε «έγώ βλέπω», αυτή ή έκφραση προσδίδει έμφαση. Σημαίνει έγώ βλέπω και κανείς άλλος. Τό ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στήν Ισπανική γλώσσα. Επίσης λέμε «El lo sabe, no yo? αυτός τό ξέρει όχι έγώ».

Αλλά ή πιό συγκλονιστική ταύτιση προέρχεται από τό γεγονός ότι χρησιμοποιούμε τίς προσωπικές αντωνυμίες ως αντικείμενα, ανεξάρτητα αν χρησιμοποιούμε μέ μία ή δύο αντωνυμίες, άμεσα ή έμμεσα συμπληρώματα.

Οριστική: Σου δίνω ένα ποτήρι νερό - Σου τό δίνω
Te doy un vaso de agua - Te lo doy

Προστακτική: Δώσε μου ένα ποτήρι - Δώσε μου τό
Dame un vaso de agua - Dámelo

Υποτακτική: Να σου δώσω ένα ποτήρι νερό - Να σου τό δώσω
Voy a darte un vaso de agua. - Te lo voy a dar.

Καί ακόμη ή προστακτική στην άρνητική της μορφή:

Μή μοῦ τό δώσεις

No me lo des

Ρήματα

Τά ρήματα εἶναι βεβαίως διαφορετικά. Ἄλλά εάν συγκρίνεις τά Ἀγγλικά ρήματα μέ τά ρήματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἢ μέ τά Ἰσπανικά ρήματα, θά ἀντιληφθεῖς πόση ἐγγύτητα ὑπάρχει μεταξύ τῶν Ἰσπανικῶν καί Ἑλληνικῶν σέ σύγκριση μέ τά Ἀγγλικά.

Τό σχῆμα δείχνει πολύ καλά τίς ὁμοιότητες. Ἄς ἀναφέρουμε λίγες λέξεις:

Οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ἰσπανοί προτιμοῦν ὀριστικά τόν Ἀόριστο, ὅταν ἐκφράζουν τήν ἰδέα, ὅτι κάτι συνέβη στό παρελθόν.

Οἱ Ἰταλοί καί οἱ Γάλλοι προτιμοῦν συντελικούς χρόνους.

«Ο donato, j'ai donné ἀλλά οἱ Ἕλληνες λένε ἔδωσα καί οἱ Ἰσπανοί χρησιμοποιοῦμε «di» - (αὐτό σημαίνει ἔδωσα) βεβαίως οἱ Ἕλληνες χρησιμοποιοῦν πολύ περισσότερο τόν Ἀόριστο ἀπ' ὅ,τι οἱ Ἰσπανοί.

Ἐάν ἐξετάσουμε τήν προστακτική μέ τή θετική ἢ ἀρνητική της μορφή, παρατηροῦμε πάλιν ὁμοιότητες:

π.χ. Κάνε τό μάθημα	- Haz los deberes (Θετική Προστακτική)
μήν κάνεις τό μάθημα	- No hagas los deberes (Ἀρνητική Προστακτική)
Ἀπάντησέ μου	- Contéstame.
μή μοῦ ἀπαντήσεις	- No me contestes.

Ἄκόμη ἀπρόσωπα σχήματα μποροῦν νά ἀναπτυχθοῦν στό δεύτερο πρόσωπο, ὅπως συμβαίνει καί στά Ἀγγλικά, ἀλλά ὄχι τό ἴδιο μέ τίς ἄλλες λατινικές γλώσσες.

π.χ. Ἐάν πῆγαινες ποτέ στην Ἰσπανία, θά πῆγαινες στό Toledo

If you ever go to Spain, you would go to Toledo

Ὅσον ἀφορᾷ τή διάταξη τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων καί οἱ δύο γλώσσες παρουσιάζουν μεγάλη εὐκαμψία. Κανονικά χρησιμοποιοῦμε [«ὑποκείμενο+ρῆμα+ἄμεσο ἀντικείμενο +ἔμμεσο»]- ἀλλά εἶναι πολύ γνωστό ὅτι, εάν θέλεις νά προσδώσεις ἔμφαση σέ κάποια εἰδική λέξη, μπορεῖς νά τή βάλεις στην ἀρχή ἢ στό τέλος τῆς πρότασης:

π.χ. Τό διαβατήριό δέν τό ἔχω.

δέν ἔχω τό διαβατήριό

ἐδῶ παίζουν τά παιδιά

Οἱ Ἰσπανοί καί οἱ Ἕλληνες προτιμοῦν τήν ἐνεργητική φωνή σέ σχέση μέ τούς Γάλλους καί Ἰταλούς, πού χρησιμοποιοῦν τήν παθητική. Προτιμοῦμε νά ποῦμε

π.χ. «Οἱ ἐφημερίδες διέδωσαν τήν εἰδηση.

ὄχι: ἡ εἰδηση διαδόθηκε ἀπό τίς ἐφημερίδες»

· Ὅπωςδήποτε θά μπορούσαμε ακόμη νά περιγράψουμε ἕνα ἰκανό ἀριθμό συμπτώσεων σέ δευτερεύουσες προτάσεις, ἀλλά νομίζω ὅτι αὐτό εἶναι ἀρκετό. Ἐχω ἔσκεμμένα παραλείπει καθετί, πού ἀφορᾷ τό λεξιλόγιο. Ὅλοι ἔχουν γνώση γι' αὐτό.

Ὅ,τι προσπαθῶ νά δείξω σ' αὐτή τή μικρή ἀνακοίνωσή μου εἶναι ὅτι ἀμφότερες, ἡ Ἰσπανική καί ἡ Νέα Ἑλληνική, ἔχουν ἐξελιχθεῖ ἀπό τά Λατινικά καί τά Ἀρχαῖα Ἑλληνικά

καί καταλήγουν στά ἴδια ἀκριβῶς ἀποτελέσματα. Φαίνεται ὡς ἐάν οἱ ἴδιοι κανόνες νά ἔχουν ὀδηγήσει σ' αὐτήν τήν ἐξέλιξη. Ἡ Ἑλληνική καί ἡ Ἰσπανική βρίσκονταν πάντοτε σέ ἐπαφή κατά κάποιον ὀρισμένο τρόπον. Ἡ βυζαντινὴ ἐξάπλωση σ' ὅλη τὴ Μεσόγειο τόν 6ο (ἕκτο) καί 7ο (ἑβδομο) αἰῶνα εὐθύνεται γιὰ τὴν υἱοθέτηση (ἢ ἀφομοίωση) ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἑλληνικῶν λέξεων. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐξάλλου ἄσκησε μιὰ σπουδαία ἐπίδραση. Ἀλλὰ ἐκτός ἀπὸ τίς θρησκευτικές, πολιτιστικές, ἐπιστημονικές λέξεις, πού εἶναι εἰλημμένες ἀμέσως ἀπὸ τὴν Ἑλληνική, ὑπάρχουν πολλές εὐχρηστες λέξεις, πού θά καταπλήξουν τόν Ἑλληνα, πού ἀρχίζει νά μαθαίνει Ἰσπανικά. [π.χ. *rigoro*, *progrina*, *ruiro*].

Τέλος ἀλλά ὄχι τό τελευταῖο, μιὰ γλῶσσα δέν εἶναι ἕνα ἀπλό σύστημα ἐπικοινωνίας· εἶναι ἕνας κόσμος, μπορεῖς κανονικά νά ἀφομοιώσεις εὐκολώτερα αὐτά, πού δέν ἀκούεις γιὰ πρώτη φορά. Γνωρίζουμε γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Ἔχομε μεσογειακό μυαλό. Μοιραζόμαστε ὄχι μόνον λέξεις, ἀλλά φῶς, θάλασσα, λάδι, κρασί καί ψωμί. Καί οἱ δύο λαοὶ δοκιμάσαμε κατοχή [Ἀραβική καί Τουρκική] καί ὑποφέραμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπίδραση. Δέν αισθανόμαστε ξένοι, ὅταν ἐρχόμαστε στήν Ἑλλάδα, οὔτε σεῖς αισθάνεστε ξένοι, ὅταν ἐρχεστε στήν Ἰσπανία. Χρησιμοποιοῦμε τὰ χέρια, τὰ μάτια, τὴ φωνή, τίς κραυγές γιὰ νά ἐπικοινωνήσουμε.

Μοιραζόμαστε ἕναν τρόπο γιὰ νά ἀγναντεύουμε τὴ ζωὴ. Νά γιατί ἐγώ, ἂν καί εἶμαι Ἰσπανός, μπορῶ νά υἱοθετήσω τόν στίχο τοῦ Ἑλύτη:

«τὴ γλῶσσα μοῦ ἔδωσαν ἑλληνική».

THE INFLUENCE of GREEK LANGUAGE on SPANISH LANGUAGE

Spanish is a Latin language. Nobody will discuss it. But even so, Greek language has influenced it too. This paper tries to point out a remarkable amount of similarities and affinities between both languages.

Spanish vocabulary has about 30% of greek words; it is not necessary to insist on it. That's why I have stressed some grammatical affinities concerning nouns, pronouns and verbs. Greek and spanish can express love, affection by adding a suffix after the noun radical; I mean diminutives, so commonly used in Greek.

When using two pronouns together - direct and indirect object - we keep the same construction - first indirect, then direct -.

Both languages prefer «aoristos» to indicate that something happened in the past; Italian and French instead prefer perfect tense. If you examine imperative form, you will find again quite a lot of similarities.

Concerning words order both languages have a similar flexibility. We normally use subject+Verb+Direct Object+Indirect Object, but it is well known that if you want to emphasize some special word you can fix it at the beginning or at the end of the sentence. Spanish and Greek prefer active voice opposite to french or italian, both quite used to passive voice.

Last but not least; a language is more than a simple communication system; it is in a certain way a world, a «κόσμος».

We both have mediterranean mind; we share not only words but light, sea, olive oil, wine. We both suffered occupation and influence from our neighbour countries from Africa and Asia.

We don't feel at all foreigners when coming to Greek, nor you when going to Spain. We use hands, eyes, voices to communicate; we share a very similar way of seeing life. That's why, even if I am Spanish I can subscribe Elytis, assertion:

τήν γλῶσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική-
«I was given greek language»

Jose L. Navarro

Βόλφγκανγκ Ντέκερ **- Wolfgang Decker**

Ο Βόλφγκανγκ Ντέκερ σπούδασε αθλητική επιστήμη στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας (1960-1963), Αίγυπτιολογία και κλασσική Φιλολογία (Αρχαιολογία, Γλωσσολογία, Φιλοσοφία και Νεοελληνικά) στα Πανεπιστήμια Κολωνίας και Βόννης και άνεκρηύχθη Διδάκτωρ Φιλοσοφίας (1963-1970). Τό 1975 έξελέγη Υφηγητής Ιστορίας των άθλημάτων και άγωγης του σώματος. Διετέλεσε (1971-1976) επιστημονικός βοηθός και από τό 1975 Άκαδημαϊκός σύμβουλος στην Γυμναστική Άκαδημία Κολωνίας. Από τό 1976 έως σήμερα Καθηγητής Ιστορίας των άθλημάτων στο Πανεπιστήμιο Κολωνίας. Διετέλεσε επίσης επισκέπτης καθηγητής στο θερινό εξάμηνο του Πανεπιστημίου του Γκράτς (Graz) της Αύστρίας (1993) και επισκέπτης καθηγητής των θερινών τμημάτων της Διεθνούς Όλυμπιακής Άκαδημίας της Όλυμπίας. (1994, 1995)

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Ἀθλητισμός

τοῦ Wolfgang Decker

Κανένας λαός στὴν παγκόσμια ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει μιὰ τόσο ὑψηλὴ ἀθλητικὴ κουλτούρα ὅσο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες¹.

Ὡστόσο, ἡ ἔρευνα ἔφερε τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν ἐπιφάνεια σαφεῖς ἀποδείξεις γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἀθλητισμός γνώρισε μεγάλη ἀκμὴ² καὶ σὲ ἄλλους λαούς τῆς Ἀρχαιότητος κι' ἐπιπλέον ἡ ἀποψη, ἡ ὁποία ὑποστηριζόταν γιὰ μεγάλο διάστημα ὅτι ἀνάμεσα σὲ ὅλους τοὺς λαούς τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου ἡ πατρίδα τῶν Ἀγῶνων ἦταν ἀποκλειστικὰ ἡ Ελλάδα, ἀποδείχθηκε μετὰ ἀπὸ κριτικὴ παρατήρηση μὴ ὑπολήψιμη³. Ἡ ἰδέα ὅτι das Agonale⁴, τὸ λεγόμενο ἰδεῶδες τῆς ἀμιλλας, ἕνας ὅρος πλασμένος ἀπὸ τὸν Jacob Burckhardt στὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἑνατοῦ αἰῶνα, ἦταν ἡ κινητήρια δύναμη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ στάθηκε ἡ προϋπόθεση τοῦ μεγαλείου του, ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει καὶ σήμερα ἀκόμη, ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴ διατύπωσή της, θερμούς ὑπέρμαχους, οἱ ὁποῖοι ἐμμένουν στὴν παραδοσιακὴ ἀποψη⁵.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Ἀθλητισμός ἀποτελοῦσε στοιχεῖο, πού σφράγισε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὸν συνόδευσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας του. Χάρη στὸ ὅτι ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀπὸ γραπτές πηγές, εἶναι θεωρητικὰ δυνατόν, ἡ σχέση Ἀθλητισμοῦ καὶ Γλώσσας νὰ μελετηθεῖ χωρὶς κενά⁶ γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα περίπου τριῶν αἰῶνων.

Μία τέτοια ἀπαιτητικὴ ἐργασία οὔτε περιλαμβάνεται στοὺς στόχους μου στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, οὔτε θὰ ἦταν δυνατόν νὰ πραγματοποιηθεῖ λόγω τῆς ἔλλειψης τῶν ἀπαραίτητων προεργασιῶν. Ὡστόσο, μποροῦν νὰ δοθοῦν κάποιες ἐξηγήσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴ διατύπωση τοῦ τίτλου τῆς ὁμιλίας μου, στίς ὁποῖες θὰ προβῶ, ἂν καὶ ἔχω γνώση τοῦ κινδύνου, ὅτι μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν αὐτονόητες. Στὸ δεύτερο μέρος θὰ γίνῃ μιὰ ἀναφορὰ στὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς Ἀθλητικῆς Γλώσσας σὲ ἄλλους πολιτισμούς, μιὰ ἐπίδραση πού ἀρχίζει μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ φτάνει ὡς τίς σύγχρονες γλῶσσες.

I

Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν μυκηναϊκὴ περίοδο τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ περιορίσει στὸ διάστημα, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ ἀλφαβήτου, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι ὁ Ἀθλητισμός κάνει τὴν ἐμφάνισή του ὡς παγιωμένη ἀξία ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας βήματα τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας (καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας) στὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, ὅπου ἡ ἀναφορὰ σ' αὐτὸν καταλαμβάνει περισσότερους ἀπὸ 1500 στίχους (περίπου 5% τοῦ ὅλου κειμένου). Αὐτὸ μᾶς ὑποδεικνύει τὴν ὑψηλὴ ἀξία, πού κατεῖχε ἤδη στὴν ὀμηρικὴ ἐποχὴ⁷. Ἀνάλογες αὐτῆς τῆς ἀξίας εἶναι καὶ οἱ πολυποικίλες λειτουργίες του: Ἀγῶνες γίνονταν ἐπὶ τῆ εὐκαιρία τιμῆς νεκρῶν (ἐπιτύμβιοι ἀγῶνες), εορτῶν, μονομαχιῶν καὶ γάμων, μνεῖα τέτοιων Ἀγῶνων

έχουμε σέ διάφορα, πολλές φορές κεντρικά σημεῖα τοῦ ἔπους⁸. Ἐξίσου διαφοροποιημένη ὅσο καί οἱ λειτουργίες του ἐμφανίζετα ἡ Ἀθλητική Γλῶσσα. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρει κανεῖς τό ἀκόλουθο παράδειγμα:

Στήν παρουσίαση τοῦ ἀγῶνα πυγμαχίας τῶν Ἀγῶνων πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου (Ἰλιάδα ΧΨΙΙΙ. 651-699), ὁ Ἀχιλλέας, ὁ ὀργανωτὴς τῶν Ἀγῶνων (ἀγωνοθέτης), καλεῖ τοὺς Ἕλληνες νά συμμετάσχουν κάνοντας ὑπαινιγμὸ στήν *καμμοινή* (στίχος 661) τοῦ νικητῆ, τὴν «ἀντοχή»⁹, δηλαδὴ στά Νέα Ἑλληνικά, ἓνα χαρακτηριστικὸ δηλαδὴ, πού θεωρεῖται προϋπόθεση γιὰ σταθερὴ ἀθλητικὴ ἀπόδοση. Ὁ ποιητὴς ἀποδεικνύει ὅτι διαθέτει καλὸ αἰσθητήριο γιὰ τὰ ἀθλητικὰ προσόντα, πού στήν περίπτωσιν αὐτὴ ἀπαιτοῦνταν. Θά μιλοῦσαμε σήμερα γιὰ «καλὴ φυσικὴ κατάστασιν» (*physical condition, Durchhaltenvermögen*), προσόν, πού ἀποτελεῖ ἰκανὴ καὶ ἀναγκαῖα συνθήκη γιὰ κάθε εἶδους πρωταθλητισμὸ.

Τὸ μεγάλο βαθμὸ διαφοροποιήσῃς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀθλητικὰ λεξιλογικὰ πεδία, ἀπέδειξε πειστικὰ ὁ Μ.Β. Poliakoff μετὰ ἀπὸ ἐξέτασιν τοῦ λεξιλογίου πάνω στὰ διάφορα εἶδη πάλης (ἑλληνορωμαϊκὴ, μπόξ καὶ παγκράτιο)¹⁰. Οἱ μελέτες του μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὑποδειγματικὲς πάνω σ' αὐτὸ τό εὐρὺ πεδίο ἐρευνας. Καί σ' αὐτὸ τό σημεῖο θά ἤθελα νά ἀναφέρω ἄλλο ἓνα παράδειγμα, τό ὁποῖο ὑπογραμμίζει τὴν πλαστικὴ ἐκφραστικὴ δύναμιν τῆς Ἀθλητικῆς Γλῶσσας (καὶ ταυτόχρονα μαρτυρεῖ τό ὑψηλὸ ἐπίπεδο τῆς Ἀθλητικῆς Πρακτικῆς):

Οἱ παλαιστῆς ἦταν ἔτσι στραμμένοι, ὥστε νά μὴν μπορεῖ κανεῖς νά τοὺς πιᾶσει γύρω ἀπὸ τὴ μέση καὶ νά τοὺς κάνει τὴν κατάλληλη λαβή, πού θά τοὺς ὀδηγοῦσε στήν πτώσῃ: α (στερητικὸ) -μεσο-λάβητος¹¹.

Σέ μιὰ ἐπιγραφὴ τοῦ παγκρατιαστῆ, Μ. Aurelius Asklepiades¹², ἀπὸ τό τέλος τοῦ δευτέρου-ἀρχῆς τοῦ τρίτου αἰῶνα μ.Χ., τὴν ὁποία ὁ L. Moretti χαρακτηρίζει ὡς «la più interessante tra tutte le iscrizioni agonistiche»¹³ (ὡς τὴν πιὸ ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφὴ ἀγῶνων) συναντᾷ κανεῖς τέτοιους εἰδικὰ πλασμένους λέξεις, καὶ μάλιστα σέ μεγάλη συχνότητα. *Exempli gratia* ἀναφέρω τοὺς ἀκόλουθους ἐπιτυχεῖς σχηματισμοὺς τῆς ἑλληνικῆς Ἀθλητικῆς Γλῶσσας:¹⁴

ἀκονιτί - «ἀμαχητί»¹⁵, νίκη πού ἐπιτεύχθηκε χωρὶς ἀγῶνα, γιατί ὁ ἀντίπαλος δέν ἐμφανίστηκε. Ὁ ἀθλητὴς δέν ἔπρεπε νά ρίξει τὴ σκόνην στό σῶμα του, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια πρὸ τῆς πάλης, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀλοιφή.

ἀκροχερσίτης - στήν οὐσία ὁ «ἀκροδάκτυλος»¹⁶, παρατσούκλι ἀθλητῆ παγκρατίου ὁ ὁποῖος συνέτριβε τὰ δάχτυλα τῶν ἀντιπάλων του καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τοὺς ἀνάγκαζε ν' ἀποσύρονται ἀπ' τὸν ἀγῶνα.

ἀνέφεδρος - ὁ ἀθλητὴς πού στὰ πλαίσια τῶν ἀγῶνων πάλης, πυγμαχίας ἢ παγκρατίου δέν εἶχε τὴν τύχη νά τοῦ πέσει ὁ κλῆρος νά περάσει στόν ἐπόμενον γύρο χωρὶς νά χρειαστεῖ ν' ἀγωνιστεῖ (κατὰ λέξιν: «αὐτὸς πού δέν στέκεται παραδίπλα». Ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατί ὑποτίθεται ὅτι αὐτός, πού εἶχε τὴν τύχη νά μὴν ἀγωνιστεῖ γιὰ ἓνα γύρο, στεκόταν παραδίπλα καὶ παρακολουθοῦσε τοὺς ὑπόλοιπους)¹⁷.

περιοδονίκης - ὁ ἀθλητὴς, πού ἔχει νικήσει ἔστω καὶ μιὰ φορά καὶ τοὺς τέσσερις Πανελληνίους Ἀγῶνες (σὴν Ὀλυμπία, στοὺς Δελφοὺς, στόν Ἴσθμό καὶ σὴν Νεμέα), οἱ

όποιοι συνέθεταν μιά περίοδο.¹⁸

Έκτός από τό άθλητικό λεξιλόγιο, τό όποιο θά μπορούσε κανείς νά παρουσιάσει μέ πολύ περισσότερο παραδείγματα¹⁹, θά πρέπει νά μνημονευτεί καί τό γεγονός ότι ό 'Αθλητισμός προσέφερε από τήν άρχή στά έλληνικά ένα πολύ εύρύ πεδίο για συγκρίσεις καί μεταφορές. Κάτι τέτοιο διακρίνεται ήδη στόν Όμηρο καί συναντάται σπή γλωσσική χρήση τών Χριστιανών²⁰ - μιά πραγματικότητα, πού επισύρει τήν προσοχή καί δέν άποδεικνύεται μόνο από τήν συχνή χρήση τοῦ άγωνιστικοῦ μοτίβου στόν Άπόστολο Παῦλο.²¹

Τή στενή σχέση γλώσσας καί άθλητισμοῦ άποδίδει ίσως μέ τόν καλύτερο τρόπο τό ότι ό έορτασμός τής άθλητικῆς νίκης στάθηκε άφορμή για νά πλαστεῖ ένα νέο λογοτεχνικό είδος, ό Έπινίκιος, ό όποίος τήν έποχή τής άκμῆς του βρήκε τόν τέλειο τεχνητή του στόν Πίνδαρο, τοῦ όποίου οί Όδές για τούς νικητές τών Πανελληνίων Άγώνων λόγω εύτυχών συγκυριών (καί έπειδή ήδη στήν Άρχαιότητα θεωρεῖτο κλασσικός) μᾶς μεταφέρθηκαν άκέραιες²². Επίσης μᾶς σώθηκαν άξιόλογοι έπινίκιοι τοῦ Βακχυλίδη²³ καί τοῦ Σιμωνίδη²⁴. Είναι σίγουρα πρωτόγνωρο στήν παγκόσμια λογοτεχνία τό ότι ένα ιδιαίτερο είδος άφιερώνεται στήν άθλητική νίκη.

II

Η ιστορία τής έπίδρασης τής έλληνικῆς Άθλητικῆς Γλώσσας στόν έκτός τής περιοχῆς τών όμιλητῶν της χώρο άρχίζει σπή Ρώμη, όπου ό έλληνικός πολιτισμός άπέκτησε σημαντικότητα έπιρροή, σπή όποία ό Όράτιος (Έπιστ. II 1, 156-157) χαρακτηρίζει έπιτυχῶς μέ τούς άκόλουθους στίχους:

Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio

(Η νικημένη Έλλάδα κατέκτησε τόν άκαλλιέργητο νικητή καί μετεμφύτευσε τίς Τέχνες στους άγροίκους Ρωμαίους)

Άν καί ή άθλητική κουλτούρα τής Ρώμης²⁵, παρά τό ότι δέχτηκε σημαντική ώθηση από έτρουσικά καί έλληνικά έρεθίσματα, άκολούθησε έντελῶς δικό της δρόμο²⁶, όπως άποδεικνύει ή προτίμηση στίς άρματοδρομίες, στόν ίππόδρομο καί τούς άγώνες μονομαχίας στό άμφιθέατρο, ώστόσο μᾶς επισύρει τήν προσοχή τό γεγονός ότι οί χαρακτηριστικές άθλητικές έγκαταστάσεις τών άγαπημένων άθλημάτων τών Ρωμαίων διαθέτουν έλληνική έτυμολογική ρίζα: Circus, ή λατινική όνομασία τοῦ ίπποδρόμου, Amphitheatrum, Thermae.

Η λέξη Circus προέρχεται από τό έλληνικό κίρκος (κρίκος)²⁷. Ένα από τά κεντρικά οικοδομικά του στοιχεία μάλιστα, τό μεγάλο μήκος μεσαίο φράγμα, πού χωρίζει τούς δύο δρόμους -καί κανονικά λέγεται «spina» - θά έπρεπε κατά τόν J.H. Humphrey νά ονομάζεται euripus από τό έλληνικό εύριπος λόγω τής τεχνητῆς δεξαμενῆς νεροῦ πού περιελάμβανε²⁸.

Οί άγώνες μονομαχίας (indii gladiatorii) καί οί θηριομαχίες γίνονταν από τήν έποχή, πού χτίστηκε τό Κολοσσαίο στό Amphitheatrum- από τό έλληνικό Άμφιθέατρο²⁹. Άν καί αυτό τό είδος θεάματος δέν άποτελεῖ έλληνική έπινόηση³⁰ - μάλλον θεωρεῖται αυτο-

φυές χαρακτηριστικό της Ρωμαϊκής αθλητικής ιστορίας³¹ - φαίνεται ωστόσο ότι έχουν διεισδύσει στο λεξιλόγιο, στο όποιο δεσποζουν κατά κύριο λόγο οι λατινικοί ὄροι (μαζί με κάποιες βασικές ἑτρουσκικές λέξεις), και κάποιες ἑλληνικές ἔννοιες, οι ὁποῖες εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἐξέτασης μιᾶς καινούργιας ἐργασίας σχετικῆς με τὴ Γλῶσσα τῆς Μονομαχίας³². Ἡ ἐπιρροή τῆς Ἑλληνικῆς ἐκφράζεται με τὸν πιό ἐντυπωσιακὸ τρόπο σ' ἓνα *libellum gladiatoriorum* ἀπὸ τὴν Πομπηία (CIL IV 2508), ὅπου οἱ ὀνομασίες (γραμμένες με συντομογραφίες) τῶν διαφόρων εἰδῶν ὄπλων, προέρχονται σχεδὸν ὅλες ἀπὸ τὰ ἑλληνικά: *thraeces* (Θράκες), *murmilliones* (μορμύλοι), *orlomachi* (ὄπλομάχοι), *dimachaeri* (διμάχαιροι)³³.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, οἱ τρίτες σέ μέγεθος ἀθλητικὲς ἐγκαταστάσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀντιπροσωπευτικὲς τῆς ρωμαϊκῆς ἀθλητικῆς κουλτούρας καὶ τίς συναντᾶ κανεῖς, ὅπως τὸν Ἰππόδρομο καὶ τὸ Ἀμφιθέατρο σὲ ὀλόκληρη τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, οἱ *Thermae* οἱ *Thermaí*,³⁴ ἀνάγονται στὴν ἑλληνικὴ λέξη «θερμός». Καὶ σ' αὐτὸ τὸ χῶρο συναντᾶ κανεῖς πολυπληθῆ ἀριθμὸ ἔννοιῶν, πού προέρχονται ἀπὸ τὰ ἑλληνικά³⁵. Ἀναφέρω ἐδῶ ἐνδεικτικὰ μόνο τίς ἐγκαταστάσεις θέρμανσης τῶν *Thermān*, οἱ ὁποῖες ὀνομαζόνταν *hyrocaustum*, ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ὑπόκαυστον, ὅπως καὶ τὴ λέξη γιὰ τὸ μπάνιο *balneum*, στὸ ὁποῖο ὑπολανθάνει ἡ ἑλληνικὴ ρίζα βαλανεῖον.³⁶

Ἐπομένως, δὲ θά ἔπρεπε νὰ παραλείψει κανεῖς νὰ τονίσει τὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ παράλληλα παράξενο γεγονός ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τυπικὲς ρωμαϊκὲς ἐγκαταστάσεις, ὁ Ἰππόδρομος, τὸ Ἀμφιθέατρο καὶ οἱ *Thermaí*, οἱ ὁποῖες σὲ γενικὲς γραμμὲς διασώθηκαν κατὰ ἑκατοντάδες καὶ μποροῦν ἀνετα νὰ θεωρηθοῦν δεῖγμα ρωμαϊκῆς κουλτούρας, προέρχονται ἀπὸ ἑλληνικὲς λέξεις.

Ξεχωριστὸ κεφάλαιο θά μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ἡ περαιτέρω πορεία τῆς ἑλληνικῆς Ἀθλητικῆς Γλῶσσας στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἐνῶ ἡ ἐπιβίωσή της στὴν Ἀνατολὴ δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἀξιοπροσοχῆς, θά πρέπει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ ἀναφέρουμε ὅτι μαρτυρίες γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἑλληνικῶν στὸν Ἀθλητισμὸ δὲν εἶναι σπάνιες στὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ἀκόμη καὶ στὴν ἴδια τὴ Ρώμη. Πρόκειται, ἐκτὸς ἀπὸ ἐπιγραφὲς νικητῶν, γιὰ κείμενα πού ἀφοροῦν τὴ διοίκηση τῆς Συνόδου τῶν Ἀθλητῶν, ἡ ὁποία εἶχε τότε τὴν ἔδρα της στὴν Πρωτεύουσα³⁷.

Ἐπιπλέον, στὴ ρωμαϊκὴ ἀθλητικὴ πραγματικότητα συναντᾶ κανεῖς τὰ ἑλληνικά σὲ συνάφεια με μαγικὲς φράσεις, τίς ὁποῖες χρησιμοποιοῦσαν παντοῦ στὸν Ἰππόδρομο, προκειμένου οἱ ὀδηγοὶ τῶν ἀρμάτων καὶ τὰ ἄλογα τῶν ἀντιπάλων ὀμάδων (*factiones*), ν' ἀποτύχουν καὶ νὰ ἡττηθοῦν³⁸. Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴ Ρώμη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλες πόλεις, ὅπως ἡ Ἀδρούμητος (*Handrumentum*) καὶ ἡ Καρχηδόνα (*Karthago*), ὅπου ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀποτελεσματικὴτητα τῶν μαγικῶν φράσεων εἶχε κανεῖς μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη στὰ ἑλληνικά παρά στὰ λατινικά.

Ἡ χρῆση τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν ἔννοιῶν πού προέρχονταν ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στὴ ρωμαϊκὴ ἀθλητικὴ κουλτούρα μᾶς ἐπιτρέπει ἀκόμη καὶ σήμερα νὰ διαιθανθοῦμε πόσο ἰσχυρὴ ἦταν ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας στὸν τομέα αὐτό.

Με τὴν παρακμὴ τῆς Ἀρχαιότητος ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχασε τὴν ἐπιρροή της στὸν Ἀθλητισμὸ στὸν ἐκτὸς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας χῶρο, ὁ ὁποῖος ἀποποιήθηκε γιὰ μιὰ

χιλιετηρίδα την έλληνορωμαϊκή σφραγίδα, που έφερε μέχρι τότε στην Κεντρική Ευρώπη. Μόλις με την 'Αναγέννηση επανήλθε μονομιάς ή ανάμνηση στον ελληνικό αθλητικό πολιτισμό³⁹. Από τον δέκατο πέμπτο αιώνα ο 'Αθλητισμός γίνεται και πάλι με αύξανόμενο ρυθμό αντικείμενο επιστημονικής παρατήρησης. Και πάλι τα ελληνικά είναι η γλώσσα, -άν και τις περισσότερες φορές σπαστά λόγω της λατινικής μεσολάβησης- που καθορίζει τους επιστημονικούς όρους. Στην 'Αναγέννηση, η γενική έννοια για τις σωματικές ασκήσεις, που θα συναντούσε κανείς στις πραγματείες, οι οποίες ήταν γραμμένες στα λατινικά, αποδιδόταν με τό «gymnastica» ή «gymnasia»⁴⁰. Δεν είναι μόνο τό πιο γνωστό αθλητικό βιβλίο του Ούμανισμού, τό οποίο εκδόθηκε από τον Hieronymus Mercurialis τό 1569 στη Βενετία (και γνώρισε πολλές επανεκδόσεις), που ονόμαζε τό αντικείμενό του *res gymnastica*⁴¹. Ο όρος εμφανίζεται ήδη τό 1541 στον Camerarius, *De gymnasiis dialogus*⁴² όπως και τό 1582 στον Joubert, *De gymnasiis*⁴³. 'Αλλά αθλητικά βιβλία με ελληνικούς όρους στους τίτλους τους, αφιερωμένα σε επιλεγμένους τομείς του γνωστικού αντικειμένου, προέρχονται από τους Altoni, *Monomachia* (1537)⁴⁴, Wynmman, *Colymbetes* (1538)⁴⁵, Ascham, *Toxophilus* (1545)⁴⁶, Faber, *Agonisticon* (1592)⁴⁷, Davies, *Orchestra* (1596)⁴⁸, Pistofilo, *Opiomachia* (1621)⁴⁹, Souterius, *Palamedes* (1622)⁵⁰, Porat, *Palaestra* (1693)⁵¹.

'Αλλά και πρόσ τό τέλος του Διαφωτισμού, την εποχή του Φιλανθρωπισμού συνεχίζεται αυτή η τάση. Στη βιβλιογραφία για τον 'Αθλητισμό, ή οποία τώρα γράφεται όλο και περισσότερο στις διάφορες εθνικές γλώσσες, εξακολουθεϊ νά χρησιμοποιειϊται ο όρος Γυμναστική ως γενική έννοια. Ο J.C.H.F. GutsMuths στο πάρα πολύ γνωστό βιβλίο του *Gymnastik für die Jugend* (Γυμναστική για νέους) του έτους 1793⁵², τό οποίο γνώρισε πάρα πολλές επανεκδόσεις, χρησιμοποιειϊ τον όρο με την ίδια εύκολία όσο και ο J.H. Pestalozzi, ο οποίος τό 1807 έγραψε τό έργο *Über Körperbildung als Einleitung auf den Versuch einer Elementargymnastik*⁵³.

Λίγο αργότερα εμφανίστηκε βέβαια ο όρος *Turnen* υπό την επίρροή του F.L. Jahn (ο οποίος εξέταλλο είναι συγγενής με τό ελληνικό *τορνός*)⁵⁴, αλλά ο όρος αυτός έγινε ταμπού την εποχή της «'Απαγόρευσης της Γυμναστικής» (*Turnsperrre*) (1820-1842), έτσι ώστε νά επιβληθεϊ και πάλι ο όρος *Gymnastik*. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για τό σύστημα σωματικών ασκήσεων, που εισήχθη από τον P.H. Ling και καθιερώθηκε στις περισσότερες σύγχρονες γλώσσες ως «Σουηδική Γυμναστική»⁵⁵.

Παρ' όλο που την παρούσα στιγμή ο από τά άγγλικά προερχόμενος όρος *sport*⁵⁶ (σπόρ) ως γενική έννοια έχει παραμερίσει σε διεθνές επίπεδο την ελληνική λέξη *Gymnastik* (Γυμναστική), ο ελληνικός όρος εξακολουθεϊ νά χρησιμοποιειϊται κατά ποικίλο τρόπο στην επιστημονική γλώσσα.

Τό ότι τά ελληνικά εξακολουθοϋν νά ασκοϋν μεγάλη επίρροή και στο σύγχρονο 'Αθλητισμό, δεν μπορείϊ αυτή τη στιγμή νά εκθεθεϊ αναλυτικά και συστηματικά. 'Αρκεϊ, ίσως, νά υποδείξει κανείς τό ότι οι ονομασίες των μεγάλων αθλητικών εγκαταστάσεων και εγκαταστάσεων προπόνησης των 'Αρχαίων Έλλήνων: στάδιον, ιππόδρομος, γυμνάσιον, και παλαιστρα έχουν υιοθετηθεϊ σε πάρα πολλές σύγχρονες γλώσσες' τό ίδιο ισχύει για τη λέξη αθλητική.

Στό σημαντικό γερμανόγλωσσο Λεξικό τῶν Ἀθλητικῶν Ἐπιστημῶν (Sportwissenschaftliches Lexikon), τό ὅποιο ὀρίζει καί προσδιορίζει μέ ἀκρίβεια τίς ἔννοιες τῆς ἐπισημονικῆς γλώσσας σέ εὖρος 568 σελίδων περιλαμβάνονται 319 καταχωρίσεις λέξεων καθαρῆς ἑλληνικῆς προέλευσης ἢ πού ἔχουν κάποια σχέση μέ ἑλληνικά γλωσσικά στοιχεῖα⁵⁷. Αὐτό ἴσως μαρτυρᾷ περισσότερο ἀπό τά μεμονωμένα παραδείγματα τῆ συμβολῆ τῶν Ἑλληνικῶν στή σύγχρονη γλῶσσα τοῦ Ἀθλητισμοῦ.

Ὡστόσο περισσότερο ἀπ' ὅλα θά ἔπρεπε νά δώσουμε βάρος στό γεγονός ὅτι ἡ σημαντικότερη σύγχρονη ἀθλητική γιορτή, οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, ἔχουν δανειστεῖ τό ὄνομά τους ἀπό τούς πιό ἀξιολογούμενους ἀγῶνες τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Δέν θά μπορούσα πραγματικά νά φανταστῶ κανένα πιό συμβολικό μέρος ἀπό τόν τόπο τοῦ συνεδρίου μας -λίγα μέτρα πιό πέρα ἀπό τό λατρευτικό κέντρο τῆς Ἀρχαίας Ὀλυμπίας, γιά νά διατυπώσω αὐτές μου τίς σκέψεις.

Σημειώσεις

(1) Ὑπάρχουν ἀφθονες γενικές παρουσιάσεις τοῦ Ἀθλητισμοῦ στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα, π.χ. B. SCHRÖDER, *Der Sport im Altertum*, Βερολίνο 1927; H.A. HARRIS, *Greek Athletes and Athletics*, Λονδίνο 1964; J.JÜTHNER/F. BREIN, *Die athletischen Leibesübungen der Griechen I-II*, Βιέννη 1965-1968; H.A. HARRIS, *Sport in Greece and Rome*, Ἰθάκη, Νέα Ὑόρκη 1972; R. PATRUCCO, *Lo sport nella Grecia antica*, Φλωρεντία 1972; I. WEILER, *Der Sport bei den Völkern der Alten Welt*, Darmstadt 1981, ²1988; M. DI DONATO / A. TEJA, *Agonistica e ginnastica nella Grecia antica*, Ρώμη 1989; W. DECKER, *Sport in der griechischen Antike*, Μόναχο 1995.

(2) Π.χ. γιά τούς Αἰγυπτίους: W. DECKER, *Sport und Spiel im Alten Ägypten*, Μόναχο 1987; ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ/Μ. HERB, *Bildatlas Zum Sport im Alten Ägypten* Leiden/Νέα Ὑόρκη/ Κολωνία 1994; γιά τήν Ἀρχαία Ἀνατολή: V. HAAS, *Kompositbogen und Bogenschieben als Wettkampf im Alten Orient*, στό: *Nikephoros 2* (1989) 27-41; R. ROLLINGER, *Aspekte des Sports im Alten Sumer*, στό: *Nikephoros 7* (1994) 7-64 μέ σύντομη βιβλιογραφία σελ. 7 π. 2; CH. EDER, *Kampfsport in der Siegelkunst der Altlevanten*, στό: *Nikephoros 7* (1994) 83-120; γιά τούς Χεττίτες: J. PUHVEL, *Hethite Athletics as Prefigurations of Ancient Greek Games*, στό: W.J. RASCHKE (ἐκδ.), *The Archaeology of the Olympics*, Madison, Wisconsin 1988, 26-31; F. STARKE, *Ausbildung und Training von Streitwagenpferden. Eine hippologisch orientierte Interpretation des Kikkuli-Textes*, Βίσιμπαντεν 1985; γιά τούς Ἑτρούσκους: J.-P. THUILLIER, *Les jeux athletiques dans la civilisation étrusque*, Ρώμη 1985.

(3) I. WEILER, *Der Agon im Mythos*, Darmstadt 1974; ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Sport*; ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Von «Wesen», «Geist» und «Eigenart» der Völker der Alten Welt*, στό: F. HAMPL / I. WEILER (ἐκδ.), *Kritische und Vergleichende Studien zur Alten Geschichte und Universalgeschichte*, Innsbruck 1974, 243-291; ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *AIEN APICTEYEIN. Ideologiekritische Bemerkungen zu einem vielzitierten Homerwort*, στό: *Stadion 1* (1975) 199-227.

(4) W. DECKER, *Das sogenannte Agonale und der ägyptische Sport*, στό: M. GNÖG/E. PUSCH (ἐκδ.), *Festschrift Eimar Edel* 12. März 1979, Bamberg 1979, 90-104.

(5) N. YIALOYRIS, *Τό ἰδανικό τῆς ἀμιλλας: Ἡ συμβολή τῶν ἀγῶνων στήν ἀνάπτυξη τῶν τεχνῶν καί τῶν γραμμάτων*, στό: W. COULSON /H. KYRIELIS (ἐκδ.), *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games, 5-9 September 1988, 1992, 159-165*; ἀπό νέες ὀπτικές γωνίες ἐπίσης S. LASER, *Sport und Spiel (Archaeologica Homerica 7)*, Göttingen 1987, 6-11.

(6) Μιά καλή, σύντομη περίληψη γιά τό εἶδος «Γραπτές πηγές» τοῦ ἑλληνικοῦ καί ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ στόν: WEILER, *Sport*, 278-281.

(7) Γιά τόν Ἀθλητισμό στόν Ὀμηρο βλ. LASER, *Sport und Spiel*; W. DECKER, *Sport bei Homer*, στό:

- J. LATACZ (έκδ.), *Sport und Literatur in Griechenland* (υπό έκτύπωση) LATACZ, *Homer*, Μόναχο/Στουτγκάρδη 1985, ²1989.
- (8) LASER, *Sport und Spiel*, 16-26.
- (9) LASER, *Sport und Spiel*, 39. Βλέπε επίσης G. DOBLHOFER / P. MAURITSCH / U. SCHACHINGER, *Boxen. Texte, Übersetzungen, Kommentar* (Quellen-Dokumentation zur Gymnastik und Agonistik im Altertum 4), Βιέννη/Κολωνία/Βαϊμάρη 1995, 82-86. Μία εξίσου ευαίσθητη έκτιμηση στους αγώνες των Φαιάκων, όπου ('Οδυσσ. η', 232 κ.ε.) ή κομίδη, «ή φροντίδα» θεωρείται προϋπόθεση της καλής σωματικής κατάστασης για τους αγώνες δρόμου: LASER, (βλ. στο ύποδεδειγμ. σημείο), 21.
- (10) M. POLIAKOFF, *Studies in the Terminology of the Greek Combat Sports*, Königstein 1982, ²1986.
- (11) Σημεία στον POLIAKOFF, (βλ. στο ύποδεδειγμ. σημείο), 42.
- (12) L. MORETTI, *Iscrizioni agonistiche greche*, Ρώμη 1953, Αρ. 79.
- (13) MORETTI, (βλ. στο ύποδεδειγμ. σημείο), 230.
- (14) Συγκρ. ιδιαίτερα M. POLIAKOFF, άσυνέξωτος, στο: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 44 (1981) 78-80; 47 (1982) 254; TOY ΙΔΙΟΥ, *Combat Sports in the Ancient World*, New Haven/Λονδίνο 1987, 184 κ.ε. π. 21.
- (15) J. EBERT, *Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen*, Βερολίνο 1972, 53 κ.ε.; R. WACHTER, *Lakonisch ασκονικτει*, στο: *Museum Helveticum* 52 (1995) 155-168.
- (16) Paus. 6. 4. 1. Παρατσούκλι του παγκρατιστή Σώστρατου από τη Σικυώνα (L. MORETTI, *Olympionikai*, Ρώμη 1957, 420, 425, 433; συγκρ. TOY ΙΔΙΟΥ, στο: *Miscellanea greca e romana* 12 (1987) 70), ό όποιος είχε τη δυσάρεστη συνήθεια για τους αντιπάλους του νά τους συνθλίβει τά άκρα των δακτύλων και μ' αυτό τον τρόπο νά τους αναγκάζει νά εγκαταλείπουν τον άγωνα. Συγκρ. επίσης J. EBERT (έκδ.), *Olympia*, Βιέννη 1980, 58; POLIAKOFF, *Combat Sports*, 57; DECKER, *Sport in der griechischen Antike*, 92. - Γι' αυτή τη λέξη ύπάρχει επίσης τό ούσιαστικό άκροχειρισμός, βλ. H.G. LIDDELL/R. SCOTT/H.S. JONES, *A Greek-English Lexicon*, Όξφόρδη 1968, (βλ. λήμμα).
- (17) EBERT, *Siegerepigramme*, Αρ. 76 Α 7 μέ σχόλιο 228 κ.ε.
- (18) Βλ. γι' αυτό R. KNAB, *Die Periodoniken*, Gießen 1934, έπανεκδ. Σικάγο 1980; τελευταία γι' αυτό E. MAROTI, ΠΕΡΙΟΔΟΝΙΚΗΣ, στο: *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 (1985-88) 3-4. 335-355; για την νέα ποιότητα που έπληθε μετά την επέκταση των Άγώνων της Περιόδου την ρωμαϊκή εποχή βλ. P. FRISCH, *Der erste vollst"ndige Periodonike*, στο: *Epigraphica Anatolica* 18 (1991) 71-73.
- (19) Μπορεί νά συγκρίνει κανείς τους άνάλογους κώδικες στο MORETTI, *Iscrizioni*; EBERT, *Epigramme*; POLIAKOFF, *Studies*.
- (20) R. MERKELBACH, *Der griechische Wortschatz und die Christen*, στο: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 18 (1975) 101-154.
- (21) V.C. PFITZNER, *Paul and the Agon Motif* (*Supplements to Vetus Testamentum XVI*) Λάιντεν 1967; O.A. SAWHILL, *The Use of Athletic Metaphors in the Biblical Homilies of St. John Chrysostom*, Διδ. διατρ. Princeton 1928.
- (22) W. SCHADEWALDT, *Der Aufbau der pindarischen Epinikien*, Halle 1928, έπανεκδ. Darmstadt 1966. Οι ιστορικοαθλητικοί παράγοντες λαμβάνονται καλά ύπόψη από τον P. ANGELI BERNARDINI, *L'attualità agonistica negli Epinici di Pindaro*, στο: *Pindare* (*Entretiens sur l'Antiquité classique XXX*) *Vandoeuvres/Γενεύη*; μία από τίς τελευταίες εκδόσεις: Pindaro, *Le Pitiche: Introduzione, testo critico e traduzione* di B. GENTILI, *commento a cura di P. ANGELI BERNARDINI, E. CINGANO, B. GENTILI E P. GIANNINI*, Verona 1995.
- (23) H. MAEHLER, *Die Lieder des Bakchylides I: Die Siegeslieder* (*Mnemosyne* 62) 2 τόμοι, Λάιντεν 1982.
- (24) Είσαγωγή στους τρεις όνομασθέντες και έπιλογή από τό έργο τους στον J. LATACZ, *Archaische*

- Periode (Die griechische Literatur in Text und Darstellung 1) Στουτγκάρδη 1991, 44-511.
- (25) Βλ. τώρα πάνω σ' αυτό J.-P. THUILLIER, *Le sport dans la Rome antique*, Παρίσι 1996.
- (26) THUILLIER, *Jeux athlétiques, passim*.
- (27) A. WALDE/J.B. HOFMANN, *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch I*, Χαϊδελβέργη³ 1938, 220f.
- (28) J.H. HUMPHREY, *Roman Circuses. Arenas for Chariot Racing*, Λονδίνο 1986, 175 κ.ε.
- (29) J.-C. GOLVIN, *L' amphithéâtre romain. Essai sur la théorisation de sa forme et de ses fonctions*, 2 τόμοι, Παρίσι 1998; ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ / CH. LANDES, *Amphithéâtres et gladiateurs*, (Παρίσι) 1990.
- (30) Γιά τήν ἀρχική προέλευση τῆς μονομαχίας βλ. G. VILLE, *La gladiature en occident des origines à la mort de Domitien*, Ρώμη 1981, κ.ε.
- (31) A. HCNLE/A. HENZE, *Römische Amphitheater und Stadien. Gladiatorenkämpfe und Circusspiele. Feldmeilen* 1981, 13-166; K.W. WEEBER, *Panem et circenses. Massenunterhaltung als Politik im antiken Rom*, Mainz 1994, 4-39.
- (32) M. G. MOSCI SASSI, *Il linguaggio gladiatorio*, Bologna 1992. Πρόκειται γιά τίς ἔννοιες πού ἐξετάθηκαν ἐδῶ *cryptarius*, *dimachaerus*, *hoplomachus*, *murmillio*, *pompa*, *theta*.
- (33) P. SABBATINI TUMOLESI, *Gladiatorium paria. Annunci di spettacoli gladiatorii a Pompei*, Ρώμη 1980, Nr. 32.
- (34) I. NIELSEN, *Thermae et balnea*, 2 τόμοι, Aarhus 1990; F. YEGÜL, *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, Νέα Υόρκη/Κέμπριτζ/Λονδίνο 1990; W. HEINZ, *Römische Thermen, Feldmeilen/Zurίχη/Μόναχο* 1983; E. BRÖDNER, *Die römischen Thermen und das antike Badewesen*, Darmstadt² 1992.
- (35) Σύμφωνα μ' ἓνα δισηλίδιο γλωσσάριο στόν HEINZ, *Thermen* 217 κ.ε., οἱ ἀκόλουθες ἔννοιες προέρχονται ἀπό τά ἑλληνικά: *alabastrum*, *aliptes*, *apolyterium*, ὅλες οἱ ἔννοιες πού ἔχουν σχέση μέ τό *balneum*: *baptisterium*, *exedra*, *heliocaminus*, *hypocaustum*, *iatraliptes*, *laconicum*, *naumachia*, *nymphaeum*, *palaestra*, *sphaeristerium*.
- (36) WALDE-HOFMANN, *Wörterbuch I*, 94.
- (37) Ἑλληνικές κειμενικές πηγές ἀπό τή Ρώμη, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται σ' αὐτούς τοὺς τομεῖς ἔχουν συγκεντρωθεῖ καί σχολιασθεῖ ἀπό τόν L. MORETTI, *Inscriptiones Graecae urbis Romae I*, Ρώμη 1968, 199-237 (*Documenta ad synodum xysticum spectantia. Tituli ad res athleticas Pertinentes*).
- (38) Ἐξακολουθεῖ νά εἶναι σημαντικό A. Audollent, *Defixionum tabellae*, Παρίσι 1904. Συγκρ. D.R. JORDAN, *New defixiones from Carthage*, στό: J.H. HUMPHREY (ἐκδ.), *The Circus and a Byzantine Cemetery at Carthage I*, Ann Arbor 1988, 117-134 (Συγκρ. πάνω σ' αὐτό τήν κριτική στό: Nikephoros 4, 1991, 284-287). J. G. GAGER (ἐκδ.), *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*, Νέα Υόρκη / Ὁξφόρδη 1992, 42-77.
- (39) Γενικά πάνω σ' αὐτό A. KRUGER/J. MCCLELLAND (ἐκδ.), *Die Anfänge des modernen Sports in der Renaissance*, Λονδίνο 1984. Ἀπό ἓνα πῖνακα περιεχομένων αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἔχει παρθεῖ ἡ ἀκόλουθη βιβλιογραφία: τῶν ἰδίων, *Ausgewählte Bibliographie zu Leibesübungen und Sport in der Renaissance*, 132-160 (*Primärliteratur*).
- (40) Βλ. πάνω σ' αὐτό ἰδιαίτερα E. MEHL, *Zur Geschichte des Begriffes Gymnastik*, στό: R. JAHN (ἐκδ.), *Zur Weltgeschichte der Leibesübungen. Festgabe für E. Mehl zum 70. Geburtstag*, Φρανκφούρτη 1960 [μέρος II], 22-47, 30f.
- (41) H. MERCURIALIS, *Artis gymnasticae... libri sex*, Βενετία 1569, πάρα πολλές ἐπανεκδόσεις.
- (42) J. CAMERARIUS, *Praecepta vitae puerilis. De gymnasiis dialogus*, στό: L.V. ROSCIO, *De docendi studendique modo*, Βασιλεία/Λειψία 1544.
- (43) L. JOUBERT, *De gymnasiis et generibus exercitationum apud antiquos celebrium. De balneis antiquorum*, στό: *Opera latina*, Λυών 1582.
- (44) F. ALTONI, *Monomachia ovvero arte di scherma*, Florenz 1537-1547 (MS., Biblioteca Nazionale).
- (45) N. WYNMAN, *Colymbetes sive de arte natandi*, Augsburg 1538.

- (46) R. ASCHAM, *Toxophilus. The schole of shootinge conteyned in two books*, Λονδίνο 1545. Συγκρ. πάνω σ' αυτό H. SCHRÖTER, *Roger Ascham: Toxophilus. The Schole of Shootinge*, Λονδίνο 1545, St. Augustin 1983.
- (47) P. FABER, *Agonisticon, sive de re athletica ludisque veterum gymnycis, musicis atque circensibus spicilegiorum tractatus*, Λυών 1592.
- (48) J. DANIES, *Orchestra or a Poeme of Dauncing*, Λονδίνο 1596.
- (49) B. PISTOFILO, *Optomachia...*, Σιένα 1621.
- (50) D. SOUTERIUS, *Palamedes sive de tabula lusoria, alea et variis ludis libri tres*, Λάιντεν 1622.
- (51) C.D. VAN PORAT, *Palaestra Svecana Eller den adelige Fächtare-Konsten*, Στοκχόλμη 1693.
- (52) J.CH.F. GUTSMUTHS, *Gymnastik für die Jugend*, Schnepfenthal 1793.
- (53) J.H. PESTALOZZI, *über K"rperbildung als Einleitung auf den Versuch einer Elementargymnastik*, Aarau 1807.
- (54) E. MEHL, *Der Begriff «Turnen» - eine sprachsch"pferische Grobstat Jahns*, στο: *Jahn, Weltgeschichte der Leibesübungen* (T1.II.) 72-85, 76 κ.έ.
- (55) H. BECKER, *Schwedische Gymnastik*, στο: P. RÖTHIG (έκδ.), *Sportwissenschaftliches Lexikon*, Schorndorf 6 1992, 400; H. LANGENFELD, P.H. Ling, έπίσης 295 κ.έ.
- (56) P. RÖTHIG, στο: ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Sportwissenschaftliches Lexikon*, (βλ. λήμμα); E. MEHL, «Sport» *kommt nicht von disportare*, στο: *Die Leibeserziehung* 15 (1966) 232.
- (57) RÖTHIG, *Sportwissenschaftliches Lexikon*.

SUMMARY

It is well known that sport played an important role in ancient Greece. This phenomenon is also to be studied in the field of the Greek language where we can see its strong influence from the beginning of Greek literature with Homer. Nowhere in the world we find a special literary genus like the Greek Epinikion as a dedication to the winners in Greek Agones (sport festivals). The Greek language always showed an innovative and differentiating character as to the vocabulary of sport highly suitable for metaphorical use.

Roman sport was influenced by the Greek language even in such typical fields as the gladiators' games.

From the Renaissance onwards the Greek language dominated the sporting terminology in Europe. In modern sport despite its strong English influence a lot of central terms are of Greek origin such as stadium, gymnastics, athletics, Olympic Games, only to give a few examples.

Τρεῖς Στόχοι. Τρία Ὁράματα

Τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Π. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ*

Ζοῦμε σέ μιά ἐποχή, πού χαρακτηρίζεται ἀπό μεγάλες ἀλλαγές καί ἐξελίξεις σέ παγκόσμια κλίμακα. Ἡ εἰρηνική συνύπαρξη τῶν λαῶν δοκιμάζεται. Στά πεδία τῶν μαχῶν συγκρούονται τά οἰκονομικά συμφέροντα τῶν μεγάλων δυνάμεων. Συχνά ἡ σύγκρουση αὐτῶν συνοδεύεται μέ ἐνοπλη σύρραξη. Ὁ πόλεμος μόνο μορφή ἀλλάξε, δέν ἐξαλείφθηκε ὁλότελα.

Στά 1863 ἔληξε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Βόρεια Ἀμερική, πρᾶγμα πού ἔκανε δυνατή τήν ἔνωση τῶν Πολιτειῶν τῆς. Ἀπό τότε οἱ Ἐνωμένες Πολιτεῖες, σέ μικρό χρονικό διάστημα, ἔγιναν τό πρῶτο στόν κόσμο κράτος σέ ὅλους τούς τομεῖς. Γιατί ὅμως τό πείραμα τῆς ἔνωσης τῶν κατοίκων τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς στέφτηκε μέ ἐπιτυχία; Ἐνας λόγος εἶναι ὅτι εἶχαν συμφωνήσει ὅλοι τους νά καθιερώσουν μία καί μόνο γλῶσσα ὡς κοινή ὄλων τους, μέ τό δικαίωμα νά εἶναι ἐλεύθεροι νά μιλοῦν καί τή μητρική του ὁ καθένας γλῶσσα. Τό πείραμα τῆς Ἀμερικῆς μπορεῖ νά γίνει καί στόν εὐρωπαϊκό χῶρο, μολοντί αὐτοῦ ὑπάρχει κάποια ἄλλη ἰδιαιτερότητα.

Στήν Ἀμερική οἱ Πολιτεῖες εἶχαν πληθυσμούς, πού προέρχονταν ἀπό πολλές χῶρες καί ἦταν ἀναπόφευκτο νά συγκλίνουν τοῦλάχιστον σ' ἓναν κοινό παρονομαστή- στή χρήση μιᾶς γλῶσσας γιά τήν ἐπικοινωνία τους. Στήν Εὐρώπη ἔχουμε τό ψηφιδωτό κρατῶν-ἔθνῶν διαφορετικό μεταξύ τους. Τό κάθε κράτος-ἔθνος μιλά τή δική του γλῶσσα, τή δική του διάλεκτο. Οἱ λαοί τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν δέ θέλουν νά χάσουν καί δέ θά χάσουν τήν ἐθνική τους γλῶσσα.

Γίνεται ὅμως ὁλοένα καί πιό αἰσθητή ἡ ἀνάγκη νά καθιερωθεῖ μία κοινή γλῶσσα γιά ὅλους τούς εὐρωπαϊκοὺς λαούς, γιατί μία κοινή γλῶσσα θά διευκολύνει πολύ τήν ἐπικοινωνία τους καί θά ὀδηγήσει στή συναδέλφωσή τους.

Τό 1947, στό Μοντραί τῆς Ἑλβετίας, στό «Διεθνές Συνέδριο γιά μιά Παγκόσμια Ὁμοσπονδιακή Ὄργάνωση», ὁ Ἄγγελος Σικελιανός πρότεινε νά γίνει ἡ Νεοελληνική γλῶσσα διεθνής. Ὁ ποιητής ἔλαβε μέρος στό συνέδριο αὐτό ἐκπροσωπώντας τήν Ἑλλάδα, ἀνάμεσα σέ ἄλλους ἐκπροσώπους πολλῶν χωρῶν.

Ἡ πρόταση τοῦ Σικελιανοῦ δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία», στίς 31 Αὐγούστου 1947 καί τό ὅλο κείμενο τῆς πρότασης εἶχε ὡς ἐξῆς: «Ἡ Νεοελληνική πρέπει νά γίνει διεθνῆς γλῶσσα». Ἡ ὁμιλία τοῦ μεγάλου μας ποιητῆ στό συνέδριο ἀρχίζε μέ τά ἐξῆς λόγια: «*Τολμῶ σήμερα νά σᾶς προτείνω ὡς διεθνή γλῶσσα τῆς Ὁμοσπονδίας τῆ Νεοελληνική γλῶσσα, πού εἶναι ἡ ἀληθινή θυγατέρα καί ἡ νόμιμη κληρονομιά τῆς ἀρχαίας, ἀπό τήν ὁποία ὅλοι οἱ πολιτισμένοι λαοί ἀντλησαν, ὡς ἀπό πηγή τῶν πηγῶν, τό ἀληθινό νόημα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ στό σύνολο*». Λίγα λόγια, ἀλλά περιεῖχαν πλούσιο περιεχόμενο. Ἡ Παγκόσμια Ὁμοσπονδία δέν ἔγινε πραγματικότητα. Δέκα

* Καθηγητής-Δημοσιολόγος, Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου Μεμβούρης γιά τή Διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας καί γιά τή μόνιμη Τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στήν Ἑλλάδα.

ὅμως χρόνια ἀργότερα, τό 1957, ἔγινε ἡ πρώτη Λέσχη τῶν Ἑφτά στή Ρώμη.

Βλέπε καί τό περιοδικό « Ἑλληνική Διεθνῆς Γλῶσσα». Τόμος Α'. Τεύχος (I. Ἰαν.) - Μάρτ. 1990, σελ. 25.

1. Κοινή Γλῶσσα

Ἡ Εὐρώπη προχωρεῖ μέ σύμπνοια, ἔτσι τουλάχιστο πιστεύουμε, πρὸς τήν ἔνωση. Μιά ἑνωμένη ὅμως Εὐρώπη, σύντομα θά θέσει θέμα Κοινῆς Γλῶσσας γιά ὅλους τοὺς Εὐρωπαίους καί κατ' ἐπέκταση, γιά ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ὅποιαδήποτε γλῶσσα κι ἂν καθιερωθεῖ ὡς ΚΟΙΝΗ θά τὴν ἀποδεχτοῦμε.

Ὅλος ὁ κόσμος ὅμως γνωρίζει ὅτι ἡ ἀρχαιότερη γλῶσσα τῆς Εὐρώπης εἶναι ἡ Ἑλληνική καί ὅτι σ' αὐτὴ τῆ γλῶσσα ἔχει γραφεῖ ὁ ὑψηλότερος πολιτισμὸς τῶν αἰώνων. Ἐπομένως ἡ ἑλληνική γλῶσσα μπορεῖ δικαιοματικά νά γίνεи παγκόσμια γλῶσσα καί νά παίξει θετικό καί ἀποτελεσματικό ρόλο στὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ καθιέρωση τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας ὡς ΚΟΙΝΗΣ γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους θά ἔχει τό πλεονέκτημα ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι θά γνωρίσουν τίς ρίζες τῆς καταγωγῆς τους πιὸ βαθιά, ἀφοῦ οἱ γλῶσσες πολλῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ἔχουν κοινές ρίζες μέ τὴν ἑλληνική καί οἱ περισσότεροί ἐπιστημονικοὶ ὄροι τους εἶναι ἑλληνικοί. Ἐπί πλέον, ἡ ἑλληνική ἔχει γραπτὰ μνημεῖα μέ τὴν ἱστορία τριῶν χιλιάδων καί πλέον χρόνων, μέσα στὰ ὁποῖα βρίσκονται οἱ βάσεις καί ἡ ἀφετηρία τῶν περισσότερων ἐπιστημῶν καί τῶν κυριότερων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, πού γέννησε τό ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Λαβαίνοντας ὅλα αὐτὰ ὑπόψη μας, πιστεύουμε ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἔχει τίς περισσότερες πιθανότητες, ἀπὸ κάθε ἄλλη, νά γίνεи ἡ Διεθνῆς γλῶσσα. Τό πιστεύουμε αὐτό, γιὰτί ὁ ἑλληνικὸς λόγος, ὡς ἐκφραστικό μέσο καί λογική σκέψη, βρίσκεται μέσα στοὺς γλωσσικούς κώδικες τῶν περισσότερων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ὅσοσο παραδεχόμεστε ὅτι κάθε γλῶσσα ἔχει τὴ μοναδικότητά της καί ὀρισμένες ἀρετές. Ὅμως ἡ θεμελιώδης διαφορά τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ τίς ἄλλες εἶναι ἡ μεγάλη συμβολή της.

Ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα εἶναι πλουτισμένη μέ πολλές ἀρετές καί ποικίλες ἐκφραστικές δυνατότητες δέν εἶναι μόνο δική μας, εἶναι καί πολλῶν ἀλλοδαπῶν. Ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Κλώντ Φωριέλ (CLAUDE FAURIEL), γιά παράδειγμα, ὁ ὁποῖος γνώριζε ὅλες τίς βασικὲς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, τὴν ἀραβική καί τὴν σανσκριτική, ἔγραφε: « Ἡ ἑλληνική γλῶσσα συγκεντρώνει τὸν πλοῦτο καί τὴν ὁμοιογένεια τῆς γερμανικῆς, τὴ λυγεράδα τῆς ἰσπανικῆς, τὴ μουσικότητα τῆς ἰταλικῆς καί τὴ σαφήνεια τῆς γαλλικῆς. Γενικά εἶναι ἡ καλύτερη γλῶσσα, ἡ ὁποία ἐπιδέχεται καί κάθε εἶδους διαμόρφωση». Καί κάτι ἄλλο, πολὺ ἐνδιαφέρον: Ὅταν τό 1981 μιὰ ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ τρεῖς Ἕλληνες καί δύο ξένους πολιτικούς καί διανοούμενους, ἀνεξάρτητη καί ἄσχετη μέ τὴν προσπάθεια τῶν Ὁμίλων μας, εἶχε σὰ στόχο της νά καταστήσει τὴν ἑλληνική μόνη ἐπίσημη γλῶσσα τῆς ΕΟΚ, ἔθεσε, μεταξύ ἄλλων, ὑπ' ὄψη τοῦ τότε προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ΕΟΚ, κ. Γκαστόν Τόρν τό ὅλο θέμα, αὐτός ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον καί ὑποσχέθηκε νά βοηθήσει στὴ διάδοση τῆς ἰδέας στοὺς ἡγετικούς κύκλους τῆς ΕΟΚ κι ἔλεγε μεταξύ ἄλλων: «Θά εἶναι θαυμάσιο ἀπὸ κάθε πλευρά νά ἔχουμε μιὰ γλῶσσα καί μάλιστα μιὰ γλῶσσα μέ τόση ἱστορία».

Όρισμένοι όμως θά ποῦν: γιατί ὄχι ἡ ESPERANTO; ἐνῶ ἄλλοι: γιατί ὄχι ἡ Ἀγγλική, ἡ Γαλλική, ἡ Ρωσική, ἡ Ἰσπανική, ἡ Γερμανική; Ἀσιπόν, γιά μέν τήν «ESPERANTO» ἔμεῖς λέμε ὅτι εἶναι μία τεχνητή γλῶσσα, χωρίς ἱστορία, ρίζες ἢ πολιτιστική κληρονομιά. Ἡ μὴ διάδοσή της, παρόλο πού προτάθηκε τό 1887, εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀκαταλληλότητάς της. Γιά τίς ἄλλες, ἐδῶ ἔχουμε νά κάνουμε μέ τό σωβινισμό. Κάθε μεγάλη χώρα θά θελήσει νά καθιερωθεῖ ἡ γλῶσσα της ὡς διεθνῆς. Αὐτό ὅμως προσκρούει στό σωβινισμό τῶν ἄλλων μεγάλων χωρῶν κι ἔτσι τό ἀποτέλεσμα δέν πρέπει νά ἀναμένεται εὐνοϊκό γι' αὐτήν.

Γιά τή δική μας ὅμως γλῶσσα κάτι τέτοιο δέν ἀναμένεται. Εἴμαστε μικρός λαός καί δέν ἐνεργοῦμε σωβινιστικά. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐλληνική γλῶσσα πληρεῖ ὅλες τίς προϋποθέσεις γιά νά καθιερωθεῖ ὡς ΚΟΙΝΗ γιά ὅλους. Αὐτός εἶναι ὁ στόχος μας. Αὐτό τό ὄραμά μας.

Κύριες πηγές: Τό περιοδικό «Ἑλληνική Διεθνῆς Γλῶσσα» τοῦ ΟΔΕΓ Ἀθηνῶν. Τόμος Α'. Τεύχος 1. ΙΑΝ.-ΜΑΡΤ. 1990. Ἡ ἐφημερίδα «Ἑλληνική Διεθνῆς Γλῶσσα» τοῦ Ὁμίλου Μεμβούρνης.

2. Ὀλυμπισμός.

Ὁ ἰδανικός ἄνθρωπος, γιά τήν κοινωνία τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ, ἦταν ὁ «καλός καί ἀγαθός». Μέ τή λέξη «καλός» ἐννοοῦμε: ὁ ὠραῖος, ὁ ὁμορφος, ὁ λεβέντης, καί μέ τή λέξη «ἀγαθός»: ὁ ἐνάρετος, ὁ γενναῖος.

Τό πρῶτο, δηλαδή ὁ «καλός», πετυχαίνεται μέ τή σωματική ἀγωγή, μέ τήν ἀσκηση τοῦ σώματος. Τό δεύτερο, ὁ «ἀγαθός», εἶναι καρπός τῆς φιλοσοφίας καί τῆς μουσικῆς καλλιέργειας. Αὐτοί ἦταν οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποί τῶν μελῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Οἱ γυμναστικοί καί μουσικοί ἀγῶνες ἀποτελοῦσαν σημαντική γιορτή γιά κάθε ἐλληνική πόλη στήν ἀρχαιότητα. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς πρῶτοι σέ λάμψη, θά πεῖ ὁ Πίνδαρος, στάθηκαν οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες. Τό 776 π.Χ., ἄρχισαν, σύμφωνα μέ ὅλα τά πληροφοριακά στοιχεῖα, οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες στήν Ὀλυμπία. Διακόσια χρόνια ἀργότερα καθιερώθηκαν οἱ ἄλλοι Πανελλήνιοι ἀγῶνες: τά Πύθια, τά Νέμεα, τά Ἴσθμια.

Ἡ φιλοδοξία κάθε ἐλληνικῆς πόλης ἦταν νά ἀναδείξει ὅσο μπορούσε περισσότερους Ὀλυμπιονίκες καί γι' αὐτό ἔκανε τούς ἄρχοντες νά φροντίζουν, μέ διατάξεις καί νόμους πού θέσπιζαν καί μέ βραβεῖα πού ἔθεταν, νά παρακινοῦν τούς πολίτες στήν ἀθληση.

Παράλληλα βέβαια μέ τούς ἀνδρικούς, γίνονταν στήν Ὀλυμπία κάθε τέσσερα χρόνια καί πανελλήνιοι ἀγῶνες κοριτσιῶν. Ἡ Ἑλληνική σκέψη, πού ἔδωσε τιμητική θέση στή γυναῖκα, δέ μπορούσε νά τήν ἀγνοήσει καί στήν Ὀλυμπία.

Οἱ ἀθλητές καί ἀθλήτριες δέν στόχευαν στήν ὅσο τῶν δυνατό μεγαλύτερη ἀπόδοση, δέν ἀγωνίζονταν δηλαδή, ὅπως σήμερα, μετερχόμενοι κάθε θεμιτό ἢ ἀθέμιτο μέσο γιά νά καταρρίψουν ρεκόρ. Ἐπιδίωξή τους ἦταν ὁ τίτλος τοῦ πρώτου ἀνάμεσα στούς ἄριστους. Ἡ νίκη στούς ἀγῶνες ἦταν τό ὑψιστο ἰδανικό γιά τόν ἀρχαῖο Ἕλληνα.

Στούς Πανελλήνιους ἀγῶνες ἀποκρυσταλλώθηκε τό ἰδανικό «τῆς εὐγενικῆς ἀμιλλας». Οἱ νέοι καί οἱ νέες ἀμιλλῶνταν, δηλαδή συναγωνίζονταν εὐγενικά γιά νά γίνουν

«καλοί καί ἀγαθοί», «ώραῖοι καί ἐνάρετοι». Τό βραβεῖο τῆς νίκης ἦταν ὁ κότινος, κλαδί ἀγριελιάς. Αὐτά τά ἰδανικά καλλιεργοῦνταν στούς ἀγῶνες τῆς τότε ἐποχῆς. Τί γίνεται ὁμως σήμερα; Πῶς φτάσαμε στή σημερινή κατάσταση, πού ἐπιτρέπει τό ἀθέμιτο;

Οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες καταργήθηκαν τό 394 μ.Χ. Ἡ ἀναβίωσή τους ἐγίνε τό 1896. Ποιοί ὁμως πρωτοστάτησαν ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀναβίωσή τους;

Ὅρισμένοι θέλουν νά μᾶς πείσουν ὅτι οἱ ξένοι πρωτοστάτησαν καί ἐνδιαφέρθηκαν γιά τήν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Αὐτό εἶναι λάθος. Ἀσφαλῶς χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνη στόν Γάλλο ἀκαδημαϊκό Βαρῶνο Πιέρ ντέ Κουμπερτέν, ὁ ὁποῖος θυσιάσε τόν καλύτερό του ἑαυτό γιά τήν ἀναβίωση τοῦ Ὀλυμπισμού. Ἀλλά δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε ὅτι φιλότιμες προσπάθειες, γιά τήν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἐγίναν καί πρὶν ἀπό τό 1894. Θά ἀναφερθῶ ἐδῶ σέ τρεῖς τέτοιες προσπάθειες.

α) Ἡ πρώτη προσπάθεια ἐγίνε ἀπό τούς κατοίκους τοῦ Δήμου Λετρίνων, πού βρίσκεται κοντά στήν Ὀλυμπία. Ἡ προσπάθεια αὐτή ἐγίνε τό 1838, δηλαδή οὔτε 10 χρόνια μετὰ τήν κατάχτηση τῆς ἀνεξαρτησίας μέρους τῆς Ἑλλάδας.

β) Τό 1859 ἐγίνε καί δευτέρη προσπάθεια, πού χρηματοδοτήθηκε ἐν μέρει ἀπό τόν Εὐάγγελο Ζάππα. Κι' αὐτή ἡ προσπάθεια ἀπέτυχε γιά οἰκονομικούς λόγους.

γ) Ὁ Ζάππας ἔκανε καί τρίτη προσπάθεια τό 1870. Αὐτή τή φορά ἐγίνε καί ἡ διοργάνωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων- 15 τοῦ Νοέμβρη 1870, μέ 25.000 θεατές.

Ἀλλά ἄς ἐπανεέλθουμε στό μεγαλεῖο τοῦ πνεύματος τοῦ Ὀλυμπισμού. Ὁ Ὀλυμπισμός, πέρα ἀπό τήν τέλεση τῶν ἀγῶνων, εἶναι μιὰ εὐρύτερη ἔννοια, μιὰ ἔννοια πού ἡ κοιτίδα τῆς βρίσκεται στά βάθη τῶν αἰῶνων. Βρίσκεται στήν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Ὁ Ὀλυμπισμός ἀποβλέπει στό νά καλλιεργήσει, κατά τρόπο ἀρμονικό, τό σῶμα καί τό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, νά φέρει τούς ἀνθρώπους πιό κοντά. Καί μέσα ἀπό αὐτό τό πανηγύρι νά πετύχει τή συναδέλφωση τῶν λαῶν. Ἀλλοίμονον, ὁμως! Τό «Ἀρχαῖο Πνεῦμα Ἀθάνατο» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ εἶχε ἄλλη ἐξέλιξη. Τά τελευταῖα χρόνια οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες δέ διεξάγονται μέ τό πνεῦμα τῆς ἄμιλλας, γιά νά καλλιεργήσουν τά αἰσθήματα τῆς συντροφικότητας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς εἰρήνης. Ἐχασαν τόν ἰδανισμό τους. Ἀπομακρύνθηκαν πολύ ἀπό τό πνεῦμα τῶν ἀγῶνων τῆς ἀρχαιότητας. Ἡ εὐγενής ἄμιλλα κάθε ἄλλο παρά γνώρισμά τους εἶναι. Ὁ ἀθλητής ἐγίνε ἐπαγγελματίας, μηχανή καί χρησιμοποιεῖ θεμιτά καί ἀθέμιτα μέσα γιά νά σπάσει ρεκόρ. Αὐτό ὁμως δείχνει περιφρόνηση τοῦ νοῦ καί τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου. Δέν ἔχει σχέση μέ τό πνεῦμα τοῦ Ὀλυμπισμού. Αὐτοί πού ἔχουν στά χέρια τους τίς μηχανές τοῦ πολέμου κρατοῦν καί τὰ ἡνία τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Αὐτοί πού ἔχουν τό χρῆμα συμπεριφέρονται ἀλαζονικά. Αὐτοί εἶναι καί οἱ αἰτίοι τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

Ἐχομε, ἐπομένως, ἠθική ὑποχρέωση νά ἀντισταθοῦμε, μέ ὅλες μας τίς δυνάμεις, γιά νά σταματήσουμε τήν κατρακύλα αὐτή. Καί παράλληλα μέ τόν ἀγῶνα γιά τή διεθνοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, πρέπει νά ἐντεινοῦμε τίς προσπάθειές μας νά δώσουμε σάρκα καί ὀστά σ' αὐτά, πού εἶπαν τό 1979 ἡ Ἑλένη Βλάχου καί πιό πρόσφατα ὁ πρῶην πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, κ. Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, ὅτι ἐπιβάλλεται οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες νά ἀποχτήσουν μόνιμη βάση. Αὐτή ἡ μόνιμη βάση πρέπει νά εἶναι ἡ Ἑλλάδα, ἡ κοιτίδα ὄχι μόνο τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἀλλά καί τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτός

είναι ο δεύτερος στόχος μας, τό δεύτερό μας όραμα.

Κύριες πηγές: *Ίστορία τών Όλυμπιακών Αγώνων. Α΄ τόμος. ΕΙΚΟΝΕΣ. Έφημερίδα του Όμίλου Μεμβούρης, «Έλληνική Διεθνής Γλώσσα».*

3. Τά Μάρμαρα του Παρθενώνα.

Μιά πολιτισμένη κοινωνία πρέπει νά δείχνει σεβασμό γιά τά άρχαία έργα Τέχνης καί τόν άρχαίο πολιτισμό.

Ένας άλλος στόχος του Όμίλου μας είναι ή επιστροφή όλων τών έργων Τέχνης, τά όποια άρπάχτηκαν από τούς ξένους από τήν Άκρόπολη καί άλλα μέρη τής Ελλάδας.

Τό αίτημα τής Ελλάδας νά τής επιστραφοϋν τά έργα αυτά είχε θετική ανταπόκριση από τήν ΟΥΝΕΣΚΟ καί από τήν παγκόσμια κοινή γνώμη, συμπεριλαμβανομένης καί τής κοινής γνώμης τών Άγγλων.

Πρός τό παρόν όμως ή Άγγλική Κυβέρνηση καί οι άρμόδιες υπηρεσίες του Βρετανικού Μουσείου προφασίζονται ότι ή επιστροφή τών έργων αυτών θά δημιουργούσε ένα προηγούμενο γιά τήν επιστροφή όλων τών έργων Τέχνης, πού βρίσκονται στά διάφορα μουσεΐα του κόσμου, στους τόπους καταγωγής τους. Ό ίσχυρισμός αυτός, όπωσδήποτε, δέν άφορά τά Μάρμαρα του Παρθενώνα. Αύτά έχουν ανεκτίμητη άξία. Στήν άρχαιότητα στόλιζαν τήν Άκρόπολη καί άλλα μνημεΐα τής Ελλάδας.

Τά έργα αυτά είναι μέρος τής πολιτιστικής μας παράδοσης. Είναι μνημεΐα του πολιτισμού μας καί πρέπει νά επιστραφοϋν στή χώρα μας. Είναι, επομένως, χρέος καί υποχρέωση όλων μας νά άγωνιστοϋμε γιά τήν επιστροφή τους.

Λέγεται από όρισμένους ότι άν τά έργα αυτά δέν είχαν άφαιρεθεί από τήν Άκρόπολη καί άλλα ιδρύματα, ίσως νά είχαν καταστραφεί από τήν άμέλεια τών Όθωμανών καί τήν επίδραση του χρόνου. Δέ συμφωνοϋμε μέ ένα τέτοιο έπιχείρημα. Η καταστροφή, πού προξενήθηκε από τούς ανθρώπους του Έλγίνου, είναι πολύ πιό μεγάλη από τήν καταστροφή, πού θά προξενούνταν από όποιαδήποτε άλλη αίτία.

Άλλοι πάλι, καί ειδικά οι Άγγλοι ίσχυρίζονται, ότι δέν έχουμε κατάλληλους στεγαστικούς χώρους γιά τά έργα αυτά. Χώρους έχουμε. Οι ίσχυρισμοί τους δέν εϋσταθοϋν. Σύντομα θά οικοδομηθεί τό Μουσείο τής Άκρόπολης. Τό Μουσείο αυτό ήταν τό όνειρο καί τής αείμνηστης Μελίνας Μερκούρη. Μέ τήν άποπεράτωση τής οικοδόμησης του μουσείου ίσως οι Άγγλοι νά μήν προβάλουν άλλες παράλογες προφάσεις καί όδηγήσουν τά πράγματα σέ άδιέξοδο. Πρόσφατες δημοσκοπήσεις στό Λονδίνο, από τό Κανάλι 4, έδειξαν ότι τό 92% τών όσων δημοσκοπήθηκαν εκφράστηκαν υπέρ του ελληνικού αιτήματος γιά επιστροφή τών έργων Τέχνης, τά όποια άφαίρεσε ο Λόρδος Έλγίνος.

Είναι υποχρέωση του Υπουργείου Πολιτισμού καί τής ελληνικής Πολιτείας, γενικά, νά έντείνουν τίς προσπάθειές τους, ώστε ή επιστροφή τών Έργων αυτών νά μήν καθυστερήσει περισσότερο.

Βλέπε καί κύρια πηγή: *Ό Παρθενώνας καί τά Έλγίνεια Μάρμαρα. Έπαμ. Α. Βρανόπουλος, Μ.Α. UNIV. OF CINCINNATI. PH.D. UNIV. OF ATHENS. 1985.*

ΘΟΔΩΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΗΤΡΗΣ

Ὁ ποιητής καί στοχαστής Θεόδωρος Βλαχοδημήτρης γεννήθηκε τό 1925 στό Σουληνάρι κοντά στήν Πύλο. Τελείωσε τό Γυμνάσιό της. Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στό Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ὡς διπλωματούχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καί ὑπότροφος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν ἐργάστηκε ἀπό τό 1965 μέχρι τό 1967 ὡς ἐρευνητής στό γλωσσολογικό Σπουδαστήριο. Ἀπό τό 1968 συνέχισε σπουδές γιά διεύρυνση καί ἐξειδίκευση τῶν γνώσεών του στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ἀμβούργου. Ἀπό τό 1969 ἐργάστηκε ὡς ἐρευνητής κι ἐπιστημονικός συνεργάτης τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τοῦ Göttingen στό ἐρευνητικό Ἰνστιτοῦτο *Thesaurus Linguae Graecae*, τμήμα *Lexikon des frühgriechischen Eros* τοῦ Πανεπιστημίου Hamburg. Γνώστης ὅλων τῶν διαλέκτων καί μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί Γραμματείας, τιμήθηκε ἀπό τήν Ἑλληνική Πολιτεία, γιατί μέ τά δημοσιεύματά του καί τή διδασκαλία του «τιμᾶει τά Ἑλληνικά Γράμματα στό ἐξωτερικό». Ζεῖ κι ἐργάζεται στή Γερμανία.

**Η «ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ» ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.
ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΤΟΥ.
ΤΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΜΕΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.**

Τοῦ ΘΟΔ. ΒΛΑΧΟΔΗΜΗΤΡΗ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εὐχαριστῶ τοὺς ὀργανωτὲς τοῦ Γ΄ Παγκοσμίου Γλωσσικοῦ Συνεδρίου, πού με κάλεσαν νάρθω ἐδῶ στήν Ὀλυμπία γιά νά μιλήσω. Χαίρομαι πού μπορῶ καί ν' ἀκούσω. Πάνω ἀπό τήν κεντρική εἴσοδο τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Hamburg, ὅπου δαπάνησα πάνω ἀπό 25 χρόνια τῆς ζωῆς μου, οἱ ἰδρυτές καί χρηματοδότες του ἔχουν σκαλίσει τήν ἀφιερωτική ἐπιγραφή:

Der Forschung, der Lehre, der Bildung

πού σημαίνει: Στήν Ἐρευνα, στή Διδασκαλία, στή Μόρφωση

Ἡ γνώση, κυρίες καί κύριοι, ἡ γνώση εἶναι καθοδηγητικό ὄργανο στήν ἀνθρώπινη δράση. Ἄλλά ἡ γνώση δέν χαρίζεται, κερδίζεται μέ μόχθο, παράγεται ἀπό προικισμένους ἀπό τή φύση ἀνθρώπους μ' ἐγκέφαλον ἰκανό νά ἐπιτελεῖ λεπτές διανοητικές λειτουργίες.

Ἡ ἔρευνα εἶναι σκόπιμη ὀργανωμένη διανοητική ἐργασία, πού με κατάλληλη μέθοδο ἀνιχνεύει ὁμοιότητες ἢ ἀναλογίες στίς μορφές τῶν ἀντικειμένων καί τῶν φαινομένων, στίς ἀντιδράσεις τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐμβίων ὄντων, στίς μηχανικές, φυσικές, χημικές ἀντιδράσεις τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐμβίων ὄντων, στίς μηχανικές, φυσικές, χημικές ἀντιδράσεις τῶν ὑλικῶν στοιχείων, πού ὑποβάλλονται σέ ἔρευνα. Τά δεδομένα τῆς παρατήρησης καταγράφονται καί συγκρίνονται πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς τρίτα. Καί τά ἀποτελέσματα τῆς σύγκρισης διατυπώνονται εἴτε μέ μία πρόταση, πού εἶναι γραμματικῶς καί συντακτικῶς, ἀλλά καί λογικῶς διατυπωμένη, εἴτε μέ μίαν εἰκονική ἀριθμητική παράσταση, εἴτε μέ μίαν ἐξίσωση. Ἡ διδασκαλία τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἔρευνας, τῆς νέας πάντοτε ἀποκτημένης γνώσης, ἄγνωστης στοὺς ἄλλους- ἐκτός ἀπό τοὺς ἐρευνητές καί παραγωγούς γνώσης- ἀποτελεῖ ἠθικό χρέος κάθε ὀργανωμένης πολιτείας πρὸς τοὺς πολίτες, γιατί ἔτσι ἀνανεώνεται καί διευρύνεται ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων, πού γνωρίζουν καί ἐργάζονται αὐτοὶ οἱ γνῶστες στὸν διοικητικό καί παραγωγικό μηχανισμό τῆς κάθε ὀργανωμένης κοινωνίας γιά τήν καλύτερη λειτουργία της καί τήν ἐπιβίωσή της.

Ἡ μόρφωση, κυρίες καί κύριοι, ἀποσκοπεῖ στή διαμόρφωση ἀνθρώπων καί πολιτῶν μέ ἦθος, ἰκανῶν νά σέβονται τά φυσικά καί κοινωνικά δικαιώματα τῶν ἄλλων, χωρὶς τὸν καταναγκασμὸ τῶν νόμων, νά χαίρονται τίς χαρές καί τίς ἡδονές -σωματικές καί πνευματικές- τίς ἀτομικές καί ὁμαδικές ἐκδηλώσεις ἐργασιακῆς ἀμιλλας, καλλιτεχνικῆς δη-

μιουργίας καί τήν ένδον ώραιότητα, τό άποτέλεσμα τοῦ “καλόν γενέσθαι τάνδοθεν”.

Άλλά, κυρίες καί κύριοι, όλα αυτά γίνονται μέ τό μέσον, μέ τό όργανο, πού άποκαλοῦμε γλώσσα. Κι' έδῶ, παρακαλῶ πολύ, θέλω νά επιστήσω τήν προσοχή σας καί νά τονίσω κάτι πού έξυπακούεται, αλλά πού μέχρι τώρα δέν εϊπώθηκε καί δέν ύπογραμμίστηκε: Προϋπόθεση γιά νά ύπάρχει μιá γλώσσα εϊναι η ύπαρξη ενός λαοῦ, πού εϊτε τή δημιούργησε ο ίδιος εϊτε τοῦ τήν επέβαλαν άλλοι.

Εϊχα έτοιμάσει στό Hamburg ένα σχέδιο όμιλίας κι ένα γραφτό κείμενο ως άνακοίνωση, αλλά τώρα εϊμαι ύποχρεωμένος, έπειτα άπ' αυτά, πού άκουσα, νά τροποποιήσω κάποια σημεϊα. Καί καταθέτω έδῶ τή συμβολή μου.

Κυρίες καί κύριοι, κάθε γενίκευση κι άπολυτοποίηση στό πεδίο τής σκέψης καί γνώσης εϊναι λαθεμένη, γιατί περιέχει ένα λάθος, τό ότι δηλαδή εϊναι άπόλυτη. Οϊ πράγματι επιστήμονες γνωρίζουν ότι η επιστήμη εϊναι συνεχής άνατροπή γνώσεων, πού χτές θεωροῦνταν όρθές. Αύτή η κατάσταση μάς διδάσκει νά εϊμαστε έπιφυλακτικοί καί μετριόφρονες.

Θά διαπραγματευτῶ τά συναφή μέρη τοῦ θέματός μου, έξ αιτίας τοῦ περιορισμένου χρόνου, μέ συντομία παρασιωπώντας παρεμβολές, παραδειγματα καί βιβλιογραφικές άναφορές, πού θά περιληφθοῦν στό τυπωμένο κείμενο τῶν πρακτικῶν. Θά προσπαθήσω νά εϊμαι άκριβής καί σαφής γιά νά άποφευχθοῦν παρεξηγήσεις. Παρεξηγήσεις, πού προκαλοῦνται άπό άγνοια η άνεπάρκεια άκροατῶν δέν βαρύνουν τοῦς εϊσηγητές. Στό συνέδριο τοῦτο, όπου γίνεται λόγος γιά τήν ελληνική γλώσσα, δέν καθορίστηκε έπακριβῶς.

1ον. Άν μπορεϊ νά ύπάρχει καλλιεργημένη γλώσσα χωρίς καλλιεργημένους όμιλητές μέ δυναμική συμμετοχή στα άνθρώπινα δρώμενα.

2ον. Άν μπορεϊ νά ύπάρχει γλώσσα ως σύνολο λέξεων χωρίς συντακτική δομή.

3ον. Υποστηρίχτηκε άπό κάποιους, ότι τό λεξιλόγιο άλλων γλωσσῶν προήλθε άπό τήν Έλληνική η κατά μέγιστο μέρος μόνον άπό τήν Έλληνική, χωρίς νά καθοριστεϊ η κατηγορία τοῦ λεξιλογίου.

4ον. Άποκλείστηκε άκόμα άπό κάποιους η γενετική συγγένεια τής Έλληνικῆς μέ άλλες ίνδοευρωπαϊκές γλώσσες σχεδόν κατηγορηματικά.

5ον. Έγινε λόγος γιά φυλετικό καί γλωσσικό αὐτοχθονισμό.

Μεταξύ τοῦ αξιολάπητου κοινοῦ, πού παρακολουθεϊ μέ προσοχή τίς εϊσηγήσεις τῶν όμιλητῶν, ύπάρχουν καί άκροατές καί άκροάτριες πού πιστεύουν, ότι η γλώσσα κινδυνεύει. Ναί! Άλλά πρϊν άπ' όλα κινδυνεύουν οϊ όμιλητές της. Η γλώσσα άπό μόνη της δέν μπορεϊ νά οργανώσει τήν άμυνά της, γιατί δέν εϊναι όντότητα μέ θέληση, σκέψη καί πρόνοια, η ίδια δέν έχει συναίσθηση η συνείδηση τοῦ κινδύνου η τοῦ μή κινδύνου. Η ίδια εϊναι βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνικό προϊόν, σύνολο φωνητικῶν καί όπτικῶν συμβόλων καί άποτελεϊ όργανο έκφρασης, έπικοινωνίας, συμβίωσης, άγῶνα έπιβίωσης καί πολιτιστικό άγαθό τῶν ανθρώπων, πού τή μιλάνε.

Οϊ άνθρωποι, λοιπόν, πού μιλάμε τήν ελληνική γλώσσα, οϊ Έλληνες, πρέπει νά τήν υπερασπιστοῦμε, γιατί εϊναι κοινό μας χτῆμα. Καί αύτός εϊναι ο σκοπός, πού εϊμαστε έδῶ, γιά νά διαπιστώσουμε άπό ποῦ προέρχεται ο κίνδυνος καί νά προτεϊνουμε τρόπους

για τήν άποτροπή του.

Στό συνέδριο τοῦτο ἐγκωμιάστηκε ἡ ἑλληνική γλῶσσα, γιατί εἶναι ἀρχαία καί συνεχής καί γιατί ἡ συνέχειά της, παρά τίς συρρικνώσεις της κατά καιρούς, ἐπιμαρτυρεῖ τή συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐπογραμμίστηκε ἡ ἐπάρκειά της γιά τή διατύπωση τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου, τό πρόβλημα τῆς σχέσης της μέ τή Νόηση, ἡ προσωδία της στίς διαλέκτους, ἡ ἔκταση τῆς διδασκαλίας τῆς νεοελληνικῆς της μορφῆς σέ ἀλλόγλωσσους, ἡ φροντίδα γιά τόν τρόπο τῆς διδασκαλίας της σέ ξενόγλωσσους καί ἡ ἀγάπη μερικῶν λαμπρῶν ἀλλόγλωσσων ὑποστηρικτῶν της.

Ἀλλά, κυρίες καί κύριοι, δέν ἀκούστηκε τίποτα γιά τίς διάφορες φάσεις καί μορφές της, γιά τή συντακτική δομή της, παρά τό γεγονός ὅτι κάθε γλῶσσα κι ἐπομένως καί ἡ Ἑλληνική ὑπάρχει καί λειτουργεῖ καί ὑπηρετεῖ τίς ἐκφραστικές ἀνάγκες τῶν ὁμιλητῶν της μόνον μέ τή συντακτική δομή της. Καί δέν ἀκούστηκε τίποτα, ἀπολύτως τίποτα, καί γιά τό ποιῶν μορφή τῆς ἐνιαίας ἑλληνικῆς γλῶσσας μπορεῖ νά παρθεῖ ὡς βάση γιά τή διάδοσή της καί τήν προβληματική διεθνοποίησή της. Καί τήν χαρακτηρίζω ὡς προβληματική ἐξ αἰτίας τῶν πολυποικίλων δυσκολιῶν καί ἐξ αἰτίας καί τῆς παγκοσμιοῦσας τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας στά πεδία τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνολογίας καί τοῦ διεθνικοῦ ἐμπορίου.

B. Η «ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ» ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Διαπίστωση ὑπαρξης συγγένειας μεταξὺ τῆς Ἰνδικῆς (Sanskrita-Σανσκριτικῆς) γλώσσας καί τῆς Ἰταλικῆς.

Ὁ Ἰταλός Filippo Sassetti, πού ζοῦσε ἀπό τό 1583-1588 στίς Ἰνδίες, ἔστειλε γράμματα στούς δικούς του στήν Ἰταλία. Σ' ἓνα του γράμμα μιλάει γιά τήν ἐπιστημονική γραμματολογία τῶν Ἰνδῶν:

«Ὅλα τά ἐπιστημονικά τους γραπτά (δηλ. τῶν Ἰνδῶν) εἶναι γραμμένα σέ μιά γλῶσσα, πού οἱ ἴδιοι τήν ὀνομάζουν Sanscrita, δηλαδή καλά διαρθρωμένη. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀνετη καί ἤχει καλά ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν φθόγγων, πού ἡ ἴδια ἔχει -πενήντα τρεῖς (53). Γιά ὅλους αὐτούς τοὺς φθόγγους ἔχουν ἐξηγήσεις, πῶς δηλαδή παράγονται μέ τίς διαφορετικές κινήσεις τοῦ στόματος καί τῆς γλώσσας. Ἡ δική μας σύγχρονη γλῶσσα ἔχει πολλά κοινά στοιχεῖα μ' αὐτή, μεταξύ ἄλλων πολλές λέξεις, ἰδιαίτερως πολλές λέξεις ἀριθμῶν: 6, 7, 8, καί 9, «Θεός» (Dio), «φίδι» (serpe) καί πολλές ἄλλες.»

Κατά τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰῶνα, δύο αἰῶνες μετά τόν Sassetti, ὑπῆρξαν κι ἄλλοι Εὐρωπαῖοι, πού ἔκαμαν ἀνακοινώσεις σχετικές μέ τήν ὁμοιότητα λέξεων κυρίως ἀριθμητικῶν, πού ὑπῆρχαν στή γλῶσσα τῶν Βραχμάνων, στήν Περσική, τή Λατινική καί σέ ἄλλες, ἀλλά οἱ ἀνακοινώσεις τους δέν ἀπευθύνονταν στό κατάλληλο ἢ εὐρύ κοινό γι' αὐτό καί δέν προκαλοῦσαν τήν περιέργεια τῶν ἐνδιαφερομένων ἐρευνητῶν.

2. Διαπίστωση ὑπαρξης συγγένειας μεταξὺ σανσκριτικῆς γλώσσας καί «Ἰνδοευρωπαϊκῶν» γλωσσῶν.

Τό ἔτος 1778 ἔγραφε ὁ Nathaniel Brassey Halhed στήν εἰσαγωγή τοῦ ἔργου του,

Bengali Grammatik:

«Ήμουν κατάπληκτος, πού ανακάλυπτα αυτήν τήν ὁμοιότητα λέξεων τῆς Σανσκριτικῆς μέ λέξεις τῆς Περσικῆς, τῆς Ἀραβικῆς καί πρό πάντων τῆς Λατινικῆς καί τῆς Ἑλληνικῆς. Κι αὐτή ἡ ὁμοιότητα δέν ἀφοροῦσε ἐκφράσεις τεχνικές ἢ μεταφυσικές, πού θά ἦταν δυνατόν νά γίνουν γνωστές μέ τόν δανεισμό καί τήν ἀνταλλαγή ἐμπειρίας ἀπό τό πεδίο τῶν Καλῶν Τεχνῶν καί τό χώρο εὐκαιριακῶν συνηθειῶν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, ἀλλά ἀφοροῦσε λέξεις κι ἐκφράσεις πού προέρχονταν ἀπό τόν βασικό καί στοιχειώδη κορμό τῆς γλώσσας. Ἀνακάλυπτα ὁμοιότητα μεταξύ μονοσυλλάβων λέξεων, ὁμοιότητα στήν ὀνομασία τῶν ἀριθμῶν καί στήν ὀνομασία ἀντικειμένων, πού ἦταν ἤδη γνωστά στήν ἀρχή κάθε πολιτισμοῦ.»

Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις δέν προκάλεσαν τότε τήν προσοχή ἐιδικῶν ἐρευνητῶν, γιατί τέτοιοι δέν ὑπῆρχαν ἀκόμα, ἐπειδὴ οἱ φιλόσοφοι τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου δέν εἶχαν τέτοια πρακτικά γλωσσικά, γραμματικά ἐνδιαφέροντα καί ἐκεῖνοι, πού ἀπασχολοῦνταν μέ τή συγγραφή βιβλίων Γραμματικῆς δέν εἶχαν ἐνδιαφέροντα γιά τή φιλοσοφική παρατήρηση τῶν φαινομένων τῆς γλώσσας.

Ἐκτός ἀπό τήν ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς συσσώρευσης τοῦ σχετικοῦ πληροφοριακοῦ ὑλικοῦ, ἀφορμή κι αἰτία στήν ἀνάδειξη ἐρευνητῶν, πού θά συνεδύαζαν τήν φιλοσοφική παρατήρηση τῶν γλωσσικῶν φαινομένων καί τό πρακτικό ἐνδιαφέρον γιά τήν παραγωγή καλύτερων Γραμματικῶν γιά πρακτικούς σκοπούς, ἔδωσε ἡ αὐθεντική διαπίστωση ἑνός κατ' ἐπαγγελματική ἀπασχόληση εἰδικοῦ στό χώρο τῆς Γλωσσολογίας Ἁγγλου ἐπιστήμονα δέκα χρόνια πλιό μετά.

3. Οἱ μεθοδικές παρατηρήσεις καί διαπιστώσεις συγγένειας «ἰνδοευρωπαϊκῶν» γλωσσῶν ἀπό τόν W. Jones.

Τό ἔτος 1788 ἐδημοσίευσε, στό νεοϊδρυμένο ὄργανο «Asiatic Researches» ὁ William Jones (1746-1794), πού ἦταν ἐξ ἐπαγγέλματος Ἀνατολιστής (Orientalist) καί ἀνώτερος δικαστής στή Βεγγάλη, ἕνα σύντομο καί σφιχτοδεμένο κείμενο, ὅπου διαπίστωνα τή συγγένεια εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν μέ τή Σανσκριτική. Ὁ Jones ἔγραφε:

«Ὅσο κι ἂν εἶναι ἀρχαία ἡ Σανσκριτική, ἔχει μιά θαυμάσια δομή. Εἶναι πληρέστερη ἀπό τήν Ἑλληνική, πλουσιότερη ἀπό τή Λατινική καί ὑπερβάλλει καί τίς δύο ὡς πρός τήν ἐκλεκτήν εὐγένεια, ἐνῶ σχετικά μέ τίς ρίζες τῶν λέξεων καί τῶν γραμματικῶν τύπων ἔχει συγκριτικά μέ τίς ἄλλες δύο μιά στενότερη συγγένεια, μιά τέτοια συγγένεια, πού δέν θά μπορούσε νά προκύψει τυχαῖα. Αὐτή ἡ συγγένεια εἶναι τόσο στενή, πού κανένας φιλόλογος, πού θά μπορούσε νά παρατηρήσει καί νά συγκρίνει καί τίς τρεῖς, δέν θά μπορούσε νά πιστέψει, ὅτι αὐτές οἱ τρεῖς γλώσσες δέν ἀνάβλυσαν ἀπό μία κοινή πηγή, πού ἴσως δέν ὑπάρχει πιά. Ἀλλά ἐξίσου ἰσχυρός, ἂν καί ὄχι τόσο ἀναγκαστικός, εἶναι κι ὁ λόγος, ἡ αἰτία, νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Γοθτική καί ἡ Κελτική, πού βέβαια ἔχουν καί μέ μίαν ἄλλη γλώσσα ἀναμειχθεῖ, ἔχουν τήν ἴδια προέλευση ὅπως καί ἡ Σανσκριτική. Μέ τήν ἴδια γλωσσική οἰκογένεια θά μπορούσε ἐπίσης νά ἐνώσει κανεῖς καί τήν ἀρχαία Περσική.»

Στό κείμενο αὐτό ὑπάρχει μιά ὑπερβολική ἀνακρίβεια, ὅτι δηλαδή ἡ Σανσκριτική ἔχει θαυμάσια δομή, εἶναι πληρέστερη ἀπό τήν Ἑλληνική, πλουσιότερη ἀπό τή Λατινική κ.λπ. Ἀκριβῶς αὐτός ὁ ἐπιστημονικά ἀνακριβῆς ἰσχυρισμός ἐκέντρισε τήν περιέρ-

γεια, τή φιλαλήθεια καί ἐξερέθισε τό ἔθνικό καί ἐθνικιστικό αἶσθημα πολλῶν ἀνθρώπων γιά εὐρύτερες καί οὐσιαστικότερες ἐρευνες στό γλωσσικό πεδίο. Ἀπό ἐδῶ προέκυψε ἡ Γλωσσολογία ὡς ἐπιστήμη. Ἡ Σανσκριτική θεωρεῖται σήμερα ἀρχαῖο γλωσσικό κατάλοιπο, ἀλλά καί πολύτιμο κατάλοιπο γιά τή Συγκριτική Γλωσσολογία.

4. «Ἰνδοευρωπαϊκή» οἰκογένεια γλωσσῶν.

Ἡ Ἰνδοευρωπαϊκή οἰκογένεια γλωσσῶν εἶναι ἓνας γλωσσικός κορμός μέ 140 γλωσσικούς κλάδους. Οἱ γενετικῶς συγγενεῖς, ἀλλά διαφοροποιημένες καί διαφορετικές μεταξύ τους γλώσσες, ἀποτελοῦν μαζί τή μεγαλύτερη σέ γεωγραφική ἔκταση διάδοση καί τόν μεγαλύτερο σέ ὄγκο πληθυσμό, γιατί σήμερα μιλοῦνται σέ ὅλες τίς ἠπείρους τῆς γῆς καί μιλοῦνται ἀπό περισσότερα ἀπό δύο δισεκατομμύρια ἀνθρώπους.

Συνοπτικῶς, ὡς γλωσσικές ομάδες χαρακτηριστικές εἶναι: Μικρασιατικές (Φρυγική, Μηδική, Χεττιτική), Ἰνδο-Ἰρανικές, ἡ Ἑλληνική, μόνη γραμμένη ἀπό τόν 14ο αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ καί ἀντιπροσωπευτική, Ἰταλικές (καί οἱ ἀπ' αὐτές προερχόμενες ρομανικές γλώσσες - Ἰταλική, Γαλλική, Πορτογαλική, Ἰσπανική, Ρουμανική), ἡ Κελτική, Γερμανική, Βαλτική, Σλαβική (πιθανότατα Βαλτοσλαβική), Ἀλβανική, Ἀρμενική, Τοχαρική.

Ἡ ἀκριβής γενετική σχέση μεταξύ αὐτῶν τῶν ὁμάδων γλωσσῶν δέν εἶναι πλήρως διευκρινισμένη. Μιά κάπως σταθερή ὑπόθεση γιά τή γένεσή τους εἶναι, ὅτι αὐτές οἱ γλωσσικές ομάδες ἦταν διαλέκτοι μιᾶς πρωτογλώσσας, πού μιλιόταν πρὶν ἀπό ἕξι ἢ ἑπτὰ χιλιάδες χρόνια σπὴν περιοχὴ τῆς Ἀρμενίας, μερικοὶ θέλουν βόρεια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἄλλοι πέρα ἀπὸ τὴν Κασπία θάλασσα κι ἄλλοι στίς στέπες τῆς Μογγολίας. Πολλές ἀπ' αὐτές τίς γλώσσες ἐξαφανίστηκαν, ἀλλά μᾶς παραδόθηκαν γραπτῶς καί μέ βάση τή σύγκριση, πού ἔκαναν καί κάνουν γλωσσολόγοι ἐρευνητές, μπορούμε νά μιλάμε συμπερασματικά ὡς ἑξῆς:

Οἱ γλώσσες αὐτές παρουσιάζουν μεταξύ τους κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Αὐτά εἶναι: Οἱ ριζικοὶ φθόγγοι τῶν λέξεων, οἱ ἀλλοιώσεις φθόγγων στό ἐσωτερικό τῶν λέξεων (ἐτεροίωση-Abiaut), τὰ ἐπιθήματα, προσφύματα, ἡ κλίση, οἱ ἀνασυγκροτούμενες ὀκτώ πτώσεις, τὰ τρία γένη, οἱ τρεῖς ἀριθμοὶ (ἐνικός, δοῦικός, πληθυντικός), καί στό πεδίο τῆς σύνταξης ἡ συμφωνία τοῦ ὀνόματος μέ τό ἐπίθετο καί τοῦ ὑποκειμένου μέ τό ρῆμα, οἱ χρόνοι τοῦ ρήματος, ἡ ἐγκλιση καί ἡ ἐμφάνιση τῆς πράξης (διάρκεια, τετελεσμένη, προσδοκώμενη), πού μπορεῖ νά δηλώνεται καί μέ περιφραστική δομή.

5. Ἱστορία ἐρευνας τῆς γενετικῆς συγγένειας γλωσσῶν.

Εἶναι παλαιά ἡ παρατήρηση καί ἡ διαπίστωση ὅτι μερικές εὐρωπαϊκές γλώσσες παρουσιάζουν ὁμοιότητες μεταξύ τους, ὅπως παραδείγματος χάρη οἱ ρομανικές γλώσσες γιά τίς ὁποῖες εἶχε γίνει ἀποδεκτὴ ἡ γενετική τους συγγένεια. Ἡ συγγένεια τῆς Σανσκριτικῆς, μέ τὴν Ἰταλική διαπιστώθηκε τόν 16ο αἰῶνα καί ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν στό τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἡ κατοπινὴ, ἀδιάκοπη ἐρευνα ὁδήγησε σπὴν διαπίστωση τῆς συγγένειας ἑκατὸν σαράντα γλωσσῶν.

6. Η λέξη-ὄρος: «Ἰνδοευρωπαϊκή» γλωσσική οἰκογένεια καὶ ὄχι Ἰνδογερμανική.

Τὴν ἔκφραση «Ἰνδογερμανική», ἐννοεῖται γλῶσσα, οἰκογένεια γλωσσῶν, χρησιμοποιήσε πρῶτος ὁ Julius Klaproth στό χωρὶς σημασία γιὰ τὴ Γλωσσολογία ἔργο του «Asia Polyglotta», πού τύπωσε τό ἔτος 1823. Ἡ λέξη-ὄρος «Ἰνδογερμανική» (indogermanisch) εἶναι σύνθετη ἀπὸ τίς λέξεις Ἰνδική καὶ Γερμανική, ὀνόματα γλωσσῶν, πού ἡ πρώτη ἐκτείνεται στά νοτιοανατολικά γεωγραφικά ὄρια καὶ ἡ δευτέρα στά βορειοδυτικά μέ κέντρο, σύμφωνα μέ τίς νεότερες ἐρευνες, τὴν περιοχὴ τῆς Ἀρμενίας, γιὰ νά χαρακτηριστεῖ ὀλόκληρη ἡ ομάδα γλωσσῶν τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ σωστὴ λέξη-ὄρος εἶναι «Ἰνδοευρωπαϊκή» (γλωσσική οἰκογένεια) καὶ ὄχι «Ἰνδογερμανική». Ὁ ὄρος «Ἰνδογερμανική οἰκογένεια γλωσσῶν», indogermanisch, χρησιμοποιεῖται στὸν ἐπιστημονικὸ κλάδο Germanistik, ἀλλὰ πρέπει νά συμπληρώνεται παρενθετικά «indo - [irano- armeno- graeco- latino- slavo- balto- romano- celto-] germanisch».

Ὁ λαμπρὸς γερμανὸς γλωσσολόγος Franz Bopp (1791-1826) θεμελιωτὴς τῆς Συγκριτικῆς «Ἰνδοευρωπαϊκῆς» Γλωσσολογίας στό περίφημο ἔργο τοῦ «Über das Konjugations-system der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache» 1816, χρησιμοποίησε καὶ ἐπέβαλε τὸν ὄρο «Ἰνδοευρωπαϊκή» («indo-europäisch»).

Ὁ ὄρος αὐτός εἶναι ὀρθὸς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Γάλλους (indo-europeen), τοὺς Ἀγγλους (indo-european), Ἰταλοὺς, ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες κι ἄλλους. Στὸ γερμανικὸ γλωσσικὸ χῶρο προτιμῆται, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ ὅλους τοὺς γερμανοὺς γλωσσολόγους, ὁ ὄρος «indogermanisch», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶναι ἐπιστημονικῶς ὀρθὸς καὶ καλὸν θὰ ἦταν νά ἀποφεύγεται, ἐπειδὴ θυμίζει ἕναν ὑπερφίαλον, σοβινισμό ἢ ἐθνισμό ἢ ἐθνικισμό, ὅπως ἐπίσης κι ὁ ὄρος «arisch», πού κάποτε χρησιμοποιοῦν καὶ Ἀγγλοὶ ἐπιστήμονες.

7. Σύνταξη στὶς Ἰνδοευρωπαϊκὲς γλῶσσες.

Ἡ Σύνταξη στὸ χῶρο τῆς Συγκριτικῆς Γλωσσολογίας ἀποτελεῖ ξεχωριστὸ κεφάλαιο ἀπὸ τὸ φωνητικὸ καὶ κλιτικὸ τοὺς σύστημα πάνω στὴ βάση τῶν ὁποίων κυρίως διαπιστώνεται ἡ γενετικὴ τους συγγένεια. Στὸ πεδίο τῆς Φωνολογίας καὶ γιὰ τὴ διατύπωση τῶν φωνητικῶν νόμων μεταξύ σπουδαίων ξεχωριστῶν γλωσσῶν ἐργάστηκε ὁ J. Grimm (1819-1822), πού στηρίχθηκε στὴ σύγκριση τῆς Σανσκριτικῆς, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς. Τὴν ἐρευνα στὸ κλιτικὸ σύστημα τῶν «Ἰνδοευρωπαϊκῶν» γλωσσῶν προώθησαν μέ τὴν ἐργασία τους καὶ τὰ ἔργα τους ὁ Γερμανὸς F. Schlegel (1808), ὁ Δανὸς R. Rask (1814-1818) καὶ ὁ Γερμανὸς F. Bopp (1816).

Ἀνασυγκρότηση γραμματικῶν τύπων τῆς ἀρχαιότητας κοινῆς «Ἰνδοευρωπαϊκῆς», πού πρέπει νά μιλιόταν κατὰ τὴν ἔβδομη καὶ ἕκτη χιλιετηρίδα πρὶν ἀπὸ τὴν χρονολογία μας, ἐπεχείρησε ὁ A. Schleicher (1861-1862).

Ἡ σύγκριση στὴ συντακτικὴ δομὴ μεταξύ τῶν «Ἰνδοευρωπαϊκῶν» γλωσσῶν ἄρχισε τὸν προηγούμενον αἰῶνα καὶ συνεχίζεται.

8. Ἀπὸ τὴν παράταξη στὴν ὑπόταξη.

Σὲ κάποιον χρονικὸ στάδιο τῆς ἀρχαιότερης Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλώσσας ἀπὸ τὴν

όποια προήλθαν -μετά τή διάσπαση τοῦ ἀρχικῶς ὁμόγλωσσου λαοῦ- οἱ «ἰνδοευρωπαϊκές» γλώσσες, δέν ὑπῆρχε δευτερεύουσα πρόταση, δηλαδή τό συντακτικό φαινόμενο, πού τό λέμε Ὑπόταξη.

Προϋπόθεση ψυχολογική γιά τή δημιουργία τῆς κατηγορίας τῶν προτάσεων, πού ἀποκαλοῦμε κύριες ὑπῆρξε ἡ γένεση καί ἡ ἀνάπτυξη, μεταξύ τῶν ὁμιλούντων τήν Πρωτο-Ἰνδοευρωπαϊκή, τῆς ἀντίληψης ὅτι προτάσεις πού λέγονταν καί βρισκόνταν ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης καί πού τό περιεχόμενό τους ἀποτελοῦσε μίαν ἐνότητα, συνανῆκαν. Οἱ προτάσεις αὐτές διατυπώνονταν παρατακτικά καί ἦταν ἰσοδύναμες. Ἀλλά ὅταν ἡ διανοητική ἀντιληπτική ἰκανότητα τῶν ὁμιλούντων αὐξήθηκε καί ἡ ψυχολογική τους κατάσταση τροποποιήθηκε, δημιουργήθηκε μιά νέα προϋπόθεση γιά τή γένεση καί τήν ἀνάπτυξη, μεταξύ τῶν ὁμιλούντων, κάποιας νεότερης μορφῆς τῆς ἐξελισσόμενης ἀρχαιότερης Ἰνδοευρωπαϊκῆς, μιᾶς νέας ἀντίληψης, ὅτι δηλαδή μερικές προτάσεις, πού λέγονταν καί βρισκόνταν ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης καί πού κατά τό περιεχόμενό τους ἀποτελοῦσαν μίαν ἐνότητα διέφεραν μεταξύ τους καί μπορούσαν νά συνδεθοῦν μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ἐκφράζεται ἡ ἐσωτερική, δηλαδή ἡ λογική σχέση τους, ποιά ἀπό τίς δύο ἐκφράζει τό κύριο καί ποιά τό δευτερεῖον νόημα, νά δηλώνεται αὐτή ἡ διαφορά κι ἐπομένως ἡ χρονική, αἰτιολογική, τελική, εἰδική, ὑποθετική, ἀναφορική, πλάγια ἐρωτηματική καί συμπερασματική ἢ ὅποιαδήποτε ἄλλη σχέση καί κατά συνέπεια καί ἡ ἐξάρτησή.

Ἡ ἀντίληψη περί τῆς διαφορᾶς τοῦ περιεχομένου τῶν προτάσεων, πού χαρακτηρίζουμε στό κεφάλαιο τῆς Γραμματικῆς Σύνταξη ὡς δευτερεύουσες ἢ ἐξαρτημένες, προέκυψε ἀπό τήν ἐργασιακή δραστηριότητα καί τή συσσωρευμένη ἐμπειρία τῶν ὁμιλητῶν.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο εἶναι τό ὅτι στήν ἀρχαία Ἑλληνική καί τή σύγχρονη Γερμανική (καί σέ ἄλλες «ἰνδοευρωπαϊκές» γλώσσες) οἱ λέξεις, πού εἰσάγουν τίς δευτερεύουσες προτάσεις ἀπόκτησαν καί ἔχουν ὀδηγητική θέση. Τέτοιες εἶναι ὀρισμένες ἀντωνυμίες καί σύνδεσμοι. Αὐτές οἱ λέξεις εἶναι τυπικές ἢ γίνονται τέτοιες ἐξ αἰτίας τῆς χρήσης τους στίς δευτερεύουσες προτάσεις, ἂν καί ἐξ ἀρχῆς δέν χρησιμοποιοῦνταν γιά αὐτό τό σκοπό. Αἰτία γιά τή χρήση τους στήν Ὑπόταξη τῶν προτάσεων ἦταν τό ὅτι ὑπῆρχε μιά τάση πρός τήν Ὑπόταξη μέσα στό περιεχόμενο κυρίων προτάσεων.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κληρονομημένες λέξεις καί γλωσσικά φαινόμενα κάνουν θέση σέ νέες λέξεις καί νέα φαινόμενα μέχρι πού κι αὐτά ἐκτοπίζονται ἀπό ἄλλα νεότερα. Πολλές φορές παρουσιάζουν μιά διαρκή ἀλλαγὴ σημασίας καί κάποτε ταυτόχρονα διαφορετικές σημασίες. Χρονικοί σύνδεσμοι γίνονται αἰτιολογικοί, ὑποθετικοί κ.λπ. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἐρευνητής συναντάει ὑπερβολικές καί κάποτε ἀνυπερβλητές δυσκολίες στό νά διαπιστώσει τήν πραγματική σημασία τῶν συνδέσμων στήν ἀρχή τῆς γραφῆς παράδοσης, γιὰ τοῦ ὕλικό σύγκρισης, γιὰ τοῦ εἶναι ἄγνωστη ἡ προτερόχρονη χρήση καί σημασία τῆς λέξης. Γι' αὐτό πρέπει νά εἶναι κανένας μετριοφρων. Πρέπει νά εἶμαστε μετριοφρονες ὡς ἐρευνητές καί ὡς διδάσκαλοι καί ὡς διδασκόμενοι.

Τό συντακτικό φαινόμενο, πού ἀποκαλοῦμε Ὑπόταξη, εἶχε ἐμφανιστεῖ πρὶν ἀπό τήν ἀποκοπή, τή διάσπαση καί τή φυγὴ πρὸς διάφορες κατευθύνσεις τοῦ πληθυσμοῦ, πού μιλοῦσε μίαν ὁμοίομορφη ἀρχαία ἰνδοευρωπαϊκὴ γλώσσα. Δέν μπορούμε ν' ἀμφιβά-

λουμε ως προς αυτό, γιατί υπήρχε ήδη τό άμάρτυρο ριζικό άντωνυμικό στοιχετο ios, ia, iod, πού έμφανίζεται στή Μυκηναϊκή Γραμμική Γραφή Β ως άναφορικό μόριο και στήν άρχαιότερη μορφή τής άρχαίας Έλληνικής παρουσιάζεται ως άναφορική άντωνυμία μέ άρχαιότερη δεικτική και κτητική λειτουργία ός, ή, ό και άντιστοιχεϊ στήν yas, ya, yad τής άρχαίας Ινδικής. Παράγωγα είναι στήν Έλληνική τό κρητικό ότερος (ποιός άπ' τούς δυό) τά *ός, τις, ό,τε, ό,τι, οίος, όσος, ως, έως. Στο ότερος άντιστοιχεϊ τό άρχαιο ινδικό ya-tara, aw. yatara. και τό λατινικό utrum.

Τύπους τής άντωνυμίας αύτής συναντάμε στα λατινικά, όπως quod, quia, ut, cum, quia, quo, quom, quonimus, άπ' όπου και ή παραγωγή του κατοπινοϋ que.

Στή Γερμανική έξελιχτηκε τό *quo τής «Ίνδοευρωπαϊκής» σε wei<swer ahd. <s" ahd. (=«so einer, wie»). Στή Γοτθική υπάρχει τό ύποτακτικό μόριο Patei και στή Δυτικογερμανική τό *pat.

Μόρια, έπιρρήματα, έμπρόβετα έπιρρήματα άλλαξαν στή διάρκεια του χρόνου και τής χρήσης τους λειτουργία και σημασία και τυποποιήθηκαν σε σταθερότερες συντακτικές χρήσεις.

Τό συμπέρασμα πού προκύπτει είναι, ότι τά μόρια αυτά τής Ινδοευρωπαϊκής είχαν ριζική σημασία έρωτηματική και άοριστική.

Άλλο βασικό φαινόμενο ως μαρτυρία και άπόδειξη για τή συνεχή μεταβολή τής σημασίας και τής λειτουργίας όχι μόνο των λέξεων, αλλά και των έγκλίσεων, είναι ή σύνταξη τής Υποτακτικής.

Η αιτία για τή μεταβολή αύτή βρίσκεται στή βουλητική σημασία (voluntative bedeutung) τής Υποτακτικής. Έκφράζει τή βούληση και τό σκοπό του όμιλοϋντος. Περισσότερο έμφανής και χαρακτηριστική είναι ή χρήση έγκλίσεων σε άνεξάρτητες προτάσεις κρίσεως και έρωτηματικές. Έφ' όσον ή Ύπόταξη προήλθε από τήν Παράταξη, είναι άναγκαίο νά βρίσκεται μέσα στήν Παράταξη και ή πηγή τής χρήσης τής έξαρτημένης έγκλισης. Άρκετά.

Γ. ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1. Έρευνες στή σύνταξη τής γερμανικής γλώσσας.

Πολλοί γλωσσολόγοι έρευνητές πήραν και παίρνουν ως βάση εκκίνησης για τήν έρευνα τής Σύνταξης τής γερμανικής γλώσσας τις γλωσσολογικές εργασίες και συζητήσεις του Πρώσου πολιτικού και έρευνητή Wilhelm von Humbolt (22.6.1767-8.4.1835). Στο έργο του «Uber die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaues», Schriften 6,1, Berlin 1907, S. 142f, άπ' όπου μεταφράζω, γράφεται:

«Παρά τό γεγονός ότι είμαστε συνηθισμένοι νά πιστεύουμε, όταν μιλάμε και γράφουμε, ότι πηγαίνουμε από τούς φθόγγους στις λέξεις κι από τις λέξεις στις προτάσεις, δηλαδή στο συντασσόμενο λόγο, τό πρώτο και καθοριστικό γεγονός όταν μιλάμε και όταν γράφουμε δέν είναι οι φθόγγοι και οι λέξεις, αλλά ό συντασσόμενος λόγος. Στήν πραγματικότητα δέν εξαρτάται ό συντασσόμενος και συνταγμένος λόγος από τις λέξεις πού

χρησιμοποιούμε πριν συντάξουμε τις προτάσεις, αλλά αντίθετα οι λέξεις, που χρησιμοποιούμε, εξαρτώνται από τη συντακτική δομή του λόγου».

Δεκάδες Γερμανοί και κάποτε ξένοι γλωσσολόγοι - Γραμματικοί συνέχισαν τις έρευνες και τις δημοσιεύσεις θεωρητικών απόψεων, αλλά και πολλοί Γερμανοί δημοσίευσαν Γραμματικές για τη σχολική πράξη.

Ένα τέτοιο καλό έργο, που συνδυάζει και εκμεταλλεύεται τα άποτελέσματα των παραπάνω θεωρητικών απόψεων και τα άποτελέσματα των προσπαθειών για συγγραφή κατάλληλων Γραμματικών για τη σχολική πράξη, είναι τό έργο του Walter Jung, Grammatik der deutschen Sprache, Leipzig 1965. Μέ μικρές διορθώσεις ή 4η επανέκδοση, Leipzig 1971. Ό συγγραφέας παραθέτει πλούσια βιβλιογραφία στις σελίδες 482 μέχρι 485. Αρχαιότερα έκτενη κείμενα σε γερμανική γλώσσα είναι:

1ον. Η μετάφραση της Βίβλου στη γοτθική γλώσσα, διάλεκτο της Γερμανικής από τον άρειανό επίσκοπο Wulfila, που ήταν γιός Έλληνίδας (311-382).

2ον. Τό Hildebrandslied του 800 μετά Χριστόν.

3ον. Τά κείμενα εκκλησιαστικής άκολουθίας του Notker, μοναχού στο μοναστήρι του Άγ. Γαληνού (St. Gallen).

Η σημερινή γερμανική γλώσσα εξελίχτηκε στη διάρκεια χιλιετηρίδων χωρίς γραφή. Δέν γνωρίζουμε την άπώλεια πολλών στοιχείων. Η άποσιώπηση, ή κατ' άναλογία τροποποίηση, ή συγχώνευση τύπων, ή νοηματική σύμπτωση εκφράσεων και ή άλλαγή συντακτικών δομών των έξήντα και πλέον διαλέκτων της Γερμανικής μέχρι πρότινος, που άκούονταν μεταξύ συγγενών γερμανικών φύλων του πληθυσμού είναι προϊστορικά και ιστορικά γλωσσικά φαινόμενα, που έγιναν αίτια ν' άποτελεστεί ή σύγχρονη Γερμανική.

2. Βάση σύγκρισης.

Η σύγκριση μεταξύ άρχαίας ελληνικής και σύγχρονης γερμανικής γλώσσας γίνεται πιο δύσκολη έξ αίτίας της τεράστιας χρονικής διαφοράς. Κι' ώστόσο μέ τη μέθοδο της σύγκρισης προκύπτουν ώφέλιμα συμπεράσματα όχι για νά ίκανοποιήσουν κάποιαν επιστημονική περιέργεια, αλλά για νά γίνουν γνωστά ως νέα χρήσιμη γνώση έφαρμόσιμη σε άλλα πεδία δραστηριότητας.

Όμοιότητες:

1ον. Τά άκλιτα μέρη του λόγου είναι και στις δύο γλώσσες της ίδιας λειτουργικής κατηγορίας.

2ον. Τά κλιτά μέρη του λόγου επίσης. Η όρολογία, ή χρήση τεχνικών όρων είναι για την έρευνα και τη διδασκαλία κατά περιεχόμενο αντίστοιχη.

Διαφορές:

3ον. Τό κλιτικό σύστημα του όνόματος, του επιθέτου και των άλλων κλιτών μερών του λόγου παρουσιάζει διαφορά. Είναι πλουσιότερο τό άρχαιο ελληνικό σε τύπους του άρθρου από τό γερμανικό, κι επίσης πλουσιότερο σε τύπους καταλήξεων και άριθμούς ενικός, δυικός, πληθυντικός.

4ον. Τό κλιτικό σύστημα του άρχαίου ελληνικού ρήματος είναι πλουσιότερο από τό κλιτικό (Konjugation) σύστημα του γερμανικού ρήματος σε χρόνους, εγκλίσεις, άριθ-

μούς και τύπους. Στη γερμανική γλώσσα δέν υπάρχει ο χρόνος 'Αόριστος, ή Εύκτική έγκλιση, οί τύποι του τρίτου προσώπου τής Προστακτικής ένικού και πληθυντικού αριθμού, ο δυϊκός αριθμός, τά πολλά άπαρέμφατα, ή κλίση του ουδετέρου άρθρου, που συνοδεύει τό άπαρέμφατο, οί πολλές μετοχές.

5ον. Στη σύνταξη ή χρήση του άρθρου είναι αντίστοιχη και στις δύο γλώσσες, αλλά στην Έλληνική συνοδεύει και τά κύρια όνόματα, ένω δέν είναι αναγκαία ή συνοδεία αυτή στη Γερμανική.

Κοινά χαρακτηριστικά:

8ον. Θεμελιώδη μέρη τής πρότασης είναι τό ύποκείμενο και τό κατηγορημα (=ό ρηματικός τύπος) και στις δύο γλώσσες.

7ον. Η συντομότερη πρόταση (μονολεκτική) είναι ο ρηματικός τύπος τής Προστακτικής έγκλισης, μέ έννοούμενο τό ύποκείμενο (προσωπική άντωνυμία ή όνομα).

8ον. Τό περιφραστικό κατηγορημα είναι επίθετο ή και ουσιαστικό και ο ρηματικός συνδετικός τύπος χαρακτηρίζεται ως ρήμα συνδετικό. Ός ρήματα συνδετικά θεωρούνται άρκετά, που έχουν συγγενή μέ τό «είναι» και «γίνεσθαί» σημασία.

9ον. Από τά υπόλοιπα μέρη τής πρότασης, που χαρακτηρίζονται ως διευρυντικά τό ιδιαίτέρως σπουδαιότερο θεωρείται ως άντικείμενο.

10ον. Ός ύποκείμενο και κατηγορούμενο είναι κανονικώς όνομα επίθετο ή ουσιαστικό, αλλά και κάθε άλλο μέρος του λόγου και όλόκληρη πρόταση.

11ον. Συμπληρωματικά των κύριων όρων τής πρότασης (ύποκειμένου-κατηγορήματος), που όνομάζονται προσδιορισμοί έχουν και οί δύο γλώσσες.

3. Η δομή τής πρότασης και οί έγκλίσεις έκτός τής Όριστικής.

Η πρόταση δομείται στη γερμανική γλώσσα και στην Έλληνική, όπως και στις άλλες ίνδοευρωπαϊκές γλώσσες γύρω από τό ρήμα, τή λέξη δηλαδή, που λέγει, ανακοινώνει κάτι. Η συντομότερη και πληρέστερη πρόταση στην Έλληνική, όπως και στη Γερμανική, άποτελείται από τον τύπο τής Προστακτικής του δεύτερου ένικού και πληθυντικού προσώπου:

λέγε, λέγετε - sag(e), sagt (e)

που ύπονοεί και τον προσωπικό άντωνυμικό τύπο ή τον όνοματικό. Ήδη σημειώθηκε ότι στη Γερμανική λείπει τό γ' πρόσωπο τής Προστακτικής στον ένικό και πληθυντικό.

Σχετικά μέ τήν ιστορία των έγκλίσεων Όποτακτικής και Εύκτικής ύπογραμμίζω, ότι ή Όποτακτική δηλώνει βούληση και πιθανότητα, ή Εύκτική, που δέν υπάρχει στη Γερμανική, και ή ύπηρεσία της άσκεΐται από τήν Όποτακτική, επιθυμία και δυνατότητα. Διαμορφώθηκαν και ύπήρχαν και οί δύο στην άρχαιότερη κοινή «ίνδοευρωπαϊκή» γλώσσα πριν από τή διάσπαση του λαού, που τή μιλούσε. Δέν γνωρίζουμε τίς αιτίες, που προκάλεσαν τή γένεσή τους, αλλά γνωρίζουμε τήν άρχαιότερη χρήση τους, επειδή ύπάρχουν στα Όμηρικά Έπη και στη Veda. Η έγκλιση Προστακτική βρίσκεται στη σανσκριτική (Veda), στην έλληνική (Όμηρο) και τή γερμανική γλώσσα. Δέν έχει πλήρες κλιτικό σύστημα έξ αιτίας τής λογικής των πραγμάτων στις σχέσεις των ανθρώπων, γιατί

ὁ ὁμιλητής μπορεῖ νά ἀπευθυνθεῖ καί νά διατάξει ἄμεσα μόνο ἓνα δεύτερο πρόσωπο εἴτε αὐτό εἶναι ἓνα εἴτε πολλά.

Ἕνα χαρακτηριστικό συντακτικό φαινόμενο τῆς γερμανικῆς γλώσσας εἶναι ἡ τοποθέτηση τοῦ ρηματικοῦ τύπου τῶν ἐξαρτημένων προτάσεων στό τέλος αὐτῶν τῶν προτάσεων (ἐνῶ στίς κύριες προτάσεις τό ρῆμα κατέχει τή δεύτερη θέση μέσα σ' αὐτές). Στήν ἀρχαία Ἑλληνική ὑπάρχει τό φαινόμενο αὐτό στή σύνταξη τῶν Ὀμηρικῶν Ἐπῶν καί στούς Ἱστορικούς. Ἡ θέση τοῦ ρηματικοῦ τύπου στό τέλος τῶν ἐξαρτημένων προτάσεων στόν Ὅμηρο καί στούς Ἱστορικούς εἶναι συχνή, ὅπως καί στή Γερμανική:

A56ff: Κήδετο γάρ Δαναῶν, ὅτι ἴρα θνήσκοντας ὄρατο
οἱ δ' ἐπεὶ οὖν ἤγερθεν ὀμηγερέες τε γέγοντο
τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκύς Ἀχιλλεύς.

Τήν ἴδια τοποθέτηση κάνει καί ὁ Ἡρόδοτος,

I, 110: Ἐπεὶ ὦν ὁ Βουκόλος σπουδῆ πολλῇ καλεόμενος ἀπίκετο, ἔλεγε ὁ Ἄρπαγος τάδε.

Ἔτσι καί στό Θουκυδίδη,

III 22,4: ὡς δέ ἄνω πλείους ἐγένοντο, ἤσθοντο οἱ ἐκ τῶν πύργων φύλακες,
καί στόν Ξενοφῶντα,

Ἄναβ. VII3,7: ἐπεὶ δ' ὅσον τριάκοντα στάδια προεληλύθεσαν ἀπαντᾷ Σεύθης.

Μία ἰδιομορφία στή σύνταξη τῶν ἀπαρεμφατικῶν τύπων, μέ ἐξαίρεση τῶν ἐξαρτημένων ἀπό τά Modalverben, πού παρουσιάζεται στή Γερμανική μέ τή λέξη «Zu», πού στήν περίπτωση αὐτή λειτουργεῖ ὡς σύνδεσμος, δέν ὑπάρχει στήν Ἑλληνική.

Γενικά γιά τήν Ὑπόταξη στήν παλαιότερη Γερμανική (ahd) πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ἦταν ἐλάχιστα ἐξελιγμένη. Γενικοποιεῖται μετά τό 1000 μ.Χ. καί σήμερα κυριαρχεῖ μέ τή χρήση τοῦ συνδέσμου «dass».

Βιβλιογραφία:

Delbrück, Der Gebrauch des Konjunktivs und Optativs im Sanskrit und Griechischen, Halle 1871.

D. B. Monro, A Grammar of the Homeric Dialect, sec. ed., Oxford 1891.

Mutzbauer, Die Grundbedeutung des Konjunktivs und Optativs, Leipzig 1908.

A. Walter, Die Grundbedeutung des Konjunktivs im Griechischen, Heidelberg 1923.

V. Georgiev, Das Verbot im Griechischen, Lateinischen, Bulgarischen, Altindischen und der Injunktiv, Sofia, 1934.

Eduard Schwyzer, Griechische Grammatik, München 1953.

Pierre Chantrain, Grammaire Homérique, Tom. II, Paris 1963.

4. Πτώσεις.

Ἡ ἑλληνική λέξη «πτώση», στήν ὁποία ἀντιστοιχεῖ ἡ γερμανική «Fall», ἡ λατινική casus (=Fall - πτώση) προέρχεται ἀπό τό παιχνίδι τῶν ἀστραγάλων, στό ὁποῖο ἐπιδίδονταν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες (βλέπε εἰκόνες σέ βάζα), δηλαδή ἀπό τήν εἰκόνα πού ἔδειχναν μετά τήν πτώση τους στό ἔδαφος οἱ ἀστράγαλοι.

Τό πτωτικό σύστημα στήν κοινή «Ίνδοευρωπαϊκή» ἦταν πολύ πλουσιότερο ἀπ' αὐτό, πού ὑπάρχει στίς ἐπί μέρους «ἰνδοευρωπαϊκές» γλώσσες σήμερα. Ἡ Λατινική ἔχει ἔξι πτώσεις, ἡ ἀρχαία Ἑλληνική πέντε καί συμπεραίνεται ὅτι εἶχε ὀχτώ. Ἡ ἀπώλεια ὀφείλεται σέ μορφολογική σύμπτωση τύπων καί παρεμφερῆ λειτουργία.

Ἡ γερμανική γλώσσα ἔχει μόνο τέσσερες, γιατί ἡ Κλητική (Vokativ - Anredeform) δέν λογαριάζεται ὡς τέτοια. Στή Δοτική πτώση τοῦ ἑλληνικοῦ συστήματος τῶν πτώσεων ἀντιστοιχοῦν στίς ἄλλες «ἰνδοευρωπαϊκές» γλώσσες ἡ Ἀφαιρετική, ἡ Τοπική καί ἡ Ὀργανική. Στή Ἀφαιρετική πτώση τοῦ λατινικοῦ συστήματος πτώσεων ἡ λειτουργία τῆς Ὀργανικῆς καί μερικῶς τῆς Τοπικῆς. Στή γερμανική γλώσσα ἡ Ὀνομαστική πτώση ἐπιτελεῖ -ἐπιφορτίστηκε- καί τή λειτουργία τῆς Κλητικῆς. Τό ἀντικείμενο τίθεται καί στίς δύο γλώσσες στίς τρεῖς πλάγιες πτώσεις κατ' ἀπαίτηση τῆς σημασίας τοῦ ρήματος, ἀλλά ἀποφεύγεται τό ἄμεσο ὁμόρριζο στή Γερμανική.

5. Ἡ σύνταξη τῶν προθέσεων.

Στή γερμανική γλώσσα ἡ ἐκφραση-δήλωση τῶν ἐννοιῶν, πού δηλώνονταν στήν Ἑλληνική μέ τίς παραπάνω πτώσεις δηλώνονται μέ τή βοήθεια προθέσεων καί πτώσεων, πού φέρνουν σέ σχέση συντακτική ρηματικούς τύπους, ὀνοματικούς τύπους καί ἄλλες κατηγορίες λέξεων.

6. Σημασία καί τρόπος σύνταξης τοῦ ἄρθρου.

Τό ὀριστικό ἄρθρο ὀ, ἡ, τό - der, die, das χρησιμοποιεῖται ὡς ἐξαγγελτική καί συνοδευτική λέξη δηλωτική τοῦ γραμματικοῦ (ὄχι πάντοτε τοῦ φυσικοῦ-πραγματικοῦ) γένους δέν εἶναι ἀνεξάρτητο μέρος λόγου. Προῆλθε καί τό ἑλληνικό καί τό γερμανικό ἀπό τή σημασιολογική-λειτουργική ἀποδυνάμωση καί ἐξέλιξη τῆς δεικτικῆς ἀντωνυμίας (ἡ Λατινική καί Ρωσική δέν ἔχουν ἀναπτύξει ἄρθρο), πού ὑπῆρχε στήν κοινή «Ίνδοευρωπαϊκή».

Τό ἀόριστο ἄρθρο εἶς, μία, ἓν - ein, eine, ein προῆλθε ἀπό τήν ἀόριστη ἀντωνυμία. Τό ἄρθρο στήν Ἑλληνική καί τήν Γερμανική ὑπογραμμίζει τόν πτωτικόν τύπο τοῦ οὐσιαστικοῦ, ὅπου οἱ καταλήξεις ἔχουν ἀτονήσει.

7. Ἡ θέση τῶν λέξεων στή σύνταξη τῶν προτάσεων.

Ὅταν δοκιμάζει κανεὶς ν' ἀσχοληθεῖ ἐπιστημονικά μέ τή θέση τῶν λέξεων στίς προτάσεις ἀντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες. Οἱ δυσκολίες συνίστανται στό γεγονός, ὅτι καί στίς γλώσσες, ὅπου ἔχουν παγιωθεῖ σταθεροὶ κανόνες σύνταξης, ὑπάρχουν πάμπολλες ἀποκλίσεις. Αὐτές ὀφείλονται στό λεξιλόγιο, πού ἀλλάζει σημασία καί χρήση ἢ χρήση καί σημασία καί ἀκολούθως στήν ἀλλαγὴ τοῦ κλιτικοῦ συστήματος καί στήν τροποποίηση μιᾶς συνηθισμένης σύνταξης. Ἀλλά ἡ συνηθισμένη σύνταξη τροποποιεῖται κατὰ τήν ὁμιλία καί ἐπηρεάζεται καί τή γραπτήν εἰκόνα, γιατί ὁ τρόπος σκέψης, οἱ ψυχολογικές ἀντιδράσεις καί ἀντίστροφα ἐπηρεάζονται ἀπό νέες ἀντιλήψεις γιά τόν ἀτομικό καί κοινωνικό τρόπο ζωῆς καί συμπεριφορᾶς. Οἱ ὁμιλητές μιλοῦσαν καί μιλοῦν κινημένοι ἀπό ψυχολογικά κίνητρα μέ ὀρμητήριο πρόχειρο τό τί τούς ἀρέσει καί τί δέν τούς ἀρέσει. Βιάζονται, κυνηγημένοι πάντα, πολύ περισσότερο σήμερα, ἐπηρεασμένοι ἀπό τόν ἀγχώδη ρυθμό, ἀπό τόν ἐκάστοτε ρυθμό τῆς ζωῆς. Οἱ παραπάνω αἰτίες ὀδηγοῦν σέ

αργές ή γρήγορες, αλλά όπωσδήποτε αλλαγές. Κυρίες και κύριοι, έχει διαπιστωθεί ότι όσοι Έλληνες μαθαίνουν τη Γερμανική σε ώριμη ηλικία και γνωρίζουν καλά αρχαία Έλληνικά, μαθαίνουν όρθότερα και γρηγορότερα απ' άλλους τη Γερμανική.

Δ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΤΟΥ

1. Βιογραφικές και έργογραφικές πληροφορίες.

11.11.1483. Γεννήθηκε στη μικρή πόλη της Θουριγκίας Eisleben.

Τά πρώτα γράμματα τάμαθε στο λατινικό σχολείο της πόλης Mansfeld. Διδάχτηκε μοναστηριακά Λατινικά, γραφή, τραγούδι, λίγη αριθμητική.

1497. Στη σχολή «Brüder von gemeinsamen Leben» στην πόλη Magdeburg.

1498. Στην πόλη, Eisenach. Τήν όνόμαζε σ' όλη του τη ζωή seine gute Stadt. Ψάλτης στην έκκλησία έναντι μισθοῦ. Λίγον καιρό έζησε υπό τήν προστασία της πλούσιας κυρίας Ursula Gotta. Στο σπίτι της γνωρίζει ανθρώπους, πού έδιναν τόν τόνο στην κοινωνική ζωή.

1501. Στο πανεπιστήμιο της πόλης Erfurt, πού είχε καλό όνομα, έκανε κανονική σπουδαστική ζωή. Καμιά διάκριση. Αργότερα παραπονιόταν για τό φορμαλισμό τών πανεπιστημιακῶν σπουδῶν. Αλλά στο καθολικό αυτό πανεπιστήμιο είχε μάθει τίς μεθόδους κυριαρχίας του καθολικισμού κι αυτό τόν βοήθησε αργότερα στον άγώνα του έναντίον του καθολικισμού.

Στην Erfurt μιήθηκε στη «μοντέρνα» θεολογία του Wilhelm von Ockham. Ένας κάποιος φιλελευθερισμός τών Ockhamisten τόν βοήθησε νά πληροφορηθεϊ κάτι από τη νέα κοσμοεικόνα και έτσι πλησίασε προς τη φιλοσοφία του Άριστοτέλη. Ήρθε σε κάποιαν έπαφή με τούς Ούμανιστές.

1505, 7 Ιαν. Πήρε τό δίπλωμα (Meisterwürde). Τόν Ιούνη του 1505 όδοιπορώντας λίγο έξω από τη Erfurt στο Stottenheim σε θύελλα μετατοπίστηκε από τη δύναμη ενός κεραυνου κάμποσα μέτρα από τη θέση του. Μέσα στο φόβο του φώναξε: «Hilf, heilige Anna, ich will ein Mönch werden» (=Βόηθα, άγια Άννα, θέλω νά γίνω μοναχός). Έδω ό μύθος του θαύματος!

Και ό φόβος του από τίς άμαρτίες του τόν όδήγησε σε έσωτερική πάλη. Στίς 16 Ιουλίου έγινε μοναχός στο μοναστήρι τών Augustiner - Eremiten.

1508. Τόν διόρισε ό Kurfürst της Σαξωνίας καθηγητή της ήθικής φιλοσοφίας στο νεοϊδρυμένο Πανεπιστήμιο της πόλης Wittenberg.

1510-1511. Ταξίδι στη Ρώμη ως συνοδός ενός ηλικιωμένου, τιτλούχου της καθολικής έκκλησίας. Γύρισε με τήν έντύπωση ότι στην Erfurt, στο Nürnberg και τό Augsburg υπήρχε περισσότερη ζωή παρά στη Ρώμη.

Η νέα Τέχνη της Αναγέννησης στην Ιταλία δέν τόν έπηρέασε καθόλου. Πολύ περισσότερο τόν έπηρέασε τό άκουσμα, ότι άρχοντες ασχολούνταν με τη θεραπεία άρρώστων και δυστυχισμένων. Περισσότερο τόν έντυπώσισε ό έσωτερικός πλούτος τών σπιτιῶν στη Φλωρεντία κι άλλου.

Ός «gewissenhafter Deutsche» έκανε τήν έντύπωση στους Ιταλούς ενός «rumpfen

und ungeschikten» ενός χοντροκομμένου, αγροίκου και άδέξιου, ενώ οι Ιταλοί φαίνονταν «τόσο βέβαιοι και άβροί και γρήγοροι στην λειτουργία και στην ανάγνωση σά νά έκαναν γοητευτικό παιχνίδι», πράγμα πού δέν άρεσε στό Λούθηρο, γιατί του έλεγαν συχνά κατά τή λειτουργία «passa, passa» δηλ. κάμε γρήγορα, κάμε γρήγορα.

Ο Λούθηρος γύρισε από τήν Ιταλία μέ ύποτιμητική διάθεση για τούς Ιταλούς και τούς Γερμανούς, πού προσαρμόζονταν στους ιταλικούς τρόπους, γιατί: *tedesco italicizzato e diavolo incarnato* (=γερμανός ιταλοποιημένος ίσον διάβολος μεταμορφωμένος).

Ο Λούθηρος δέν είχε άντιληφθεΐ τήν άλλαγή στην Τέχνη και τό νέο πνεύμα τής Αναγέννησης. Έτσι περίπου κι ό Έρασμος. Ο Hans Liije στό βιβλίό του, Martin Luther, Rowolt Verlag, 1983, σ. 63 αιτιολογώντας τήν άρχική σιωπή και τήν κατοπινή δραστηριότητα του Λουθήρου χρησιμοποιεί τέσσερεις στίχους, πού μεταφράζω έδω σέ λόγο πεζό:

«Δέν είναι σπάνιο τό ότι μεγάλα δημιουργικά πνεύματα χρειάζονται μεγαλύτερο χρονικό διάστημα για πνευματική προετοιμασία και έξοπλισμό άπ' όσο οι βιαστικοί θεσιθήςρες, οι καρριερίστες».

1512. Έπιστροφή του Λουθήρου στό Wittenberg, όπου ό έκκλησιαστικός προστάτης του Johannes von Staupitz, πού περίμενε πολλά από τόν προικισμένο Λούθηρο, τόν διόρισε στην καθηγητική του θεολογική έδρα (als Doktor der Theologie), στην πόλη πού κατά τόν Λούθηρο βρισκόταν «an der Grenze der Zivilisation».

1517. Έπετέθη ενάντιον τών δογμάτων και τής πολιτείας τής καθολικής έκκλησίας, ενάντιον τής έκμετάλλευσης τών ανθρώπων μέ τά συγχωροχάρτια (=Ablassbriefe), πού τύπωναν και πουλούσαν οι εκπρόσωποι τής καθολικής έκκλησίας. Έγραψε και θυροκόλλησε στην έκκλησία του πύργου τής πόλης Wittenberg τίς 95 θέσεις του. Έπετέθη ενάντιον τής έκκλησιαστικής αυθεντίας και εκήρυξε τή Βίβλο ως μοναδική πηγή σέ ζητήματα πίστης. Έν συνεχεία ζήτησε από τούς προύχοντες νά άποδεχτούν τή Μεταρρύθμιση. Έτσι άρχισε τόν μεταρρυθμιστικόν άγώνα του ενάντιον τής καθολικής έκκλησίας.

1520-1521. Έτύπωσε τά φυλλάδιά του:

1ον. An den Adel deutscher Nation.

2ον. Von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche.

3ον. Von der Freiheit, eines Christenmenschen.

1520 Δεκεμβ. Έκαψε δημόσια τό παπικό άφοριστικό έγγραφο.

1521. Τόν κατάγγειλε στό κοινοβούλιο για τό κάψιμο του παπικού εγγράφου ό Κάιζερ ό 5ος, αλλά τόν έσωσε ό Φρειδερίκος ό Σοφός, άρχοντας τής Σαξωνίας, πού τόν εκρυψε στον πύργο του του Eisenach.

1522. Τύπωμα τής μετάφρασης τής Καινης Διαθήκης στα Γερμανικά.

1523. Τύπωμα τμημάτων τής Παλαιας Διαθήκης στα Γερμανικά.

1525. Παντρεύτηκε τήν Κατερίνα Von Bora.

Ξέσπασε ενάντιον του κόμματος του Thomas Münzer μέ τό γεμάτο μίσος φυλλάδιό του, Wider die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern και συμάχησε μέ τήν έκκλησιαστική-θρησκευτική Μεταρρύθμιση.

1530. Πρίν από τό 1530 άγώνας ενάντιον τών Wiedertäufer, ενάντιον τών καθολικών

καί τοῦ Πάπα καί τοῦ Kaiser, πού τελείωσε τό 1530 μέ τήν ἐπίδοση τοῦ «Augsburgischen Bekenntnisses» μέσω τοῦ κοινοβουλίου τοῦ Augsburg.

1534. Μετάφραση στά Γερμανικά ὁλόκληρης τῆς Βίβλου, πού ἀνοίξε τό δρόμο στήν καθιέρωση τῆς νέας γραφόμενης γερμανικῆς γλώσσας. Τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς λατινικῆς γλώσσας εἶχε ἀρχίσει τό 1522, καί πρίν ἀπό τό Λούθηρο, ὁ Thomas Münzer.

2. Ὁ Λούθηρος καί ἡ ἑλληνική γλώσσα.

Στό συνέδριο τοῦτο, ἀγαπητοί συναδελφοί, κυρίες καί κύριοι, ὑπόμονοι, φιλομαθεῖς ἀκροατές, μᾶς ἐνδιαφέρει ἀπό τή δράση τοῦ Λουθήρου περισσότερο ὅ,τι σχετίζεται μέ τήν ἑλληνική γλώσσα καί τά Ἑλληνικά Γράμματα.

Ὁ Λούθηρος ἀρχισε νά μαθαίνει Ἑλληνικά τό ἔτος 1515 μέ τή βοήθεια τοῦ φίλου του Lang καί πρό πάντων τοῦ Μελάγχθονα. Ἄκουε τίς παραδόσεις του γιά τόν Ὅμηρο καί σπούδαζε τήν Ἑλληνική χρησιμοποιώντας τήν ἔκδοση τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπό τόν Ἑρασμο τῶν ἐτῶν 1516-1519. Στήν ἐπιστημονική του συμβολή ὡς πρὸς τή γλώσσα, πού κορυφώνεται στήν μετάφραση τῆς Βίβλου, στηρίχτηκε στίς ἀπόψεις καί τήν ἐργασία τῶν Οὐμανιστῶν, στήν προεργασία τοῦ Ἑράσμου καί τοῦ Reuchlin. Πιστός βοηθός του ἦταν ὁ Philipp Melanchthon (1497-1566), κορυφαῖος φιλόλογος δίπλα στούς ἄλλους δύο. Εἶχε ἐξελληνίσει τό ὄνομά του μεταφράζοντας τή λέξη τοῦ τόπου καταγωγῆς του Schwarzer.

Ὁ μεγάλος ἀγώνας μέ τή γλώσσα καί γιά τή γλώσσα ἀρχισε ὅταν δοκίμαζε νά μεταφέρει τό νόημα τοῦ κειμένου ἀπό τό ἑλληνικό πρωτότυπο στή γερμανική γλώσσα. Κατέφυγε στή γλώσσα τοῦ λαοῦ καί τίς βασικές ἀρχές, πού ἀκολούθησε στήν ἐργασία του γιά τή μετάφραση τῆς Βίβλου καί τίς συνέστησε καί στόν ἑαυτό του, τίς ἔχει διατυπώσει στό φυλλάδιο, «Sendbrief vom Dolmetschen», πού τύπωσε τό ἔτος 1530. Ἐκεῖ γράφει τά περιφρήματα λόγια, μεταφερόμενα ἐδῶ μέ τήν ὀρθογραφία τοῦ καιροῦ του:

*«Man mus die Mutter im hause
die Kinder auff der Gassen
den gemeinen man auff dem Markt drumb fragen
und den selbigen auff das maul sehen
wie sie reden
und darnach dolmetschen
so verstehen sie es denn
vnd merken*

das man Deutsch mit jn redet». Δηλαδή,

«Πρέπει κανεῖς νά ρωτᾷει τή μητέρα στό σπίτι, τά παιδιά στά στενωρύμια, τόν ἀπλόν ἄνθρωπο στήν ἀγορά, νά ρωτᾷει καί νά κοιτᾷει στό στόμα, πῶς ὅλοι αὐτοί μιλοῦν, καί μετά νά μεταφράζει, ὅπως τό ἐννοοῦν αὐτοί καί καταλαβαίνουν, ὅτι μιλάει κανεῖς μαζί τους Γερμανικά».

Ἡ μετάφραση τῆς Βίβλου στή ζωντανή γερμανική γλώσσα τῆς περιοχῆς τῆς Wittenberg εἶχε τεράστια διάδοση καί ἐπέδρασε πάνω στά τοτινά πολιτικά καί θρησκευτικά πράγματα, ἀλλά καί στή διαμόρφωση τῆς γερμανικῆς ἐθνικῆς λογοτεχνικῆς γλώσσας. Αὐτό συνέβη, γιατί ὁ Λούθηρος προτίμησε ἀπό ὀρθόν ὑπολογισμό καί σκοπιμότητα νά συνδέσει τήν ἀκρίβεια τῆς μετάφρασης μέ τό λαϊκό τρόπο ἔκφρασης.

Ὁ Λούθηρος, ἂν καί ὄχι οὐμανιστής, εἶχε τήν ἴδια γνώμη μέ τούς οὐμανιστές ὡς πρός τή διδασκαλία στά σχολεῖα τῆς Λατινικῆς, Ἑλληνικῆς κι' Ἑβραϊκῆς μέ σκοπό τήν ἄμεση ἐπαφή μέ τά κείμενα στό πρωτότυπο. Ὑποστήριζε τή διάδοση τῆς μόρφωσης μεταξύ τοῦ λαοῦ καί δεχότανε νά διδάσκονται τά μαθήματα, Ἱστορία, Μαθηματικά, Μουσική, Καλές Τέχνες.

Ἔπρεπε κατά τή γνώμη του νά μάθουν οἱ Γερμανοί ἀπό τούς Ἕλληνες, τούς Ἑβραίους καί τούς Ρωμαίους πῶς οἱ λαοί κρατᾶνε ψηλά τό παρελθόν τους.

Ἡ ἐκδοση τῶν ἑλληνικῶν κειμένων, ἡ κίνηση τῶν ἰδεῶν, τό κίνημα τῆς Ἀναγέννησης στήν Ἱταλία εἶχε ὡς συνέπεια τήν ἐξάπλωση τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος καί σέ κύκλους τῆς Γερμανίας. Στά γερμανικά σχολεῖα στήν ἀρχή τοῦ 16ου αἰῶνα κυριαρχοῦσε ὡς σχολική γλῶσσα ἐκπαίδευσης ἡ Νεολατινική. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας γινόταν σέ περιορισμένα περιθώρια. Μιά νεοελληνική Λογοτεχνία-Γραμματεία βρισκόταν ἀκόμα στίς ἀρχές της. Ἡ κατάσταση αὐτή ἦταν ἀντίθετη στίς προθέσεις καί τίς ἀρχές τῶν οὐμανιστῶν καί ἐρμηνευόταν ἀπλούστατα ἀπό ἀντιουμανιστές μέ τήν παραδοχή ὅτι ἡ Ἑλληνική ἦταν μιά νεκρή γλῶσσα συγκριτικά μέ τήν Λατινική, ὅτι ἡ Ἑλληνική δέν ἦταν γλῶσσα ἐπικοινωνίας, γι' αὐτό καί πολύ δύσκολη στήν ἐκμάθησή της. Ἡ διδασκαλία της περιοριζόταν στήν ἐκμάθηση τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῆς Βίβλου, γιατί αὐτή ἐνδιέφερε τούς κληρικούς. Ἡ μὴ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς ὀφειλόταν στήν πραγματικότητα στόν ἑλλιπῆ γερμανικόν ἀνθρωπισμό. Ὁ Arnold E. Berger στό βιβλίο του, *Luther und die deutsche Kultur*, Ernst Hofmann & Co, Berlin 1919, σ. 578 γράφει, μεταφράζω:

« Ἀπό τόν γερμανικό Οὐμανισμό ἔλειπε, ὅπως ἐνωρίτερα σημειώθηκε, ἡ ψυχική ὁρμή τοῦ ἰταλικοῦ Οὐμανισμοῦ καί οὐσιῶδες ἀπό τήν ἀρχή, γιατί ὁ γερμανικός Οὐμανισμός δέν αἰσθανόταν τήν κλασσικήν ἀρχαιότητα ὡς «χρυσή ἐποχή» τοῦ δικοῦ του ἔθνικοῦ παρελθόντος καί γιατί ἡ ἰδεώδης εἰκόνα τῆς προσωπικότητος, τήν ὁποία σεβόταν ἦταν ἐντελῶς ἀριστοκρατικῆς φύσεως. Ἡ ἰδεώδης εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου ρήτορα καί τοῦ καλλιτέχνη τῆς ζωῆς, πού ἦταν κάτοχος μιᾶς κοσμικῆς «φυσικῆς» παιδείας ἐπί τῆ βάσει τῆς μελέτης τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, δέν βρισκόταν σέ καμία ὀργανική συνάφεια μέ τίς ἀνάγκες τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ καί ἀκριβῶς γι' αὐτό σπάνια πήγαινε πέρα ἀπό τά ὅρια τῆς καλλιέργειας τυπικῶν χαρακτηριστικῶν.»

Ἦταν μιά πολύτιμη ὑπηρεσία τῆς Μεταρρύθμισης, τό ὅτι μεταφύτευσε στήν ἀρχική της ὁρμή κατά κάποιον τρόπο ἄθελά της ἔστω καί μερικῶς τό ἰδεῶδες μιᾶς παιδείας τῆς προσωπικότητος, πού ἐνδιαφερόταν λιγότερο γιά τήν ὁμορφιά τῆς μορφῆς καί τήν ἐξωτερική ὄψη, ἀλλά πιό πολύ γιά τήν ἀλήθεια, τήν ἐμπιστοσύνη, τή δικαιοσύνη, τήν ταπεινότητα καί τήν αὐτοθυσία. Ὁ Οὐμανισμός σ'ἀντίθεση μέ τή θρησκευτική Μεταρρύθμιση χρησιμοποιοῦσε κατ' ἀρχήν τίς ἐννοιες αὐτές ἀπαλλαγμένες ἀπό τό θρησκευτικό τους περιεχόμενο.

3. Ὁ γερμανικός ἐμφύλιος πόλεμος καί ὁ χαρακτήρας τοῦ Λουθήρου.

Οἱ παρακάτω γραμμές μᾶς βοηθᾶνε νά καταλάβουμε καλύτερα τό χαρακτήρα τοῦ Λουθήρου. Τόν καιρό τῆς προτεστάντικῆς μεταρρύθμισης στή Γερμανία ὑπῆρχαν τρία

στρατόπεδα συμφερόντων και ιδεολογίας.

1ον. Τό στρατόπεδο τῶν Συντηρητικῶν Καθολικῶν, πού επέμεναν στή διατήρηση τοῦ ὑπάρχοντος κοινωνικοῦ καθεστώτος. Τό ἀποτελοῦσαν ἡ κρατική ἐξουσία, οἱ ἱερωμένοι, ἕνα τμήμα τῶν πλούσιων εὐγενῶν.

2ον. Στό στρατόπεδο τῶν μεταρρυθμιστῶν μετριοπαθῶν ἀστῶν Λουθηρικῶν ἀνήκαν οἱ πλουσιότεροι εὐγενεῖς, ἀνώτεροι κληρικοί καί ὁ ἀστικός πληθυσμός, ὁ ὄγκος τῶν φτωχότερων εὐγενῶν καί ἕνα μέρος τῶν κοινωνικῶν ἀρχόντων, πού καταδοκοῦσαν ν' ἀρπάξουν ἐκκλησιαστικά ἀγαθά καί νά ἀποκτήσουν περισσότερη ἐλευθερία ἐναντι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας.

3ον. Στό στρατόπεδο τῶν ἐπαναστατῶν ἀνήκαν οἱ ἀγρότες καί ὁ φτωχότερος πληθυσμός, πού τίς ἀπαιτήσεις τους καί τίς ιδεολογικές τους ἀπόψεις διατύπωνε καί ἐξέφραζε καθαρότερα ὁ Thomas Mūnzer (1490-1525).

Ὁ Thomas Mūnzer ἀπέβλεπε σέ μιά κοινωνική ἀλλαγῆ, σέ μιά ἀταξική κοινωνία καί περιορισμό τῆς ἐξουσίας, σέ μιά κατάσταση μέ πολίτες ἴσους μπροστά στό νόμο, χωρίς ἰδιαίτερα προνόμια. Ἀποσκοποῦσε στή δημιουργία ἐνός Reich des Volkes. Τά οὐτοπικά στοιχεῖα τῆς θεωρίας του ἐνθουσίαζαν τοὺς φτωχοὺς ἀγρότες. Τό 1521 χώρισε ὁ Mūnzer ἀπό τόν Λούθηρο. Τό 1522 παράτησε τή χρήση τῆς λατινικῆς γλώσσας, κήρυξε πόλεμο ἐναντίον τῆς καί χρησιμοποίησε τή Λαϊκή Γερμανική πρὶν ἀπό τόν Λούθηρο. Τό 1524 δημοσίευσε τό πρόγραμμά του στό φυλλάδιο «Fürstenpredigt». Ὁ Mūnzer νικήθηκε ἀπό τόν συμβιβαστικό Λούθηρο καί πέθανε σέ φριχτά βασανιστήρια. (s. Marx-Engels, Der deutsche Bauernkrieg, in Ausgewählte Werke, Bd. II.). Ὁ Λούθηρος καί ὁ Mūnzer σύμφωνα μέ τή θεωρία τοῦ καθενός, τόν χαρακτήρα καί τήν παρουσία ἀντιπροσώπευαν πλήρως τά κόμματα τους.

Σ' ἕνα του κείμενο ὁ Λούθηρος ἔγραφε, ἂν οἱ συντηρητικοί ἐτοιμάζονταν νά δώσουν κάποια λύση, θά τό ἔκαναν μέ ὄπλα ὄχι μέ λόγια. Γι' αὐτό:

«Ἐμεῖς θά τιμωρήσουμε κλέφτες μέ τό σπαθί, φονιάδες μέ θηλειά, αἰρετικούς μέ φωτιά, γιατί λοιπόν δέν ριχνόμαστε ἐναντίον τῶν αἰσχυρῶν δασκάλων τῆς διαφθορᾶς, ὅπως εἶναι οἱ Πάπες, οἱ Καρδινάλιοι, οἱ Ἐπίσκοποι κι' ὀλόκληρο τό συνάφι τῶν ρωμαϊκῶν Σοδόμων μέ κάθε εἶδους ὄπλα καί νά πλύνουμε τά χέρια μας στό δικό τους αἷμα;»

Σ' αὐτά τά λόγια δεῖχεται ἡ δυνατὴ ἀγροτική φύση τοῦ Λουθήρου καί ἡ σκληρότητα. Ἄλλὰ ὅταν τόν κάλεσε ὁ Huttens νά πάει σ' αὐτόν καί στό Sickingen στήν πόλη Ebenburg, πού ἦταν κέντρο τῆς συνωμοσίας, ἐναντίον τῶν παπάδων καί τῶν ἀρχόντων, στήν ἀπάντησή του δεῖχεται συμβιβαστικός. Ἐγραφε:

«Δέν θά ἤθελα νά ἐπιβάλλει κανεῖς τό Εὐαγγέλιο μέ τή βία καί αἵματοχυσία. Μέ τό λόγο δαμάστηκε ὁ κόσμος, μέ τό λόγο διατηρήθηκε ἡ ἐκκλησία, μέ τό λόγο θαρθεῖ πάλι σέ τάξη καί ὁ Ἀντίχριστος, ὅπως κέρδισε χωρίς βία, ὅ,τι κατέχει, ἔτσι χωρίς βία θά ἐκπέσει».

Ἀργότερα θ' ἀλλάξει στάση καί θά πάει ἐναντίον τῶν ἐπαναστατημένων ἀγροτῶν:

«Πρέπει κανεῖς νά τοὺς κομματιάσει, νά τοὺς στραγγαλίσει, νά τοὺς σουβλίσει μυστικά καί φανερά, ὅπου κανεῖς μπορεῖ, νά τοὺς σκοτώσει, ὅπως κάνει κανεῖς μ' ἕνα λυσσασμένο σκυλί». Καί ἀλλοῦ:

«Γι' αυτό, αγαπητοί κύριοι, κλήρωσε εδώ, γλύτωσε εκεί, σούβλισε, χτύπα, πνίχτους, όποιος όπου μπορεί, κι αν μείνεις νεκρός, χαρά σέ σένα, μακαριότερο θάνατο ούδέποτε μπορείς νά βρείς».

Υπάρχουν κι' άλλα τέτοια κείμενα, πού δείχνουν τί λογής άνθρωπος ήταν ό χριστιανός διαμαρτυρόμενος και θρησκευτικός μεταρρυθμιστής Μαρτίνος Λούθηρος. Από τόν κύκλο του Λουθήρου ό Ulrich von Hutten, ό Albrecht Dürer, ό Erasmus von Rotterdam, ό Philipp Melanchthon κι' άλλοι πολλοί τόν αποδέχονταν και τόν ύμνολογοϋσαν.

Ό Λούθηρος ως μεταρρυθμιστής κρατούσε στό ένα χέρι τό Ευαγγέλιο και στό άλλο αίματοβαμμένο μαχαίρι. Ό Γκαίτε τόν θαύμαζε για τή σκληρότητα του χαρακτήρα του και τήν αρχική προσπάθειά του για διαφώτιση και απαλλαγή τής σκέψης από τήν κυριαρχία του παπισμού, αλλά όχι για τόν θρησκευτισμό του, επειδή ό Λούθηρος στή θέση του θεολογικού καθολικισμού έγκαθιστούσε τόν θεολογικό προτεσταντισμό.

Τό 1829 ό Γκαίτε στό βιβλίο του, Wilhelm Meisters Wanderjahre, γράφει: «Genau gesehen haben wir uns noch alle Tage zu reformieren und gegen andere zu protestieren, wenn auch nicht in religiösem Sinne», πού σημαίνει:

«Κοιταγμένα καλύτερα τά πράγματα έχουμε νά μεταρρυθμιζόμαστε όλες τίς ημέρες και νά διαμαρτυρόμαστε κι εναντίον άλλων καταστάσεων και όχι μόνον εναντίον του θρησκευτικού πνεύματος», κοίτα, Allegorie zu Ehren Luthers, Federzeichnung von Peter Vischer den Jüngeren 1524. Aus Goethes Kunstsammlung. Mit einer Einführung von Wolfgang Hecht, Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur in Weimar 1982.

E. ΤΟ ΕΝΣΩΜΑΤΩΜΕΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ή αλήθεια είναι πικρή, αλλά πάντοτε ώφέλιμη. Δέν θέλω νά πικράνω κανένα, αλλά υπάρχει αυτός ό κίνδυνος, επειδή θέλω νά ύπογραμμίσω, ότι πολλοί Έλληνες, επειδή ακούν ή διαβάζουν ότι υπάρχουν πολλές ελληνικές λέξεις στό λεξικό γένων γλωσσών συμπεραίνουν κακώς ή διατυμπανίζουν έσφαλμένως, ότι χωρίς τήν ελληνική γλώσσα θά ήτανε οι άλλες γλώσσες λειψές ή και άνύπαρκτες.

Τέτοιοι συμπερασμοί και τέτοιοι διατυμπανισμοί και ίσχυρισμοί είναι έπιστημονικώς άνακριβείς. Ή παρεξήγηση όφείλεται στην άγνοια κι' αισθάνομαι κάποια άνακούφιση, επειδή νομίζω ότι οι παρόντες στό συνέδριο αγαπούν τήν έπιστημονικώς θεμελιωμένη γνώμη, αγαπούν τή σωτέρα γνώση και είναι έξ όρισμού εναντίον τής άγνοιας.

Κυρίες και κύριοι, οι λέξεις πού είναι καταχωρημένες στα γλωσσικά λεξικά, δέν άποτελοϋν γλώσσα, άποτελοϋν γλωσσικό ύλικό, όμως τό δομικό ύλικό δέν άποτελεϊ οικόδομημα πριν δομηθεϊ. Ή σύνταξη των λέξεων, μόνο ή σύνταξη των λέξεων άποτελεϊ γλώσσα, όπως και τό χτίσιμο του οικοδομικού ύλικού άποτελεϊ οικόδομημα. Κι εδώ πρέπει νά τονιστεϊ και νά ύπογραμμιστεϊ διακριτικά:

1ον. Ό πλοϋτος μιάς γλώσσας εξαρτάται όχι από τόν άριθμό των λέξεων μόνον, αλλά από τό τί είδους συναισθηματικά και λογικά φορτία μεταφέρουν οι συνταγμένες

λέξεις.

2ον. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία μιᾶς γλώσσας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί εἶδους γνωστικὰ φορτία ἐπιστημονικῶς ἠλεγμένα μεταφέρουν οἱ συνταγμένες λέξεις, ὁ συνταγμένος λόγος. Τὰ ἐπιστημονικὰ κείμενα, πού ἀνακοινώνονται καί μέ τήν καταγραφή διασώζονται, ἀποτελοῦν συνταγμένο λόγο μέ τή λογική συνάφεια τῶν πραγμάτων κι ἔτσι εἶναι δυνατόν νά σπουδάζονται ἀπό ὁμόγλωσσους καί ἀλλόγλωσσους.

3ον. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀξία μιᾶς γλώσσας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί εἶδους ὠφέλιμες ἐπιστημονικὲς γνώσεις καί ὠφέλιμες σκέψεις γιὰ τήν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἐμπεριέχονται, μεταφέρονται καί μεταδίδονται σέ ἄλλους ἀνθρώπους στὰ γραπτά της καί μέ τὰ γραπτά της κείμενα, πού εἶναι συνταγμένα μέ τρόπο ἀπλό, καταληπτό, ψυχολογικό.

Ὅσοι ἀπὸ σᾶς, ἀξιαγάπητοι σύνεδροι, γνωρίζετε ὅλες τίς φάσεις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί πρό πάντων αὐτὴ πού ἐκτείνεται ἀπὸ τήν ὁμηρικὴν ἰωνικὴ διάλεκτο μέχρι καί τήν ἀττικὴν διάλεκτο, καί μπορεῖτε νά διαβάσετε κι ἔχετε διαβάσει, ὀρθότερα σπουδάσει, μερικὰ ὑπέροχα κείμενα, πού μιᾶς διασώθηκαν -ἀλλὰ ἐπιμένω καί τὰ καλύτερα τῶν κατοπινῶν φάσεων- θά ἔχετε διαπιστώσει καί θά συμφωνεῖτε μέ τή γνώμη ὅτι:

Τὰ κάλλιστα ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ὑποδείγματα συνταγμένου λόγου καί ὁ γνώστης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ὅταν τὰ διαβάσει καί τὰ σπουδάζει, μορφώνεται καί χαίρεται. Κι' αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού εἴσαστε καί ἐσεῖς, σήμερα ἐδῶ ἀξιότιμοι φιλέλληνες, εἰσηγητὲς στοῦ συνέδριου τοῦτο καί στόν τόπον τοῦτο τόν παγκοσμίως γνωστό. Κι' ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτό τὸ ἀποτέλεσμα γεννήθηκε ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκμάθησης μέ τή διδασκαλίαν στὰ ἐλληνικά καί ξένα σχολεῖα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας μέ σκοπὸ τῆ μελέτη τῶν ὠφελίμων καί τερπνῶν ἐλληνικῶν κειμένων.

ENGLISH SUMMARY

The Short introduction defines language as a biological, psychological, social product, an instrument by means of which human beings can communicate, live together, fight to survive and have a cultural value.

The first part outlines the Indo-European family of languages giving information with regard to history and contents. The Indo-European family of languages consists of about 140 languages which are being spoken by more than two thousand millions of people on earth. The Greek language has been the only written language since the 14th century before Christ.

The second part underlines comparison-based analogies, differences and common phenomena of the Ancient Greek and the German language. Briefly the construction of sentences, the moods except the indicative mood, the cases, the nature and function of the articles are dealt with.

The third part gives biographical, bibliographical and other information about Luther's relations to humanism, to the Greek and German language and describes the Peasants' War and the Protestant Luther's character.

The fourth part describes in detail the richness, the scientific and the cultural value of the Greek language as well as the romantic, aristocratic character of the German humanism. Furthermore it deals with the general adoption of Greek words by the German language, the dictionaries investigated, the number and share of Greek words in the today's German language. It underlines that the German language as well as all other languages have only adopted nouns and adjectives but hardly ever a verb, which means that it is not allowed to talk about an adopted Greek language but about Greek words/terms relating to the arts, science and culture.

Ὁ νεοελληνιστής καί οἱ ποικίλες μορφές τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

Τοῦ Μ. CASTILLO DIDIER

Ἐδῶ καί ἑκατό χρόνια ὁ Γιάννης Ψυχάρης, ὁ ἐρωτευμένος μέ τήν ἑλληνική γλῶσσα, ὁ ἐραστής τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Γαλλίας, ἔγραψε στήν εἰσαγωγή τῶν *Études de Philologie Néo-grecque*: «*Nous avons cette chance inouïe de posséder depuis trois mille ans des textes que constituent une tradition écrite ininterrompue. Grâce à cette circonstance exceptionnelle, nous pouvons suivre, dans un développement dont l'harmonie satisfait l'esprit sans cesse, les changements progressifs qui s'accomplissent à travers les âges. C'est ici qu'il devient curieux de constater, aux époques les plus reculées, l'origine d'un phénomène dont les conséquences dernières ne se font sentir que de nos jours. De cette façon, le grec moderne entre dans sa pleine lumière. Pour saisir toute la valeur et pour goûter en quelque sorte la saveur nouvelle d'une locution telle que οὐδέν ἔτισεν, dans Homère où οὐδέν παυσαμένος dans Aristophane, il faut savoir qu'aujourd'hui οὐδέν, c'est-à-dire δέν, a pris définitivement le sens d'une particule négative*»¹.

Στόν αἰῶνα μας, γύρω στό 1930, ὁ Antoine Meillet μᾶς προέτρεψε νά κάνουμε τήν προσέγγιση στόν πλοῦτο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μέ τά ἀκόλουθα λόγια: «*Puisez à toutes mains dans cette immense et incomparable trésor de la langue grecque*».

Καί πρόσφατα, στίς μέρες μας, ὁ HENRI TONNET, ὁ ἱστορικός τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, ἔχει γράψει τό ἔξῃ: «Ἡ νεοελληνική γλῶσσα δέν εἶναι μία γλῶσσα ἐντελῶς καινούργια, πού νά ἔχει προέλθει ἀπό τήν ἀρχαία. Εἶναι μία σύγχρονη μορφή μιᾶς γλώσσας, πού δέν πέθανε: τῆς ἑλληνικῆς»².

Καί εἶναι ἀλήθεια: Ἡ ἑλληνική γλῶσσα ποτέ δέν ἔπαψε νά μιλιέται. Δέν πέθανε λοιπόν. Ἄλλά, ὅπως εἶναι φυσικό, ὀρισμένες μορφές ὀμιλούμενες κατά τή διάρκεια ὀρισμένων ἐποχῶν ἔγιναν μορφές ἀποκλειστικά γραπτές. Οἱ ἰσχυρισμοί μελετητῶν, πού παραθέσαμε, ἀναφέρονταν, κατά βάθος, σέ τρεῖς πτυχές μιᾶς πραγματικότητας: στήν τόσο μακρά ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τόν ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῆς καί τίς ποικίλες μορφές, πού παρουσίασε καί παρουσιάζει, μία ἀπό τίς ὁποῖες εἶναι ἡ σύγχρονη κοινὴ νεοελληνική, ἡ δημοτικὴ.

Ἦστερα ἀπό τήν ἀποκωδικοποίηση τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β τῶν Μυκηνῶν³, ἡ τεκμηριωμένη ζωὴ αὐτῆς τῆς γλώσσας φτάνει σέ τρεῖς χιλιάδες τετρακόσια χρόνια. Σέ ὅλους αὐτούς τοὺς αἰῶνες δέν ἔπαυσε νά μιλιέται καί νά γράφεται, παρόλο πού ὁ ἑλληνικός λαός ὑπέστη πολλά δεινά καί πολυάριθμες δοκιμασίες. Εἴμαστε, λοιπόν, μπροστά σέ μιᾶ γλωσσική ἱστορία, πού εἶναι ἐξαιρετικὴ, τρισεκατομμυρίων, πλουσιότατη,

σύνθετη, πολύμορφη, και τής οποίας η μελέτη είναι αληθινά σαγηνευτική, γοητευτική.

Τό να κατέχει ένας άνθρωπος τέλεια και λεπτομερώς αυτή την ιστορία και τις ποικίλες μορφές, όμιλούμενες και γραπτές, πού παρουσίασε μέχρι τώρα η ελληνική γλώσσα, φαίνεται πραγματικά αδύνατο. Αυτό θά ήταν έξω από την ικανότητα ενός ατόμου και από τά στενά σύνορα τής ανθρώπινης ύπαρξης. Η πραγματικότητα τής ελληνικής γλώσσας επιβάλλει την ειδίκευση σε μία ή σε μερικές από τις μορφές της. Γι' αυτόν τό λόγο υπάρχουν οί όμηριστές, οί ειδικοί στή βιβλική κοινή, ειδικοί σε μία περίοδο ή σε μία ομάδα συγγραφέων από όρισμένη εποχή.

Νομίζουμε, όμως, ότι μία βασική γνώση όλων τών φάσεων τής εξέλιξης τών ελληνικών και όλων τών μορφών τής ελληνικής γλώσσας, θά είναι πάντοτε απαραίτητη για τόν ειδικό σε οποιαδήποτε από εκείνες τις μορφές. Συνεπώς, θεωρούμε, επίσης, απαραίτητη τέτοια βασική γνώση για όλους εκείνους, πού επιθυμούν να επικεντρώσουν τό ενδιαφέρον τους στή νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία και, γενικά, στό νεοελληνικό πολιτισμό, από τόν 10ο αιώνα, περίπου, ως τις μέρες μας. Όπως είναι φυσικό, ό νεοελληνιστής δέν εργάζεται ολοένα πάνω σε κείμενα, πού γράφτηκαν πρίν από την εποχή με την οποία ασχολείται. Άλλά θά είναι σε θέση να τά χρησιμοποιήσει, όταν θά χρειαστεί.

Άπό τά προηγούμενα προκύπτει τό γεγονός ότι η διαδικασία διδασκαλίας-έκμάθησης τών νεοελληνικών πρέπει να ιδωθεί από δύο διαφορετικές προοπτικές, οί σκοποί τής διδασκαλίας μπορούν να έχουν, πράγματι, τουλάχιστον δύο κατευθύνσεις: α) η γλώσσα μαθαίνεται ως όμιλουμένη και γραπτή για τή δουλειά μετάφρασης και «διερμηνείας» σε διεθνή ιδρύματα και τουριστικές οργανώσεις και πρακτορεία και β) ως όμιλουμένη και γραπτή γλώσσα με σκοπό τή σπουδή τής νεοελληνικής λογοτεχνίας και, γενικά, του νεοελληνικού πολιτισμού.

Στήν πρώτη περίπτωση βρισκόμαστε σε μία διαδικασία διδασκαλίας-έκμάθησης, πού δε διαφέρει ουσιαστικά εκείνης, πού επιβάλλει η εκμάθηση οποιασδήποτε όμιλουμένης γλώσσας. Η διαφορά του αλφαβήτου δέν αποτελεί μεγάλο πρόβλημα. Και τό όρθογραφικό σύστημα, αν και παρουσιάζει πολλές δυσκολίες για τόν ξένο, αυτές είναι δυνατό να ξεπεραστούν. Κι' άλλωστε, η υιοθέτηση του μονοτονικού συστήματος καθιστά μικρότερες τις δυσκολίες. Αυτό ανεξάρτητα αν συμφωνούμε ή όχι με τό μονοτονικό.

Σ' αυτό τό είδος εκμάθησης οί μέθοδοι διδασκαλίας μπορούν να επωφεληθούν τών έμπειριών, πού αποδείχθηκαν ως επιτυχημένες στή διδασκαλία άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών, όταν αυτές οί γλώσσες διδάσκονται με την ίδια προοπτική. Με λίγα λόγια, η διδασκαλία έχει τό σκοπό να οδηγήσει τό μαθητή για να καταλάβει, να πει, να διαβάσει και να γράψει αυτά πού χρειάζεται για να επικοινωνήσει με Έλληνόφωνους.

Η κατάσταση είναι διαφορετική, όταν η εκμάθηση τής νεοελληνικής γλώσσας έχει σκοπό να γνωρίσει ό μαθητής τό νεοελληνικό πολιτισμό, με κέντρο του ενδιαφέροντος τή λογοτεχνία. Θεωρούμε ότι ό νεοελληνιστής πρέπει να γνωρίζει σε επίπεδο βασικό όλες τις μορφές τής ελληνικής γλώσσας, αν και, φυσικά, ως αντικείμενο τής καθημερινής δουλειάς του θά ασχολείται μόνο με τή νεοελληνική γλώσσα από τόν 10-11ο αιώνα. Θά ασχολείται λοιπόν με την πρώιμη μορφή τής νεοελληνικής, επειδή θά πρέπει να

σπουδάζει τή λεγόμενη «βυζαντινή δημόδη λογοτεχνία», καί θά πρέπει νά γνωρίζει τή σύγχρονη γλώσσα στίς δύο μορφές της, τήν καθαρεύουσα καί τή δημοτική.

Άλλά γιά νά φτάσει νά κατέχει αυτές τίς δύο μορφές, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ γνώση τῆς κλασσικῆς γλώσσας, τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς καί τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς καί, φυσικά, τῆς ἀρχαϊστικῆς παράδοσης. Καί ἐπίσης θά πρέπει νά γνωρίζει τά βασικά χαρακτηριστικά τῶν κυριότερων νεοελληνικῶν διαλέκτων.

Πῶς θά ἦταν δυνατό νά μελετήσουμε τό Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἄκρίτα, τόσο στή δημόδη μορφή τοῦ χειρογράφου Ἐσκοριάλ ὅσο καί στίς διασκευές στήν ἀρχαίζουσα γλώσσα, ἢ τό Χρονικόν τοῦ Μορέως ἢ τά ἔμμετρα μυθιστορήματα τῶν 14ου καί 15ου αἰώνων, ἂν δέν γνωρίζουμε τήν πρῶιμη νεοελληνική γλώσσα, ὅπως καί τήν ἀρχαίζουσα γραπτή γλώσσα τῶν πρῶτων αἰώνων τῆς χιλιετηρίδας; Πῶς θά μπορούσαμε νά μελετᾶμε καί νά χαιρόμαστε τήν ποίηση τοῦ Κάλβου χωρίς νά ἔχουμε στό νοῦ μας ὅλες ἡ σχεδόν ὅλες τίς φάσεις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας; Πῶς θά μπορούσαμε νά ἐκτιμοῦμε καί νά ἀξιολογοῦμε τήν τέχνη τοῦ Παπαδιαμάντη χωρίς νά κατέχουμε τήν καθαρεύουσα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ περασμένου αἰώνα, ὅπως καί κάποια στοιχεῖα τῆς διαλέκτου τῆς Σκιάθου; Καί τό ἔργο τοῦ Καβάφη, πού κατά κάποιον τρόπο φαίνεται νά μήν παρουσιάζει πολλές δυσκολίες γιά τή μετάφραση, γιατί πρόκειται οὐσιαστικά γιά μιᾶ «ποίηση ἀπό ἰδέες», δέ θά ἦταν δυνατό νά ἐκτιμᾶται ἀπό τούς ξένους, πού ἔχουν μάθει μόνο τήν ὁμιλουμένη σύγχρονη δημοτική καί δέ γνωρίζουν τήν καθαρεύουσα.

Ἡ ἐμπειρία πολλῶν νεοελληνιστῶν εἶναι παρόμοια. Ἄρχισαν νά σπουδάζουν τήν κλασσική γλώσσα καί τόν ἀρχαῖο πολιτισμό. Ὁ καθηγητής RODRIGUEZ ADRADOS μᾶς λέει: «Σιγά-σιγά ἔφτασα στό συμπέρασμα, ἀκόμα καί ἀπό τήν προσωπική μου ἐμπειρία, ὅτι ὑπάρχει μιᾶ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι γιά ἐκείνους, πού ἀρχίσαμε τή γνωριμία τῆς Ἑλλάδας ἀπό τήν ἀρχαιότητα, αὐτή ἦταν μιᾶ ἀνακάλυψη στήν ὁποία φτάσαμε βαθμιαῖα.»⁴

Ἡ καθηγήτρια ALICIA VILLAR LECUMBERRI γράφει πῶς «Οἱ Ἴσπανοί, πού σήμερα ἀσχολοῦμαστε μέ τή νεοελληνική γλώσσα, φτάσαμε σ' αὐτήν, ἀφοῦ εἶχαμε σπουδάσει τήν κλασσική γλώσσα»⁵.

Ἐμεῖς μπορούμε νά προσθέσουμε, πῶς ἡ γνώση τῆς ἀρχαίας γλώσσας μᾶς διευκόλυνε οὐσιαστικά στήν ἐκμάθηση τῆς νέας. Αὐτή ἡ γνώση ὄχι μόνο διευκολύνει τήν ὀρθογραφία, γιατί στίς περισσότερες δυτικές χῶρες διδάσκεται ἡ ὀνομαζόμενη ἐρασμαϊκή προφορά (καί αὐτό ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἂν συμφωνοῦμε ἢ ὄχι μ' αὐτήν τήν προφορά). Διευκολύνει, ἐπίσης, τήν κατανόηση πολλῶν φαινομένων, πού ὑπάρχουν στή νέα γλώσσα. Καί διευκολύνει, πρό πάντων, τή γέννηση τῆς ἀγάπης πρός τήν ἑλληνική γλώσσα σέ ἄλλες περιόδους τῆς ἐξέλιξής της. Ὅπως πολύ σωστά τό λέει ἡ Διάννα Βόβολου: «Τά ἑλληνικά δέ μαθαίνονται ὁποιαδήποτε μέρα. Θέλουν χρόνο, ἀγάπη, πάθος»⁶.

Ἐχοντας ὑπόψη τήν πραγματικότητα μιᾶς γλώσσας, πού ἔχει μιᾶ τόσο μακρά ἱστορία καί πού παρουσιάζει τόσο ποικίλες μορφές, στό σχέδιο ἑνός Πτυχίου σέ Ἑλληνικές Σπουδές (LICENCE EN ÉTUDES GRECQUES), πού παρουσίασε τό Κέντρο Βυζαντινῶν καί Νεοελληνικῶν Σπουδῶν στή Φιλοσοφική Σχολή, συμπεριλαμβάνονται στό πρόγραμμα τῶν σπουδῶν τά ἀκόλουθα γλωσσικά μαθήματα: Ἀρχαία ἑλληνική γλώσσα (6

έξάμηνα), Είσαγωγή στή βιβλική κοινή (1 έξάμηνο), Είσαγωγή στή μεσαιωνική ελληνική (1 έξάμηνο), Είσαγωγή στή νεοελληνική γλώσσα (1 έξάμηνο). Κάθε έξάμηνο έχει 6 ώρες τήν εβδομάδα. Έτσι προσφέρεται στό φοιτητή ή δυνατότητα όχι μόνο νά γνωρίσει τήν κλασσική γλώσσα, αλλά, επίσης, νά εισέλθει έστω καί βασικά σέ άλλες μορφές τής γλώσσας. Συνεπώς, θά εΐναι σέ θέση, άργότερα, νά ειδικευτεί σέ μία από αυτές τς μορφές.

Οί λογοτεχνικές σπουδές σ' αυτό τό πρόγραμμα συμπεριλαμβάνουν τήν άρχαία ελληνική λογοτεχνία (4 έξάμηνα) καί εισαγωγικά μαθήματα στή βυζαντινή καί τή νεοελληνική λογοτεχνία (1 έξάμηνο γιά κάθε μάθημα). Σχετικά μέ τήν ιστορία, προσφέρονται 4 έξάμηνα άρχαίας ιστορίας, ένα έξάμηνο βυζαντινής ιστορίας καί ένα νεοελληνικής ιστορίας.

Πάντοτε σχετικά μέ τήν μακρά ιστορία τής ελληνικής γλώσσας θά θέλαμε νά μνημονεύσουμε τήν έμπειρία μας. Όπως τό έχουμε πεΐ σέ άλλες εύκαιρίες, ό δρόμος μας άλλαξε από τήν κλασσική φιλολογία πρός τό νεοελληνικό πολιτισμό. Άλλά πώς; Όταν σπουδάσαμε άρχαία ελληνική γλώσσα καί λογοτεχνία στή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Χιλής, πρώτα πρώτα προκάλεσε τό ενδιαφέρον μου ή νεοελληνική γλώσσα. Μελετούσαμε τή λατινική γλώσσα καί τήν εξέλιξή της, τό πώς διαμορφώθηκε σέ διάφορες νεολατινικές γλώσσες, καί πιό συγκεκριμένα πώς «έγινε ισπανική γλώσσα» σέ μία περιοχή τής Ίβηρικής Χερσονήσου. Αναρωτηθήκαμε: «Τί έγινε μέ τήν άρχαία ελληνική γλώσσα», καί, όπως χάρη στό Θεό, ό καθηγητής άρχαίων ελληνικών ήταν Έλληνας, ό άείμνηστος δάσκαλός μας Φώτιος Μαλλέρος, είχαμε μία «ζωντανή μαρτυρία» γιά τήν επιβίωση τής ελληνικής γλώσσας. Άρχικά, λοιπόν, τό ενδιαφέρον μας ήταν μάλλον γλωσσολογικό, επιστημονικό. Άλλά όταν έπese στά χέρια μας τό μυθιστόρημα "ό Χριστός ξανασταυρώνεται", μεταφρασμένο από τά γαλλικά, άνακαλύψαμε ένα άγνωστο καί θαυμάσιο κόσμο. Τήν ίδια έποχή, είχαμε τήν εύκαιρία νά παρευρεθοΰμε σέ μία διάλεξη ενός διακεκριμένου Έλληνα, του κ. Γεωργίου Ραζή, καί ό όμιλητής διάβασε, σέ δική του μετάφραση, τό ποίημα «Δέησις» του Καβάφη. Ήταν ή πρώτη επαφή μας μέ έναν ως τότε έντελώς άγνωστο ποιητή στήν ισπανική γλώσσα. Άνοιχτηκε επίσης άλλος κόσμος. Τό γλωσσολογικό ενδιαφέρον μετατράπηκε σέ λογοτεχνικό. Τώρα θέλαμε νά μάθουμε τή νεοελληνική γλώσσα γιά νά γνωρίσουμε στό πρωτότυπο έργα δύο μεγάλων δημιουργών καί άλλων λογοτεχνών, γιατί έπρεπε νά υπάρχουν άλλοι, έπρεπε νά υπάρχει ένας πνευματικός κόσμος, όπου ήταν δυνατό νά γεννηθοΰν έργα σάν τών Καζαντζάκη καί Καβάφη.

Λίγο-λίγο γνωρίσαμε τούς μεγάλους ποιητές, τούς Σολωμό, Κάλβο, Παλαμά, Σικελιανό, Σεφέρη, Έλύτη, Ρίσο, Βάρναλη, Καρυωτάκη, καί μετά τούς Βαφόπουλο, Άναγνωστάκη, Παπατσώνη, Βαρβιτσιώτη καί άλλους, χωρίς νά χάσουμε τόν άρχικό θαυμασμό γιά τόν Καζαντζάκη καί τόν Καβάφη, πού αντίθετως μεγάλωσε μέ τό πέρασμα τών χρόνων.

Καί πέτυχα νά παραγγείλω καί νά διαβάσω τς "Δοκιμές" του Σεφέρη καί νά προσπαθήσω νά παρακολουθήσω τή διαιγνή καί όξυδερκή σκέψη του ποιητή γύρω σέ λογοτεχνικά θέματα, πού μās ένδιέφεραν. Τράβηξε τήν προσοχή μου εκείνη ή γνώμη του γιά

τούς τρεις ποιητές πού «δέν ἤξεραν ἑλληνικά»⁷. Αυτό τό ἔγραψε ὁ ποιητής τῆς Ἰωνίας τό 1936. Ἐμεῖς τό διαβάσαμε τριάντα χρόνια μετά, καί πολλά χρόνια μετά φτάσαμε στό συμπέρασμα πώς αὐτοί οἱ τρεῖς ποιητές ἤξεραν ἑλληνικά καί τά ἤξεραν καλά. Τό 1936 ὁ Σεφέρης δέν εἶχε στή διάθεσή του ὀρισμένα στοιχεῖα, πού ἀργότερα εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας. Νομίζω πώς αὐτό πού φοβόταν νά μήν ξέρει καλά ὁ Σολωμός ἦταν ἡ ἀρχαῖζουσα γλῶσσα τῆς ἐποχῆς του. Καί ὅσον ἀφορᾶ τόν Κάλβο καί τόν Καβάφη, ὀρισμένα γραπτά τους πού δημοσιεύθηκαν κατά τή δεκαετία τοῦ ἐξήντα καί τώρα τελευταῖα, δείχνουν σ' αὐτούς ὄχι μόνο πλήρη γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλά καί ἕνα ἀντικειμενικό κριτήριό γιά νά κρίνουν τήν πραγματικότητα τῆς γλώσσας, κριτήριό πού εἶναι ἀληθινά ἀξιοθαύμαστο ἂν ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι κατά τό 1822, στήν περίπτωση τοῦ Κάλβου, δέν ὑπῆρχαν ἀκόμα οἱ ἀρχές τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης· ἢ στήν περίπτωση τοῦ Καβάφη ἀκόμα δέν εἶχαν διαδοθεῖ οἱ διδασκαλίες τοῦ FERDINAND DE SAUSSURE, πού δημοσιεύθηκαν ἀπό τούς μαθητές του ὕστερα ἀπό τό θάνατό του.

Τά ἄρθρα τοῦ Καβάφη γιά «Τόν καθηγητή BLAKE περί τῆς νεοελληνικῆς», καί γιά τά βιβλία «Ἐκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» τοῦ Πολίτου, «Καρπαθιακά δημοτικά ἄσματα» τοῦ Μιχαηλίδου καί «GRAMMAIRE DU GREC MODERNE» τοῦ PERNOT, εἶναι ἀξιοθαύμαστα, τόσο γιά τίς γνώσεις, πού δείχνει ὁ ποιητής ὅσο γιά τήν ἀντικειμενικότητα μέ τήν ὁποία ἀντιμετωπίζει τά γλωσσολογικά φαινόμενα, σέ μιᾶ ἐποχή, ὅταν ἀκόμα οἱ προκαταλήψεις σχετικά μέ τή γλῶσσα ἦταν ἔντονες. Θά ἤθελα νά μνημονεύσω ἐδῶ τά τελευταῖα λόγια τοῦ ἄρθρου «Ὁ καθηγητής BLAKE περί τῆς νεοελληνικῆς», δημοσιευμένο τό 1891. Ἐπαινώντας τά σχόλια τοῦ BLAKE γιά τή μετάφραση τοῦ Ἀμλέτου ἀπό τόν Πολυλά καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζει ὁ Blake τή σπουδή τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, γράφει ὁ Καβάφης: «Ὅτι οἱ κόποι τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν, οἵτινες σπουδάζουσι τήν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς πρέπει νά σπουδάζηται, δηλαδῆ, οὐχί ὡς γλῶσσα νεκρά, ἀλλά ὡς ζῶσα καί πλήρης ἀκμῆς, ὅτι οἱ κόποι αὐτῶν, λέγω, δέν εἶναι μάταιοι, λαμβάνομεν ἐνίοτε τρανάς ἀποδείξεις, οἷα ἡ ἐσχάτως δηλωθεῖσα ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου τῆς Πανεπιστημιακῆς Σχολῆς τοῦ Λίμπερπουλ νά συστήσῃ τάξιν διὰ τήν διδασκαλίαν τῆς νεοελληνικῆς καί νά προσλάβῃ διὰ τήν τάξιν ταύτην Ἑλληνα διδάσκαλον»⁸. Τό ἄρθρο γιά τή Γραμματική τοῦ PERNOT μᾶς δείχνει ἕναν Καβάφη, πού γνωρίζει κείμενα τῶν Βηλαρᾶ, Ψυχάρη, Πάλλη, Τριανταφυλλίδη, Φιλῆνδα, DAWKINS, τή Γραμματική τοῦ Σοφianoῦ, πού ἐξέδωσε ὁ LEGRAND τό 1870 καί τή Γραμματική τοῦ PORTIUS, πού ξανατύπωσε ὁ WILHELM MEYER τό 1889, μεσαιωνικά κείμενα, ὅπως τό «Χρονικόν τοῦ Μορέως», συλλογές δημοτικῶν τραγουδιῶν, στοιχεῖα γιά διαλέκτους, ὅπως τήν κυπριακή, τήν ποντιακή. Ἐξετάζει μέ πλήρη ἀντικειμενικότητα τίς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα, τίς ἐπιβεβαιώνει κάποτε μέ τίς δικές του γνώσεις καί τήν προσωπική του ἐμπειρία καί, ἐπίσης, προσθέτει πολλά καί σωστά παραδείγματα σέ ἐκεῖνα, πού παραθέτει ὁ PERNOT⁹.

Ὅσον ἀφορᾶ τόν Κάλβο, ὅλοι ξέρουμε πώς ἔχουν γραφεῖ πολυάριθμες σελίδες γιά τό θέμα τῆς γλώσσας τῶν Ὠδῶν. Πολλές εἶναι οἱ ἐνδιαφέρουσες μελέτες, πού ἔχουν δημοσιευτεῖ καί μεταξύ τους διακρίνονται οἱ ἐξαιρετικές ἐργασίες τῶν Ἀνδριώτη, Κουρμούλη καί Μαστροδημήτρη. Κάποιοι μελετητές καί σχολιαστές μίλησαν γιά λάθη,

ακόμα και για τρομερά και άσυγχώρητα λάθη. Είπώθηκε ότι ο Κάλβος δέν ήξερε τή δημοτική. Άλλά ή Νεοελληνική Γραμματική πού, σέ περίληψη, σύνταξε ό ποιητής, άποδείχνει τό αντίθετο. Δημοσιεύτηκε στό Λονδίνο τό 1822 στόν τόμο Συγκριτική Γραμματική τών άρχαίων και νεότερων γλωσσών του FREDERICK NOLAN και παρουσιάστηκε στό έλληνικό κοινό άπό τό περιοδικό “Περίπλους”, μαζί μέ τά Καλβικά Κατάλοιπα του άείμνηστου καλβιστή Γεωργίου Ζώρα, μέ επίμελεια τών Γεράσιμου Ζώρα και Γιώργου Άνδρειωμένου¹⁰. Μās φαίνεται άξιοθαύμαστη ή άντικειμενικότητα του ποιητή. Περιγράφει τήν πραγματικότητα τής γλώσσας, όπως τό κάνει ή σύγχρονη γλωσσολογία. Για παράδειγμα γράφει πώς ή έλληνική γλώσσα «εις τά ίσοσύλλαβα όνόματα εις -ιον, άπορρίπτει τό τελικόν -ον, δημιουργούσα άλλα κατά τήν αύτήν άναλογίαν εις -ι. Εις τά άνισοσύλλαβα χρησιμοποιεί τήν αίτιατικήν πληθυντικού και τήν αίτιατικήν του ένικού διά τήν νέαν όνομαστικήν του άρσενικού και του θηλυκού». Και παραθέτει πολλά σαφή παραδείγματα, όπως τά ούσιαστικά άνρνί, παιδί, ποτήρι, μοναστήρι, κερι, κρασί, κλειδί, χαρτί άμπέλι, κ.ά. κανόνας, άέρας, πατέρας, φύλακας, πίνακας, κ.ά. θυγατέρα, σάρκα, σφήκα, πέρδικα, φτερούγα, νύκτα, κ.ά.

Και όπως έγραφε ό Γεώργιος Ζώρας, άπό τήν πλούσια παράθεση παραδειγμάτων, «συνεπάγεται ότι ό Κάλβος έγνώρισεν άρκούντως τήν δημοτικήν, άκόμη δέ και τούς πλέον λαϊκούς τύπους, τότε έν χρήσει, τινές τών όποιών άνήκουν εις καθαρώς τοπικά ιδιώματα»¹¹.

Είται επίσης άξιοσημείωτη ή σύμπτωση, πού πετυχαίνει ό ποιητής και ή σαφήνεια και ή ακρίβεια τής έκθεσής του, όπως τό ύπογραμμίζει και ό Ζώρας. Ό Κάλβος άγαπούσε βαθιά τήν έλληνική γλώσσα και τήν έβλεπε σά μία θαυμάσια ιστορική συνέχεια, όπως λέει στην άρχή τής σύντομης Γραμματικής του: «Προχωρούμε εις τήν έξέτασιν τής Νέας Έλληνικής, τής διαλέκτου τούτης τής Άρχαίας Έλληνικής, ήτις καλλιεργείται τώρα εις βαθμόν, όστις τής παρέχει τό δικαίωμα νά εύρίσκεται ύψηλά εις τό επίπεδον τών πλέον προηγμένων ζωών γλωσσών»¹². Διακρίνει σωστά τίς μορφές, πού παίρνει ή έλληνική γλώσσα άνάμεσα στους αίώνες.

Οί ίδιες οί Ύδες και ό «Πίναξ λέξεων και φράσεων», πού σύνταξε ό ποιητής για τούς άναγνώστες τών ποιημάτων του, άποτελοϋν άλλη μία άπόδειξη αύτης τής γνωριμίας και αύτης τής άγάπης. Στόν «Πίνακα», ό ποιητής προσπαθεί νά δώσει στους φιλέλληνες Εύρωπαίους τή σημασία όρισμένων λέξεων τής νεοελληνικής γλώσσας. Οί έξηγήσεις είται ακριβεΐς και χρήσιμες και κάποτε και συγκινητικές και ώραιες, όπως στα λήμματα «νηρηΐδες, εια μάλα, βασιλεύω, σπλάχνον»¹³.

Ό Κάλβος κατείχε καλά και τήν άρχαΐζουσα γλώσσα τής έποχής όπως δείχνουν ή μετάφραση τών Ψαλμών, πού χάρη στόν καθηγητή Δάλλα μπορούμε μέ συγκίνηση νά τή χαρούμε, και οί σελίδες άπό τά Άνέκδοτα τετράδια τών παραδόσεων φιλοσοφίας του Κάλβου, πού παρουσίασε πρόσφατα ό Παναγής Άληπράντης¹⁴.

Γιατί πήρε ό Κάλβος στοιχεΐα άπό διάφορες έποχές και μορφές τής έλληνικής γλώσσας. Τολμάμε νά πούμε ότι και έδω, όπως σέ άλλα επίπεδα, άντικατοπτρίζεται ή «καλβική ματιά», ό ειδικός τρόπος μέ τόν όποιο ό ποιητής κοιτάζει και βλέπει τά πράγματα, εκείνο τό βλέμμα, πού κοιτάζει τόν κόσμο διά μέσου του πρίσματος του αιώνιου.

Αυτό τό ἀληθινό θαῦμα, μέ τή διπλή ἔννοια MERVEILLE καί MIRACLE - πού εἶναι ἡ ἑλληνική γλῶσσα, ἀποτελεῖ κάτι τό αἰώνιο, αἰώνιο, φυσικά, μέσα στό μέτρο τῶν ἀνθρώπων πραγματικότητων. Ἐκατοντάδες γενεές, χιλιάδες χρόνια ἔχουν περάσει, καί ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἐξακολουθεῖ νά ζῇ, πάντοτε ἡ ἴδια καί πάντοτε ἐν ἐξελίξει. Δέν εἶναι σπάνιο, λοιπόν, τό γεγονός, ὅτι ὅταν ὁ Κάλβος θέλησε νά τραγουδήσει ὑψηλά θέματα, εἰδωμένα ἀπό ἕνα πρίσμα αἰωνιότητας, ἀποφάσισε νά χρησιμοποιήσει τόν ὀλόκληρο θησαυρό τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀντλώντας στοιχεῖα ἀπό τά ποικίλα πλοῦτη της, ἀπό τόν ἀρχαῖο, τό μεσαιωνικό καί νεότερο πλοῦτο της.

Ὁ ποιητής Βρεττάκος γράφοντας γιά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο «φτιάχνουν τή γλῶσσα τους» ὁ Καβάφης καί ὁ Κάλβος, λέει: «Ὁ Κάλβος, ὅπως καί ὁ Καβάφης, ἀποτελοῦν ἀπτή ἀπόδειξη τῆς διαχρονικότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας». Καί θά λέγαμε πῶς ὁ Κάλβος, δηλαδή τό ἔργο του, ἀποτελεῖ ἀπτή ἀπόδειξη τῆς αἰωνιότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ ἴδια ἡ γλῶσσα τοῦ Κάλβου ἀποτελεῖ μιὰ προσπάθεια αἰωνιότητας.

Ἀπό πολύ μακριά, μακριά στή γεωγραφία καί μακριά στό πολιτιστικό περιβάλλον, στή Χιλή, παρακολουθήσαμε τήν τελευταία φάση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Καί, φυσικά παρακινημένοι ἀπό τήν ἀγάπη πρός τήν Ἑλλάδα, τό ὄνειρό μας ἦταν νά δοῦμε καμιά φορά τήν ἀναγνώριση καί τήν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς. Καί χαρήκαμε βαθιά, ὅταν ἐγινε πραγματικότητα αὐτή ἡ καθιέρωση. Ἀλλά αὐτό δέ μᾶς ἐμποδίζει νά ἀγαπᾶμε ὅλες τίς ἄλλες μορφές τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, νά θεωροῦμε ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα γονιμοποίησε καί γονιμοποιεῖ τόν παγκόσμιο λόγο, τόν παγκόσμιο πολιτισμό, διὰ μέσου ὧν τῶν μορφῶν της.

Καί τέλος, νά ξέρετε, κυρίες καί κύριοι, ὅτι ἐκεῖ μακριά, στή χώρα τῆς Γῆς τοῦ Πυρός καί τοῦ Νησιοῦ τοῦ Pascua, τό Κέντρο Βυζαντινῶν καί Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ «Πανεπιστημίου Χιλῆς» προσφέρει τρία ἐξωπανεπιστημιακά μαθήματα νεοελληνικῆς γλώσσας στό κτίριο τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητας γιά παιδιὰ ἑλληνικῆς καταγωγῆς, γιά Ἑλληνες ἐνηλίκους καί γιά Χιλιανούς ἐνηλίκους καί δύο μαθήματα μέσα στό πανεπιστημιακό πρόγραμμα: ἕνα μάθημα ἀρχαίας ἑλληνικῆς καί ἕνα νέας ἑλληνικῆς.

Αὐτό ἀποτελεῖ τήν ταπεινή μας συμβολή στήν ἐργασία γιά τή διατήρηση καί τή διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Καί σχετικά μέ τή διεθνοποίηση τῆς ἑλληνικῆς, αὐτό εἶναι, χωρίς ἀμφιβολία, κάτι δύσκολο, ἴσως πολύ δύσκολο, ἀλλά εἶναι κατορθωτό. Θέλει φυσικά, θέληση, ἀγῶνα, κόπους, θυσίες καί πίστη.

Καί ὅσοι ἀγαπᾶμε τήν Ἑλλάδα, ἀπό ὅλα τά πέρατα τῆς γῆς, ἀπό ὅλα τά σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, θά συμβάλλουμε σ' αὐτόν τό σκοπό, μέ τίς περιορισμένες μας ἰκανότητες, ἀλλά καί μέ ὅλη μας τήν καρδιά. Εὐχαριστῶ πολύ!

Βιβλιογραφία

1. Jean Psichari: *Études de philologie néo-grecque. Recherches sur le développement historique du grec*, Bibliothèque de l'École des Hautes Etudes, Fasc. 92, Paris, 1892, σελ. III.

2. Henri Tonnet: *Histoire du grec moderne. La formation d'une langue*, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, L'Asiathèque, Paris, 1993, σελ. 168.

3. John Chadwick, *Le déchiffrement du Linéaire B. Aux origines de la langue grecque*, Paris, 1972.

4. F. Rodríguez Adrados: «El griego moderno en la España actual», στὸν τόμο *Hellas. Griego: lengua y cultura*, Fundación Actilibre, Madrid, 1995, σελ. 17.
5. Alicia Villar Lecumberri: «El griego moderno: la lengua que me preocupa», στὸν τόμο *Hellas. Griego: lengua y cultura*, σελ. 17.
6. Diana Bóbolu: «Ventajas y desventajas del hispanófono estudiante de griego moderno», στὸν τόμο *Hellas. Griego: lengua y cultura*, σελ. 111.
7. Γ. Σεφέρης: «Ἀπορίες διαβάζοντας τὸν Κάλβου», *Δοκιμές*, Γ' ἔκδοση, 1 τόμος, σελ. 63.
8. Κ.Π. Καβάφης: «Ὁ καθηγητὴς Blake περὶ τῆς νεοελληνικῆς», Κ.Π. Καβάφη, Πεζά, Παρουσίαση, σχόλια Γ. Παπουτσάκη, Ἀθήνα, 1963, σελ. 42.
9. Κ.Π. Καβάφης: «Hubert Pernot Grammaire du grec moderne» Κ.Π. Καβάφη, Πεζά, ἔκδ. Παπουτσάκη, σελ. 195 κ.ἄ.
10. Γ.Θ. Ζώρας: «Καλβικά παραλειπόμενα», στὸ περιοδικό *Περίπλους*, ἀρ. 20, 1989, Ζάκυνθος, ἐπιμέλεια Γ. Ζώρα καὶ Γ. Ἀνδρειωμένου.
11. Γ.Θ. Ζώρας: «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ» (τοῦ Κάλβου), στὰ «Καλβικά παραλειπόμενα», *Περίπλους*, ἀρ. 20, σελ. 255.
12. Α. Κάλβος: «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ», στὰ «Καλβικά παραλειπόμενα» τοῦ Γ.Θ. Ζώρα, σ. 257
13. Α. Κάλβος: «Πίναξ λέξεων καὶ φράσεων», στὸν τόμο τοῦ Γ.Θ. Ζώρα: *Κάλβου Ὄδαί μετὰ τῆς πρώτης γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ ST. JULIEN καὶ PAUTHIER DE CENSAY*, Ἀθήναι, 1962, σελ. 134-140.
14. Οἱ Ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ὑπὸ Ἀνδρέα Κάλβου, Εἰσαγωγή-Σχόλια Γιάννη Δάλλα, Νεφέλη, Ἀθήνα, 1990 (ἐπανέκδοση). Παναγῆς Ἀληπράντης: «Ἄγνωστα τετράδια τῶν παραδόσεων Φιλοσοφίας τοῦ Α. Κάλβου, Τὸ Δέντρο, ἀρ. 67-68, 1992, σελ. 14-36.
15. Τῆ διαχρονικότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας τὴν ὑπογραμμίζει ὁ SAUL TOVAR στὸ βιβλίον *BIOGRAFIA DE LA LENGUA GRIEGA SUS 3000 ANOS DE CONTINUIDAD*, Κέντρο Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, SANTIAGO DE CHILE, 1990, 388 σελίδες.

SUMMARY

The Neohellenist and the diverse sorts of the Greek language

The reality of the Greek language shows us three aspects: its long-time history of almost 3.500 years as written language, its infinite richness and its different ways in which it was and it is used. The limitations of man's capacities and the human life's brevity make impossible to a sole person to deal with all the variants of Greek language - from the homeric language to the modern dimotiki and katharevusa. So, specialization is needed. There are specialists in Homer, in biblical Greek, in medieval Greek, etc. We think that the Neohellenist must handle fluently the varied kinds of the Greek language since the X-XI century. But also he must know the basis of all the other variants - the former ones. In order to achieve a better appreciation of Kalvos, Papadiamendis and Kavafis' work, these variants must be known, and also the katharevusa besides common Neogreek. In the case of Kalvos, knowledge of very earlier Greek is required. This poet - as shown on his «Neohellenic Grammar» (1822), perfectly knew the dimotiki, but he wanted to use in his «Odes» the diverse kinds of Greek from the old ones to contemporary ones. The project of «Licence en Culture Néo-hellénique» of the Center of Byzantine and Modern Greek Studies of the Universidad de Chile, includes the study of Classic Greek and introductory courses of Medieval and Modern Greek.

Miguel Castillo Didier

«Η ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ»

τῆς ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ*

Ἡ ποντιακή διάλεκτος ἔχει ὡς βάση τὴν ἰωνική, δὲν εἶναι ὅμως ἀμιγῆς ἰωνική, ἀλλὰ μικτή, δηλ. ἔχει στοιχεῖα λεξικολογικά καὶ φωνολογικά καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης ἀρχαιότερης μορφῆς τῶν διαλέκτων, ὅπως εἶναι ἡ ἀττική, ἡ δωρική καὶ ἡ αἰολική.

Πρῶτος, πού μνημόνευσε καὶ ἔκανε γνωστή τὴν ὑπαρξὴ τῆς ποντιακῆς εἶναι ὁ Μητροπολίτης Θεσ/νίκης Εὐστάθιος (1175 μ.Χ.). Ἐπίσης κατὰ τὸ 12ο αἰ. ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε βιβλίον γιὰ τῆς διαλέκτους Ἀττική, Δωρική, Ἰωνική καὶ Αἰολική καὶ ἀναφέρει ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Πόντου χρησιμοποιοῦν τὴν ἰωνική.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ γύρω στὸν 7ο π.Χ. αἰ. οἱ Μιλήσιοι ἱδρυσαν ἀποικίες στὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Αὐτές ἦταν: ἡ Σινώπη, ἡ Ἀμισός (Σαμψούντα), ἡ Τραπεζοῦντα καὶ τὰ Κοτύωρα (Ὀρντοῦ).

Ἡ διάλεκτος τῶν Μιλησίων διαμορφώθηκε σὲ μικτὴ μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰῶνων καὶ τὴν κοινὴ συμβίωση καὶ φυλετικὴ σύμμιξη.

Ἀργότερα ἡ ποντιακὴ διάλεκτος ἀναμείχθηκε μὲ τῆς διαλέκτους τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἀρκάδων, πού ἐγκαταστάθηκαν στὶς πόλεις τοῦ Πόντου.

Ὁ Περικλῆς τὸ 437 π.Χ. ἐγκατέστησε Ἀθηναίους ὡς κληρούχους στὴ Σινώπη καὶ στὴν Ἀμισὸ καὶ αὐτοὶ μιλοῦσαν τὴν ἀττικὴν διάλεκτο, πού βρισκόταν τότε σὲ πλήρη ἀκμῆ. Οἱ Ἀρκάδες τὸ 371 π.Χ. ἐγκαταστάθηκαν στὴν Τραπεζοῦντα τοῦ Πόντου. Αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ προγόνους, πού κατὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων ἦρθαν στὴν Ἀρκαδίαν περίπου τὸ 1100 π.Χ. Οἱ κάτοικοι τῆς Τραπεζοῦντας τοῦ Πόντου, πού ἦταν ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν ἴδια πόλιν, τοὺς δέχθηκαν φιλικά, ἔζησαν μαζὶ τοὺς μὲ ἀποτέλεσμα ἡ διάλεκτος αὐτῶν νὰ ἔχει λίγες διαφορὲς ἀπὸ τὴ γνωστὴ δωρική.

Σύμφωνα μὲ πληροφορίες τοῦ Παιουσανία (Περικλητής, 2ος μ.Χ. αἰ.) οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδικῆς Τραπεζοῦντας, πού βρισκόταν κοντὰ στὴν σημερινὴ Καρύταινα, ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ νὰ πλεύσουν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα τοῦ Πόντου, ὅταν οἱ Θηβαῖοι ἱδρυσαν τὴ Μεγαλόπολη στὴν Πελοπόννησο.

Ὡς τὴν ἐμφάνιση τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου οἱ Ἕλληνες τοῦ Πόντου δὲν εἶχαν ἓνα ἐνιαῖο κράτος, ἀλλὰ κάθε πόλιν ἑλληνικὴ ἀποτελοῦσε χωριστὸ κράτος, πού συχνὰ φιλονικοῦσε μὲ τὰ ἄλλα καὶ ἔφτανε πολλὲς φορὲς καὶ στὸν πόλεμον.

* Φιλολόγος-Ἐπίτιμος Λυκειάρχης Μέλος τῆς Διεθνούς Ἀκαδημίας πρὸς Διάδοσιν τοῦ Πολιτισμοῦ Ρώμης.

Τά στοιχεῖα πού ἔνωσαν τούς Ἕλληνες ὡς ἔθνος καί ὡς λαό ἔναντι τῶν ἄλλων ἦταν ἡ κοινή γλῶσσα καί τά κοινά θρησκευτικά καί ἄλλα ἔθιμα.

- Οἱ Πόντιοι διατήρησαν τήν προγονική τους γλῶσσα ὄχι γιά λόγους ἐμμονῆς στά πάτρια, ἀλλά διότι ἔζησαν ἀπομονωμένοι, δηλ. κυρίως γιά λόγους γεωγραφικούς, γιατί ὁ Πόντος βρίσκεται μακριά ἀπό τήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα, δηλ. τήν κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά καί ἀπό τή Μίλητο, τή Μητρόπολη τῶν Ποντίων, πού νωρίς καταστράφηκε ἀπό τούς Πέρσες (494 π.Χ.).

Ἵς τά χρόνια τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου οἱ Πόντιοι κατοικοῦσαν στίς παραλιακές πόλεις καί ἀσχολούνταν κυρίως μέ τή ναυτιλία, κατόπιν ὅμως μετακινήθηκαν καί στά μεσόγεια τοῦ Πόντου καί ἀσχολήθηκαν μέ τή γεωργία, κτηνοτροφία καί ἀργότερα μέ μεταλλευτικές ἐργασίες, ὅπως στήν Ἀργυρούπολη καί ἄλλοῦ.

Ἵταν στόν Πόντο διαδόθηκε ὁ Χριστιανισμός ἀπό τούς Πρωτοαποστόλους Πέτρο καί Ἀνδρέα, μπῆκε σ' αὐτόν (τόν Πόντο), καί ἡ Κοινή Ἀττική, δηλ. ἡ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων καί τῶν Ἀγίων Γραφῶν, στούς ἐπόμενους ὅμως αἰῶνες ἐπικράτησαν οἱ Ἀττικιστές.

Ἵσον ἀφορᾷ τήν ἐπίδραση τῆς Κοινῆς Ἀττικῆς στήν ποντιακή διάλεκτο, ἐπεκτάθηκε βέβαια αὐτή καί στίς κοιτίδες τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ὅμως δέν τίς ἐξαφάνισε, γιατί αὐτές ἐξακολουθοῦσαν νά χρησιμοποιοῦνται, ἀπό τούς ἐκχριστιανιζόμενους πληθυσμούς παράλληλα μέ τήν Κοινή.

Αὐτό συνέβει ἐντονότερα μέ τήν ποντιακή λόγω τῶν ἑλλιπῶν συγκοινωνιῶν καί τῶν δυσκολιῶν στήν ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων μεταξύ τους καί μέ τρίτους, γιατί ὁ Πόντος εἶναι χώρα ὄρεινή μέ πολλούς μεγάλους καί ὀρμητικούς ποταμούς καί ἡ ἐπικοινωνία διά ξηρᾶς τῆς μιᾶς πόλης μέ τήν ἄλλη ἦταν ἀδύνατη, ἐπειδὴ δέν ὑπῆρχε ἀνώτερη ἐξουσία γιά νά κατασκευάσει δρόμους καί νά τούς συντηρεῖ, ἀφοῦ κάθε πόλη ἀποτελοῦσε χωριστό κράτος.

Ἵπωςδῆποτε, μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων ἡ Ποντιακή δέχθηκε τήν ἐπίδραση τῆς Κοινῆς καί τῆς ὀμιλουμένης Μεσαιωνικῆς, πού ἀκολούθησε τήν Κοινή, ἀπό τήν ὁποία διατηρεῖ πολλά γλωσσικά στοιχεῖα.

Κατά τή Ρωμαιοκρατία (3ος π.Χ. αἰ. - 476 μ.Χ.) καί τούς πρώτους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δέχθηκε ἡ Ποντιακή πολλές λατινικές λέξεις καί ὀρισμένες ἀρχαῖες ἑλληνικές μέσω τῆς Κοινῆς καί τῆς Μεσαιωνικῆς, ἐνῶ πολλές ἄλλες ἀναλλοίωτες ἀρχαῖες λέξεις καί φωνητικοί τύποι εἶναι κληρονομιά ἀπό τούς ἀρχαίους χρόνους.

Ἵπίσης κατά τούς μεσαιωνικούς χρόνους (476-1453) ἡ Ποντιακή πῆρε ἀριθμό λέξεων ἰταλικῶν (Ἑνετῶν καί Γενουατῶν) καί τούς τελευταίους χρόνους καί λίγες ρωσικές.

Οἱ περισσότερες ξένες λέξεις τῆς Ποντιακῆς εἶναι τουρκικές, πού μπῆκαν στή γλῶσσα κατά τούς χρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας.

Ἵπως ἀναφέρει ὁ γλωσσολόγος Καθηγητής Ν. Ἀνδριώτης, ὅλες γενικά οἱ γλῶσσες τοῦ κόσμου, πού προσλαμβάνουν λέξεις ξένης καταγωγῆς, τίς ἀφομοιώνουν. Τό ἴδιο ἐγινε καί μέ τήν ἑλληνική, δηλ. ἀφομοιώνονται οἱ ξένες λέξεις ἀπό τήν ἑλληνική Γραμματική, προσαρμόζονται δηλ. στή φθογγολογία καί παίρνουν ἑλληνική κατάληξη.

Κάθε όμιλούμενη γλώσσα ή διάλεκτος είναι κάτι τό συγκεκριμένο καί τό αίσθητό. Κάθε λέξη προφέρεται, όπως εκείνη τής εγχώριας γλώσσας, στην όποία πολιτογραφείται.

Δέν πρέπει βέβαια νά λησμονηθεί ότι ή γλώσσα μεταβιβάζεται από γενιά σέ γενιά από τίς μητέρες, οί όποτες διδάσκουν στά παιδιά τους τή γλώσσα τών προγόνων (Μεγάλη Έλλάς, Κάτω Έταλία). Έτσι καί οί Πόντιες μητέρες δέν γνώριζαν γενικά τήν τουρκική γλώσσα καί συνεπώς δέν δίδασκαν τουρκικές λέξεις στά παιδιά τους. Σύμφωνα μέ τήν τουρκική άπογραφή τοῦ 1965 (Peter Mackridge, Λέκτωρ Παν/μίου Όξφόρδης Μ. Βρετανία), ή όποία ήταν καί ή τελευταία, πού αναφέρθηκε στη μητρική γλώσσα, 4.535 κάτοικοι τοῦ Νομοῦ Τραπεζούντας δήλωσαν τήν ελληνική ως μητρική τους γλώσσα. Οί τρεῖς περιοχές πού συγκεντρώνουν σήμερα στην Τουρκία τούς περισσότερους ελληνόφωνους είναι: 1) Η πόλη Τόνια (Θοανία) καί 6 γειτονικά χωριά (Δ. τής Τραπεζούντας). 2) Έξι (6) χωριά στην περιοχή τών Σουρμένων (Α. τής Τραπεζούντας) καί 3) Σαράντα δύο (42) χωριά τής περιοχῆς (Çaykara) Τσάικαρα=Κατωχώριν, στην κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Όφη (Έπίσης Α. τής Τραπεζούντας).

Στή βόρεια ζώνη τοῦ Όφη τά περισσότερα χωριά ήταν τουρκόφωνα καί μουσουλμάνοι στό θρήσκευμα, ενώ στη νότια ζώνη μέ επίκεντρο τό Τσάικαρα όλα σχεδόν τά χωριά ήταν ελληνόφωνα, μουσουλμάνοι στό θρήσκευμα καί είναι άπόγονοι χριστιανών, πού έξισλαμίστηκαν όμαδικά γύρω στό 1700 (1680-1690).

Στήν περιοχή τοῦ Όφη οί περισσότεροι κάτοικοι (καί τά μικρά παιδιά) μιλοῦν ακόμη ελληνικά, αν καί χρησιμοποιοῦν καί τά τουρκικά, ιδίως όταν βρίσκονται μπροστά σέ άγνώστους. Επίσης οί Τονιαλήδες, έκτός από τούς Όφλήδες, μιλοῦν ως σήμερα τήν ποντιακή, όπως έχω διαπιστώσει από τά ταξίδια μου στις περιοχές αυτές.

Τό όφληδικο ιδίωμα έχει μεγάλη σημασία για τή μελέτη τής ποντιακῆς διαλέκτου, γιατί άποτελεῖ τήν ανατολικότερη περιοχή, όπου μιλιέται διαρκώς ή ελληνική από τά πανάρχαια χρόνια ως σήμερα καί έχει διασώσει όρισμένα άρχαία στοιχεία, πού έχουν εξαφανιστεῖ από άλλες διαλέκτους τής ελληνικῆς καί από άλλα ποντιακά ιδιώματα, όπως π.χ. ή χρήση τοῦ άπαρεμφάτου: αν εἶσες έρθεῖνε, εἶχαμ' ιδεῖνε σέ (αν εἶχες έρθει, θά σέ εἶχαμε δεῖ). Η έπιβίωση τοῦ άπαρεμφάτου είναι από τά πιό σημαντικά θέματα τής ελληνικῆς γλώσσας.

Στό λεξιλόγιο τό όφληδικο ιδίωμα έχει διαβρωθεῖ σέ μεγάλο βαθμό από τά τουρκικά, ενώ ή Γραμματική έχει μείνει σχεδόν ανέπαφη, π.χ. δουλεύω, τουρκικά Çalısmaκ, όφληδικο ιδίωμα τσαλισεύω, σώνω (τελειώνω), τουρκικά bitmek, όφληδικο ιδίωμα πιτεύω, μαζεύω, τουρκικά toplamaκ, όφληδικο ιδίωμα τοπλατεύω, άναζητῶ, ψάχνω, τουρκικά aramaκ, ποντιακά άραεύω καί κλίνεται όπως τό γνήσιο ελληνικό γυρεύω.

Η ποντιακή διάλεκτος είναι από τίς πιό άρχαίες ελληνικές διαλέκτους. Στην ποντιακή διάλεκτο υπάρχουν ιδιώματα κατά περιοχές: Άμισός, Σινώπη, Κερασούντα, Όρντοῦ, Νικόπολη, Άργυρούπολη, Σάντα, Όφη, Σούρμενα.

Η ποντιακή διάλεκτος είναι κληρονόμος πάρα πολλών αὐτούσιων ή άλλοιωμένων λέξεων τής άρχαίας ελληνικῆς π.χ. στοῦδ' (όστοῦν), ώτιν=αὔτι (οὔς - ώτός), λαλάτ'ς (λάας=πέτρα), φέγγον (φεγγάρι), κ.λπ.

Διατηρεῖ τὸ ἰωνικὸ οὐκί, ἔπειτα οὐχί, π.χ. ἔκι θέλω. Ἐπίσης τὸ ἰωνικὸ σύμπλεγμα -σπ ἀντί σφ. π.χ. σπάγω ἀντί σφάζω, σπιγγώ ἀντί σφιγγώ, τὸ ἰωνικὸ σ ἀντί τ π.χ. κοσσάρα ἀντί κοττάρα (κότα).

Διατηρεῖ τὸ ἀρχαϊκό-ω στὶς λέξεις πού ἡ νεοελληνικὴ τὸ μετέτρεψε σέ -ου π.χ. κωδῶνι (κουδούνι), ρωθῶνι (ρουθούνι).

Διατηρεῖται ἡ ἀρχαία προφορά -η ὡς -ε (προφερόταν καὶ μακρό) π.χ. νύφε (νύφη), ἀγάπεσα (ἀγάπησα), ἐπέρα (ἐπήρα), τίμεσον (τίμησον), πηγάδιν (πηγάδι), ζεμία (ζημία), ἄκλερος (ἄκληρος), ὁ κλέφτες, ὁ ψάλτες.

Ἐπὶ τὸν ἀρχαϊκὸν ἔξαιρέσεις π.χ. ποτήρ, χρήμαν, κ.λπ. καὶ αὐτὸ ὀφείλεται κυρίως στὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς, τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Διατηρεῖ ἀσυνίζητα τὰ φωνητικὰ συμπλέγματα -ιά π.χ. παιδία (παιδιά), καρδία (καρδιά), κοιλία (κοιλιά), χωρία (χωριά), λαλία. Ἀνεβάζει τὸν τόνο στὴν κλητικὴ π.χ. Ἄβρααμ, Νικόλα, γάμπρε, ὅπως τὰ ἀρχαῖα Δήμητερ, θύγατερ.

Τὸ ρῆμα λελεύω προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰωνικὸ λιλαίομαι=ἐπιθυμῶ.

Τὸ ποντιακὸ ρῆμα ὠριάζω = φυλάγω, προσέχω, παράγεται ἀπὸ τὸ λῆμμα ὦρα = φροντίδα, προσοχή. π.χ. ὠριάζω τὰ πρόγατα (φυλάγω τὰ πρόβατα). Βέβαια στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ δὲν ὑπάρχει τὸ ρῆμα, ἀπαντιέται ὅμως τὸ ἔτυμο ὦρα σύνθετο στὶς λέξεις θυρωρός, τιμωρός, ὀλιγωρῶ, κ.λπ.

Στὴν ποντιακὴ διατηρεῖται ἡ προστακτικὴ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου π.χ. ποῖσον (ποιήσον), χτίσον, φύλαξον, δέβασον, καθὼς καὶ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου, π.χ. κοιμήθετε, χάθετε, κ.λπ. Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες με, σε, ὅταν εἶναι ἀντικείμενα τοῦ ρήματος, ἔπονται τοῦ ρήματος, ὅπως στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά π.χ. πολλὰ ἀγαπῶ σε, ἀτός'κι θέλ'με.

Ἐπίσης ὁ σχηματισμὸς ἐπιθέτων θηλυκοῦ γένους σέ -ος, π.χ. ἡ ἔμορφος, ἡ ἄσκεμος, ἡ ἄκλερος.

Ἡ διατήρηση τῶν ἀντωνυμιῶν: ἐμός, τ' ἐμέτερον ἐμοῦν (= ἡμῶν).

Ἡ χρῆση τοῦ ἀπαρεμφάτου μέ καταχρηστικὲς προθέσεις πρὶν καὶ πριχού θυμίζει τὴ σύνταξή του στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μέ τίς προθέσεις πρὶν καὶ ὥστε, π.χ. Ἀθρώπ' πρὶν πεινασεῖναι, μαγειρεύ'νε. Πρὶν ἐρθεῖναι ὁ ποπάς, ὁ ψάλτες ἐρχίνεσεν νά ψάλλ' κ.λπ.

Ἡ ποντιακὴ διάλεκτος διατηρεῖ αὐτούσιες ἢ παραφθαρμένες ἀρχαῖες καὶ βυζαντινὲς λέξεις. Οἱ ρίζες τῆς διαλέκτου φτάνουν ὡς τὴν ὀμηρικὴ ἰωνικὴ. Στούς χρόνους τῶν Μιθριδατῶν (164-63 π.Χ.) καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (323-30 π.Χ.) ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διαδίδεται καὶ στὴν ἐνδοχώρα τοῦ Πόντου. Στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν (1204-1461) ἡ ποντιακὴ διάλεκτος παίρνει τὴν ὀριστικὴ τῆς μορφῆς. Τὰ βυζαντινὰ στοιχεῖα τῆς εἶναι πολλὰ. Αὐτὰ ὑπάρχουν στὴν Ἀκριτικὴ ποίηση, ὅπως καὶ στὴν ὀμιλούμενη τότε ποντιακὴ διάλεκτο.

Οἱ λόγοι, πού κατόρθωσε νά διατηρήσει τόσο πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς βυζαντινῆς, ὀφείλονται κυρίως σέ γεωγραφικοὺς καὶ ἱστορικοὺς λόγους.

Ὁ Πόντος κλεισμένος ἀπὸ πανύψηλα καὶ δύσβατα βουνὰ καὶ συνορεύοντας ἀπὸ βορρὰ μέ τὴν τρικυμισμένη σχεδὸν πάντοτε Μ. Θάλασσα ἦταν ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο Ἑλλαδικὸ χῶρο. Ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τραπεζούνας ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1461, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ Πόντος παρέμεινε ἀπομονωμένος ἀπὸ

τόν υπόλοιπο έλληνισμό, γι' αυτό και ή ποντιακή διάλεκτος δέν είχε στην εξέλιξή της τήν ίδια τύχη μέ τή νεοελληνική γλώσσα και έμεινε πιο συντηρητική και διατηρεϊ περισσότερα στοιχεϊα άρχαϊα και βυζαντινά από άλλα νεοελληνικά ιδιώματα και διαλέκτους. Τά στοιχεϊα αυτά διακρίνονται καθαρά και έντονα, π.χ. χαρτίν, παιδίν, πουλίν, θάμαν, πλάσμαν, φοβιτσέας, βλαστημέας, άρνόπον, νυφόπον, κλειδίτσα, μανίτσα, παρχαροπούλ, πλουμίζω, λιθώνω, κ.λπ.

Και στην άκριτική δημώδη ποίηση είναι πάρα πολλά τά βυζαντινά στοιχεϊα π.χ. 'Ακρίτας όντες έλαμνεν'ς στην άκρην ποταμέαν, πουλίν έρθεν και έκόνειψεν'ς ση ζυγονί' τήν άκραν.

Σέ δύο στίχους υπάρχουν πέντε βυζαντινά στοιχεϊα: (Λάμνω-ελάμνω=θέτω sé κίνηση, όργανώνω, κωπηλατώ, ζυγώνιν=ζυγός, κονεύω=καταλύω, κάθομαι). 'Έλαμνεν, ποταμέαν, πουλίν, έρθεν, ζυγώνι'.

'Η ποντιακή διάλεκτος, ως κληρονόμος τής άρχαϊάς ελληνικής γλώσσας, διατηρεϊ πολλούς άρχαϊσμούς και πολλούς γραμματικούς και συντακτικούς τύπους.

Πέρα από τόν προφορικό λόγο υπάρχει και ή γραπτή μορφή τής διαλέκτου sé θεατρικά κείμενα, στην ποίηση, sé διηγήματα και sé άλλα είδη τής πεζογραφίας. 'Η γραπτή αυτή μορφή δέν ύστερεϊ καθόλου λογοτεχνικά από κείμενα τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. 'Η ποντιακή Γραμματολογία άνέδειξε μεγάλους ποιητές, λογοτέχνες και θεατρικούς συγγραφείς, πού έγραψαν και γράφουν στην ποντιακή διάλεκτο.

'Από τό σύνολο τών νεοελληνικών διαλέκτων ή ποντιακή είναι εκείνη, πού μελετήθηκε καλύτερα και εξακολουθεϊ και σήμερα νά προκαλεϊ τό ένδιαφέρον 'Ελλήνων και ξένων γλωσσολόγων και αυτό όφείλεται sé λόγους ιστορικούς, πολιτιστικούς και γλωσσικούς.

'Η μελέτη τής ποντιακής στηρίχθηκε sé γλωσσικό ύλικό, πού συγκέντρωσαν οί διάφοροι έρευνητές. Κείμενα τής ποντιακής, κυρίως λαογραφικοϋ χαρακτήρα (Φίλων Κτενίδης), αλλά και άλλο ύλικό δημοσιεύθηκαν sé περιοδικά τοϋ ποντιακοϋ ελληνισμού ('Αρχεϊτο Πόντου, τόμοι 46, Ποντιακή 'Εστία), sé μονογραφίες (Κοτύωρα, τόμοι 2, Ξενίτα 'Ακογλου), sé διατριβές, sé συλλογές, sé πολλές γλωσσολογικές έργασίες, sé άρθρα ποντιακών έφημερίδων, κ.λπ.

Ζωντανή παρακαταθήκη τοϋ γλωσσικοϋ ποντιακοϋ ύλικοϋ αποτελοϋν οί Πόντιοι τής 'Ελλάδας, τής Αύστραλίας, τής 'Αμερικής, τής Εύρώπης, οί ελληνόφωνοι τής Τουρκίας (Τόνια, Σούρμενα, 'Οφη) και οί Πόντιοι, πού ήρθαν στην 'Ελλάδα κυρίως από τό 1989 από τήν πρώην Σοβιετική Ένωση και όσοι παραμένουν άκόμη εκεί.

'Ο μεγάλος αριθμός μελετών για τήν ποντιακή διάλεκτο sé σύγκριση μέ τίς άλλες νεοελληνικές διαλέκτους όφείλεται στην έκταση τοϋ καταγραμμένου ύλικοϋ και στην ιδιαιτερότητά της ως περιφερειακής διαλέκτου, πού κίνησε τό ένδιαφέρον τών έρευνητών για τήν περιγραφή και έρμηνεία τοϋ φαινομένου της.

'Η ποντιακή διάλεκτος δέν καλύπτει ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, όπως συμβαίνει μέ τίς περισσότερες διαλέκτους, αλλά ένα έκτεταμένο χώρο τόσο στην ελληνική επικράτεια όσο και στη διασπορά.

'Η εγκατάσταση τών κατοίκων τοϋ Πόντου στόν έλλαδικό χώρο άρχισε από τά μέσα

τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 20οῦ αἰ., ὅταν ἄρχισαν οἱ ἐπιθέσεις τῶν Νεοτούρκων κατὰ τῶν μειονοτήτων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, δηλ. τῶν Ἀρμενίων, Ἑλλήνων καί Ἑβραίων. Ὁ μέγας ὅμως ὄγκος τῶν Ποντίων ἐγκαταστάθηκε στήν Ἑλλάδα στά πρῶτα χρόνια τῆς τρίτης δεκαετίας (Συνθήκη Λωζάνης, 1923), περίπου 350.000 ἄτομα, κυρίως στή Μακεδονία καί Θράκη καί ἕνας ἀριθμός ἀσπῶν ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα, στόν Πειραιᾶ, στή Θεσ/νίκη καί σέ ἄλλες πόλεις κυρίως τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου.

Τά πρῶτα χρόνια τῆς ἐγκατάστασής τους οἱ Πόντιοι ἐπικοινωνοῦσαν στή διάλεκτό τους, ἀργότερα ὅμως ἡ ἀνάγκη ἐπικοινωνίας μέ τήν ἑλληνική διοίκηση καί τοὺς ἄλλους μὴ ποντιακῆς καταγωγῆς Ἕλληνες συνετέλεσε, ὥστε οἱ περισσότεροι καί ἰδίως οἱ νεότεροι νά μάθουν καί τήν κοινὴ νεοελληνική...

Ἀπό τήν ἄλλη τό σχολεῖο, ἡ ἀσυφιλία, τὰ Μ.Μ.Ε., ἡ μετανάστευση καί ὁ θάνατος τῶν περισσότερων Ποντίων τῆς πρώτης γενιᾶς ἐπέφεραν τὴ σταδιακὴ συρρίκνωση τῆς διαλέκτου καί μόνο σέ εἰδικές περιστάσεις ἐπικοινωνίας χρησιμοποιοῦσαν τὴν ποντιακή π.χ. συνομιλία μεταξὺ ἀτόμων τῆς πρώτης γενιᾶς, πού δέν ἔμαθαν τὴν κοινὴ νεοελληνική, συνομιλία νεότερων πρὸς ἄτομα τῆς πρώτης γενιᾶς, πού δέν γνωρίζουν τὴ νεοελληνική, ἀφήγηση διηγημάτων καί παραμυθιῶν ποντιακῆς προέλευσης, συζήτηση μεταξὺ συγγενῶν καί φίλων ποντιακῆς καταγωγῆς σέ ὀνομαστικές γιορτές, γάμους κ.λπ. σέ δημόσιες συγκεντρώσεις μόνο γιὰ ποντιακοῦ ἐνδιαφέροντος θέματα (πανηγύρια, διάφορες ποντιακές ἐκδηλώσεις).

Βέβαια ὅλα τὰ παραπάνω ἀναφέρονται μόνο στόν προφορικό λόγο καί ὄχι στό γραπτό, στόν ὅποιο περιλαμβάνονται ὅλα τὰ εἶδη τῆς Λογοτεχνίας, δηλ. δημοτικά τραγούδια, ποιήματα, παραμύθια, παροιμίες, θεατρικά ἔργα κ.λπ.

- Ἡ ποντιακὴ διάλεκτος ζεῖ καί ἀναπτύσσεται ἔξω ἀπὸ τόν Πόντο. Τά ἱστορικά γεγονότα καί οἱ συμφορές ἀνάγκασαν τοὺς Ἑλληνοποντίους νά σκορπίζονται σέ διάφορες χώρες τοῦ κόσμου, ὅπως στίς Δημοκρατίες τῆς πρώην Σοβιετικῆς Ἐνωσης, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν σέ διάφορες περιόδους, ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Τραπεζοῦντας τό 1461, κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821, κατὰ τοὺς ρωσοτουρκικούς πολέμους τοῦ 1829, τοῦ 1853-56 (Κριμαϊκός πόλεμος), τοῦ 1877-78 καί ἰδιαίτερα κατὰ τὴ ρωσικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917, ὅποτε ἔφυγαν οἱ Ρῶσοι ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα, πού τὴν εἶχαν πάρει τό 1916 καί οἱ Τούρκοι ἄρχισαν τίς διώξεις ἐναντίον τῶν Ποντίων.

- Βέβαια ὑπῆρχαν ἑλληνικὲς παροικίες στή Δυτ. Γεωργία ἀπὸ τόν 7ο π.Χ. αἰ., ὅπως τό Βαθύ (σημ. Βατούμ), Φάσις (σημ. Πότι), Διοσκουριάς (σημ. Σοχούμι) κ.λπ.

Σήμερα στή Γεωργία ὑπάρχουν χωριὰ ἀμιγῶς ποντιακά, ὅπως στήν περιοχή τῆς Τσάλκας (ἂν καί οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἦρθαν στήν Ἑλλάδα). Τό γεγονός αὐτό βοήθησε πολύ στό νά διατηρηθεῖ ἀκέραια ἡ ποντιακὴ διάλεκτος, ἂν καί παρατηροῦνται στό λεξιλόγιο τῆς ἐπιδράσεις τῆς γεωργιανῆς καί τῆς ρωσικῆς γλώσσας, καθὼς καί τῶν γλωσσῶν τῶν διαφόρων λαῶν πού μένουν στή Γεωργία. Ὅμως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα σχετικὰ μέ ἐκεῖνα, πού πῆραν οἱ ἄλλες χώρες ἀπὸ τὴν ποντιακή, καθὼς καί ἄλλες περιοχές τῆς πρώην Σοβιετικῆς Ἐνωσης. Ἰδιαίτερα ἡ ἐπίδραση τῆς γεωργιανῆς γλώσσας εἶναι ἀσήμαντη, γιατί ὅταν τό 1937 ἐκλείσαν τὰ ἑλληνικά σχολεῖα σχεδόν ὅλοι οἱ Πόντιοι σπούδασαν στά ρωσικά σχολεῖα καί Πανεπιστήμια.

Πάντως, όσες ξένες λέξεις πήρε ή ποντιακή, τίς προσάρμοσε στους δικούς της γραμματικούς κανόνες μέ τίς σχετικές καταλήξεις καί τά άρθρα. Π.χ. πήρε από τή ρωσική τή λέξη *gasetta* (έφημερίδα) καί τήν έκλινε, όπως καί τίς ποντιακές λέξεις: ή γκαζέτα, πληθ. τά γκαζέτας, ή *machina* (αυτοκίνητο) τήν έκλινε ή μαχίνα, πληθ. τά μαχίνας.

Στή Γεωργία σήμερα, όπου υπάρχουν έλληνοπαίδες, διδάσκεται ή νεοελληνική γλώσσα καί στό Παν/μιο τής Τιφλίδας από τό 1986 λειτουργεί Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών, καθώς καί Τμήμα Βυζαντινών Έρευνών.

Καί στήν Άζοφική (Μαιώτις λίμνη) στή ΝΑ. Ούκρανία (ΒΑ. του Εύξεινου Πόντου) ζει συμπαγής έλληνισμός, ιδιαίτερα στήν περιοχή τής Μαριούπολης.

Ο έλληνόφωνος πληθυσμός τής πρώην Σοβιετ. Ένωσης μιλάει σήμερα διαφορετικές διαλέκτους, πού χωρίζονται σέ τρείς ομάδες:

1. Οί διάλεκτοι τών Έλλήνων τής Άζοφικής (ταυρορουμαϊκή διάλεκτος) στήν περιοχή τής Μαριούπολης.

2. Οί διάλεκτοι τών Έλλήνων τής Μ. Θάλασσας καί του Καυκάσου (ποντιακή διάλεκτος πιά κοντινή στό ιδίωμα τής Τραπεζούντας).

3. Οί διάλεκτοι τών Έλλήνων τής Υπερκαυκασίας (κυρίως τής Τσάλκας τής Γεωργίας) καί του Άλαβερντί τής Άρμενίας, οί όποιοί είναι απόγονοί τών Έλλήνων τής Κεντρικής Άσίας.

- Μέ γλωσσολογικά κριτήρια όλους τούς Έλληνες, πού ζούν στήν πρώην Σοβιετ. Ένωση ή έπίσημη απογραφή του 1989 τούς άνεβάζει σέ 358.000 άτομα, ενώ σύμφωνα μέ τά στοιχεία τών Έλληνικών Κοινοτήτων (περίπου 50 κοινότητες σήμερα) είναι 1.000.000 κατά τόν Πόντιο Άκαδημαϊκό Χ. Κεσιόδη, πού έγραψε σχετικά τό 1994 στή Σοβιετ. Έγκυκλοπαίδεια.

Οί Έλληνες, πού ζούν στίς περιοχές γύρω από τήν Μ. Θάλασσα καί τήν Άζοφική, διακρίνονται σέ έλληνόφωνους, πού μιλούν ελληνικές διαλέκτους καί σέ τουρκόφωνους, πού χρησιμοποιούν στόν καθημερινό λόγο διαλέκτους τής τουρκικής ή τής κριμαιο-ταταρικής γλώσσας.

Οί πρώτες πόλεις- κράτη στίς βόρειες άκτές τής Μ. Θάλασσας ιδρύθηκαν τόν 7ο ως 6ο π.Χ. αί. Η πιά σημαντική πόλη τής Κριμαίας (σήμερα Κριμ ή πρώην Ταυρίς ή Ταυρική χερσόνησος) ήταν ή Χερσόνησος ή Χερσών, πού ιδρύθηκε τό 422-421 π.Χ. από τούς Δωριείς, πού προέρχονταν από τήν Ηράκλεια του Πόντου (Ποντοηράκλεια, τουρκ. Ερεγλι) (Όρκος Χερσονησιτών σέ δωρική διάλεκτο). Σήμερα τά απομεινάρια αυτής τής αρχαίας πόλης είναι ένα θαυμάσιο Μουσείο, πού βρίσκεται κοντά στή Σεβαστούπολη.

Άλλες γνωστές πόλεις-κράτη είναι ή Θεοδοσία, κτίσμα Μιλησίων (σημ. Κάφα), τό Παντικάπαιο, έπίσης άποικία τών Μιλησίων, ιδρύθηκε τό 540 π.Χ. (σημ. Κέρτς, άρχ. Κιμμέριος Βόσπορος), ή Τανάις (σήμερα Δόν), στίς άκτές τής Άζοφικής άνάμεσα στό Ταϊγάνιο (σήμερα Ταγκανρόγκ) καί στό Ροστόβ του Δόν, ή Εύπατορία, πού κτίσθηκε από τό Διοφάντη, στρατηγό του Μιθριδάτη του Εύπάτορα (132-63 π.Χ.), βασιλιά του Πόντου κ.ά.

Ο ελληνικός πληθυσμός τής Κριμαίας (πού τήν κατέλαβαν τό 13ο αί. μ.Χ. οί Τάταροι, λαός μογγολικής καταγωγής, μουσουλμάνοι κατά πλειοψηφία) είχε πάντοτε

στενές εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις με τή Βυζαντινή αυτοκρατορία. Ήταν γνωστές οι εμπορικές σχέσεις τής κύριας πόλης τής Κριμαίας, τής Χερσονήσου, με τήν Κων/πολη καί τήν Τραπεζούντα. Καί μετά τήν άλωση τής Κων/πόλεως (1453), στή διάρκεια τριῶν (3) αἰῶνων τουρκοταταρικής κατοχῆς στήν Κριμαία, διατηρήθηκαν τά ἑλληνικά χωριά καί ὁ ἑλληνικός πληθυσμός καί ἔτσι διατηρήθηκε ὁ πολιτισμός, ἡ ἰδιαιτερότητά του καί ἡ μητρική γλῶσσα.

Τόν Ιούνιο τοῦ 1778 ἡ Αἰκατερίνη Β΄ ἡ Μεγάλη (1729-96), αυτοκράτειρα τής Ρωσίας (1763-96) ὑπέγραψε διατάγματα γιά τήν μετακίνηση τοῦ χριστιανικοῦ ἄλλοδαποῦ πληθυσμοῦ ἀπό τό βασίλειο τῶν Τατάρων τής Κριμαίας στίς βόρειες περιοχές τής Μ. Θάλασσας, δηλ. στήν περιοχή τής Ἀζοφικῆς. Ἐτσι τό Σεπτέμβριο τοῦ 1778 31.098 χριστιανοί (18.391 Ἕλληνες, Ἀρμένιοι, Βαλάχοι, Γεωργιανοί) ἔφυγαν ἀπό τήν Κριμαία.

Σήμερα οἱ Ἕλληνες ζοῦν στή Μαριούπολη καί σέ 33 χωριά στήν περιφέρεια Ντονιέτσκ τής ΝΑ. Οὐκρανίας, πού τά ὀνόματά τους ἀπό τήν ἐποχή τής μετοίκησης ὡς, σήμερα ἄλλαξαν πολλές φορές. Στή δεκαετία τοῦ '50 ἄλλαξαν τά παλιά τους τά ὀνόματα σέ ρωσικά, π.χ. ἡ Μαριούπολη σέ Ζντάνωφ. Ὅμως τό 1992, μετά ἀπό αἴτηση τής ἑλληνικῆς Κοινότητος καί τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ πόλη ξαναπῆρε τό παλιό της ὄνομα. Τό ἴδιο ἔγινε καί μέ ἄλλες κωμοπόλεις καί χωριά, στά ὅποια δόθηκε τό παλιό ἱστορικό τους ὄνομα.

- Ἡ ποντιακή διάλεκτος μιλήθηκε καί ἐξακολουθεῖ νά μιλιέται καί στόν ἑλλαδικό χῶρο, ἄλλοτε σέ ἀμιγεῖς πληθυσμιακές ἐγκαταστάσεις (π.χ. στά χωριά Νέος Καύκασος, Ν. Φλώρινας, Κομνηνά Πτολεμαϊδας, Κολχικό Λαγκαδᾶ κ.ἄ.) καί ἄλλοτε σέ ἀστικά κέντρα ἀπό ἐγκατεσπαρμένους Ποντίους μέσα σέ ντόπιους πληθυσμούς.

Ἡ συρρίκνωση τής ποντιακῆς διαλέκτου, πού εἶναι γνήσια θυγατέρα τής ἀρχαίας ἑλληνικῆς καί ἀδελφῆ τής νέας ἑλληνικῆς, συντελεῖται μέ πιό ἀργούς ρυθμούς ἀπό ὅ,τι σέ ἄλλες νεοελληνικές διαλέκτους.

Ἡ ποντιακή σήμερα ἐπιβιώνει σέ πολλές περιοχές, κυρίως τής βόρειας Ἑλλάδας: Στή Θράκη, στά χωριά τῶν Νομῶν Ἐβρου, Ροδόπης, Ξάνθης, στή Μακεδονία, στά χωριά τῶν Νομῶν Γρεβενῶν, Καστοριᾶς, Φλώρινας, Κοζάνης, Πιερίας, Πέλλας, Κιλκίς, Ἡμαθίας, Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικῆς, Σερρῶν, Δράμας καί Καβάλας. Στή Θεσσαλία, σέ χωριά τοῦ Ν. Λάρισας. Στήν Ἠπειρο, σέ χωριά τῶν Νομῶν Ἰωαννίνων καί Πρέβεζας. Στή Στερεά Ἑλλάδα, σέ χωριά τοῦ Νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας.

Πόλεις στίς ὁποῖες κατοικεῖ μεγάλος ἀριθμός χρηστῶν τής ποντιακῆς εἶναι ἡ Δράμα, τό Κιλκίς, ἡ Βέροια, ἡ Θεσ/νίκη (Καλαμαριά, Πανόραμα), ἡ Ἀθήνα, κυρίως στούς συνοικισμούς Καλλιθέα καί Ν. Σμύρνη καί ὁ Πειραιᾶς, κυρίως στούς συνοικισμούς Πέραμα καί Νίκαια.

- Μέ τόν ἐρχομό στή χώρα μας, κυρίως ἀπό τό 1989, τῶν Ἑλλήνων συμπατριωτῶν μας ἀπό τίς δημοκρατίες τής πρώην Σοβιετικῆς Ἐνωσης ἀποτελεῖ μοναδική εὐκαιρία νά καταγραφεῖ καί νά μελετηθεῖ ἡ γλῶσσα τους, πρὶν δεχτεῖ τίς γηγενεῖς ἐπιδράσεις ἡ ἀφομοιωθεῖ.

Ἐπίσης πρέπει νά συγκεντρωθεῖ τό γλωσσικό ὑλικό ἀπό τούς ἐξισλαμισμένους

Ἑλληνες τῶν περιοχῶν Τόνιας, Σουρμένων καί Ὀφη (τῆς Τουρκίας), ὅπου ἡ ποντιακή ἀποτελεῖ γλῶσσα καθημερινῆς ἐπικοινωνίας.

Γιὰ τό πλούσιο ἀποθησαυρισμένο ὑλικό τῆς ποντιακῆς διαλέκτου ὑπάρχουν:

1. Ἱστορικό Λεξικό τῆς ποντιακῆς διαλέκτου: Ἄνθιμου Παπαδόπουλου (πρώην Διευθυντῆ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν): ἐκδοση Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν, Τόμοι 2, Τόμος 1ος 1950 -1960, Τόμος 2ος 1961.

2. Ἱστορική Γραμματική τῆς ποντιακῆς διαλέκτου: Ἄνθιμου Παπαδόπουλου, Ἐκδοση Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1955.

3. Γραμματική τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου: Δ. Οἰκονομίδη. Ἐκδοση Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Μέ λεξιλόγιο 1955.

4. Γραμματική τῆς ποντιακῆς: Κ. Τοπχαρά, Ροστόβ-Ντον. Εἶναι Γραμματική τῆς σχολικῆς γλῶσσας τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας στή Ρωσία καί εἶναι γραμμένη μέ φωνητική ὀρθογραφία. Ὁ τίτλος της εἶναι: Ἱ Γραμματικί τι ρομέικυ τι ποντέικυ τι γλώσσας (Γραμματικί τις νεο-ελινικίς γλώσσας). Φωτοτυπική ἐπανεκδοση τῆς «Γραμματικῆς Τοπχαρά» ἔγινε ἀπό τόν Ἐκδοτικό Οἶκο Ἀφῶν Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1988.

5. Συντακτικό τῆς ποντιακῆς διαλέκτου: Στάθη Ἀθανασιάδη. Ἐκδοση, Σωματείου «Παναγία Σουμελά», Θεσ/νίκη 1977. Τό Συντακτικό αὐτό εἶναι τό πρῶτο στό εἶδος του καί ἀκολουθεῖ τή διάταξη τῆς ὕλης, πού ἀκολούθησε ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος στό βιβλίο του «Νεοελληνική σύνταξις». Ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ποντιακή διάλεκτος, ὅπως καί ἡ Νεοελληνική γλῶσσα ἀκολουθοῦν τούς ἴδιους σχεδόν κανόνες σύνταξης καί ταυτίζονται λειτουργικά στήν κοινή τους ρίζα, στήν ἀρχαία ἑλληνική. Τά παραδείγματα πού χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας καλύπτουν ὅλα τά ιδιώματα τοῦ Πόντου.

6. Ἀρχαϊκά φθογγολογικά στοιχεῖα ποντιακῆς διαλέκτου: Ἀριστοφάνη Σαββίδη, Ἀθήνα 1973.

7. Ἡ ἀρχαία προφορά (ἡ περιγραφή αὐτῆς ἀπό τόν Διον. Ἀλικαρνασσεά) καί ἡ ποντιακή διάλεκτος: Ἀριστοφάνη Σαββίδη, Ἀθήνα 1983.

8. Ἀρχεῖο Πόντου, Περιοδικό σύγγραμμα. Ἐκδοση Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν, πού ἰδρύθηκε τό 1927 στήν Ἀθήνα. Ὡς σήμερα (1996) ἔχουν ἐκδοθεῖ Τόμοι 46, Παραρτήματα 17. Ὁ πρῶτος τόμος ἐκδόθηκε τό 1928 μέ Πρόεδρο τό Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρῦσανθο (1913-1922) (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος, 1938-1941), ὁ ὁποῖος εἶπε γιά τήν ποντιακή διάλεκτο: «πράγματι κανέν ἄλλο διαλεκτικόν ιδίωμα δέν διασώζει ἐκ τοῦ ἀρχαίου θησαυροῦ τόσα ἀρχαιοπρεπῆ στοιχεῖα, ὅσα ἡ διάλεκτος τοῦ Πόντου».

9. Ποντιακή Ἑστία, Τριμηνιαῖο Λαογραφικό Περιοδικό. Ἐκδοση Σωματείου «Παναγίας Σουμελά» Θεσ/νίκης.

- Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλά βιβλία καί περιοδικά, πού περιέχουν δημοτικά τραγούδια τοῦ Πόντου, παραμύθια τοῦ ποντιακοῦ λαοῦ, ἀνέκδοτα καί διάφορα ἱστορικά καί λαογραφικά στοιχεῖα, καθώς καί ἐφημερίδες μέ ποικίλο ποντιακό περιεχόμενο ἀπό τή ζωή στίς ἀλησμόνητες Πατρίδες καί στόν Ἑλλαδικό χῶρο.

- Όπωςδήποτε η έρευνα και η συλλογή του γλωσσικού υλικού της ποντιακής διαλέκτου πρέπει να συνεχιστεί και να γίνει στους εξής γεωγραφικούς χώρους: α) Στόν ελληνικό χώρο, β) Στόν Πόντο (Τουρκία) και γ) Στή διασπορά (κυρίως στις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετ. Ένωσης).

Είναι άναμφισβήτητο ότι η ποντιακή διατήρησε σε γενικές γραμμές τά χαρακτηριστικά, πού έχουν ή νεοελληνική κοινή και οι νεοελληνικές διάλεκτοι και δέν διαφοροποιήθηκε από αυτές στή γραμματική δομή (δηλ. στή φωνολογική, μορφολογική, συντακτική και λεξιλογική δομή). Ακόμη οι ξένες επιδράσεις πού δέχθηκε, προπάντων της τουρκικής, εν μέρει στή σύνταξη και έκτεταμένα στό λεξιλόγιο, δέν αλλοίωσαν την ελληνική της φυσιογνωμία, γιατί διέθετε ισχυρή άφομοιωτική δύναμη για τή μορφολογική ένταξη τών ξένων στοιχείων στό γραμματικό της σύστημα.

Σήμερα, η ποντιακή διάλεκτος συνεχίζει να μιλιέται, 73 χρόνια μετά τόν ξεριζωμό τών Ποντίων από τίς προγονικές εστίες, όπου έζησαν σχεδόν 28 αιώνες, καθώς και από τούς Έλληνοποντίους, πού ζούν στις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετ. Ένωσης και στόν ίδιο τόν Πόντο, στις περιοχές Τόνιας και Όφη.

Πάντως η ποντιακή διάλεκτος, όπως ειπέ ο αείμνηστος λόγιος Έορδάνης Παμπούκης, «δέν έχει τό κουράγιο να πεθάνει».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άρχείο Πόντου
2. Ιστορικό Λεξικό της ποντιακής διαλέκτου: Άνθ. Παπαδόπουλου
3. Ιστορική γραμματική της ποντιακής διαλέκτου: Άνθ. Παπαδόπουλου
4. Η άρχαία προφορά και η ποντιακή διάλεκτος: Άριστοφ. Σαββίδη
5. Έγκυκλοπαίδειες: «Ήλιος», «Έλευθερουδάκη», «Πρωΐας» κ.λπ.

ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ 19ου-ΑΡΧΩΝ 20ου ΑΙΩΝΑ ΤΗΣ ΤΣΑΛΚΑΣ

Τοῦ ΣΩΚΡΑΤΗ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Κυρίες καί Κύριοι! Ἀγαπητοί φίλοι! Ἀγαπητέ πρόεδρε!

Σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν εὐκαιρία, πού μοῦ δόθηκε νά μιλήσω γιά τά προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας τῆς διασποράς στήν περιοχή Τσάλκα τῆς Δημοκρατίας Γεωργίας. Τό θέμα τῆς διάλεξής μου εἶναι: Ἀδημοσίευτα Ἑλληνικά Ἐκκλησιαστικά ντοκουμέντα τοῦ δεκάτου ἐνάτου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα τῆς περιοχῆς Τσάλκα.

Πρίν μιλήσουμε γιά τά προβλήματα τῆς γλώσσας, εἶναι ἀπαραίτητη μιᾶ σύντομη ἱστορική καί γεωγραφική ἀνάλυση τῆς ἐξεταζόμενης περιοχῆς τῆς διασποράς καί τῆς περιοχῆς τῆς πρώην κατοικίας της. Μελετώντας γιά 20 συνεχῆ χρόνια τήν διασπορά μέσα ἀπό τά ἀδημοσίευτα, στήν ἑλληνική γλῶσσα κείμενα κατέληξα στά πιά κάτω συμπεράσματα:

ΠΡΩΤΟΝ: Τό μικρό μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς Τσάλκα, πού ἔμεινε ἐκεῖ μέχρι τό 1830, χρονιά ἱδρύσεως τῆς ἑλληνικῆς διασποράς στήν Τσάλκα τοῦ Καυκάσου, προερχόταν ἀπό τό Ἀλαβερδί τῆς Ἀρμενίας, ὅπου βρίσκονταν χωνευτήρια χαλκοῦ. Οἱ πρόγονοι τῶν τελευταίων μετανάστευσαν ἐκεῖ στήν ἐβδόμη δεκαετία τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνα ἀπό τήν Ἀργυρούπολη μέ τήν πρόσκληση τοῦ Γεωργιανοῦ τσάρου Ἡρακλῆ τοῦ Δευτέρου. Ἦταν καί παρέμειναν ἑλληνόφωνοι ὡς τίς μέρες μας.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Ἐνα μέρος τῶν μεταναστῶν στήν Τσάλκα προέρχονταν ἀπό τά ὄρεινά χωριά τῆς Τραπεζούντας, ὅπου οἱ ἐσωτερικές καί ἐξωτερικές συνθήκες ζωῆς εὐνοοῦσαν τήν χρήση τῆς μητρικῆς γλώσσας.

ΤΡΙΤΟΝ: Ἀργότερα, ὁ ἑλληνικός πληθυσμός τῆς περιοχῆς Τσάλκα αὐξανόταν ἀπό τούς πρόσφυγες ἀπό τήν περιοχή τοῦ Κάρς, πού οἱ περισσότεροί τους ἦταν ἑλληνόφωνοι.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ: Βασικό τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τσάλκας προέρχεται ἀπό τήν περιοχή Ἀρζρούμ, γνῶριζαν καί κατανοοῦσαν τήν μητρική τους γλῶσσα, ἀλλά ὥστόσο δέν τήν χρησιμοποιοῦσαν ἀποτελεσματικά. Αὐτοί φαίνονταν νά εἶναι φανατικοί γιά τήν ὀρθοδοξία τους.

ΠΕΜΠΤΟΝ: Ἀνάμεσα στους Ἑλληνες μετανάστες τῆς Τσάλκας βρέθηκαν καί μερικοί, πού κατάγονταν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Ἀρχιπέλαγος καί ἐπίσης ἀπό τήν Ἡπειρωτική Ἑλλάδα.

Νά τονίσουμε, ὅτι ὅλοι οἱ μετανάστες ἤξεραν τήν τουρκική γλῶσσα. Τό ἐπίπεδο τῆς γνώσης τῆς τουρκικῆς καί μητρικῆς γλώσσας δέν ἦταν ἴδιο. Ὅλα ἐξαρτιόνταν ἀπό τήν

γεωγραφική θέση της περιοχής, από τό περιβάλλον, από τό επίπεδο της ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής καί λοιπά.

Οί Έλληνες της περιοχής Τσάλκα ήξεραν τήν τουρκική γλώσσα, αλλά ήταν ὀρθόδοξοι, ἐκτός ἀπό τίς εἴκοσι περίπου οικογένειες, πού ἐξισλαμίστηκαν ἀναγκαστικά.

Στήν ἐξεταζόμενη περιοχή οἱ Έλληνες ἴδρυσαν 46 χωριά¹. Ὁ πληθυσμός αὐτῶν τῶν χωριῶν αὐξήθηκε κατά τόν δέκατο ἔνατο αἰῶνα καί ἀκόμα μέχρι τό 1920 ἀπό πρόσφυγες.

Τό τελευταῖο αὐτό γεγονός θεωροῦμε ὅτι ἐπηρέασε τήν στερέρωση τῆς μητρικῆς γλώσσας στήν Ρωσική αὐτοκρατορία. Οἱ Έλληνες, πού ἔμειναν στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία μετά τό 1840 κινδύνευαν ἀπό τούς κατακτητές, πού προσπαθοῦσαν νά ἐξαφανίσουν τήν ἐλληνική γλώσσα μέ σκοπό οἱ χριστιανικοί λαοί νά «μεταμορφωθοῦν σέ Τούρκους» στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία.

Στά 46 χωριά τῆς περιοχῆς Τσάλκα οἱ Έλληνες ἔχτισαν δεκάδες ὀρθόδοξες ἐκκλησίες στίς ὁποῖες οἱ λειτουργίες γινόντουσαν στήν ἐλληνική γλώσσα. Τό σύνολο τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων ἐπίσης κρατιοῦνταν στήν ἐλληνική γλώσσα. Ἐξαιτίας τῆς ἐκκλησίας σέ ὅλα τά ἀναφερόμενα ἐλληνικά χωριά ἀπό τό 1840 μέχρι τό 1850 ἄρχισαν νά λειτουργοῦν μὴ ἀναγνωρισμένα ἀπό τόν νόμο ἐκκλησιαστικά σχολεῖα, στά ὁποῖα ἡ διδασκαλία ἦταν μόνο στά ἐλληνικά. Στόν Καύκασο αὐτό ἦταν νέο φαινόμενο, ἦταν ὁ ἐλληνικός πληθυσμός, πού ἤξερε ἄλλη μιὰ ξένη γλώσσα γιά τούς Καυκασιανούς. Μέ τόν καιρό ὅμως ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων δέν ἄρесе στίς τοπικές ἀρχές καί στό περιβάλλον τῶν Ἑλλήνων -στούς Τάταρους καί Ἀρμενίους. Ἀπό τότε οἱ τοπικές ἀρχές ἄρχισαν νά σκέφτονται τίς πιό λεπτές πράξεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσημα ἀποφασίστηκε νά μὴ ἀναγνωρίζονται καί νά μὴ δέχονται τά ντοκουμέντα πρὸς τίς ἀρχές στήν ἐλληνική γλώσσα.

Ἔτσι τό σύνολο τῶν ἐγγράφων, πού συντάχθηκε ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, δέν ἀναγνωρίστηκε ἀπό τόν νόμο τῆς αὐτοκρατορίας καί ἔμεινε ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων μόνο.

(1) Σημείωση

Σάντα

Ἡμέρα

Μικρή Ἀθήνα (σημερινή Χαντό)

Σαναμέρ (σάν ἡ μέρα)

Λιβάδι

Ταρσός (Ταρσόν)

Αὐριανή (Ἀβρενή)

Χαδίκ (ἀπό τήν ἐλληνική λέξη χαϊδεύω σὺν γράμμα «Κ», πού στά τουρκικά σημαίνει - «κ "γ" - τό χωριό. Ὡς ἀποτέλεσμα αὐτό τό ἐλληνικό χωριό πῆρε τό ὄνομα «Χαδίκ».

Ἀχαλίκ - ἀπό τήν ἐλληνική λέξη «ἀχαλί».

Ὀλιάνκ - ἀπό δύο ἐλληνικές λέξεις: «ὄλοι», «ἀνίκητοι».

Οἱ Έλληνες μετανάστες ἀπό τήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία ὅλα τά τοπωνύμια στήν περιοχή τῆς Τσάλκα ἔφεραν ἐλληνικά. Ὅμως τέτοιο ὄνομα, ὅπως εἶναι τό Μπαρμακσίς (σημερινή Τσάλκα), ἔρχεται ἀπό τήν τουρκική γλώσσα «Bar mi haksiz», πού στά ἐλληνικά σημαίνει: «ὑπάρχει κανένας ἄδικος».

Αυτό συνεχίζονταν ως τὰ τέλη τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα. Ἀπὸ τότε στίς ἑλληνικές ἐκκλησίες διορίζονταν Ρῶσοι καὶ Γεωργιανοὶ ἱερεῖς, πού ἔκαναν τίς ἀκολουθίες στὰ ρωσικά καὶ γεωργιανὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα συντάσσονταν σ' αὐτές τίς γλῶσσες. Γι' αὐτὸ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βροῦμε στὰ ἀρχεῖα τῆς πρώην ΕΣΣΔ τὰ ἐπίσημα ντοκουμέντα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ καταστράφηκαν σχεδὸν ὅλα στὰ 1920 μὲ 1930. Μόνον μὲ θαυμαστὸ τρόπο ἓνα μέρος τῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων ἔφτασε ὡς τίς μέρες μας.

Ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅμως, ὅτι στὴν Ρωσικὴ αὐτοκρατορία δὲν σέβονταν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔβλεπαν σάν τὴν γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου. Ἀπλὰ δὲν ἤθελαν στὸν πολὺγλωσσο Κάυκασο νὰ χρησιμοποιεῖται ἄλλη μία ξένη γλῶσσα. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἀντιστοιχοῦσε κιόλας στὴν οἰκονομικὴ δραστηριότητα τοῦ Καύκασου ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς Τσάλκας καὶ μέχρι σήμερα ἔχουν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα:

Σωκράτης
Ἀριστοτέλης
Πλάτωνας
Ἴπποκράτης
Διογένης
Ἡρακλῆς
Ὀρέστης
Ὀδυσσεύς
Ἐκτορας
Ἀρχιμήδης
Ὀρφείας
Ἀχιλλέας
Εὐκλείδης
Πυθαγόρας
Ἀσκληπίδης
κ.λπ.

Τὸ μεγάλο τμῆμα, τέλος, τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς Τσάλκα στὸ ἔδαφος τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας (στὸν Καύκασο) ἔχασαν τὴ μητρικὴ γλῶσσα τους. Στὴν ἱστοριογραφία τῆς πρώην ΕΣΣΔ αὐτὸ τὸ τμῆμα τοῦ ἑλληνισμοῦ ὀνομάζεται «Τουρκόφωνοι Ἕλληνες». Ὅμως, αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες μέχρι σήμερα χρησιμοποιοῦν ἑλληνικὲς λέξεις:

Ὁ Θεός	ἡ Παναγία	Προφήτης Ἡλίας	Βάφθης
Στεφάνος	Ἐκκλησία	Σχολεῖο	Θρανίο
χαράκα	τετράδιο	Μελάνη	Τραπεζά
ναφαγά	Λαχανά	Λοχούσα	αὐλή
Σκένα	κουρτίνα	μέ γάμσα	Σημασία
Ἀεροπλάνο	Λαμπάδα	γυαλί	κρεβάτι κ.λπ.

Αὐτὸν τὸν κατάλογο θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε, ἂν ἔχει καμιά σημασία.

SUMMARY

The Greek population in Tsalka's region moved there in different periods.

Due to its origin is divided in the proceeding categories:

1. The majority-has its origin in the areas of Minor Asia of Arzrum, Shivas, Tokat, Amasia and Kars. They all knew their mothertongue (as weak form) and the Ottoman language. The movement period was from 1830-1914.

2. The minority from the the region of Trapezuda, energetically, spoke greek and Ottomanic language (as weak form).

3. Part of Greeks-came from the region of Constantinopole and Smirni. They spoke their mothertongue and Ottomanic.

4. Greeks-originated from Central Greece and the islands of Archipelago.

5. A small part was the one that consisted mine workers that came from Argirupoli, which moved in the period between 1710-1760. Energetically spoke their mothertongue.

The church and the teaching in religious schools lasted until 1923 and they used their mothertongue. All religious documents were in greek language, but the financial ones were in Russian and Ottomanic, but within the greek alfabet.

The initial Ottomanic dialect of Tsalka's Greeks satisfied the greek terminology, finally, part of it was used in Russian terminlogy. Part of Tsalka's greek population gave the greek language into the ingratitude of the Kaukas region, due to local situations and the Ottomanic enviroment, but preserved the so called pontic dialect. In recent language of Tsalka's greeks which is ottomanic and russian appeared also some words and terminology in their mothertongue.

Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΛΙΜΑΚΑ

του Δρος 'Αριστοτέλη Μιχόπουλου*

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Προσφάτως γιορτάσαμε την 100ετηρίδα της αναβίωσης των 'Ολυμπιακών 'Αγώνων. Και τό «άρχαϊο πνεῦμα τό ἀθάνατο» ἐδόξασε την 'Ελλάδα - ὅπως καί τά πολλά χρυσά παιδιά της -στά πέρατα τοῦ κόσμου. Τό ἴδιο ἐδοξάσθη καί ἡ 'Ολυμπία, τόσο μέ την ἀφή της 'Ολυμπιακῆς φλόγας, ὅσο καί μέ τό συμβολισμό της εἰρήνης καί φιλίας, πού χαρακτηρίζει τοῦς 'Ολυμπιακοῦς 'Αγῶνες. Πρό μηνῶν ἐδοξάσθη καί πάλι ἡ 'Ολυμπία, μέ την ἀνάδειξή της ὡς ἔδρας τοῦ Διεθνοῦς Πανεπιστημίου τοῦ 'Ελληνισμοῦ.

Ἡ ἐπιτυχία της 'Αναβίωσης τῶν 'Ολυμπιακῶν 'Αγῶνων, μαζί μέ την εὐτυχία -μέ την ἀρχαιοελληνική της σημασία- της 'Ολυμπίας νά κατασταεῖ ἔδρα τοῦ Διεθνοῦς Πανεπιστημίου τοῦ 'Ελληνισμοῦ, μέ ὀπλίζει μέ τό ἀναγκαῖο θάρρος ν' ἀναφερθῶ ἐδῶ στη δημιουργία ἐνός νέου τύπου 'Ολυμπιακῶν 'Αγῶνων.

Τῶν 'Ολυμπιακῶν 'Αγῶνων της 'Ελληνικῆς Γλώσσας, Πνεύματος καί Πολιτισμοῦ, πού μποροῦν καί πρέπει νά καταστοῦν ἓνα νέο παγκόσμιο σύμβολο: σύμβολο πνευματικῆς ἀνέλιξης, σύμβολο παγκόσμιας ἀλληλεγγύης καί συνένωσης. Καί ἄς εὐχηθοῦμε, ὅτι σέ μία 100ετηρίδα ἀπό σήμερα οἱ 'Ελληνες τό γένος καί οἱ 'Ελληνες τό πνεῦμα -καί αὐτοί εἶναι πολύ περισσότεροι- θά γιορτάσουν την πνευματική ἀναγέννηση ὄχι μόνον της 'Ελλάδος, ἀλλά καί τοῦ κόσμου ὅλου θά γιορτάσουν τή διάδοση κι ἐπίδραση της ἐλληνικῆς γλώσσας καί πολιτισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα, πού θ' ἀσκοῦν μία εὐεργετική ἐπίδραση σέ ὅλη την ὑφήλιο.

Γιά νά ἐπέλθει ὅμως καί νά παγιωθεῖ μία ὀλυμπιακῶν διαστάσεων ἀλλαγὴ στή χρήση καί τή διάδοση της γλώσσας καί τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἀπαιτεῖται μία ὀλυμπιακῶν διαστάσεων προσπάθεια. Μία τέτοια ὅμως προσπάθεια, καί ἡ ἀναγέννηση πού θά ἐπιφέρει σέ παγκόσμια κλίμακα, ἀπαιτεῖ την ἀγαστή συνεργασία της 'Ελλάδος μέ τόν κόσμο ὅλο. Καί ὅπως τά ἀποτελέσματα τῶν 'Ολυμπιακῶν 'Αγῶνων εἶναι ἀπόρροια της ἀμιλλας καί συνεργασίας πολλῶν δεκάδων χωρῶν, τό ἴδιο ἀπαιτεῖ καί τό νέο αὐτό ἐγχείρημα, πού φιλοδοξεῖ νά δώσει μία ὀλυμπιακή καί παγκόσμια διάσταση στήν ἐλληνική γλώσσα καί τόν πολιτισμό.

Ἔτσι, τό νέο αὐτό ὄραμα ἀπαιτεῖ τή συνεργασία της 'Ελλάδος μέ τίς μεγαλύτερες πνευματικές καί οικονομικές δυνάμεις τοῦ σύγχρονου κόσμου, γιά την ἐπίτευξη τοῦ

* Κοσμήτωρ τοῦ Hellenic College της Βοστώνης, ΗΠΑ

φιλόδοξου αυτού στόχου. Πιό συγκεκριμένα, η Ελλάδα πρέπει να ζητήσει τη βοήθεια και να συνεργασθεί με τους πνευματικούς γίγαντες της ύψηλίου, αν θέλει να γίνει και η ίδια ένας πνευματικός γίγαντας σε μία εκατονταετηρίδα. Είναι «ήλιου φαινότερον», αλλά θα πρέπει όμως να αναφερθεί, ότι ως έχει σήμερα η Ελλάδα στον οικονομικό, εκπαιδευτικό και τεχνολογικό τομέα, είναι αδύνατον να καταστεί από μόνη της ένας πνευματικο-πολιτιστικός γίγαντας στον πλανήτη γη. Γι' αυτό πρέπει να πάρει από την ύψηλιο μερικά από τα φώτα, πού της έδωσε άφειδώς επί πολλούς αιώνες, για να μπορέσει εν συνεχεία να γίνει και πάλι ο φάρος και τό φως της ύψηλίου. Άντιλαμβάνομαι πώς όλα αυτά μπορεί να φαντάζουν σάν όνειρα άπιαστα στην σκέψη πολλών Έλλήνων, όμογενών και φιλελλήνων.

Πολλοί, και μέ τό δίκιο τους, ίσως άναρωτηθούν: Πώς είναι δυνατόν μία μικρή Ελλάδα να γίνει ένας πνευματικο-πολιτιστικός κολοσσός σε μία εκατονταετία; Και πώς θα μπορέσει ή μικρή και φτωχή Ελλάδα να διαδώσει και να διδάξει την ελληνική γλώσσα και τόν πολιτισμό σε εκατοντάδες χιλιάδες ξένους κάθε χρόνο, σε σύγκριση μέ τίς ελάχιστες χιλιάδες του σήμερα; Και, τέλος, πώς μπορεί να τά επιτύχει όλα αυτά ή Ελλάδα χωρίς καμμιά σοβαρή δαπάνη και μάλιστα να άποκομίσει τεράστια οικονομικά όφέλη στό μέλλον;

Έπειδή όλα αυτά μοιάζουν και φαντάζουν σάν μία μεγάλη ούτοπία, θα άναφερθώ στό υπόλοιπο αυτής της εργασίας σε ένα συγκεκριμένο και ύλοποιήσιμο σχέδιο: στό σχέδιο της δημιουργίας 40 νέων πανεπιστημίων στην Ελλάδα στά επόμενα σαράντα χρόνια. Και μετά θα διερευνήσω ένδελεχώς τίς επιπτώσεις από την δημιουργία ενός τέτοιου συστήματος -μέ πνεύμα και κεφάλαια από όλη την ύψηλιο- στην ελληνική γλώσσα και τόν πολιτισμό, στην ελληνική οικονομία και τόν τουρισμό. Τέλος ή έρευνα θα έξετάσει, ποιές θα είναι οι επιπτώσεις στην ελληνική και παγκόσμια παιδεία. Και για να γίνουμε άπόλυτα σαφείς, θα προσφερθεί και ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, πώς δηλαδή μπορεί να ιδρυθεί ένα τέτοιο «πολυεθνικό πανεπιστήμιο» στην κοιτίδα του πολιτισμού, πρίν προχωρήσουμε στην δημιουργία 40 και πλέον, στά επόμενα 40 χρόνια.

Άρχίζουμε λοιπόν προσφέροντας τη λύση στό πολύπλοκο αυτό πρόβλημα, πού λέγεται παιδεία, ανάπτυξη, πολιτισμός, ελληνική γλώσσα, ελληνικό και παγκόσμιο πνεύμα, ελληνικό και όλυμπιακό πνεύμα - άρχαίο, νέο, και προπαντός άθάνατο!

II. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ: ΠΑΙΔΕΙΑ, ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. ΜΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΔΡΑΣΗ

ΠΑΙΔΕΙΑ

Σήμερα ή Ελλάδα άντιμετωπίζει ένα μεγάλο αριθμό προβλημάτων στην παιδεία, ύγεια και οικονομία. Στο χώρο της άνωτάτης παιδείας -στον όποιο θα επικεντρωθούμε- ύπάρχει μία χρόνια έλλειψη κονδυλίων, κτιρίων, εργαστηρίων, βιβλιοθηκών. Οι μισθοί είναι μικροί και ή πανεπιστημιακή ύποδομή τόσο έλλιπής, ώστε χιλιάδες έλληνόπουλα καταφεύγουν στό έξωτερικό για άνώτατες σπουδές. Καταφεύγουν σε πανεπιστήμια της Άνατολής και Δύσης, άμφιβόλου μερικές φορές ποιότητας, αλλά άναμφιβόλου ακρίβειας σε δίδακτρα και έξοδα διαβίωσης. Έτσι κάθε χρόνο ή φτωχή Ψωροκόσταινα έκταμιεύει τουλάχιστον 150 εκατομμύρια δολάρια σ' Άνατολή και Δύση για μία άμφι-

βόλου ποιότητας παιδεία των παιδιών της. Στο έσωτερικό πάλι, έκμεταλλευόμενα διάφορες εύεργετικές διατάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), διάφορα ψευτοϊδρύματα φυτρώνουν σαν μανιτάρια, προσφέροντας μία κακής ποιότητας παιδεία. Και ναί μὲν ἡ κυβέρνηση προσπάθησε νά περιορίσει τό κακό μέ τόν ὀρισμό τους ὡς « Ἐργαστηρίων Ἐλευθέρων Σπουδῶν», αὐτό ὅμως δέν θά ἐμποδίσει τολμηρούς καί ἀδίστακτους ἐμπόρους τῆς παιδείας, ὅρα Southeastern College, ἀπό τό νά ἐκμεταλλευθοῦν κάθε σχετική εύεργετική διατάξη καί τήν δίψα παιδιῶν καί γονιῶν γιά ἀνώτατη παιδεία. Καί γι' αὐτό τό κακό στήν οὐσία εὐθύνεται σύμπαρ ὁ πολιτικός κόσμος, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, καθόσον χάραξε λάθος δρόμο ἀπ' τήν ἀρχή στό θέμα τῆς ἀνωτάτης παιδείας καί τελευταίως, ὅταν φάνηκαν πλέον καθαρά τά λάθη τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς, πῆρε μιά στάση, πού δέν ἔλυσε, ἀλλά περιέπλεξε ἀκόμη περισσότερο τό πρόβλημα.

ΥΓΕΙΑ

Στόν τομέα τῆς ὑγείας πάλι ἡ Ἑλλάδα εὐρίσκεται μεταξύ «Σκύλλας καί Χάρυβδης». Τῆς «Σκύλλας» τῆς ἀπαράδεκτης κατάστασης, πού ἀντιμετωπίζουν πολλοί ἀσθενεῖς στά διάφορα νοσοκομεῖα -ὅταν κοιμοῦνται στά ράντσα τῶν διαδρόμων τους -καί τῆς «Χάρυβδης» τοῦ χάρου, πού τούς περιμένει, ἂν ἐμπιστευθοῦν τό Ἐθνικό Σύστημα Ὑγείας γιά κάτι περισσότερο ἀπό μιά ἐγχείρηση ἀμυγδαλῶν ἢ σκληροειδίτιδος. Τά 90% τῶν ἀσθενῶν, πού ἐμπιστεύονται τό Ἐθνικό Σύστημα Ὑγείας γιά ἐγχειρήσεις καρδιᾶς ἢ σοβαρές μορφές καρκίνου, ὑπογράφουν στήν κυριολεξία τήν «ἐκδημία» τους εἰς τās αἰώνιους μονάς... Ἔτσι ὅσοι δέν θέλουν νά ἐκδημήσουν προώρως γιά τόν ἄλλο κόσμο πηγαίνουν στό «Υγεία» ἢ στό Λονδίνο, τή Νέα Υόρκη ἢ τή Βοστώνη. Καί τά ταξίδια αὐτά στοιχίζουν μερικά ἑκατομμύρια τό καθένα. Μιά ἐγχείρηση καρδιᾶς στοιχίζει πάνω ἀπό 5 ἑκατομμύρια. Σ' αὐτά, ἂν προσθέσει κανεῖς τίς ἐξετάσεις, νοσήλεια, ἐξοδα ταξιδίου, ξενοδοχεῖα, κ.λπ., καταλήγει εὐκόλα σ' ἄλλα 5 ἑκατομμύρια. Γιά σοβαρές μορφές καρκίνου ἢ θεραπεία μπορεῖ νά ξεπεράσει τά 20 ἑκατομμύρια. Ἄν λοιπόν ὑπολογίσουμε τίς χιλιάδες τῶν Ἑλλήνων, πού ἀναζητοῦν τή σωτηρία τους στά νοσοκομεῖα τῆς Ἀμερικῆς, Ἀγγλίας, κ.λπ., τότε ἔχουμε νά κάνουμε μέ πολλές ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια δολάρια, πού φεύγουν γιά τήν Ἑσπερία... Καί μετά ἔρχεται τό θέμα τῆς οἰκονομίας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Συγκρινόμενα μέ τό πρόβλημα τῆς οἰκονομίας τά δύο προηγούμενα προβλήματα μοιάζουν μέ ἀπλό συνάχι, μπροστά σέ μιά ἀσιατική γρίπη. Πράγματι ἡ παιδεία καί ὑγεία ὡχριοῦν μπροστά στήν ἀρρωστημένη κατάσταση τῆς οἰκονομίας. Καί εἶναι ἀρρωστημένη, διότι ὑποφέρει ἀπό ἕναν χρόνιο στασιμοπληθωρισμό γιά μιά δεκαετία τώρα καί ἀπό τά τεράστια ἐλλείμματα τοῦ δημοσίου, πού σέ λίγο θά καταστοῦν γάγγραινα, ἂν δέν περισταλοῦν σημαντικά. Τέλος, τό δημόσιο χρέος ἀπό 6 δῖς δολάρια, πού ἦταν τό 1980, ἔχει τώρα φθάσει τά 36 δισεκατομμύρια! Ἡ ἀνεργία ἀνθεῖ, ἡ ὑγεία νοσεῖ καί ἡ οἰκονομία ἀργοπεθαίνει. Μιά τέτοια ὅμως συνταγή μπορεῖ σύντομα νά στείλει καί τήν χώρα ὅλη στήν ἐντατική, ἂν δέν ληφθοῦν σύντομα νέα, γενναῖα μέτρα. Καί τά μέτρα πρέπει νά εἶναι ρηξικέλευθα καί ριζοσπαστικά. Ἀρκετά δοκιμάσαμε διάφορες συνταγές ἀμφιβόλου ἀποδόσεως.

Τέλος, συνυφασμένο με τα παραπάνω είναι και ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα: το πρόβλημα της επιβιώσεως του ελληνισμού σ' αυτό το πολιτικό και πολιτιστικό χωνευτήρι, σ' αυτό το «melting pot» των 350 εκατομμυρίων, που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση. Πολλοί φοβούνται, ότι μακροχρονίως η Ελλάδα κινδυνεύει ν' αφομοιωθεί μέσα στην άχανη ευρωπαϊκή αγορά και σ' ένα πολιτισμικό περιβάλλον ανώτερο του ίδιου της. Τι σκοπεύει να κάνει επ' αυτού η Ελλάδα; Και μετά έρχεται το ακόμη πιο επικίνδυνο έρωτημα και θέμα: Τι γίνεται με τον απόδημο ελληνισμό, που άργά, αλλά σταθερά αφομοιώνεται και χάνεται στις διάφορες ανεπτυγμένες χώρες; Σκέφτηκε ποτέ η Ελλάδα, τί θα συμβεί, όταν χαθεί ή συρρικνωθεί ο ελληνισμός αυτός; Πώς μπορεί να τον σώσει;

Μ' όλα αυτά κατά νουν, για να μην προσθέσουμε το Κυπριακό, το Μακεδονικό και άλλα τινά, τί μπορεί να γίνει για να βγούμε από την στενωπό; Τί μπορεί να γίνει, για να φθάσει σωστό λιμάνι το πλοίο, που λέγεται Ελλάδα; Υπάρχει άραγε σωτηρία ή μήπως «ή χώρα αυτή δεν σώζεται με τίποτα» για να παραφράσουμε μία ρήση του καιρού μας; Έμεις προσωπικά πιστεύουμε, πως υπάρχει λύση. Και η λύση αυτή πρέπει να είναι τολμηρή και ρηξικέλευθη πρέπει να την διακρίνει η διορατικότητα και η σφαιρικότητα αντίληψης. Και για να είναι βιώσιμη και ασφαλής, πρέπει να έχει γερές και στερεές βάσεις. Και για την Ελλάδα δεν υπάρχουν σταθερότερες και ασφαλέστερες βάσεις απ' αυτές του πνευματικού και πολιτιστικού της παρελθόντος. Και αυτό το παρελθόν έθιμωθή πάνω στην ελευθερία, τη δημοκρατία και την παιδεία. Χωρίς παιδεία όμως, ούτε η δημοκρατία, ούτε η οικονομία εύδοκμοῦν. Λειψή παιδεία, έγγωγαί μιὰ λειψή οικονομία και δημοκρατία. Και τά ζεῖ δυστυχῶς ἡ Ελλάδα καί τά δύο αὐτά ἀπό τό 1821 μέχρι σήμερα. Ἄν λοιπόν θέλουμε νά βγοῦμε ἀπό τήν αἰώνια μιζέρια καί ὑπανάπτυξη, θά πρέπει νά στραφοῦμε ὀλοταχῶς πάλι πρὸς τίς ρίζες μας, πάλι πρὸς τήν Παιδεία μας. Ἐκεῖ εἶναι ἡ σωτηρία μας, ἐκεῖ ἐπομένως καί τό μέλλον μας.

III. Η ΛΥΣΗ

Όταν λέμε, ότι η λύση τῶν περισσοτέρων προβλημάτων μας εὑρίσκεται στήν παιδεία μας δέν ἐννοοῦμε καί δέν πιστεύουμε, ὅτι ἡ λύση θά προκύψει ἂν ἡ Ελλάδα, διπλασιάσει ἢ τριπλασιάσει -ὄνειρο θερινῆς νυκτός γιά ὅποιον τό πιστεύει- τά κονδύλια, πού διαθέτει γιά τήν παιδεία. Θά πρέπει νά τό χωνέψουμε μιὰ γιά πάντα: ΕΙΝΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΝ ΜΕ ΤΙΣ ΔΙΚΕΣ ΜΑΣ ΜΟΝΟΝ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΟΥΜΕ ΕΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΦΑΜΙΛΛΟ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΑΓΩΝ ΤΗΣ ΥΦΗΛΙΟΥ. Όταν τό χωνέψουμε αὐτό, τό τόσο ἀπλό ἀλλά τόσο σημαντικό πράγμα, μπορούμε πλέον νά στραφοῦμε πρὸς νέες κατευθύνσεις καί λύσεις. Μποροῦμε γιά παράδειγμα νά σκεφθοῦμε νά εἰσαγάγουμε παιδεία ποιότητος ἀπ' ὅπουδήποτε αὐτή ἀνθεῖ. Ἀπ' ὅλες τίς μεριές, πού εὐδοκιμεῖ αὐτό τό φρούτο: ἀπό Ἀνατολή καί Δύση, ἀπό Νότο καί Βορρά. Νά κάνουμε δηλαδή εἰσαγωγή ἐγκεφάλων ἀπ' ὅλη τήν ὑφήλιο, ὅπως ἔκαναν καί οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, ὅπως κάνει καί σήμερα ἡ «Ἀθήνα τῆς Ἀμερικῆς», τουτέστιν ἡ Βοστώνη, ἀλλά καί οἱ ΗΠΑ καί ὅλες οἱ ἀνεπτυγμένες χώρες. Γιά παράδειγμα, ἕνα πρόσφατο βραβεῖο Νομπέλ λογοτεχνίας ἀπενεμήθη σ' ἕναν καθηγητή τοῦ Boston University, πού μεγάλωσε στά νησιά τῆς Καραϊβικῆς. Στήν ἀρχαία Ἀθήνα μερικά ἀπό τά σπουδαιότερα ἐπιστημονικά ὀνόματα

της εποχής δέν ήταν Ἀθηναῖοι, ὅπως π.χ. ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος καί ὁ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος ἡ ἴδια ἡ Ἀσπασία ἦταν ἀπό τήν Μίλητο καί τό κινητό πανεπιστήμιο, πού λεγόταν Ἀριστοτέλης, προερχόταν ἀπό τά Στάγειρα τῆς Χαλκιδικῆς. Στόν καιρό τοῦ Περικλῆ τό Σχολεῖο τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ κόσμου ὅλου εἶχε τήν πολιτική τῆς ἐλεύθερης παιδείας, ἡ ὁποία κατὰ βάσιν ἦταν ἰδιωτική. Σήμερα, στόν αἰῶνα τῆς ἐλευθερίας, τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καί τῆς δημοκρατίας, βάλαμε φραγμούς στήν Ἀνωτάτη Παιδεία καί ἀποθέσαμε τίς ἐλπίδες μας στό κράτος, λές καί τό κράτος ἔχει νά ἐπιδείξει περγαμηνές ἐκπαιδευτικῶν ἐπιτευγμάτων. Καί ἀντί νά παραδεχθεῖ τήν ἀποτυχία του στήν ἐκπαίδευση τοῦ λαοῦ καί νά ἀπελευθερώσει τόν τομέα τῆς παιδείας στό νέο Σύνταγμα, ὅλος ὁ πολιτικός κόσμος -ἀπό τήν ἄκρα ἀριστερά μέχρι τήν ἄκρα δεξιά -συμφώνησαν σ' ἕνα βλακῶδες ἄρθρο. Τό ἄρθρο 16, πού καθιστᾷ τήν Ἀνωτάτη Παιδεία ἀποκλειστικό προνόμιο τῆς Πολιτείας! Λές καί ἡ Πολιτεία εἶχε τό χρόνο, τό χρῆμα καί τήν ὀργάνωση γιά νά φέρει εἰς πέρας ἕνα τόσο σπουδαῖο ἔργο γιά τήν ζωή καί εὐημερία του ἔθνους! «Κάλλιο ἀργά παρά ποτέ», ὅμως, ὅπως λέει καί ἡ λαϊκή μας ρῆση. Σήμερα λοιπόν ἦρθε ἡ ἡμέρα, ὅπου ἡ Πολιτεία- καί ἐννοοῦμε ὅλο τόν πολιτικό κόσμο -πρέπει ὄχι μόνο νά διορθώσει τό λάθος της, ἀλλά καί νά ἐπανορθώσει τή ζημιά, πού ἔχει προξενήσει τίς τελευταῖες δύο γενιές, μέ τήν κοντόφθαλμη πολιτική της.

ΤΙ ΔΕΟΝ ΓΕΝΕΣΘΑΙ

Ἐπειδή λοιπόν ἡ ζημιά, πού ἔχει γίνει ἐπί τόσες δεκαετίες εἶναι τεράστια, ὀφείλουμε νά λάβουμε μέτρα ριζοσπαστικά, ἄν θέλουμε ὄχι μόνο νά φθάσουμε τούς ἐκπαιδευτικά ἀνεπτυγμένους συνεταιίρους καί συμμάχους μας, ἀλλά καί νά τούς ξεπεράσουμε. Αὐτό ὅμως θά γίνει, μόνον ὅταν ἐγκαταλείψουμε τόν στρουθοκαμηλισμό καί τόν ὠχαδερφισμό μας· αὐτό θά γίνει ὅταν παύσουμε ν' ἀλληλοκατηγοροῦμαστε σάν κόμματα ἢ κοινωνικές ὁμάδες καί ὅταν παύσουμε νά περιμένουμε τή λύση ὅλων τῶν προβλημάτων μας ἀπό τούς συμμάχους ἢ συνεταιίρους μας. «Σύν Ἀθηνᾶ καί χεῖρα κίνει», ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι.

Ἐχοντες λοιπόν ὑπόψιν ὅλα τά ἀνωτέρω, προχωροῦμε στήν οὐσία τῆς λύσης τοῦ πολλαπλοῦ αὐτοῦ προβλήματος. Τουτέστιν προτείνουμε νά ἀλλάξει ἄρδην ἡ μέχρι τοῦδε πολιτική τῆς χώρας στό θέμα τῆς παιδείας. Ἀπό ὑποστηρικτές τῆς Ἀνωτάτης Κρατικῆς Παιδείας καί πολέμιοι τῆς Ἀνωτάτης Ἰδιωτικῆς Παιδείας, θά πρέπει οἱ πολιτικοί μας νά γίνουν φίλοι καί τῶν δύο. Καί ὄχι φίλοι μέ λόγια, ἀλλά καί μέ ἔργα. Καί ἐννοοῦμε ἔργα νομοθετικά καί ἔργα δομικά. Μέ νομοθετικά ἔργα θά πρέπει νά στραφοῦν πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐπιμάχου ἄρθρου τοῦ Συντάγματος περί Ἀνωτάτης Παιδείας, καί μέ ἔργα δομικά, θά πρέπει νά ἀρχίσουν ἀμέσως νά στραφοῦν πρὸς τήν οἰκοδόμησι πανεπιστημίων ἀνά τήν ἐπικράτεια, τά ὅποια ἐν συνεχείᾳ θά παραχωρήσουν στά πλέον διάσημα καί ἐνδιαφερόμενα πανεπιστήμια τοῦ κόσμου γιά νά λειτουργήσουν, χωρίς καμιά κυβερνητική παρέμβαση στή λειτουργία τους, ἐκτός ἀπό ἕνα Ἐποπτικό Ὅργανο, πού περιοδικά θά ἐξετάζει καί θά διασφαλίζει ἕνα ἄριστο ἐπίπεδο λειτουργίας τους - κάτι ἀντίστοιχο δηλαδή Ἐποπτικῶν Ὀργάνων, πού ἐπιβλέπουν τήν σωστή λειτουργία τῶν ΑΕΙ σέ χώρες του ἐξωτερικοῦ.

Γιά νά εἶμαστε πιό σαφεῖς· γιά νά σωθεῖ ἡ Ἑλλάδα ὅλη, «νῦν καί ἀεὶ», πρέπει νά

μεταβληθεῖ σέ μιά ἀπέραντη πανεπιστημιούπολη. Πρέπει νά γίνει τό Πνευματικό Κέντρο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης σέ πρῶτο στάδιο καί τῆς ὑψηλίου ἀργότερα. Ὅπως Ἐλβετία σήμερα σημαίνει τράπεζες καί καταθέσεις, Ἑλλάδα θά πρέπει νά σημαίνει, σέ μιά γενιά ἀπό σήμερα, Πανεπιστήμια καί Πνευματική Ζωή. Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ὁμως αὐτό, πρέπει νά ἀλλάξει νοοτροπία καί νά φτιάξει ἕνα νόμο πρωτοποριακό, μέ τόν ὁποῖο θά δίνει πλεῖστα ὅσα κίνητρα, γιά τήν ἐγκατάσταση ξένων Πανεπιστημίων Παγκοσμίου Κύρους στήν Ἑλλάδα. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Πανεπιστημίων αὐτῶν, θά ἔχει ἀνυπολόγιστες εὐεργετικές συνέπειες σ' ὅλους σχεδόν τούς τομεῖς.

Ἐπειδή γιά πολλούς αὐτά εἶναι ἴσως ἀπίστευτα, θά ἀναλύσουμε διεξοδικά τίς ἐπιπτώσεις ἀπό τήν ἐφαρμογή μιᾶς τέτοιας πολιτικῆς περί Προσελεύσεως Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων, πού προτείνουμε καί ὡς δέλεαρ χιτίζουμε καί τά ἀρχικά κτίρια, πού θά χρησιμοποιήσουν τά πανεπιστήμια αὐτά γιά νά λειτουργήσουν. Ἄς ὑποθέσουμε ἐπί πλέον, ὅτι ἡ νέα αὐτή «πανεπιστημιακή βιομηχανία», θά ἀποτελεῖται ἀπό 40 πανεπιστήμια Παγκοσμίου Κύρους, σκορπισμένα σ' ὅλα τά μῆκη καί τά πλάτη τῆς Ἑλλάδος, μέ ἕνα μέσο ὄρο 10 χιλιάδων φοιτητῶν τό καθένα, τουτέστιν 400 χιλιάδες σύνολο.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἐνα τέτοιο πανεπιστημιακό συγκρότημα μαμούθ θά ἔχει τίς ἀκόλουθες συνέπειες στήν ἑλληνική οἰκονομία: Θά εἰσαγάγει στήν χώρα ἕνα ἐτήσιο συνάλλαγμα τῆς τάξεως τῶν 8 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, δηλαδή τρεῖς περίπου φορές περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι ἀποφέρει σήμερα ὁ τουρισμός 10 ἑκατομμυρίων τουριστῶν στήν Ἑλλάδα. Μέ ἄλλα λόγια 400 χιλιάδες φοιτητές θά ἰσοδυναμοῦν μέ 30 ἑκατομμύρια τουρίστες, ἀλλά, ὅπερ καί σπουδαιότερον, θά εἶναι καί ἀνωτέρας στάθμης «τουρίστες» θά γίνονται φιλέλληνες, θά ἐμποτίζονται ἀπό τά νάματα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, θά μαθαίνουν τήν ἑλληνική γλῶσσα καί θά γίνονται οἱ καλύτεροί διαφημιστές καί ὑποστηρικτές τους, ὅταν ἐπιστρέφουν στήν πατρίδα τους μετά τήν ἀποφοίτησή τους.

Τό προαναφερθέν ποσό θά προέρχεται ἀπό τά διδάκτρα καί ἔξοδα διαβίωσης τῶν ξένων - περιλαμβανομένων καί τῶν ὁμογενῶν - φοιτητῶν, πού θά κυμαίνονται γύρω στίς 300 χιλιάδες. Οἱ ὑπόλοιπες 100 περίπου χιλιάδες θά εἶναι Ἕλληνες, πού μέ τά ἰσχύοντα σήμερα θά πῆγαιναν νά σπουδάζουν σέ διάφορα πανεπιστήμια τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ δέν θά ἐσπούδαζαν καθόλου. Τέλος, μερικές χιλιάδες ἐξ αὐτῶν θά εἶναι ὑπότροφοι, εἴτε τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, σάν ἀνταπόδοση γιά τά ἔξοδα ἀνοικοδομήσεως τῶν κτιριακῶν τους ἐγκαταστάσεων, εἴτε τῶν νομῶν στούς ὁποίους θά ἐδρεύουν τά πανεπιστήμια αὐτά - ὅπως θά ἀναπτύξουμε παρακάτω. Τά ἐτήσια ἔξοδα κάθε φοιτητοῦ θά ἀνέρχονται τουλάχιστον σέ 20 χιλιάδες δολλάρια, μιά καί αὐτή τήν στιγμή τό ποσό αὐτό εἶναι πολύ κατώτερο τῶν ὀλικῶν δαπανῶν ἑνός φοιτητῆ σ' ἕνα πανεπιστήμιο ποιότητος στήν Ἀμερική. Σήμερα ἀρκετά ἰδιωτικά πανεπιστήμια τῆς Ἀμερικῆς ἔχουν διδάκτρα καί ἔξοδα διατροφῆς, πού ξεπερνοῦν τίς 25.000 δολ. τό χρόνο.

Στά παραπάνω ἔσοδα θά πρέπει νά προσθέσει κανεῖς καί ἔσοδα ἀπό τίς ἐπισκέψεις στήν Ἑλλάδα συγγενῶν καί φίλων τῶν φοιτητῶν καί τήν αὐξημένη κατανάλωση ἑλληνικῶν προϊόντων μέσα στήν Ἑλλάδα: μεταγενέστερα θά αὐξηθοῦν καί οἱ ἐξαγωγές ἑλληνικῶν

προϊόντων ανά τον κόσμο, στις χώρες προελεύσεως των εν λόγω φοιτητών, οι οποίοι θα γίνουν και οι καλύτεροι διαφημιστές τους. Στις εξαγωγές αυτές θα πρέπει επίσης να προσθέσουμε και την σημαντική αύξηση, που στο μέλλον θα προέλθει από την δημιουργία νέων βιομηχανιών και εταιριών, που θα είναι απόρροια της ανάπτυξης και εφαρμογής της έρευνας, η οποία θα προέλθει από την εγκατάσταση των νέων Παν/μίων έτσι προδιαγράφεται για πρώτη φορά να αποκτήσει η Ελλάδα στο μέλλον και ύψηλη τεχνολογία, κάτι που μέχρι τώρα ήταν όνειρο άπιαστο. Από την ανάπτυξη του τομέως αυτού, μπορεί η Ελλάδα να ελπίζει εισόδημα πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων δολλαρίων εις το μέλλον.

Τέλος, στα ποσά αυτά θα πρέπει να προστεθεί και τό σημαντικό ποσό, που θα κερδίσει η Ελλάδα, από την αναβάθμιση του τομέως της Υγείας της. Έτσι οι Έλληνες ασθενείς δεν θα τρέχουν στο μέλλον για θεραπεία στην Αγγλία, Γερμανία ή Αμερική και δεν θα έκταμιεύουν εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια κάθε χρόνο γι' αυτό τό σκοπό. Επί πλέον χιλιάδες ξένων ασθενών από Μέση Ανατολή, Ευρώπη και Αφρική θα έρχονται στην Ελλάδα για θεραπεία και τά έσοδα από αυτό θα ανέρχονται σέ πάνω από 500 εκατομμύρια δολάρια ετησίως.

Πέραν όμως από αυτούς θα κατακλύσουν την Ελλάδα και εκατοντάδες χιλιάδες όμογενών και «κοιναγοριτών», που θα έρχονται πλέον στην Ελλάδα για να περάσουν τά γηρατειά τους, αφού θα πληροϊ τά τρία απαραίτητα κριτήρια γι' αυτό τόν σκοπό: κλίμα, ύγειονομική περίθαλψη και ποιότητα ζωής. Από αυτή και μόνο την αλλαγή, η Ελλάδα θα κερδίζει γύρω στά 4 δις δολ. ετησίως, αν υποθέσουμε ότι 200 χιλιάδες όμογενεις και ηλικιωμένοι από την Ε.Ε. θα έρθουν να εγκατασταθούν μετά την συνταξιοδότησή τους στην Ελλάδα (200.000 Χ 20.000 δολ. ετησίως = 4 δις δολ.). Οι αριθμοί αυτοί είναι πολύ συντηρητικοί, τόσον όσον αφορά τούς συνταξιούχους, που θα έρθουν στην Ελλάδα, όσον και τά έτήσια έξοδά τους, καθόσον τά ιατρικά και μόνον έξοδα μπορούν να φθάσουν τίς 20.000 δολ. μέ δυό εβδομάδες παραμονή σέ νοσοκομείο. Θα είμαστε πιό κοντά στην πραγματικότητα, εάν διπλασιάζαμε τό τελικό εισόδημα για την Ελλάδα από αυτή την εξέλιξη, αλλά ίσως κατηγορηθούμε ως αιθεροβάμονες.

Κατά συνέπειαν είναι πολύ ρεαλιστικό να αναμένει κανείς μία γενική έπίσηια ωφέλεια της τάξεως των 15 δις δολλαρίων από την εφαρμογή αυτή. Τό ποσό αυτό είναι πράγματι άστρονομικό και πλησιάζει τό ήμισυ του προϋπολογισμού της Ελλάδος.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Η ανάπτυξις και λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος παιδείας στην Ελλάδα θα έχει σημαντικές συνέπειες και στόν τομέα της Υγείας. Και τούτο, διότι τά Πανεπιστήμια αυτά, που θα εγκατασταθούν στην Ελλάδα, θα έχουν και ιατρικές σχολές και τό επίπεδο της ιατρικής και τεχνογνωσίας τους θα είναι κατά πολύ άνωτερο του ελληνικού. Άς υποθέσουμε πρός στιγμήν, ότι έρχεται τό Harvard ή τό Ν.Υ.Ο. στην Ελλάδα και μεταξύ άλλων φτιάχνει και Ιατρική Σχολή. Ο προϋπολογισμός της Σχολής αυτής θα είναι ίσος μέ τόν προϋπολογισμό όλων των ιατρικών σχολών της Ελλάδος! Η τεχνογνωσία θα είναι και αυτή τό κάτι άλλο. Και τούτο διότι η ιατρική στην Αμερική προηγείται της ελληνικής κατά είκοσι τουλάχιστον χρόνια. Και όχι μόνον θα σταματήσουν οι Έλληνες άσθε-

νεϊς νά τρέχουν στήν Εύρώπη καί Ἀμερική γιά θεραπεία -ὅπου ξοδεύουν ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια δολλάρια τό χρόνο - ἀλλά θά ἀρχίσουν νά τρέχουν οἱ Μεσανατολίτες καί οἱ Ἀνατολικοευρωπαῖοι στήν Ἑλλάδα γιά νά θεραπευθοῦν, συνεισφέροντας ἔτσι ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια δολλάρια στήν οἰκονομία. Ἐπί πλέον θά ἔχουμε καί τήν μόνιμη ἐγκατάσταση στήν Ἑλλάδα 200.000 καί πλέον συνταξιούχων ὁμογενῶν καί ὑπηκόων τῆς Ε.Ε. -ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως- πού θά ἀποφέρει πάνω ἀπό τέσσερα δισεκατομμύρια δολλάρια τό χρόνο. Φυσικά ἡ δημιουργία νέων ἔργων ὑποδομῆς, δρόμων, κτιρίων, νοσοκομείων, κ.λπ., θά δημιουργήσει νέες θέσεις ἐργασίας στόν οἰκοδομικό, οἰκονομικό, τουριστικό, βομηχανικό καί ἐκπαιδευτικό τομέα, μέ περαιτέρω εὐεργετικές ἐπιπτώσεις.

Ἐτσι γιά πρώτη φορά στήν νεώτερη ἱστορία τῆς ἡ πατρίδα τοῦ Ἰπποκράτη θά μπορέσει νά ὑπερψανευθεῖ ὄχι μόνον γιά τό ἐπίπεδο τῆς ἰατρικῆς τῆς κατά τήν κλασσική καί ἑλληνιστική, ἀλλά καί κατά τήν σύγχρονη ἐποχή. Φυσικά, ἐξυπακούεται, ὅτι μία ἀκόμη εὐεργετική ἐπίπτωση θά εἶναι καί ἡ σημαντική βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν καί τῶν ἑλληνικῶν νοσοκομείων λόγω μεταφορᾶς τεχνογνωσίας, δημιουργίας ἀμιλλας, κ.ἄ., καί ἔμμεσα ἡ αὔξηση τοῦ ὁρίου ζωῆς ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ ἐφαρμογή ἐνός τέτοιου μεγαλόπνοου σχεδίου θά ἀλλάξει καί τήν μορφή τῶν ἑλληνικῶν ΑΕΙ γιά πολλούς λόγους. Ἐνας ἀπ' αὐτούς θά εἶναι καί ἡ παραχώρηση ἀπό τήν Πολιτεία ἐνός ποσοῦ ἴσου μέ τό ἕνα τρίτο τοῦ συναλλάγματος, πού θά εἰσρεῦσει στή χώρα ἀπό τήν ἐφαρμογή αὐτή, γιά τήν ἀνέλιξη καί ἀνανέωση τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημιακοῦ συστήματος. Ἡ παραχώρηση καί μόνον ἐνός μέ δύο δις δολλάρια γιά τήν βελτίωση τοῦ συστήματος αὐτοῦ, θά διπλασιάζει τά κονδύλια καί τίς δυνατότητες τῶν ΑΕΙ γιά τήν παροχή παιδείας ὑψηλῆς ποιότητος. Ἐτσι μπορεῖ νά ἀρχίσει μιᾶ ὀλόπλευρη ἀναβάθμιση τοῦ συστήματος: ἀπό ἕναν διπλασιασμό τῶν μισθῶν καθηγητῶν καί βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, ἕως μιᾶ σημαντική αὔξηση τῶν κονδυλίων γιά ἐργαστήρια, βιβλιοθηκές καί ἔρευνα. Μπορεῖ ἀκόμη νά γίνει μιᾶ σημαντική αὔξηση ὑποτροφῶν, δημιουργία σοβαρῶν μεταπτυχιακῶν προγραμμάτων, νέων εἰδικότητων, κ.λπ. Ἐπί πλέον, καί αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό, ἡ γειννίασις τῶν ἑλληνικῶν ΑΕΙ μέ μερικά ἀπό τά καλύτερα πανεπιστήμια τοῦ κόσμου, ὄχι μόνον θά δημιουργήσει μιᾶ εὐγενῆ ἀμιλλα, ἀλλά θά βοηθήσει καί στήν τάχιση μεταφορᾶ τεχνογνωσίας ἀπό τά μὲν πρός τά δέ. Πέραν τούτου, οἱ καθηγητές τῶν ἑλληνικῶν καί τῶν ἄλλων ΑΕΙ θά μποροῦν, ὅταν ἔχουν sabbatical ἢ ἐκπαιδευτικές καί ἐρευνητικές ἀδειες, νά πηγαίνουν στά ἄλλα πανεπιστήμια γι' αὐτό τό σκοπό, ἀποκτώντας ἔτσι νέες, πολύτιμες ἐμπειρίες. Μιᾶ ἄλλη εὐεργετική ἐπίπτωση θά εἶναι ἡ ἠλεκτρονική σύνδεση ὅλων τῶν βιβλιοθηκῶν μεταξύ τους καί συνεπῶς θά παρέχεται ἡ δυνατότης ἀμέσου βιβλιογραφικῆς ἐνημερώσεως καί χρησιμοποίησεως, ἀπό φοιτητές καί καθηγητές, τῶν τελευταίων βιβλίων καί ἐντύπων, πού ἐξεδόθησαν ἀπό διάφορους διεθνεῖς οἴκουσ. Αὐτό θά βοηθήσει πολύ καί τούς καθηγητές καί φοιτητές τῶν ἑλληνικῶν ΑΕΙ. Καί ὅταν συμπληρώσουν τά συντάξιμα χρόνια τους, πολλοί ἀπό αὐτούς ἴσως ἐπιλέξουν νά διδάξουν ἕνα ἢ δύο μαθήματα, σέ ἕνα ἢ δύο ἀπό τά πολλά αὐτά ξένα πανεπιστήμια. Τέλος, ἐάν ἐπιθυμοῦν νά κάνουν ἔρευνα στό ἐξωτερικό, γιά ἕνα ἢ δύο χρόνια, ἡ

εύκολία προσβάσεως σέ μερικά από τά καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου, θά κάνει τό έργο τους πολύ πιό εύκολο. Φυσικά θά δημιουργηθεῖ καί ἡ εύκαιρία κοινῶν έρευνητικῶν προγραμμάτων, σέ διάφορους τομεῖς, πράγμα τό ὅποιο θά εἶναι πολύ έπωφελές, εκπαιδευτικῶς, οἰκονομικῶς κ.λπ., γιά ὅλους τούς συμβαλλομένους. Τέλος, ἕνα ἄλλο σημαντικό «ὑποπροϊόν» αὐτῆς τῆς κοσμογονίας, θά εἶναι καί ἡ ραγδαία ἀνάπτυξις τοῦ τομέως τῶν πανεπιστημιακῶν έκδοτικῶν οἴκων καί συνεπῶς ὅλου τοῦ κυκλώματος έκδόσεως βιβλίων, έφημερίδων, περιοδικῶν, κ.ἄ., δημιουργώντας ἔτσι χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τούς κατά τόπους νομούς, αὐτοί θά ἀποκομίζουν τεράστια ὀφέλη ἀπό τήν λειτουργία στό χῶρο τους τέτοιων Πανεπιστημίων. Θά μποροῦν νά στέλνουν ὑποτρόφους τους νά σπουδάζουν ἐκεῖ δωρεάν, ἐνῶ πολλά παιδιά τοῦ νομοῦ θά ἔχουν στόν τόπο τους ἕνα ἄριστο Πανεπιστήμιο καί θά γλυτώνουν οἱ γονεῖς τους τά έξοδα διαβιώσεως σέ μιᾶ ἄλλη πόλη ἐντός ἢ ἐκτός τῆς Ἑλλάδος. Ἐτσι, μερικοί ἄριστοι φοιτητές θά σπουδάσουν δωρεάν, λόγω ὑποτροφίας, σέ μερικά ἀπό τά καλύτερα πανεπιστήμια τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἄλλοι θά ἔρχονται ἀπό τά διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ κόσμου γιά νά σπουδάσουν ἐκεῖ καί νά φέρουν ἄφθονο συνάλλαγμα. Τέλος, γιά τήν κάθε ἑλληνική κυβέρνηση θά ἐκλείψει καί τό πρόβλημα τῶν ψευτοπανεπιστημίων, τύπου Southeastern College, πού ἀπειλοῦν νά κατακλύσουν τήν Ἑλλάδα καί νά τῆς δημιουργήσουν προστριβές μέ τά ἀρμόδια ὄργανα τῆς ΕΕ, ἐκμεταλλεζόμενα ταυτοχρόνως τά ὄνειρα τῶν Ἑλλήνων γονέων γιά μιᾶ καλύτερη παιδεία καί μέλλον γιά τά παιδιά τους. Ἀπλούστατα, ὅλα αὐτά τά ἰδρύματα θά ἐκλείψουν ὡς διὰ μαγείας, διότι θά εἶναι «ἀχρείαστα». Ὅταν ὁ κάθε γονιός καί φοιτητής θά μπορεῖ νά ἔχει ἐπιλογή ὑψηλῆς ποιότητος παιδείας σέ λογική τιμή, ἀσφαλῶς καί θά τήν προτιμήσει, ἀντί νά χάνει τό χρόνο καί τό χρήμα του σέ Ἐργαστήρια Ἐλευθέρων Σπουδῶν. Καί εἶναι ἀπείρωσ καλύτερο γιά τήν ἑλληνική Πολιτεία νά πολεμήσει τέτοια παράσιτα μέ τόν τίμιο ἀγῶνα τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ, τόν ὅποιον αὐτά διατείνονται καί διαλαλοῦν ὅτι θέλουν καί δέχονται ἀσμένως, παρά μέ ἀφορισμούς, ἀπαγορεύσεις καί έξορκισμούς, πού θυμίζουν ἀνελεύθερα καθεστῶτα παρωχημένων ἐποχῶν.

Καί ἐρχόμαστε στό θέμα τοῦ Ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ: ἡ δημιουργία ἐνός τέτοιου ἀπαράμιλλου πανεπιστημιακοῦ συγκροτήματος, ὅπου μιᾶ ἀπό τίς γλῶσσες διδασκαλίας θά εἶναι καί ἡ ἀγγλική - ἢ γαλλική, γερμανική, κ.ο.κ. ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν φοιτητῶν - θά προσελκύσει καί χιλιάδες ἑλληνοαμερικανῶν, ἑλληνοκαναδῶν, ἑλληνοαυστραλῶν, κ.ἄ., ἀφοῦ θά μποροῦν νά σπουδάζουν σέ μερικά ἀπό τά καλύτερα πανεπιστήμια τοῦ κόσμου, στή χώρα τῶν προγόνων τους, μέ οἰκονομικούς ὄρους καλύτερους ἀπ' ὅ,τι ἂν θά ἐσπούδαζαν στά ἴδια πανεπιστήμια στήν Ἀμερική, τόν Καναδά, κ.λπ. Οἱ σπουδῆς τους ὅμως στήν Ἑλλάδα θά τούς δίνουν τήν εύκαιρία νά γνωρίσουν τή χώρα τῶν προγόνων τους καί νά μαθαίνουν καί τήν γλῶσσα τους, ἀφοῦ θά προσφέρεται σάν ξένη γλῶσσα στό πανεπιστήμιο, καθώς καί ἀπό τήν καθημερινή χρήση της στό σχολεῖο, τά μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, ἀγορά, κ.λπ.

Ἐτσι θά ἐπιτευχθεῖ καί τοῦτο τό σημαντικό: θά σταματήσει ὁ βαθμιαῖος ἀφελληνισμός τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμοῦ: τούναντίον, οἱ δεσμοί τοῦ μητροπολιτικοῦ μέ τόν

απόδημο ελληνισμό αντί να αδυνατήσουν και άτροφήσουν, θά γίνουν πιο δυνατοί και σταθεροί. Ταυτοχρόνως, θά επιτευχθεῖ καί μιá κατακόρυφη άνοδος τοῦ φιλελληνισμοῦ καί τῆς ελληνικῆς γλώσσας καί κουλτούρας στό έξωτερικό, μέ τά έκατομμύρια -σέ λίγα χρόνια- τῶν άποφοίτων τῶν Πανεπιστημίων αὐτῶν, πού έπιστρέφοντας στίς χῶρες τους θά καταλαμβάνουν θέσεις-κλειδιά καί θά γίνονται οἱ καλύτεροι διαφημιστές καί ύποστηρικτές τῶν δικαιῶν τῆς Ἑλλάδος, άφοῦ θά εἶναι καί ἡ πνευματική τροφός τους. Ἐδῶ θά πρέπει νά καταστήσουμε σαφές, ὅτι ἡ γλώσσα διδασκαλίας σ'αὐτά τά Παν/μια, θά καθορίζεται άπό τά ἴδια τά Παν/μια καί ἡ ελληνική κυβέρνηση δέν θά έπεμβαίνει σ' αὐτό τό θέμα. Εἶναι λογικό, ὅταν ἓνα μεγάλο ποσοστό τῶν φοιτητῶν ἔχει μητρική τήν άγγλική, γαλλική, γερμανική, ισπανική, κ.λπ., ἡ γλώσσα διδασκαλίας νά γίνεται σ' αὐτή τήν γλώσσα. Ἐξ άλλου, ὅταν ἓνας Ἄμερικανός, Γάλλος ἢ Γερμανός φοιτητής θέλει νά ἔρθει νά φοιτήσει σ' ἓνα άπό αὐτά τά Παν/μια γιά ἓνα εξάμηνο ἢ ἓνα χρόνο καί μετά νά επιστρέψει στό κανονικό Παν/μιο του στήν Ἄμερική, Καναδά, Αὐστραλία, Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, μεταφέροντας ταυτοχρόνως τά μαθήματα καί τούς βαθμούς του στό Παν/μιο προελεύσεώς του, ὁ φοιτητής αὐτός δέν ἔχει οὔτε τόν χρόνο οὔτε τήν διάθεση νά μάθει τέλεια ἑλληνικά γιά νά παρακολουθήσει τά μαθήματα στήν ελληνική. Μετά χαρᾶς θά δεχθεῖ νά πάρει τά ἑλληνικά σάν ξένη γλώσσα, άφοῦ εἶναι ὑποχρεωτική στά περισσότερα Παν/μια ἡ εκμάθηση μιᾶς ξένης γλώσσας επιπλέον, άφοῦ θά βρῖσκεται στήν Ἑλλάδα, θά χρειάζεται αὐτή τήν γλώσσα καί θά εἶναι καί πιο εὔκολο νά τήν μάθει σέ σύγκριση μέ μιᾶ ἄλλην, πού δέν τήν ξέρει καθόλου.

Τέλος, ἡ χρήση πολλῶν ξένων γλωσσῶν ὡς γλωσσῶν διδασκαλίας έξυπακούεται καί άπό τό καθηγητικό προσωπικό. Δέν εἶναι νοητό, γιά παράδειγμα, τό Παν/μιο τῆς Σορβόννης νά κάνει ἓνα παράρτημα στήν Ἑλλάδα, οἱ περισσότεροι φοιτητές του νά προέρχονται άπό γαλλόφωνες χῶρες καί ἔμεῖς νά άπαιτοῦμε ἡ διδασκαλία νά γίνεται στήν ελληνική, άφοῦ δέν τήν γνωρίζουν οὔτε οἱ διδάσκοντες οὔτε οἱ διδασκόμενοι! Τό ἴδιο ισχύει καί γιά ἓνα παράρτημα τοῦ Παν/μίου τοῦ Βερολίνου, τῆς Μόσχας ἢ τοῦ Πεκίνου. Ἄν ὑπάρχουν άρκετοί ρωσόφωνοι ἢ κινεζόφωνοι, τότε καί ἡ γλώσσα διδασκαλίας θά πρέπει νά εἶναι τά ρωσικά ἢ τά κινεζικά. Τέλος, μεγάλα Παν/μια μέ μεγάλο άριθμό φοιτητῶν καί καθηγητῶν, προελεύσεως πολλῶν γλωσσῶν, μποροῦν νά ἔχουν στό ἴδιο Πανεπιστήμιο πολλές γλώσσες διδασκαλίας περιλαμβανομένης καί τῆς ελληνικῆς, έφόσον ὑπάρχει ἡ ανάλογη ζήτηση. Πάνω άπό ὅλα δέν θά πρέπει νά ξεχνᾶμε, ὅτι σκοπός μας εἶναι νά καταστεῖ ἡ Ἑλλάδα διεθνές Παν/μιακό Κέντρο καί αὐτό δέν πρόκειται νά γίνει, μέ τό νά στραγγαλιζουμε αὐτή τήν προσπάθεια μέ γλωσσικούς ἢ άλλους σωβινισμούς. Τό γεγονός καί μόνον ὅτι ἡ Ἑλλάδα θά γίνει διεθνές Παν/μιακό καί Πνευματικό Κέντρο, μέ περισσότερες άξιῶσεις μελλοντικῶς¹ καί ἑκατομμύρια ξένοι φοιτητές θά γεύονται, ἔστω καί σέ μικρή δόση, τήν ελληνική γλώσσα, παιδεία καί κουλτούρα, καί τό γεγονός ὅτι δεκάδες χιλιάδες ὁμογενῶν θά ξαναβρῖσκουν τίς ρίζες τους, θά πρέπει νά μᾶς κάνει ὑπερευτυχεῖς. Φυσικά δέν θά πρέπει νά ξεχνᾶμε, ὅτι ὅλο αὐτό τό πρόγραμμα θά αναγεννήσει τήν Ἑλλάδα καί θά καταστήσει τούς Ἕλληνες ἓναν άπό τούς πιο μορφωμένους καί πλουσιώτερους λαούς τοῦ κόσμου, σέ σχετικά ἑλάχιστο χρονικό διάστημα.

Ἐπιπλέον, πέραν τῶν ὁμογενῶν φοιτητῶν, θά ξαναβροῦν τίς ρίζες τους καί πολλοί συγγενεῖς καί φίλοι, πού θά ἐπισκεφθοῦν τήν Ἑλλάδα, ὅταν τά παιδιά αὐτά θά σπουδάσουν στά ἐδῶ πανεπιστήμια. Καί μετά ἔχουμε καί τήν σημαντική ἐκείνη κατηγορία τῶν ἀποδήμων, πού ζοῦν στήν ἀλλοδαπή, διδάσκοντας στά διάφορα Παν/μια - πάνω ἀπό πέντε χιλιάδες, σ' Ἀμερική καί Καναδά μόνο. Τώρα θά ἔχουν καί αὐτοί τήν εὐκαιρία, νά ἐρθοῦν καί νά διδάξουν γιά μερικά ἐξάμηνα ἢ καί χρόνια σέ κάποιο ἀπό τά πολλά αὐτά Παν/μια. Ἔτσι θά αἰσθανθοῦν καί αὐτοί εὐχάριστα κάνοντας τήν προσφορά τους στήν χώρα τῆς καταγωγῆς τους. Καί μερικοί ἴσως ἀποφασίσουν νά μείνουν στήν Ἑλλάδα διδάσκοντας ἕνα ἢ δύο μαθήματα τό χρόνο, ὅταν πάρουν τήν σύνταξή τους στήν Ἀμερική ἢ Καναδά, Εὐρώπη ἢ Αὐστραλία. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα γιά πρώτη φορά στήν σύγχρονη ἱστορία της, θά ἔχει τίς θετικές ἐπιπτώσεις ἐνός brain drain, πρὸς τό χῶρο της. Γιά πρώτη φορά θά γνωρίσει μιὰ σημαντική εἰσαγωγή ἐγκεφάλων μέ ὅλες τίς εὐεργετικές ἐξ αὐτῆς ἐπιπτώσεις, ἐνῶ μέχρι τώρα ἴσχυε τό ἀντίθετο. Ἔτσι, θά βελτιωθεῖ σημαντικά καί ἡ πνευματική της ζωή καί ἰδιαίτερα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας μέ τήν δημιουργία τῶν Παν/μίων αὐτῶν. Καί φυσικά, ὅταν βελτιωθεῖ ὀλόπλευρα τό πνευματικό ἐπίπεδο τῆς ρωμισσύνης, τότε θά παύσει καί ἡ ξενομανία καί τό κόμπλεξ ἀπέναντι τῶν ξένων. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες θά παύσουν νά αἰσθάνονται ὡς οἱ φτωχοί συγγενεῖς τῆς ΕΕ καί θά αἰσθάνονται σάν ἄρχοντες καί πνευματικοί ταγοί, ὅπως ἦταν καί τόν παλιό καλό καιρό. Καί μιὰ τέτοια ἀλλαγὴ νοοτροπίας καί ἕνα αἶσθημα πνευματικῆς ἀνωτερότητος εἶναι καί ὁ καλύτερος τρόπος ἀντιστάσεως σ' ὁποιοδήποτε ἀφομοιωτικό ρεῦμα, σ' ὁποιοδήποτε μιμητισμό κακῆς ποιότητος.

IV. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Μιλήσαμε προηγουμένως γιά τήν δημιουργία 40 Παν/μίων παγκοσμίου κύρους στά ἐπόμενα 40 χρόνια. Αὐτό γιά πολλούς ἴσως μοιάζει ἀκατόρθωτο, ἐνῶ γιά ἄλλους δυνατόν μὲν, ἀλλά θά ἤθελαν νά εἶχαν κάτι τό συγκεκριμένο· ἕνα τρόπο δράσεως, γιά παράδειγμα. Τέλος, γιά μερικούς ἄλλους θά ὑπάρχει πάντα τό πρόβλημα τοῦ Ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος. Στίς ἐπόμενες παραγράφους θά ἀπαντήσουμε μέ συντομία, ἀλλά καί μέ σαφήνεια, σέ ὅλα αὐτά τά ἐρωτήματα. Καί ἀρχίζουμε πρῶτα μέ τό Ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος.

Ἄν ὑπάρχει ἡ ἀγαθή προαίρεσις ἀπό τόν πολιτικό κόσμο, δέν ὑπάρχει τό παραμικρό πρόβλημα μέ τό ἄρθρο 16. Ἀπλούστατα, βουλευτές ὄλων τῶν παρατάξεων ὑποστηρίζουν τήν ἀνάγκη γιά τήν ἀλλαγὴ του καί προχωροῦν στίς διαδικασίες, πού προβλέπει τό Σύνταγμα γιά τήν ἀλλαγὴ τοῦ ἄρθρου. Σέ δύο περίπου χρόνια ἀπό σήμερα, κυβέρνηση καί ἀντιπολίτευση θά ἐτοιμάζονται γιά τίς ἐπόμενες ἐκλογές. Πρὶν τήν διάλυση τῆς Βουλῆς, προχωροῦν στίς ἀπαιτούμενες διαδικασίες ἀναθεωρήσεως τοῦ ἐπιμάχου ἄρθρου, οἱ ὁποῖες θά ὀλοκληρωθοῦν μέ τήν ἀνάδειξη τῆς νέας βουλῆς, ἀσχετῶς τοῦ κόμματος, πού θά ἐρθεῖ στήν ἐξουσία. Ὅταν τό θέμα θεωρηθεῖ ἐθνικό καί συνεπῶς διακομματικό, τότε ὅποια κυβέρνηση καί νά εὐρίσκεται στήν ἐξουσία, μέ ὁποιαδήποτε δύναμη βουλευτῶν, θέμα ἀλλαγῆς ἄρθρου δέν θά ὑπάρξει. Αὐτός εἶναι ὁ πιό ἀπλός καί καθαρὸς τρόπος ἀλλαγῆς τοῦ ἄρθρου καί ἀρχῆς ὑλοποιήσεως τοῦ σχεδίου. Συνεπῶς ἡ σωστή πολιτικὴ βούλησις εἶναι τό ἄλφα καί τό ὦμέγα, ἐν προκειμένῳ. Ἄν τό θέμα αὐτό

γίνει σημεῖο ἀμφιλεγόμενο καί κλωτσοσκούφι τῶν δύο μεγαλύτερων κομμάτων, τότε «νύχτωσε χωρίς φεγγάρι», γιά νά παραφράσουμε τό γνωστό τραγούδι. Δεύτερος τρόπος ὑλοποιήσεως εἶναι καί ὁ ἐξῆς: ἡ οποιαδήποτε κυβέρνηση ψηφίζει ἕνα νόμο Περί Προσελκύσεως Πανεπιστημίων Παγκοσμίου Κύρους στήν Ἑλλάδα. Στό νόμο αὐτό, πού πρέπει νά γίνει οὕτως ἢ ἄλλως, θά περιγράψει λεπτομερῶς τά κίνητρα, πού θά παρέχει - οἰκόπεδα, κτίρια, ἄλλα ἔργα ὑποδομῆς, κ.λπ.- γιά τήν προσέλκυση τέτοιων Παν/μίων. Ὅλα αὐτά τά ἔργα ὑποδομῆς, κ.λπ., τά ὁποῖα θά κάνει γιά νά προσελκύσει τά Παν/μια, θά ἔχουν μιάν ὀρισμένη ἀξία.

Καί ἡ ἀξία αὐτή θά ἀποτιμᾶται στό 51% τῶν περιουσιακῶν στοιχείων του ὑπό δημιουργίαν Παν/μίου. Ἐχοντας λοιπόν, τό 51% τοῦ μεριδίου τοῦ κάθε Παν/μίου, αὐτόματα ἡ κυβέρνηση εἶναι ὁ μεγαλύτερος μέτοχος καί κατά συνέπειαν τό Παν/μιο πληροῖ τούς ὅρους τοῦ κρατικοῦ Παν/μίου, καί αὐτόματα ἀναγνωρίζεται ἀπό τήν Ἑλλάδα. Φυσικά, μέ μιὰ τέτοια διευθέτηση τοῦ προβλήματος τοῦ Ἄρθρου 16, ἐπ' οὐδενί τρόπῳ θά πρέπει ἡ οποιαδήποτε ἐλληνική κυβέρνηση, νά ὑπεισέλθει εἰς τά τῆς λειτουργίας καί διοικήσεως τοῦ κάθε Παν/μίου. Κάθε τέτοια ἐνέργεια ὄχι μόνον θά ὀδηγήσει σέ μαρasmus τήν λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου -λόγω γραφειοκρατίας, διαφόρων κωλυμάτων στή σωστή λειτουργία του, κ.λπ.- ἀλλά μέ μαθηματική ἀκρίβεια θά ὀδηγήσει στήν πτώση τῆς ποιότητάς του καί ἴσως καί τό κλείσιμό του. Φυσικά δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει πιό βλακώδης κυβερνητική ἐπέμβασις ἀπό μιὰ τέτοια, ἰδιαίτερα, ὅταν σκεφθεῖ κανεῖς, ὅτι ἡ κυβέρνηση ἀποφεύγει νά ὑπεισέρχεται εἰς τά τῆς λειτουργίας τῶν ἀμιγῶς ἐλληνικῶν ΑΕΙ, τῶν ὁποίων καλύπτει τό 100% τῶν ἐξόδων λειτουργίας των. Μέ ποιό, λοιπόν, δικαίωμα, θά μπορεῖ νά ἐπεμβαίνει ἐκεῖ, πού δέν θά πληρώνει δραχμή, ἀλλά θά εἰσπράττει καί ἀπό πάνω; Τό μόνον πού θά μπορεῖ καί ὀφείλει νά πράξει εἶναι ἡ δημιουργία ἑνός Ἐποπτικοῦ Ὁργάνου, στό ὁποῖο θά μετέχουν καί τά ἴδια τά Παν/μια, τό ὁποῖο θά ἔχει ὡς σκοπό τήν διατήρηση τῶν ὑψηλοτέρων δυνατῶν στάνταρντς λειτουργίας τῶν ἐν λόγω Παν/μίων -κάτι δηλαδή ἀνάλογο μέ τά Accrediting Associations, πού ἐπιβλέπουν τήν λειτουργία τῶν Ἀμερικανικῶν ΑΕΙ. Κάτι τέτοιο θά εἶναι καλό γιά ὅλους καί οὐδεὶς θά φέρει ἀντίρρηση ἐπ' αὐτοῦ, πολύ δέ περισσότερο τά Παν/μια περιωπῆς, τά ὁποῖα θά πληροῦν μέ τό παραπάνω ὅλους τούς ἀπαιτούμενους ὅρους λειτουργίας.

Φυσικά ὑπάρχει καί ἕνας τρίτος τρόπος δημιουργίας των, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι εὐκταῖος, ἀλλά πολύ πρακτικός καί ἐφαρμόσιμος, σέ περίπτωση, πού δέν ὑπάρχει ἡ πολιτική βούληση, ἀλλά μεγάλη δόση ἀβδηριτισμοῦ καί ἀβελτηρίας. Ὁ τρόπος αὐτός στό μάξιμουμ περιλαμβάνει τήν παροχή ἰσχυρῶν ἐπενδυτικῶν κινήτρων γιά τήν δημιουργία Πανεπιστημίων περιωπῆς στήν Ἑλλάδα χωρίς νά τούς φέρει προσκόμματα καί ἐμπόδια στήν ἴδρυση καί λειτουργία τους, καί στό μίνιμουμ μιὰ ἀνοχή καί παροχή ἐλαχίστων κινήτρων στήν ἐγκατάσταση καί λειτουργία τους. Τό πιθανότερο, σ' αὐτή τήν περίπτωση εἶναι ἡ ἐλληνική κυβέρνηση νά μὴν ἀναγνωρίζει τά Παν/μια αὐτά καί ὅσοι Ἕλληνες φοιτητές φοιτοῦν ἐκεῖ θ' ἀντιμετωπίζουν ἀργότερα πρόβλημα, ἂν ἀποφασίσουν νά δουλέψουν στό δημόσιο. Κατά τά ἄλλα δέν θά ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Τό Παν/μιο θά ἀναγνωρίζεται διεθνῶς, οἱ ξένοι φοιτητές καί ἀπόφοιτοί του, δέν θά ἐνδια-

φέρονται για την αναγνώριση ή μη της ελληνικής κυβέρνησης και η ζωή θα συνεχίζεται ομαλώς. Τα Πανεπιστήμια αυτά θα λειτουργούν κάπως σαν τό DEREE COLLEGE, που λειτουργεί για πάνω από πενήντα χρόνια στην Αθήνα και κάνει χρυσές δουλειές και δουλειά ποιότητας. Πάντως καλό είναι να μαθαίνουμε από τα παθήματα των άλλων και να μην είμαστε βασιλικότεροι του βασιλέως. Όταν μία ολόκληρη Ρωσία δίνει κίνητρα για επενδύσεις στους δυτικούς και όταν η «κατ' όνομα» κομμουνιστική Κίνα έχει άσμένως ανοίξει τις αγκάλες της στις επενδύσεις των «καταραμένων πολυεθνικών», τότε, νομίζω, ότι περιιτεύουν τά σχόλια. Δεν μπορούμε πλέον να τό παίζουμε «έξω οί πολυεθνικές», «έξω οί Αμερικάνοι», κ.τ.λ., όταν γύρω μας και οί πιο αντίδυτικοί παρακαλούν την Δύση για να ξεφύγουν από τή φτώχεια και υπανάπτυξη. Έπαναλαμβάνω, ότι αυτός είναι ο πιο άπλος, αλλά όχι και ο πιο καλός τρόπος προσέλκυσης στην Ελλάδα ξένων ΑΕΙ. Είναι ο τρόπος του ψαδερφισμού και αδιαφορίας, ο όποιος όμως είναι καλύτερος από τόν αρνητισμό, τή στείρα αντιλογία και τή φτηνή δημαγωγία.

Όταν λοιπόν καθορισθούν και όρισθούν τά νομικά και άλλα πλαίσια λειτουργίας των έν λόγω Παν/μίων, προχωρούμε στην πρακτική φάση προσελκύσεώς των. Αυτό σημαίνει τήν δημιουργία των απαιτούμενων έργων υποδομής και εγκαταστάσεων για τήν λειτουργία τους. Οί εγκαταστάσεις αυτές θά είναι κάτι τό αντίστοιχο μέ τίς γνωστές μας Βιομηχανικές Ζώνες. Πρώτα-πρώτα ή κυβέρνηση θά καθορίσει ποιές τέτοιες ζώνες έχουν προτεραιότητα. Τίς ζώνες αυτές θά τίς ονομάσει Πνευματικές Ζώνες, ή «Πνεύμα Ζώ». Θά πρέπει όλες να εύρίσκονται έκτός περιοχής πρωτευούσης. Ίσως είναι καλύτερα να άρχισι μέ «άγονες» ή παραμεθόριες περιοχές, για τήν τόνωση των «προβληματικών» περιοχών. Επί του προκειμένου, θά μπορούσε να ξεκινήσει μέ τόν καθορισμό της Άρκαδίας, της Φωκίδος και της Δωδεκανήσου, ως των πρώτων στόχων των Πνευματικών Ζωνών. Της Άρκαδίας, για να προσελκύσει ένα ή περισσότερα Πανεπιστήμια περιωπής και να ήσυχάσει μία για πάντα από τίς συνεχείς και δικαιολογημένες διαμαρτυρίες των Άρκαδων -μετά τό κλείσιμο της Άκαδημίας Τριπόλεως -για τήν ίδρυση Παν/μίου, καθότι εκκρεμεί από δεκαετίας και τό θέμα της έκεϊ ίδρύσεως του Παν/μίου Άποδήμου Έλληνισμού (ΠΑΕ), τό όποιο υπήρξε και ένα σημαντικό θέμα του Συνεδρίου της Παναρκαδικής Όμοσπονδίας Άμερικής και Καναδά τό 1988.² Της Φωκίδος, για να εκμεταλλευθεί τήν ιστορικότητα και έλκυστικότητα του χώρου των Δελφών και της Δωδεκανήσου, για έθνικούς σκοπούς, αλλά και λόγω της γοητείας, που θά άσκήσει μία ιατρική σχολή και κατά συνέπειαν σέ ένα ή περισσότερα Πανεπιστήμια, να εγκατασταθούν και να λειτουργήσουν στην πατρίδα του Ίπποκράτη.³

Συγχρόνως μέ τήν εκτέλεση των έργων υποδομής για τήν δημιουργία και λειτουργία των Παν/μίων σ' αυτές τίς περιοχές, μέ βάση τά κίνητρα, που παρέχει ο σχετικός νόμος Περί Προσελκύσεως Ξένων Πανεπιστημίων, τόσο ή κυβέρνηση όσο και ο σχετικός νομός, αποδύονται στό έργο εξευρέσεως και προσελκύσεως ύποψηφίων Παν/μίων. Για τό έργο αυτό έπιστρατεύονται οί διάφοροι μορφωτικοί άκόλουθοι, πρεσβετες ή προξενεΐα στις διάφορες χώρες και προχωρούν σέ βολιδοσκοπήσεις Παν/μίων περιωπής. Προς τό σκοπό αυτό κάνουν κρούσεις σέ Παν/μια περιωπής και χρησιμοποιούν επίσης και δυνατούς ακαδημαϊκούς και άλλους παράγοντες της όμογένειας. Θά ήταν ίσως μία

λαμπρή ιδέα, τόν συντονισμό και επίβλεψη των ενεργειών αυτών και όλου γενικότερα του έργου, να ανέλαμβανε ένας ύπουργός, του οποίου τό ένα και μοναδικό του μέλημα θά ήταν ή προσέλκυση και εγκατάσταση των έν λόγω Πανεπιστημίων στην Έλλάδα.

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Άς πάρουμε για παράδειγμα τήν Άρκαδία και τήν όμογένεια τής Άμερικής. Η κυβέρνηση μέσω των κατά τόπους προξενικών αρχών της προσπαθεί να προσελκύσει Παν/μία περιωπής. Πρός τοῦτο έρχεται σέ έπαφή μέ διάφορα μεγαθήρια τής περιοχής Βοστώνης -μιά και ή Βοστώνη είναι ή Άθήνα τής Άμερικής μέ 48 ΑΕΙ και φοιτητικό δυναμικό διπλάσιο περίπου τής Έλλάδος (γύρω στίς 206.000 τό 1986) - και τά ένημερώνει περί τής ύπάρξεως του σχετικού νόμου και των πολλών έλκυστικών διατάξεων για προσελκύσεις Παν/μίων περιωπής. Επί πλέον αναφέρει, ότι ή Έλληνική Κυβέρνηση είναι πρόθυμη να προχωρήσει στην δημιουργία των διαφόρων αρχικών κτιρίων κατά τήν έπιθυμία του ενδιαφερόμενου Παν/μίου. Τά κτίρια αυτά και οικόπεδα, να μέν θά ανήκουν στην κυβέρνηση, αλλά πέραν τούτου, δέν θά έχει καμμία άλλη δικαιοδοσία στην λειτουργία του Παν/μίου. Ούτε ένοίκια θά είσπραττει, ούτε φόρους στα κτίρια και οικόπεδα θά βάλλει. Σέ περίπτωση, πού τό Παν/μιο κλείσει ή φύγει, όλα τά κτίρια και οικόπεδα θά περιέρχονται στην έλληνική κυβέρνηση. Τό Παν/μιο σέ άνταμοιβή θά παρέχει ύποτροφίες διδάκτρων σέ φοιτητές-ύποτρόφους τής κυβερνήσεως σ' ένα ποσοστό 5% του φοιτητικού δυναμικού του και άλλο ένα 5% στον νομό, πού θά παρέχει τό οικόπεδο. Έτσι θά βελτιωθεί και τό μορφωτικό και τεχνολογικό επίπεδο τής χώρας και ιδίως των δημοσίων ύπαλλήλων, θά βελτιωθεί ή δημόσια διοίκηση, θά βελτιωθούν και οι προσφερόμενες προς τόν έλληνικό λαό ύπηρεσίες και θά σταματήσουν και μερικές εκατέρωθεν αντιδικίες και άπεργίες. Μέ μιά τέτοια δελεαστική έκ μέρος τής Έλλάδος προσφορά, μου είναι δύσκολο να πιστέψω, ότι ένα μεγάλο και φημισμένο Παν/μιο τής Βοστώνης δέν θά δεί και δέν θά άρπάξει τήν εύκαιρία». Μια εύκαιρία όμως, πού θά είναι έπωφελής και για τούς δύο συμβαλλομένους. Και για τήν Έλλάδα και για τό Α, Β, Γ Πανεπιστήμιο.

Φυσικά, όλες αυτές τίς ενέργειες, πού μπορεί να κάνει ή έπίσημη Κυβέρνηση προς προσέλκυση ενός Παν/μίου, μπορεί επίσης ή έκ παραλλήλου να κάνει και ό Νομός, στον όποιο θά γίνει τό έν λόγω Παν/μιο. Μπορεί δηλαδή κάλλιστα ό Νομάρχης Άρκαδίας να στείλει αντιπροσώπους του ή να γράψει σέ φημισμένα Παν/μια, προσκαλώντας τα να ίδρύσουν ένα παράρτημα στο Νομό του, πού κατά σύμπτωση τυγχάνει τό σύμβολο τής ειδυλλιακής ζωής, τό σύμβολο τής σωστής ζωής μέσα στο περιβάλλον. Πολλά Παν/μια πού ειδικεύονται σέ τομείς του περιβάλλοντος, θά ήθελαν να είχαν ένα παράρτημα στην πηγή, στην καρδιά του Περιβάλλοντος και εύχαρίστως θά έδέχονταν τήν πρόκληση και πρόσκληση αυτή. Τέλος, ύπάρχει και ή δυνατότητα προσελκύσεως τέτοιων Παν/μίων μέσω «άνθρώπων-κλειδιών», πού εύρίσκονται σ' αυτά τά Παν/μια. Μέχρι προχθές πρόεδρος του New York University ήταν ό John Brademas, πού μετά χαρής θά ήθελε να έβλεπε ένα παράρτημα του Ν.Υ.Υ. στην Άρκαδία ή στην Καλαμάτα, τόπο τής καταγωγής του. Για τό Ν.Υ.Υ., ένα μεγαθήριο σαράντα πέντε περίπου χιλιάδων φοιτητών και μέ

προϋπολογισμό άνω των 800 εκατομμυρίων δολλαρίων - ανώτερο δηλαδή όλων των ΑΕΙ της Ελλάδος μαζί - θά ήταν παιχνίδι νά διαθέσει 50 εκατομμύρια δολάρια για ένα παράρτημα στην Ελλάδα, όπου όχι μόνον θά μπορούσε νά στείλει χιλιάδες από τούς δικούς του φοιτητές για συναφείς σπουδές -για μερικά εξάμηνα εκεί- σέ τομείς του ενδιαφέροντός των, όπως αρχαιολογία, κλασσικές σπουδές, περιβαλλοντολογικές σπουδές, ανθρωπολογία, κ.λπ., αλλά θά μπορούσε νά ιδρύσει καί ιατρική σχολή, πού θά προσέλκυε χιλιάδες φοιτητές απ' την Ελλάδα, Εύρώπη καί Μέση Ανατολή, λόγω του ύψηλου επιπέδου της αμερικανικής ιατρικής καί του επιπέδου της Ιατρικής Σχολής του έν λόγω Παν/μίου. Φυσικά, όταν τά Παν/μια αυτά έρθουν καί έδραιωθούν καί εΐναι εύχαριστημένα από τή λειτουργία τους καί τή συνεργασία τους μέ τήν Ελλάδα καί τόν Νομό, όπου θά λειτουργούν, τότε θά προβούν καί σέ πρόσθετες εξ ιδίων επενδύσεις καί θά προκαλέσουν τό ενδιαφέρον καί άλλων Παν/μίων νά έρθουν καί νά λειτουργήσουν στην Ελλάδα.

ΤΡΟΠΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ «ΠΝΕΥΜΑ ΖΩ»

Καί τώρα έρχόμαστε στόν τρόπο δημιουργίας καί χρηματοδοτήσεως των έργων υποδομής των «Πνεύμα Ζω». Υπάρχουν αρκετοί τρόποι χρηματοδοτήσεως καί παροχής κινήτρων για τήν δημιουργία καί λειτουργία των έν λόγω ζωνών. Σ' αυτό τό έργο μπορεί πολύ νά μās βοηθήσει ή κτηθεΐσα πεΐρα από τίς Βιομηχανικές Περιοχές, πού έχει φτιάξει ή ΕΤΒΑ - 20 υπό λειτουργία καί 21 υπό σχεδιασμό ή εκτέλεση. Εκτός τούτου μεγάλη βοήθεια μπορούν νά μās προσφέρουν καί οί διάφοροι νόμοι, πού έχουν κατά καιρούς ψηφισθεΐ, για προσελκύσεις κεφαλαίων καί ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα. Οί νόμοι αυτοί ξεκινούν από τό 1952 καί φτάνουν μέχρι σήμερα' ενημερωτικά αναφέρω εδώ τούς έξης: 2687/53, 89/68, 1262/82, 1286/82, 1360/83, 1892/1990, κ.λπ. Τό αποτέλεσμα της νομοθεσίας αυτής υπήρξε συνταρακτικό, θά έλεγε κανείς. Μιά έρευνα τελευταίως απέδειξε, ότι από τίς 3000 μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις πού λειτουργούν στην Ελλάδα -μέ ένα σύνολο κεφαλαίων γύρω στά 4 δισεκατομμύρια δολάρια- τό 50% εΐναι καθ' ολοκληρίαν καί τό 80% μερικώς ελεγχόμενες από ξένες πολυεθνικές. Τέλος γύρω στό 60% των πωλήσεων έντοπίων προϊόντων στην Ελλάδα εΐναι προϊόντα πολυεθνικών ή θυγατρικών τους, πού λειτουργούν στην Ελλάδα.⁴

Τό ίδιο λοιπόν σενάριο, πού ίσχυσε για σαράντα τώρα χρόνια για τήν προσέλκυση ξένων βιομηχανιών, θά ισχύσει καί τώρα για τήν προσέλκυση πνευματικών βιομηχανιών. Καί έπειδή οί τελευταΐες εΐναι πιά συμφέρουσες για τήν χώρα -ούτε τό περιβάλλον μολύνουν, ούτε τίς πρώτες ύλες εξαντλούν- γι' αυτό θά πρέπει νά προσφέρουμε πιά πολλά για νά τίς προσελκύσουμε. Επί τή εύκαιρία θά πρέπει νά αναφέρουμε εδώ, ότι ή Ελλάδα έδαπάνησε από τό 1960 έως τό 1990 δύο περίπου δισεκατομμύρια δολάρια, υπό μορφήν φοροαπαλλαγών κι επιδοτήσεων, για νά προσελκύσει ξένες επενδύσεις. Αν είχε διαθέσει τά μισά απ' αυτά τά λεφτά για τήν προσέλκυση πνευματικών βιομηχανιών, σήμερα θά ήταν σέ πολύ καλύτερη κατάσταση. Τό πιθανότερο εΐναι, ότι δέν θά αντιμετώπιζε ούτε τά μισά από τά άκανθώδη προβλήματα, πού αντιμετώπιζει σήμερα.

ΠΡΩΤΟΣ ΤΡΟΠΟΣ: «'Αντιγράφουμε» τούς νόμους περί Προσελκύσεως Ξένων Έπενδύσεων, έχοντας όμως κατά νούν τήν προσέλκυση Παν/μίων τώρα. Δίνουμε κίνητρα, πού δελεάζουν Παν/μια καί όχι βιομηχανίες. Ταυτοχρόνως, δημιουργεῖται ἕνας φορέας ὑλοποιήσεως τοῦ σχεδίου. Ὁ φορέας αὐτός θά μπορούσε γιά παράδειγμα νά ὀνομασθεῖ «ΣΧΕΔΙΟ ΑΘΗΝΑ» - ἀπό τήν θεά τῆς σοφίας· ἢ κάτι τό παρεμφερές. Ὁ φορέας αὐτός μπορεῖ νά εἶναι εἴτε τελείως αὐτόνομος εἴτε νά ὑπαχθεῖ στήν ΕΤΒΑ, ΕΤΕΒΑ, κ.λπ. Ἐν συνεχείᾳ, καθορίζονται οἱ «ΠΝΕΥΜΑ ΖΩ», ἐκπονοῦνται οἱ μελέτες, τά σχέδια, τά χρονοδιαγράμματα, κ.λπ. καί προχωρεῖ ἡ ὑλοποίησις μέ συγκεκριμένους στόχους, ἡμερομηνίες κ.λπ.

Ἡ χρηματοδότηση τοῦ ἔργου μπορεῖ νά γίνει εἴτε ἐκ τῶν κονδυλίων ἐπενδύσεων τῆς Κυβερνήσεως εἴτε ἀπό τήν ΕΤΒΑ, ΕΤΕΒΑ εἴτε τέλος μέ τήν ἔκδοση Κρατικῶν Ὁμολόγων γιά τόν σκοπό αὐτό. Τέλος, μπορεῖ νά ὑπάρξει καί ἕνας συνδυασμός τῶν ἀνωτέρω. Πέραν αὐτῶν οἱ ἀρμόδιες κυβερνητικές ὑπηρεσίες ἐξετάζουν κατά πόσον μερικά ἀπό τά ἔργα ὑποδομῆς μποροῦν νά ὑπαχθοῦν στά ΜΟΠ τῆς ΕΕ ἢ ἄλλα σχετικά ἀναπτυξιακά προγράμματα τῆς ΕΕ.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΡΟΠΟΣ: Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἡ πολυάσχολη κυβέρνηση τῶν Ἀθηνῶν δέν ἔχει τό χρόνο, τή διάθεση ἢ τό χρήμα, γιά νά ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα αὐτό. Ἄπ' τήν ἄλλη ὅμως πλευρά, ὅλες οἱ κυβερνήσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας κόπτονται ὑπέρ τῆς ἀποκεντρώσεως καί μεταφορᾶς μερικῶν ἀναπτυξιακῶν προγραμμάτων στήν περιφέρεια, στούς νομούς. Κατά συνέπειαν, ἡ κυβέρνησις ἀσχολουμένη μέ «πολλά καί ἐπείγοντα ἔθνηκα θέματα», δηλώνει ἀδυναμία νά ἀσχοληθεῖ μέ αὐτό τό θέμα, ἀλλά δίνει τίς εὐλογίες τῆς σέ κάθε περιφέρεια ἢ νομό νά ὑλοποιήσῃ τό σχέδιον.

Ἄς πάρουμε τώρα σάν παράδειγμα πάλι τήν Ἀρκαδία. Ἄπαιτεῖ καί θέλει Παν/μιο, γιά μιᾶ δεκαετία τώρα. Ἐχει καί τίς εὐλογίες τῆς κυβερνήσεως γιά αὐτόνομη δράσι. Μέ τίς εὐλογίες αὐτές ὁ Νομάρχης Ἀρκαδίας ἔρχεται σ' ἐπαφή μέ ὅλους τούς τοπικούς φορεῖς γιά τήν κατάστρωση σχεδίου γιά τήν ὑλοποίησίν του. Ἄφοῦ συμφωνήσουν στό γενικό σχέδιον, προχωροῦν στά ἐπί μέρους. Ἡ συμφωνία στό γενικό μέρος ἐπισφραγίζεται μέ τήν ἴδρυση μιᾶς ἐταιρίας, ἐνός δηλαδή Νομικοῦ Προσώπου, τό ὅποιο σκοπὸ θά ἔχει τήν ἴδρυση Πανεπιστημίου ἢ Πανεπιστημίων στό Νομό Ἀρκαδίας. Ἡ ἐταιρία αὐτή, π.χ. ὀνομάζεται ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ «Ο ΠΑΝ». Καί τώρα ἐρχόμαστε στά ἐπόμενα βήματα. Αὐτά περιλαμβάνουν βολιδοσκοπήσεις, μέσω τῶν πολιτικῶν τῆς, κατά πόσον ἡ κυβέρνησις ἐνδιαφέρεται νά συμβάλῃ μέσω κονδυλίων ἐπενδύσεων ἢ φορέων τῆς, ΕΤΒΑ, κ.λπ., σέ κάποια μερική κάλυψη τῶν ἔργων. Δεύτερον, ἐξετάζει ἂν ὑπάρχουν προγράμματα τῆς ΕΕ, ἀπό τά ὅποια μπορεῖ νά ζητήσῃ κάποια χρηματοδότηση, καθότι τυγχάνει «ὑπανάπτυκτη» περιοχῆ. Τρίτον, ἐξετάζει, ἂν ἡ κυβέρνησις εἶναι διατεθειμένη νά παράσχει τήν ἐγγύησίν της γιά τήν ἔκδοση ὁμολογιακοῦ δανείου, πληρωτέου τό 2020, ἀπό τήν Νομαρχία Τριπόλεως. Τέταρτον, ἔρχεται σέ ἐπαφή μέ σημαντικούς παράγοντες τοῦ Νομοῦ, ἐντός καί ἐκτός τῆς Ἀρκαδίας, τῶν ὁποίων ζητᾶ τήν ἠθική, ὑλική καί τεχνική συμπαράστασι. Στήν κατηγορία αὐτή ὑπάγονται οἰκονομικοὶ παράγοντες, ἀκαδημαϊκοὶ παράγοντες, ἀπόδημοι ἐντός καί ἐκτός τῆς Ἑλλάδος.

Πέμπτον, ἐρευνᾷ ἂν ὑπάρχουν ἀρκαδικά ἢ ἄλλα φιλανθρωπικά ἢ ἄλλα ἰδρύματα -

έλληνικά ή και ξένα ακόμη-τά όποια θά μπορούσαν νά συμβάλουν κατά κάποιον ποσοστό στην ύλοποίηση του έργου. Ένημερώνει όλους αυτούς τούς παράγοντες και ταυτοχρόνως προχωρεί και στην εξέταση των προηγουμένων. Μέχρι τώρα θά έχει φυσικά εξευρεθεϊ και ό χώρος για την άνεγερση Παν/μίου και αυτό θά εϊναι τό πρώτο θετικό και σημαντικό βήμα, προς ύλοποίηση του έργου. Ό χώρος φυσικά θά πρέπει νά εϊναι έξω από κατοικήσιμη περιοχή, όπου ή οίκοπεδική αξία του θά εϊναι χαμηλή και επί πλέον θά υπάρχει και χώρος για μελλοντική ανάπτυξη του Παν/μίου. Ό χώρος αυτός μπορεί νά εϊναι και δωρεά τής Νομαρχίας ή τής Έκκλησίας ή Κοινότητος, κ.λπ. Ταυτοχρόνως ό δωρητής του χώρου μπορεί νά απαιτήσει νά παίρνει έσασει ένα 3%-5% ύποτροφίες διδάκτρων των φοιτητών τής επίλογής του -μέ την προϋπόθεση ότι θά έχουν όλα τά απαιτούμενα ακαδημαϊκά προσόντα- μέ βάση τόν αριθμό των φοιτητών του Πανεπιστημίου, πού θά λειτουργήσει. Έτσι, αν τό Πανεπιστήμιο ξεκινήσει μέ 1000 φοιτητές, ό δωρητής θά δικαιούται 30-50 ύποτροφίες δωρεάν διδάκτρων έσασει.

Έχοντας λύσει τό πρόβλημα του χώρου, προχωρούμε στην εκτέλεση των έργων ύποδομής, δηλαδή διάνοιξη δρόμων, ύπονόμων, φως, νερό, κ.λπ. Καθ' όλο αυτό τό διάστημα οι διάφορες έπιτροπές, πού θά έχουν δημιουργηθεϊ, θά προχωρούν ή κάθε μία στην επίτευξη του στόχου της. Μία απ' αυτές τις έπιτροπές για παράδειγμα θά πρέπει νά άσχολεϊται μέ την συλλογή πληροφοριών ακαδημαϊκού περιεχομένου, άλλη οίκονομικού, άλλη θά άσχολεϊται μέ την ΕΕ και άλλη μέ την εξεύρεση δωρητών -εύεργετών. Έξυπακούεται, ότι στίς κατάλληλες έπιτροπές θά μπαίνουν και τά κατάλληλα πρόσωπα. Για παράδειγμα στην Έπιτροπή Οίκονομικών Πόρων, κυρίαρχη θέση πρέπει νά έχει ό Εύεργέτης τής Άρκαδίας και του Έθνους, Παναγιώτης Άγγελόπουλος από την Γορτυνία. Ένα άλλο έκλεκτό τέκνο τής Άρκαδίας εϊναι και ό Άγγελος Τσακόπουλος από την Καλιφόρνια. Φυσικά υπάρχουν και άλλοι μεγιστάνες Άρκάδες, πού γνωρίζονται άναμεταξύ τους και θά πρέπει νά συνεργαστούν άδερφικά, χωρίς καυγάδες και μικρότητες, έχοντας παράδειγμα τόν Γέρο του Μωρηά, και νά μετέχουν δραστήρια σ' αυτή την Έπιτροπή. Άμα δέν έχουν πολύ χρόνο για τρέξιμο οι καλοί αυτοί πατριώτες, άπλούστατα άποφασίζουν άναμεταξύ τους, ποιό κτίριο θά αναλάβει για νά χτίσει ό καθένας και τελειώνει τό πράγμα στην πρώτη συνεδρίαση! Φυσικά τό κάθε κτίριο θά φέρει και τό όνομα του δωρητή και ό Πρόεδρος τής Δημοκρατίας θά πρέπει νά τούς άναταιψίσει όλους μέ τό κατάλληλο μετάλλιο. Όταν άποφασίσουν ποιός θά χτίσει ποιό, τότε άμέσως πηγαινούν μέ τούς Άρκάδες πολιτευτές όλων των παρατάξεων στην κυβέρνηση, την ένημερώνουν ότι τό κτιριακό πρόβλημα ελύθη και ζητούν από αυτήν νά προχωρήσει στα έργα ύποδομής. Καθ' ήν στιγμήν λοιπόν, εκτελούνται τά έργα ύποδομής, ή «Ακαδημαϊκή Έπιτροπή», βολιδοσκοπεϊ διάφορα Παν/μια παγκοσμίου κύρους και τά ένημερώνει σχετικώς. Τούς άναφέρει, ότι θά έχουν έτοιμες σύγχρονες έγκαταστάσεις, μέ αίθουσες, εργαστήρια κ.λπ., και ότι εύχαρίστως θά μπορούσαν νά διαμορφώσουν χώρους, αίθουσες, κ.λπ., ώστε νά άναταποκρίνονται άκριβώς στίς άνάγκες του Παν/μίου τους, αν άποφάσιζε νά ιδρύσει ένα παράρτημα εκεί. Την ίδια δουλειά, πού θά έκανε ή Έπιτροπή αυτή, θά μπορούσαν εκ παραλλήλου νά κάνουν και διάφοροι Πρόξενοι ή μορφωτικοί άκόλουθοι σέ διάφορες χώρες και εϋθύς ως εϊχαν θετικές εξελίξεις, θά ένημέρωναν την

Κεντρική Έπιτροπή τοῦ Παν/μίου. Ἐάν ὑπῆρχαν δύο ἢ τρεῖς ἐξ ἴσου δελεαστικές προτάσεις, τότε ἡ Έπιτροπή θά ἐξέταζε τήν περίπτωση τῆς προσελκύσεως δύο ἢ καί τριῶν Παν/μίων στόν ἴδιο χῶρο τῆς Πανεπιστημιούπολης. Αὐτό θά εἶχε ἕνα μεγάλο πλεονέκτημα, διότι τά δύο καί τρία Παν/μια, θά μπορούσαν νά ἔχουν μιά μεγάλη κοινή κεντρική βιβλιοθήκη, ἕνα μεγάλο στάδιο καί ἄλλους ἀθλητικούς χώρους γιά τούς φοιτητές, θέατρα, χώρους ἀναψυχῆς, κ.λπ. Μέ ἄλλα λόγια δύο καί τρία Παν/μια στόν ἴδιο χῶρο, κερδίζουν ὅλα, ὅταν ἔχουν μιά μεγάλη κεντρική βιβλιοθήκη ἀντί μιᾶς μικρῆς, ἕνα πολύ μεγάλο γλωσσολογικό ἢ ἐργαστήριο μέ κομπιούτερς, ἕνα μεγάλο στάδιο -ἀντί ἕνα μικρό- πισίνες καί κλειστά γήπεδα ὀλυμπιακῶν διαστάσεων, κ.λπ., διότι αὐτά σὺν τοῖς ἄλλοις θά κατεβάσουν καί τό λειτουργικό τους κόστος. Ἰδιαίτερα ὅταν ἡ μορφή τῶν Παν/μίων αὐτῶν δέν εἶναι ἀνταγωνιστική, εἶναι καλύτερο νά ἔχει κανεὶς δύο καί τρία μαζί, παρά ἕνα. Ἐν παραδείγματός χάριν, τό ἕνα εἰδικεύεται σέ Περιβαλλοντολογικές Έπιστήμες, λόγω καί τοῦ Ἀρκαδικοῦ περιβάλλοντος, τό ἄλλο σέ Ἀνθρωπιστικές Έπιστήμες καί ἕνα τρίτο στίς θετικές -Πολυτεχνεῖον δηλαδή- τότε ὁ συνδυασμός ὄλων αὐτῶν, τούς δίνει πρόσθετη δύναμη. Ἀπό τήν στιγμή λοιπόν, πού εὐρεθεῖ τό πρῶτο Παν/μιο, πού δέχεται νά φτιάξει ἕνα παράρτημα εἰς τό ὑπό ἀνέγερσιν Παν/μιο, τά πράγματα προχωροῦν γοργά. Πρῶτα, τά δύο συμβαλλόμενα μέρη ὑπογράφουν τά κατάλληλα συμβόλαια, πού δεσμεύουν καί τίς δύο πλευρές καί τίθενται οἱ ἡμερομηνίες λήξεως τῶν ἔργων καί ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων. Τά Παν/μια, πού θά ἐγκατασταθοῦν στό χῶρο αὐτό θά στείλουν ὁμάδες δικῆς τους, νά ἐλέγξουν τήν κανονική ἐκτέλεση τῶν ἔργων καί νά προετοιμάσουν τά πάντα γιά τήν κανονική καί ἐμπρόθεσμη λειτουργία τους. Ὅλες οἱ πλευρές προχωροῦν κανονικά στό ἔργο τους καί ἡ λειτουργία τοῦ Παν/μίου (ων) πηγαίνει ὁμαλά. Τά Παν/μια προκηρύσσουν ἐν συνεχείᾳ διαγωνισμούς προσλήψεως προσωπικοῦ, δέχονται αἰτήσεις φοιτητῶν κατά τό σύστημά τους, κ.λπ.

Ἀπό τήν στιγμή, πού θά ἀρχίσει ἡ λειτουργία τῶν Πανεπιστημίων, ὁ ρόλος τῆς Νομαρχίας παύει νά εἶναι ἐνεργός καί γίνεται μόνον συμβουλευτικός. Τά Παν/μια λειτουργοῦν ἀπό μόνα τους καί ἡ Νομαρχία τά βοηθεῖ σ' ὅ,τι μπορεῖ. Φυσικά παύουν καί οἱ ὑποχρεώσεις, πού εἶχε προηγουμένως ἡ Νομαρχία, τά δέ παν/μια εἶναι τώρα ὑποχρεωμένα, νά παρέχουν τό συμπεφωνημένο ποσοστό ὑποτροφῶν σέ διδάκτρα στούς ὑποτρόφους τῆς Νομαρχίας καί τῆς Κυβερνήσεως, ἂν ὑπάρχει καί τέτοια συμφωνία, πού θά ἀπορρέει ἀπό τήν βοήθεια τῆς Κυβερνήσεως. Ταυτοχρόνως μέ ὅλα αὐτά γίνεται σὺν τῷ χρόνῳ καί ἡ ἀρμόδια Ἐφορευτική Έπιτροπή, ἡ ὁποία ἐποπτεύει τήν σωστή λειτουργία τῶν Παν/μίων κατά τά πρότυπα τῶν διαφόρων Accreditation Associations τῆς Ἀμερικῆς. Ἐτσι λοιπόν, ὑλοποιεῖται, ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας Πανεπιστημίου/ων ἀπό ἕνα Νομό. Ἐάν στά παραπάνω παρουσιαζόνταν ὀρισμένα προβλήματα, σ' ὁποιοδήποτε τομέα, οἱ διάφορες Έπιτροπές θά προσπαθοῦσαν ἀπό κοινοῦ νά ἐπιλύσουν τό πρόβλημα. Γιά παράδειγμα, ἂν δέν ἐξευρίσκοντο ὅλα τά χρήματα γιά τήν ἀνέγερση τῶν κτιρίων, θά μπορούσαν οἱ Έπιτροπές νά βολιδοσκοπήσουν διάφορα φιλανθρωπικά, κ.ἄ. ἰδρύματα. Αὐτά θά μπορούσαν νά ἦταν τό Ἴδρυμα τῶν Ἀδελφῶν Μπάκαλα (Ἀρκαδικό) ἢ τό Φιλανθρωπικό Ἴδρυμα Ἰνῶση, πού προσέφερε τήν δωρεά τῶν 15 ἑκατ. δολλαρίων στό Ν.Υ.Υ. ἢ ἀκόμη καί τό Ἴδρυμα Ford, κ.λπ., κ.λπ. Ἐν καί μέ αὐτά δέν ἐλύνετο τό πρόβλημα, τότε

θά μπορούσαν νά εξετάσουν τήν περίπτωση τῆς ἐκδόσεως ὁμολογιακοῦ δανείου μέ τήν ἐγγύηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καί ἡ νά διερευνηθοῦν ἐπισταμένως τήν δυνατότητα ἀντλήσεως πόρων ἀπό τά διάφορα ταμεῖα τῆς ΕΕ, καθόσον ἡ Ἀρκαδία ἀνήκει στίς πιό ὑποανάπτυκτες περιοχές τῆς ΕΕ καί συνεπῶς ἔχει περισσότερες πιθανότητες χρηματοδοτήσεως.

Τέλος, ἕνας συνδυασμός πολλῶν ἀπό τίς παραπάνω ἐνέργειες ἴσως νά ἦταν πιό εὐεργετικός καί ἀποτελεσματικός γιά τήν εὐόδωση αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Κάτι ἀνάλογο θά μπορούσε νά συμβεῖ καί ἀπό ἀκαδημαϊκῆς πλευρᾶς. Γιά παράδειγμα, ἕνας τρόπος προσελκύσεως τῶν ὑπό συζήτησιν Παν/μίων θά ἦταν οἱ Προξενικές-Πρεσβευτικές ἀρχές ἕνας ἄλλος οἱ γνωριμίες παραγόντων ἢ Ἀκαδημαϊκῶν μέ διάφορα πνευματικά ἰδρύματα ἢ μέ τήν διοίκησή τους. Δηλαδή μπορεῖ νά γίνει κρούσις στό Boston University ἢ τό Harvard, τό Yale, τό Brown, τό Northeastern ἢ τό New York University ἢ τό MIT σάν ἰδρύματα ἢ νά ἔλθει σέ ἐπαφή μέ ἄτομα κύρους καί ἐπιρροῆς μέσα σ' αὐτά τά ἰδρύματα καί νά τοὺς ἐξηγήσει περί τίνος πρόκειται. Ὅπως προαναφέραμε ὁ πρῶν Πρόεδρος τοῦ N.Y.U. πιθανώτατα νά ἐνδιαφέρετο γιά τήν δημιουργία ἐνός τέτοιου παραρτήματος τοῦ N.Y.U. στήν Ἀρκαδία ἢ Μεσσηνία, ἀπ' ὅπου κατάγεται. Κάτι ἀνάλογο ἰσχύει καί γιά ἄλλα ἰδρύματα καί ἄτομα, πού συνδέονται μέ τέτοια ἰδρύματα.

Ὁ τρόπος αὐτός καί τό παράδειγμα, πού ἀναφέραμε παραπάνω, μπορεῖ νά ἐφαρμοσθεῖ μέ τροποποιήσεις, πού θά ταιριάζουν στό κάθε χῶρο, γιά ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι σιγά-σιγά μπορεῖ ὁ ἱερός αὐτός χῶρος νά γεμίσει μέ Παν/μια καί νά γίνει ξανά ἕνα ἱερό τέμενος τῶν μουσῶν, ἕνας χῶρος τοῦ πνεύματος καί τῆς ἐπιστήμης. Καί ἔτσι ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ ΓΗ. Διότι, κακά τά ψέματα, ἡ Ἑλλάδα δέν μπορεῖ νά συναγωνισθεῖ τά μεγαθήρια τῆς ΕΕ οὔτε στή βιομηχανία οὔτε στή γεωργία οὔτε στήν τεχνολογία. Αὐτό πού ἔχει σήμερα ἡ Ἑλλάδα εἶναι τό κλίμα της, τά ἀκρογιάλια της καί ἡ γεωγραφία της. Καί τό Ὀλυμπιακό Δωδεκάθεο τῆς ἔχει χαρίσει τήν πιό ὡραία μυθολογία, οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοί μας τήν πιό συναρπαστική ἱστορία, πνεῦμα καί πολιτισμό, καί οἱ παπποῦδες μας τήν Ἐλευθερία της. Ἄν προσπαθήσουμε νά τά ἀξιοποιήσουμε ὅλα αὐτά, τότε πράγματι θά εἴμαστε ἀντάξιοι ἀπόγονοὶ ἐνδόξων προγόνων ἄλλοιῶς θά εἴμαστε ἀξιοὶ τῆς μοίρας μας!

V. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στίς προηγούμενες σελίδες προσπαθήσαμε νά ἐξηγήσουμε μέ ἕνα ἀπλό καί πειστικό, πιστεύομε, τρόπο, πῶς μπορεῖ ἡ Ἑλλάδα νά γίνει σέ μιά γενιά, ἕνα Παγκόσμιο Πνευματικό Κέντρο, λύνοντας ἔτσι πολλά ἀπό τά ἀκανθώδη της προβλήματα: οικονομικά, εκπαιδευτικά, προβλήματα ὑγείας, προβλήματα ἀφομοιώσεως τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμοῦ, προβλήματα ἐδραιώσεως καί αὐξήσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα - ἀφοῦ ἕνα μεγάλο ποσοστό τῆς παγκόσμιας πνευματικῆς καί ἄλλης ἡγεσίας, θά ἔχει σπουδάσει στήν Ἑλλάδα καί θά γνωρίζει τά ἑλληνικά. Ταυτοχρόνως, θά λύσει καί τό πρόβλημα τῆς ταυτότητας καί ἀφομοίωσής της μέσα στήν τεράστια χοάνη τῆς ΕΕ. Ἐνα ἄτομο καί μία χώρα, χωρίς ἰσχυρή ταυτότητα, κινδυνεύει νά χαθεῖ καί νά ἀφομοιωθεῖ. Ὅταν ὅμως ἡ χώρα αὐτή εἶναι τό καμάρι καί στολίδι τῆς οἰκουμένης, οἱ

κάτοικοί της θά είναι και αυτοί περήφανοι για τό ποιοί είναι και δέν θά χρειάζονται νά δανείζονται σάν λαθρατοί - όρα Σκοπιανούς - τήν ταυτότητα κάποιων άλλων για νά παρουσιάζονται στόν πολιτισμένο κόσμο. 'Ο σύγχρονος πολιτισμός τους και ή παρουσία τους δέν θά έχει νά ζηλέψει τίποτα από οποιαδήποτε χώρα και πολιτισμό. Μέ τόν καιρό ή 'Ελλάδα θά μπορεϊ νά γίνει κάτι ανάλογο μέ τό τί έγινε ή 'Ελβετία ή ή Βοστώνη. "Όταν μιλάς για 'Ελβετία σήμερα, μιλάς για τράπεζες, διεθνείς συνθήκες, ειρήνη, πολιτισμό" όταν μιλάς για Βοστώνη, μιλάς για πανεπιστήμια, νοσοκομεία και ύψηλή τεχνολογία. "Όταν μιλάς για 'Ελλάδα σήμερα, μιλάς για τουρισμό, ναυτιλία, αρχαιότητες και ελληνικά νησιά. Τόσο ό τουρισμός, όσο και ή ναυτιλία ήταν σχεδόν άνύπαρκτα μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τό πρώτο έκατομμύριο τουριστών τό είχαμε τό 1960 και τό πρώτο έκατομμύριο τόννων, μετά τόν πόλεμο, γύρω στό 1950 (1947). Τό 1990 ό τουρισμός είχε ξεπεράσει τά δέκα έκατομμύρια και ή ναυτιλία τά 20 έκατομμύρια τόννους. Παρόλες τίς αντιξοότητες τής δεκαετίας του '80, τόσο ό τουρισμός όσο και ή ναυτιλία υπήρξαν δύο στυλοβάτες τής ελληνικής οικονομίας, εισάγοντας συνέχεια συνάλλαγμα. Τό προτεινόμενο σχέδιο είναι καλύτερο και λιγότερο δαπανηρό από τήν ανάπτυξη του τουρισμού. Τό σπουδαιότερο δέ είναι, ότι μέ πεντακόσιες χιλιάδες ξένους φοιτητές έχει περισσότερο συνάλλαγμα απ' ό,τι θά έχεις μέ τριάντα έκατομμύρια τουρίστες! Επί πλέον οί φοιτητές αυτοί θά γίνουν οί καλύτεροι διαφημιστές του ελληνικού πνεύματος, κλίματος και πολιτισμού και φορείς, μαζί μέ τούς καθηγητές τους, νέων ιδεών και τεχνολογίας.

Πολλοί σκεπτικιστές και άπαισιόδοξοι ίσως ποϋν, ότι κάτι τέτοιο είναι άκατόρθωτο. 'Αλλά ποιός πάλι θά πίστευε, ότι μιά χώρα δέκα έκατομμυρίων κατοίκων θά γινόταν ή πρώτη ναυτιλιακή δύναμη στόν κόσμο; 'Όποιος 'Ελληνας υπεστήριζε κάτι τέτοιο πριν έκατό χρόνια θά έθεωρεϊτο σωβινιστής ή τρελλός. Διότι «λογικά», θά έπρεπε κολοσσοί, όπως ή 'Αμερική, Γερμανία, 'Αγγλία, Γαλλία, Κίνα, νά προηγούνται τής 'Ελλάδος στην ναυτιλία. Και όμως συμβαίνει τό αντίθετο. Και ακόμη πιο παράξενο είναι αυτό, πού έγινε τά τελευταία δέκα χρόνια και πολλοί δέν τό έχουν πάρει ακόμη χαμπάρι. Χάρης σ' ένα έλκυστικό νόμο, ή Κύπρος έχει αναδειχθεϊ τά τελευταία δέκα χρόνια στην 4η μεγαλύτερη ναυτιλιακή δύναμη του κόσμου, μέ στόλο πού ξεπερνά αυτόν τής Ρωσίας, τής 'Αγγλίας ή των ΗΠΑ! Και εκτός τούτου εσχάτως ή Κύπρος έγινε, χάρις στον ίδιο νόμο, διεθνές κέντρο υπερακτιών εταιριών, πού προσφέρουν άφθονο χρήμα στην Μεγαλόνησο. Και ενώ διεθνώς υπήρχε οικονομική κρίσις, στην Κύπρο «κατά τούς πρώτους επτά μήνες του 1990 και 1991 ένεγράφησαν 2.189 και 2.188 εταιρίες αντίστοιχα, ενώ κατά τούς πρώτους επτά μήνες του 1992 ένεγράφησαν 3.511 εταιρίες». ⁵ Τουτέστιν, σέ τρία έφτάμηνα, ένεγράφησαν πάνω από 7.000 νέες εταιρίες! Και έτσι έγινε τό θαύμα, μετά από καταστροφή και άκρωτηριασμό τό μαρτυρικό νησί όχι μόνο νά ανακτά πλήρως τίς δυνάμεις του, αλλά και νά ξεπερνά στό κατά κεφαλήν εισόδημα και τήν 'Ελλάδα, αλλά και πολλές άλλες εύρωπαϊκές χώρες. "Ενας καλός νόμος-πλαίσιο και προσφορά υπηρεσιών ποιότητας έχουν καταστήσει τήν Κύπρο παράδειγμα προς μίμηση.

'Άλλοι ίσως μάς ποϋν, ότι καλή είναι ή ιδέα αυτή, αλλά θά τήν πολεμήσει τό ντόπιο άκαδημαϊκό κατεστημένο, γιατί δέν θά τό συμφέρει. Δέν θά του άρέσει ό ανταγωνισμός

καί θά χάσει ἀπ' αὐτήν τήν ἱστορία. Ἐμεῖς ὁμως πιστεύουμε, ὅτι τόσο οἱ ἀκαδημαϊκοί, ὅσο καί οἱ γονεῖς καί ἡ κυβέρνηση θά εἶναι οἱ πιά μεγάλοι κερδισμένοι ἀπό αὐτή τήν ἱστορία. Καί οἱ καθηγητές τῶν ΑΕΙ θά εἶναι οἱ μεγάλοι κερδισμένοι διότι, ὅπως προείπαμε, ἡ κυβέρνηση θά δεσμευθεῖ, ὥστε τό ἕνα τρίτο τοῦ συναλλάγματος πού θά εἰσρέει στήν χώρα νά διατίθεται γιά τήν βελτίωση τῆς ἑλληνικῆς ἀνωτάτης παιδείας. Αὐτό μπορεῖ σέ δέκα χρόνια νά σημαίνει διπλασιασμό ἢ καί τριπλασιασμό τοῦ σχετικοῦ κονδυλίου τοῦ Υπουργείου Παιδείας γιά τά Ἑλληνικά ΑΕΙ. Κατά συνέπειαν αὐτό μπορεῖ νά σημαίνει καί διπλασιασμό ἢ καί τριπλασιασμό τῶν ἀποδοχῶν τῶν καθηγητῶν, πέραν τῶν κανονικῶν σημερινῶν τους ἀποδοχῶν. Πέραν τούτου οἱ καθηγητές τῶν ἑλληνικῶν ΑΕΙ θά ἔχουν στά πόδια τους μερικές ἀπό τίς καλύτερες βιβλιοθήκες τοῦ κόσμου καί μερικούς ἀπό τούς καλύτερους συναδέλφους τους στόν κόσμο. Θά μπορούν ἐπί πλέον νά διοργανώσουν κοινά ἐρευνητικά προγράμματα, νά παρακολουθοῦν καί νά συμμετέχουν σέ διεθνή συνέδρια στή χώρα τους, πού χωρίς αὐτά τά Παν/μια δέν θά γίνονταν, θά μπορούν νά δημιουργοῦν διασυνδέσεις μέ Πανεπιστήμια καί πρόσωπα, πού ἄλλιῶς θά τοὺς ἦταν ἴσως ἀδύνατο, καί τέλος, ὅταν ἀποφασίσουν νά συνταξιοδοτηθοῦν, θά μπορούν νά πᾶνε νά διδάξουν ἕνα ἢ δύο μαθήματα σ' αὐτά τά Παν/μια καί νά συμπληρώνουν ἔτσι ἄνετα τό εἰσόδημά τους. Γιά ὅλους αὐτούς τοὺς λόγους πιστεύω, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκαδημαϊκοί θά εἶναι πολύ κερδισμένοι ἀπ' αὐτή τήν ἱστορία.

Καί τώρα ἐρχόμαστε στοὺς γονεῖς. Δεκάδες χιλιάδες γονεῖς θά εἶναι εὐτυχεῖς, πού τά παιδιά τους θά μπορέσουν νά πᾶνε σ' ἕνα Παν/μιο ποιότητος στή χώρα τους, ἔστω καί ἂν αὐτό σημαίνει, ὅτι θά τοὺς στοιχίσει μερικά λεφτά. Ἐξ ἄλλου μήπως καί τώρα δέν πληρώνουν ἄρκετά λεφτά σέ κάτι «Ἐργαστήρια Ἐλευθέρων Σπουδῶν», χωρίς ὁμως τά παιδιά τους νά παίρνουν παιδεία ποιότητος; Μετά ἔχουμε τίς σπουδές στό ἐξωτερικό. Σίγουρα ἡ νέα λύση θά τοὺς στοιχίσει λιγότερο ἀπό τό νά στείλουν τό παιδί τους στή Ρουμανία ἢ Ἰταλία, κ.ά., ὅπου καί τά λεφτά τους θά χάνουν καί ἡ ποιότητα τῆς παιδείας τους θά εἶναι κατώτερη σέ σύγκριση μέ αὐτή, πού θά εἶναι δίπλα τους. Ἐπί πλέον, ὑπάρχει πάντα ὁ κίνδυνος τό παιδί τους νά ἀλλάξει γνώμη καί νά μὴν γυρίσει στήν Ἑλλάδα, ἂν σπουδάζει σέ χώρες τῆς ΕΕ ἢ ΗΠΑ, Καναδά, κ.λπ. Ἐπίσης λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ αὐτῶν τῶν Πανεπιστημίων πολλά παιδιά θά μπορούν νά πηγαίνουν σ' ἕνα ἀπ' αὐτά, ἂν ζοῦν στήν ἐπαρχία καί δέν θέλουν νά πληρώνουν τά ὑπέρογκα ποσά διαβίωσης (ἐνοίκιο, φαγητό) στίς μεγαλουπόλεις.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν κυβέρνηση θά εἶναι ἐξ ἴσου κερδισμένη. Πρῶτα-πρῶτα θά βρεῖ μιὰ χρυσή ἀγελάδα, τήν ὁποία θά ἀρμέγει στόν αἰῶνα τόν ἅπαντα. Διότι μέσα σέ εἴκοσι χρόνια θά μπορεῖ νά τῆς ἀποφέρει πάνω ἀπό δέκα δισεκατομμύρια δολλάρια τό χρόνο⁸, τριπλάσια δηλαδή ἀπό τόν τουρισμό, μέ τό ἕνα περίπου τριακοστό «φοιτητῶν-τουριστῶν» καί μέ πολύ λιγότερες δαπάνες ἐπενδύσεως ἀπ' αὐτές, πού ἔκανε στόν τουρισμό καί τῆ βιομηχανία -μόνον τά ἐπενδυτικά κίνητρα τῶν νόμων περί ἐπενδύσεων τῆς ἐστοίχισαν περί τά δύο δῖς δολλάρια ἀπό τό '50 μέχρι τό '90. Ἐπί πλέον τά Παν/μια δέν κινδυνεύουν νά γίνουν προβληματικές βιομηχανίες, ὅπως ἔχει πολλές τώρα στά χέρια τῆς καί ἂν ποτέ γίνουν, δέν θά ἔχει πρόβλημα, ὅπως ἔχει σήμερα, γιά νά τίς κλείσει. Ἄλλὰ μέχρι σήμερα δέν γνωρίζω νά ἔχει κλείσει κανένα Παν/μιο περιωπῆς σέ καμμία χώρα.

Ἐπί πλέον ἡ κυβέρνηση δέν θά πιέζεται νά φτιάχνει ἢ νά ἐπεκτείνει ὑπάρχοντα Πανεπιστήμια -καί ἔτσι νά αὐξάνει τίς δαπάνες τῆς σέ μισθούς, βιβλιοθήκες, ἐργαστήρια, κ.λπ.- γιά νά ἀντιμετωπίζει τίς ἀνάγκες αὐτῶν, πού μένουν «ἐκτός νυμφῶνος». Τά νέα Παν/μια θά ἐπιλύσουν αὐτό τό πρόβλημα, κατά τόν πλέον ἀνέξοδο τρόπο. Ἐτσι, ἡ κυβέρνηση θά δαπανᾷ μερικά ποσά ἀρχικῶς, ὥσπου νά ξεκινήσει τό ξένο Παν/μιο, καί μετὰ θά εἰσπράττει εἰς τόν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Μέ τά νέα Παν/μια δέν θά ἔχει κανένα ἀπ' αὐτά τά ἔξοδα! Ἐπί πλέον ἔτσι θά λυθεῖ καί τό πρόβλημα τῆς πνευματικῆς καί πληθυσμιακῆς- ἀποκέντρωσης, πού δέν ἔχει ἀκόμη ἐπιλυθεῖ. Γιατί ὅλα τά νέα Παν/μια θά εἶναι ἔξω ἀπό τήν Ἀθήνα καί Θεο/νίκη. Ὁμοίως τό ποσοστό 5% τῶν ὑποτροφιῶν, πού θά παρέχονται στήν κυβέρνηση γιά τά ἔργα ὑποδομῆς, πού θά φτιάξει, θά τῆς δίνει τήν δυνατότητα νά στέλνει μερικό ἀπό τό προσωπικό τῆς γιά ἐκπαίδευση ἢ μετεκπαίδευση σέ μερικά ἀπό τά καλύτερα Παν/μια τοῦ κόσμου, πού θά εὐρίσκονται στό ἔδαφός τῆς. Ἐκτός τούτου, τά μεταπτυχιακά προγράμματα περιωπῆς αὐτῶν τῶν Παν/μίων ὄχι μόνον θά καταστοῦν πρότυπα καί γιά τά κυβερνητικά ΑΕΙ, ἀλλά θά δίνουν τήν δυνατότητα καί στήν κυβέρνηση καί στήν βιομηχανία νά τά χρησιμοποιεῖ σέ θέματα ἐρεύνης, κ.λπ. Τό ἴδιο θά ἰσχύει καί γιά τά κυβερνητικά ΑΕΙ, τά ὁποῖα θά μποροῦν νά ὀργανώνουν ἀπό κοινοῦ ἐρευνητικά προγράμματα μέ τά νέα ΑΕΙ καί νά φέρουν νέο συνάλλαγμα στήν Ἑλλάδα ἀπό ΗΠΑ καί ΕΕ γιά ἔρευνα. Ἐνα ἀκόμη ὄφελος γιά τήν κυβέρνηση θά εἶναι οἱ νέες τεχνολογίες αἰχμῆς, πού θά εἰσαγάγουν στή χώρα τά νέα Παν/μια λόγω ἐρεύνης καί οἱ ὁποῖες μποροῦν νά μεταπηδήσουν στό ἐμπόριο, τήν βιομηχανία καί στό σύστημα Ὑγείας, ὅπως ἀναφέραμε καί προηγουμένως. Φυσικά ὁ τομέας τῆς Ὑγείας θά εἶναι ἕνας ἀπό τούς πιό μεγάλους κερδισμένους.

Τέλος, γιά πρώτη φορά στή σύγχρονη ἱστορία τῆς Ἑλλάδας θά ἔχει εἰσοροή, ἀντί ἐκροῆς, ἐγκεφάλων. Για πρώτη φορά θά ἐπαναλάβει τό μοντέλο τῆς Ἀρχαίας Ἀθήνας καί ποιός ξέρει, ἴσως σέ δύο γενιές νά ξαναγίνει τό Σχολεῖο τῆς Οἰκουμένης, ὅπως καί τότε. Πάντως τό σίγουρο εἶναι, ὅτι σέ δύο γενιές θά ἔχει τό ἀνώτερο μορφωτικό ἐπίπεδο μέσα στήν ΕΕ. Καί τοῦτο ἀπλουστάτα, διότι κάθε πολίτης θά βομβαρδίζεται μέ ἀπειρες εὐκαιρίες μορφώσεως καί ἐπιμορφώσεως ἀπό τήν γέννησή του μέχρι τό θάνατό του. Ἐξ ἄλλου, ἀπόδειξη τούτου ἔχουμε καί ἀπό τούς ἑλληνοαμερικανούς, οἱ ὁποῖοι μέσα σέ δύο γενιές ἔγιναν ἡ πιό μορφωμένη ἐθνική μειονότητα τῶν ΗΠΑ! Κατά συνέπειαν εἶναι ἀδιανόητο, νά μὴν ἐπωφεληθεῖ ὁ Ἕλληνας πολίτης ἔστω καί στοιχειωδῶς τῶν πολλαπλῶν αὐτῶν εὐκαιριῶν. Γι' αὐτόν καί μόνον τόν λόγο ἀξίζει κάθε προσπάθεια καί κάθε θυσία γιά τήν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματος αὐτοῦ. Ἄλλιῶς θά συνεχίζουμε νά εἴμαστε αἰῶνιοι Βαλκάνιοι καί θά ἀλληλοκατηγοροῦμαστε καί θά κατηγοροῦμε ἐπίσης Ἀνατολή καί Δύση γιά τά χάλια μας, ἐνῶ στήν οὐσία θά φταίει ἡ δική μας ἀβελτηρία, μωρία καί βλακεία!

Μέ αὐτή λοιπόν τή λύση ἡ κυβέρνηση θά λύσει τελείως ἀνέξοδα καί τό πρόβλημα τῆς βραδείας ἀφομοιώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς, κάτι τό ὁποῖο συνεζητήθη ἔντονα σ' ἕνα συνέδριο τῶν Ἀποδήμων Λογοτεχνῶν στούς Δελφούς⁷, ἀφοῦ ἕνα τρομερά μεγάλο ποσοστό τῶν ἀποδήμων θά ἔρχονται νά σπουδάζουν στήν Ἑλλάδα, καθότι δέν θά τούς στοιχίζει ἀκριβά, μάλλον τό ἀντίθετο, καί θά μποροῦν νά σπουδάσουν γιά ἕνα

έξάμηνο, ένα χρόνο ή τέσσερα και πέντε χρόνια, άμα τό επιθυμοϋν, στή χώρα τών γονέων και προγόνων τους. Συμφασμένο μέ αυτό τό τελευταίο είναι και τό θέμα τής γλώσσας και του νεοελληνικού πολιτισμού. Για πρώτη φορά στή σύγχρονη ιστορία της ή Ελλάδα θά βλέπει εκατοντάδες χιλιάδες λαμπρών νέων από όλη τήν ύφήλιο νά μαθαίνουν κάθε χρόνο νεοελληνικά και νά ποτιζονται μέ τά νάματα του αρχαίου και νεωτέρου πολιτισμού μας. Σήμερα είμαστε εύτυχεϊς, όταν μερικές χιλιάδες νέων σ' όλο τόν κόσμο μαθαίνουν μερικά αρχαϊα ή νέα ελληνικά στα διάφορα Πανεπιστήμια του κόσμου και εδω μās δίνεται ή εύκαιρία νά μορφώσουμε και νά «μπολιάσουμε» μέ τήν κουλτούρα μας εκατοντάδες χιλιάδες λαμπρών νέων και αρκετή από τήν μελλοντική ήγεσία του κόσμου! Αυτό και μόνον δέν είναι αρκετό για νά μās κάνει νά προχωρήσουμε μέ βήμα τάχιστο, όχι απλώς ταχύ, προς τήν κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερα, όταν δέν στοιχίζει στήν ουσία τίποτα; Πρέπει νά παρουσιασθεϊ ό κάθε Γκλιγκόρφωφ, για νά θυμηθοϋμε, ότι χρειαζόμαστε τήν βοήθεια όλων τών φίλων, πού έχουμε; Ύπάρχει όμως καλύτερος τρόπος απ' αυτόν τών Παν/μίων, για νά φτιάχνουμε κάθε χρόνο εκατοντάδες χιλιάδες φιλέλληνες και νά τούς χρησιμοποιοϋμε ανά πāσα στιγμή, όταν παραστεϊ ανάγκη;

Άλλοι ίσως μās ποϋν, ότι δέν πρόκειται νά έρθουν ξένα Πανεπιστήμια ή φοιτητές στήν Ελλάδα. Δέν έχουν νά κερδίσουν τίποτε από αυτή τήν ιστορία. Λάθος μέγα. Πρώτα-πρώτα, ελάχιστες χώρες συνδυάζουν τό φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον τής Ελλάδος. Είναι μία χώρα προικισμένη από τό Θεό μέ ήλιο, θάλασσα -κανένα μέρος τής Ελλάδος δέν απέχει από τήν θάλασσα περισσότερο από 80 μίλια!- πανέμορφα νησιά, βουνοκορφές κι άκρογιαλιές. Σ' αυτά μπορεϊ νά προσθέσει κανείς ένα ζεστό και φιλόξενο λαό, πού αγαπάει τή ζωή και έχει μέσα στο αίμα του τήν αγάπη προς τίς τέχνες και τά γράμματα. Όλα αυτά είναι τά καλύτερα συστατικά για τήν δημιουργία ενός πανεπιστημιακού συγκροτήματος. Έδω μία Μασσαχουσέτη, μέ έκταση ίση προς τό ένα έκτο τής Ελλάδος (8.284 τετρ. μίλια) και πληθυσμό μόνον έξι εκατομμυρίων, έχει καταστεϊ τό πανεπιστημιακό κέντρο τών ΗΠΑ. Έτσι τό 1986 είχε 406.000 φοιτητές και μερικά από τά καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου, όπως τό Harvard, τό MIT, κ.ά. Και ακόμη είχε 24.327 άλλοδαπούς φοιτητές, πού συνεισέφεραν 475 εκατ. δολάρια στήν οικονομία της, δηλαδή γύρω στα 120 δις δραχμές⁸. Και μία Βοστώνη, μέ ένα περίπου εκατομμύριο κατοίκους στήν μητροπολιτική της περιοχή, είχε κατά τό ίδιο έτος 50 ΑΕΙ μέ 206 χιλιάδες φοιτητές, δηλαδή σχεδόν τό διπλάσιο του φοιτητικού πληθυσμού τής Ελλάδος! Και ή Μασσαχουσέτη έχει ελάχιστες άκρογιαλιές ή νησιά τής προκοπής. Και τό χειρότερο, τόσο ή Βοστώνη όσο και ή Μασσαχουσέτη, έχουν χειμώνα, μέ τά ελληνικά δεδομένα 7 μήνες τό χρόνο! Η θερμοκρασία μπορεϊ νά πέσει στο μηδέν από τόν Οκτώβριο μέχρι τόν Απρίλιο και σ' όλο αυτό τό διάστημα σπάνια βλέπεις ήλιο και ξαστεριά.

Όταν σκεφθεϊ κανείς αυτά, βλέπει πόσο πιο εύκολο είναι νά δημιουργήσει ένα τρομερό Παν/μιακό συγκρότημα σέ μικρό διάστημα, όταν οι ιστορικές, κλιματολογικές, πολιτιστικές, ανθρωπιστικές, οικονομικές, ακαδημαϊκές και άλλες συνθήκες τό εϋνοοϋν. Αναφερόμενοι στις οικονομικές συνθήκες λέμε, ότι τό εϋνοοϋν, διότι τά διάφορα ξένα Παν/μια στήν Ελλάδα, θά λειτουργοϋν μέ χαμηλότερο λειτουργικό κόστος, άφου τά έξοδα διαβιώσεως στήν Ελλάδα είναι μικρότερα τών ΗΠΑ, ΕΕ, και

άλλων άνεπτυγμένων χωρών και τὰ έξοδα θερμάνσεως, ένοικίων, κ.λπ. είναι έξ ίσου χαμηλά. Επί πλέον τό γεγονός, ότι ή Έλλάδα θά έχει κατασκευάσει διάφορα έργα ύποδομής και κτίρια σημαίνει, ότι τό τελικό κόστος λειτουργίας τών Παν/μίων αυτών θά είναι αρκετά κατώτερο από ό,τι στις ΗΠΑ ή ΕΕ. Συνεπώς και τὰ δίδακτρα τους θά μπορεί νά είναι και θά είναι χαμηλότερα άπ' αυτά στις ΗΠΑ ή τίς χώρες τής ΕΕ. Αυτό μέ τή σειρά του θά συμφέρει πολύ τούς φοιτητές των, πού πολλοί θά προτιμούν νά έρχονται στην Έλλάδα για ένα ή περισσότερα χρόνια και νά μεταφέρουν τὰ μαθήματα και βαθμούς στό Παν/μίο τους στις ΗΠΑ ή ΕΕ. Έτσι και σπουδές θά κάνουν στό έξωτερικό και τουρισμό θά κάνουν, όταν κάνουν διακοπές τὰ Χριστούγεννα και τό καλοκαίρι, και τὰ συνολικά έξοδα σπουδών τους δέν θά αύξηθούν. Έδώ άς σημειωθεί ότι τό κατά κεφαλήν εισόδημα τών κατοίκων τής Μασσαχουσέττης είναι 24.000 δολάρια, ενώ τής Έλλάδος τό μισό περίπου. Κατά συνέπεια τὰ έξοδα διαβιώσεώς των στην Έλλάδα θά είναι σαφώς κατώτερα αυτών τών ΗΠΑ ή ΕΕ. Από τήν άκαδημαϊκή πάλι πλευρά, θά συμφέρει σ' όλα αυτά τὰ Παν/μια νά έχουν παραρτήματα στην Έλλάδα, τόσο για λόγους γοήτρου και κύρους, όσο και γι' άπλούς, πρακτικούς λόγους. Για παράδειγμα, άλλο είναι νά μιλάς για κλασσική άρχαιολογία στό Harvard ή Yale, κ.λπ. και άλλο είναι νά παίρνεις τούς φοιτητές σου σέ διάφορους διάσημους άρχαιολογικούς χώρους ή νά κάνει εκεί άνασκαφές. Όμοίως άλλο είναι νά μιλάς για άρχαίο δράμα ή θέατρο και άλλο είναι νά οργανώνεις θεατρικές παραστάσεις μέ τούς φοιτητές σου στην Επίδαυρο ή στό θέατρο του Ήρώδου του Άπτικού· άλλο νά μιλάς για κλασσική άρχιτεκτονική και γλυπτική και άλλο νά παίρνεις τούς φοιτητές σου στόν Παρθενώνα και τό Έθνικό Μουσείο για νά τίς γνωρίσουν από κοντά· άλλο νά μιλάς για κλασσικό άθλητισμό και άλλο νά παίρνεις τούς φοιτητές σου στην Όλυμπία, για νά δούν μέ τὰ ίδια τους τὰ μάτια τό στάδιο και τὰ σχετικά κτίσματα· άλλο νά μιλάς για τή μάχη του Μαραθώνος και τή ναυμαχία τής Σαλαμίνας και άλλο νά τὰ βλέπεις από κοντά· άλλο, τέλος, είναι νά μιλάς για τόν Φίλιππο και τόν Μεγαλέξανδρο και άλλο νά επισκέπτεσαι τόν τάφο του Φιλίππου στή Βεργίνα και έτσι θά ξέρεις από μόνος σου, ότι ό Γκλιγκόρφ μπλοφάρει ή φλυαρεί. Δέν θά χρειάζεται νά ζητάς πληροφορίες από τήν κάθε ελληνική Πρεσβεία ή Προξενείο. Τέλος ούδείς άμφισβητεί ότι ή σύγχρονη Έλλάδα είναι ό καλύτερος χώρος για τήν έγκατάσταση Κέντρων Νεοελληνικών Σπουδών.

Πέραν αυτών, κάθε σοβαρό άμερικανικό ή άλλο ΑΕΙ, πού θά έγκαθίσταται στην Έλλάδα, θά μπορεί νά κερδίζει και οικονομικά μέ τίς ιατρικές και άλλες πολυτεχνικές σχολές του, όταν θά έχει άσθενείς από όλη τήν Έλλάδα, Εύρώπη και Άφρική, λόγω του ύψηλου επιπέδου τής ιατρικής του. Από τήν άλλη πλευρά, τὰ προϊόντα έρευνας τών θετικών επιστημών του θά μπορούν νά διοχετεύονται άμέσως, όχι μόνον στην Άμερική αλλά και στην ΕΕ και λοιπή Εύρώπη, Μέση Άνατολή και Άφρική. Και οι έταιρίες, πού θά δημιουργούνται έτσι στην Έλλάδα, θά λειτουργούν μέσα στό χώρο τής ΕΕ και θά απολαμβάνουν όλων τών πλεονεκτημάτων, πού έχει ή Έλλάδα σαν πλήρες μέλος τής ΕΕ, ενώ άν ήθελαν νά κάνουν παραρτήματα στην ΕΕ μέσω τών ΗΠΑ, θά έπρεπε νά άφιερώσουν αρκετό ίσως καιρό και αυτό πιθανόν νά τίς άπεθάρρυνε. Τέλος, σχετικά μέ αυτό τό τελευταίο, άς μήν ξεχνάμε πόσο συνεισφέρουν τέτοιες έταιρίες στην οικονομία τής χώρας. Για παράδειγμα τό 60% τών ελληνικών εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων τό

1984 όφείλετο στις εξαγωγές τών εταιριών, πού έγκαταστάθηκαν στην Έλλάδα, βάσει τών προαναφερθέντων επενδυτικών νόμων.⁹ Συνεπώς, δέν εΐναι καθόλου παράλογο ό ένας καί μονοδικός προτεινόμενος νόμος-πλαίσιο, νά καταστεί ό πιό σημαντικός «έπενδυτικός» νόμος στην ιστορία του έθνους!

Γιά όλους τούς παραπάνω λόγους εΐναι έγγυημένο ένα τέτοιο ενδιαφέρον εγκαταστάσεως τών Πανεπιστημίων αυτών στην Έλλάδα, όπως εΐναι επίσης έγγυημένη καί ή έπιτυχία τους στο έγχείρημα αυτό. Καί επειδή αυτή ή έπιτυχία θά εΐναι έπιτυχία καί πρόξενος πολλαπλής ευδαιμονίας καί για την Έλλάδα, θά πρέπει νά την ένστερνισθοΰμε μέ τή ζέση, τή θερμή καί τόν ένθεο ζήλο, πού τής αξίζει. Άς μήν ξεχνάμε ότι, όπως «θέλει άρετήν καί τόλμην ή έλευθερία», τό ίδιο θέλει άρετήν καί τόλμην ή έπιτυχία. Συνεπώς «θαρσεΐν χρή», διότι «οί καιροί, οΰ μενετοί».

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Γιά περισσότερες πληροφορίες πάνω σ' αυτό τό θέμα ό άναγνώστης μπορεί νά συμβουλευθεί καί τό βιβλίο του γράφοντος «Γιά Μιά Νέα Δελφική Ίδέα» (σελ. 25-30 καί 73-80), Έλληνική Εΰρωεκδοτική, Άθήνα, 1984.

2. Τό θέμα αυτό έγινε κύριο θέμα της έκδηλώσεως της Έταιρίας Άρκαδικών Γραμμάτων καί Τεχνών στην Άθήνα (26.11.86) καί πρωτοσέλιδο της έφημερίδος «Άρκαδικά Νέα» (28.1.87), όπου έδημοσιεύθη σχετική μελέτη του γράφοντος· ή ίδια μελέτη έπαρουσιάσθη επίσης καί στο έντυπο της Παναρκαδικής Όμοσπονδίας Άμερικής «Παναρκαδικά Νέα» (σελ. 3, Ίούλιος 1988). Μετά από την μακρόχρονη καί πειστική έπιχειρηματολογία για την δημιουργία του, ή Έλλάδα άπεδέχθη τελικά καί έδεσμεΰθη προς τό Συμβούλιο Άποδήμου Έλληνισμού (ΣΑΕ) για την ίδρυσή του, μέ την διαφορά ότι αντί της Τρίπολης ως έδρα του έπελέγη ή Όλυμπία -ως άνεφέρθη στην άρχή του κειμένου- λόγω της ιστορίας της καί του συμβολισμού του χώρου της.

3. Περισσότερα σχετικά μέ τό χώρο εγκαταστάσεως καί ειδίκευσης τών Πανεπιστημίων αυτών μπορεί νά διαβάσει κανείς καί στη «Δελφική Ίδέα» (σελ. 42-46).

4. Οι πληροφορίες αυτές καί πολλές άλλες συναφείς άναφέρονται στη σελ. 109 του έπιστημονικού άρθρου «Investing in Greece» του Serge B. Hadji-Mihalogiou, πού παρουσιάζεται στο «Journal of the Hellenic Diaspora», σελ. 93-125, Τομ. 21.1 (1995), τό όποιο εκδίδεται στην Νέα Υόρκη από την Pella Publishing Co., Inc.

5. Ο νόμος αυτός ονομάζεται «Περί Έταιρειών Νόμος», καί «άφορά την ίδρυση καί λειτουργία τών Κυπριακών Έταιρειών, δημιουργώντας κλίμα έμπιστοσύνης στις συναλλαγές τών Έταιρειών (μας) στο διεθνές έμπόριο». Έφημ. «Πρωινή», Ν. Υόρκη, 9.9.92, σελ. 7.

6. Ο αριθμός αυτός εΐναι μάλλον συντηρητικός, όταν άναλογισθεί κανείς ότι τό 1994 οι ΗΠΑ μέ έναν αριθμό 449.749 ξένων φοιτητών είχαν ένα εισόδημα έφτά περίπου δισεκατομμυρίων δολλαρίων (6.930 για την άκρίβεια): άς σημειωθεί επίσης ότι ό αριθμός αυτός τών φοιτητών έδημιούργησε 101.456 θέσεις εργασίας στην οίκονομία τών ΗΠΑ. Πηγή: Connection: New England's Journal of Higher Education and Economic Development. Vol. XI, No. 3, σελ. 29, Fall, 1996.

7. Τό Συνέδριο αυτό έλαβε χώρα στους Δελφούς (24-30/9/1992) καί ένα από τά θέματα, πού επανελημμένα άπησχόλησαν τούς συνέδρους ήταν καί αυτό της διατηρήσεως της ελληνικότητας καί πολιτισμικής ταυτότητας του άποδήμου έλληνισμού.

8. Πηγή: Connection: New England's Journal of Higher Education and Economic Development. Vol. XI, No. 3, σελ. 29, Fall, 1996.

9. Άπό τό βιβλίο «A Profile of Modern Greece», σελ. 130, τών Y. A. Kourvetaris & B. A. Dobratz. Clarendon Press, Oxford, 1987.

SUMMARY

THE SPREADING OF THE GREEK LANGUAGE AND CULTURE ON WORLD SCALE AND ITS INFLUENCE ON THE EDUCATION, HEALTH, AND ECONOMY OF GREECE

This paper applies an innovative and futuristic approach to the solution of many crucial problems --i.e. education, health, economy, the diaspora Greeks, etc.-- which have been plaguing Greece for many decades and which will continue to impede its progress in the 21st century, if no attempt is made to seriously deal with these problems.

The premise of the paper is that Greece alone is unable to resolve these problems, due both to their magnitude and its limited human, intellectual and financial resources; however, they can be resolved with outside help and innovative thinking. The author proposes that Greece become the Educational Center of the European Union and one of the major educational, cultural and health centers of planet earth within a fifty year period.

In order to achieve this ambitious goal the country must create a very attractive environment for the establishment on its land of world class universities and similar institutions. This environment could be created through enactment of specific legislation that will provide financial, legal and other incentives to such institutions.

The paper foresees the creation of forty such institutions within a forty year period. It is expected that their operation will totally transform Greece, turning it into a leader in education and culture worldwide, foster the identity of second and third generation Greeks living outside Greece and turn Greece into a world class learning center for the new millennium.

Η ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΑΠΟΔΗΜΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΑΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Της Άννας Γιακουστίδου *

Προερχόμενη από τη Μακεδονία και μάλιστα από τη Θεσσαλονίκη, με την τεράστια πολιτιστική της κληρονομιά, αισθάνομαι τό βάρος του θέματος και της παρουσίας αυτού, νά είναι μεγάλο, μιά και θά αναφερθώ στόν τρόπο μέ τόν όποιο οί Έλληνίδες τής Διασποράς διετήρησαν τήν Έθνική τους ταυτότητα μέσα από τήν Έλληνική Γλώσσα.

Γιατί ή Μακεδονία έδωσε στήν ανθρωπότητα τόν Άριστοτέλη και τόν Μέγα Άλέξανδρο, πού έκανε τόν Έλληνισμό διαχρονικό, μέσα από τόν Έλληνικό Πολιτισμό και τήν Έλληνική Γλώσσα.

Σκεπτόμενη τά λόγια του Προέδρου τής Έλληνικής Δημοκρατίας και Κωστή Στεφανόπουλου στό Α΄ Συνέδριο του Άπόδημου Έλληνισμού στή Θεσσαλονίκη, ό όποιος μίλησε για τήν τεράστια σημασία και προσφορά του Έλληνισμού τής Διασποράς, καταλαβαίνω τήν ιστορικότητα τής συνάντησης τών τριακοσίων περίπου εκπροσώπων σ' εκείνο τό Συνέδριο.

Και ήταν εκεί από τήν Αυστραλία, τή Νέα Ζηλανδία, τίς χώρες τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τήν Γεωργία και τήν Ουκρανία, από τίς Η.Π.Α. και τόν Καναδά, μέχρι τήν Χιλή και τήν Άργεντινή. Άπό τήν Τροπική Άφρική και από τήν παγωμένη Άλάσκα. Αυτό και μόνο αποδεικνυε περίτρανα πώς ό απόδημος Έλληνισμός κράτησε τήν Ελλάδα, μέσα από τή Γλώσσα της, μέσα από τήν ιστορία της και μέσα από τά έθιμά της, ζωντανή και σάν τό πολυτιμότερο φυλαχτό.

Όμως, Κυρίες και Κύριοι, ακούγοντας τούς απόδημους Έλληνες και Έλληνίδες, στήν αρχή απορείς και έπειτα αρχίζεις και ψάχνεις για νά βρείς τούς λόγους και τό πώς αυτοί οί ξενιτεμένοι, παρέμειναν βαθειά Έλληνες; Πώς διετήρησαν τήν Έθνική τους ταυτότητα;

Οί περισσότεροι από μās κατά καιρούς γίναμε μάρτυρες περιστατικῶν. Ταξιθεύοντας συναντήσαμε Έλληνες, πού έζησαν πολλά χρόνια στήν ξένη πατρίδα και μās διηγήθηκαν πώς λειτουργούσαν στα χρόνια τής ξενιτειάς κάθε φορά, πού ένιωθαν νοσταλγία για τήν Ελλάδα και πού ήθελαν νά προβάλλουν τήν Ελλάδα στους Ξένους. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούσαν, όσο τό δυνατόν περισσότερες γνωστές Έλληνικές λέξεις. Λέξεις πού ανάλογες ύπήρχαν στή γλώσσα του συνομιλητή τους. Λέξεις καθημερινές, κατανοητές και στους άπλους ανθρώπους, όπως: συμπάθεια, μονοτονία, ψυχή, εποχή, νοσταλγία κ.λπ. Και όταν τό μορφωτικό επίπεδο τών συνομιλητῶν τους ήταν ύψηλό, τότε χρησιμοποιούσαν λέξεις έλληνικές ή όρολογίες, πού αντίστοιχες δέν ύπήρχαν στή γλώσσα τους και τότε οί Έλληνίδες γινόντουσαν δασκάλες και έξηγοῦσαν στους

*Σύμβουλος Δημ. Σχέσεων, Πρόεδρος Διεθνούς Ένώσεως Έλληνίδων και Έλληνοφώνων Γυναικῶν "Η Μακεδονία".

συνομιλητές έπακριβώς και έτυμολογικώς τί σημαίνουν οί λέξεις π.χ. μέθοδος, σύστημα, αλλεργία (δηλαδή, άλλο έργο), συμπόσιο, όρχηστρα, ή όροι τεχνολογίας, Δημοκρατία, οικολογία, καρδιογράφος και ούτω καθ' έξής. Μ' αυτόν τόν τρόπο διέδιδαν τήν έλληνική γλώσσα, φρεσκαρίζοντας τά Έλληνικά και κουβαλώντας τήν Ελλάδα μέσα τους. Άλλοι μίλησαν για Ήρόδοτο και Θουκυδίδη, για Άριστοτέλη και Μ. Άλέξανδρο, για Πλάτωνα και Αίσχύλο και για σύγχρονους σαν τόν Καβάφη και Καζαντζάκη και για τόν Γεώργιο Παπανικολάου, τόν εύεργέτη τών γυναικών και ύστερα για τίς όμορφιές τής Πατρίδας μας.

Αυτό, αγαπητοί μου, είναι τό ελληνικό στοιχείο πού όχι μόνο όπου κι άν πάει διαπρέπει και μεγαλουργεί, αλλά και βρίσκει και τόν τρόπο νά προβάλλει και νά μιλά μέ υπερηφάνεια για τήν Ελλάδα, διατηρώντας έτσι τήν Έθνική του ταυτότητα και τήν Έλληνικότητά του. Άλλά και τέτοιες είναι οί δυνατότητες τής Έλληνικής Γλώσσας και οί δυναμικές της.

Άξίζει νά θυμηθοΰμε τό ιστορικό γεγονός, πού συνέβη πριν 2.000 χρόνια περίπου. Ήταν τότε πού οί Ρωμαίοι είχαν πιάσει Έλληνες αιχμαλώτους, τούς όποιους όμως άφησαν ελεύθερους μόνο και μόνο γιατί ήξεραν νά άποστηθίζουν τόν Όμηρο. Τόσος ήταν ό θαυμασμός τότε, αλλά έν μέρει και σήμερα, σ' αυτόν πού κουβαλάει μεγαλειό, μεγαλειό Έλληνικό.

«Έμεϊς οί Άμερικάνοι δίδομεν τήν κατάρα μας σέ κάθε Ξένο, πού ένώ έρχεται στή χώρα μας για νά βρεϊ πόρο ζωής, στρέφει τό βλέμμα του προς τά πίσω, προς τή γενέτειρά του, δίδομεν σ'αυτόν τήν κατάρα νά πάθει ό,τι έπαθε ή γυναίκα του Λώτ στα Σόδομα και Γόμορα. Από τήν κατάρα αυτή πρέπει νά εξαιρέσουμε τούς Έλληνες, οί όποιοι δικαιούνται, όχι μόνο νά στρέψουν τό βλέμμα τους προς τά εκεί, αλλά και νά επιστρέψουν για νά ζήσουν στην ένδοξη πατρίδα τους, όταν θέλουν και όσοι θέλουν νά τό κάμουν». Λόγια του Θεόδωρου Ρούζβελτ, προέδρου τών Η.Π.Α.

Μά θά μοΰ πείτε, πάνε πολλά χρόνια από τότε. Και όμως ό φιλελληνισμός συνεχίζεται, όχι μόνο στον τομέα τής διαίσθησης και τής επιστήμης, αλλά και στην ψυχή.

Πρόσφατη έρευνα όμογενειακής έφημερίδας άποκάλυψε ότι οί Έλληνες γίνονται δεκτοί μέ κάθε εκτίμηση, όπου και άν πάνε στό έξωτερικό. Άξίζει νά αναφερθεϊ ή πολιτογράφηση του διάσημου καρδιοχειρουργού Μπάρναρντ και ή δήλωσή του: *«Μετά από τήν πρώτη μου επίσκεψη στην Ελλάδα, άρχισα νά καταλαβαίνω ότι δέν είμαι απλώς ένας μαθητής του Ήπποκράτη, αλλά και ένας συμπατριώτης του. Έχω ένα ισχυρό και θαυμάσιο αίσθημα έλξης για τή χώρα όπου γεννήθηκε ό Ήπποκράτης, ό Άσκληπιός και άλλοι Πατριάρχες τής Αρχαίας Ήατρικής Έπιστήμης.»*

Έπίσης, έδω και έναν χρόνο ή διάσημη Έλληνίστρια μέ διεθνή άναγνώριση, ή Ζακελίν ντέ Ρομιγύ έχει πολιτογραφηθεϊ Έλληνίδα. Ή Ρομιγύ στό βιβλίο της, «Γιατί ή Ελλάδα» σημειώνει: *«Άσφαλώς πολλοί λαοί θά είχαν παραδεχθεϊ, ότι μιá άδελφή οφείλει νά θάψει τόν άδελφό της. Οί λαοί αυτοί όμως δέν έγραψαν τήν Άντιγόνη. Τά αισθήματα άναπτύσσονται σέ έπαφή μέ τίς λέξεις και τά παραδείγματα, όπως ένα φυτό, πού δέχεται τό φως του ήλιου και τό άποτέλεσμα είναι, ότι οί λέξεις κι αυτά τά παραδείγματα όγκώθηκαν και αύξήθηκαν σέ όλους τούς λαούς, πού βρέθηκαν σέ άμεση ή έμμεση έπαφή*

μέ την Αρχαία Ελλάδα. Παρά τά μέτρα ἀποκλεισμοῦ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ἡ ἐπιρροή συνεχίζεται. Ὁ μίτος τῆς Ἀριάδνης, τό Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα εἶναι ἀναμνήσεις Ἑλληνικές. Τό ἴδιο καί οἱ Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες καί ὁ Μαραθῶνιος δρόμος. Ἡ Εὐρώπη πού σφυρηλατοῦμε μέ γρήγορους ρυθμούς ἔχει Ἑλληνικό ὄνομα. Καί οἱ πιό ἀμαθεῖς ἀπό τούς νέους τῆς Γαλλίας χρησιμοποιοῦν τήν Ἑλληνική λέξη «ἔρω» μέ περισσότερη διάθεση ἀπό τήν ἀντίστοιχη Γαλλική».

Ἡ ἐπιρροή συνεχίζεται, ὑποστηρίζει μέ παρρησία, ἡ Ρομιγύ. Ἐτσι, πρόσφατα διαβάσαμε τή δήλωση πού ἔκανε Κινέζος φοιτητής στήν Ὁμογενειακή Ἐφημερίδα «Ἑλληνικός Κῆρυξ»: «Τά Αρχαῖα Ἑλληνικά προκαλοῦν δέος. Νομίζω πώς ὅλοι οἱ Ἑλληνικής καταγωγῆς μαθητές ἀξίζει νά μελετήσουν τήν Ἑλληνική γλῶσσα γιά νά γνωρίζουν τούς ἀπαραμίλλους κλασσικούς συγγραφείς. Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα εἶναι ἐξαιρετικά ὁμορφῆ καί ἐκφραστική». Ἐπισημαίνω, ὅτι ὁ 18χρονος Κινέζος Ντέιβιντ Λάμ, μετά ἀπό πέντε χρόνια διδασκαλίας ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ἦρθε πρῶτος στίς εἰσαγωγικές ἐξετάσεις τῆς πολιτείας τῆς Νέας Νότιας Οὐαλίας στήν Αὐστραλία πρὶν λίγους μῆνες. Εἶναι ἐκπληκτικό τό γεγονός ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη καί σήμερα αὐτή ἡ λατρεία πρὸς τήν Ἑλληνική γλῶσσα καί κατά συνέπεια πρὸς τόν Ἑλληνικό Πολιτισμό, ὕστερα ἀπό 3000 χρόνια καί πλέον. Συνεπῶς ἐπιβεβαιώνεται ἡ προφητεία τοῦ Αἰγυπτίου ἱερέα, πού μετέδωσε στόν Πλάτωνα: «Ἔσεῖς οἱ Ἕλληνες εἶστε καί ἀσφαλῶς θά μείνετε αἰῶνια, ἡ νεότητα τοῦ κόσμου».

Ἄλλά, Κυρίες καί Κύριοι, θέμα μου εἶναι ἡ διατήρηση τῆς Ἐθνικῆς ταυτότητας τῆς ἀπόδημης Ἑλληνίδας, μέσα ἀπό τήν Ἑλληνική γλῶσσα καί πιστεύω πώς ἦταν σκόπιμη ἡ ἀναφορά τῆς Αρχαίας Ἑλληνικῆς Γλῶσσας καί τό πέρασμά της στήν Νέα Ἑλληνική. Γιατί, ἂν καί ἓνα μεγάλο ποσοστό τῆς ἀπόδημης Ἑλληνίδας δέν γνωρίζει ἀρχαῖα Ἑλληνικά, γνωρίζει ὅμως Νεοελληνικά, ξέρεῖ δηλαδή νά λέει ἀνδρόγυνο (μοναδική διατύπωση Ἑλληνικῆς σκέψης), ξέρεῖ νά λέει οἰκογένεια, σύζυγος, σύντροφος, παιδί, ξέρεῖ νά λέει Ἑλληνικά παραμῦθια, τραγοῦδια, ψαλμούς, ἴσως καί μοιρολόγια, ξέρεῖ νά χορεύει Ἑλληνικούς χορούς, ἐκδηλώσεις καί συνήθειες, πού ἔρχονται κατ' εὐθεῖαν ἀπό τό παρελθόν μας. Ἡ ἀπόδημη Ἑλληνίδα, δίχως κιάλας νά τό συνειδητοποιεῖ, συνεχίζει νά διατηρεῖ τά ἰδανικά τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου καί τίς ἀξίες τοῦ Βυζαντίου, πού ἐκφράζονται μέσα ἀπό τήν Ἑλληνική γλῶσσα.

Ἡ ἀπόδημη Ἑλληνίδα ἐκεῖ μακριά πού βρίσκεται, δέν παύει νά ἐκδηλώνει τό αἷσθημα τῆς φιλοξενίας, νά συμποῶ τόν συνάνθρωπό της καί νά σέβεται τίς ξένες συνήθειες. Καί μέσα ἀπό τή βαριά κληρονομιά της καί τή μακρόχρονη παράδοση, κατορθώνει νά παραμένει Ἑλληνίδα, νά ναι ταυτόχρονα πολίτις τοῦ κόσμου. Ἀκριβῶς τό ἴδιο πρᾶγμα πού ἐνίωθε τότε ὁ Σωκράτης, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καί πολλοί ἄλλοι κολοσσοί τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς διανόησης.

Εἶναι γνωστό, ὅτι τό φτωχικό μᾶλλον σπίτι τῆς ἀπόδημης Ἑλληνίδας ἐκεῖ στήν ξενιτειά, εἶναι συχνά γεμάτο ἀπό φίλους ἄλλων ἔθνοτήτων, ἀπό συναδέλφους, ἀκόμη καί ἀπό ἐργοδότες της. Καί δίχως πάλι νά τό συνειδητοποιεῖ, διοργανώνει σύγχρονα Ἑλληνικά συμπόσια, μεταδίδει ἤθη καί ἔθιμα Ἑλληνικά, γίνεται πρέσβειρα τοῦ τουρισμοῦ μας. Ὅμως ἡ ἀπόδημη Ἑλληνίδα ποτέ δέν θάθελε νά ἀποξενωθεῖ ἀπό τήν Ελλάδα, νά

απολέσει τις ρίζες της και την ταυτότητά της, νά γίνει κάποτε ή ξένη και στην ίδια της τή χώρα. Γι' αυτό πασχίζει νά μάθουν τά παιδιά της Έλληνικά, γι' αυτό τά βαπτίζει Όρθόδοξα, γι' αυτό τά πηγαίνει στην Έκκλησία και στην κοινότητα, ράβει τίς στολές τους γιά τίς εθνικές γιορτές, τούς μιλάει γιά τήν Έλλάδα, γιά τήν Έλληνική γειτονιά, γιά τό χωριό της, γιά τά πανηγύρια, γιά τά ήθη και τά έθιμα. Άν δέν τό έπραττε αυτό, δέν θά είχαμε παιδιά δεύτερης και τρίτης γενιάς, πού μεγάλωσαν έξω από τόν Έλληνικό χώρο και πού όχι μόνον μιλούν τά Έλληνικά, αλλά είναι σχεδόν σ' όλα τους Έλληνόπουλα.

Μέσα απ' αυτήν τήν επίτυχία, λοιπόν, ή απόδημη Έλληνίδα αισθάνεται υπερήφανη, γιατί διατηρώντας ή ίδια τήν εθνική της ταυτότητα τήν μεταλαμπαδεύει και στά παιδιά της και στά έγγονια της. Διότι όταν υπάρχει ή αίσθηση τής κοινωνικής ιστορικής αποστολής στά μέλη του Έθνικού συνόλου, τότε υπάρχει έθνος. Ό γλωσσικός δεσμός, ό θρησκευτικός και ό δεσμός τών κοινών παραδόσεων και τής κοινής ιστορίας δέν συνδέει μόνον τά μέλη ενός λαού μεταξύ τους, συνδέει και τίς γενιές στό χρόνο. Ό ποιητής Κωστής Παλαμάς είδε και όρισε τήν έννοια του έθνους μέ τόν έξής στίχο: «Χρωστάμε σέ όσους ήρθαν, πέρασαν, θάρθουνε, θά περάσουν. Κριτές θά μās δικάσουν. Οί αγέννητοι, οί νεκροί».

Ή γλωσσική δέ όμοιομορφία του Έθνικού συνόλου αποτελεί έναν από τούς ισχυρότερους δεσμούς, πού συνδέουν τά μέλη του έθνους μεταξύ τους. Ή καθιέρωση τής νεοελληνικής γλώσσας στή χώρα μας, τής γλώσσας πού μιλάει και γράφει τήν εθνική μας ένότητα και κλείνει έρμητικά τήν πόρτα στίς ξένες γλωσσικές νησίδες, πού απειλούν νά μεταβληθούν σέ καρκινώματα επικίνδυνα γιά τήν ένότητα του έθνικού συνόλου.

Όμως, αγαπητοί σύνεδροι, οί καιροί είναι χαλεποί, οί κίνδυνοι και οί επιρροές πού απειλούν τήν νεολαία μας μεγάλοι και ή έρώτηση είναι κατά πόσο θά μπορέσει στό μέλλον ή απόδημη Έλληνίδα νά κρατήσει τά παιδιά κοντά της και νά τά γαλουχήσει, όπως αυτή ξέρει. Είναι ένα σημεΐο, πού πρέπει νά τό προσέξει ιδιαίτερα ή Μητροπολιτική Έλλάδα.

Καταλήγοντας, θά υπενθυμίσω τό ιστορικό ποίημα του Έλληνολάτρη Κωνίνου Καβάφη, πού αναφέρεται στους Ποσειδωνιάτες, οί όποιοι, ενώ είχαν Έλληνική καταγωγή, άφομοιώθηκαν από τούς ντόπιους και έγιναν Τυρρηνοί ή Ρωμαΐοι.

«Τή γλώσσα τήν Έλληνική οί Ποσειδωνιάται

έξέχασαν τόσους αιώνες ανακατεμένοι

μέ Τυρρηνούς και μέ Λατίνους κι άλλους ξένους.

Τό μόνο πού τούς έμεινε προγονικό ήταν μία ελληνική γιορτή, μέ τελετές ώραιες, μέ λύρες και μέ αύλους, μέ άγώνες και στεφάνους, κι είχαν συνήθεια πρós τό τέλος τής γιορτής τά παλαιά τους έθιμα νά διηγούνται, και τά ελληνικά όνόματα νά ξαναλένε, πού μόλις πιά τά καταλάμβαναν όλίγοι και πάντα μελαγχολικά τελείων' ή γιορτή τους, γιατί θυμούνταν, πού κι ' αυτοί ήσαν Έλληνες και τώρα πώς εξέπεσαν, πώς έγιναν νά ζούν και μιλούν βαρβαρικά, βγαλμένοι -ώ συμφορά- από τόν Έλληνισμό».

Η ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΛΟΜΒΙΑ (από τόν 19ο αί. μέχρι σήμερα)

Του **Fernando Muñoz**

Άξιότιμοι σύνεδροι,

Από τήν Κολομβία, από τή Νότια Άμερική, ήρθαμε στην Έλλάδα, στην μητέρα γή, πού γονιμοποίησε τόν δυτικό πολιτισμό, γιά νά πάρουμε γιά μιά φορά άκόμη τό φώς, πού φωτίζει έδω καί τρεῖς χιλιάδες χρόνια καί τό δικό μας ήμισφαίριο.

Σ' ένα κόσμο κάθε φορά καί πιά άπορροφημένο από τόν υπερβολικό ύλισμό ψάχνουμε τίς αιώνιες πηγές του Έλληνικού σύμανισμού, πού τό άφθιτο φώς τους συνεχίζει νά μάς φωτίζει στους αιώνες, σάν ένας οδηγός καί έλπίδα γιά ένα κόσμο πιά άνθρωπινο. Άπευθυνόμαστε μέ θαυμασμό καί έγκαρδιότητα σ' όλους εκείνους σ' αυτή τή γή, πού έχουν τίς ίδιες πνευματικές άνησυχίες γιά νά τούς δώσουμε καί έμεῖς από τήν Κολομβία τήν φωνή τής συμπαράστασής μας σ' αυτό τό δύσκολο σκοπό, πού έγκλείει αιώνιες άξίες.

Ό δυτικός κόσμος δέν μπορεί ποτέ νά έγκαταλείψει αυτή τήν κοσμογνωσία, πού διδάχτηκε από τήν Έλλάδα. Γι' αυτό δέν υπάρχει κάτι πιά ευγενικό γιά μάς, πού ήρθαμε από χώρες τόσο μακρινές, από τό νά φθάσουμε στην πηγή τής γνώσης όλων τών καιρών καί νά συνεισφέρουμε μέ τή βοήθειά μας στην παγκόσμια ανανέωση του έλληνικού πνεύματος, θεμέλιου άμάραντων άξιών, πού γεννήθηκαν σ' αυτή τή γή σέ καιρούς πολύ ένδοξους.

Ό σκοπός αυτού του ταξιδιού μου, άξιότιμοι σύνεδροι, είναι νά σās παρουσιάσω ένα σύντομο πανόραμα πάνω στην εκμάθηση τής έλληνικής γλώσσας στην Κολομβία παράλληλα μέ τήν ιστορία της.

Όταν έφθασαν στην Κολομβία οι Ίσπανοί κατακτητές, στίς άρχές του δέκατου ένατου αιώνα, ήρθαν μαζί τους καί οι καθολικοί ιεραπόστολοι, πού μετά από λίγα χρόνια ίδρυσαν σχολεία καί άργότερα θεολογικές σχολές καί πανεπιστήμια.

Έδω καί διακόσια περίπου χρόνια διδάσκεται ή έλληνική γλώσσα στην Κολομβία. Από τίς άρχές του δέκατου ένατου αιώνα αισθάνθηκαν στή χώρα μου τήν άνάγκη νά διδάξουν τά έλληνικά, πρώτα στο γυμνάσιο του Άγίου Βαρθολομαίου, στή Μπογοτά, πρωτεύουσα τής Κολομβίας, γιατί ήθελαν νά διαβάσουν τήν Καινή Διαθήκη στην Κοινή διάλεκτο, στή γλώσσα πού γράφτηκε.

Αυτή τήν πρωτοβουλία τήν είχε ένας από τούς ιδρυτές τής δημοκρατίας, ό Χοσέ Μαρία ντελ Καστίλλο ύ Ράδα, άξιόλογος καθηγητής του πανεπιστημίου «Κολέχιο Μαγιόρ ντε Νουέστρα Σενιόρα ντέλ Ροσάριο», πού τό χίλια έννεακόσια όχτώ παρουσίασε ένα έγγραφο, ύποστηρίζοντας ότι ήταν άνάγκη νά φέρουν στην πόλη τής Μπογοτά, καθηγητές Πανεπιστημίου γιά τήν διδασκαλία τής έλληνικής γλώσσας, καθώς επίσης καί καθηγητές μαθηματικών. Όμως πάνω άπ' όλα -έλεγε- κάποιον πού νά εισαγάγει στή Μπογοτά τήν έλληνική γλώσσα, πού άντιπροσωπεύει τό άποκορύφωμα του άνθρώπινου πολιτισμού. Καί ό ίδιος πρόσθεσε άκόμη: «*Η ίδια ή Ρώμη μ' όλες της τίς νίκες δέν ήταν*

τίποτα άλλο εκτός από ένα άγριο χωρίς τρόπους χωριό, μέχρι που υιοθέτησε τη λογοτεχνία, τις Καλές Τέχνες και ακόμα την αίσθηση του ωραίου από τον ελληνικό πολιτισμό».

Άξιζει να αναφέρω μερικούς από τους λόγους, που είπε ο άξιοθαύμαστος αυτός άνθρωπος, που ανέφερα προηγουμένως, για να καθιερώσει την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο του Αγίου Βαρθολομαίου. Πρώτα απ' όλα έφερε στη μνήμη όλων, ότι η σύνοδος της Τρέντο από το 1545 μέχρι το 1565 έδωσε την εντολή να διδάσκουν στους μέλλοντες ιερείς, εκτός από άλλα μαθήματα, τα εκκλησιαστικά βιβλία και τις γραφές των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας. Όμως, πώς μπορούσαν να διδάξουν το αληθινό νόημα της Αγίας Γραφής, χωρίς να γνωρίζουν καν τη γλώσσα, στην οποία γράφτηκε; Γι' αυτό τον λόγο -έλεγε- δεν υπάρχει ένας αληθινά σοφός θεολόγος μεταφραστής, ούτε σχολιαστής, που δεν αποδέχεται ότι χωρίς την βοήθεια της ελληνικής γλώσσας, θά ήταν αδύνατο να προοδεύσει αυτός ο Κλάδος... Και υπογράμμισε ακόμα, ότι κάθε φορά που προέκυπτε κάποια συζήτηση επάνω στην Καινή Διαθήκη μεταξύ των θεολόγων, έπρεπε να ψάξουν και να φθάσουν στις ελληνικές πηγές, που ήταν οι μόνες, που μπορούσαν να ξεδιαλύνουν οποιαδήποτε άμφιβολία.

Η ελληνική γλώσσα δεν είναι χρήσιμη μόνο για να καταλάβουν την Καινή Διαθήκη, αλλά είναι και η γλώσσα των Πατέρων της ελληνικής Εκκλησίας των πρώτων αιώνων, όπως του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Αγίου Βασιλείου, του Αγίου Γρηγορίου του Ναζιανζηνού, του Αγίου Αθανασίου, μεταξύ άλλων.

Και συνεχίζοντας ανέφερε: «Τί όμορφιά και τί τελειότητα απέκτησε η λατινική γλώσσα, που χωρίς την βοήθεια της ελληνικής γλώσσας, που είναι και η μητέρα της, και απ' όπου άντλησε όλη την όμορφιά της, θά ήταν μόνον ένας σκελετός, χωρίς σάρκα. Ποιά θά ήταν τότε η βοήθεια, που θά πρόσφερε ή φιλοσοφία και ποιά τά πλεονεκτήματα για εκείνον, που δεν θά μπορούσε να ψάξει στο λεξικό τη σημασία και την προέλευση μιιάς λέξης; Γιατί, όπως ξέρουμε όλοι μας, δεν υπάρχει σχεδόν καμιά λέξη στη φιλοσοφία και ούτε ακόμα στη σύγχρονη φυσική, που να μην την έχουν δανειστεί από την ελληνική γλώσσα.

Ή πόσες ακόμα εξηγήσεις θά μπορούσε να δώσει ένας θεολόγος πάνω σε θεολογικά ζητήματα, αν γνώριζε αυτή τη γλώσσα; Πόσες νέες γνώσεις θά μπορούσαν να αποκτήσουν οι νέοι θεολόγοι πάνω στους Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, στις Οικουμενικές Συνόδους, πάνω στους εκκλησιαστικούς και λαϊκούς ιστοριογράφους, πάνω στους ποιητές που, αν δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, δεν θά μπορούν να τους διαβάσουν και ούτε θά μπορέσουν ποτέ να γνωρίσουν τη φυσική όμορφιά όλων των κειμένων, που πολλές φορές, οι τόσο φτωχές μεταφράσεις έχουν άλλοιώσει τη σημασία τους. Γι' αυτούς και πολλούς άλλους λόγους θέλω να δώσω έμφαση στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, που είναι άμεση ανάγκη στη χώρα μας».

Όμως ο συντάκτης αυτού του εγγράφου ήξερε ότι στη Μπογοτά εκείνη τη στιγμή δεν μπορούσε κανείς να βρει κλασσικούς Έλληνες. Γι' αυτό σύστησε να φέρουν από την Ισπανία έργα όπως την «Κύρου Παιδεία» του Ξενοφώντος, την «Ποιητική» του Άριστοτέλη, τα ιερατικά βιβλία του Αγίου Ιωάννη του Χρυσόστομου, τά έργα του Αισώπου, την Καινή Διαθήκη, τους «Διαλόγους» του Λουκιανού, τά βιβλία του Όμήρου και άλλα πολλά.

Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα άρχισε να διευρύνεται στις διάφορες

ιερατικές σχολές και στά μοναστήρια ή μελέτη της ελληνικής γλώσσας και γενικά του κλασσικού πολιτισμού, τόσο πού στις αρχές του είκοστου αιώνα ονόμασαν την Μπογοτά «Αθήνα της Νότιας Αμερικής». Η ούμανιστική μόρφωση θεμελίωσε τις αξίες της από τότε πάνω στον ελληνικό πολιτισμό. Έχει μεγάλη σημασία τό γεγονός ότι ο Σιμόν Μπολιβάρ, πού απέλευθέρωσε πέντε χώρες από την ισπανική κυριαρχία, είχε μία ξέχωρη ελληνική μόρφωση, όπως φαίνεται μέσα απ' όλα τά γραπτά στοιχειά, πού άφησε, γιατί αναφέρει συχνά την ελληνική λογοτεχνία, πού τή γνώριζε πολύ καλά, άν και γνωρίζουμε όλοι μας ότι από πολύ νέος άφιέρωσε την ζωή του στον πόλεμο.

Τά Άρχαϊά Έλληνικά ήταν πιά ύποχρεωτικό μάθημα σ' όλες τις ιερατικές σχολές. Στά κρατικά γυμνάσια ήταν ύποχρεωτική και ή έτυμολογία λέξεων ελληνικής προέλευσης. Άν και στά τελευταία τριάντα χρόνια μειώθηκε κάπως ή έντατική διδασκαλία των ελληνικών, όμως έμεϊς ακόμη επίμενουμε στή διδασκαλία των κλασσικών γλωσσών. Έγώ προσωπικά διδάσκω έτυμολογία ελληνικών λέξεων έδώ και μερικές δεκαετίες σέ διάφορα πανεπιστήμια στή Μπογοτά.

Θέλω νά αναφέρω ιδιαίτερα τό Ίνστιτούτο Κάρο υ Κουέρβο, φημισμένο στις ισπανοαμερικανικές χώρες. Ίδρύθηκε έδώ και πενήντα τρία χρόνια προσφέροντας μεταπτυχιακές σπουδές στήν ισπανική φιλολογία και γλωσσολογία, όχι μόνο γιά Κολομβιανούς, αλλά και ξένους φοιτητές. Στο ίδιο Ίνστιτούτο διδάσκεται ή άρχαία ελληνική γλώσσα έδώ και πέντε χρόνια.

Μερικοί καθηγητές, λάτρεις της Ελλάδας, ίδρύσαμε στήν Μπογοτά πρίν έννέα χρόνια την «Φιλελληνική Έταιρεία της Κολομβίας» μέ σκοπό νά εύρύνουμε και νά διαδώσουμε στή χώρα μας τό ελληνικό πνεύμα, πού μάς βοήθησε νά αναγνωρίσουμε τις πρωταρχικές ρίζες του δικού μας πολιτισμού, γιατί είμαστε ένα κομμάτι του δυτικού κόσμου, ένα πνευματικό κατασκεύασμα της Ελλάδας.

Άξιότιμοι Κυρίες και Κύριοι, ή Κολομβία, ή πατρίδα μου, πού μιλώντας γιά γεωγραφικά όρια βρίσκεται πολύ μακριά από την Ελλάδα, αίσθάνεται δεμένη μ' αυτή τή γή, πού μάς έδωσε όλα αυτά, πού γνωρίζουμε σήμερα πάνω στον άνθρωπο και στον κόσμο. Την δική μου γή, την Κολομβία, την έχουν στιγματίσει σήμερα σάν την πρώτη χώρα στήν παραγωγή ναρκωτικών. Οί πλούσιες χώρες, πού είναι και οί πρώτοι καταναλωτές αυτών των φαρμάκων, μάς κρίνουν πολύ άδικο και μέ κακές προθέσεις, ότι έμεϊς είμαστε οί φταίχτες αυτής της άρρωστημένης κατάστασης, πού ζει ό σημερινός κόσμος. Δέν θέλουν νά καταλάβουν τή βασική άρχή της οικονομίας, ότι ή προσφορά αύξάνει την ζήτηση και ή ζήτηση αύξάνει την προσφορά!

Όμως έμεϊς ήρθαμε νά πούμε σ' όσους παρευρίσκονται έδώ, ότι ή Κολομβία διατηρεί ακόμα τό άθάνατο πνεύμα της Μεγάλης Ελλάδας και ότι υπάρχουν πολλά, πάρα πολλά άτομα, πού κρατάμε ψηλά, άν και περνάμε δύσκολες και κρίσιμες στιγμές, όχι μόνο την ολυμπιακή φλόγα, πού έδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια την ανάψανε στήν Όλυμπία, αλλά θέλω νά πω ότι κρατάμε ψηλά και την φλόγα του λόγου, πού ξεπετάχτηκε από την Ελλάδα γιά νά φωτίζει γιά πάντα όλο τον κόσμο.

Θά ήθελα, τέλος, νά εύχαριστήσω την κυρία Γεωργία Καλτσίδου στή Μπογοτά, πού μέ ένθάρρυνε πολύ νά πάρω μέρος σ' αυτό τό συνέδριο και μέ βοήθησε στή μετάφραση αυτής της όμιλίας.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΗΣ ΚΟΛΟΜΒΙΑΣ

Toῦ Pierre Maurice

Οἱ μορφωμένοι κύκλοι τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς δώσανε στή Santafé de Bogotá, στήν πρωτεύουσα τῆς Κολομβίας, τό ὄνομα «Ἀθήνα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς», ἐπειδὴ ἀφοσιώθηκε στόν κλασσικό πολιτισμό, στόν ἑλληνορωμαϊκό πολιτισμό, πού ἄρχισε νά προβάλλεται μέ τήν ἴδρυση τῆς πόλης ἀπό τόν Gonzalo Jiménez de Quesada τό χίλια πεντακόσια τριάντα ὀκτώ, μισό αἰῶνα ἀργότερα μετά τήν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς.

Ὅπως καί στήν Εὐρώπη τοῦ Μεσαίωνα καί τῆς Ἀναγέννησης ὁ ἑλληνικός πολιτισμός διαδόθηκε μέσφ τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἔτσι καί στήν κολομβιάνικη λογοτεχνία ἢ λατινική ἐπιρροή εἶναι βασικά μεγάλη, ἂν καί στίς φιλοσοφικές μελέτες πάνω στούς Προσωκρατικούς, στόν Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη καί σέ πολλούς ἄλλους φιλοσόφους, τό ἑλληνικό στοιχεῖο κατέχει πάντα τήν πρώτη θέση. Στήν κολομβιάνικη λογοτεχνία τό ἑλληνικό στοιχεῖο πρέπει νά τό ψάξει κανεῖς στό βάθος, γιατί εἶναι βαθιά κρυμμένο καί αὐτό εἶναι πού τῆς δίνει τό χαρακτήρα μιᾶς πολύτιμης πέτρας, ἀνεκτίμητης ἀξίας. Φτάνει κανεῖς νά σκαλίσει μέσα στή βιβλιογραφία Κολομβιανῶν συγγραφέων καί θά δεῖ, ὅτι οἱ Μοῦσες τοῦ Ἑλικῶνα ἔφτασαν μέχρι τήν ὄροσειρά τῶν Ἄνδεων.

Τήν ἀρχή τήν ἔκανε ὁ Gonzalo Jiménez de Quesada ὁ ἰδρυτής τῆς Santafé de Bogotá, στό δέκατο ἕκτο αἰῶνα, γνωστός σάν ἐνοπλος κατακτητής, πού πίσω ἀπό τήν πανοπλία καί τήν περικεφαλαία του ἔκρυβε πολλά ἀνθρωπιστικά ἐφόδια, γιατί γνώριζε τούς μεγάλους λατινοῦς συγγραφεῖς καί τούς παρουσίασε σάν κληρονόμους, παραλήπτες καί συνεχιστές τῆς ἑλληνικῆς σκέψης, πού ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ δυτικοῦ πνεύματος.

Τί ἀπέγινε ὅμως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα;

Υπάρχουν τρεῖς βασικοὶ λόγοι, πού δίνουν κάποια ἐξήγηση, γιατί ἐπέζησε ἡ λατινική γλῶσσα στή νέα γῆ, ὅταν κατακτήθηκε ὁ νέος κόσμος:

- Πρῶτον, ἄρχισε νά ἐπεκτείνεται ὁ καθολικισμός στά νέα εἰσώγια.
- Δεύτερον, ὑπῆρχε μιὰ γλωσσικὴ συγγένεια μεταξύ τῆς λατινικῆς καί ἰσπανικῆς γλώσσας, ὅπου τό ἐβδομηνταπέντε τοῖς ἑκατό τῶν λέξεων τῆς προέρχεται ἀπό τήν λατινική καί μόνο ἓνα δώδεκα τοῖς ἑκατό εἶναι ἑλληνικῆς προέλευσης.
- Τρίτον, ἡ Ἀναγέννηση ἀναζωογόνησε τά εἰδωλολατρικά ἔργα, ξεχασμένα στό Μεσαίωνα. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἐπιβεβαίωση εἶναι καί ἡ πόρτα, πού ἔφτανε μέχρι τίς ἑλληνικὲς πηγές, γιατί εἶναι γνωστό ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῆς λατινικῆς λογοτεχνίας, ὅπως καί πολλές ἄλλες τέχνες χρωστᾶνε πολλά στήν Ἑλλάδα.

Στήν περίπτωση τῆς Κολομβίας, ὁ José Manuel Rivas Sacconi στό βιβλίό του «Τὰ λατινικά στήν Κολομβία, μιὰ ἱστορικὴ παρουσίαση τοῦ Κολομβιάνικου ἀνθρωπισμοῦ» ἐξηγεῖ:

«Τὰ λατινικά στήν Κολομβία ἀντιπροσωπεύουν τόν ἀνθρωπισμό τῆς Κολομβίας. Οἱ ἑλληνικὲς σπουδές, κάπως περιορισμένες, δέν ἄφησαν παράδοση. Δέν ὑπῆρξε μιὰ ἀμε-

ση έπαφή μέ τήν έλληνική λογοτεχνία, μεσολάβησε ή λατινική καί άλλες νέες γλώσσες. Κι' όμως ποτέ δέν έλλειψαν άξιεπαινοι γνώστες τών έλληνικών γραμμάτων».

Πρέπει νά είπωθεϊ, ότι δέν μπορεϊ νά υπάρξει μιá βαθιά καί παθητική άφοσίωση στόν κλασσικό λατινικό κόσμο χωρίς νά έχει κανείς υπ' όψη του τόν έλληνικό πολιτισμό. Εϊναι σάν νά θαυμάζει κανείς μιá λίμνη χωρίς νά δώσει σημασία καμία στά βουνά, πού τήν περιτριγυρίζουν καί τήν όμορφαίνουνε ιδιαίτερα.

Έτσι θέλω νά ύπογραμμίσω, ότι στην Κολομβία υπήρξε πάντα ένας μεγάλος θαυμασμός για τόν έλληνικό πολιτισμό.

Περνώντας στην κολομβιάνικη λογοτεχνία, οί τίτλοι τών έργων από τόν καιρό τής κατάκτησης (άρχές του δέκατου έκτου αιώνα) δέν μαρτυρούν, ότι υπήρξε μιá άμεση έλληνική έπιρροή.

Πρέπει νά φτάσουμε στό δέκατο ένατο αϊώνα για νά συναντήσουμε τίτλους όπως:

- Ό στρατιώτης του Μαραθώνα του Ismael Enrique Arciniegas.
- Οί Φιλιππικοί του Julián Castillo.
- Έλληνικές σημειώσεις, του Andrés Holguin.
- Μίδας, του Oswaldo Diaz.

Εϊναι μόνο μερικοί τίτλοι μέσα σε εκατοντάδες άλλους, όχι έλληνικούς, πού αναφέρουν χρονικά, βιογραφίες, παραδοσιακά μυθιστορήματα, θεατρικά έργα περισσότερα κωμικά παρά τραγικά, ποιήματα διαφορετικού ύφους. Άξιζει τόν κόπο νά αναφέρω ένα ποίημα μέ τόν τίτλο «Στή γή, τή μητέρα όλων», πού εϊναι ένα καθεαυτό έλληνικό κομμάτι μέσα στην κολομβιάνικη λογοτεχνία, ένα ποίημα, πού αποδίδεται στόν Όμηρο καί μεταφράστηκε από τόν δημοφιλή μυθογράφο, Rafael Pombo. Μιά καί μιλάω για μεταφράσεις, θά ήθελα νά σημειώσω τόν Ήσουίτη Manuel Briceño, βαθύ γνώστη του Γιώργου Σεφέρη καί τήν καθηγήτρια Edeiwéiss de González, πού μετέφρασε πολλά ποιήματα του Κωνσταντίνου Καβάφη καί έτσι χάρι σ' αυτήν μπόρεσε νά γνωρίσει τήν ποίησή του τό έθνικό Πανεπιστήμιο τής Βογοτά, όπως καί οί διανοούμενοι Κολομβιανοί.

Έξαρτάται όμως από τό πώς θά ταξινομήσει κανείς τίς μελέτες τών έργων, πού έγιναν πάνω στα λογοτεχνικά έργα τής Κολομβίας, για νά φτάσει στό συμπέρασμα, ότι ή έλληνική κληρονομιά εϊναι πραγματικά ζωντανή. Τό Ίνστιτούτο Caro y Cuervo, ειδικευμένο στις Φιλολογικές σπουδές τής ισπανικής γλώσσας, δημοσίευσε μιá βιβλιογραφία του κολομβιανού μυθιστορηματος, μιá καί τό μυθιστόρημα εϊναι κόρη τής έπικής, μιá βιβλιογραφία τής κολομβιάνικης λυρικής ποίησης καί τέλος μιá βιβλιογραφία πάνω στό θέατρο στην Κολομβία, σάν ένα δραματικό λογοτεχνικό δημιούργημα. Στή βιβλιογραφία τής κολομβιάνικης ποίησης θά βροΰμε τίς έλεγες του Luis Daposo, τίς ραψωδίες του Eduardo Duque, τίς ώδες του Belisario Peña, έτσι πού τό κλασσικό έλληνικό κριτήριο, πού αποδέχτηκαν οί Ρωμαίοι, όχι μόνο εϊναι παρόν, αλλά συνεχίζει νά εϊναι ή πιό ύψηλή άρχή σ' ό,τι άφορά τίς λογοτεχνικές σπουδές στην Κολομβία.

Ξαναγυρίζοντας στους τίτλους τών έργων, πού ανέφερα προηγουμένως, θά έλεγα, ότι άξιζει νά παραμείνουμε λιγάκι στα περιεχόμενα μερικών έργων.

Ό Κολομβιανός συγγραφέας Oswaldo Diaz, συγγραφέας τής έμπορικης φάρσας «Μίδας» σε τρεις πράξεις παρουσιάζει τόν μύθο του Φρυγίου βασιλιά, σάν μιá πραγμα-

τικότητα πού τήν ζή κανείς ακόμα και στο δικό μας αιώνα. Πρόκειται για ένα είκοσπεντάχρονο παλικάρι, με άθλητικό κορμί και πολύ άνετο χαρακτήρα, πού ζή σ' ένα είδος χωριάτικου κρυψώνα, ζωγραφίζοντας και πουλώντας τά έργα του για νά επιζήσει.

Ξαφνικά αυτόν τόν νέο τόν επισκέφεται ένας άσπλαχνος επιχειρηματίας, πού δέν γνωρίζει τίποτε άλλο έκτός απ' αυτούς τούς δύο άξονες, τήν παραγωγή και τήν διανομή.

Ό επιχειρηματίας πληροφορεϊ τόν νέο, ότι του άνήκει τό έξηνταπέντε τοϊς έκατό από τίς μετοχές αυτής τής επιχείρησης, επειδή εϊναι ό μοναδικός κληρονόμος, αφού πέθανε ό θεϊος του, άδελφός τής μητέρας του.

Ό νέος έκπληκτος άρνεϊται νά αναλάβει αυτή τή μεγάλη ευθύνη, πού θά έχει σάν γενικός διευθυντής τής επιχείρησης, όμως ό επισκέπτης επιμένει τόσο, μέχρι πού τελικά πείθει τόν νέο.

Τό παλικάρι αισθάνεται φυλακισμένος μέσα σ' αυτό τό έμπορικό περιβάλλον, τόσο πού δέν έχει καμιά σχέση μέ τόν δικό του τρόπο ζωής και σκέφτεται νά αυτοκτονήσει. Έρωτεύεται όμως τήν υπάλληλο του πρώτου όρόφου και οι δύο έγκαταλείπουν τήν επιχείρηση.

Όλοι οι υπάλληλοι τών ύψηλών θέσεων δεμένοι, όπως και ό βασιλιάς Μίδας αυτού του μύθου μέ τά πολλά χρήματα, πού εισπράττουν, δέν μπορούν νά κάνουν τίποτα άλλο μπροστά σ' αυτή τή συγκινητική απόφαση του νέου νά έγκαταλείψει τήν επιχείρηση για τήν αγάπη.

Περνώντας στις έργασίες, πού έγιναν πάνω σ' έλληνικά κείμενα, θέλω νά αναφέρω τό βιβλίο του Oscar Gerardo Ramos μέ τόν τίτλο «Η Όδύσσεια, μιá ανθρώπινη διαδρομή», πού δημοσιεύτηκε τό χίλια ενιακόσια έβδομήντα. Οι Κολομβιανοί κριτικοί σχολίασαν, ότι ό συγγραφέας υπέρβαλλε στις άλληγορίες και στις τεχνικές έκφράσεις, έτσι πού απέκρουσαν αυτή τή μελέτη του μαζί μέ τό έργο του Όμήρου. Κάτι πού πάει νά πεϊ, ότι ή άρνητική κριτική, πού έκαναν σ' αυτό τό βιβλίο του Oscar Gerardo Ramos, εϊναι παράλληλα και μιá υπεράσπιση τής Όδύσσειας έτσι, όπως μάς τήν άφησαν οι Έλληνες.

Θά ήθελα νά υπογραμμίσω πάνω απ' όλα τό μεγάλο ενδιαφέρον, πού υπάρχει για τήν ποίηση τής Σαπφούς. Ό Enrique Uribe δημοσίευσε τό χίλια ενιακόσια έξήντα δύο μιá Άνθολογία τής Σαπφούς σέ τρία μέρη: τό πρώτο μέρος περιλαμβάνει τό περιβάλλον, όπου έζησε ή ποιήτρια, τό δεύτερο παρουσιάζει τή μετάφραση από άποσπάσματα μ' ένα έκτενές σχόλιο και τό τρίτο μέρος περιέχει παλιές και νέες άπόψεις στα ίσπανικά μαζί μέ τόν μύθο τής Λευκάδας και τήν ήθική συμπεριφορά τής Σαπφούς.

Δέκα χρόνια άργότερα, τό χίλια ενιακόσια έβδομήντα δύο, ή Gloria Serpa de De Francisco μετέφρασε από τά έλληνικά τά ποιήματα τής Σαπφούς μέ τόν τίτλο «Σαπφώ, λυρική ποίηση». Ίσως ή άπελευθέρωση τής γυναίκας στους τελευταίους καιρούς προώθησε τό ενδιαφέρον για τήν ποίηση τής Σαπφούς, τή ζωή της και τό έργο της.

Όσο άφορά τίς μεταφράσεις και τίς μελέτες, οι τίτλοι πολλαπλασιάζονται και θά ήθελα νά κλείσω, αναφέροντας τό μεγάλο έργο, πού άφησε ό Ίησούιτης Manuel Briceño σέ τρεις τόμους μέ τόν τίτλο «Η έλληνική λογοτεχνική ιδιοφυία». Πρόκειται για ένα έργο, πού άρχίζει μέ τήν επική ποίηση του Όμήρου, μέ τήν Ίλιάδα και Όδύσεια και τελειώνει μέ τόν Άγιο Ίωάννη τόν Χρυσόστομο από τήν Άντιόχεια, τόν πέμπτο μετά

Χριστό αἰῶνα.

Λυπᾶμαι πού ὁ χρόνος μέ ὑποχρεώνει νά σταματήσω ἐδῶ, γι' αὐτό θά περιορισθῶ νά πῶ μόνο, ὅτι ἀπό τήν ἐποχή τῆς κατάκτησης μέχρι τόν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα, ἡ Κολομβία βλέπει τήν Ἑλλάδα μέσω τῆς Ρώμης, ὅπως ἕνας χριστιανός βλέπει τόν Θεό Πατέρα μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνῶ ἀπό τόν δέκατο ἕνατο αἰῶνα, ἂν καί σποραδικά, ἡ κολομβιάνικη λογοτεχνία βρίσκει στήν ἐλληνική λογοτεχνία πολλά ἐνδιαφέροντα στοιχεία, πού ἀντανακλοῦν στή σύγχρονη πραγματικότητα.

Καί ἂν ἀφήσουμε τά λογοτεχνικά πλαίσια καί μιλήσουμε γιά τήν φιλοσοφία, ἡ Ἀρχαία Ἑλλάδα συνεχίζει νά εἶναι ἀντικείμενο πολυάριθμων ἐργασιῶν, δημοσιευμένων σέ βιβλία καί εἰδικευμένα περιοδικά στήν Κολομβία, ὅπως ὁ «Λόγος», ὁ «Προμηθεάς», οἱ «Ἰδέες καί ἀξίες» καί τά λοιπά.

Γιά τόν Κολομβιανό μέσου μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τό νά μιλάει κανεῖς γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι νά ἐπικαλεῖται κανεῖς συνεχῶς τή μεγάλη γνώση ἐκείνων τῶν προγόνων, πού ἄφησαν τά ἴχνη τους στό δυτικό πνεῦμα.

Κλείνοντας, θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τήν κυρία Γεωργία Καλτσιῶου-Betancourt, πού βοήθησε στή μετάφραση αὐτῆς τῆς ὁμιλίας.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τοῦ ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΑΠΑΔΗ *

Στό ἐρώτημα: τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἢ ἀπάντηση θά μπορούσε κάλλιστα νά εἶναι: πνεῦμα καί γλῶσσα ἢ γλῶσσα καί πνεῦμα. Τό πνεῦμα ἐκφράζεται καί ὑπάρχει μέσα ἀπό τή γλῶσσα καί ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐνεργός ὑπαρξη τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα δέν εἶναι δημιουργημα τοῦ πνεύματος· εἶναι ἡ ζωή τοῦ πνεύματος καί τό πνεῦμα εἶναι ἡ οὐσία καί τό ὑποκείμενο τῆς γλώσσας, χωρίς ὅμως ἡ τελευταία νά εἶναι ἀντικείμενο τοῦ πνεύματος. Στήν περίπτωση τῆς συστοιχίας πνεύματος καί γλώσσας ἡ ὑπαρξη ὑποκειμένου δέν συνεπάγεται τήν ὑπαρξη ἀντικειμένου. Ἡ ἀναντιστοιχία αὐτή σημαίνει ὅτι ἡ γλῶσσα, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, δέν εἶναι δημιουργημα τοῦ πνεύματος, ὥστε νά ἔχουμε σχέση ὑποκειμένου-ἀντικειμένου τοῦ τύπου: ἄνθρωπος-κόσμος, ἀλλά εἶναι ἐσωτερικός καρπός τοῦ πνεύματος, ἢ, ἴσως, καλύτερα εἶναι ἡ ἄρθρωση τοῦ πνεύματος. Ἄν τό πνεῦμα εἶναι ὁ καθαρός λόγος, ἡ γλῶσσα εἶναι ὁ ἄρθρωμένος λόγος. Τό πνεῦμα οὐσιώνεται καί ὑποστασιοποιεῖται, περνάει δηλαδή ἀπό τήν κατάσταση τοῦ δυνάμει στήν κατάσταση τοῦ ἐνεργεῖα μέσα ἀπό τή γλῶσσα καί ἡ γλῶσσα ἐκπνευματίζεται: μέσα ἀπό τή λειτουργία τοῦ πνεύματος. Γι' αὐτό γλῶσσα χωρίς πνεῦμα, δηλαδή νόημα, εἶναι λόγος κενός, εἶναι ἀπλό ἄθροισμα ἤχων.

Ἀντικείμενο λοιπόν τοῦ πνεύματος δέν εἶναι ἡ γλῶσσα, ἀλλά τά ἐπιτεύγματα τοῦ πνεύματος, πού εἶναι ἡ τεχνική, ἡ ἠθική, ἡ πολιτεία, ἡ οἰκονομία, ἡ φιλοσοφία καί ἡ ἐπιστήμη. Αὐτά ὅμως ὅλα εἶναι συγχρόνως καί ἐπιτεύγματα τῆς γλώσσας, γιατί τό πνεῦμα οὔτε ἐνεργεῖ οὔτε δημιουργεῖ χωρίς τή γλῶσσα. Διότι ὄργανο διαλογισμοῦ καί ἀναλογισμοῦ, δηλαδή ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἑαυτό του εἶναι ἡ γλῶσσα, ἀλλά καί ὄργανο ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους εἶναι πάλι ἡ γλῶσσα. Καί ἀσφαλῶς χωρίς τή διττή αὐτή ἐπικοινωνία δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά δημιουργία. Στήν πρώτη περίπτωση ἡ γλῶσσα εἶναι ἐσωτερική, λόγος ἐνδιάθετος, ἐνῶ στή δεύτερη ἐξωτερική, λόγος ἐναρθρωμένος. Ἡ ἐσωτερική αὐτή συνυφή πνεύματος καί γλώσσας ἐκφράζεται ἀριστα μέ τή θαυμάσια λέξη λόγος, πού σημαίνει καί τό πνεῦμα καί τή γλῶσσα. Λόγος καί τό πνεῦμα, λόγος καί ἡ γλῶσσα. Γι' αὐτό μέ τήν ἐμφάνιση τῆς πνευματικῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐμφανίζεται καί ἡ γλῶσσα ἢ μᾶλλον τό πνεῦμα ἐμφανίζεται μέ τή γλῶσσα.

Βεβαίως ἡ γλῶσσα, ὅσο κι ἂν εἶναι ἡ ἀρθρωμένη μορφή τῆς νόησης, παρουσιάζει

* Καθηγητής Φιλοσοφίας στό Πανεπιστήμιο Κύπρου

μιά κάποια αυτότελεια, αν σκεφτούμε ότι είναι ένα σύστημα οπτικοακουστικών συμβόλων (γράμματα, λέξεις) με τη βοήθεια των οποίων δηλώνουμε τα πράγματα και εκφράζουμε τα αισθήματα, τα συναισθήματα και τις σκέψεις μας στα πλαίσια της επικοινωνίας μας με τους άλλους ανθρώπους. Έξάλλου τόν εν λόγω χαρακτήρα της αυτότελειας φαίνεται να τονίζει και η διαμεσολαβητική της λειτουργία ανάμεσα στη νόηση και τα πράγματα.

Έντούτοις δεν μπορεί να γίνει σοβαρός λόγος για αυτότελεια της γλώσσας και άρα ανεξαρτησία από τη νόηση ούτε βεβαίως για ανεξαρτησία και άρα αυτότελεια της νόησης απέναντι στη γλώσσα, αφού δεν μπορεί να υπάρξει γλώσσα χωρίς νόηση ούτε νόηση αποκομμένη από τη γλώσσα. Πρόκειται για ικανότητες του ανθρώπου, που συνυπάρχουν άχωριστως.

Μπορεί όμως και πρέπει να γίνει λόγος για σχέση διαφορότητας, καθόσον νόηση και γλώσσα ούτε ταυτίζονται ούτε και υπάρχουν τό ένα χωριστά και ανεξάρτητα από τό άλλο. Είναι δύο πράγματα, δύο δυνάμεις του ανθρώπου, που συναπαρτίζουν μία αδιάσπαστη ενότητα, εντός της οποίας η κάθε μία διατηρεί την ιδιοπροσωπία της. Η σχέση νόησης και γλώσσας δεν είναι εξωτερική, μηχανική, αλλά έσωτερική, οντολογική. Γι' αυτό ακριβώς ο άρθρωμένος λόγος πάσχει, όταν η νόηση τελεί υπό την επίρεια έντονων ψυχικών καταστάσεων, όπως π.χ. είναι η όργη, η λύπη κ.λπ. Έτσι η ψυχική σύγχυση εκδηλώνεται και ως γλωσσική σύγχυση. Και γενικά κάθε ψυχική καταπίεση και διαταραχή έχει αρνητικές επιπτώσεις στη γλώσσα. Ο ταραγμένος λόγος από την άποψη της δομής, αλλά και της γραμματικοσυντακτικής πειθαρχίας δεν πρέπει να αποδίδεται άβασάνιστα σε έλλιπη γλωσσική παιδεία και άσκηση, καθόσον είναι κάλλιστα δυνατόν να όφειλεται σε ψυχικές διαταραχές. Ισχύει βεβαίως και τό αντίθετο, καθόσον και η κατάσταση της ψυχικής εύφορίας και αυτοπεποίθησης αποτυπώνεται στη γλώσσα ως εύχέρεια λόγου. Για την έσωτερική, κατά συνέπεια, σχέση νόησης και γλώσσας δεν μπορεί να υπάρξει καμιά άμφιβολία. Γι' αυτό, όταν λέμε ότι η γλώσσα είναι κάτι που μεσολαβεί ανάμεσα στη νόηση και την πραγματικότητα, αποδίδει δηλαδή με άρθρωμένο λόγο τις σκέψεις μας για τα πράγματα και τις μεταξύ τους σχέσεις, αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι απέχει από τη νόηση, όσο ακριβώς και από τα πράγματα. Διότι, ενω γλώσσα και πράγματα είναι δύο λογικά διάφορες και οντολογικά ανεξάρτητες ή μία από την άλλη πραγματικότητες, καθότι η οντολογική ύπαρξη των πραγμάτων δεν προϋποθέτει την ύπαρξη της γλώσσας, δεν ισχύει τό ίδιο για τη σχέση γλώσσας και νόησης, καθότι η γλώσσα δεν υπάρχει χωρίς τη νόηση και αυτό είναι προφανές, καθόσον και στα ζώα, που είναι προικισμένα με κάποια νοημοσύνη, δεν συναντάμε ανθρώπινη ή έστω και απλώς παρόμοια με την ανθρώπινη γλώσσα. Αυτό σημαίνει, ότι και αυτά τα ζώα δεν διαθέτουν την ποιότητα της νοημοσύνης, που συνεπάγεται, κάτω από όρισμένες βεβαίως προϋποθέσεις, κοινωνικοπολιτιστικής ανάπτυξης, την γλωσσικά άρθρωμένη νόηση, δηλαδή αυτό, που ονομάζουμε ανθρώπινη γλώσσα. Άλλά και η νόηση φέρει τη σφραγίδα της γλώσσας. Η λειτουργία της νόησης έξω από τα γλωσσικά σχήματα φαίνεται αδύνατη. Ο άνθρωπος σκέφτεται γλωσσικά. Χωρίς γλώσσα έπομένως δεν μπορούμε να σκεφτούμε. Κάθε λέξη, κάθε ουσιαστικό ή ρήμα, που ουσιαστικά ίσοδυναμεί με μία πρόταση, εκ-

φράζει ένα νόημα και κάθε νόημα συλλαμβάνεται και εκφράζεται μέσα από μία λέξη. Κάθε λέξη είναι τό σύμβολο, ή οπτικοακουστική παράσταση ενός νοήματος.

Όμως, εάν νόηση και γλώσσα είναι τόσο στενά συνημμένα, εάν βρίσκονται σε μία τόσο στενή, αδιάσπαστη και διαλεκτική ένότητα, τότε πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν νοήματα και βιώματα χωρίς γλωσσικό ένδυμα; Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως παρατηρείται: «σπὴν ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ οἱ γενετικές ἀπαρχές καί οἱ δρόμοι τῆς νόησης καί τῆς γλώσσας εἶναι πράγματα διαφορετικά. Μέχρι ενός σημείου μπορούμε νά παρακολουθήσουμε τὴν προνοητική ὠρίμανση τῆς γλώσσας καί τὴν ἀνεξάρτητη ἀπ' αὐτό προγλωσσική ὠρίμανση τῆς παιδικῆς νοημοσύνης». Όμως «σέ ένα ὀρισμένο χρονικό σημείο συναντῶνται οἱ δύο ἐξελικτικές γραμμές... Ἡ γλώσσα νοητικοποιεῖται καί ἡ νόηση γλωσσοποιεῖται»¹.

Οἱ παρατηρήσεις ὅμως αὐτές σχετικά μέ τὴ γενετική πορεία τῆς νόησης καί τῆς γλώσσας στά παιδιά ἀφενός πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται μέ μεγάλη ἐπιφύλαξη -γι'αὐτό καί ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀσυμφωνία γύρω ἀπό τὰ θέματα αὐτά- καί ἀφετέρου δέν σημαίνουν καί πολλά πράγματα, καθόσον δέν συλλαμβάνουν τὴν οὐσία τῶν φαινομένων τῆς νόησης καί τῆς γλώσσας, ἀλλά περιορίζονται στά ἐπιφαινόμενα. Διότι ἡ λεγόμενη προνοητική ὠρίμανση τῆς γλώσσας καί ἡ λεγόμενη προγλωσσική ὠρίμανση τῆς παιδικῆς νοημοσύνης δέν ἔχουν σχέση τελικά μέ τὴν οὐσιαστική λειτουργία καί τὴν παράλληλη πορεία τῆς νόησης καί τῆς γλώσσας. Μιά παραλληλότητα, πού δέν ἐπηρεάζεται καί πολύ περισσότερο δέν αἰρεται ἀπό τὰ ἐν λόγω ἐπιφαινόμενα, τὰ ὅποια εὐκολα μποροῦν νά ὀδηγήσουν σέ παρερμηνεῖες τῆς πραγματικότητας, πού θέλει τὴ νόηση καί τὴ γλώσσα νά ἀποτελοῦν μία αδιάσπαστη διαλεκτική ένότητα.

Τὰ ἐν λόγω ἐπιφαινόμενα εἶναι δευτερογενῆ καί δέν μεταβάλλουν τὴν οὐσία τοῦ πράγματος. Οὔτε, ἐξάλλου, οἱ ἐνστάσεις τῶν μυστικιστῶν, ὀρισμένων λογοτεχνῶν καί ὀποιωνδήποτε ἄλλων μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἡ γλώσσα ἀδυνατεῖ δῆθεν νά ἐκφράσει ὅλα τὰ διανοήματα καί τὰ βιώματα τοῦ ἀνθρώπου, μποροῦν νά θέσουν σέ ἀμφισβήτηση τὴν αδιάσπαστη καί διαλεκτική ένότητα, καθὼς καί τὴν παραλληλότητα νόησης καί γλώσσας. Ἄλλωστε μία καλὰ ἀσκημένη καί πλούσια γλώσσα μπορεῖ νά ἐκφράσει καί τίς πιὸ ἀφηρημένες καί μύχιες σκέψεις τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καί ὅλα τὰ βιώματά του. Ὅ,τι συλλαμβάνει ἡ νόηση, ὅ,τι ζεῖ ὁ ἀνθρώπος εἶναι δυνατόν νά ἐκφραστεῖ καί γλωσσικά. Τυχόν ἀναντιστοιχίες ὀφείλονται σέ δευτερογενῆ, βασικά, αἷτια, εἶναι ἀπλὰ συμβεβηκότα, γιὰ νά ἐκφραστοῦμε Ἄριστοτελικά, καί δέν μεταβάλλουν οὐσιαστικά τὴ διαλεκτική σχέση νόησης καί γλώσσας.

Ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς νόησης καί τῆς γλώσσας εἶναι σύμφυτες στὸν ἀνθρωποδυνάμεις, οἱ ὅποιοι ὅμως ἀναπτύσσονται κάτω ἀπό συγκεκριμένες ἱστορικοκοινωνικές συνθήκες, εἶναι σχεδὸν αὐτονόητο, ὥστε νά καθίστανται ἐντελῶς περιττές οἱ μονομερεῖς ἐρμηνεῖες τῶν ἐν λόγω φαινομένων, ὅπως συμβαίνει π.χ. ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἰδεαλισμοῦ καί τοῦ ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ. Ἡ νόηση καί ἡ γλώσσα, ἢ καλύτερα ἡ γλωσσικά δι-αρθρωμένη νόηση, γιὰ νά δοῦμε τὰ πράγματα σπὴν ένότητά τους, εἶναι ἡ πραγματωμένη φύση τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου.

Ἄξιζε νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ ένότητα νόησης καί γλώσσας ἀντανακλᾶται ἄριστα στὴ

σημασία της λέξης, της κάθε λέξης. Η σημασία της λέξης είναι η απλούστερη μορφή αυτής της ένότητας. « Η σημασία της λέξης είναι μία ένότητα των δύο διαδικασιών, η οποία δεν επιδέχεται περαιτέρω διαίρεση και για τήν οποία δεν μπορεί να λεχθεί πλέον, αν αποτελεί φαινόμενο της γλώσσας ή φαινόμενο της νόησης. Μία απογυμνωμένη από τη σημασία της λέξη δεν είναι λέξη: είναι ένας κενός ήχος· συνεπώς η σημασία είναι ένα απαραίτητο, θεμελιώδες γνώρισμα της ίδιας της λέξης. Είναι η λέξη, που παρατηρούμε από τήν έσωτερική πλευρά. Έτσι, μάς φαίνεται βάσιμο να θεωρείται η σημασία ως ένα φαινόμενο της γλώσσας. Άλλά ψυχολογικά η σημασία της λέξης είναι μία γενίκευση ή μία έννοια. Γενίκευση και λεκτική σημασία είναι συνώνυμα. Όμως κάθε γενίκευση, κάθε σχηματισμός έννοιας είναι μία ειδική και αδιαμφισβήτητη νοητική πράξη. Κατά συνέπεια έχουμε τό δικαίωμα να θεωρούμε τή λεκτική σημασία φαινόμενο της σκέψης.

Έπομένως η σημασία της λέξης είναι ταυτόχρονα ένα γλωσσικό και ένα νοητικό φαινόμενο. Η σημασία της λέξης είναι φαινόμενο της σκέψης μόνο στο βαθμό, που η σκέψη είναι ένσαρκωμένη στη λέξη, και αντίθετως: είναι ένα φαινόμενο της γλώσσας μόνο στο βαθμό, που η γλώσσα συνδέεται με τή σκέψη και φωτίζεται άπ' αυτήν. Είναι ένα φαινόμενο της γλωσσικά άρθρωμένης σκέψης ή της έννοηματωμένης γλώσσας, είναι η ένότητα λέξης και σκέψης»². Η σημασία είναι ό διαμεσολαβητής ανάμεσα στη σκέψη και τή λέξη, γιατί αυτή μεταφέρει τρόπον τινά τή σκέψη στη λέξη, στη ρηματική έκφραση. Η σχέση κατά συνέπεια της σκέψης με τή λέξη δεν είναι άμεση, αλλά έμμεση και έξωτερική. Αντίθετα άμεση και έσωτερική είναι η σχέση της σκέψης με τή σημασία. Γίνεται έτσι φανερό ότι «ή άμεση επικοινωνία ανάμεσα σε μία συνείδηση και μιάν άλλη δεν είναι μόνο φυσικά, αλλά και ψυχικά αδύνατη»³.

Αυτή η ένότητα νόησης και γλώσσας φαίνεται να δοκιμάζεται στην περίπτωση των ανθρώπων εκείνων, κατά κανόνα άπαίδευτων, που δεν μπορούν να εκφράσουν ικανοποιητικά τίς σκέψεις τους. Η περίπτωση αυτή, όπως και εκείνη των μικρών παιδιών, δεν διαψεύδει στην ουσία τή θέση περί ένότητας νόησης και γλώσσας, αλλά άπλως ύπογραμμίζει τή διαφορότητα, που ύφίσταται ανάμεσα στη νόηση και τή γλώσσα. Πρόκειται για μία διαφορότητα που δεν αίρει, σε καμία περίπτωση, τήν ένότητα, και για μία ένότητα, που δεν αντιμάχεται τή διαφορότητα. Αντίθετα, η διαφορότητα τρέφεται από τήν ένότητα και η ένότητα ύποθάλλει τή διαφορότητα.

Ένδεικτικό της διαφορότητας είναι τό γεγονός, ότι η ίδια σκέψη μπορεί να εκφραστεί με διάφορους γλωσσικούς τρόπους και αντίστροφως η ίδια πρόταση μπορεί να εκφράσει διαφορετικές σκέψεις. Τό γεγονός αυτό ύποδηλώνει ίσως τήν πολυδυναμία και τήν έλευθερία του ανθρώπινου πνεύματος.

Η διαφορότητα, έξάλλου, της νόησης από τή γλώσσα φαίνεται και σε ένα άλλο επίπεδο: η νόηση διέπεται από μία συνθετότητα, ενώ η γλώσσα από μία αναλυτικότητα. Έτσι, αυτά που στη σκέψη είναι ένωμένα, η γλώσσα είναι αναγκασμένη να τά παρουσιάσει αναλυτικά. Η ένότητα π.χ. της νοητικής εικόνας ενός ανθρώπου, που περπατάει και τραγουδάει δεν μπορεί να άποδοθεί στη γλώσσα παρά μόνο αναλυτικά. Αυτά, δηλαδή, που η σκέψη συλλαμβάνει ως ένότητα, η γλώσσα είναι από τή φύση της αναγκασμένη να παρουσιάσει αναλυτικά μέσα από μιá σειρά λέξεων και προτάσεων.

Ἐν σχέσει βέβαια μέ τά ἴδια τά πράγματα εἶναι καί ἡ ἴδια ἡ σκέψη ἀναλυτική⁴. Ὅσον ἀφορᾷ τήν παροῦσα σχέση νόησης καί γλώσσας θά μπορούσαμε ἐπιγραμματικά νά ποῦμε, ὅτι «αὐτό πού περιέχεται συγχρονικά στή σκέψη, ξεδιπλώνεται διαδοχικά (Δ.Π.: δηλαδή ἀναλυτικά) στή γλώσσα»⁵. Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ γλωσσικά ἀρθρωμένη σκέψη εἶναι: ἓνα πολύπλοκο, δυναμικό φαινόμενο, ὅπου οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στή σκέψη καί τή λέξη μποροῦν νά ἐννοηθοῦν ὡς κινήσεις μέσα σέ μιά σειρά ἐσωτερικῶν ἐπιπέδων, πού εἶναι: α) τά κίνητρα τοῦ συνειδέναι μας, ἤτοι οἱ ὁρμές, οἱ ἀνάγκες μας, τά ἐνδιαφέροντα καί οἱ συγκινήσεις μας, β) τό ἐπίπεδο τῆς διαμόρφωσης τῆς σκέψης μας, τῆς ἐσωτερικῆς δηλαδή γλώσσας, γ) τό ἐπίπεδο τῆς σημασίας τῆς λέξης καί, τέλος, δ) τό ἐπίπεδο τῆς λέξης ὡς συμβόλου τῆς σημασίας. Αὐτή τήν πορεία ἀκολουθεῖ ἡ ζωντανή καί γλωσσικά ἀρθρωμένη σκέψη.

Μέσα λοιπόν στή σύνθετη καί δυναμική ἐνότητα νόησης καί γλώσσας ἐπικρατεῖ κίνηση καί μεταβολή. Ἡ συγκρότηση αὐτῆς τῆς ἐνότητας προϋποθέτει κινήσεις ἀπό τό ἓνα ἐπίπεδο στό ἄλλο καί μεταβολές προϋποθέτει μιά ἐξελικτική πορεία καί διαδικασία. Ὁ χωρισμός τῆς σημασίας ἀπό τόν ἦχο, τῆς λέξης ἀπό τό ἀντικείμενο, τῆς σκέψης ἀπό τή λέξη εἶναι στάδια τῆς ἐξελικτικῆς αὐτῆς διαδικασίας καί πορείας. Γιατί οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στή σκέψη καί τή γλώσσα οὔτε ἀρχέγονα δεδομένες οὔτε αἰώνιες καί ἀμετάβλητες εἶναι, ἀλλά ἐξελίσσονται καί μεταβάλλονται. Καί στή μακρά αὐτή ἐξελικτική πορεία τῆς σκέψης καί τῆς γλώσσας δέν προηγεῖται ὁ λόγος, δηλαδή ἡ λέξη καί ἡ γλώσσα, ἀλλά ἡ πράξη. Γι' αὐτό ὀρθῶς στά λόγια τῆς Καινῆς Διαθήκης: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» ἀπάντησε ὁ Goethe μέ τό στόμα τοῦ Φάουστ: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ πρᾶξις» θέλοντας νά ὑπογραμμίσει ὅτι ἡ γλώσσα: Ὁ λόγος ἐκφράζει τό ἀνώτερο στάδιο τῆς ἐξελικτικῆς, ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. «Ἡ λέξη βρίσκεται μᾶλλον στό τέλος παρά στήν ἀρχή τῆς ἐξέλιξης καί στεφανώνει τό ἔργο»⁶. Βεβαίως στή φράση «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» ὁ λόγος δέν σημαίνει: τή γλώσσα.

Μέ τή συνυφή πνεύματος καί γλώσσας ὁ ἄνθρωπος διαφοροποιεῖται ριζικά ἀπ' ὅλη τήν ὑπόλοιπη φύση καί πραγματικότητα, τήν ὅποια μ' αὐτόν τόν ἐξοπλισμό εἶναι σέ θέση νά κάνει νόημα καί ἀντικείμενο, καί μέσα ἀπ' τή γνώση τῶν ἀντικειμένων νά φτάνει στήν αὐτογνωσία. Μέ τό πνεῦμα καί τή γλώσσα δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος τά ἔργα τοῦ πνεύματος, δημιουργεῖ συστήματα ἀξιῶν καί ἔργα τέχνης, δημιουργεῖ φιλοσοφία καί ἐπιστήμη, δημιουργεῖ τεχνολογία. Καί μέσα ἀπ' αὐτά ἀκριβῶς τά ἐπιτεύγματά του αὐτοπραγματώνεται καί καταξιώνει τήν ὑπαρξή του.

Τό πνεῦμα καί ἡ γλώσσα τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἀπλά γνωρίσματά του, εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία του, εἶναι ἡ ἀρχή καί αἰτία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος πνευματικοῦ καί αὐτόνομου. Εἶναι ἡ ἀρχή τοῦ συνειδέναι, πού εἶναι μέ τή σειρά του ἡ ἀρχή τοῦ κόσμου τοῦ νοήματος, τοῦ κόσμου τῆς λογικῆς καί τῆς φιλοσοφίας, τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης. Μέ τό πνεῦμα καί τή γλώσσα ὁ κόσμος γίνεται κόσμος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κόσμος -ἐσωτερικός καί ἐξωτερικός- πνευματοποιεῖται καί γλωσσοποιεῖται. Μέ τή γλώσσα ὁ ἄνθρωπος διαλέγεται μέ τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του. Μέ τό πνεῦμα καί τή γλώσσα «ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ἀπό τό μὴ εἶναι πρὸς τό εἶναι, ἀπό τήν ἀγνοία πρὸς τή γνώση, ἀπό τήν ἀμορφία πρὸς τή μορφή, ἀπό τά πολλά πρὸς τό ἓνα»⁷.

Μέ τό πνεῦμα καί τή γλῶσσα ὁ ἄνθρωπος δέν γνωρίζει ἀπλῶς τόν κόσμο, ἀλλά γνωρίζει καί τόν ἑαυτό του, γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει καί ὅτι ἐνεργεῖ, γνωρίζει ὅτι διαφέρει ἀπ' ὅλα τά ἄλλα, μπορεῖ καί ἀποστασιοποιεῖται ἀπό τή φύση καί τόν κόσμο καί ἀντιπαράθετα στόν κόσμο. Καί ὅσο ἐντείνεται ἡ ἀντιπαράθεση αὐτή, τόσο βαθαίνει ἡ αὐτοσυνειδησία του. Καί ὅσο μεγαλώνει ἡ γνώση του καί βαθαίνει ἡ αὐτογνωσία του, τόσο μεγαλώνει ἡ ἐλευθερία του, ἡ ἐλευθερία ἡ πνευματική, πού εἶναι ἡ προϋπόθεση γιά ὅλες τίς ἄλλες. Καί εἶναι ἡ πνευματική ἐλευθερία ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι διαφέρει ἀπ' ὅλα τά ἄλλα, ἡ ἀποδέσμευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἐξωτερικά δεσμά, ἀπό τή φύση καί τά πάθη. Γιατί πνευματική ζωή σημαίνει ἀποστασιοποίηση ἀπό τή φύση καί βάθεμα τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς, βαθύτερη αὐτοσυνειδησία. Αὐτοσυνειδησία καί ἐλευθερία συνιστοῦν διαλεκτική συζυγία. Ἐλευθερία εἶναι τό προϊόν τῆς πνευματικῆς μορφοποίησης, τῆς ἐκπνευμάτωσης τοῦ κόσμου, ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ. Καί ὅλα αὐτά ἀνάγονται τελικά στό πνεῦμα καί τή γλῶσσα.

Τήν ἐσωτερική συνάρτηση πνεύματος καί γλώσσας βεβαιώνει καί τό γεγονός, ὅτι «κάθε πνευματική κρίση φέρνει καί μιὰ ἐπανάσταση στή γλῶσσα. Κάθε νέο πνευματικό γεγονός, καί κυρίως ἡ ἐπικράτηση νέας μορφῆς πνεύματος, ἀπαιτεῖ πάντοτε καί διαφορετική γλωσσική μορφή. ... Καί ἐνῶ ἡ περιορισμένη πνευματική ζωή, ὁ περιορισμένος πνευματικός κόσμος ἐνός ἀτόμου ἢ ἐνός λαοῦ κρατάει τή γλῶσσα στά στενά καί ὑπανάπτукτα ὄρια, τούναντίον ἕνα ἄπλωμα καί μιὰ ἐμβάθυνση τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀπλώνει συνάμα καί βαθαίνει καί τή γλῶσσα»⁸.

Εἶναι, νομίζω, φανερό ὅτι μελέτη τῆς γλώσσας σημαίνει μελέτη τοῦ ἀνθρώπου καί ἀνάδειξη τῆς οὐσίας του, γιατί ἡ γλῶσσα ἐκφράζει τήν οὐσία του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ, *Σκέψη καί γλῶσσα*, μετ. Α. Ρόδη, Ἄθῆνα (Γνώση)² 1993, σ. 127.
2. ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ, *ἐνθ. αν. σσ. 357-358*.
3. ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ, *ἐνθ. αν. σ. 430*.
4. Πβ. *τῆ φυσική ἐνότητα ἀνθρώπος καί τῆ νοητική σύλληψή του καί τήν ἀντίστοιχη γλωσσική ἀνάλυσή του σέ πολλά κεφάλαια ἐνός βιβλίου*.
5. ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ, *ἐνθ. αν. σ. 429*.
6. ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ, *ἐνθ. αν. σ. 435*.
7. Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Εἰσαγωγή στή Φιλοσοφία*, τόμ. Α. Ἄθῆνα 1974, σ. 135.
8. Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *ἐνθ. αν. σ. 162*.

SUMMARY

Dimitris Papadis, Professor of Philosophy at the University of Cyprus.

The Language as the Quintessence of man.

The spirit exists and expresses itself through the language which is the innation of spirit. Language is the living existence of spirit. Language is not a mind creation; it is mind's life and mind is the substance of subject of language but language is not mind's object; its object at all man's cultural achievements: at philosophy, science. Intellect and language are two man's powers that both compose an uninterrupted unity in with each of them preserves its peculiarit. The meaning of the word is the more simple form of this unity. Concerning their dissimilarity, intellect is condition by a certain complexity while language by an analytical character. If spirit is pure ratio, language is articulated speech. Through the co-existence of spirit and language man is clearly distinguished from any other part of nature and reality. It is, in my opinion, obvious that studying language means studying man itself and trying to set off his substance for language expresses man's substance.-

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ

ΤΗΣ ΕΥΤΕΡΠΗΣ ΘΕΟΚΛΙΕΒΑ ΣΤΟΪΤΣΕΒΑ *

Στή δυτική άκτὴ τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου, ἡ ὁποία σήμερα εἶναι βουλγαρική, ὑπάρχουν διάσπαρτες μεγάλες καὶ μικρές πόλεις -Βάρνα, Μπουργκάς, Νεσέμπαρ, Πομόριε, Σοζόπολ, Μπαλτζίκ, Τσάρεβο, Ἀχτόπολ, Ὀμπζορ, Μπιάλα κ.ά. Ὁ βίος τους χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ «Μεγάλου Ἑλληνικοῦ Ἀποικισμοῦ», 7ος-6ος αἰ. π.Χ., ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐπιχείρησαν τὰ ταξίδια τους πρὸς τίς κοντινές καὶ μακρινές ἀκτές καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ τίς ἑλληνικές ἀποικίες. Τέτοιες εἶναι: ἡ Ὀδησσός (Βάρνα), ἡ Μεσήμβρια (Νεσέμπαρ), ἡ Ἀπολλωνία (Σοζόπολ), ἡ Ναύλοχος (Ὀμπζορ), ἡ Ἀγχιάλος (Πομόριε), ὁ Βασιλικός (Τσάρεβο), ἡ Ἀγαθούπολις (Ἀχτόπολ), ὁ Πύργος (Μπουργκάς).

Στὴν ἀνακοίνωσή μου, στηριγμένη στὰ σωζόμενα γραπτὰ μνημεῖα, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ στὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά τῆς ἑλληνικῆς ἀποικίας Μεσαμβρίας, τῆς μεσαιωνικῆς Μεσημβρίας καὶ τῆς σημερινῆς Νεσέμπαρ, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται στὸν κατάλογο τῆς Παγκόσμιας Πολιτιστικῆς Κληρονομιάς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ. Στὴν πόλη αὐτὴ κατέχουν τὴ δική τους ξεχωριστὴ θέση καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἰδρυτῶν καὶ δημιουργῶν τῆς πλούσιας αὐτῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν πάντοτε στὴν «πατρικὴ γῆ».

Τίς πρώτες μαρτυρίες γιὰ τὴ Μεσημβρία ἀνακαλύπτουμε στοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἱστορικούς καὶ γεωγράφους. Ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει τὴν πόλη στὴν περιγραφή του γιὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ Πέρση βασιλιᾶ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν τὸ 513 π.Χ. Ἀργότερα τὴν μνημονεύει καὶ ὁ ἱστορικός καὶ γεωγράφος τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., ὁ Στράβων, ὡς ἀποικία τῶν Μεγαρέων. Ἐκτός ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὴν πόλη μαρτυροῦν τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, πού ἤλθαν σὸ φῶς μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιες ἀρχαιολογικές ἐρευνες καὶ βρίσκονται τῶρα κατατεθειμένα σὲ διάφορα μουσεῖα. Ἀξιοσημείωτο εἶναι, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ μνημεῖα μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις εἶναι στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι καὶ οἱ ἐπιγραφές τῶν ἐκκλησιῶν στὶς τοιχογραφίες καὶ πάνω στὶς εἰκόνες.

Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία τῆς Μεσημβρίας ἀρχίζει τὸ 510 π.Χ., ὅταν τὴ μικρὴ χερσόνησο ἐποικίζουσαν Ἕλληνες ἀπὸ τίς πόλεις Μέγαρα, Βυζάντιον καὶ Χαλκηδόνα. Αὐτοὶ μετατρέ-

* Πρόεδρος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πολιτιστικῆς συνεργασίας «ΟΜΗΡΟΣ» - Μεσημβρία Βουλγαρίας, ἀρχαιολόγος τῆς Διευθύνσεως «Παλαιὰ Μεσημβρία».

που τον θρακικό οικισμό, που προϋπήρχε σε ελληνική αποικία, την οποία περιβάλλουν με τείχη για να εξασφαλίσουν την ηρεμία και την ασφάλειά της.

Παράλληλα αναπτύσσουν εμπορικές, οικονομικές σχέσεις με όλο τον ελληνικό κόσμο -Αίγυπτο- Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Δήλο, Κόρινθο, Μέγαρα, Τανάγρα-Βοιωτία, Όλβια - κοντά στην σημερινή Όδησσό. Η Μεσαμβρία ιδρύει με τη σειρά της και τις δικές της αποικίες-άγορές: τη Ναύλοχο (Όμπζορ) και τη Βυζώνη (κοντά στη σημερινή Καβάρα). Στην οικονομική πολιτική της πόλης σημαντικό ρόλο παίζουν και οι σχέσεις με τις φυλές της παρευξείνιας Θράκης. 'Απόδειξη γι' αυτές αποτελεί η γνωστή επιγραφή του Σαντάλα, βασιλιά των Όδρουσών, από τον 3ο αι. π.Χ.

..... τοῖς Σαδαλαί ὡς κα δυνά-
[τόν τ] ἄχιστα στεφανῶσαι δὲ αὐτόν χρυσ[έ]-
[ωι] στεφάνωι εὐε[ρ]γέταν ἔοντα τὰς πόλιος
Διονυσίοις ἐν τῷ θεάτρῳ κ[α] δεδόσθαι δὲ αὐ-
τῷ καὶ ἐγγόνιοις πολιτεῖαν καὶ προξενίαν
καὶ προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν καὶ εἰσπλοῦν
καὶ ἔκπλοῦν ἀσυλεῖ καὶ ἀσπονδεῖ στεφα-
νοῦσθαι δὲ αὐτόν καθ' ἕκαστον ἐνιαυ-
τόν στεφάνωι στατήρων πεντήκοντα
τόν δὲ ταμίαν τὸν ὄρκον καὶ τὰς ὁμολογί[α]ς
γράψαντα εἰς στάλαν λιθίναν κοῖλα γράμ-
ματα ἀναθέμεν εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλ-
λωνος παρὰ τὰς στάλας τῶν προγόνων
Μοψυήστιος καὶ Ταρούτινου καὶ Μηδίστα
καὶ Κότυος.

Ἡ επιγραφή αὐτή εἶναι σημαντική ὡς δεῖγμα ἐγγράφων γιὰ τὴ διαμόρφωση καὶ ἀνάπτυξη τῶν διεθνῶν σχέσεων στὴν ἐλληνιστικὴ περίοδο. Πέραν αὐτοῦ στὴν ἐπιγραφή περιέχεται συμφωνία, μὲ τὴν ὁποία ὁ Θράκας ἡγεμόνας Σαντάλα ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλεια τῆς ναυσιπλοΐας γιὰ τὰ μεσημβριανὰ καράβια καὶ τὴ διαφύλαξη τῶν ἐμπορευμάτων τους ἀπὸ διάφορες κακοτυχίες.

Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή πληροφοροῦμαστε ἀκόμη τὴν ὕπαρξη ἀρχαίου ἐλληνικοῦ θεά-
τρου στὴν πόλη τῆς Μεσαμβρίας. Στὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῆς νεκροπόλεως τῆς Με-
σαμβρίας ἐξάλλου, σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς τάφους, ποὺ ἀνασκάφηκαν, συμπεριλαμβάνονταν
δύο κεραμικὲς μάσκες, μία κωμικὴ καὶ μία τραγικὴ. Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ πιστοποιεῖ τὸ
εὐρὺ φάσμα δραστηριοτήτων τοῦ θαμένου ἐκεῖ καλλιτέχνη. Οἱ Μεσαμβρινοὶ δὲν ἀσχο-
λοῦνταν μόνο μὲ τὸ θέατρό τους. Τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ Ὀμήρου -τὸ θεμέλιο τῆς Ἀρχαίας
παιδείας, ἔχαιραν μεγάλης ἐκτιμῆσεως στὴν πόλη. Ἀποτελέσαν τὰ πρότυπα γιὰ τοὺς
ντόπιους ποιητές, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους στὴν τοπικὴ του διάλεκτο μὲ ὁμορφους στί-
χους χαραγμένους πάνω στὴν ἐπιτύμβια στήλη, ξεπροβοδίζει ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς
τῆς πόλης, ποὺ σκοτώθηκε στὴ μάχη:

Τὸ πρὶν μὲν πάτραι τε καὶ οἷς κ' [...] μ...()οισιν ἀ-
πο (λ)λάκις ἀντιπάλους κτεῖνας ἐνὶ προμάχοις
ἐχθρομένοις Βεσσοῖσιν ἐναντί' ἐδάϊ' Ἀρίστων
δεινὰ δ' ἐν ὑσμίναις ἔκλαγες ἀνδροφόνους,
νῦν δ' ὅκ' ὁ δυσνίκατος ἐναντίος ἤλθέ τοι Ἄδας,
οὐ λά[θ]ης ἐπέχεις δῶμ' Ἀχερουσιάδος,
ἀλλ' ἄριστα κύδανε τὸν ἀντιπάλων ὀλετήρα
ἀνέρα καὶ στεφάνοις δάμος ἔρεψε νέκυν
ἀλίκα δ' ἐν ζωῖς τε συνάρχοντες τίον ἐσθλοί,
ταλίκα καὶ φθιμένωι τίμιά τοι τέλεσαν.

Στοὺς στίχους αὐτοὺς γίνεται ἀντιληπτός ἓνας διθυραμβικός τόνος σέ ἐπίσημο ὕφος μέ στόχο νά διαπαιδαγωγῆσει.

Ἄλλη κατεύθυνση ἔχει ἡ ἐπιτύμβια σπήλη τοῦ Μήνη, γιοῦ τοῦ Ἀθαναίωνος. Ὁ δάσκαλος εἶναι καθισμένος σέ ψηλή καρέκλα καὶ ἔχει ἀνοικτό μπροστά του τό πολύ-πτυχό του (τετράδιο). Καθὼς ἀκούει τήν ἀνάγνωση τοῦ μαθητῆ του, πού βρίσκεται ὀρθίος ἀπέναντί του, φαίνεται νά ὑποκύπτει γιά ἑκατοστή φορά στή γοητεία τῶν ὀμηρικῶν ἐξαμέτρων. Ἡ συνηθισμένη αὐτή σκηνή ἀπό τή ζωή τοῦ δασκάλου εἶναι ἡ πιό ὁμορφη καί πιό ἄμεσα βιωματική ἀναγνώριση τοῦ ἔργου τοῦ Μήνη, γιοῦ τοῦ Ἀθήναιου, ὁ ὁποῖος ἐκεῖ στή μακρινή Μεσαμβρία διέσωσε ζωντανή τήν ἀλήθεια τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ποίησης.

Ἀκόμη πιό συγκινητική εἶναι ἡ σκηνή, πού ἀποτυπώνεται στήν ἐπιτύμβια σπήλη μιᾶς μητέρας. Αὐτή παρουσιάζεται καθισμένη, καί στήν ἀγκαλιά της βρίσκεται τό τρυφερό κορμάκι τοῦ μικροῦ της παιδιοῦ. Τοῦ προσφέρει ἓνα περιστέρι καί τό παιδί ἀναταράζεται κουνώντας τά μικρά του χέρια καί πόδια. Δέν ἀκούγεται ὅμως ἀπό τήν παγερή πέτρα οὔτε ἡ παιδική φωνούλα οὔτε τό χαρούμενο γέλιο τῆς μητέρας. Ὅλα εἶναι ἀκίνητα. Καί ἡ μητέρα καί ἡ πιό κοντινὴ ὑπηρέτρια ἔχουν ὑποταχθεῖ στό ἀνεπί-στροφο. Ἐτσι πᾶν ἀπό 23 αἰῶνες ἔχουν περάσει ἀπό τό θάνατο τῆς Καλλικρίτας, συζύ-γου τοῦ Ἰππάρχου, ἡ ὁποία ἄφησε πίσω της τό μικρό της παιδί. Ἡ παράσταση αὐτή συγκινεῖ καί σήμερα βαθιά καί συνταράζει τό σύγχρονο θεατή.

Ἡ Μεσαμβρία διοικοῦνταν ἀπό τή Βουλή καί τήν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, οἱ ὁποῖες ἀποφάσιζαν γιά τά ζητήματα τῆς πόλης, ἔκλειναν συμφωνίες καί συμμαχίες, ἐξέδιδαν διατάγματα. Ὅλα αὐτά τά ἐπίσημα ἐγγραφα ἀρχίζουν μέ τή μορφή: «Ἐδοξε ται Βουλαὶ καὶ τῶι δάμωι... Ἀγαθαὶ τύχαι!». Τά διατάγματα φυλάσσονταν στό ναό τοῦ Ἀπόλλωνα. Ἐνα ἀπό αὐτά εἶναι καί τό ἀκόλουθο:

«Ἀγαθὴ τύχη

Ἄγορανόμοι τῆς λαμπροτάτης Μεσαμ-
βριανῶν πόλεως Αὐρ(ήλιος) Ἀσκληπιάδης Ἀ-
σκληπι(ά)δου καὶ Δημοσθένης Τατά βουλε(υ)-
ται παρακαλοῦσιν πάντας τοὺς κατερ-
γαζομένους τήν πόλιν ἐρχεσθαι καὶ
ἀπογράφεσθ(α)ι κατὰ τὸν νόμον τῆς
πόλεως κατὰ τὸ ἔθος· εὐτυχῶς.».

Η Μεσαμβρία ήταν επίσης κέντρο κοπής νομισμάτων ήδη από το δεύτερο ήμισυ του 5ου αι. π.Χ. Στά νομισματοκοπεῖα της ἐργάστηκαν ἄριστοι χαρακτές, οἱ ὑπηρεσίες τῶν ὁποίων ἱκανοποίησαν τίς ἀνάγκες καί ἄλλων πόλεων. Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καί μέσω τῆς νομισματοκοπῆς ἡ Μεσαμβρία εὐημεροῦσε.

Ἀπό ἐπιγραφή τοῦ μέσου τοῦ 3ου αι. π.Χ. προκύπτει, ὅτι οἱ Μεσαμβρινοί καί οἱ Ἀπολλωνιάτες εἶχαν ἀναμειχθεῖ στούς ἀγῶνες τῶν ἐπιγόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καθὼς συνδέονταν μεταξύ τους μέ ἀμυντική συμμαχία. Ἀργότερα, κατά τόν 1ο αι. π.Χ., μετά τήν πυρπόληση τῆς Ἀπολλωνίας ἀπό τίς ρωμαϊκές λεγεῶνες, οἱ Μεσαμβρινοί ὑπῆχθησαν ἐθελοντικά κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τῆς Ρώμης. Οἱ εὐγνώμονες Μεσαμβρινοί ἐξέδωσαν διάταγμα πρὸς τιμὴν τοῦ Γαίου Κορνήλιου, γιοῦ τοῦ Γαίου, τοῦ πρώτου διοικητοῦ τῆς πόλης. Τήν ἴδια περίοδο διοικητικό κέντρο τῆς περιοχῆς γίνεται ἡ Ἀγχιάλος καί ἡ Μεσαμβρία μετατοπίζεται στήν περιφέρεια. Ἡ δραστήρια κοπή νομισμάτων ὁμως καί κατά τήν περίοδο αὐτή, ἡ ὁποία πιστοποιεῖται ἀπό διαφορετικούς τύπους νομισμάτων τῶν χρόνων αὐτῶν, ἀποδεικνύει μέ ἀσφάλεια τό καλό οἰκονομικό ἐπίπεδο τῆς πόλης καί κατά τῆ ρωμαϊκή περίοδο.

Τήν προσοχή τοῦ μελετητῆ ἐλκύει καί μιὰ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 1ου αι. μ.Χ. -ἡ ἐπιτύμβια στήλη τῆς Ἰουλίας, θυγατέρας τοῦ Νεικία. Ἡ στήλη περιλαμβάνει δύο σκηνές. Στήν πρώτη παριστάνεται ἡ Ἰουλία, ἡ ὁποία κρατᾷ καί στά δύο της χέρια ἀναμένει δᾶδες. Στή δεύτερη σκηνή ἡ Ἰουλία εἶναι καθισμένη σέ δίτροχο ἀμάξι. Οἱ σκηνές εἶναι τοποθετημένες ἡ μία κάτω ἀπό τήν ἄλλη. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ δᾶδες ἀποτελοῦν ἀνάθημα στή θεά Ἐκάτη, τῆ θεά τοῦ θανάτου. Ἡ σκηνή μέ τό δίτροχο ἀμάξι εἶναι πάλι τυπικό δεῖγμα τῆς ζωῆς τῆς τότε δουλοκτητικῆς κοινωνίας. Ἀνάμεσα στίς δύο σκηνές ὑπάρχει χαραγμένη μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφή, ἡ ὁποία δηλώνει:

*« Ἐνθάδε ἐγὼ κεῖμε Ἐκάτη
θεὸς ὡς ἐσορᾶς, ἤμην τὸ
πάσαι βροτὸς νῦν δε ἀθάνα-
τος καὶ ἀγήρωσ Ἰουλία Νεικίου
θυγάτηρ μεγαλήτορος ἀνδρός.
Μεσεμβρία δὲ μὲ πατρίς, ἀπὸ
Μέλσα καὶ βρία; ζήσασα ἔτη ὅσα
μοι στήλη κατέχει τρεῖς πέντε
δέ(ς) εἴκοσι καὶ δέκα πέντε.
Εὐτυχεῖτε, παροδίται».*

Κατά τήν πρώιμη βυζαντινὴ περίοδο, στά τέλη τοῦ 5ου καί τίς ἀρχές τοῦ 6ου αι. ἡ Μεσημβρία γνωρίζει μιὰ ἀναγέννηση, ἡ ὁποία σχετίζεται μέ τήν μετακίνηση τῆς νέας πρωτεύουσας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας στήν Κωνσταντινούπολη (330 μ.Χ.). Τότε ὅλος ὁ σημερινὸς βουλγαρικός Εὐξείνιος Πόντος βρέθηκε ἀπὸ μακρινὴ περιφερειακὴ ἐπαρχία μέσα στά ὄρια τοῦ νέου μεγάλου κέντρου. Ἡ σημαντικὴ μάλιστα στρατηγικὴ θέση τῆς Μεσημβρίας -ὅπως ὀνομάζεται πλέον ἡ Μεσαμβρία κατά τῆ βυζαντινὴν περίοδο- μετατρέπουν τήν πόλη σέ σημαντικό φρούριο ὑπεράσπισης ὅλης τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι, ἡ πόλη περιβάλλεται ἐκ νέου μέ τείχη, ἐνῶ παράλληλα ἀνεγείρονται σέ

αυτήν και μεγάλες βασιλικές (5ος-6ος αι.), ή παλαιά Μητρόπολη και ή βασιλική τής Παναγίας τής Έλεούσας.

Η σημασία τής πόλης αυξήθηκε μετά την ίδρυση του βουλγαρικού κράτους τό 681 στα βόρεια όρια τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τό 812 ό Βούλγαρος χάνος Κρούμ κατορθώνει νά καταλάβει τό άπόρθητο ως τότε βυζαντινό φρούριο. Τά στρατηγικά πλεονεκτήματα τής Μεσημβρίας άντανακλώνται στίς μεγάλες στρατιωτικές συγκρούσεις στην περιοχή: 708 - Ιουστινιανός Β΄ και Βούλγαρος τσάρος Τέρβελ· 763 - Κωνσταντίνος Ε΄ Κοπρώνυμος και Τέλετς· 765 - Κωνσταντίνος Ε΄ και Τέλετς· 774 - Κωνσταντίνος Ε΄ και Τελερίγκ· 20 Αύγούστου 917 - Μάχη τής «Αχελόςης» μεταξύ του Λέοντα Φωκά και του Βούλγαρου τσάρου Συμεών.

Η πόλη στό έξής αλλάζει συχνά κυρίους, άλλοτε Βυζαντινούς και άλλοτε Βουλγάρους. Μεγάλη είναι ή ανάπτυξη τής πόλης την εποχή του Βούλγαρου τσάρου Ίβάν Αλεξάντερ (1331-1371). Κατά την περίοδο μεταξύ του 11ου-14ου αι. κτίζονται στη Μεσημβρία πολλοί ναοί: τόν 11ο αι. ό ναός του Άγ. Ιωάννη του Βαπτιστή, τόν 11ο-12ο αι. ή νέα Μητρόπολη του Άγίου Στεφάνου, τόν 13ο-14ο αι. ό ναός του Παντοκράτορος, του Άγ. Θεοδώρου, τής Άγ. Παρασκευής, των Άρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, του Άγ. Ιωάννη του Αλειτούργητου και άλλοι, οι όποιοι σήμερα είναι έρειπωμένοι ή τά θεμέλιά τους βρίσκονται κάτω από νέα κτίρια, όπως: του μεγαλομάρτυρος Στεφάνου, του Χριστού του Άκροπολίτη, του Άγ. Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, τής Παναγίας των Βλαχερνών, του Άγ. Ελευθερίου, τής Παναγίας τής Πονολυτρίας, του Άγ. Γεωργίου του Μικρού, του Άγ. Ανδρέα του Πρωτοκλήτου, των Ταξιαρχών, του Άγ. Νικολάου, του Άγ. Ιωάννου, των Άγ. Άποστόλων, του Άγ. Σπυρίδωνα, του Άγ. Κλήμεντα.

Θά άντιπαρέλθω την άπαρίθμηση των επιγραφικών μνημείων, πού σχετίζονται μέ την κοινωνικοπολιτική ζωή τής πόλης κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, τά όποια είναι πάνω από 50 και θά σταθώ κυρίως σέ ένα τμήμα των θρησκευτικών.

Τήν πρώτη θέση σέ αυτά κατέχει ή εικόνα τής Παναγίας τής Έλεούσας μέ τό Χριστό βρέφος, ή όποία είναι καλυμμένη μέ άσημένια επένδυση. Πάνω της υπάρχουν αρκετές επιγραφές, δύο από τίς όποτες έχουν ως έξής:

1. «Βασιλεύοντας του εύσεβεστάτου μεγάλου Βασιλέως Ιωάννου του Άλεξάνδρου κ(αι) του υιού αυτού, του εύσεβεστάτου βασιλέως Μ(ι)χ(α)ήλ του Άσοάνη τόν εκ χρυσουργού τουτον κατασκευασθέντα κόσμον έν ταύτη τη πανσεβάστω και θεία εικόνη τής Θε(οτό)κου έξ αγάπης φιλοτίμωσ εθέμην».

2. «Έν έτει ζων' (=1342) καγώ ό περιπόθητος κ(αι) γνήσιος θεϊος του πανυψηλοτάτου βασιλέως Ιωάννου Άλεξάνδρου άνεκαίνισα τ(όν) πάνσεπτον και θεϊον ναόν τής ύπερευλογημένης δεσποίνης ήμών Θε(οτό)κου τής Έλεούσης».

Υπάρχει και μία τρίτη επιγραφή, -έπίσης στην ελληνική γλώσσα, ή όποία αναφέρεται σέ δωρεά του Σαμουήλ, πάππου θεϊου εκ μητρός του Ίβάν Άλεξάντερ και ή όποια έγινε κατά τη διάρκεια τής βασιλείας των Ίβάν Άλεξάντερ και Μιχαήλ Άσέν. Η εικόνα αυτή σχετίζεται μέ τό γένος του τσάρου Ίβάν Άλεξάντερ και τίς σχέσεις του μέ τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Άνεξάρτητα από τό γεγονός, ότι ή πόλη βρίσκεται στα βουλγαρικά χέρια του Ίβάν Άλεξάντερ, ή ελληνική γλώσσα είναι πάλι ή κύρια γλώσσα τής πό-

λης, καθώς όλος ο πληθυσμός είναι ελληνικός. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τά υλικά τεκμήρια για την παρουσία στη Μεσήμβρια των δύο πιο δραστήριων οικογενειών της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, των Παλαιολόγων και των Κατακουζηνών. Τό αποδεικνύει μεταξύ άλλων και ή σωζόμενη επιτύμβια πλάκα της Ματθαίαςας Κατακουζηνής Παλαιολογίνας του 1441:

«Έκοιμήθη ή δούλη του Θ(εοῦ) Ματθαίσα Κατακουζινή ή Παλαιολογίνα έτος ς ω' (6950-1441 μ.Χ.) μηνί Νοεμ(βρίω) Ίνδ. ε+».

Άπό την εκκλησία της νέας μητροπόλεως προέρχεται και μία εικόνα πάνω στην οποία υπάρχει ή εξής επιγραφή:

«Δέησις του δούλου του Θεοῦ Δημητρίου Κατακουζηνου (άπό κτίσεως 7001 έτους και άπό θεογονίας τῷ 1493)».

Πάνω πάλι στην θύρα του ιεροῦ του Άγ. Θεοδώρου υπάρχει ή εξής επιγραφή:

«Έξόδοις της εύγενεσταί(ης)

άρχώντησας κυρῆς Κατακ(ου)

ζουνης Ράλενας άμήν

έτει, ζνα' (=1543)».

Οί Κατακουζινοί ζούσαν στην Άγχιάλο. Η σύντομη άναφορά των εκπροσώπων της δυναστείας των Κατακουζηνών στις επιγραφές άποτελεῖ μαρτυρία δωρεών, τίς όποίες μνημονεύει και ό κώδικας της Μεσημβρίας και έπιστολή του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίου Σιναίτη προς τόν μητροπολίτη Μεσημβρίας Καλλίνικο τόν Κρήτα, 29 Άπριλίου 1827.

Η Μεσήμβρια υπέκυψε στην όθωμανική κυριαρχία μαζί μέ την Κωνσταντινούπολη τό 1453. Τό γεγονός αυτό δέν κατόρθωσε ώστόσο νά εξαλείψει την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και τίς παραδόσεις, οί όποίες διασώθηκαν άπό τόν ντόπιο πληθυσμό.

Τούς έπόμενους αιώνες ή πολιτιστική ζωή της πόλης δέν νεκρώθηκε. Άγιογραφήθηκαν δύο ναοί: ή νέα Μητρόπολη τό 1599 και ό ναός της Άναλήψεως, πού κτίστηκε στό 1606-1607 περίπου και άγιογραφήθηκε τό 1609. Οί κτητορικές επιγραφές στους ναούς αυτούς, οί όποίες είναι και πάλι γραμμένες στά ελληνικά, δίνουν πληροφορίες για τούς δωρητές, για τό χρόνο της άγιογράφησης, όπως για τή θέση, πού είχε ή μητρόπολη της Μεσημβρίας στην ιεραρχία των θρόνων του Οίκουμηνικού Πατριαρχείου.

Άπό όσα ήδη άναφέρθηκαν καθίσταται σαφές, ότι στην μικρή αυτή χερσόνησο ό ελληνικός πολιτισμός χρονολογεῖται ήδη άπό την άρχαιότητα και τό κύριο μέσο έκφρασης του ήταν ή ελληνική γλώσσα. Καί αν τά επιγραφικά μνημεῖα των άρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων, οί γραπτές πηγές και τά θρησκευτικά μνημεῖα των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων άποτελοῦν τά υλικά τεκμήρια αυτής της αλήθειας, τότε οί σημερινοί άπόγονοί των δημιουργών αυτής της ιστορικής κληρονομιάς, οί όποιοί επικοινωνοῦν έπίσης στην ελληνική γλώσσα, είναι ή ζωντανή μαρτυρία μιᾶς ιστορικής πραγματικότητας.

Η ντόπια αυτή ελληνική γλώσσα, ή όποία γνώρισε διάφορες μεταβολές κατά τά διάφορα στάδια εξέλιξής της, είναι καταρχήν μία δωρική διάλεκτος, ή όποία έμπλουτίστηκε και μέ ίωνικά στοιχεία σε συγκεκριμένες περιόδους άνάπτυξης της ελληνικής

ἀποικίας· ἀργότερα ἐξελίχθηκε στή γλῶσσα τῆς πρώιμης βυζαντινῆς, τῆς μεσοβυζαντινῆς καί τῆς ὑστεροβυζαντινῆς ἐλληνικῆς γλῶσσας. Στήν τελευταία της μορφή διατηρήθηκε γιά τό μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Μικρή ἐξέλιξη γνώρισε στό τέλος τοῦ 19ου αἰ., ἡ ὁποία συνεχίστηκε μέχρι τό α' τέταρτο τοῦ 20οῦ αἰ., ὅταν τό 1925 περίπου 500 ἐλληνικές οἰκογένειες ἐγκατέλειψαν τή Μεσήμβρια καί μετανάστευσαν στήν Ἑλλάδα (στή Νέα Μεσήμβρια κοντά στή Θεσσαλονίκη), βάσει τῆς συμφωνίας τοῦ Νεϊγύ (1919) καί ὁ ἐλληνικός πληθυσμός τῆς παλαιᾶς Μεσήμβριας μειώθηκε αἰσθητά.

Ἄνεξάρτητα ἀπό τό μικρό του ἀριθμό, ὁ πληθυσμός αὐτός ὡστόσο ἀγωνίζεται νά διασώσει τή γλῶσσα του, παραδίδοντας την ἀπό γενιά σέ γενιά μαζί μέ τίς παραδόσεις καί τά ἔθιμά του. Τήν ἐλληνική αὐτή γλῶσσα θά ἀκούσετε καί σήμερα στά στενά δρομάκια, στήν ἀκροθαλασσιά, στίς συζητήσεις τῶν ψαράδων, στήν ἐκκλησία.

Ἡ ἐλληνική γλῶσσα ἔχει μέλλον στή Νεσέμπαρ-Μεσήμβρια. Ἡ διδασκαλία της καταλαμβάνει ξεχωριστή θέση στό πρόγραμμα καί τό ἔργο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κέντρου πολιτιστικῆς συνεργασίας «ΟΜΗΡΟΣ» στή Μεσήμβρια.

